

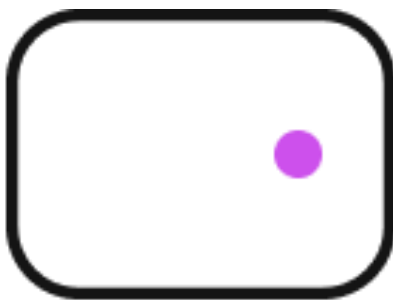
**«Жас зерттеуші - 2025»
«Молодой исследователь - 2025»
«Young Researcher – 2025»**

*Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның материалдары
Материалы международной научно-практической конференции
Materials of the International Scientific and Practical Conference*

27-28 желтоқсан 2025 ж.
27-28 декабря 2025 г.
December 27–28, 2025

Том V / Volume V

Шымкент 2025 / Shymkent 2025

TABYS.ME

MIRAS-пен бірге табыс тап!

Зарабатывай вместе с MIRAS!

MIRAS-та оқу үшін достарыңыз бен таныстарыңызды шақырыңыз және әрбір абитуриент үшін 60 000 теңгеге дейін алыңыз.

Приглашайте друзей и знакомых для обучения в MIRAS и получайте до 60 000 тг за каждого абитуриента.

tabys.me

Талапкерді тіркеу және байланыстыру үшін ол сіздің сілтемеңіз арқылы өтіп, тіркеуден өтуі қажет. Сонымен қатар, қабылдаудан кейін 3 күн ішінде талапкерге SMS келеді, онда ол анкетаны толтырып, сізді агент ретінде көрсетеді.

Для регистрации абитуриента и прикрепления, абитуриент должен перейти по вашей ссылке и пройти регистрацию. После зачисления, через три дня придёт SMS, в котором абитуриент заполняет анкету и указывает вас в качестве агента.

УДК 001
ББК 72
Ж 33

Жас зерттеуші - 2025: Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы материалдары. – Шымкент, 2025. – Т. 5. Бизнес және басқару. Туризм және қонақжайлылықты басқару. – 496 б.

Молодой исследователь - 2025: Материалы международной научно-практической конференции. – Шымкент, 2025. – Т. 5. Бизнес и управление. Туризм и управление гостеприимством. – 496 с.

Редакция алқасы (редакционная коллегия): Н.Ғ.Халықберген, А.Б-П.Даниярова, И.Ю.Хан, Т.С.Митрошенко, А.В.Роговой, Д.С.Абдуллина, Д.Б.Ешенкулова, Ж.А.Жуматаева, Г.П.Коптаева, С.Ж. Көшкінбаев, М.Т.Сулейменова, М.А.Усербаева

ISBN 978-601-82400-6-5

«Жас зерттеуші - 2025» атты халықаралық ғылыми - практикалық конференциясының материалдарында бизнес және басқару, туризм және қонақжайлылықты басқару, ақпараттық және телекоммуникациялық жүйелер, құқықтану және әлеуметтік-қоғамдық ғылымдар, педагогика және психология, филология, дизайн және көркем еңбек, дене шынықтыру және спорт, бастапқы әскери дайындық, химия және биология бағыттарының дамуы бойынша ғылыми еңбектер жарияланды.

В материалах международной научно-практической конференции «Молодой исследователь - 2025» опубликованы научные труды по развитию следующих направлений: бизнес и управление, туризм и управление гостеприимством, информационные и телекоммуникационные системы, юриспруденция и социально-общественные науки, педагогика и психология, филология, дизайн и художественный труд, физическая культура и спорт, начальная военная подготовка, химия и биология.

УДК 001
ББК 72
Ж33

ISBN 978-601-82400-6-5

**ҚАЛА ЭКОНОМИКАСЫ: SMART CITY ЖӘНЕ УРБАНИЗАЦИЯНЫҢ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТИІМДІЛІГІ**

Абдалиев М.Б.

Ғылыми жетекші: э.ғ.к., доцент Калыкулов К.М.
Шымкент университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме Стаття посвящена исследованию современного развития городской экономики в условиях ускоряющихся процессов урбанизации и внедрения концепции «умного города» (Smart City). В работе рассматриваются теоретические основы урбанизации, особенности пространственного роста мегаполисов, а также влияние цифровых технологий на управление городскими системами. Особое внимание уделено анализу Шымкента — одного из наиболее динамично развивающихся городов Казахстана, характеризующегося высоким демографическим ростом, расширением инфраструктуры и активным внедрением цифровых решений.

Summary This article examines the modern development of urban economics in the context of accelerating urbanization and the implementation of the Smart City concept. The paper outlines the theoretical foundations of urbanization, the specific features of spatial growth in metropolitan areas, and the impact of digital technologies on managing urban systems. Particular attention is given to the case of Shymkent, one of the most rapidly developing cities in Kazakhstan, characterized by high population growth, expanding infrastructure, and active adoption of digital solutions.

Қазіргі кезеңдегі жаһандық экономиканың маңызды трендтерінің бірі – жедел урбанизация және ақылды қала (Smart City) тұжырымдамасының кеңеюі. Урбанизация қалалардың экономикалық белсенділік орталығына айналуына, инновациялардың шоғырлануына, адами капитал мен инфрақұрылымның тығыз байланыста дамуына алып келеді. Дегенмен, қала халқының қарқынды өсуі тұрғын үй тапшылығы, көлік кептелісі, экологиялық жүктеменің артуы, әлеуметтік теңсіздік сияқты бірқатар сын-қатерлер тудырады. Осыған байланысты Smart City моделі урбанизацияның теріс салдарын азайтып, оның экономикалық тиімділігін арттырудың заманауи құралы ретінде қарастырылады. Ақылды қалаларда цифрлық технологиялар, «үлкен деректер», жасанды интеллект, заттар интернеті (IoT) және геоақпараттық жүйелер қала шаруашылығын басқаруда кеңінен енгізіледі.

Қазақстанның үшінші мегаполисі мәртебесіне ие Шымкент қаласы – урбанизациясы жоғары, демографиялық өсімі тұрақты, экономикасы әртараптандырылған ірі орталық. 2025 жылғы деректер бойынша Шымкент халқының саны 1,2 млн адамнан асты, бұл соңғы онжылдықта халық санының үздіксіз өсіп келе жатқанын көрсетеді. Қала республикалық маңыздағы қала мәртебесіне ие болып, ұлттық және өңірлік деңгейде экономикалық өсу драйверлерінің біріне айналды. Соңғы жылдары Шымкентте смарт-

инфрақұрылымды дамыту, қалалық сервистерді цифрландыру, интеллектуалды көлік жүйесін енгізу, «қауіпсіз қала» элементтерін құру секілді Smart City бағытындағы жобалар белсенді іске асырылуда. Бұл жобалар урбанизация үдерісімен өзара тығыз байланысты, өйткені халықтың өсуі мен қала аумағының кеңеюі тиімді және технологиялық тұрғыдан жаңа басқару шешімдерін талап етеді.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі – Шымкент қаласының урбанизация жағдайында дамуы мен Smart City элементтерін енгізудің экономикалық тиімділігін бағалау, олардың қала экономикасы, инвестициялық тартымдылығы, еңбек нарығы және өмір сапасына ықпалын талдау қажеттілігімен айқындалады. Қала экономикасы – экономикалық қызметтің кеңістікте шоғырлану заңдылықтарын, қалалық инфрақұрылымның дамуын, агломерациялық әсерлерді және урбанизация салдарынан пайда болатын экономикалық артықшылықтар мен шығындарды зерттейтін ғылым саласы [1].

Урбанизация – халықтың қалаға шоғырлануы ғана емес, сонымен бірге өндірістік, әлеуметтік, мәдени функциялардың қалаларға ауысуы, өмір салтының «қалалану» үдерісі. Урбанизация деңгейі көбіне: қала халқының жалпы халық санындағы үлесі; ірі қалалар саны мен олардың агломерациялары; қалалық инфрақұрылымның қамтылу деңгейі арқылы өлшенеді. Экономикалық теорияда урбанизация келесі оң әсерлерге әкелуі мүмкін: ауқым үнемі (economies of scale); еңбек нарығының тереңдеуі және мамандану; инновациялық белсенділік пен білім алмасудың өсуі; инфрақұрылымды тиімді пайдалану. Сонымен қатар, теріс сыртқы әсерлер: көлік кептелістері, уақыт шығындары; экологиялық жүктеменің артуы; тұрғын үй бағасының өсуі; әлеуметтік теңсіздіктің күшеюі.

Smart City (ақылды қала) – ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ), цифрлық платформалар, датчиктер мен «үлкен деректер» негізінде қала ресурстарын тиімді пайдалануға, тұрғындардың өмір сапасын арттыруға және тұрақты экономикалық дамуға бағытталған басқару моделі.

Smart City әдетте келесі компоненттерден тұрады:

1. Smart Governance – электронды үкімет, ашық деректер, онлайн-қызметтер;
2. Smart Economy – инновация, стартаптар, креативті индустриялар, цифрлық бизнес;
3. Smart Mobility – интеллектуалды көлік жүйелері, қоғамдық транспортты басқару;
4. Smart Environment – экологиялық мониторинг, ресурс үнемдеу, жасыл энергия;
5. Smart People – цифрлық сауаттылық, адами капитал, білім беру;
6. Smart Living – қауіпсіздік, денсаулық сақтау, мәдени-спорттық инфрақұрылым.

Smart City үлгілері әлемде әртүрлі (Сеул, Сингапур, Барселона, Таллин, Дубай): көлік жүйесін интеллектуалдау арқылы уақыт шығынын азайту; «ақылды жарықтандыру» арқылы электр қуатын үнемдеу; қалалық деректер

платформалары арқылы бизнес үшін жаңа сервистер құру; қауіпсіздік камералары мен аналитика негізінде құқық бұзушылықты төмендету.

Шымкент жағдайында урбанизация қарқыны жоғары, сондықтан Smart City жобаларының экономикалық маңыздылығы ерекше. Шымкент – Қазақстандағы республикалық маңыздағы үш қаланың бірі, өңірлік сауда-өнеркәсіп және көлік-логистикалық орталық.

- 2018 жылы қала халқы 1 млн адамнан асты.

- 2024–2025 жылдары Шымкент агломерациясының халық саны 1,18–1,2 млн адам деңгейіне жетті, жыл сайынғы өсім шамамен 2–2,5 % құрайды.

Шымкенттің кеңістіктік дамуы: қала аумағына көршілес аудандардың қосылуы арқылы территориясы кеңейді; жеке тұрғын үй құрылысы, жаңа шағынаудандар, көпқабатты тұрғын үйлер саны артуда; тиісті жоспарлау болмаған жағдайда шашыраңқы құрылыс, көше-кадр құрылымының жүйесіздігі урбанизм тұрғысынан сынға алынады.

Ресми деректер бойынша, Шымкент қаласы Қазақстанның жетекші индустриялық-экономикалық орталықтарының бірі болып табылады:

- Қала ЖІӨ көлемі шамамен 4,4 трлн теңгені құрайды (соңғы мәліметтер бойынша).

- Өнеркәсіпте мұнай өңдеу, химия, фармацевтика, машина жасау, азық-түлік өндірісі және құрылыс материалдары негізгі орын алады.

- 2025 жылдың қаңтар–маусымында қалаға тартылған инвестиция көлемі 360 млрд теңгені құрады, бұл өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 31 %-ға жоғары.

- Қысқа мерзімді экономикалық индикатор 111,6 % деңгейінде қалыптасты, бұл оң динамиканы көрсетеді [2].

Урбанизация тұрғысынан:

- халықтың ауылдан қалаға көшуі, жақын маңдағы елді мекендерден келуі жалғасуда;

- баспанаға сұраныс жоғары, бұл тұрғын үй бағасының өсуіне және жалға алу нарығының кеңеюіне әкелуде;

- еңбек нарығында қызмет көрсету, сауда, көлік, құрылыс және шағын бизнес үлесі артқан.

Урбанизацияның Шымкент экономикасына әсері

Позитивті әсерлер:

- Жұмыс орындарының шоғырлануы, қызмет көрсету және сауда секторының кеңеюі;

- Инфрақұрылымға салынған инвестицияның өсуі (жолдар, тұрғын үй, инженерлік желілер);

- Білім беру және денсаулық сақтау ұйымдарының, жоғары оқу орындары мен колледждердің концентрациясы – адами капиталдың сапасын арттырады;

- Кәсіпкерлік даму үшін нарық көлемінің ұлғаюы.

Теріс әсерлер:

- Көлік кептелістері, әсіресе орталық көшелерде – қоғамдық транспорттың тиімділігін төмендетеді;
- Ауаның ластануы, жасыл аймақтарға қысым;
- Қаланың шеткі бөліктеріндегі инфрақұрылым сапасының тең емес таралуы;
- Әлеуметтік нысандарға (мектеп, балабақша, емхана) түсетін жүктеменің артуы.

Бұл сын-қатерлерді шешу үшін Шымкент «ақылды қала» технологияларын енгізуді жеделдетіп отыр.

Шымкент қаласында цифрландыру мен «Smart City» жобалары бірнеше негізгі бағыт бойынша іске асырылуда: қалалық қызметтерді автоматтандыру, көлік инфрақұрылымын интеллектуалдау, қауіпсіздікті күшейту, коммуналдық қызметтерді цифрландыру және әлеуметтік саланы (білім, денсаулық) цифрлық форматқа көшіру.

2025 жылы қала әкімдігі мен «Қазақтелеком» АҚ арасында «Smart City» жобасын іске асыру бойынша меморандумға қол қойылып, жол картасы шеңберінде цифрлық шешімдерге негізделген 13 пилоттық жоба жоспарланды.

Шымкентте көлік саласы Smart City-дің басты пилоттық бағыттарының бірі:

- Қалада интеллектуалды көлік жүйесі (ITS) енгізіліп, негізгі қиылыстарға көлік ағынын нақты уақыт режимінде бақылайтын радар датчиктері орнатылды. Бұл жүйе қозғалыс қарқындылығын өлшеп, бағдаршам жұмысының режимін оңтайландырады, кептелістер мен апаттар санын азайтуға ықпал етеді.

- Қоғамдық көлік жүйесін автоматтандыру, электронды билеттеу, маршруттарға мониторинг жүргізу жүзеге асырылуда.

Экономикалық әсері:

- Көлік кептелісінде жоғалтатын уақыттың азаюы – еңбек өнімділігінің артуы;
- Жанармай шығынының қысқаруы – көлік иелері мен тасымалдаушылар шығындарының төмендеуі;
- Жол-көлік оқиғаларының азаюы – денсаулық сақтау шығындарын және сақтандыру төлемдерін қысқарту;
- Логистиканың тиімділігі артқан сайын қаладағы бизнес үшін жеткізу шығындары азаяды.

«Қауіпсіз қала» жобасы шеңберінде Шымкентте қоғамдық орындарда, көше қиылыстарында, білім мекемелері мен әлеуметтік нысандарда бейнебақылау камераларының желісі кеңейтілуде. Бұл жүйе полицияның жедел әрекет етуіне, құқық бұзушылықтарды алдын алуға және жол қозғалысын бақылауға мүмкіндік береді.

Экономикалық әсері:

- Қылмыс деңгейінің төмендеуі – бизнес климаттың жақсаруы, инвесторлар үшін тәуекелдің азаюы;

Мүліктік қылмыстардың қысқаруы – сақтандыру компаниялары мен кәсіпорындардың шығындарының азаюы;

Қоғамдық тәртіптің нығаюы – туризм мен сауда саласына оң ықпал етеді.

Шымкентте мемлекеттік қызметтерді электронды форматқа көшіру, қала әкімдігінің ресми порталын және мобильді қосымшаларын жетілдіру бағытында жұмыстар жүргізілуде. Тұрғындар үшін жер қатынастары, коммуналдық төлемдер, әлеуметтік көмек, бизнеске рұқсат құжаттарын онлайн алу мүмкіндігі кеңейуде.

Артықшылықтары:

- Транзакциялық шығындарды және қағаз құжат айналымын қысқарту;
- Коррупциялық тәуекелдердің төмендеуі;
- Уақыт үнемдеу, қызмет көрсету сапасының артуы.

Smart City шеңберінде Шымкентте коммуналдық қызметтерге байланысты бірқатар цифрлық шешімдер енгізілуде:

- Электр, су, жылу ресурстарын есепке алудың қашықтан оқылатын «ақылды» есептегіштері;
- Инженерлік желілердің жай-күйін мониторингтеу;
- Жарықтандыру жүйесін автоматтандыру.

Бұл шаралар шығындарды азайтып, энергия үнемдеуге, бюджет қаражатын тиімді пайдалануға және экологиялық тұрақтылықты нығайтуға мүмкіндік береді.

Smart City жобалары Шымкенттің инвестициялық тартымдылығын арттыру факторы ретінде:

- Цифрлық инфрақұрылымы дамыған қала – шетелдік және отандық инвесторлар үшін қолайлы орта;
- Интеллектуалды көлік жүйесі, қауіпсіз қала, сапалы коммуналдық инфрақұрылым – өндірістік және логистикалық жобалар үшін тәуекелді төмендетеді;
- Смарт-инфрақұрылым негізінде инновациялық стартаптар, креативті индустриялар, IT-компаниялар үшін жаңа нарық ашылады.

Инвестиция көлемінің 2025 жылы 31 %-ға өсуі қаланың бизнес үшін тартымды бағытқа айналып келе жатқанын көрсетеді. Smart City бастамалары бұл трендті күшейтіп, инвестицияларды ұзақ мерзімде тұрақтандырады [3].

Осы жағдайда Smart City тұжырымдамасын енгізу Шымкент үшін стратегиялық маңызы бар бағыт болып отыр. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей:

1. Урбанизация мен Smart City өзара тығыз байланысты: урбанизация қалалық жүйелерге қысым түсірсе, ақылды технологиялар осы қысымды басқаруға және ресурстарды тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

2. Шымкентте цифрландыру мен Smart City жобалары көлік жүйесі, қауіпсіз қала, коммуналдық инфрақұрылым, электронды әкімдік және әлеуметтік сала бағытында дамып келеді.

3. Интеллектуалды көлік жүйесі, бейнебақылау, цифрлық сервистер экономикалық тиімділікке әкеледі: еңбек өнімділігі артады, шығындар азаяды, инвестициялық тартымдылық өседі, бюджет кірістері көбейеді.

4. Smart City жобалары адами капиталды, білім мен денсаулық сақтау сапасын, қоғамдық кеңістіктердің қолжетімділігін жақсартады, бұл ұзақ мерзімді перспективада қаланың инновациялық әлеуетін күшейтеді.

5. Дегенмен, жобалардың экономикалық тиімділігін объективті бағалау үшін деректер ашықтығы, бірыңғай КРІ жүйесі, мониторинг пен есептілік тетіктерін жетілдіру қажет.

Шымкенттің урбанизациясын басқаруда Smart City тұжырымдамасы маңызды рөл атқарады және дұрыс іске асырылған жағдайда қала экономикасының тұрақты өсуін, инвестиция тартуды, тұрғындардың өмір сапасын арттыруды қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер тізімі

1. Алимкулов А.У., Исаков Н.Ж. Урбанизация и ее влияние на социально-экономическое развитие регионов Казахстана. – Нур-Султан: Экономика, 2021. – 214 с.

2. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі. Ұлттық статистика бюросы. – Ресми деректер порталы: stat.gov.kz.

3. Оразалиева Б.К. Городская экономика: теоретические основы и развитие мегаполисов. – Алматы: Білім, 2022. – 187 с.

УДК 338.1

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ АТОМНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ В КАЗАХСТАНЕ

Абдигапиров С.К., Батырбеков Р.А., Филипенко Е.А.
Научный руководитель: к.э.н., ассоц проф. Стаценко О.А.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада энергетикалық қауіпсіздік, Экологиялық тұрақтылық және Қазақстанның энергетика саласын дамытудың технологиялық тәуелсіздігі мәселелері қарастырылады. Елдегі алғашқы атом электр станциясының (атом электр станциясының) құрылысы бірқатар негізгі мәселелерді шешуге бағытталған стратегиялық қадам ретінде қарастырылады.

Summary: The article discusses the issues of energy security, environmental sustainability, and technological independence of Kazakhstan's energy sector development. The construction of the country's first nuclear power plant (NPP) is seen as a strategic step aimed at addressing several key challenges.

Атомная энергетика представляет собой важный элемент энергетической стратегии Казахстана, обеспечивая стабильное и экологически чистое производство электроэнергии. В последние годы наблюдается активное развитие этой отрасли, включая строительство первой атомной электростанции (АЭС) в стране.

Казахстан сталкивается с растущим дефицитом электроэнергии, особенно в периоды пиковых нагрузок. По данным Министерства энергетики, к концу 2025 года дефицит электроэнергии может достичь 5,7 млрд кВт·ч, что частично покрывается за счет импорта из соседней России. Строительство АЭС позволит

значительно увеличить объём отечественной генерации и снизить зависимость от внешних источников энергии [1].

В условиях глобальной борьбы с изменением климата и необходимости сокращения выбросов парниковых газов атомная энергетика представляет собой один из эффективных способов снижения углеродного следа. АЭС производят минимальное количество парниковых газов по сравнению с угольными и газовыми станциями, что способствует улучшению экологической ситуации в стране.

Развитие атомной энергетики способствует созданию новых рабочих мест, развитию высокотехнологичных отраслей и привлечению инвестиций в экономику страны. Кроме того, Казахстан, являясь крупнейшим в мире производителем урана, имеет потенциал для создания замкнутого топливного цикла, что повысит экономическую эффективность и независимость атомной отрасли.

В октябре 2024 года в Казахстане состоялся республиканский референдум, на котором большинство граждан высказались в поддержку строительства АЭС. Это свидетельствует о высоком уровне общественного согласия и готовности населения к развитию атомной энергетики в стране.

Одним словом, энергия - это катализатор инвестиций, без нее невозможно обеспечить работу промышленности и стимулировать экономический рост. Возобновляемые источники энергии – такие как солнце и ветер - важны, но атомная энергетика предоставляет надежный и предсказуемый источник электроэнергии, который обеспечивает базовую нагрузку в энергосистеме [2].

Переходя от общего к частному, вложение инвестиций в регион всегда сопровождается развитием местной экономики, строительство атомных станций является именно такими бустерами развития, которые создают рабочие места, стимулируют развитие технологий и способствуют увеличению кадрового потенциала.

В число преимуществ строительства и эксплуатации атомных станций для регионов, в которых они находятся, входит создание новых рабочих мест, инфраструктурное развитие, социальные программы и возможности для местного населения. Кроме того, атомная энергетика является высокотехнологичной отраслью, что способствует привлечению высококвалифицированных специалистов и развитию инновационных технологий, диверсификацию производства электроэнергии, которая обеспечит стабильное и надежное энергоснабжение.

В ответ на энергетические вызовы Казахстан рассматривает строительство первой АЭС. В июне 2025 года планируется выбор партнера для реализации проекта, среди которых рассматриваются компании CNNC (Китай), KHNP (Южная Корея), Росатом (Россия) и EDF (Франция) [3]. Преимущества и вызовы.

Преимущества:

- Энергетическая независимость: Использование собственного урана для производства электроэнергии снижает зависимость от внешних источников.

- **Экологичность:** АЭС производят минимальное количество парниковых газов по сравнению с угольными и газовыми станциями.

Вызовы:

- **Экономические затраты:** Строительство АЭС требует значительных инвестиций, что может повлиять на тарифы на электроэнергию.

- **Безопасность:** Необходимость обеспечения высокого уровня безопасности эксплуатации АЭС и управления радиоактивными отходами.

Перспективы и рекомендации

Для успешной реализации проекта строительства АЭС в Казахстане необходимо:

- **Разработка технико-экономического обоснования:** Подготовка детального анализа стоимости и сроков строительства.

- **Обучение специалистов:** Создание образовательных программ для подготовки кадров в области атомной энергетики.

- **Международное сотрудничество:** Установление партнерств с ведущими мировыми компаниями в сфере атомной энергетики [4].

Развитие атомной энергетики в Казахстане является стратегически важным шагом для обеспечения энергетической безопасности и устойчивого развития страны. Успешная реализация проекта строительства АЭС потребует комплексного подхода, включающего технические, экономические и социальные аспекты.

Литература

1. <https://kapital.kz/economic/120159/atomnaya-energetika-opyt-i-perspektivy-kazakhstana.html>

2. Мусин Б.М., Нурлан Э. АТОМНАЯ ЭНЕРГЕТИКА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ПРОБЛЕМЫ И ТЕНДЕНЦИИ. Central Asian Economic Review. 2023;(1):47-59. <https://doi.org/10.52821/2789-4401-2023-1-47-59>

3. Махамбетов Р.Ж. Современное состояние и перспективы развития атомной энергетики в Казахстане // Энергетика и промышленность Казахстана – 2023. - №3 – С. 45-53

4. Болатов А.В. Иванов С.К. Перспективы ядерной энергетики Казахстан // Наука и инновации в энергетике.-Алматы, 2024 – Т 10 – С 112-119.

ӨОЖ 336.74

ҚАРЖЫ НАРЫҒЫНДАҒЫ КРИПТОВАЛЮТАЛАР МЕН БЛОКЧЕЙННІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ

Абдикул Э.Ж., Жүзбай Ә.М., Улимбек Д.Ж.

Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Агабеков А.Ю.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме Статья посвящена анализу роли криптовалют и технологии блокчейн в развитии финансового рынка. Отмечено, что использование децентрализованных систем способствует повышению прозрачности, снижению издержек и ускорению платежей. Вместе с тем подчеркивается необходимость правового регулирования для минимизации рисков и обеспечения финансовой стабильности.

Summary The article examines the impact of digital transformation on corporate financial management. Modern technologies such as artificial intelligence, blockchain, big data, and automated reporting are analyzed. It is noted that digitalization enhances transparency, efficiency, and accuracy in financial decision-making, reduces risks, and optimizes financial flows. The implementation of digital tools is highlighted as a key factor in improving competitiveness and ensuring sustainable corporate development.

Қазіргі заманғы жаһандық экономикада цифрлық технологиялардың дамуы қаржы нарығының құрылымы мен қызмет ету қағидаттарын түбегейлі өзгертті. Сол өзгерістердің ішіндегі ең маңыздысы – блокчейн технологиясы мен криптовалюталардың пайда болуы. Бұл құбылыстар дәстүрлі қаржы институттарының қызметін қайта қарап, жаңа экономикалық мүмкіндіктер мен тәуекелдер тудырды. Криптовалюталар мен блокчейн технологиясы бүгінде инновациялық төлем жүйелерінің, инвестициялық құралдардың және деректерді сақтау мен қорғаудың тиімді платформасына айналып отыр.

Криптовалюта – бұл орталықтандырылмаған, яғни бір орталықтан басқарылмайтын цифрлық актив. Ол блокчейн технологиясының негізінде жұмыс істейді және транзакцияларды тіркеу мен сақтау ашық әрі қауіпсіз түрде жүзеге асырылады. Ең алғашқы және кең таралған криптовалюта – Биткойн (Bitcoin), ол 2009 жылы іске қосылып, бүгінде бүкіл әлем бойынша цифрлық экономиканың символына айналды. Кейінгі жылдары Эфириум (Ethereum), Ripple, Litecoin және басқа да мыңдаған криптовалюталар пайда болып, олардың жалпы нарықтық құны триллион доллардан асып түсті.

Блокчейн технологиясы криптовалюталардың негізгі негізі болып табылады. Ол барлық транзакциялардың тізбекті түрде сақталуын қамтамасыз ететін таратылған деректер базасы ретінде қызмет етеді. Әрбір блокта белгілі бір көлемдегі ақпарат сақталады және ол алдыңғы блокпен криптографиялық байланыс арқылы біріктіріледі. Мұндай құрылым деректерді бұрмалауға немесе өшіруге мүмкіндік бермейді, сондықтан блокчейннің басты артықшылығы – сенімділік пен ашықтық.

Блокчейннің экономикалық әлеуеті тек криптовалюталармен шектелмейді. Ол қаржылық операциялардың тиімділігін арттырып, шығындарды азайтуға мүмкіндік береді. Мысалы, халықаралық төлемдер мен ақша аударымдары кезінде блокчейн банктер мен делдалдардың рөлін азайтып, операцияларды жылдам әрі арзан жүргізуге жағдай жасайды. Сондай-ақ блокчейн смарт-келісімшарттар (smart contracts) арқылы келісімдер мен мәмілелердің автоматтандырылған орындалуын қамтамасыз етеді. Бұл келісімшарттар белгілі бір шарттар орындалған жағдайда өздігінен іске қосылады, бұл өз кезегінде әкімшілік шығындарды қысқартады және сенімсіздік факторын жояды [1].

Инвестициялық тұрғыдан қарағанда, криптовалюталар жаңа актив түрі ретінде қалыптасып келеді. Оларды портфельді әртараптандыру, инфляциядан қорғау немесе жоғары табыс алу мақсатында пайдалану тәжірибесі кеңінен тараған. Дегенмен, криптовалюталардың бағасы жоғары құбылмалылыққа ие болғандықтан, инвестициялық тәуекел деңгейі де айтарлықтай жоғары. Осыған

байланысты көптеген елдер криптовалюталар айналымын заңнамалық тұрғыда реттеу және салық салу жүйесіне енгізу мәселелерін қарастыруда.

Қазақстан Республикасында да криптовалюта мен блокчейн технологиясын дамыту бағытында бірқатар бастамалар қолға алынуда. Astana International Financial Centre (AIFC) шеңберінде цифрлық активтерді реттеу тетіктері қалыптасып, блокчейн негізіндегі инновациялық қаржы өнімдерін енгізу бойынша жобалар жүзеге асырылуда. Бұл қадам елдің қаржы жүйесін цифрландыру және инвестициялық тартымдылығын арттыруға бағытталған.

Криптовалюталар мен блокчейннің экономикалық әлеуеті бірнеше бағытта көрініс табады. Біріншіден, олар қаржы нарықтарының тиімділігін арттырады. Транзакциялардың жедел орындалуы мен шығындардың азаюы бизнестің айналым капиталын үнемдеп, өтімділікті күшейтеді. Екіншіден, блокчейн технологиясы мемлекеттік және корпоративтік деңгейде есеп айырысу мен аудит процестерін жетілдіреді. Үшіншіден, цифрлық активтерді пайдалану инновациялық стартаптар мен шағын кәсіпорындар үшін жаңа инвестициялық мүмкіндіктер ашады.

Сонымен қатар, криптовалюталармен байланысты экономикалық тәуекелдер де бар. Олардың ішінде бағалардың тұрақсыздығы, нарықтық алыпсатарлық, кибершабуыл қаупі және заңнамалық шектеулер бар. Бұл факторлар қаржы нарығындағы тұрақтылыққа әсер етуі мүмкін. Сондықтан криптовалюта нарығын реттеу және бақылау механизмдерін жетілдіру қажет. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, тиімді құқықтық база мен халықаралық ынтымақтастық цифрлық активтер нарығының қауіпсіз әрі ашық дамуын қамтамасыз етеді [2].

Блокчейн технологиясының болашағы тек қаржы саласында ғана емес, сонымен қатар логистика, сақтандыру, денсаулық сақтау және мемлекеттік басқару салаларында да зор. Деректердің қауіпсіздігі мен ашықтығын қамтамасыз ететін бұл технология экономикалық процестердің сенімділігін арттырып, инновациялық экожүйелердің дамуына ықпал етеді.

Қорытындылай келе, криптовалюталар мен блокчейн технологиясы қаржы нарығын жаңа деңгейге көтеріп, экономикалық дамудың инновациялық бағытын айқындап отыр. Олар транзакциялардың тиімділігін арттырып қана қоймай, қаржы жүйесінің ашықтығы мен қолжетімділігін кеңейтеді. Болашақта цифрлық активтер мен блокчейн инфрақұрылымы жаһандық экономиканың ажырамас бөлігіне айналатыны сөзсіз. Алайда бұл үдеріс қаржылық тұрақтылық пен киберқауіпсіздік талаптарын сақтай отырып жүзеге асуы тиіс.

Әдебиеттер тізімі

1. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. — М.: Финансы и статистика, 2021.
2. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. — Минск: Новое знание, 2020.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ПОРТФЕЛЬДЕРДІ БАСҚАРУДАҒЫ РӨЛІ

Абдималик А.Б., Раимкулова С.Б., Нарымбаев Д.Б.

Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Агабекова Шолпан Нуртазаевна

Мирас университеті, Шымкент, Қазақстан

Резюме: В этой статье рассматриваются роль, преимущества, трудности и возможности применения искусственного интеллекта (ИИ) в управлении инвестиционными портфелями в Казахстане. ИИ-это набор технологий, которые позволяют машинам выполнять задачи, аналогичные интеллектуальным способностям человека (машинное обучение, нейронные сети, обработка естественного языка и т. д.).

Summary: This article discusses the role, advantages, challenges and application opportunities of artificial intelligence (AI) in managing investment portfolios in Kazakhstan. AI is a set of technologies that allow machines to perform tasks similar to human intellectual abilities (machine learning, neural networks, natural language processing, etc.).

Инвестициялық портфельдерді басқару — қаржы саласындағы маңызды функция болып табылады. Соңғы жылдары жасанды интеллект (ЖИ) технологиялары қаржылық шешім қабылдау, тәуекелді бағалау және активтерді бөлу салаларында белсенді түрде енгізілуде. Қазақстан нарығында да ЖИ-ны қолдану басталып, оның инвестициялық басқарудағы әсері өсіп келеді. Мақалада ЖИ-ның инвестициялық портфельдерді басқарудағы маңызы, артықшылықтары мен шектеулері, Қазақстан жағдайы және болашақ бағыттары қарастырылады [1].

Жасанды интеллект — машиналарға адамның интеллектісі тәрізді тапсырмаларды орындауға мүмкіндік беретін технологиялар жиынтығы (машиналық оқыту, терең оқыту, нейрондық желілер, табиғи тіл өңдеу және т.б.).

Портфельдерді басқару барысында активтерді бөлу, тәуекел-пайда балансын ұстану, диверсификациялау, оптимизациялау деген негізгі міндеттер бар. Классикалық теорияларда бұл міндеттер Марковиц теориясы, факторлық модельдер арқылы шешілген.

ЖИ мына бағыттарда маңызды рөл атқарады:

- Үлкен деректерді (big data) өңдеу арқылы нарық сигналдарын анықтау.
- Алгоритмдік трейдинг, автоматты шешім қабылдау жүйелері.
- Активтер арасындағы күрделі байланыстарды үлгілеу және тәуекелдерді алдын ала модельдеу.
- Ребалансировка, портфельді оңтайландыру, болжам жасау процестерін автоматтандыру. Мысалы, зерттеу көрсеткендей, ЖИ және RPA (роботтандырылған процестерді автоматтандыру) енгізген басқарушы компаниялар шешім қабылдау сапасын арттырған [2].

Сурет 1. ЖИ артықшылықтары

Міндеттері мен қиындықтары [3]:

- Деректердің сапасы: ЖИ үшін қолжетімді, тазартылған деректер маңызды. Қате немесе толық емес деректер модельдердің тиімділігін төмендетеді.
- Интерпретация және ашықтық: «Қара жәшік» түріндегі модельдер инвесторлар мен реттеушілер үшін түсініксіз болуы мүмкін.
- Қаржылық және техникалық ресурстар: ЖИ-ны енгізу үшін ішкі инфрақұрылым, есептеу қуаты, жоғары білікті кадрлар қажет.
- Тәуекелдер: нарықтағы күтпеген оқиғалар ЖИ модельдарының болжам шегінен тыс қалуына әкелуі мүмкін.
- Реттеу және этика: инвестициялық басқару саласында алгоритмдердің жауапкершілігі, дерек қорғау, этикалық мәселелер маңызды.

ЖИ-ны енгізудің жай-күйі

Ұлттық банк Қазақстан зерттеуіне сүйенсек, Қазақстан қаржы нарығының қатысушыларының шамамен 31 %-ы ЖИ технологияларын қолдануда. Бұл қаржы институттарының таңдайтын бағыт екенін көрсетеді.

Мүмкіндіктер мен шектеулер

Мүмкіндіктер ретінде: Қазақстанда цифрлық трансформацияға бағытталған мемлекеттік саясат бар, IT-сала дамуда. Шектеулерге: деректер екпіні, кадр тапшылығы, инвестициялық басқаруда ЖИ-ны нақты қолдану тәжірибесінің аздығы жатады.

ЖИ-ны инвестициялық басқаруда қолдану мысалдары

ЖИ-ны қолдану инвестициялық басқаруда нақты қолданыс табуда: сыртқы деректерді талдау, портфельді оңтайландыру, рыночное тәуекелдерді модельдеу. Мысалы, халықаралық компаниялардың тәжірибесінде ЖИ арқылы

портфель менеджментін жетілдіру мысалдары бар. ЕҮ Қазақстандағы тәжірибені кеңейту қажет.

Болашақ бағыттар [4]:

- ЖИ-ны интеграциялау: инвестициялық басқаруда толық автоматтандырылған жүйелерге көшу.

- Альтернативті дерек көздерін пайдалану: әлеуметтік желілер, дрон мәліметтері, мәтіндік аналитика.

- ЖИ-ның этика және жауапкершілік мәселелерін реттеу.

- Кадр дайындау: деректер ғалымдары, машиналық оқыту инженерлері.

Ұсыныстар

- Қаржы институттары ЖИ-ны қолдануды бастап, пилоттық жобаларды іске асыруы керек.

- Қазақстанда ЖИ-ны инвестициялық басқаруда қолданудың нормативтік базасын жетілдіру.

- Деректер инфрақұрылымын күшейту: сапалы, әмбебап дерекқорлар құру.

- ЖИ-ны енгізу кезінде адам факторын ескеру – технология мен адамның үйлесімі маңызды [5].

Жасанды интеллект инвестициялық портфельдерді басқаруда маңызды құралға айналууда. Ол шешім қабылдауды жеделдетуге, тәуекелдерді басқаруға, портфель құрылымын оңтайландыруға мүмкіндік береді [6]. Қазақстан жағдайында ЖИ-ны қолдану әлеуеті жоғары, алайда оны толық жүзеге асыру үшін деректер сапасы, кадрлық әлеует және нормативтік ортада жұмыс қажет. Болашақта ЖИ-ны инвестициялық басқаруда кеңінен енгізу инвестициялық басқарушыларға және экономикаға жалпы пайда әкеледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Kupeshova S.T., Zhidebekkyzy A., Bauyrzhan U.B. (2025) «The role of artificial intelligence in innovative management: international experience and Kazakhstan's opportunities». Journal of Economic Research & Business Administration, 1(151), 86–97. be.kaznu.kz+1

2. EY. (2024) «Harnessing the power of AI to augment human investment decision-making». EY Kazakhstan Insights. EY

3. KPMG. (2025) «Kazakhstan AI Readiness». KPMG Kazakhstan Report. assets.kpmg.com

4. Ұлттық банк Қазақстан. (2024) «Artificial Intelligence in the financial market of Kazakhstan: current state, prospects and analysis of regulatory approaches». Астана. Национальный банк

5. AIFC. (2024) «Annual Report 2022: AIFC as an investment hub». Astana International Financial Centre. AIFC+1

6. Huang G., Zhou X., Song Q. (2020) «Deep reinforcement learning for portfolio management». arXiv pre-print. arXiv

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІЛІК СТАНДАРТТАРЫ (ХҚЕС) ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ҚР-ДА ҚОЛДАНУ

Абдурашид Ш.Н., Бекмаратов Б.А., Қайпен А.Б.
Ғылыми жетекші- э.ғ.к., аға оқытушы Туребаева Ж.К.
«Мирас» университеті, Шымкент қаласы, Қазақстан

Резюме Казахстана официально перешел на МСФО с 2005 года. Этот шаг имеет очевидные преимущества, такие как привлечение иностранных инвесторов и повышение качества управленческих решений. Но есть и проблемы, основная из которых-нехватка квалифицированных кадров, несмотря на наличие собственной системы сертификации специалистов.

Resume Kazakhstan has officially adopted IFRS since 2005. This step has obvious advantages, such as attracting foreign investors and improving the quality of management decisions. But there are also problems, the main of which is the lack of qualified personnel, despite the existence of its own certification system for specialists.

Қазақстанда ХҚЕС енгізу туралы пікірлер әлі күнге дейін полярлы болып қала береді-көшудің сөзсіз қажеттілігінен бастап, енгізу идеясын толығымен қабылдамауға дейін. Ақпаратты ашу дәрежесі мен оның сапасы капитал нарығының пайдасымен оң байланыста болатыны белгілі, атап айтқанда, капитал бағасымен теріс байланысты. Сонымен бірге, барлық ұйымдар толық ақпаратты ашуға асықпайды, өйткені бұл көбінесе оның ашылу бағасына байланысты, мысалы, ақпарат Азық-түлік нарығында бәсекелестік артықшылықтардың жоғалуына әкелуі мүмкін немесе рейдерлік қауіптің пайда болуына ықпал етуі мүмкін. Ұлттық саяси және экономикалық күштер негізінен бухгалтерлік принциптер мен ережелерді іс жүзінде қолдану мен қолдану тәртібін анықтайтынын есте ұстаған жөн [1].

Автордың пікірінше, Қазақстандағы ХҚЕС -бұл қажеттілік. Бұл Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың әлемдегі ең дамыған 50 елдің қатарына кіру туралы стратегиясына сәйкес келеді, оны тиісті заманауи қаржылық есептілік жүйесінсіз жасау мүмкін емес. ХҚЕС енгізу қолайлы инвестициялық ахуал, қаржылық есептіліктің ашықтығы, ашықтық, компаниялардың қаржылық жағдайы мен қызметінің нәтижелерінің дұрыстығы басты құндылықтарға айналған кезде қазақстандық экономиканың дамудың сапалы жаңа деңгейіне өтуіне ықпал етеді. ХҚЕС қолданылған жағдайда жаңа қаржы құралдары пайда болады, активтерде бақылау капиталға тікелей қатысумен қамтамасыз етілген компаниялардың инвестициялары мен міндеттемелері көрсетіледі. Бұдан басқа, жақын арада Қазақстан ДСҰ-ға кіреді, оған қатысушы барлық елдерде ХҚЕС бойынша бухгалтерлік есеп жүргізіледі.

Қазақстанда ХҚЕС енгізу процесі көптеген елдердегідей басталды, яғни тиісті заңнама қабылданғанға дейін. Ең алдымен, барынша ашықтықты қамтамасыз ететін стандарттарға қажеттілік қор нарығында туындады және Қазақстандық қор биржасы листингілік компанияларға ХҚЕС бойынша есептілік ұсынуға талаптар қоя бастады (01.03.02 қолданысқа енгізілген

"Қазақстан қор биржасы" АҚ листингілік қағидаларына 3-қосымшада көрсетілген Қазақстан қор биржасының талаптары). Нарықтың оң ықпалының тағы бір мысалы шетелдік инвесторлардың өздерінің әлеуетті қазақстандық әріптестерінен халықаралық есептілікті ұсынуға сұраныстары болды. 2007 жылы "Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы" ҚР 28.02.07 №234-III Заңының жаңа редакциясы қабылданғанға дейін қолданыста болған заңнамаға сәйкес, ХҚЕС -қа көшу барлық ұйымдарға әсер етті.

Қолданыстағы салық заңнамасы бухгалтерлік есеп деректерін салық мақсатында қолдану үшін аударуға әрдайым мүмкіндік бермейді. Бұл мәселені Қазақстан Республикасының жаңа Салық кодексі реттеуге арналған. "Проблемалық" сәттердің мысалдары активтерді қайта бағалау және құнсыздану, оларды белгілі бір актив ретінде жіктеу, функционалды валютада есепке алу және пайдалы пайдалану мерзімі болып табылады. Салық кодексінің ережелерін ХҚЕС-пен салыстыра отырып талдау салықтық тексерулер жүргізу кезінде туындауы сөзсіз болатын жанжалды жағдайларды анықтайды.

Ең алдымен мұндай жағдайлар келесі жағдайларға байланысты:

- * кейбір жағдайларда ХҚЕС есепке алу объектілеріне әртүрлі немесе балама тәсілдерді көздейді және кәсіби пайымдауды қолдануды талап етеді

- * активті есепке алу кезінде ХҚЕС осы активке меншік құқығын назарға алмайды, бірақ осы активке байланысты тәуекелдер мен сыйақылардың елеулі үлесін беруге негізделеді;

- ХҚЕС IASB енгізген жиі өзгерістерге ұшырайды, бұл салық заңнамасын белгілі бір күнгі жағдай бойынша ХҚЕС-ке сәйкестендірудің барлық әрекеттерін теңестіре алады.

Өзгерістердің ресми жариялануын кешіктіру

ХҚЕС-ке көшудің тағы бір проблемасы-ХҚЕС өзгерістерін қабылдау мен оларды республикада ресми жариялау арасындағы уақыттың айтарлықтай айырмашылығы. Бұл есептілікті дайындау кезінде көптеген қолайсыздықтар туғызады, өйткені ХҚЕС талабына сәйкес болашақта енгізілетін стандарттардағы өзгерістердің, жаңадан енгізілетін стандарттардың, сондай-ақ интерпретация комитеті шығарған қабылданған және қолданысқа енгізілетін ПКИ-нің қаржылық есептілікке әсері туралы ақпаратты ашу қажет.

ХҚЕС -пен байланысты маңызды проблемалардың бірі әлі де білікті кадрлардың жеткілікті санының болмауы болып табылады. Бұл тек есептілікті дайындау туралы ғана емес, оны түсіну және пайдалану туралы. Қазақстан аудиторлар палатасы 2001 жылы көптеген және ұзақ келіссөздерден кейін бухгалтерлер мен аудиторларды сертификаттаудың бірегей бағдарламасын әзірлеу туралы шешім қабылдады. Ол бұрынғы кеңестік қаржылық актілерден халықаралық нормаларға көшуге көмектесіп, адамдарға өздерінің кәсіби деңгейлерін көтеруге мүмкіндік беруі керек еді. Кейінірек Қазақстанға Орталық Азия елдері, Ресей, Украина, содан кейін ТМД-ның басқа елдері қосылды. Нәтижесінде 2001 жылы сертификатталған бухгалтерлер мен аудиторлардың Еуразиялық кеңесі (ASSAA) құрылды, ол Бухгалтерлік есеп, қаржыны басқару,

экономика және аудит саласындағы барлық салаларда қажетті мамандарға арналған емтихан бағдарламаларын әзірлеумен айналысады.

Әдістеме әлемнің түкпір-түкпірінен жетекші қаржы институттары мен мекемелерінің халықаралық сарапшыларының қатысуымен әзірленді. 2005 жылы оны халықаралық сертификатталған бухгалтерлер мен аудиторлар Федерациясы (IFAS) мойындады. Аталған бағдарлама бойынша сертификаттаудан тек 5 жыл ішінде 7 мыңнан астам адам өтті. Мұнда 3 мыңнан астам маман сертификатталған Қазақстан көшбасшы болып табылады.

Қазақстанда СИРАНЫ кең ауқымды сертификаттаумен қатар бірнеше жылдан бері DipIFR ACCA ХҚЕС бойынша тиісті емтиханды зерделеу және тапсыру бағдарламасы бар және басқа Британдық институт – DipIFR IPFM бағдарламасы дами бастады.

ХҚЕС -қа заңнамалық белгіленген көшуді Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасы талаптарының сақталуына мониторинг жүргізбей қамтамасыз ету мүмкін емес. Осы міндетті іске асыру үшін Қаржы министрлігі Ұлыбритания және Солтүстік Ирландия Біріккен Корольдігі компаниялар палатасының мысалында жария мүдделі ұйымдар үшін қаржылық есептілік депозитарийін құру бойынша жұмыс жүргізуде. Депозитарий ұйымдардың ХҚЕС – қа көшуіне мониторинг жүргізуге, қаржылық есептілікті пайдаланушыларға-қажетті ақпаратты алуға мүмкіндік береді, сондай-ақ ұйымдардың қаржы-шаруашылық қызметі туралы ақпараттың сапасы мен дұрыстығын арттыруға ықпал ететін болады.

Республикалық бюджеттен бөлінген қаражат есебінен ақпараттық қамтамасыз ету мақсатында Қазақстан Қаржы министрлігінің сайтында Бухгалтерлік есеп пен аудит жөніндегі өзекті мәселелерді, ХҚЕС мен ХАА-ға көшудің практикалық аспектілерін қарайтын, сондай-ақ халықаралық қаржылық есептілік стандарттары комитетінің, Халықаралық бухгалтерлер федерациясының Халықаралық сайттарынан пайдаланушылар үшін қолжетімді тілде ақпарат беретін ХҚЕС бойынша бөлім құру көзделіп отыр және басқа да көптеген халықаралық ұйымдар.

Қазақстанның халықаралық стандарттарға көшуі зерделеуді, демек, он әлемдік тәжірибені қарызға алуды талап ететінін атап өту маңызды, осыған байланысты бухгалтерлік есеп пен аудит жүйесін халықаралық дамытуға белсенді қатысуды жалғастыру жоспарлануда.

Халықаралық аудит стандарттарын әзірлеумен, енгізумен және ілгерілетумен Халықаралық бухгалтерлер Федерациясы (ХҚБ) - бухгалтерлік кәсіптің халықаралық бірлестігі тікелей айналысады. Федерацияның мақсаты-бухгалтерлік кәсіпті дамыту және жетілдіру, бұл оған бүкіл қоғамның мүддесі үшін жоғары сапалы деңгейде қызмет көрсетуге мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта оның құрамына 113 елден, оның ішінде Қазақстаннан келген 153 кәсіби бухгалтер ұйымдары кіреді, олар екі миллионнан астам жеке практикамен, оқытумен айналысатын, мемлекеттік қызметте тұратын, өнеркәсіп пен саудада жұмыс істейтін бухгалтерлерді ұсынады [2].

Халықаралық бухгалтерлер Федерациясы мен ірі халықаралық компаниялар халықаралық инвесторлардың мүдделерін қорғауға мүмкіндік беретін және елдер арасындағы капиталдың неғұрлым белсенді қозғалысына ықпал ететін бүкіл әлемде Халықаралық аудит және қаржылық есептілік стандарттарының сапасын арттыруға бағытталған жаңа бастама көтерді. Осы бастамаға сәйкес Халықаралық бухгалтерлер федерациясының қолдауымен фирмалардың жаңа бірлестігін құру жоспарлануда, ол Федерациямен бірлесіп аудит пен бухгалтерлік есептің халықаралық стандарттарын әзірлейді және оларды практикаға енгізуге жәрдемдеседі. Бұдан басқа, қоғамның мүдделерін қорғау саласындағы ХҚК қызметіне тәуелсіз бақылау жүйесін орнату ұсынылады.

МФБ қамқорлығымен фирмалардың бірлестігіне клиенттері трансұлттық корпорациялар болып табылатын кез келген компания кіре алады, бұл ретте компания сапаға қатысты қатаң талаптарды, оның ішінде:

- аудиторлық тексерулер жүргізу кезінде халықаралық аудит стандарттарын және ХҚК Әдеп кодексін басшылыққа алу;
- ішкі бақылаудың тиімді жүйесінің болуын қамтамасыз ету, оның ішінде фирма ішіндегі жұмысты ұйымдастыруды талдау;
- аудит және бухгалтерлік есептің халықаралық стандарттары саласында, оның ішінде Әдеп кодексі саласында оқыту жүргізу;
- сыртқы аудиторларға өз қызметінің сапасына тұрақты тексерулер жүргізуге кедергі келтірмеу;
- дамушы елдерде кәсіби бірлестіктердің қалыптасуына және халықаралық аудит және есеп стандарттарын енгізуге жәрдемдесу.

ХҚК қамқорлығымен фирмалар бірлестігінің қызметін қаржыландыру, негізінен, қатысушы фирмалар есебінен жүзеге асырылатын болады, олар сондай-ақ аудит стандарттарын әзірлеу және мониторингтеу саласында ХҚК жұмысына қосымша ресурстар бөледі.

Әдебиеттер

1.Палий, В.Ф. Международные стандарты учета и финансовой отчетности: Оқулық / В.Ф. Палий. - М.: НИЦ ИНФРА-М, 2013. - 506 б.

2. ХҚЕС қашықтықтан оқыту порталы ACCADipIFR [Электронды ресурс]: <http://dipifr.com>

UDK 336.63

THE IMPACT OF ESG FACTORS ON THE FINANCIAL PERFORMANCE OF COMPANIES

Abilda A.T., Koshkarov N.S., Abdilamitov S.B.
Academic Supervisor – Master’s Degree, Senior Lecturer Keikova Zh.K.
Miras University, Shymkent city

Түйін. Соңғы онжылдықта коммерциялық ұйымдарды басқару және инвестициялық шешімдер қабылдау салаларында ESG парадигмасы (Environmental – қоршаған ортаны

қорғау; *Social* – әлеуметтік жауапкершілік; *Governance* – корпоративтік басқару) қарқынды дамып келеді. Мақалада Қазақстанның ашық акционерлік қоғамдарының қаржылық жағдайына және инвестициялық тартымдылығына ESG факторларының әсерін бағалау мәселесі қарастырылады.

Резюме. В последнее десятилетие в сферах управления коммерческой организацией и принятия инвестиционных решений активно развивается парадигма ESG (Environmental – охрана окружающей среды; Social – социальная ответственность; Governance – корпоративное управление). Статья посвящена оценке влияния ESG-факторов на финансовое состояние и инвестиционную привлекательность казахстанских публичных компаний.

In recent years, environmental, social, and governance factors (ESG – Environmental, Social, Governance) have become key elements in companies' sustainable development strategies. Investors, regulators, and consumers increasingly rely on ESG ratings when making decisions.

ESG factors serve as a mechanism for creating intangible value and can directly impact financial metrics such as Return on Assets (ROA), Return on Equity (ROE), Weighted Average Cost of Capital (WACC), and credit ratings.

The environmental component of ESG factors is gaining growing importance in Kazakhstan against the backdrop of the country's international commitments to reduce its carbon footprint, transition to green energy, and improve business environmental transparency. At the governmental level, the Ministry of Ecology and Natural Resources of Kazakhstan, along with the Ministry of Energy, play a key role in shaping regulatory frameworks, strategies, and target programs. The main document in this area is the Concept of Kazakhstan's Transition to a Green Economy by 2050, adopted in 2013.

The main goals are:

- reducing greenhouse gas emissions by 15% by 2030;
- increasing the share of renewable energy sources (RES) to 15% by 2030 and 50% by 2050;
- improving energy efficiency in industrial sectors.

Companies that adopt cleaner technologies receive tax incentives and priority access to “green” financing. For example, the ERG group of companies invested in the modernization of wastewater treatment facilities at enterprises in the Pavlodar region, which reduced expenses on environmental fines by 27% in 2024. The annual issuance of green loans and bonds consistently exceeds 200 billion tenge, with volumes continuing to grow each year.

- Halyk Bank and Damu Entrepreneurship Development Fund (Damu) act as key issuers: bond placements of 20 billion tenge and 100 billion tenge respectively demonstrate confidence in ESG instruments.

The total value of sustainable projects already implemented with the support of the Astana International Financial Centre (AIFC) exceeds \$650 million, and the overall market volume has reached \$1.69 billion.

Green economy financing in Kazakhstan is not just a trend but a necessity amid climate challenges and the energy transition. The shift to a “green economy” must become a joint task for the government, business, financial institutions, and society.

The social aspects of ESG cover a wide range of topics—from working conditions and equality to contributions to the development of local communities. In Kazakhstan, in 2024, companies that implemented internal training and corporate well-being programs recorded a reduction in employee turnover by 15–25%. Sixty-two percent of consumers trust brands that publicly declare a social mission. This is reflected in customer loyalty and repeat sales. For example, Kaspi.kz increased its coverage of new users by 12% within six months thanks to a social program on digital literacy in the regions.

The Governance (G) component of the ESG framework encompasses company management systems, transparency, accountability, anti-corruption measures, and ethical standards. Companies with strong internal control systems and anti-corruption measures face fewer legal and regulatory risks. For example, in 2024, Kazpost, having implemented international internal audit standards and an electronic whistleblowing platform, reduced internal investigations and claims from regulatory authorities by 30% compared to 2022. Companies with independent boards of directors have higher valuation multiples—on average 22% higher than counterparts where power is concentrated among shareholders.

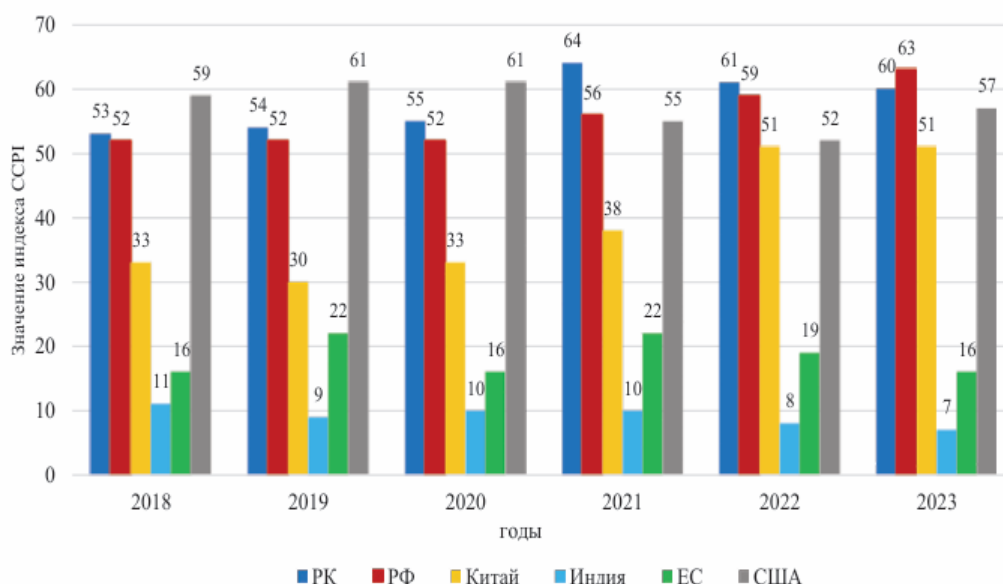

Figure 1. Dynamics of the Consumer price index, 2018-2023

Figure 1 shows the dynamics of the Republic of Kazakhstan's rankings in the CCPI (Climate Change Performance Index) compared to the USA, the Russian Federation, and China — countries that, like Kazakhstan, have a high resource potential — as well as countries such as India and the EU member states.

Over the past six years, Kazakhstan has consistently ranked lower than the countries selected for comparison in the CCPI index, except for 2023, when Russia's position worsened compared to 2022, moving from 59th to 63rd place. Kazakhstan's relatively low ranking (60th place) is due to very low scores in greenhouse gas emissions (59th place) and energy use (62nd place), as well as low rankings in renewable energy usage (42nd place) and climate policy (51st place).

Equally informative is the Sustainable Development indicator — the SDG index, also known as the Sustainable Development Goals index. The dynamics of this indicator are shown in Figure 4. The SDG index ranks almost all UN member countries according to their progress towards achieving the Sustainable Development Goals, using a 100-point scale. The benchmark is the achievement of the 2030 targets.

Despite the overall positive correlation, the impact of ESG factors on financial performance is not always straightforward. There can be short-term costs, risks of “greenwashing,” and challenges in standardizing reporting. The influence of ESG factors on companies’ financial indicators is becoming increasingly significant and systematic.

List of References

1. AIFC (2017). Strategy for ensuring the regional leadership of the MFC in the field of green finance until 2025. [updated March 25, 2023; cited March 30, 2023]. Available at: [https://gfc.aifc.kz/uploads/GFC_Strategy%20of%20the%20AIFC%20regional%20leadership%20in%20GF%20until%20the%20year%202025%20\(2\)%20rus.pdf](https://gfc.aifc.kz/uploads/GFC_Strategy%20of%20the%20AIFC%20regional%20leadership%20in%20GF%20until%20the%20year%202025%20(2)%20rus.pdf)
2. Boffo, R., & Patalano, R. (2020). ESG investing: practices, progress and challenges. Éditions OCDE, Paris.
3. Bureau of National Statistics (2022). [cited March 30, 2023]. Available at: <https://stat.gov.kz/> DAMU Annual Report (2019). Sustainable business – sustainable regions. The main events of the year. [cited March 30, 2023]. Available at: https://damu.kz/upload/iblock/de7/Damu_AR_2019_RU_electric.pdf (In Russ.)
4. Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan (2021). On introducing amendments and additions to the resolutions of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 24, 2019 No. 968 “On approval of the State program for business support and development “Business Road Map 2025” dated October 13, 2021 No. 736. [cited March 30, 2023]. Available at: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36813181 (In Russ.)

UDK 336.63

THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON FINANCIAL STABILITY

Azizuly K., Bilibay M.R., Kaisar Z.E.

Academic Supervisor – Master’s Degree, Senior Lecturer Keikova Zh.K.

Miras University, Shymkent city

Түйін. Қаржылық тұрақтылық – кез келген бизнестің ұзақ мерзімді орнықтылығының негізгі факторларының бірі. Дәл осы тұрақтылық экономикалық субъектілерге экономикалық тербелістерге, нарықтық белгісіздікке және қазіргі әлем ұсынатын қаржылық тәуекелдерге төтеп беруге мүмкіндік береді. Тұрақты қаржылық жағдай компанияларға өтімділікті сақтауға, өз міндеттемелерін орындауға, сондай-ақ кәсіпорынның тиімді өсуін қамтамасыз ету үшін капиталды ұтымды бөлуге мүмкіндік береді. Бұл мақалада қаржылық тұрақтылықты болжаудағы жаңа үрдістер көрсетіліп, цифрлық трансформацияның бизнес құрылымдарға әсері айқындалады. Қаржылық талдауда заманауи технологияларды қолданудың өзектілігі атап өтіледі.

Резюме. Финансовая стабильность является одним из ключевых факторов долгосрочной устойчивости каждого бизнеса. Именно она позволяет экономическим субъектам справиться с экономическими колебаниями, рыночной неопределенностью и

финансовыми рисками, которые представляет нам современный мир. Стабильное финансовое положение позволяет компаниям поддерживать ликвидность, исполнять имеющиеся обязательства, а также грамотно распределять капитал для возможности эффективного роста предприятия. В данной статье отражены новые тенденции в прогнозировании финансовой стабильности, подчеркивая влияние цифровой трансформации на бизнес-структуры. Подчеркивается актуальность передовых технологий в финансовом анализе.

The financial sector is one of the key areas where the implementation of digitalization solutions directly affects financial stability. Digital transformation is reshaping financial analysis through innovative tools, offering real-time analytics and enhanced forecasting capabilities. Consequently, traditional forecasting methods based on historical data have become secondary. Technologies are improving risk assessment and decision-making processes, playing an essential role in the modern system of financial stability management.

The impact of digitalization on the stability of Kazakhstan's financial system:

-Expansion of financial access: Digital technologies have significantly expanded citizens' and businesses' access to financial services. Services such as Kaspi Pay, Halyk Homebank, and Samsung Pay have become an integral part of people's daily lives. According to data from the National Bank of Kazakhstan, by 2025 the share of cashless payments exceeded 80% of all transactions.

-Fintech development: Fintech has broadened lending and payment opportunities, especially for SMEs and residents of regions with limited banking infrastructure. Robo-advisors and automated investment platforms allow a wider segment of the population to participate in the stock market, reducing barriers to entry. Alternative financing platforms such as crowdfunding and P2P lending have increased SMEs' access to capital.

-Digital Kazakhstan and financial literacy: The *Digital Kazakhstan* initiative and financial literacy programs have reached over 3.5 million people.

Improved state control: Thanks to electronic document management, eGov, e-Salyq, and online cash registers, the government has strengthened oversight of payments and business operations.

Digital tenge (CBDC): Kazakhstan is implementing its Central Bank Digital Currency (CBDC) — the *digital tenge*. In 2024–2025, the model was tested for government payments totaling approximately 250 billion KZT.

Efficiency and cost reduction: Electronic payments, smart contracts, and blockchain technologies allow businesses and citizens to reduce commission fees and time costs. For instance, the introduction of QR payments has significantly decreased commission burdens for small businesses, while fintech platforms can now issue online microloans within minutes.

Big Data and machine learning in banking: Banks are using Big Data and machine learning technologies for credit risk assessment and fraud prevention. For example, since 2020, Bank CenterCredit has developed an ML platform that analyzes information from 50 data sources, increasing loan approval rates by 20–30% and reducing risk costs by 5–7 times compared to traditional methods. Meanwhile,

Kaspi.kz uses a scoring system that enables decision-making within 10 seconds and fund transfers within 15 minutes, effectively reducing fraud risks.

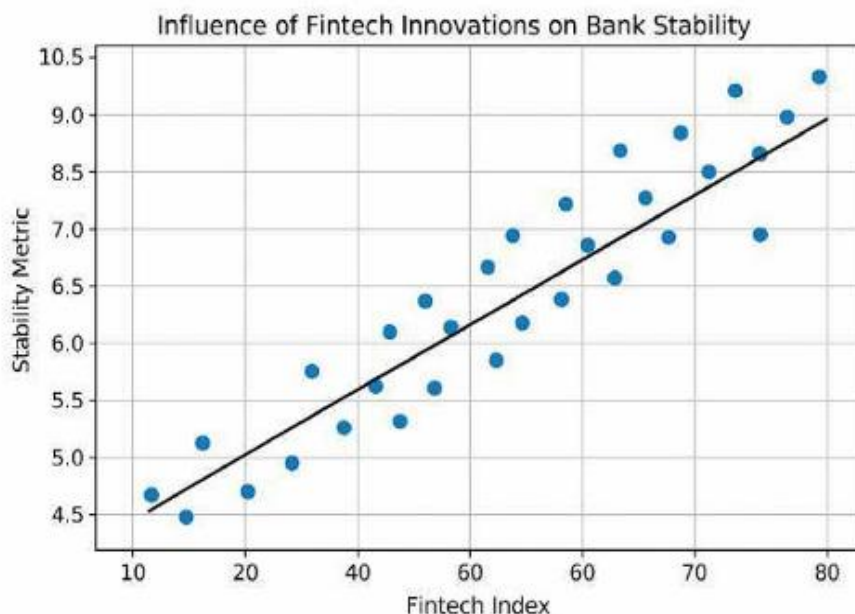

Figure 1. Areas of FinTech Application

Digitalization has had a comprehensive positive impact on the stability of Kazakhstan's financial system, contributing to greater transparency, inclusiveness, control, and efficiency.

However, digitalization also introduces certain risks — most notably cyber threats. At the beginning of 2025, the number of cyberattacks doubled compared to 2024, reaching 30,000 incidents, which led to stricter security requirements for fintech solutions.

Additionally, there is growing public overreliance on new technologies, particularly on microloans issued through mobile applications. This trend may lead to over-indebtedness and rising social risks. For instance, in 2024, online microloans accounted for 67% of all applications, while overdue payments exceeded 25%.

Demand for qualified professionals in Data Science, blockchain development, and compliance continues to grow, while the “black box” nature of artificial intelligence algorithms raises concerns about user trust.

Therefore, the implementation of digital technologies enables the expansion of access to financial services for both individuals and businesses, enhances risk management efficiency, improves forecasting, and ensures transparency of financial operations. In turn, this strengthens public trust in financial institutions and improves their overall stability.

List of References

1. Авдошин, С. М., & Песоцкая, Е. Ю. Доверенный искусственный интеллект как способ цифровой защиты. Бизнес-информатика, 16(2), 62-73. <https://doi.org/10.17323/2587-814X.2024.2.62.73>;

2. Воронова, Н. С., Яковлева, Е. А., Гусейнова, С. Э., & Ставрова, О. В. (2021). Цифровизация финансовых услуг в стратегии расширения евразийского сотрудничества. Креативная экономика, 15(12), 5027-5044. <https://doi.org/10.18334/ce.15.12.114015>;
3. National Bank of Kazakhstan. Statistical data on financial inclusion for 2015–2024..<https://nationalbank.kz>;
4. World Development Indicators. <https://data.worldbank.org>.

УДК 336:1

РОЛЬ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Айгелдиева Б., Бердалиева Ж.С., Сағын А.М.
Научный руководитель - к.э.н., ст.преподаватель Туребаева Ж.К.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

*Түйін*Мақалада экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша бухгалтерлік есеп әдістері қарастырылған, ұйымның қызметін реттеу жүзеге асырылатын бухгалтерлік есеп функциялары анықталған, бухгалтерлік қателіктер мен оның экономикалық қауіпсіздігіне теріс әсер ететін тәуекелдердің жіктелуі ұсынылған. Бухгалтерлік есептің экономикалық қауіпсіздікке әсер етуінің мысалы ретінде нақты ұйымдардың қызметі қарастырылады.

*Resume*The article discusses accounting methods for ensuring economic security, defines the accounting functions through which the organization's activities are regulated, and presents a classification of accounting errors and risks that negatively affect its economic security. As an example of the impact of accounting on economic security, the activities of real organizations are considered.

Состояние экономической безопасности организации является важной качественной характеристикой ее функционирования и развития. На сегодняшний день существует значительное количество научных исследований, посвященных этому вопросу, однако роль бухгалтерского учета в обеспечении экономической безопасности организации освещена недостаточно полно.

Организация, являясь открытой системой, в процессе своей деятельности постоянно взаимодействует, как с внешней средой через различные отношения с государством, юридическими и физическими лицами, так и внутренними структурными подразделениями. В процессе этих взаимодействий возникают различные внешние и внутренние угрозы, которые способны дестабилизировать деятельность организации. Экономическая безопасность — это такое состояние хозяйствующего субъекта, при котором он, наиболее эффективно используя корпоративные ресурсы, предотвращает угрозы и обеспечивает достижение целей бизнеса в условиях конкуренции и хозяйственного риска [1].

Обеспечение экономической безопасности - необходимое условие стабильности и эффективности деятельности организации. В современных условиях недобросовестной конкуренции, коррупции, теневой экономики актуальность ее обеспечения возрастает. Для наиболее эффективного

обеспечения экономической безопасности организации используется комплекс мер организационной, профилактической и управленческой направленности, реализующих ее защиту от разного рода угроз.

Составной частью системы экономической безопасности являются средства, при помощи которых осуществляется ее реализация. Одним из таких средств является бухгалтерско-статистическая оценка экономической безопасности хозяйствующих субъектов, включающая элементы внешнего и внутреннего контроля и анализа. Данный метод обеспечения устойчивости организации используется при прогнозировании и нейтрализации различного рода угроз, обусловленных рисками, а также для осуществления грамотного управления.

Учетная политика самостоятельно формируется организацией в зависимости от особенностей ее деятельности и структуры. Именно способы ведения бухгалтерского дела позволяют наиболее эффективно осуществлять регулирование деятельности организации через выполнение следующих функций бухгалтерского учета: информационной, контрольной, правовой регламентации, регулирующей, прогностической [2].

Информационная функция. Формируя объективную, достоверную и оперативную информацию о хозяйствующем субъекте, бухгалтерский учёт позволяет обеспечить пользователей данными о реальном состоянии финансовой и хозяйственной деятельности организации.

Функция правовой регламентации состоит в фиксировании каждого шага хозяйственной деятельности организации при помощи необходимых для конкретной ситуации первичных документов. Осуществляя правовую регламентацию в соответствии с законодательно-нормативной базой, бухгалтерский учет позволяет организации наиболее полно упорядочить деятельность всех своих структурных элементов.

Регулирующая функция помогает осуществлять корректировку деятельности организации в течение всего учетного процесса.

Прогностическая функция позволяет отыскать оптимальный путь регулирования деятельности организации, то есть такой вариант управления, который бы позволил определить наиболее приоритетные направления развития организации в будущем.

Контрольная функция позволяет, обеспечивая рациональность и законность использованных источников, осуществлять надзор над деятельностью организации и производить ее корректировку. В ходе реализации данной функции, возникает потребность в осуществлении внутреннего контроля со стороны хозяйствующего субъекта, обусловленная необходимостью повышения эффективности функционирования организации.

Бухгалтерские риски негативно влияют на деятельность организации и могут приводить к таким последствиям как снижение качества финансовой отчетности, фальсификация показателей отчетности, ухудшение деловой репутации организации, сокращение величины активов. Таким образом, организации для обеспечения экономической безопасности следует создать

условия, при которых бухгалтерские риски не приводили бы к возможности ее ликвидации.

Одним из бухгалтерских методов по нейтрализации рисков является создание и использование отдельных резервов, которые вправе создать коммерческая организация. В бухгалтерском учете организации предусмотрена возможность создания резервов под снижение стоимости материальных ценностей, под обесценение вложений в ценные бумаги, по сомнительным долгам, предстоящим расходам. Кодекс об административных правонарушениях предусматривает ответственность руководителя или главного бухгалтера за искажение статьи бухгалтерской отчетности не менее чем на 10 процентов вследствие неверного начисления резервов.

Обеспечить устойчивость хозяйствующего субъекта призвана инвентаризация имущества, обязательств, документов бухгалтерского учета, позволяющая выявить ошибки, искажения, недостоверное отображение фактов хозяйственной жизни организации.

Важным экономическим ресурсом организации является бухгалтерский персонал, от квалификации которого зависит достоверность бухгалтерского учета и отчетности. Следовательно, экономическая безопасность организации обеспечивается постоянным повышением квалификации бухгалтерских кадров. Немалую роль при обеспечении экономической безопасности организации оказывает и система мотивации персонала бухгалтерии, эффективность которой настраивает работников на добросовестное выполнение своих трудовых функций.

Обеспечение необходимого контроля над соблюдением бухгалтерского и налогового законодательства, формирование полной и качественной учетной информации и отчетности позволят предотвратить возможные риски и угрозы деятельности организации и более рационально использовать ее потенциал для обеспечения экономической безопасности и дальнейшего развития.

Литература

1. Шевелев, А.Е. Бухгалтерский учет и анализ: Учебник / А.Е. Шевелев, Е.В. Шевелева, Е.А. Шевелева. - М.: КноРус, 2018. - 64 с.

2. Садиева А.С., Шахарова А.Е., Сагиндыкова Г.М. Бухгалтерский учет и аудит: Учебное пособие. Алматы: ТОО «Издательство LEM», 2016. -384 с.

УДК 658.8:004.738

СОВРЕМЕННЫЕ МЕХАНИЗМЫ ОРГАНИЗАЦИИ И УПРАВЛЕНИЯ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИЕЙ

Александрова Н.Н.

Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада электрондық сауданы ұйымдастыру және басқарудың заманауи механизмдері қарастырылған. Электрондық сауда платформаларының негізгі жұмыс модельдері талданып, онлайн ортада бизнес-процестерді оңтайландыру және

клиенттермен өзара әрекеттесуді басқару әдістері ұсынылған. Арнайы назар ақпараттық технологияларды, деректер аналитикасы құралдарын және цифрлық маркетингті біріктіру арқылы электрондық сауданың тиімділігін арттыруға аударылған. Интернет-коммерцияда заманауи басқару стратегияларын енгізу бойынша практикалық ұсыныстар берілген.

Summary: The article examines modern mechanisms for organizing and managing e-commerce. Key models of electronic trading platforms are analyzed, along with methods for optimizing business processes and managing customer interactions in the online environment. Special attention is paid to the integration of information technologies, data analytics tools, and digital marketing to enhance the efficiency of e-commerce. Practical recommendations are provided for implementing modern management strategies in internet commerce.

Электронная коммерция является одной из наиболее динамично развивающихся сфер современной экономики. С быстрым ростом интернет-технологий и изменением потребительских предпочтений компании вынуждены адаптировать свои бизнес-процессы и стратегии управления для обеспечения конкурентоспособности. Актуальность исследования обусловлена необходимостью понимания современных механизмов организации и управления электронной коммерцией, которые позволяют оптимизировать процессы, повысить удовлетворенность клиентов и увеличить прибыльность бизнеса. Цель статьи заключается в анализе современных моделей управления электронной коммерцией и разработке рекомендаций по их внедрению. Электронная коммерция включает в себя широкий спектр бизнес-моделей, среди которых можно выделить следующие: B2C (бизнес-клиент), B2B (бизнес-бизнес), C2C (клиент-клиент) и B2G (бизнес-государство). Каждая из этих моделей требует специфического подхода к организации процессов, управления цепочками поставок и взаимодействия с клиентами.

B2C-модель предполагает прямую продажу товаров и услуг конечным потребителям через онлайн-платформы. Управление этой моделью строится на интеграции CRM-систем, автоматизации логистики и применении инструментов цифрового маркетинга. B2B-модель характеризуется более сложными цепочками поставок, требующими эффективного взаимодействия между предприятиями, использования платформ электронных закупок и интеграции ERP-систем. Модель C2C активно реализуется на маркетплейсах и требует механизмов обеспечения доверия и безопасности транзакций между пользователями.

Эффективное управление электронной коммерцией невозможно без применения современных информационных технологий. Основными механизмами являются автоматизация бизнес-процессов, аналитика больших данных, управление взаимоотношениями с клиентами (CRM), персонализация маркетинговых стратегий и использование искусственного интеллекта для прогнозирования спроса.

Автоматизация процессов позволяет сократить время обработки заказов, уменьшить издержки и повысить качество обслуживания клиентов. Интеграция аналитики данных дает возможность выявлять поведенческие модели потребителей, оптимизировать ассортимент и прогнозировать объемы продаж. Использование CRM-систем обеспечивает систематизацию взаимодействий с

клиентами, что повышает уровень лояльности и удержания. Цифровой маркетинг позволяет эффективно продвигать товары и услуги, а искусственный интеллект способствует адаптации предложений под индивидуальные предпочтения клиентов.

Современные компании в сфере электронной коммерции стремятся создать единую и скоординированную цифровую экосистему, которая объединяет все ключевые бизнес-процессы — от управления заказами до взаимодействия с клиентами и анализа данных. Интеграция технологий в этом контексте выполняет несколько стратегических функций. Во-первых, она обеспечивает автоматизированное управление операциями, позволяя снизить человеческий фактор и минимизировать ошибки при обработке заказов и управлении запасами. Во-вторых, интеграция позволяет объединять данные из разных источников — интернет-магазинов, CRM-систем, платформ маркетинговых и социальных сетей — для формирования единой информационной базы. Такая база используется для аналитики и прогнозирования, что позволяет компаниям принимать более точные управленческие решения [1].

Оптимизация процессов электронной коммерции включает в себя совершенствование логистических цепочек, автоматизацию складских операций и сокращение времени доставки товаров клиентам. Использование облачных платформ и сервисов позволяет компаниям гибко управлять нагрузкой на информационные системы, масштабировать бизнес без существенных капитальных затрат и обеспечивать бесперебойное функционирование всех сервисов в режиме онлайн.

Особое значение имеет интеграция омниканальных стратегий, при которых онлайн- и оффлайн-продажи работают в синергии. Такая интеграция позволяет обеспечить единый клиентский опыт вне зависимости от канала взаимодействия, повысить лояльность покупателей и увеличить повторные продажи. Современные технологии, включая искусственный интеллект и машинное обучение, применяются для анализа поведения пользователей, персонализации предложений и автоматического прогнозирования спроса, что также способствует оптимизации процессов.

Кроме того, компании активно используют автоматизацию маркетинговых процессов и управление контентом на цифровых платформах. Это включает управление рекламными кампаниями, таргетинг и ретаргетинг пользователей, а также автоматическое формирование рекомендаций для покупателей на основе их предпочтений. В совокупности интеграция технологий и оптимизация процессов позволяют снизить операционные издержки, ускорить выполнение заказов, повысить удовлетворенность клиентов и создать конкурентные преимущества на рынке электронной коммерции.

Для успешного внедрения современных механизмов организации и управления электронной коммерцией предприятиям рекомендуется комплексный подход, включающий технологические, организационные и маркетинговые меры. Во-первых, необходимо внедрение современных CRM-

систем, которые позволяют централизованно управлять взаимодействием с клиентами, фиксировать историю заказов, анализировать поведение покупателей и строить персонализированные предложения. Эффективная CRM-система способствует повышению уровня удовлетворенности клиентов, увеличению их лояльности и снижению оттока аудитории.

Во-вторых, интеграция ERP-систем и облачных сервисов обеспечивает оптимизацию внутренних бизнес-процессов, автоматизацию учета складских запасов, управления закупками и финансовыми потоками. Это позволяет сократить операционные издержки, ускорить обработку заказов и улучшить планирование ресурсов. Особое внимание следует уделять совместимости различных программных решений, что обеспечивает бесшовную работу всех цифровых платформ и минимизирует риск сбоев в процессе управления [2].

В-третьих, использование инструментов аналитики больших данных и искусственного интеллекта позволяет прогнозировать спрос, выявлять скрытые потребности клиентов и адаптировать ассортимент товаров и услуг под текущие рыночные тенденции. Аналитические системы позволяют отслеживать эффективность маркетинговых кампаний, проводить сегментацию аудитории и разрабатывать персонализированные стратегии продвижения.

В-четвёртых, цифровой маркетинг и омниканальные стратегии играют ключевую роль в повышении конкурентоспособности электронной коммерции. Предприятия должны интегрировать онлайн- и оффлайн-каналы продаж, обеспечивая единый клиентский опыт и постоянное взаимодействие с аудиторией через различные платформы — веб-сайты, мобильные приложения, социальные сети и маркетплейсы. Использование автоматизированных инструментов таргетинга и ретаргетинга способствует росту конверсии и увеличению объёма продаж.

Кроме того, для повышения эффективности логистики рекомендуется внедрение интеллектуальных систем управления складами, автоматизация процессов упаковки и доставки, а также сотрудничество с транспортными и курьерскими службами, позволяющее оптимизировать маршруты и минимизировать время доставки.

Наконец, компаниям важно формировать культуру непрерывного улучшения и инноваций, регулярно обновлять программное обеспечение, внедрять новые цифровые решения и обучать персонал работе с современными инструментами электронной коммерции. Такой комплексный подход обеспечивает устойчивое развитие бизнеса, повышает удовлетворенность клиентов и создает долгосрочные конкурентные преимущества на рынке [3].

Электронная коммерция является ключевым элементом современной экономики, и успешное управление ею требует комплексного подхода, включающего интеграцию информационных технологий, оптимизацию бизнес-процессов и персонализацию взаимодействия с клиентами. Современные механизмы организации и управления электронной коммерцией позволяют компаниям повысить эффективность, конкурентоспособность и

удовлетворенность клиентов. Развитие цифровой экономики делает внедрение данных механизмов необходимым условием для устойчивого роста бизнеса.

Список литературы

1. Калинин С. В. Электронная коммерция: теория и практика. – М.: Инфра-М, 2020. – 312 с.
2. Laudon K., Traver C. E-commerce 2023: Business, Technology and Society. – Harlow: Pearson, 2023. – 480 p.
3. Румянцева И. Ю. Управление бизнес-процессами в интернет-коммерции. – СПб.: Питер, 2021. – 256 с.

ӘОЖ 339.72

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ БИЗНЕС АЯСЫНДА ВАЛЮТАЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАСҚАРУ МЕХАНИЗМДЕРІ

Алсеитов Е.К., Ергеш А.Т., Едиге Ж.Ж.

Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Агабеков А.Ю.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматриваются особенности управления валютными рисками в международном бизнесе. Особое внимание уделено инструментам хеджирования, таким как форвардные, фьючерсные и опционные контракты. Отмечается, что эффективное управление валютными рисками позволяет компаниям минимизировать финансовые потери и повысить устойчивость к колебаниям валютных курсов.

Summary The article explores mechanisms of currency risk management in international business. It highlights hedging instruments such as forward, futures, and option contracts. Effective management of currency risks enables companies to minimize financial losses and enhance stability against exchange rate fluctuations.

Халықаралық экономикалық қатынастар мен жаһандану процесі жағдайында валюталық тәуекелдерді басқару кәсіпорындар мен қаржы институттары үшін аса өзекті мәселе болып табылады. Валюталық тәуекелдер шетелдік серіктестермен есеп айырысу, импорт пен экспорт операциялары, шетелдік инвестициялар және халықаралық қаржыландыру кезінде туындайды. Валюталық бағамдардың құбылмалылығы компаниялардың табыстылығына, бәсекеге қабілеттілігіне және қаржылық тұрақтылығына елеулі әсер етеді. Сондықтан валюталық тәуекелдерді тиімді басқару халықаралық бизнестің тұрақты дамуының маңызды шарты болып табылады.

Валюталық тәуекел ұғымы шетел валюталарының айырбас бағамдарының өзгеруінен туындайтын қаржылық шығындар қаупін білдіреді. Бұл тәуекел үш негізгі түрге бөлінеді: аударма тәуекелі (translation risk), операциялық тәуекел (transaction risk) және экономикалық тәуекел (economic risk). Аударма тәуекелі компанияның шетелдік еншілес кәсіпорындарының қаржылық есептерін ұлттық валютаға қайта есептеу кезінде пайда болады. Операциялық тәуекел шетелдік серіктестермен нақты валюталық операцияларды орындау барысында, яғни келісімшарттар жасалғаннан бастап төлемдер жүзеге асқанға дейінгі

кезенде туындайды. Ал экономикалық тәуекел компанияның ұзақ мерзімді стратегиялық позицияларына әсер ететін валюталық бағамдардың өзгерісімен байланысты.

Халықаралық бизнесте валюталық тәуекелдерді басқарудың басты мақсаты — қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету және табыстың болжамдылығын арттыру. Бұл мақсатқа жету үшін компаниялар әртүрлі қаржылық және операциялық әдістерді пайдаланады. Ең көп тараған тәсілдердің бірі — хеджирлеу. Хеджирлеу валюталық тәуекелдерді алдын ала сақтандыруға бағытталған және белгілі бір құралдар арқылы жүзеге асырылады.

Хеджирлеудің негізгі құралдарына форвардтық, фьючерстік, опциондық және своптық келісімшарттар жатады. Форвардтық келісімшарт бойынша компания мен банк белгілі бір мерзімнен кейін алдын ала белгіленген бағам бойынша валютаны сатып алу немесе сату жөнінде келіседі. Бұл әдіс компанияға бағам өзгерісінен туындайтын шығындардан қорғануға мүмкіндік береді. Фьючерстік келісімшарттар да форвардтарға ұқсас, бірақ олар стандартталған және биржаларда еркін айналымда болады. Опциондар компанияға белгілі бір бағам бойынша валютаны сатып алу немесе сатуға құқық береді, бірақ міндеттеме жүктемейді, бұл оларға икемділік береді. Ал валюталық своптар компанияларға валюталармен уақытша айырбастау жүргізуге мүмкіндік береді, бұл ұзақ мерзімді тәуекелдерді басқаруда тиімді құрал болып саналады [1].

Валюталық тәуекелдерді басқарудағы тағы бір маңызды әдіс — табиғи хеджирлеу (natural hedging). Бұл тәсіл валюталық түсім мен валюталық шығынды теңестіру арқылы тәуекелді азайтуға негізделген. Мысалы, егер компания шетел валютасында табыс алса және сол валютамен шығын жұмсаса, онда айырбас бағамының өзгерісі оның қаржылық нәтижесіне аз әсер етеді. Сонымен қатар, компаниялар келісімшарттарда валюталық бағаны белгілеу, валюталық диверсификация және ішкі есеп айырысуларды біртектес валютада жүргізу арқылы да тәуекелді төмендете алады.

Валюталық тәуекелдерді басқарудың тиімділігі кәсіпорынның қаржылық стратегиясына, нарықтағы жағдайға және макроэкономикалық факторларға байланысты. Халықаралық бизнесте валюталық нарықтардың болжанбайтындығы компанияларды тұрақты мониторинг пен талдау жүйесін қолдануға итермелейді. Бұл ретте валюталық тәуекелдерді болжау және бағалау үшін математикалық модельдер мен бағдарламалық құралдар кеңінен пайдаланылады.

Көптеген ірі халықаралық компаниялар валюталық тәуекелдерді басқару бөлімдерін құрып, арнайы ішкі саясат қабылдайды. Мысалы, трансұлттық корпорациялар валюталық позицияларды күнделікті бақылап, тәуекел лимиттерін белгілейді. Сонымен қатар, кейбір компаниялар қаржылық тәуекелдерді басқару жүйесін автоматтандыру үшін FinTech шешімдерін енгізуде. Мұндай цифрлық платформалар валюталық операцияларды жылдам

талдауға, бағамдық ауытқуларды болжауға және тиімді хеджирлеу стратегияларын таңдауға мүмкіндік береді.

Мемлекеттік деңгейде де валюталық тәуекелдерді төмендету мәселесі өзекті. Ұлттық банктер мен қаржы реттеушілері шетел валютасындағы қарыз көлемін бақылау, валюталық интервенциялар жүргізу және қаржы нарығындағы тұрақтылықты қамтамасыз ету арқылы сыртқы экономикалық тепе-теңдікті сақтайды. Қазақстан үшін де бұл бағыт стратегиялық маңызды, өйткені елдің экспорттық кірістерінің едәуір бөлігі шетел валютасында түседі.

Халықаралық бизнестегі валюталық тәуекелдерді басқару тиімділігі компаниялардың жаһандық нарықтағы табыстылығын анықтайды. Валюталық бағамдардың тұрақсыздығы кәсіпорындарға жаңа мүмкіндіктер де, сонымен қатар айтарлықтай қауіп-қатерлер де әкеледі. Сондықтан заманауи қаржы құралдарын, цифрлық технологияларды және аналитикалық әдістерді қолдану бизнестің ұзақ мерзімді тұрақтылығын қамтамасыз етудің негізгі шарты болып табылады [2].

Қорытындылай келе, валюталық тәуекелдерді басқару халықаралық бизнестің стратегиялық маңызды элементі болып табылады. Форвардтар, фьючерстер, опциондар және своптар сияқты құралдарды дұрыс пайдалану арқылы компаниялар нарықтағы өзгерістерге бейімделіп, қаржылық нәтижелерін қорғап қала алады. Сонымен бірге валюталық саясаттың тиімділігі корпоративтік басқару мәдениеті мен тәуекелге деген ұстанымға тәуелді. Болашақта жаһандық қаржы нарықтарының күрделене түсуі валюталық тәуекелдерді басқару жүйелерін жетілдіруді және инновациялық технологияларды кеңінен қолдануды талап етеді.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі. Валюталық саясат жөніндегі есеп. — Астана, 2024.
2. IMF. Exchange Rate Arrangements and Currency Risk. — Washington, 2023.

ОӘЖ 658.3

КОМАНДАЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТ ПЕН КЛИЕНТТІК СЕРВИСТІҢ САПАСЫНА ӘСЕРІ

Алтынбекова Н.А., Ислан Ж.С., Бағдат С.А.
Ғылыми жетекші магистр, аға оқытушы Байкенжеева Д.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается влияние командного менеджмента на качество клиентского сервиса, подчеркивается, что эффективная командная работа является ключевым фактором повышения удовлетворенности клиентов и устойчивого развития организации.

Summary: The article examines the impact of team management on the quality of customer service, emphasizing that effective teamwork is a key factor in increasing customer satisfaction and ensuring the sustainable development of an organization.

Қазіргі жаһандану дәуірінде клиентке бағытталған менеджмент тұжырымдамасы бизнес стратегияның басты элементіне айналды. Нарықтағы бәсеке күшейген сайын тұтынушының таңдау мүмкіндігі де кеңейді. Мұндай жағдайда ұйымның табысты қызмет етуі тек өнім сапасына емес, клиентке көрсетілетін қызметтің деңгейіне, яғни клиенттің тәжірибесіне тәуелді. Осы тұрғыда командалық менеджмент қызмет сапасын арттырудың тиімді құралы ретінде қарастырылады.

Клиенттік сервис — бұл тек тұтынушыға қызмет көрсету процесі ғана емес, бұл — компанияның бүкіл құрылымдық бөлімшелерінің өзара байланысын қамтитын күрделі жүйе. Мысалы, клиенттің сұранысына жауап беру тек фронт-офис қызметкерлерінің емес, сонымен бірге маркетинг, логистика, IT, кадрлар және қаржы бөлімдерінің де бірлескен еңбегі арқылы жүзеге асады. Сондықтан командалық үйлесімділік клиенттің ұйым туралы жалпы әсерін қалыптастыратын негізгі фактор болып табылады.

Командалық менеджмент теориясын дамытқан көптеген ғалымдар (Б.Такман, М.Бельбин, К.Левин және т.б.) топ ішіндегі рөлдердің дұрыс бөлінуі мен көшбасшылықтың түрлері ұйым тиімділігін арттыратынын дәлелдеген. Такманның классикалық моделіне сәйкес, команда «қалыптасу — дауласу — тұрақтану — нәтижеге жету» кезеңдерінен өтеді. Егер менеджер осы кезеңдерді сауатты басқарса, команда жоғары нәтижеге жетіп, клиентке сапалы сервис ұсына алады.

Мысалы, Белбин теориясы бойынша әр қызметкердің командадағы өз рөлі бар: кейбіреулер идея ұсынушы болса, басқалары орындаушы, талдаушы немесе үйлестіруші рөлін атқарады. Мұндай әртүрлілік команданы теңгерімді етеді және клиенттік сервиске күтпеген жағдайларға тез бейімделуге мүмкіндік береді.

Клиенттік сервис сапасына әсер ететін командалық факторлардың бірі — ішкі коммуникацияның ашықтығы. Егер қызметкерлер арасында ақпарат алмасу уақтылы және нақты жүрсе, клиенттің сұранысы да жылдам шешіледі. Ал коммуникация үзілісі болған жағдайда клиент күтіп қалады, бұл оның қанағаттану деңгейін төмендетеді. Осыған байланысты көптеген компаниялар ішкі коммуникацияны жақсарту мақсатында арнайы корпоративтік платформалар (Slack, Microsoft Teams, Zoom) және CRM-жүйелер енгізіп отыр.

Командалық менеджменттің тиімділігі клиентпен тікелей жұмыс істейтін салаларда айқын көрінеді. Мысалы, банктік секторда клиентке қызмет көрсететін менеджерлер, несие сарапшылары және call-орталық операторлары бір жүйеде әрекет етеді. Егер олардың арасында ақпараттың дәл және уақтылы берілуі қамтамасыз етілсе, клиентке қызмет көрсету сапасы бірнеше есеге артады. Ал егер бөлімдер арасында үйлесім болмаса, клиент қате ақпарат алып, компания беделіне нұқсан келеді.

Командалық жұмыс клиенттік сервис мәдениетін қалыптастыруда эмоционалды интеллектінің маңызы ерекше. Эмпатия мен өзара түсіністікке негізделген ұжымда қызметкерлер клиенттің көңіл-күйін тез сезініп, соған

сәйкес әрекет етеді. Эмоционалды интеллекті жоғары қызметкерлер клиенттің көңілін таба біледі, ал мұндай қызметкерлер көбіне мықты командаларда қалыптасады [1].

Клиентке бағытталған командалық менеджменттің табысты тәжірибелерінің бірі – Zappos компаниясының үлгісі. Бұл американдық онлайн-ритейлер компаниясы клиент сервистің жоғары сапасымен танымал. Компания философиясы «қызметкерлерді бақытты ету арқылы клиентті бақытты ету» қағидатына негізделген. Zappos-та командалар дербес шешім қабылдай алады, ал басшылық бақылаушы емес, қолдаушы рөл атқарады. Нәтижесінде компания клиенттердің сенімін сақтап, тұрақты өсуге қол жеткізді.

Қазақстандық ұйымдар арасында да командалық менеджмент элементтерін енгізу кеңейіп келеді. Мысалы, «Kaspi.kz» экожүйесі командалық ынтымақтастық пен инновациялық мәдениетке сүйенеді. Әрбір команда өз жобасын дербес басқарып, клиент сұранысын тез орындауға бағытталады. Бұл тәсіл компанияның клиенттер арасындағы жоғары беделін қамтамасыз етті.

Командалық менеджменттің тағы бір маңызды қыры – қызметкерлерді оқыту және дамыту. Команданың бәсекеге қабілетті болуы үшін оның мүшелері үздіксіз білім алып, кәсіби дағдыларын жетілдіріп отыруы қажет. Тиімді менеджер команданың дамуын жеке мақсат емес, ұйымның стратегиялық міндеті ретінде қарастырады. Қызметкерлердің кәсіби және жеке өсуіне жағдай жасау клиенттік сервистің тұрақты жоғары сапасын сақтауға мүмкіндік береді.

Зерттеулерге сүйенсек, клиент сервистің сапасы 70%-ға дейін қызметкердің ішкі мотивациясына тәуелді. Егер қызметкер өз еңбегінің бағаланатынын және командада өзін маңызды сезінсе, ол клиентке шынайы көңілмен қызмет көрсетеді. Керісінше, ұйым ішінде конфликт, әділетсіздік немесе коммуникация тапшылығы болса, бұл клиентке көрсетілетін қызмет сапасына бірден әсер етеді.

Клиенттік сервистің сапасын бағалау кезінде NPS (Net Promoter Score), CSAT (Customer Satisfaction Score) және CES (Customer Effort Score) сияқты көрсеткіштер қолданылады. Бұл метрикалар клиенттің қанағаттану деңгейін және компанияны басқаларға ұсыну ықтималдығын анықтауға мүмкіндік береді. Ал командалық менеджмент осы көрсеткіштерді арттыруда негізгі рөл атқарады, себебі ол қызметкерлердің клиентке деген көзқарасын, жұмыс қарқынын және жауапкершілігін жүйелейді [2].

Сонымен қатар, командалық менеджмент пен клиенттік сервистің өзара байланысын ұйым мәдениеті тұрғысынан қарастыруға болады. Егер компания мәдениетінде клиент бірінші орында тұрса, онда барлық командалар өз қызметін осы қағидатқа бейімдейді. Мысалы, Disney компаниясы өз қызметкерлерін «қонаққа қуаныш сыйлау» миссиясымен тәрбиелейді. Нәтижесінде Disney бренді әлемдегі ең жоғары клиент қанағаттану деңгейіне ие компаниялардың қатарында.

Клиент сервистің сапасын арттыру үшін команда ішінде кері байланыс пен өзін-өзі бағалау жүйесін енгізу маңызды. Бұл жүйе қызметкерлердің өз әрекеттерін талдауға, қателіктерді мойындауға және оларды түзетуге мүмкіндік

береді. Командалық форматта өткен талдау сессиялары (debrief) ұйым ішіндегі сенімді нығайтып, кәсіби өсуге жол ашады.

Қазіргі цифрлық экономика жағдайында клиенттік сервистің сапасы тек физикалық әрекеттерге емес, онлайн-коммуникация мәдениетіне де байланысты. Мысалы, әлеуметтік желілер мен мессенджерлерде клиенттің сұрағына дер кезінде жауап беру, сыпайы тіл қолдану, кері байланыс орнату — бәрі де командалық басқару жүйесінің элементі болып саналады [3].

Клиентке бағытталған командалар құруда HR-бөлімнің рөлі ерекше. Қызметкерлерді іріктеу кезінде тек кәсіби дағды емес, олардың командалық жұмысқа бейімділігі, коммуникабельдігі және клиентке эмпатия таныта білу қабілеті бағаланады.

Осылайша, командалық менеджмент пен клиенттік сервис сапасы бір-бірімен өзара тәуелді. Команданың ішкі мәдениеті неғұрлым дамыған болса, клиенттің ұйымға деген сенімі мен қанағаттануы соғұрлым жоғары болады. Бұл өз кезегінде ұйымның қаржылық нәтижесіне де оң әсер етеді.

Қорытындылай келе, ұйым табысының басты кепілі — адам ресурсын тиімді пайдалану. Клиентке бағытталған команда — заманауи менеджменттің ең жоғары жетістігі. Сондықтан болашақ мамандарға, әсіресе басқару, маркетинг және сервис салаларындағы студенттерге командалық менеджмент қағидаларын меңгеру аса маңызды. Бұл тек кәсіби табыс емес, сонымен қатар қоғамның сенімін қалыптастырудың да кілті.

Пайдаланылған әдебиет тізімі

1. Нұрғалиева Г.Ж. Қызмет көрсету сапасын арттырудағы менеджменттің рөлі // Экономика және бизнес: теория және практика. – 2022. – №4. – Б. 112–118.
2. Искакова А.Т. Командалық менеджменттің тиімділігін бағалау әдістері // Қаржы және есеп журналы. – 2023. – №2. – Б. 67–73.
3. Хамитова Д.Б. Клиентке бағытталған менеджменттің қазіргі үрдістері // Қазақстан экономикасының даму перспективалары. – Алматы, 2024. – Б. 58–64.

UDC 336.76:502.131.1(574)

FORMATION OF A SUSTAINABLE FINANCING SYSTEM THROUGH THE ISSUANCE OF GREEN BONDS IN KAZAKHSTAN

Almuratov R.A., Pomazan A.A., Bolysbaev N.Kh.
Scientific supervisor: PhD, Associate Professor Shinet G.G.
Miras University, Shymkent, Kazakhstan

Түйін. Мақалада Қазақстанда жасыл облигациялар шығару арқылы тұрақты қаржыландыру жүйесін қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Жасыл облигациялар нарығының қазіргі жағдайы, негізгі институционалдық тетіктері, сондай-ақ мемлекеттік саясат пен халықаралық қаржы институттарының тұрақты қаржыландыруды дамытудағы рөлі талданады. Қазақстан тәжірибесі негізінде жасыл облигацияларды шығару бойынша табысты мысалдар келтіріліп, нормативтік, институционалдық және нарықтық қиындықтар айқындалды. Соңында жасыл облигациялар нарығын кеңейту және оны тұрақты даму жүйесіне интеграциялау бойынша ұсыныстар берілген.

Кілт сөздер: жасыл облигациялар; тұрақты қаржыландыру; Қазақстан; ESG; инвестициялар; жасыл экономика; халықаралық қаржы институттары; капитал нарығы; жаңартылатын энергия; тұрақты даму.

Резюме. В статье рассматривается процесс формирования системы устойчивого финансирования в Казахстане посредством выпуска зелёных облигаций. Анализируется современное состояние рынка зелёных облигаций, ключевые институциональные механизмы, а также роль государственной политики и международных финансовых институтов в продвижении устойчивого финансирования. На примере казахстанской практики выделены успешные кейсы размещения зелёных облигаций и выявлены существующие проблемы нормативного, институционального и рыночного характера. В завершение предложены рекомендации по расширению рынка зелёных облигаций и его интеграции в систему устойчивого финансирования.

Ключевые слова: зелёные облигации; устойчивое финансирование; Казахстан; ESG; инвестиции; зелёная экономика; международные финансовые институты; рынок капитала; возобновляемая энергия; устойчивое развитие.

The development of sustainable finance has become a global priority as economies transition toward low-carbon growth and green investment. Green bonds represent a key financial instrument enabling this transition, linking capital markets with projects that deliver environmental and social benefits (OECD, 2023).

Kazakhstan, aiming to implement the principles of the “Green Economy Concept 2013–2030,” has gradually introduced mechanisms to support sustainable financing through green bonds. This study explores how Kazakhstan is building its national green bond market, the institutional actors involved, and the potential for further development.

Green bonds are fixed-income instruments whose proceeds are dedicated to financing projects with positive environmental impacts — such as renewable energy, energy efficiency, or waste management (World Bank, 2022). Globally, the green bond market has surpassed USD 2 trillion in cumulative issuance (Climate Bonds Initiative, 2024).

Countries like China, France, and Germany have successfully created frameworks integrating green bonds into their financial systems. According to UNEP (2022), a well-functioning green bond market requires strong institutional support, transparency in project selection, and reliable ESG disclosure mechanisms.

The Astana International Financial Centre (AIFC) plays a pivotal role in developing Kazakhstan’s sustainable finance infrastructure. Its Green Finance Centre (GFC) was established in 2018 to promote the issuance and verification of green bonds. The GFC collaborates with the Ministry of Ecology and Natural Resources, the National Bank of Kazakhstan, and international partners such as the EBRD and AIIB.

The first green bond in Kazakhstan was issued in 2020 by the company *Damu Fund* in cooperation with the AIFC Green Finance Centre. The total value of the issue amounted to 200 million tenge, aimed at supporting energy efficiency and environmental projects.

In 2021–2024, several new issuances followed:

- Astana Finance Days 2022: presentation of regional ESG investment strategies;

- Eurasian Development Bank (EDB) launched a program for green bond issuance in Central Asia;
- KazTransCom issued green bonds worth 3 billion tenge to modernize energy-efficient telecommunications infrastructure (AIFC, 2024).

Despite progress, Kazakhstan faces several obstacles in scaling up its green bond market:

1. Regulatory gaps: The absence of a unified national taxonomy of green projects creates inconsistencies (World Bank, 2023).

2. Limited investor awareness: Local investors often lack experience and understanding of ESG principles.

3. Low liquidity of the domestic bond market: Small trading volumes limit secondary market development.

4. Verification and reporting costs: Independent certification (per ICMA standards) can be expensive for small issuers.

5. Currency and market risks: Most institutional investors prefer foreign currency instruments.

To build a robust sustainable financing system, Kazakhstan needs a multifaceted approach integrating state policy, private sector initiatives, and international cooperation.

Developing a Kazakhstan Green Taxonomy, aligned with EU standards, would enhance investor confidence. The government should also introduce fiscal incentives (e.g., tax deductions or interest subsidies) for issuers and investors in green bonds.

Collaboration with IFIs like EBRD, AIIB, and World Bank can help structure co-financing programs and strengthen ESG standards. Joint platforms under the AIFC may attract global institutional investors.

Educational programs for issuers, investors, and regulators on sustainable finance can expand the ecosystem. The GFC has already launched a certification program for ESG specialists (AIFC GFC, 2024).

The AIFC Green Finance Centre has acted as a catalyst for Kazakhstan's sustainable finance growth. Between 2020 and 2024, over ten green bond issues were registered, totaling over 20 billion tenge.

According to AIFC GFC Reports (2024), projects financed through green bonds include:

- Renewable energy plants in Turkestan and Almaty regions;
- Waste recycling facilities in Astana;
- Water-saving irrigation systems in Kyzylorda region.

These initiatives contribute to Kazakhstan's commitments under the Paris Climate Agreement and UN Sustainable Development Goals (SDGs).

Recommendations:

1. Develop a national green finance roadmap integrating public and private initiatives.

2. Create a national registry of verified green projects and certified issuers.

3. Encourage local banks to adopt ESG lending frameworks and issue sustainability-linked bonds.

4. Introduce risk-sharing mechanisms to mitigate currency and market risks for investors.

5. Promote regional cooperation in the Eurasian Economic Union (EAEU) to harmonize standards and attract cross-border capital.

Kazakhstan has made significant progress in developing a framework for sustainable finance through green bond issuance. The role of the AIFC, international institutions, and national policy support is crucial for maintaining growth momentum.

While challenges remain — particularly in market depth and investor awareness — Kazakhstan's commitment to a green economy and its regional leadership potential position it as a promising hub for sustainable investment in Central Asia. Strengthening the green bond system will not only support ecological goals but also contribute to long-term economic diversification and financial resilience.

References

1. Astana International Financial Centre (AIFC). Green Finance Centre Reports ESG Financing Trends in Kazakhstan. 2024. <https://aifc.kz>
2. World Bank. Country Partnership Framework for the Republic of Kazakhstan 2020–2025. Washington, 2023. <https://worldbank.org>
3. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). Annual Report on Sustainable Growth in Central Asia. London, 2023.
4. OECD. Financing Green Growth: Global Trends and Policy Challenges. Paris, 2023.
5. UNEP. Green Finance in Emerging Markets: Opportunities and Barriers. Nairobi, 2022.
6. Climate Bonds Initiative. Global Green Bond Market Report. London, 2024.
7. Government of the Republic of Kazakhstan. Concept for Transition to a Green Economy (2013–2030). Astana, 2013.

УДК 681.3

ИНСТРУМЕНТЫ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЕКТАМИ

Амангелді Н.М., Ещанова А.Б., Шарапова А.Р.
Научный руководитель: к.э.н., ассоц проф. Стаценко О.А.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада жобаларды басқарудың заманауи құралдары, олардың жіктелуі және ұйымның жобалық қызметінің тиімділігін арттырудағы рөлі қарастырылады. Жобалардағы дәстүрлі және цифрлық жоспарлау, бақылау және коммуникация құралдары талданады.

Summary: The article discusses modern project management tools, their classification, and their role in improving the efficiency of an organization's project activities. Traditional and digital tools for planning, monitoring, and communication in projects are analyzed.

В условиях растущей конкуренции и постоянных технологических изменений умение эффективно управлять проектами становится важнейшим фактором успеха любой компании. Проекты реализуются во всех сферах — от IT до строительства, от образования до государственного управления.

Современная практика проектного менеджмента требует не только применения методологических подходов, но и использования эффективных инструментов, обеспечивающих прозрачность процессов, контроль сроков и ресурсов, а также координацию действий команды.

Актуальность темы обусловлена тем, что выбор и грамотное использование инструментов управления проектами напрямую влияет на результативность, сроки и качество реализации проекта. В эпоху цифровизации именно технологические решения становятся основным драйвером повышения эффективности управления.

Управление проектами — это процесс планирования, организации, контроля и мотивации ресурсов для достижения конкретных целей в рамках ограничений по времени, бюджету и качеству.

Классическая модель управления проектами включает следующие стадии:

1. Инициация проекта
2. Планирование
3. Исполнение
4. Контроль и мониторинг
5. Завершение

Каждый этап требует применения определённых инструментов — от календарного планирования до коммуникационных платформ [1]. На рисунке 1 отображены инструменты управления проектом.

Рисунок 1 - Основные этапы управления проектом и применяемые инструменты [2]

Современные инструменты управления проектами можно разделить на три основные группы:

Группа инструментов	Назначение	Примеры
Планировочные инструменты	Определение задач, сроков и ресурсов	и MS Project, GanttPRO, Smartsheet
Коммуникационные платформы	Обеспечение взаимодействия команды	Slack, Microsoft Teams, Zoom
Системы мониторинга и контроля	Отслеживание выполнения задач, бюджета и сроков	Jira, Asana, Monday.com

Кроме того, активно применяются методологии управления, которые формируют структуру работы над проектом. Наиболее распространённые из них:

- Waterfall (каскадная модель) — последовательное выполнение этапов.
- Agile и Scrum — гибкие подходы, основанные на итеративном планировании.
- Kanban — визуальное управление потоками задач.
- PRINCE2 — процессный подход, ориентированный на контроль и документирование [3].

Современные инструменты управления проектами ориентированы на автоматизацию процессов и интеграцию данных в едином цифровом пространстве.

Ключевые тенденции включают:

- Интеграцию искусственного интеллекта — прогнозирование сроков и рисков.
- Облачные решения — доступность инструментов из любой точки мира.
- Гибридные методологии — сочетание Agile и Waterfall.
- Визуализацию данных — использование дашбордов для анализа прогресса.
- Мобильные приложения — возможность управления проектом в реальном времени.

Применение таких инструментов, как Jira, Trello, Asana и ClickUp, позволяет компаниям сократить сроки реализации проектов в среднем на 20–30%, а также повысить качество коммуникаций и прозрачность процессов.

Кроме того, современные решения включают функционал по управлению рисками, бюджетом и кадровыми ресурсами, что делает их универсальными платформами для корпоративного управления.

Эффективная система управления проектами формируется на основе интеграции инструментов разных уровней — стратегического, тактического и операционного.

Ключевые принципы эффективного использования инструментов:

1. Единая информационная среда проекта — общая база данных для команды.
2. Гибкость и адаптация под тип проекта.
3. Обучение участников проектной команды — повышение цифровой грамотности.
4. Регулярный анализ эффективности — использование KPI и метрик [4].

Инструменты управления проектами являются неотъемлемой частью современного менеджмента. Их грамотное применение позволяет оптимизировать процессы, повысить прозрачность и управляемость проектной деятельности, снизить риски и улучшить взаимодействие между участниками.

Развитие цифровых технологий, искусственного интеллекта и аналитических систем формирует новые возможности для управления проектами в реальном времени, обеспечивая адаптивность и устойчивость организаций в условиях постоянных изменений.

Эффективное использование инструментов управления проектами становится ключевым фактором конкурентоспособности предприятий и важным направлением профессиональной подготовки будущих менеджеров.

Литература

1. Керцнер Г. Управление проектами. Системный подход к планированию и контролю. — М.: Альпина, 2020.
2. PMI. PMBOK® Guide — Seventh Edition. — Project Management Institute, 2021.
3. Schwaber K., Sutherland J. The Scrum Guide. — Scrum.org, 2020.
4. Highsmith J. Agile Project Management: Creating Innovative Products. — Addison-Wesley, 2022.

УДК 330.52

ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОГЕННЫХ ОТХОДОВ

Асил Маргулан

Назарбаев интеллектуальная школа химико-биологического направления, Шымкент,
Казахстан

Научный руководитель- к.э.н., ст.преподаватель Туребаева Ж.К.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін Ғылыми жұмыста аталған проблемаларды шешудегі табиғат пайдаланушы кәсіпорындардың рөлі, әсіресе ресурстарды үнемдейтін, қалдықтары аз технологияларды енгізу, кәсіпорындардың, олардың бөлімшелерінің және әрбір қызметкердің өндіріс тиімділігін арттыруда да, оның экологиялық таза болуына қол жеткізуде де қызығушылығы мен жауапкершілігін құру сияқты аспектілер зерттелді.

Resume. The scientific work examines the role of nature-using enterprises in solving these problems, especially in such aspects as the introduction of resource-saving, low-waste technologies, the creation of interest and responsibility of enterprises, their divisions and each employee in improving production efficiency and achieving its environmental friendliness.

Предшествующий период развития промышленности в Казахстане, характеризовался ведомственным подходом к использованию природных ресурсов, что обусловило образование огромных масс отходов производства, их накопление. Воздействие отходов на экосистему привело к заметным нарушениям в балансе экосистем, ухудшению экологической обстановки. Этот процесс сопровождался недостаточным развитием организационно-экономического механизма стимулирования предприятий в рациональном

природопользовании, имело место и продолжается в настоящее время отсутствие или недостаточные меры по предупреждению образования отходов с попыткой при этом ликвидировать нанесенные ими экологические последствия. В то же время, очевидно, что отходы производства представляют собой одновременно нереализованную стоимость и фактор, наносящий ущерб экосистеме и населению.

Наблюдаемый процесс развития форм собственности на предприятиях не способствует до настоящего времени решению этой сложной проблемы остаются актуальными задачи исследования вопросов управления отходами на этом главном уровне.

Эта проблема наиболее актуальна для промышленных предприятий республики, где названные последствия и продолжающаяся практика накопления отходов уже создает препятствия повышению социально - эколого-экономической эффективности воспроизводственного процесса в целом. Это объясняется, прежде всего, тем, что отходы производства предприятий имеют весьма сложную структуру как по химическим элементам, так и их соединениям, и вследствие этого представляют серьезную экологическую опасность при всех формах эмиссии загрязняющих веществ: при атмосферных выбросах, сбросах в водные объекты и в складировании больших масс твердых отходов.

В научных исследованиях по использованию отходов производства в значительной мере представлены вопросы их переработки, экономические, социальные, экологические аспекты их утилизации, ликвидации хвосто - шламохранилищ, использование отходов и рекультивация полигонов.

Вместе с тем необходимо отметить, что в современных условиях возрастает в значительной мере роль предприятий -природопользователей в решении названных проблем, особенно в таких аспектах, как внедрение ресурсосберегающих, малоотходных технологий, создание заинтересованности и ответственности предприятий, их подразделений и каждого работника как в повышении эффективности производства, так и достижении его экологичности. Становится актуальным исследование экономических отношений на уровне предприятия, смещение их из этапа попытки ликвидировать последствия отходов на этап максимального снижения (предотвращения) образования отходов в самом производственном, технологическом процессах, изучение проблем создания гарантий экологической безопасности предприятий, т.е. экологизация производственных процессов.

Одна из характерных тенденций развития современной промышленности — расширение абсолютных и относительных объемов отходов, объясняющееся не только увеличением добычи сырья и топлива, но и уменьшением содержания полезных компонентов в извлекаемом из недр веществе. По оценкам специалистов, в среднем используется не более половины, а во многих случаях только 1/3 исходных запасов полезных ископаемых, остальное вещество переходит в отходы [1]. Из-за преобладания

материалоемких производств и несовершенства технологической базы наибольшими удельными показателями образования отходов характеризуются те виды производства, которые связаны с добычей сырья и его первичной переработкой.

Экологические исследования, проведенные в последние десятилетия во многих странах мира, показали, что всё возрастающее разрушительное воздействие антропогенных факторов на окружающую среду привело ее на грань кризиса. Среди различных составляющих экологического кризиса (истощение сырьевых ресурсов, нехватка чистой пресной воды, возможные климатические катастрофы) наиболее угрожающий характер приняла проблема загрязнения незаменимых природных ресурсов – воздуха, воды и почвы – отходами промышленности и транспорта.

Ежегодно во всем мире и в нашей стране миллиарды тонн твердых, пастообразных, жидких, газообразных отходов поступает в биосферу, нанося тем самым непоправимый урон как живой, так и неживой природе. В глобальных масштабах изменяется круговорот воды и энергетический баланс в атмосфере.

Несмотря на продолжавшийся в последние годы спад производств, это не вызвало снижения объемов отходов, образующихся на промышленных предприятиях и соответственно поступающих в воздух, водные объекты и почвы, и адекватного уменьшения техногенной нагрузки на окружающую среду.

В частности, на территории Казахстана накоплены миллиарды тонн твердых техногенных образований. К настоящему времени имеется более 20 млрд. тонн промышленных отходов, в том числе 230 миллионов тонн радиоактивных, при ежегодном поступлении около 1 млрд. тонн. что в расчете на 1000 площади составляет 1 тыс.т. Годовой объем образования токсичных отходов в республике составляет 84,4 млн. тонн, из них 63% – отходы цветной металлургии.

В условиях современной экономики Казахстана управление техногенными отходами приобретает новое значение по сравнению с периодом экономики командно-административной системы.

Во-первых, минерально-сырьевая база действующих горно-металлургических предприятий передана либо в собственность, либо в управление иностранным компаниям, что существенно сократило долю участия государственных структур, научных подразделений и новых потенциальных пользователей недр в освоении природных богатств Казахстана.

Во-вторых, накопленные за многие годы горные отвалы, шлакоотвалы, хвостохранилища и другие места складирования и захоронения промышленных отходов создали серьезную экологическую проблему - стали источниками загрязнения почвы, воды и атмосферы.

С ростом городов, быстрым увеличением городского населения и потребления товаров, гигантским образом растет объем городских твердых бытовых отходов.

Основной причиной отставания Казахстана от ведущих стран мира по показателям ресурсоемкости экономики является более низкий уровень развития производственной базы. Доля многих видов продукции, выпускаемых в Казахстане по прогрессивным ресурсосберегающим технологиям, составляет несколько процентов. Лишь по отдельным видам она превышает 50%, в то время как в развитых странах мира преимущественно близка к 100%.

Вопрос обращения с отходами производства и потребления и связанный с ним вопрос использования вторичного сырья стал одной из главных проблем экологии и экономики страны, исследование которого даст новый импульс к формированию эффективной системы комплексного использования материальных ресурсов так, Маркс в работе "Капитал" писал, что при крупномасштабном производстве: "...отходы получаются в столь значительных массах, что они сами становятся предметами торговли, а следовательно, новыми элементами производства". Он рассматривал отходы в качестве нового сырья той же самой или другой отрасли промышленности. Их применение уменьшает затраты на сырье и экономит общественно полезный труд.

Согласно, ГОСТа ЕАСС: «отходы (отход) — вещества, материалы и предметы, образующиеся в процессе человеческой деятельности и не используемые затем по месту образования или выявления, от которых их собственник избавляется, намерен или обязан избавиться путем их утилизации или удаления.

Термин «отход» применяют для обозначения конкретной разновидности отходов, образующихся в процессе производства и потребления и характеризующейся определенной совокупностью показателей и методов их контроля и полей значений.

Промышленные твердые отходы образуются в результате производственных циклов. Как правило, они имеют однородный морфологический состав, постоянные и компактные источники образования.

В Экологическом Кодексе РК не имеется отдельного определения для промышленных твердых отходов. В нем дается следующее определение: «Отходы производства и потребления (отходы) - остатки сырья, материалов, иных изделий и продуктов, которые образовались в процессе производства или потребления, а также товары (продукция), утратившие свои потребительские свойства» [2].

На основании этого понятия промышленные твердые отходы можно определить как твердые остатки сырья, материалов, полуфабрикатов, иных изделий или продуктов, которые образовались в процессе производства, а также товары (продукция), утратившие свои потребительские свойства. . Используемое в ЭК РК понятие «отходы производства и потребления» является общим для всех видов отходов.

Отходы производства и потребления являются источниками антропогенного загрязнения окружающей среды в глобальном масштабе и возникают как неизбежный результат потребительского отношения и непозволительно низкого коэффициента использования ресурсов.

Отходы представляют собой существенный техногенный источник разнообразного промышленного сырья и топлива, пока еще не занимающий соответствующего места в системе ресурсобеспечения, но значение, которого быстро возрастает.

Таким образом, нам представляется, что техногенными отходами называются продукты деятельности человека в быту, на транспорте, в промышленности и любой другой сферы, не используемые непосредственно в местах своего образования и которые могут быть реально или потенциально использованы как сырье в других отраслях хозяйства или в ходе регенерации.

Действующее законодательство РК в области управления промышленными и бытовыми отходами, нормативные правовые акты, которые на данный момент регламентируют отношения в области отходов, требуют соответствующей правовой, нормативной, методологической, корректировки.

Литература

1. А. Климускин Ю. Кабанов Утилизация твердых техногенных отходов ОАО «Испат-Кармет», Промышленность Казахстана, №12.2021.
2. Упушев Е.М. Экология, природопользование, экономика. Учебное пособие. Алматы: НИЦ "Рылым", 2012. 328 с

УДК 338.48-6:334.716:664.143(476)

ПРОМЫШЛЕННЫЙ ТУРИЗМ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ЛОЯЛЬНОСТИ К БРЕНДАМ КОНДИТЕРСКОЙ ОТРАСЛИ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Астапенко К.О., Бабына И.В.

Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины, г. Гомель

Түйін: Зерттеу Беларусь тәтті фабрикаларындағы өнеркәсіптік туризмнің бренд беріктігін арттыру әлеуетін қарастырады. Негізгі назар «Тәтті Беларусь» біріктірілген турыን әзірлеу және халықаралық нарықтарға шығу мәселелеріне бағытталған.

Summary: The study examines the potential of industrial tourism at Belarusian confectionery factories to enhance brand loyalty. It focuses on developing the unified "Sweet Belarus" tour and expanding to international markets.

Современный рынок, особенно в условиях глобализации, представляет собой высококонкурентную среду. Белорусским брендам приходится конкурировать не только между собой, но и с многочисленными международными корпорациями и локальными производителями стран-импортеров. В этих условиях искушенный потребитель, перегруженный рекламными сообщениями, становится все более невосприимчив к традиционным маркетинговым коммуникациям. Классические модели продвижения, основанные на медийной рекламе и ценовых акциях, теряют свою эффективность в формировании устойчивых предпочтений. Возникает объективная необходимость в поиске новых инструментов, которые обеспечат прямую коммуникацию с потребителем, позволят выстроить с ним глубокую эмоциональную связь и трансформировать его из пассивного покупателя в

лояльного приверженца бренда. Происходит активное формирование и становление так называемой экономики впечатлений. Впервые данный термин был предложен американскими маркетологами Дж. Б. Пайном и Дж. Х. Гилмором в конце 90-х гг. XX в. Согласно данной концепции, все чаще для потребителей важнее впечатления, получаемые от приобретенных товаров или услуг, чем ценность этих товаров и услуг. Междисциплинарным инструментом, объединяющим в себе потенциал туристической индустрии и современного маркетинга, выступает промышленный туризм. Он предлагает принципиально иной подход к взаимодействию с аудиторией, основанный на интерактивности и создании уникального потребительского опыта.

Под промышленным туризмом понимается организованное посещение действующих предприятий с целью удовлетворения познавательных, профессионально-деловых и прочих потребностей. Основной формой промышленного туризма является промышленная экскурсия, то есть посещение определенных объектов, таких как фабрики, заводы, комбинаты и т. д., по заранее разработанному маршруту со специальным руководителем – экскурсоводом [1]. По направленности промышленного туризма можно выделить следующие формы: познавательный (имиджевый) туризм, целью которого является ознакомление туристов с историей предприятия, производимой продукцией и самим производственным процессом; деловой (корпоративный) туризм (B2B сегмент), основная цель которого - организация мероприятий для деловых партнеров, таких как выставки и экскурсии, с целью укрепления деловых связей; профориентационный туризм, в качестве основной цели которого выступает ознакомление учащихся (школьников, студентов) с работой различных служб предприятия для профессиональной ориентации [2].

Многообразие форм промышленного туризма подтверждает его потенциал как гибкого инструмента маркетинга, способного погружать потребителя в атмосферу бренда, создавая прочную эмоциональную связь через личный опыт. Этот потенциал представляется исключительно перспективным для применения в кондитерской отрасли Республики Беларусь, где создание экскурсионных маршрутов может стать ключевым фактором формирования устойчивой лояльности к национальным брендам.

Пищевая промышленность является одной из ключевых отраслей экономики Республики Беларусь, обеспечивая продовольственную безопасность страны и внося существенный вклад в ее экспортный потенциал. В структуре данной отрасли кондитерское производство занимает важное место, удовлетворяя как внутренний, так и внешний спрос. По данным Белстата, доля пищевой промышленности, в которую входит кондитерская отрасль, за январь-сентябрь 2025 г. составила 28,3% в общем объеме промышленного производства [3]. В Республике Беларусь кондитерские изделия производятся 6 предприятиями, входящими в государственный концерн «Белгоспищепром», а также другими предприятиями частных и иностранных собственников. На долю предприятий концерна «Белгоспищепром» приходится около 70 % общего объема производства

кондитерских изделий. В таблице 1 указаны виды кондитерской продукции, производимые предприятиями Республики Беларусь, входящими в данный концерн.

Таблица 1 – Белорусские предприятия, производящие кондитерскую продукцию

Наименование предприятия	Месторасположение	Выпускаемая продукция
СП ОАО «Спартак»	г. Гомель	Шоколад, конфеты, карамель, сахарное и затяжное печенье, вафли
ОАО «Коммункарка»	г. Минск	Шоколад, шоколадные конфеты, карамель, ирис, пирожные, вафли
ОАО «Красный пищевик»	г. Бобруйск	Драже, зефир, ирис, халва, мармелад
ОАО «Красный мозырянин»	г. Наровля	Глазированные и неглазированные конфеты, зефир, драже, мармелад
ОАО «Кондитерская фабрика «Слодыч»	г. Минск	Сдобное, сахарное, затяжное, диабетическое, овсяное печенье, крекеры, вафельные листы, конфеты, пряники, вафли, зефир

Источник – [4]

Таким образом, кондитерская отрасль Республики Беларусь представляет собой целостную и слаженную систему, основу которой формируют предприятия, входящие в концерн «Белгоспищепром». Представленные в таблице 1 данные наглядно демонстрируют, что данные предприятия не являются прямыми конкурентами в рамках одних и тех же товарных категорий, а, напротив, действуют в логике внутриотраслевой кооперации и специализации. Такая структура, с одной стороны, минимизирует внутреннюю конкуренцию, а с другой, - позволяет комплексно удовлетворять разнообразный потребительский спрос, формируя единый и узнаваемый сегмент «белорусских кондитерских изделий» на рынке. Следовательно, для комплексной оценки потенциала промышленного туризма необходимо рассматривать эти предприятия не по отдельности, а именно в совокупности, как элементы единого кластера, обладающего синергетическим эффектом для развития данного направления.

Текущая ситуация в сфере промышленного туризма предприятий кондитерской отрасли характеризуется его активным развитием и признанной ролью в укреплении лояльности к национальным брендам на внутреннем рынке. На сегодняшний день все ключевые производители, входящие в концерн «Белгоспищепром», успешно реализуют на своих площадках экскурсионные программы, формируя прочную эмоциональную связь с белорусскими потребителями. Однако, наряду с укреплением внутреннего имиджа, появляется необходимость реализации экспортного потенциала белорусского «сладкого» туризма для привлечения иностранных гостей. Ключевой задачей на этом пути является трансформация успешного внутреннего продукта в конкурентоспособное международное предложение, что требует консолидированных усилий в форме четырехстороннего сотрудничества, объединяющего государство, Белорусскую торгово-промышленную палату (БелТПП), предприятия кондитерской отрасли Республики Беларусь

(объединенные в рамках концерна «Белгоспищепром») и туристические агентства. Каждый из вышеуказанных участников вносит важный вклад в создание конкурентоспособного международного продукта.

Роль государства заключается в создании условий для продвижения брендов на внешних рынках, что может осуществляться путем инициирования включения пунктов о развитии промышленного (в том числе гастрономического) туризма в соглашения о культурном и экономическом сотрудничестве с ключевыми странами-партнерами на международной арене (страны ЕАЭС, Китай, Турция, ОАЭ); предоставления целевого финансирования предприятиям на адаптацию объектов под потребности международных туристов (к примеру, создание мультязычной навигации); включения объектов кондитерского туризма в национальные и региональные программы развития, а также презентационные материалы Национального агентства по туризму. Роль БелТПП заключается в организационно-экспертной поддержке проекта, что может осуществляться путем организации образовательных программ для сотрудников предприятий и туроператоров в сфере международных стандартов сервиса; проведения маркетинговых исследований целевых зарубежных рынков и предоставления соответствующей информации участникам проекта.

Роль концерна заключается в отраслевой координации, что может осуществляться путем формирования межрегионального туристического маршрута «Сладкая Беларусь», обусловленного наличием нескольких предприятий в разных регионах страны; создания специализированного многоязычного раздела на портале концерна с полной информацией обо всех проводимых турах, возможностью онлайн-бронирования для туроператоров и конечных потребителей; управлении общими аккаунтами в международных социальных сетях (таких, как Instagram, TikTok) для создания вирального контента. Роль входящих в концерн кондитерских предприятий заключается в формировании экскурсионных программ; организации интерактивных форматов взаимодействия (мастер-классы, дегустации, квесты) для усиления эмоционального воздействия на посетителей; подготовке и обучении персонала для работы с различными категориями гостей, включая иностранных туристов.

Роль турагентств и туроператоров заключается в интеграции конечного продукта на международные рынки, что может осуществляться путем: организации логистики «под ключ» для международных групп: трансферы, согласование графика посещений нескольких фабрик, предоставление комфортабельного транспорта и квалифицированных гидов-переводчиков; участия в международных туристических выставках с пакетными турами по Беларуси, включающими кондитерский компонент, партнерства с зарубежными блогерами и СМИ для создания рекламного контента и обзоров.

Таким образом, промышленный туризм представляет собой стратегически важный инструмент формирования устойчивой лояльности к брендам кондитерской отрасли Беларуси. Реализация предложенной модели четырехстороннего взаимодействия между государством, БелТПП, концерном «Белгоспищепром» и туристическими операторами позволит трансформировать

существующие экскурсионные программы в конкурентоспособный международный продукт. Создание единого кластерного маршрута «Сладкая Беларусь» не только усилит туристическую привлекательность страны, но и станет эффективным каналом продвижения национальных кондитерских брендов на международной арене, обеспечивая долгосрочные конкурентные преимущества в условиях глобального рынка.

Список использованной литературы

1. Ю. П. Дыленок, С. В. Сидорович, Методические рекомендации по разработке и проведению экскурсий на предприятиях и промышленных объектах, Минск, Белтаможсервис, 2022.
2. Как развивается промышленный туризм в условиях внешних вызовов. Министерство промышленности Республики Беларусь [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://minprom.gov.by/kak-razvivaetsya-promyshlennyy-turizm-v-usloviyah-vneshnih-vyzovov/> – Дата доступа: 14.11.2025
3. Белстат сообщил, какая область Беларуси производит больше всего продуктов питания и напитков [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.sb.by/articles/belstat-uznal-kakaya-oblast-belarusi-proizvodit-bolshe-vsego-produktov-i-napitkov.html?amp=1> – Дата доступа: 14.11.2025
4. Белгоспищепром: Кондитерская отрасль [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://bgp.by/ru/confectionary-ru/> – Дата доступа: 14.11.2025

УДК 336.01

ФИНАНСОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ДЛЯ ПОДДЕРЖКИ КЛИМАТИЧЕСКИХ ИНИЦИАТИВ В КАЗАХСТАНЕ

Асхатов Шохриёр ,Дейханова Умида ,Умарназаров Алан
Научный руководитель старший преподаватель Бокушева С.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада Қазақстан Республикасындағы Климаттық бастамаларды қолдауға бағытталған қаржылық тетіктерді қалыптастыру мен қолданудың заманауи тәсілдері зерттеледі. Жасыл облигациялар шығаруды, Климаттық қорларды, көміртекті несиелеу тетіктерін және экологиялық тұрақты жобалар саласындағы мемлекеттік-жекеменшік әріптестікті қоса алғанда, "жасыл" қаржыландыру құралдары қарастырылады.

Summary: The article examines modern approaches to the formation and application of financial mechanisms aimed at supporting climate initiatives in the Republic of Kazakhstan. The instruments of "green" financing are being considered, including the issuance of green bonds, climate funds, carbon credit mechanisms and public-private partnerships in the field of environmentally sustainable projects.

В условиях глобального потепления и необходимости сокращения выбросов парниковых газов Казахстан занимает важную роль в реализации климатических целей на региональном и международном уровнях. В рамках национальной стратегии по переходу на устойчивый и экологически чистый путь развития государство активно разрабатывает и внедряет различные финансовые механизмы, направленные на поддержку климатических

инициатив. Данный обзор посвящен анализу ключевых инструментов и механизмов, используемых в Казахстане в 2020–2024 годах, а также их роли в обеспечении перехода к низкоуглеродной экономике.

Тенденции и стратегические направления

За последние годы Казахстан закрепил свои обязательства по Парижскому соглашению и включил климатические аспекты в стратегические планы развития. Основным направлением является снижение зависимости от углеводородных ресурсов и развитие возобновляемых источников энергии. В рамках этого формируются новые финансовочные инструменты, ориентированные на поддержку проектов по энергоэффективности, зеленой энергетике, восстановлению и сохранению окружающей среды.

Основные финансовые механизмы и инструменты

1. Внутренние государственные программы и гранты

Казахстан традиционно использует государственный инвестиционный фонд и бюджетные средства для поддержки климатических инициатив. В 2020–2024 гг. реализуется программа «Зеленая экономика» и национальные стратегические проекты, компенсирующие расходы на создание возобновляемых источников энергии, энергоэффективных технологий и экологической модернизации промышленности. Эти программы зачастую дополняются грантами и субсидиями, предоставляемыми через министерства и агентства, такие как Министерство энергетики и Министерство экологии, геологии и природных ресурсов.

2. Зеленые облигации и экологические ценные бумаги

С 2018 года Казахстан начал активно развивать рынки зеленых облигаций, стимулируя компании и госструктуры привлекать финансирование для экологических проектов. В 2022 году был реализован первый выпуск зеленых облигаций, направленных на финансирование солнечной электростанции и модернизацию теплоснабжающих предприятий. В рамках этого инструмента инвесторы получают возможность инвестировать в проекты, соответствующие экологическим стандартам, что способствует росту внутреннего зеленого рынка.

3. Международное финансирование и гранты

Казахстан активно привлекает ресурсы международных организаций для реализации климатических проектов. В 2020–2024 годах важную роль играют программы Всемирного банка, Европейского банка реконструкции и развития (EBRD), Азиатского банка развития (ABD) и Агентства по охране окружающей среды США. Эти источники предоставляют кредиты, гранты, техническую помощь и экспертизу для внедрения технологий по снижению выбросов, развитию возобновляемых ресурсов и адаптации к изменению климата.

4. Частные инвестиции и механизмы ГЧП

Государственно-частное партнерство становится важным инструментом для привлечения частных инвестиций в экологические проекты. Казахстан внедряет модели ГЧП для создания солнечных и ветряных электростанций, модернизации тепловых сетей и переработки отходов. Также активно

развивается сектор зеленых финтех-инициатив, таких как страховые продукты, связанные с климатическими рисками.

5. Новые инициативы и цифровые платформы

В период с 2020 по 2024 год Казахстан начал использовать платформы краудфандинга и цифровых инвестиций для поддержки климатических проектов. Например, появляются платформы, позволяющие частным лицам и малым бизнесам вносить средства в экологические инициативы через онлайн-ресурсы, что расширяет базу финансирования и стимулирует участие гражданского общества.

Роль национальных и международных институтов

Важную роль в развитии и регулировании финансовых механизмов играют государственные учреждения, такие как Национальный центр зеленых технологий, Казинвест и Агентство по развитию зеленых технологий. Международные организации предоставляют не только финансирование, но и экспертную поддержку, обмен опытом и внедрение лучших практик по управлению климатическими рисками.

Основные проблемы и вызовы

Несмотря на значительный прогресс, в Казахстане существуют определённые препятствия:

- Ограниченная внутренняя финансовая база для масштабных климатических проектов.
- Недостаточная внедренность стандартов ESG в бизнесе.
- Недостаточный уровень финансовой грамотности среди инвесторов и участников рынка.
- Неоднородность доступа к финансированию в различных регионах страны.
- Неполная нормативно-правовая база, регулирующая экологические облигации и инвестиционные инструменты.

Перспективы развития

Для повышения эффективности поддержки климатических инициатив в Казахстане необходимо:

- Расширять использование зеленых облигаций, привлекая новые сектора и привлечённые капиталы.
- Разрабатывать национальные стандарты ESG и стимулировать их внедрение.
- Внедрять инновационные модели финансирования, такие как климатические страховые продукты, социальные облигации и краудфандинг.
- Усилить межотраслевую координацию и стимулировать участие частных инвесторов.
- Осуществлять программное обучение и повышение финансовой грамотности участников рынка.

За период с 2020 по 2024 годы Казахстан активно расширял арсенал финансовых механизмов поддержки климатических инициатив, интегрируя внутренние и международные ресурсы, внедряя новые инструменты и

привлекая частные инвестиции. Эти меры способствуют снижению влияния экономики на окружающую среду, развитию возобновляемых источников энергии и адаптации к климатическим рискам. Однако дальнейшее развитие требует укрепления институциональной базы, повышения эффективности регулирования и стимулирования участия всех субъектов хозяйства. Только системный подход к финансированию климатических проектов обеспечит долгосрочную устойчивость и успех национальных усилий по смягчению последствий изменения климата.

Список использованной литературы

1. Закон Республики Казахстан «Об энергетике» от 9 января 2013 года № 848-III // Электронный фонд нормативных правовых актов Республики Казахстан. — Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1300000848>
2. Стратегия Казахстана «Казахстан – 2050»: общенациональная стратегическая программа. (2014). Назарбаев Н. А.
3. Минэнерго Республики Казахстан. (2021). Отчет о реализации программы «Зеленая экономика Казахстана». Ведомство.
4. Национальный центр зеленых технологий Казахстана. (2022). Доклад о развитии рынка зеленых облигаций и экологических ценных бумаг.
5. Всемирный банк. (2023). Kazakhstan Climate Investment Opportunities: Green Bonds and Sustainable Finance. [Онлайн-отчет].
Доступно на: <https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan/publication/green-finance-in-kazakhstan>

УДК 347.77

ОЦЕНКА ПАТЕНТОВ И НОУ-ХАУ КАК НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ АКТИВОВ КОМПАНИИ

Ахмедова Р.А., Шерипбеков Н.Н., Нарходжаева Р.И.
Научный руководитель: PhD, ст.преподаватель Ким Л.Н.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйіндеме Бұл мақаланың мақсаты-патенттер мен ноу-хауды компанияның материалдық емес активтері ретінде бағалау әдістерін, сондай-ақ олардың бәсекелестік артықшылықтар мен бизнестің өсуі үшін маңыздылығын қарастыру.

Summary The purpose of this article is to consider methods for evaluating patents and know—how as intangible assets of a company, as well as their importance for the formation of competitive advantages and business growth.

В современном бизнесе нематериальные активы, такие как патенты и ноу-хау, играют важнейшую роль в формировании стоимости компании. Эти активы могут значительно влиять на конкурентоспособность организации, ее возможности для инноваций и, как следствие, на финансовые результаты. Одним из ключевых элементов для эффективного управления и развития бизнеса является правильная оценка этих нематериальных активов, так как они не всегда напрямую отражаются в бухгалтерском учете и требуют специфического подхода для оценки их стоимости. Патенты и ноу-хау имеют

особое значение в таких отраслях, как высокие технологии, фармацевтика, энергетика и других сферах, где инновации и интеллектуальная собственность играют решающую роль в бизнесе.

Патент — это исключительное право, предоставляемое государством на использование изобретения или технологического решения на определенный срок, обычно до 20 лет. Патент может быть связан с новым продуктом, процессом, устройством или улучшением существующего товара. Патенты являются важными нематериальными активами, так как предоставляют владельцу исключительные права на использование изобретения, что дает возможность монетизировать технологические разработки, привлекать инвестиции и усиливать рыночные позиции [1].

Для оценки патента необходимо учитывать не только его правовую стоимость, но и коммерческую ценность. Стоимость патента определяется, прежде всего, его потенциалом для коммерческого использования, степенью защиты, сроком действия и возможностью расширения прав на использование за счет лицензирования или продажи.

Ноу-хау — это совокупность знаний, опыта, технологических решений, методов или практик, которые обеспечивают конкурентное преимущество, но не могут быть патентованы или охраняться другими средствами интеллектуальной собственности. Ноу-хау может включать в себя уникальные производственные процессы, технологии, рецептуры, методы управления и другие знания, которые компания использует для достижения своих целей.

В отличие от патентов, ноу-хау не всегда документируется или регистрируется, что делает его сложным для оценки. Однако его значимость в экономике основана на его способности предоставлять уникальные преимущества в производственном процессе, снижении издержек, повышении качества продукции или создании инновационных решений.

Оценка патентов и ноу-хау представляет собой многогранный процесс, который включает в себя как финансовые методы, так и методы, ориентированные на изучение рынка и специфики использования этих активов.

Существует несколько методов, используемых для оценки стоимости патентов:

- Метод доходного подхода. Этот метод основывается на расчете будущих доходов, которые компания получит от использования патента. Обычно расчет основан на прогнозировании лицензионных платежей или доходов от продажи продукции, связанной с патентованной технологией. Для этого необходимо определить рыночный потенциал патента, его способность генерировать прибыль в течение срока его действия, а также степень его востребованности на рынке [2].

- Метод сравнительного анализа. Этот метод заключается в оценке стоимости патента на основе сравнений с аналогичными патентами, которые были проданы или лицензированы в прошлом. Сравнение с рыночными сделками позволяет оценить рыночную стоимость патента, основываясь на реальных данных о его продаже или лицензировании в отрасли.

- Метод затрат. Этот метод оценивает стоимость патента на основе затрат, понесенных на его разработку, патентование и тестирование. Этот метод может использоваться, если патент был получен в результате значительных исследований и разработок. Однако он может не учитывать рыночный потенциал патента и его будущие доходы.

Оценка ноу-хау часто более сложна, так как этот актив не всегда документируется или защищен патентами. Однако существует несколько методов, которые помогают оценить его стоимость:

- Метод доходного подхода. Как и в случае с патентами, для оценки ноу-хау используется прогнозирование доходов, которые могут быть получены от его использования. Это могут быть как прямые доходы от продаж, так и косвенные выгоды, такие как снижение издержек или улучшение качества продукции.

- Метод сравнительного анализа. Оценка на основе анализа сделок с аналогичными технологиями и ноу-хау в той же отрасли. Например, можно использовать данные о ценах на лицензии и договоры с партнерами, в которых используется схожее ноу-хау.

- Метод затрат. В данном случае оценка ноу-хау может основываться на затратах, понесенных на разработку и внедрение технологии или знаний, а также на затратах на обучение персонала или создании производственных мощностей для использования ноу-хау.

Оценка нематериальных активов, таких как патенты и ноу-хау, сопряжена с рядом проблем. Одной из основных сложностей является высокая степень неопределенности и субъективности, особенно когда речь идет о ноу-хау, который не всегда можно точно измерить или документировать.

К тому же, рыночные условия и конкурентная среда могут существенно повлиять на стоимость патента или ноу-хау. Например, появление новых технологий или изменение потребностей рынка может снизить коммерческую привлекательность того или иного активного объекта [3].

Кроме того, оценка патентов и ноу-хау требует доступа к качественной информации о бизнесе, отрасли и рынке. Без анализа конкурентов, прогнозирования рыночных тенденций и оценки спроса на продукцию или услугу, основанную на этих активах, точно оценить их стоимость бывает крайне сложно.

Патенты и ноу-хау становятся основой для инновационного развития компании, и их правильная оценка является важной частью стратегии управления интеллектуальной собственностью. Они помогают компаниям:

- Снижать производственные издержки и повышать эффективность процессов.

- Увеличивать конкурентоспособность за счет уникальных технологических решений.

- Привлекать инвестиции и партнеров для реализации новых проектов.

- Участвовать в высококонкурентных рынках и защищать свои рыночные позиции.

Кроме того, патенты и ноу-хау могут служить основой для получения дополнительного дохода через лицензирование технологий, продажу патентов или сотрудничество с другими организациями.

Оценка патентов и ноу-хау как нематериальных активов компании требует комплексного подхода, включающего как финансовые методы, так и более детальный анализ рыночной и конкурентной ситуации. Патенты и ноу-хау играют важнейшую роль в создании долгосрочных конкурентных преимуществ и могут значительно повлиять на финансовые результаты бизнеса. Правильная оценка этих активов помогает компаниям эффективно использовать их для привлечения инвестиций, укрепления рыночных позиций и реализации инновационных проектов.

Список литературы

1. Чеботарев Н. Ф. Оценка стоимости предприятия (бизнеса): учебник для бакалавров / Н. Ф. Чеботарев. М.: Дашков и К, 2014.
2. Федюнин Д. В. Условия и возможности построения инновационной модели устойчивого развития розничных торговых сетей // Российское предпринимательство. 2015. № 11.
3. Юсупова Э. Р. Оценка эффективности стратегии инновационного развития предприятия // Креативная экономика 2015. № 2. Т. 9.

УДК 657

СИСТЕМА ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Ахметова Ж.Х., Турсуметова Н.Х. – студенты группы УАр-24-2М

Научный руководитель: магистр, ст.преподаватель Жаздыкбаева Д.П.

Центрально-Азиатский инновационный университет, г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада ұйымның мәселелерін зерттеу жүргізілді ішкі бақылау жүйелері, сондай-ақ жүйені құрудың мәні қарастырылады. Ішкі бақылау жүйесі ұйымды басқарумен, атап айтқанда тәуекелдерді басқарумен тығыз байланысты.

Summary: Within the framework of this article, a study of the problems of the organization of the internal control system has been conducted, as well as the essence of building an internal control system has been considered. The internal control system is closely related to the management of the organization, in particular, risk management.

Важнейший классификационный аспект внутреннего контроля - формальный. Выбор формы внутреннего контроля зависит от сложности организационной структуры, правовой формы, видов и масштабов деятельности, целесообразности охвата контролем различных сторон деятельности, отношения руководства организации к контролю. Одна из наиболее развитых форм внутреннего контроля - внутренний аудит.

Организация внутреннего контроля в форме внутреннего аудита присуща крупным и некоторым средним организациям, для которых характерны усложненная оргструктура (дивизиональная, матричная или конгломератная структура организации); многочисленность филиалов, дочерних компаний; разнообразие видов деятельности и возможность их кооперирования;

стремление органов управления получать достаточно объективную и независимую оценку действий менеджеров всех уровней управления [1].

Кроме задач чисто контрольного характера внутренние аудиторы могут выполнять экономическую диагностику, разрабатывать финансовую стратегию, вести маркетинговые исследования, управленческое консультирование. К институтам внутреннего аудита относят и ревизионные комиссии (ревизоров), деятельность которых регламентирована действующим законодательством. Этот институт в основном распространен в акционерных обществах, обществах с ограниченной ответственностью и производственных кооперативах.

Известны следующие *типы внутреннего контроля*:

- неавтоматизированный контроль - осуществляется непосредственно его субъектами без применения автоматических средств;

- не полностью автоматизированный контроль - осуществляется его субъектами с применением автоматических средств регистрации, обработки,

- измерения и т.п. (например, контроль качества работы производственного оборудования с помощью технологии штрихового кодирования обрабатываемых узлов и деталей);

- полностью автоматизированный контроль - осуществляется целиком в автоматическом режиме под управлением субъектов внутреннего контроля [2].

Внутренний контроль целесообразно классифицировать и по значимости *субъектов внутреннего контроля*:

- субъекты внутреннего контроля первого уровня - это участники (собственники) организации, осуществляющие контроль непосредственно или косвенно (с помощью независимых экспертов, в том числе внешних аудиторов);

- субъекты внутреннего контроля второго уровня – непосредственно в

- их функции не входит контроль, но в силу производственной необходимости они выполняют и контрольные функции (рабочий, контролирующий качество работы оборудования);

- субъекты внутреннего контроля третьего уровня - выполняют контрольные функции для реализации служебных обязанностей (функций), которые за ними закреплены непосредственно (работники планово - диспетчерского, планово - экономического отделов, отдела кадров);

- субъекты внутреннего контроля четвертого уровня - осуществляют контрольные и другие функции (административно - управленческий

- персонал; персонал, обслуживающий компьютерные системы; сотрудники отдела бухгалтерского учета, служб коммерческой и физической безопасности);

- субъекты внутреннего контроля пятого уровня – в их функции входит только осуществление контроля (сотрудники отдела внутреннего аудита и члены ревизионной комиссии, отделов входного и технического контроля и т.п.).

В зависимости *от времени проведения внутреннего контроля* различают:

Предварительный контроль – осуществляется до начала совершения

хозяйственных операций, подвергающихся контролю, с целью предупреждение их незаконности и нецелесообразности. Данный вид контроля целесообразно использовать непосредственно в процессе планирования, бюджетирования, и до начала осуществления бизнес-планов.

Текущий контроль – производится непосредственно в процессе совершения хозяйственных операций. Его цель – оперативное устранение недостатков, выявление и распространение положительного опыта. Основное преимущество текущего контроля заключается в возможности своевременно выявить резервы дальнейшего роста производства, которые в ходе осуществления предварительного и последующего контроля могут быть не вскрыты либо не вовлечены в дело.

Последующий контроль – осуществляется после совершения хозяйственных операций. Цель – установление достоверности отчетных данных, а также выявление недостатков или положительного опыта. Благодаря последующему контролю обеспечивается объективная оценка деятельности хозяйствующих субъектов и отдельных должностных лиц [3].

В зависимости от источников контрольных данных выделяют:

Документальный контроль – контроль, осуществляемый по документальным данным. Источниками таких данных являются первичные и сводные бухгалтерские документы, регистры синтетического и аналитического учета, бизнес-планы и отчеты предприятия и другие.

Фактический контроль – контроль, осуществляемый по данным осмотра проверяемых объектов в натуре, то есть путем проведения инвентаризации фактического наличия и состояния хранения хозяйственных средств. Достоинство фактического контроля состоит в том, что он обеспечивает безусловную достоверность контрольных данных [4].

В зависимости от формы экономического контроля используются различные приемы и способы проверок (рисунок 1).

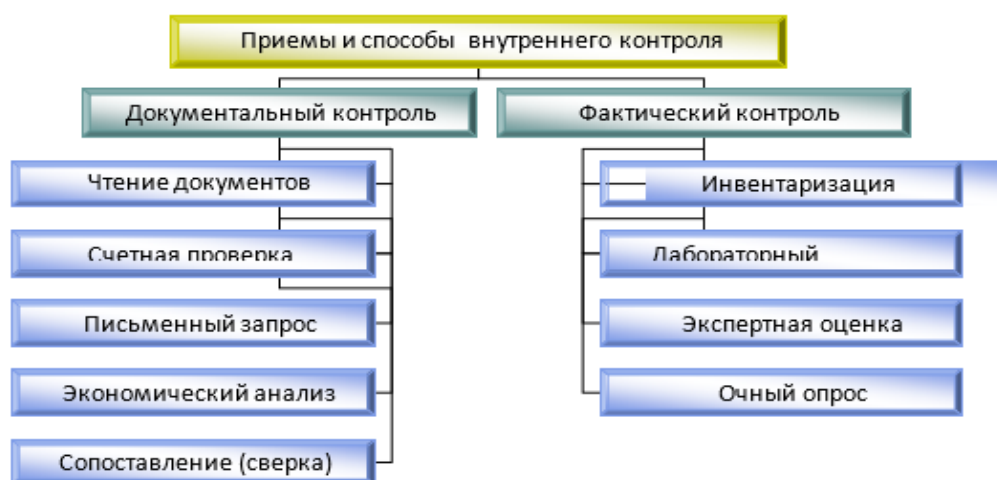

Рисунок 1. Приемы и способы, используемые при проведении внутреннего контроля

Все перечисленные приемы и способы изучения предмета экономического контроля применяются не изолированно, а в сочетании, что позволяет достаточно полно выявить положительные и отрицательные моменты в хозяйственной деятельности проверяемых организаций и отдельных должностных лиц в целях улучшения сохранности и более эффективного использования экономических ресурсов.

По *охвату проверяемых объектов* выделяют контроль:

Сплошной – проверка объектов (хозяйственных операций) в сплошном порядке и характеризуется большой трудоемкостью, в связи с чем, он используется по отдельным участкам финансово-хозяйственной деятельности хозяйствующих субъектов.

Выборочный – ограничивается проверкой выборочного круга проверяемых объектов (хозяйственных операций) по существующим методам их отбора, на основании чего по выборочной совокупности формируются выводы по результатам проведенного контроля.

По *периодичности проведения* можно выделить:

Систематический (регулярный) контроль – производится, как правило, с определенной периодичностью и характерен для государственного, внутреннего и аудиторского контроля.

Разовый (эпизодический) контроль – обусловлен в основном теми или иными общественными интересами (инициативами).

Руководство предприятия несет ответственность за разработку и фактическое функционирование СВК. Для этих целей в структуре организации может быть организован отдел «внутреннего аудита», которому передается часть функций по поддержанию СВК. Могут рассматриваться и другие варианты, в частности, назначение ревизора в соответствии с Правилами внутреннего распорядка или создание ревизионной комиссии [5].

В соответствии со стандартами аудиторской деятельности под *системой внутреннего контроля* понимается совокупность организационной структуры, методик и процедур, принятых руководством экономического субъекта в качестве средств для упорядоченного и эффективного ведения хозяйственной деятельности, которая в том числе, включает организованные внутри данного экономического субъекта его силами надзор и проверку соблюдения требований законодательства, точности и полноты документации бухгалтерского учета, своевременности подготовки достоверной бухгалтерской отчетности, предотвращения ошибок и искажений, исполнения приказов и распоряжений, обеспечения имущества организации.

Цель системы внутреннего контроля – своевременно предотвратить нерациональные или неправильные действия, а также ошибки при обработке информации.

Список использованной литературы

1. Серебрякова Т.Ю. Риски организации и внутренний экономический контроль: Монография, - Москва: ИНФРА-М, 2012 . - 111 с.
2. Атыгаева З.Ж. Внешний и внутренний аудит в Республике Казахстан - Алматы:

Раритет, 2011 . - 231 с.

3. И.Г. Михайлова Внутренний контроль: учебное пособие / И.Г. Михайлова, Н.Н. Шульга - Белгород : Издательство Белгородского университета кооперации, экономики и права, 2018. - 79 с.

4. Риполь- Сарагоси Ф.Б. Внутренний контроль в крупных компаниях : монография; РОСЖЕЛДОР, Гос. образовательное учреждение высш. проф. образования "Ростовский гос. ун-т путей сообщения" (РГУПС). - Ростов-наДону : Ростовский гос. ун-т путей сообщения, 2009. - 179 с.

5. Шарамко М.М. Внутренний контроль: методология, система и процессы: монография. - Москва : РУСАЙНС, 2016. - 228 с.

ОӘЖ 336.76:339.727.22

ҚАЗАҚСТАН ҚОР НАРЫҒЫНЫҢ ДАМУЫ: ШЕТЕЛДІК ИНВЕСТОРЛАРДЫ ТАРТУ ТЕТІКТЕРІ

Байболат А.Н., Алимкул Ж.М., Тұрымбетова Д.О.
Ғылыми жетекші магистр, аға оқытушы Байкенжеева Д.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматриваются процессы формирования и развития фондового рынка Казахстана, механизмы привлечения иностранных инвесторов, а также основные направления, обеспечивающие устойчивое развитие финансового рынка.

Summary: This article examines the processes of formation and development of Kazakhstan's stock market, the mechanisms for attracting foreign investors, and the main directions ensuring the sustainable development of the financial market.

Қор нарығы – экономиканың ең маңызды құрамдас бөлігі, ол қаржы ресурстарының тиімді бөлінуін қамтамасыз етеді және инвестициялық белсенділіктің басты көрсеткіші болып табылады. Қор нарығы дамыған елдерде экономикалық өсудің негізгі қозғаушы күші ретінде қарастырылса, дамушы мемлекеттер үшін ол сыртқы капитал тартудың маңызды құралы болып саналады. Қазақстан үшін қор нарығының тұрақты дамуы ел экономикасын әртараптандыру мен шикізаттық тәуелділікті азайтуда шешуші рөл атқарады.

Қазақстан Республикасының қор нарығы 1990-жылдардың басында, тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында қалыптаса бастады. 1993 жылы Қазақстан қор биржасы (KASE) құрылып, алғашқы мәмілелер мемлекеттік бағалы қағаздармен жүргізілді. Бұл кезеңде нарықтың басты мақсаты — мемлекеттің қаржы жүйесін қалыптастыру және инфляциялық қысым жағдайында қаржы тұрақтылығын сақтау болды. Кейінгі жылдары корпоративтік облигациялар мен акциялар нарығы пайда болып, экономиканың түрлі секторларында инвестициялық белсенділік өсе бастады [1].

2018 жылы Астана халықаралық қаржы орталығы (AIFC) құрылып, ол Қазақстанның жаһандық қаржы жүйесіне терең интеграциялануына жол ашты. AIFC шетелдік инвесторлар үшін ағылшын құқық жүйесіне негізделген ерекше юрисдикция ұсынды. Оның негізгі миссиясы – өңірлік қаржы орталығы ретінде Орталық Азия, Кавказ және Еуразия елдерінен капитал тарту. AIFC

құрамындағы Astana International Exchange (AIX) биржасы қысқа уақыт ішінде халықаралық нарық талаптарына сай тиімді инвестициялық алаң ретінде қалыптасты.

Қазақстанның қор нарығында бүгінгі таңда шамамен 150-ден астам эмитент тіркелген. 2024 жылғы деректер бойынша, KASE-де сауда айналымының шамамен 70 пайызы мемлекеттік бағалы қағаздарға, 20 пайызы корпоративтік облигацияларға, ал қалған бөлігі акцияларға тиесілі. AIX алаңында «Қазатомөнеркәсіп», «Халық Банк», «ҚазТрансОйл» сияқты ірі компаниялардың бағалы қағаздары орналастырылған. Соңғы жылдары «Самұрық-Қазына» қоры аясында IPO бағдарламасы белсенді жүзеге асырылуда. Бұл отандық және шетелдік инвесторлар үшін жаңа инвестициялық мүмкіндіктер туғызды.

Шетелдік инвесторларды тарту — Қазақстан қор нарығының дамуының стратегиялық бағыты. Шетел капиталы нарықтың өтімділігін арттырады, корпоративтік басқару стандарттарын жетілдіреді және жаңа қаржы құралдарының пайда болуына ықпал етеді. Мысалы, халықаралық тәжірибеде кеңінен қолданылатын “жасыл облигациялар”, “инфрақұрылымдық облигациялар” және “социальды жауапты инвестициялар” қазір Қазақстанда да енгізіліп жатыр. Бұл бағыттар экологиялық және әлеуметтік жобаларды қаржыландыруға бағытталған, сондықтан шетелдік инвесторлар үшін тартымды болып табылады.

Қазіргі таңда Қазақстанның инвестициялық климатын жақсарту мақсатында салықтық және құқықтық жеңілдіктер жүйесі жетілдірілуде. Шетелдік инвесторлар үшін дивидендтер мен бағалы қағаздар бойынша табыс салығы төмендетілген мөлшерлемемен қарастырылады. Сонымен қатар, Астана халықаралық қаржы орталығы шеңберінде визалық және валюталық режимдер жеңілдетілген. Бұл шетелдік қатысушылардың Қазақстан нарығына кіруін жеңілдетеді және капитал айналымының ашықтығын қамтамасыз етеді.

Дегенмен, қор нарығының дамуын тежейтін факторлар да бар. Негізгі мәселе — халықтың қаржылық сауаттылығының төмендігі мен қор нарығына сенімнің жеткіліксіздігі. Көптеген азаматтар инвестициялық мүмкіндіктер мен бағалы қағаздар түрлері туралы толық ақпаратқа ие емес. Бұл жағдай жеке инвесторлардың қатысу үлесін азайтады. Сонымен қатар, институционалдық инвесторлар — зейнетақы қорлары мен сақтандыру ұйымдарының нарықтағы белсенділігі төмен. Эмитенттердің шектеулі саны, корпоративтік басқарудың әлсіз дамуы және ашықтық деңгейінің жеткіліксіздігі де нарықтың тереңдігіне кедергі келтіреді [2].

Шетелдік тәжірибеге сүйенсек, тиімді қор нарығын қалыптастыру үшін үш негізгі шарт орындалуы қажет: құқықтық тұрақтылық, ақпараттық ашықтық және сенімді инфрақұрылым. Мысалы, Сингапур мен Оңтүстік Кореяда қор нарығының қарқынды дамуына үкімет пен жеке сектордың үйлесімді саясаты, салықтық ынталандырулар және цифрлық технологиялардың кең қолданылуы себеп болды. Қазақстан осы бағытта жүйелі түрде ілгерілеп келеді. AIFC-тің

құқықтық моделі, биржалық реттеу және FinTech инновацияларының енгізілуі – соның дәлелі.

Соңғы жылдары Қазақстанда цифрлық инвестициялық платформалар мен онлайн-трейдинг жүйелері кеңінен дамып келеді. Бұл жеке тұлғалардың қор нарығына қатысу мүмкіндігін арттырып, капитал айналымын жеделдетеді. FinTech технологиялары инвесторлар үшін ашықтық пен қауіпсіздікті қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, блокчейн технологияларын енгізу арқылы мәмілелердің есеп айырысу жылдамдығы артып, нарықтың тиімділігі артуда.

Қазақстанның болашақтағы стратегиялық бағыты – Астана халықаралық қаржы орталығын өңірлік инвестициялық хабқа айналдыру. Бұл үшін шетелдік эмитенттер мен инвесторларды тарту, трансшекаралық қаржы құралдарын дамыту және халықаралық серіктестік жүйесін кеңейту қажет. Сонымен бірге, отандық компаниялардың IPO-ға шығуын жалғастыру – экономиканың ашықтығын арттырып, халықтың инвестициялық мәдениетін дамытуға мүмкіндік береді.

Қор нарығының дамуына тікелей әсер ететін тағы бір маңызды фактор – қаржылық сауаттылық деңгейі. Мемлекет пен қаржы ұйымдары халық арасында инвестициялық білімді арттыру бойынша бағдарламаларды күшейтуі қажет. Қаржы сауатты азамат – экономикалық тұрақтылықтың кепілі. Бұл өз кезегінде нарықтың ішкі ресурстық базасын кеңейтіп, шетелдік инвесторлар үшін тұрақты және болжамды орта қалыптастырады.

Қазақстан қор нарығының болашағы зор. Мемлекет тарапынан қабылданған қаржы секторының тұрақтылығын арттыру бағдарламалары, институционалдық реформалар және цифрлық қаржы технологияларының енгізілуі қор нарығын жаңа сапалы деңгейге көтереді. ESG қағидаттарына сәйкес жасыл инвестициялар, әлеуметтік жауапты қаржы құралдары мен инновациялық облигациялар шетелдік инвесторлар үшін жаңа мүмкіндіктер ашады [3].

Қорытындылай келе, Қазақстан қор нарығы соңғы онжылдықта айтарлықтай ілгеріледі. Алайда оның әлеуеті әлі толық пайдаланылған жоқ. Нарықтың ашықтығын арттыру, құқықтық негізді жетілдіру және шетелдік инвесторларға қолайлы жағдай жасау еліміздің экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Институционалдық сенімді нығайту, IPO бағдарламаларын жалғастыру және халықтың инвестициялық мәдениетін дамыту Қазақстанның қаржы нарығын жаңа деңгейге шығарады. Бұл бағыттағы жүйелі шаралар еліміздің әлемдік экономикадағы беделін арттырып, ұлттық капитал нарығының өңірлік көшбасшыға айналуына негіз болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі

1. Нұрбекова А., “Қор нарығының институционалдық дамуы”, // Экономика және статистика, №2, 2023.
2. Назарбаева Д.Қ., Қаржылық нарықтар және институттар. – Алматы: Экономика, 2023.
3. Сүлейменова Л., “Қазақстан қор нарығындағы шетелдік инвестициялар: үрдістер мен болашағы”, // Қаржы және несие, №4, 2024.

КОМПАНИЯНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН БАҒАЛАУ ӘДІСТЕМЕЛЕРІ: ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ПРАКТИКА

Байспаева Ә.Н., Алимжанова Р.З., Камил Е.Н.
Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Агабеков А.Ю.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты оценки финансовой устойчивости компании. Раскрывается сущность финансовой устойчивости как ключевого показателя платежеспособности и конкурентоспособности предприятия. Анализируются основные методы оценки, включая коэффициентный анализ, интегральную оценку, модель Альтмана, а также современные подходы, основанные на цифровой аналитике и прогнозировании. Особое внимание уделено интерпретации финансовых коэффициентов и их роли в принятии управленческих решений. Автор отмечает, что комплексная оценка финансовой устойчивости позволяет выявить сильные и слабые стороны компании, определить уровень финансовых рисков и разработать стратегию устойчивого развития.

Summary The article examines the theoretical and practical aspects of assessing a company's financial stability. It reveals the essence of financial stability as a key indicator of solvency and competitiveness. The main assessment methods are analyzed, including ratio analysis, integral assessment, the Altman model, and modern approaches based on digital analytics and forecasting. Special attention is given to the interpretation of financial ratios and their role in managerial decision-making. The author emphasizes that a comprehensive assessment of financial stability helps identify a company's strengths and weaknesses, determine the level of financial risk, and develop a sustainable development strategy.

Қаржылық тұрақтылық кез келген кәсіпорынның ұзақ мерзімді даму стратегиясын қамтамасыз ететін негізгі экономикалық көрсеткіштердің бірі болып табылады. Ол компанияның төлем қабілеттілігін, ресурстарды тиімді пайдалану қабілетін және нарықтағы позициясын сақтап қалу мүмкіндігін сипаттайды. Қазіргі жағдайда жаһандық экономикалық өзгерістер мен нарықтық белгісіздік кәсіпорындардан қаржылық тұрақтылықты тұрақты бақылауды және оны бағалаудың тиімді әдістерін қолдануды талап етеді.

Қаржылық тұрақтылықтың мәні мен мазмұны экономикалық теорияда әртүрлі тұрғыда қарастырылады. Бірқатар зерттеушілер оны кәсіпорынның сыртқы және ішкі факторлар әсерінен қаржылық тепе-теңдігін сақтап қалу қабілеті ретінде анықтайды. Басқалары бұл ұғымды табыс пен шығын, актив пен пассив, меншікті және қарыз қаражаттарының оңтайлы арақатынасымен байланыстырады. Демек, қаржылық тұрақтылық тек сандық емес, сонымен қатар сапалық сипаттама болып табылады, өйткені ол басқару жүйесінің тиімділігі мен стратегиялық жоспарлау деңгейін көрсетеді.

Қаржылық тұрақтылықты бағалаудың негізгі әдістерінің бірі – коэффициенттік талдау. Бұл тәсіл баланстық және қаржылық есептіліктің деректері негізінде әртүрлі коэффициенттерді есептеуге мүмкіндік береді. Олардың ішінде ең кең таралғандары – автономия коэффициенті, қаржылық тәуелсіздік коэффициенті, меншікті капиталдың маневрлік коэффициенті және

ағымдағы өтімділік коэффициенті. Бұл көрсеткіштер компанияның активтерін қалыптастырудағы меншікті және қарыз қаражаттарының үлесін, қысқа мерзімді міндеттемелерді өтеу қабілетін және капитал құрылымының икемділігін сипаттайды.

Коэффициенттік әдіспен қатар интегралды бағалау әдісі де қолданылады. Бұл тәсіл бірнеше қаржылық көрсеткіштерді біріктіріп, жалпы индекстік мән береді, ол кәсіпорынның қаржылық жағдайын біртұтас тұрғыда көруге мүмкіндік береді. Интегралды көрсеткіштің мәні жоғары болған сайын, компанияның қаржылық тұрақтылығы да соғұрлым жоғары болып саналады. Бұл әдіс әсіресе үлкен корпорациялар мен салалық салыстырмалы талдаулар жүргізуде тиімді.

Қаржылық тұрақтылықты болжауда жиі қолданылатын тағы бір әдіс – Э. Альтманның Z-моделі. Бұл модель банкроттық ықтималдығын болжауға арналған және бес негізгі көрсеткішке негізделеді: айналым капиталының активтерге қатынасы, сақталған табыстың активтерге қатынасы, операциялық табыстың активтерге қатынасы, меншікті капиталдың нарықтық құнының қарыздарға қатынасы және сатылымның активтерге қатынасы. Z-модельдің артықшылығы – ол кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын нақты сандық тұрғыдан бағалап, тәуекел деңгейін анықтауға мүмкіндік береді.

Қазіргі заманда цифрлық технологиялар мен үлкен деректерге негізделген талдау әдістері де кеңінен енгізілуде. Қаржылық аналитикада жасанды интеллект пен машиналық оқыту алгоритмдерін пайдалану компанияның қаржылық көрсеткіштеріндегі трендтер мен тәуекелдерді ертерек анықтауға мүмкіндік береді. Мұндай тәсілдер әсіресе инвестициялық шешімдер қабылдау, несие қабілеттілігін бағалау және корпоративтік тәуекелдерді басқаруда тиімді.

Қаржылық тұрақтылықты бағалау барысында компания қызметінің ішкі және сыртқы факторлары да есепке алынуы тиіс. Ішкі факторларға табыстылық деңгейі, өндіріс тиімділігі, шығындарды басқару жүйесі және капитал құрылымы жатады. Сыртқы факторлар ретінде макроэкономикалық жағдай, салық саясаты, инфляция деңгейі және нарықтағы бәсекелестік қарастырылады. Бұл факторлар өзара байланыста болып, компанияның қаржылық жағдайына тікелей әсер етеді.

Тәжірибелік тұрғыдан алғанда, қаржылық тұрақтылықты бағалау нәтижелері стратегиялық басқару шешімдерін қабылдауда маңызды рөл атқарады. Мысалы, қаржылық коэффициенттердің төмендеуі компанияның өтімділік мәселелерін немесе қарыз жүктемесінің артуын көрсете алады, ал оң динамика инвестициялық тартымдылықтың артқанын білдіреді. Сондықтан қаржылық талдау нәтижелері кәсіпорын басшылығына тәуекелдерді азайту, капитал құрылымын оңтайландыру және ұзақ мерзімді тұрақтылық стратегиясын қалыптастыру бойынша нақты шаралар қабылдауға мүмкіндік береді.

Қаржылық тұрақтылықты арттырудың негізгі бағыттары – капитал құрылымын оңтайландыру, табыс көздерін әртараптандыру, айналым қаражаттарының айналымдылығын арттыру және шығындарды бақылауды

күшейту. Сонымен қатар, стратегиялық қаржылық жоспарлау мен тәуекелдерді басқару жүйесін жетілдіру де тұрақтылықты қамтамасыз етудің маңызды факторы болып табылады.

Қорытындылай келе, компанияның қаржылық тұрақтылығын бағалау әдістемелері теориялық және практикалық тұрғыда дамып келе жатқан көпқырлы бағыт болып табылады. Қазіргі кезеңде дәстүрлі талдау құралдарын заманауи цифрлық технологиялармен үйлестіру тиімділікті арттырады және қаржылық шешімдердің дәлдігін қамтамасыз етеді. Сондықтан кәсіпорындар үшін қаржылық тұрақтылықты жүйелі түрде бағалау және талдау тұрақты даму мен нарықтағы бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз етудің негізгі шарты болып табылады.

Компанияның қаржылық тұрақтылығын бағалау және арттыру бойынша зерттеу нәтижелерін ескере отырып, келесі ұсыныстарды ұсынуға болады.

Біріншіден, кәсіпорындарда қаржылық көрсеткіштерді жүйелі және үнемі талдау тәжірибесін енгізу қажет. Қаржылық коэффициенттер мен индекстерді ай сайын немесе тоқсан сайын есептеу компанияның ағымдағы жағдайын уақтылы бақылауға және тұрақсыздық белгілерін ерте анықтауға мүмкіндік береді.

Екіншіден, компанияның қаржылық тұрақтылығын бағалауда дәстүрлі тәсілдермен қатар заманауи цифрлық талдау құралдарын қолдану ұсынылады. Машиналық оқыту, жасанды интеллект және үлкен деректер технологиялары компанияның қаржылық жағдайына терең талдау жасап, тәуекелдерді дәл болжауға жағдай жасайды.

Үшіншіден, капитал құрылымын оңтайландыру мен меншікті және қарыз қаражаттарының арақатынасын теңгеру маңызды. Бұл қаржылық тәуелділікті төмендетіп, компанияның инвестициялық тартымдылығын арттырады.

Төртіншіден, айналым қаражаттарын басқару жүйесін жетілдіру қажет. Дебиторлық және кредиторлық берешектердің айналымдылығын арттыру, қорларды тиімді пайдалану және өтімді активтерді көбейту қаржылық тұрақтылықты нығайтады.

Бесіншіден, стратегиялық қаржылық жоспарлауды енгізу ұсынылады. Орта және ұзақ мерзімді қаржылық болжамдар жасау, резервтік қорлар қалыптастыру және қаржылық тәуекелдерді басқару жүйесін жетілдіру тұрақты даму мен нарықтағы бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз етеді.

Алтыншыдан, персоналды қаржылық менеджмент пен талдау саласында оқыту да маңызды. Қаржылық сауаттылық пен аналитикалық мәдениетті арттыру басқарушылық шешімдердің сапасын жақсартады және қателіктердің алдын алады.

Жетіншіден, сыртқы аудит пен тәуелсіз бағалау тәжірибесін кеңейту қажет. Бұл компанияның қаржылық есептілігінің ашықтығын арттырып, инвесторлар мен серіктестердің сенімін күшейтеді.

Қорыта келгенде, компанияның қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін тек қаржылық көрсеткіштерді есептеу жеткіліксіз, сонымен бірге стратегиялық көзқарас, инновациялық тәсілдер мен тиімді басқару мәдениеті

қажет. Осындай кешенді амал ғана ұзақ мерзімді экономикалық өсім мен бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз ете алады.

Әдебиеттер тізімі

3. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. — М.: Финансы и статистика, 2021.

4. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. — Минск: Новое знание, 2020.

УДК 336.717.061

ВЛИЯНИЕ МЕХАНИЗМА ФИНАНСИРОВАНИЯ ИНСТИТУТОВ РАЗВИТИЯ НА ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО В КАЗАХСТАНЕ

Барашкин Д.С., Прасол М.С., Розметова Х.У.

Научный руководитель: PhD, ассоциированный профессор Шінет Г.Г.

Университет Мирас, г.Шымкент, Казахстан

Түйін. Зерттеуде шағын және орта кәсіпкерлікті қолдауға бағытталған «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» АҚ қаржыландыратын кәсіпкерлік белсенділіктің даму динамикасына талдау жасалды. Зерттеу статистикалық деректерге негізделіп, бөлінген қаражаттың пайдаланылу тиімділігі мен оның ел экономикасына әсері бағаланды. Алынған нәтижелер «Даму» қорының қаржылық қолдауы кәсіпкерліктің позициясын нығайтып, әлеуметтік-экономикалық теңсіздіктерді азайтуға ықпал ететінін көрсетті. Зерттеу нәтижелері Қазақстандағы бизнесті қаржылық қолдау тетіктерін жетілдіруге арналған ұсыныстарды әзірлеуде пайдаланылуы мүмкін.

Кілт сөздер: қаржы даму институты, қаржыландыру тетігі, «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» АҚ, әлеуметтік-экономикалық даму, кәсіпкерлікті дамыту, шағын және орта кәсіпкерлік.

Abstract. The study analyzes the dynamics of entrepreneurial activity financed by the Development Institution — JSC “Damu” Entrepreneurship Development Fund, with a focus on supporting small and medium-sized businesses. The research is based on statistical data and includes an assessment of the efficiency of allocated funds and their impact on the national economy. The findings show that the financial support provided by “Damu” contributes to strengthening entrepreneurship and reducing socio-economic imbalances. The results of the study can be used to develop recommendations for improving financial support mechanisms for business in Kazakhstan.

Keywords: financial development institution, financing mechanism, JSC “Damu” Entrepreneurship Development Fund, socio-economic development, entrepreneurship development, small and medium-sized enterprises.

Развитие и процветание малого и среднего бизнеса является неотъемлемым показателем на пути экономического роста любого государства. В Казахстане для повышения этого показателя ведётся активная работа по поддержке предпринимательства, включая меры государственной поддержки, реализуемые через различные механизмы финансирования. Развитие предпринимательства, в свою очередь, способствует устойчивому развитию страны, стимулирует инновации и создаёт новые рабочие места.

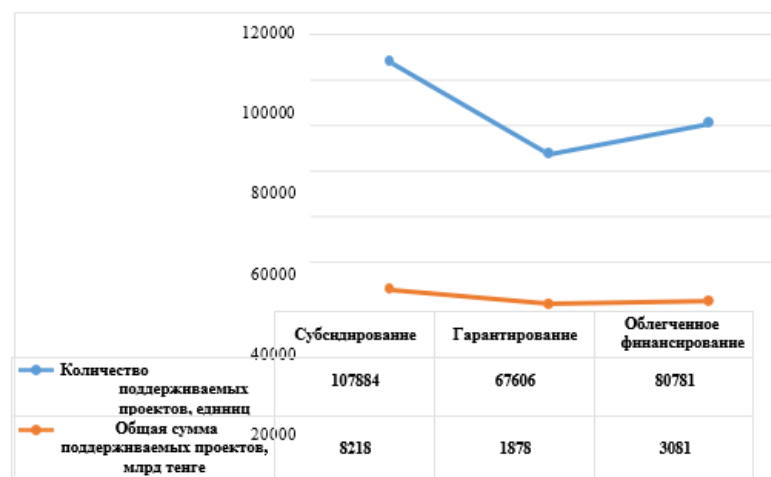
В этом направлении ключевую роль играет финансовый институт развития — АО «Фонд развития предпринимательства “Даму”», который оказывает поддержку субъектам малого и среднего бизнеса как в финансовой, так и в нефинансовой форме. Фонд был создан постановлением Правительства Республики Казахстан №665 от 26 апреля 1997 года с целью содействия развитию предпринимательства и стимулирования спроса на продукцию и услуги отечественных предприятий.

На протяжении своей деятельности фонд находился в ведении различных государственных структур. В разные годы он входил в состав АО «Фонд устойчивого развития “Қазына”», затем — в структуру АО «Самрук-Қазына». С 2013 года единственным акционером фонда является АО «Национальный управляющий холдинг “Бәйтерек”», что закреплено Указом Президента Республики Казахстан №571 от 22 мая 2013 года «Об оптимизации системы управления институтами развития, финансовыми организациями и мерах по развитию национальной экономики».

Миссия фонда заключается в комплексной поддержке предпринимателей — от микро до среднего бизнеса — через эффективное применение финансовых и нефинансовых инструментов. В настоящее время деятельность фонда реализуется по двум стратегическим направлениям: развитие малого и среднего бизнеса и институциональное укрепление самого фонда. В рамках первого направления обеспечивается доступ предпринимателей к финансовым программам и повышается их экономическая эффективность; во втором — осуществляется цифровизация бизнес-процессов, совершенствуется корпоративное управление и обеспечивается устойчивое развитие фонда.

По мнению авторов, эффективное функционирование финансовых институтов развития является одним из ключевых факторов стимулирования предпринимательской активности в Казахстане. Государство уделяет особое внимание созданию благоприятного климата для финансирования бизнеса, что способствует устойчивому экономическому росту и повышению конкурентоспособности национальной экономики.

АО «Фонд “Даму”» выполняет важные функции: финансовую поддержку предпринимателей, предоставление консультационных и обучающих программ, содействие стартапам и инновациям, расширение доступа к рынкам и ресурсам. За период с 1997 года по 2024 год фонд оказал поддержку 214 032 проектам на общую сумму 12,874 трлн тенге. Благодаря его деятельности предприниматели произвели продукции на сумму 83 трлн тенге, уплатили 5,5 трлн тенге налогов, сохранили 961 669 рабочих мест и создали более 201 000 новых.

Примечание: составлено авторами на основе источника [1]

Рисунок 1 – Графическое изображение показателей инструментов поддержки предпринимателей АО «Фонд развития предпринимательства “Даму”» за период с 1997 года по 1 июля 2024 года.

Таким образом, АО «Фонд развития предпринимательства “Даму”» является ключевым звеном в системе поддержки малого и среднего бизнеса Казахстана, способствующим повышению его роли в устойчивом социально-экономическом развитии страны.

Как видно из данных, представленных на рисунке 1, работа по трем основным механизмам финансовой поддержки полностью реализуется. Это оказывает положительное влияние на развитие национальной экономики. Особенно отмечается положительная динамика в поддержке малого и среднего предпринимательства в Казахстане. Данный рост обеспечивается усилиями финансового института развития. Одним из показателей такого прогресса является создание новых субъектов малого и среднего бизнеса. С апреля 2021 года в Республике Казахстан действует Концепция развития малого и среднего предпринимательства до 2030 года, основанная на ключевых институциональных условиях и предпосылках, способствующих активизации предпринимательской деятельности в стране. В рамках программы субсидирования было поддержано 107 884 проекта на сумму 8 218 млрд тенге; по линии гарантий – 67 606 проектов на сумму 1 878 млрд тенге; по программе льготного финансирования – 80 781 проект на сумму 3 081 млрд тенге.

Финансовое субсидирование, осуществляемое рассматриваемым институтом развития, представляет собой механизм поддержки, направленный на снижение финансовых издержек предпринимателей и стимулирование бизнес-активности. Предоставляемые субсидии помогают снизить финансовую нагрузку, повышая конкурентоспособность и устойчивость предприятий на рынке. Субсидии могут предоставляться как для открытия нового бизнеса, так и для расширения или модернизации уже действующих предприятий.

Выделенные средства, как правило, направляются на покрытие текущих операционных расходов компаний.

Для дальнейшего развития предпринимательства в Казахстане необходимо использовать развитую инфраструктурную базу и значительный транзитный потенциал страны для привлечения крупных инвестиций в инфраструктурные проекты. Развитие таких проектов положительно влияет на улучшение условий ведения малого и среднего бизнеса в регионах [2].

Таким образом, развитие малого и среднего предпринимательства является стратегически важным направлением для экономического роста Республики Казахстан, в котором ключевую роль играет АО «Фонд развития предпринимательства “Даму”» как финансовый институт развития. Совершенствование механизмов финансовой поддержки предпринимателей будет способствовать устойчивому экономическому росту и повышению уровня жизни населения [3].

В заключение следует отметить, что проведенное исследование представляет собой аналитическую работу, рассматривающую применение механизмов финансирования института развития в контексте стимулирования малого и среднего предпринимательства в Казахстане. В рамках анализа были изучены доступность финансирования со стороны АО «Даму» для предпринимателей, его влияние на бизнес-среду страны и эффективность реализации программ поддержки.

Исследование подчеркивает важность деятельности финансовых институтов развития в обеспечении предпринимателей доступом к финансовым ресурсам. Основные выводы и рекомендации исследования включают необходимость разработки эффективных механизмов финансирования, учитывающих особенности национальной предпринимательской среды, а также улучшения условий кредитования для различных сегментов бизнеса. Кроме того, институт развития должен уделять приоритетное внимание мерам, направленным на повышение конкурентоспособности отечественных предпринимателей в глобальной экономике.

Таким образом, АО «Фонд развития предпринимательства “Даму”» выступает ключевым игроком в стимулировании предпринимательской активности и развитии малого и среднего бизнеса в Казахстане.

Список использованной литературы

1. Официальный сайт АО «Фонд развития предпринимательства “Даму”». Доступно по адресу: <https://damu.kz/> (дата обращения: 01.10.2025)
2. Рахматуллаева Д.Ж., Кудашева Т.В., Калсияров Д.А., Уринбоев Р.У., Хаджиева А.Б. Ведение бизнеса в Казахстане: оценка доступности инфраструктуры // Экономика: стратегия и практика, т. 19, № 2, 2024. – С. 84–99. <https://doi.org/10.51176/1997-9967-2024-2-84-99>
3. Кучукова Н.К., Шаяхметова К.О., Тюлундиева Н.М. Инвестиционные возможности Казахстана // Реформа, № 3(79), 2018. – С. 16–31.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ В РК

Басымбек А., Ахмет А., Оразбай Б.

Научный руководитель магистр, ст.преподаватель Кейкова Ж.К.

Университет Мирас, город Шымкент

Резюме. Мақалада Қазақстандағы мемлекеттік қаржылық бақылаудың рөлі, мақсаттары және тиімділікті арттыру жолдары қарастырылады. Авторлар бюджет қаражаты мен мемлекеттік активтердің заңды және тиімді пайдаланылуын қамтамасыз ететін аудит және қаржылық бақылау жүйесін сипаттайды. Цифрлық технологиялар, үлкен деректер аналитикасы және проактивтік мониторинг мемлекеттік бақылаудың тиімділігін арттырудағы негізгі құралдар ретінде қарастырылады. Мақалада кешенді тәсіл арқылы бюджет қаражатының мақсатты пайдаланылуы және экономикалық дамуды қолдау маңызды екені атап көрсетіледі..

Summary. The article examines the role, objectives, and ways to improve the effectiveness of public financial control in Kazakhstan. The authors describe the audit and financial control system that ensures the legal and efficient use of budget funds and state assets. Digital technologies, big data analytics, and proactive monitoring are highlighted as key tools for enhancing control effectiveness. The article emphasizes that a comprehensive approach is essential for ensuring targeted use of budget funds and supporting economic development.

Эффективное управление государственными активами и бюджетными средствами невозможно без наличия полной и достоверной информации о том, как они используются. Обладая такой информацией, органы власти могут принимать оптимальные управленческие решения по регулированию бюджетных и межбюджетных отношений, формированию и расходованию бюджетных средств, соблюдению принципов бюджетной системы, совершенствованию механизмов её функционирования и эффективному управлению государственными активами. Основным источником этой информации выступает система государственного аудита и финансового контроля.

Развитие общества в Казахстане и возрастающие обязательства государства требуют функционирования системы управления новым форматом. Опыт зарубежных стран показывает, что в экономически развитых государствах ведущей формой независимого контроля является аудит.

В любой экономической системе необходим институт, который объективно оценивает существующую систему управления государственными финансами и определяет направления для её дальнейшего совершенствования.

Государственный финансовый контроль играет ключевую роль в обеспечении законности, прозрачности и рационального использования бюджетных и внебюджетных средств. В условиях трансформации экономики, цифровизации государственного управления и борьбы с теневой экономикой его значение особенно велико.

Государственный финансовый контроль включает:

- проверку законности расходования бюджетных средств;
- оценку эффективности государственных программ;

- выявление финансовых нарушений;
- предупреждение коррупционных рисков.

Основными субъектами контроля являются:

- Счетный комитет по контролю за исполнением республиканского бюджета;
- Ревизионные комиссии на уровне областей и городов;
- Министерство финансов РК и его территориальные подразделения;
- Антикоррупционная служба и прокуратура по вопросам финансово-экономических нарушений.

Счетный комитет, как высший орган аудита и финансового контроля, проводил аудиторские мероприятия в ряде министерств (образования и науки, здравоохранения и социального развития, обороны, внутренних дел), а также в 14 подведомственных организациях, оценивая эффективность управления государственными активами. По итогам проверок выявлены нарушения бюджетного и иного законодательства на сумму 4,3 млрд тенге, а также неэффективное использование средств бюджета и активов государства на 10,9 млрд тенге. При этом в доход бюджета было возвращено 1,4 млрд тенге, восстановлено 1,3 млрд тенге, а к дисциплинарной ответственности привлечены три должностных лица.

К 2025 году система государственного финансового контроля в Казахстане перешла на риск-ориентированный подход и активно внедряет цифровые технологии, включая:

Единый портал открытого бюджета (budget.egov.kz);

Электронный аудит и интеграцию с Государственной базой данных РК и Информационной системой казначейства;

Аналитику больших данных для выявления нарушений в госзакупках и нецелевом использовании бюджета;

Пилотное использование предиктивной аналитики для выявления аномального поведения бюджетополучателей.

Согласно данным Высшей аудиторской палаты РК, в 2024 году проведено более 270 проверок, выявлено финансовых нарушений на сумму более 1 трлн тенге, из которых 65% приходится на нецелевое или неэффективное использование бюджетных средств.

Для повышения эффективности рекомендуется:

- укрепление институциональной независимости высшего органа аудита;
- активное внедрение аналитики больших данных и искусственного интеллекта в контрольные процедуры;
- расширение применения проактивного финансового мониторинга;
- обязательная цифровая отчетность всех бюджетополучателей с автоматическим сравнительным анализом КПЭ;
- повышение квалификации кадров в сфере государственного контроля через создание Школы государственного аудита при Счетном комитете;
- усиление ответственности за невыполнение предписаний.

Согласно данным Высшей аудиторской палаты РК, в 2024 году проведено более 270 аудиторских проверок, выявлено финансовых нарушений на сумму свыше 1 трлн тенге, из которых 65% — нецелевое или неэффективное использование бюджетных средств.

Таким образом, эффективность государственного финансового контроля в Казахстане зависит от сбалансированного сочетания цифровизации, повышения квалификации специалистов и совершенствования нормативно-правовой базы.

Только комплексный подход позволяет не только выявлять и пресекать нарушения, но и предотвращать их, обеспечивая финансовую устойчивость и способствуя экономическому развитию страны.

Список использованной литературы

1. Указ Президента РК от 03.09.2013 № 634 «Об утверждении концепции внедрения государственного аудита в Республике Казахстан».
2. Закон РК от 05.05.2006 № 139-III-ЗРК «Об аудиторской деятельности» (с изменениями и дополнениями на 01.01.2018).
3. Закон РК от 12.11.2015 № 392-V-ЗРК «О государственном аудите и финансовом контроле» (с изменениями и дополнениями на 11.01.2018 № 135-VI-ЗРК).
4. Международный стандарт ISSASI 100. Основные принципы аудита в государственном секторе.
5. Сакенова З.М., Сакенов Н.А. Международные стандарты аудита. Учебное пособие. Университет «Туран-Астана», г. Нур-Султан, 2019.
6. Н.А. Сакенов, З.М. Сакенова, З.К. Есымханова, Д.Л. Козбахова, Роль и значение государственного аудита и финансового контроля в экономике Республики Казахстан. Валютное регулирование. Валютный контроль. 2020;2.

ӘОЖ 339.138:004.738.5

ТРАНСФОРМАЦИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДА ЖОЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН КЕШЕНДІ ДАМУ

Батырханов Б.А.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматриваются подходы к комплексному развитию дорожного хозяйства в условиях трансформационной экономики. Раскрыты ключевые факторы модернизации транспортной инфраструктуры, цифровизации дорожных сервисов, внедрения инновационных технологий, развития государственно-частного партнерства и повышения инвестиционной привлекательности отрасли. Особое внимание уделено устойчивому развитию транспортной системы, повышению эффективности эксплуатации дорог и формированию стратегических механизмов обеспечения конкурентоспособности дорожной отрасли в условиях структурных изменений экономики.

Summary The article analyzes approaches to comprehensive development of the road sector under the conditions of a transformational economy. Key drivers of transport infrastructure modernization, digitalization of road services, implementation of innovative technologies, development of public-private partnerships, and enhancement of investment attractiveness are examined. Special emphasis is placed on sustainable development of the transport system,

improving road operation efficiency, and establishing strategic mechanisms to enhance the competitiveness of the road sector amid ongoing structural economic changes.

Қазіргі кезеңде әлемдік экономика терең құрылымдық өзгерістерге ұшырап, трансформациялық модельге өту үдерісі жеделдеп отыр. Сандық технологиялардың қарқынды дамуы, инфрақұрылымдық жаңғырту талаптары, жаһандық логистикалық байланыстардың күрделенуі және экономикалық тұрақтылық факторлары жол шаруашылығын кешенді қайта құрылымдауды талап етеді. Жол-шаруашылық саласы ұлттық экономиканың тірек элементі болып саналады және көлік-логистикалық ағындарды тиімді ұйымдастыру, аймақаралық интеграцияны күшейту, өндірістік-сауда байланыстарын қамтамасыз ету үшін стратегиялық рөл атқарады. Трансформациялық экономика жағдайында жол саласының тиімділігін арттыру елдің бәсекеге қабілеттілігін, аумақтық теңгерімді дамуын, әлеуметтік-экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз етудің негізгі алғышарты болып отыр [1].

Инфрақұрылымдық жүйелерді жетілдіру жол шаруашылығының материалдық-техникалық базасын жаңартуды, интеллектуалды көлік жүйелерін енгізуді, көлік ағымдарын жоспарлаудың заманауи тәсілдерін қолдануды талап етеді. Жол құрылысы және қызмет көрсету процестерінде инновациялық материалдар, энергия үнемдеуші технологиялар, геоакпараттық жүйелер және цифрлық мониторинг құралдары кеңінен қолданыла бастады. Бұл факторлар жолдардың сапасы мен ұзақ мерзімділігін арттырып қана қоймай, шығындарды оңтайландыруға, ресурстарды тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар жол инфрақұрылымын цифрландыру, автоматтандырылған бақылау жүйелерін енгізу, логистикалық деректерді талдау негізінде басқарушылық шешім қабылдау жол саласын жаңа даму деңгейіне көтереді.

Жол шаруашылығын дамытудың маңызды бағыты ретінде мемлекеттік-жекешелік әріптестік модельдері алдыңғы қатарға шығуда. Инвестиция тарту, инфрақұрылымдық жобаларды қаржыландыру көздерін әртараптандыру, концессиялық тетіктерді енгізу экономикалық тиімділік пен тәуекелдерді бөлу негізінде жүзеге асырылады. Бұл тәсіл ірі жол жобаларын іске асыруға мүмкіндік беріп, логистикалық-көліктік артықшылықтарды кеңейтеді және өңірлердің инвестициялық тартымдылығын арттырады. Сонымен бірге халықаралық көлік дәліздерімен интеграция процесі елдің транзиттік әлеуетін күшейтіп, геостратегиялық маңызын арттыра түседі.

Трансформациялық экономика жағдайында кадрлық әлеуетті дамыту да ерекше маңызға ие. Жол саласына білікті инженерлер, IT-мамандар, логистика және көлік менеджменті бағытындағы сарапшылар қажет. Бұл үшін кәсіби стандарттар жаңартылып, жоғары және техникалық білім беру мекемелерінде заманауи білім беру бағдарламалары енгізілуде. Ғылыми-зерттеу институттары, университеттер және салалық кәсіпорындар арасындағы ынтымақтастық инновациялық шешімдерді коммерцияландыруға және жаңа технологияларды өндірістік ортаға енгізуге жағдай жасайды.

Жол шаруашылығының тұрақты дамуы экологиялық талаптарды сақтауды, табиғи ресурстарды ұтымды пайдалануды, жасыл технологияларды

енгізуді де қамтиды. Экологиялық таза құрылыс материалдарын қолдану, көміртегі ізін азайту, көлік ағымдарын басқару арқылы қоршаған ортаға түсетін жүктемені төмендету қазіргі заманғы инфрақұрылымдық саясаттың негізгі бағыттары ретінде айқындалған. Бұл болашақ ұрпақ үшін экологиялық қауіпсіз және жоғары сапалы инфрақұрылым қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Жол саласының дамуы ауылдық аумақтардың инфрақұрылымын жақсартуға, әлеуметтік мобильділікті арттыруға, халықтың өмір сүру сапасын көтеруге, жаңа жұмыс орындарын құруға ықпал етеді. Өңірлердің теңгерімді дамуы үшін жол желісін жоспарлау кезінде демографиялық үрдістер, экономикалық белсенділік аймақтары және көлік қажеттіліктері ескеріледі. Осылайша жол шаруашылығы ұлттық экономикалық даму стратегиясының ажырамас элементі болып табылады [2].

Тұтастай алғанда трансформациялық экономика жағдайында жол шаруашылығын кешенді дамыту көпвекторлы және жүйелі көзқарасты талап етеді. Бұл бағыттағы табысты саясат инфрақұрылым сапасын арттырумен, саланың инновациялық әлеуетін күшейтумен, инвестициялық мүмкіндіктерді кеңейтумен, адами капиталды дамытумен және экологиялық тұрақтылыққа қол жеткізумен сипатталады. Қазіргі жаһандық экономикалық шындықтар мен нарықтық сын-қатерлер жағдайында жол саласының трансформациясы елдің экономикалық қауіпсіздігін, логистикалық тәуелсіздігін және әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз етуші негізгі факторлардың бірі болып табылады.

Трансформациялық экономика жағдайында жол шаруашылығын кешенді дамыту үшін стратегиялық, институционалдық және технологиялық сипаттағы бірқатар шараларды жүзеге асыру қажет. Ең алдымен, жол инфрақұрылымын жаңғырту процесін басқаруда интеграцияланған модель қалыптастыру ұсынылады. Бұл модель мемлекеттік басқару органдары, жеке сектор, ғылыми мекемелер және халықаралық ұйымдар арасындағы тиімді ынтымақтастыққа негізделуі тиіс. Мұндай үйлесімді механизм ірі инфрақұрылымдық жобаларды жедел іске асыруға, инвестициялық тәуекелдерді азайтуға және саланың ұзақ мерзімді тұрақтылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Екіншіден, саланың цифрлық трансформациясын жеделдету маңызды. Интеллектуалды көлік жүйелерін енгізу, геоақпараттық талдау технологияларын қолдану, жолдардың жағдайын мониторингтеу және техникалық қызмет көрсету жүйелерін автоматтандыру инфрақұрылымның тиімді пайдаланылуына және ресурстарды оңтайлы бөлуге ықпал етеді. Цифрлық платформалар арқылы логистикалық деректерді жинақтау және талдау көлік ағымдарын дәл басқаруға мүмкіндік береді.

Үшіншіден, инфрақұрылымдық жобаларды қаржыландыру тетіктерін әртараптандыру қажет. Мемлекеттік-жекешелік әріптестік механизмдерін кеңейту, концессиялық жобаларды дамыту, әлеуметтік-экономикалық маңыздылығы жоғары аймақтарға бағытталған инвестициялық бағдарламаларды енгізу жол саласының қаржылық тұрақтылығын арттырады. Сонымен қатар халықаралық қаржы институттарымен ынтымақтастықты күшейтіп, жасыл қаржыландыру құралдарын қолдану ұсынылады.

Төртіншіден, жол саласында инновациялық материалдар мен технологияларды енгізу процесін қолдау маңызды. Жаңа буын құрылыс материалдарын пайдалану, энергия тиімді шешімдерді енгізу, экологиялық талаптарды сақтай отырып инфрақұрылымдық объектілер салу саланың ұзақ мерзімді, тұрақты дамуын қамтамасыз етеді. Инновациялық әзірлемелерді өндірістік ортада сынақтан өткізу және оларды коммерцияландыруға жағдай жасау қажет [3].

Бесіншіден, адами капиталды дамытуға ерекше назар аудару ұсынылады. Жол саласы мамандарын даярлау, қайта даярлау және біліктілігін арттыру жүйесін жетілдіру, заманауи инженерлік, ақпараттық технологиялар және логистика бағыттары бойынша білім бағдарламаларын күшейту трансформациялық процестерді тиімді іске асыруға мүмкіндік береді. Университеттер, зерттеу институттары және өндірістік компаниялар арасындағы академиялық-өндірістік кооперацияны нығайту маңызды.

Алтыншыдан, саланың экологиялық тұрақтылығын қамтамасыз ету қажет. Жасыл инфрақұрылым қағидаттарын енгізу, көміртегі ізін төмендету, табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану және экологиялық стандарттарды қатаң сақтау жол саласының келешекке бағдарланған, экологиялық қауіпсіз моделін қалыптастыруға ықпал етеді.

Ұсынылған шараларды іске асыру трансформациялық экономика жағдайында жол шаруашылығының тиімділігін арттыруға, ұлттық көлік жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін күшейтуге, аймақтық даму теңгерімін қамтамасыз етуге және халықтың әлеуметтік-экономикалық әл-ауқатын жақсартуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ. – Астана, 2014. – 44 б.
2. Қазақстан Республикасы Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі. Қазақстан Республикасының көлік саласын дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасы. – Астана, 2022. – 68 б.
3. Көшербаев Б. Автомобиль жолдарын басқару және техникалық пайдалану. – Алматы: ҚазАТК, 2021. – 312 б.

УДК 656.078.8

ОЦЕНКА ТРАНСПОРТНЫХ ИЗДЕРЖЕК КОНТЕЙНЕРНЫХ ПЕРЕВОЗОК ЧЕРЕЗ СУХОЙ ПОРТ «ХОРГОС – ВОСТОЧНЫЕ ВОРОТА»

Ғаниқызы А.

Научный руководитель: Баймуханбетова Э.Е., к.э.н., ст. преподаватель
Казахский Национальный Университет им. Аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

Түйін: Мақалада «Хоргос – Шығыс қақпасы» құрғақ порты арқылы контейнерлік тасымалдардың көлік шығындары құрылымы мен оларды қалыптастыратын инфрақұрылымдық, технологиялық және ұйымдастырушылық факторлар талданады. 2020–2025 жж. тарифтік және операциялық деректер негізінде негізгі шығын элементтері

мен баламалы бағыттардың салыстырмалы тиімділігі бағаланады. Зерттеу нәтижелері шығындарды төмендету үшін цифрландыруды күшейту мен тарифтік саясатты оңтайландырудың маңызын айқындайды.

Summary: The article analyzes the structure of transport costs for container shipments through the “Khorgos – Eastern Gate” dry port and examines the infrastructural, technological, and organizational factors influencing their formation. Using tariff and operational data from 2020–2025, it evaluates key cost components and the comparative efficiency of alternative routes. The findings highlight the importance of enhancing digitalization and optimizing tariff policies as key measures for reducing costs and improving transport efficiency.

Введение. В условиях углубления евразийской экономической интеграции Казахстан занимает стратегическое положение как транзитная держава между Европой и Азией, где важную роль играет сухой порт «Хоргос – Восточные ворота» – ключевой мультимодальный хаб, обеспечивающий перераспределение грузопотоков и ускорение транзитных операций. Однако рост объемов контейнерных перевозок сопровождается увеличением транспортных издержек, влияющих на конкурентоспособность маршрутов и стоимость доставки. В условиях тарифной волатильности возникает потребность в системной оценке структуры и динамики этих издержек для выявления узких мест логистической цепи и определения направлений оптимизации, что позволит повысить эффективность работы порта и усилить транзитный потенциал Казахстана [1].

Методы. Исследование основано на сравнительно-аналитическом подходе, включающем структурно-стоимостной анализ издержек контейнерных перевозок, оценку влияния инфраструктурных, технологических и организационных факторов, а также сопоставление ключевых логистических параметров основных маршрутов. Эмпирическая база сформирована на основе тарифных данных железнодорожных операторов, ставок терминальной и таможенной обработки, статистики сухого порта «Хоргос – Восточные ворота» и материалов международных логистических практик за 2020–2025 гг., что обеспечило целостную оценку структуры затрат и выявление детерминант их формирования.

Результаты. Структура транспортных издержек контейнерных перевозок через сухой порт «Хоргос – Восточные ворота» имеет комплексный характер и отражает специфику мультимодальной логистики. Основными элементами затрат выступают: железнодорожные тарифы (в среднем 55-60 % совокупных издержек), перегрузочные и терминальные операции (около 20 %), таможенные и складские расходы (10-15 %), а также административные и организационные затраты, связанные с обеспечением логистического сопровождения (5-10 %). Подобное распределение подтверждает, что наибольшее влияние на себестоимость оказывает тарифная политика и эффективность терминальных операций, определяющих скорость прохождения контейнера через сухой порт и уровень его конкурентоспособности на международных маршрутах [2].

Проведенная сравнительная оценка показала, что средняя стоимость перевозки одного контейнера типа 40HC (USD/TEU) через сухой порт «Хоргос – Восточные ворота» составляет 4 200 – 4 500 долларов США, что на 8-10 %

ниже, чем через станцию Достык, вследствие более высокой пропускной способности и автоматизации перегрузочных процессов [3]. Вместе с тем, маршрут через китайский морской порт Ляньюньган характеризуется относительно меньшими прямыми издержками, однако уступает по срокам доставки и стабильности транспортных операций. Детализированные сравнительные показатели по трём маршрутам представлены в таблице 1, где отражены ключевые экономические и инфраструктурные параметры.

Таблица 1 – Сравнительный анализ транспортных издержек контейнерных перевозок

Показатель	Хоргос – Восточные ворота (Казахстан)	Достык – Алашанькоу (Казахстан)	Алтынколь – Ляньюньган (Казахстан – Китай)	Морской маршрут (через порты Китая)
Средняя стоимость перевозки, USD	4 200 – 4 500	4 700 – 5 200	4 500 – 5 000	3 500 – 4 000
Средний срок доставки, дней	14-16	16-18	15-17	30-35
Доля железнодорожного тарифа, %	58	62	60	–
Терминальные и перегрузочные сборы, %	18	20	19	25
Транзитные платежи и таможенные расходы, %	10	9	8	7
Хранение и прочие расходы, %	14	9	13	10
Уровень инфраструктурной оснащённости	Высокий	Средний	Средний	Высокий
Потенциал сокращения издержек	Высокий (за счет цифровизации и мультимодальности)	Средний	Средний	Низкий (зависимость от морской конъюнктуры)
Примечание – составлено автором на основе источника [3,4,5]				

Анализ выявил три основные группы факторов, оказывающих влияние на формирование издержек:

1. Инфраструктурные факторы – уровень развития терминалов, техническое состояние железнодорожных путей, наличие современных перегрузочных мощностей.

2. Технологические факторы – степень цифровизации логистических процессов, автоматизация операций, использование информационных систем отслеживания.

3. Организационные факторы – согласованность действий между участниками цепи поставок, тарифная политика и скорость обработки грузов.

Обсуждение. Проведенный анализ показал, что различия в уровне транспортных издержек между основными маршрутами обусловлены как

инфраструктурными, так и организационно-технологическими факторами. Сухой порт «Хоргос – Восточные ворота» демонстрирует преимущество за счет современной терминальной базы, цифровизации документооборота и автоматизации перегрузочных операций, что снижает время простоя и расходы на обработку контейнеров. В то же время станция Достык сталкивается с более высокими затратами из-за ограниченной пропускной способности и устаревших технических мощностей. Морской маршрут через Ляньюньган выгоден по себестоимости, но уступает по скорости доставки и стабильности графика, особенно при мультимодальной передаче груза [6].

Международный опыт подтверждает, что успешное функционирование сухих портов во многом определяется уровнем цифровизации и логистической интеграции. Так, в Китае сухие порты Сиань и Чунцин используют автоматизированные системы управления движением контейнеров и онлайн-платформы для обмена данными между участниками цепи поставок, что позволило сократить операционные издержки на 15-20 %. В Европе терминалы Лейпциг и Дуйсбург функционируют по схожим принципам – с акцентом на мультимодальность и высокую прозрачность тарифов. Для Казахстана целесообразно адаптировать эти подходы, обеспечив интеграцию цифровых систем учета и таможенного контроля между операторами «Хоргос – Восточные ворота» и китайскими логистическими центрами [7].

Для дальнейшего повышения эффективности сухого порта и снижения издержек рекомендуется:

- оптимизировать тарифную политику с учетом сезонной загрузки и транзитных объемов;
- расширить применение электронного документооборота и единой цифровой платформы для всех участников перевозочного процесса;
- развивать инфраструктуру складских терминалов и автоматизированных перегрузочных комплексов;
- стимулировать частно-государственное партнерство в модернизации логистических сервисов;
- внедрить систему непрерывного мониторинга издержек для своевременной корректировки стратегии управления затратами [8].

Заключение. Проведенное исследование позволило определить структуру и уровень транспортных издержек контейнерных перевозок через сухой порт «Хоргос – Восточные ворота», выявив, что основную долю затрат формируют железнодорожные тарифы и перегрузочные операции, а ключевыми факторами их изменения выступают уровень инфраструктуры, цифровизация логистических процессов и степень координации участников транспортной цепи. Для снижения совокупных логистических затрат рекомендуется совершенствовать тарифную политику, развивать цифровые инструменты взаимодействия между операторами и государственными структурами, а также расширять производственные мощности терминала. Перспективы дальнейших исследований связаны с разработкой моделей прогнозирования издержек и

оценкой влияния новых международных транспортных коридоров и цифровых решений на эффективность контейнерных перевозок Казахстана.

Список использованной литературы

1. Tokeyeva A. Belt and Road: benefits and prospects for Kazakhstan // Central Asia and the Caucasus. — 2017. — Vol. 20, №1. — DOI: 10.37178/ca-c.20.1.07
2. Садыкова Г. Потенциал кластерной модели: СЭЗ «Хоргос – Восточные ворота» и морпорт Актау // Вестник Алт КазАТК. 2022. № 121. DOI: 10.52167/1609-1817-2022-121-2.
3. Kazlou I. China-EU Rail Freight: Analyzing TEU Traffic on the China Railway Express in 2019–2023 // International Journal of Research and Innovation in Social Science. — 2025. — Vol. 9, № 14. — P. 14–20. — DOI: 10.47772/IJRISS.2025.914MG002
4. АО «КТЖ – Грузовые перевозки». Тарифное руководство (прейскурант), официальная страница с тарифами на перевозку грузов. [Электронный ресурс]. — URL: <https://www.ktzh-gp.kz/new-ru/shippers/cargo-transportation/>
5. China Railway Group Limited. Annual Report 2023. — Hong Kong: China Railway Group Ltd., 2024. — 364 p. — URL: <https://www1.hkexnews.hk/listedco/listconews/sehk/2024/0418/2024041800436.pdf>
6. Moldabekova A., Beifert A., Sabden O. Logistics service quality of dry ports within land-based transport corridors: a case study “Khorgos Gateways” // Reliability and Statistics in Transportation and Communication. — Cham: Springer, 2020. — P. 213–222. — DOI: 10.1007/978-3-030-44610-9_21.
7. Yu Q., Xiao Y., Wang G., Cui D. Sustainable development of the China Railway Express under the Belt and Road Initiative: focusing on infrastructure reliability and trade facilitation // Sustainability. — 2024. — Vol. 16, Art. 8167. — DOI: 10.3390/su16188167.

УДК 347.91/95:347.965

ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЕ ПРОЦЕССУАЛЬНЫМИ ПРАВАМИ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

Гапурбаев Шухрат Шавкатович, магистрант 3 курса группы МЮмпз -1-23
НОУ УНПК «МУК», Кыргызстан

Түйін: Бұл мақалада азаматтық іс жүргізу саласындағы іс жүргізу құқықтарын теріс пайдалану мәселесі, соның ішінде азаматтық іс жүргізу заңнамасын талдау негізінде қарастырылған. Процесуалдық құқықты теріс пайдаланудың анықтамасы беріліп, оның негізгі түрлері айқындалған, сондай-ақ осы институттың негізгі проблемалары көрсетілген.

Summary: This article examines the abuse of procedural rights in the field of civil proceedings, including on the basis of an analysis of civil procedural legislation. The definition of abuse of procedural rights is provided, its main forms are identified, and the key issues of this legal institution are highlighted.

Проблема злоупотребления сторонами, предоставленными им законом, процессуальными правами имеет такую же длительную историю, как и сам процесс. Существование различных мнений касает данной проблематики только увеличивает степень важности этой темы. В последнее время актуализируется необходимость защиты от недобросовестных действий в связи с рядом факторов, одним из которых является реформа правосудия, проводимая

в нашей стране. Реформа связана с обеспечением конституционных прав граждан и юридических лиц на судебную защиту, для успешной реализации которой следует создать условия, повышающие эффективность судопроизводства и позволяющие достичь цели, заключающейся в защите нарушенных или оспариваемых прав, свобод и законных интересов [3, с. 28].

На сегодняшний день недобросовестное поведение, в том числе в форме злоупотребления процессуальными правами, является очень серьезной проблемой, которая препятствует эффективному развитию правосудия в сфере гражданского судопроизводства. Это предоставляет заинтересованному лицу возможность затягивания процесса, препятствования принятию невыгодного для себя решения или, напротив, принятию незаконного решения в свою пользу, совершения других противоправных действий, нарушающих, в конечном итоге, основополагающие судопроизводственные принципы гражданского процесса.

Как указано в части 1 статьи 35 Гражданского процессуального кодекса Кыргызской Республики (далее – ГПК КР) [1], лица, участвующие в деле, обязаны добросовестно пользоваться всеми принадлежащими им процессуальными правами. Аналогичные положения содержатся и в Арбитражном процессуальном кодексе Кыргызской Республики (далее – АПК КР) [2]. В то же время, в АПК КР, в отличие от ГПК КР, предусмотрены нормы, устанавливающие ответственность и неблагоприятные последствия для лиц, злоупотребляющих своими процессуальными правами (например, статьи, касающиеся возложения судебных расходов и применения процессуальных санкций).

Грибанов В.П. отмечает, что злоупотребление правом подразумевает поведение, которое связано с нарушением определенных обязанностей и именно поэтому является противоправным. Особенность злоупотребления правом заключается в том, что оно появляется на основе осуществления субъективных прав, то есть на основе разрешенного законом поведения [5, с. 32].

Наиболее полно определение «злоупотребление процессуальными правами» раскрывается А.В. Юдиным, под ними он понимает особую форму гражданского процессуального правонарушения, т.е. умышленные недобросовестные действия участников гражданского процесса (а в отдельных случаях и суда), сопровождающиеся нарушением условий осуществления субъективных процессуальных прав и совершаемые лишь с видимостью реализации таких прав, сопряженные с обманом в отношении известных обстоятельств дела, в целях ограничения возможности реализации или нарушения прав других лиц, участвующих в деле, а также в целях воспрепятствования деятельности суда по правильному и своевременному рассмотрению и разрешению гражданского дела, влекущие применение мер гражданского процессуального принуждения [7].

В теории гражданского процессуального права Кыргызской Республики продолжают дискуссии относительно форм, в которых может проявляться

злоупотребление процессуальными правами. Наиболее распространенной является позиция, согласно которой злоупотребление выражается в активных действиях участника процесса, направленных на воспрепятствование реализации принципов законности и справедливости. Иными словами, неправомерное использование предоставленных законом прав рассматривается как форма активного поведения стороны, преследующей недобросовестные цели. Подобный подход отражен и в положениях Гражданского процессуального кодекса Кыргызской Республики, где указывается, что предъявление необоснованных требований, затягивание судебного разбирательства или иное препятствование своевременному рассмотрению дела могут повлечь меры процессуального воздействия и ответственность, предусмотренную законом [7, с. 113].

В научной доктрине и судебной практике Кыргызской Республики обращается внимание на то, что злоупотребление процессуальными правами может проявляться не только в активной, но и в пассивной форме поведения участников гражданского процесса. Речь идет о ситуациях, когда недобросовестность выражается в форме бездействия, например, в умышленной неявке в судебное заседание, уклонении от получения судебных извещений и повесток, непредставлении доказательств суду первой инстанции, отсутствии сформулированной правовой позиции до вынесения решения и иных формах пассивного противодействия осуществлению правосудия. Следовательно, злоупотребление процессуальными правами может реализовываться не только через действие, но и посредством бездействия, направленного на искажение процессуальной цели.

Особого внимания заслуживает вопрос о временных границах возможного злоупотребления правом. Так, по мнению исследователя Т. П. Подшивалова, злоупотребление процессуальными правами допустимо лишь после возбуждения гражданского дела, поскольку оно связано с реализацией прав, прямо закрепленных процессуальным законодательством [5, с. 18]. Следовательно, на стадии подачи искового заявления злоупотребление правом якобы исключается. Однако подобная позиция представляется ограниченной и не вполне соответствующей современным подходам процессуальной теории. В действующем процессуальном законодательстве Кыргызской Республики допускается возможность обращения в суд с заявлениями о применении предварительных обеспечительных мер до возбуждения производства по делу. Именно в рамках данного института на практике выявляется значительное количество случаев недобросовестного поведения заявителей, использующих механизм предварительного обеспечения не для защиты нарушенных имущественных интересов, а в качестве инструмента давления на контрагентов. Тем самым суд оказывается вовлеченным в реализацию злоупотребления предоставленными законом правами, что противоречит целям гражданского судопроизводства и принципу справедливости как основополагающему началу судебной защиты прав и законных интересов.

Злоупотребление процессуальными правами в гражданском судопроизводстве представляет собой сложный правовой феномен, находящийся на пересечении нарушений процессуального порядка и недобросовестного осуществления субъективных прав участниками процесса. С одной стороны, такое поведение выступает как процессуальное правонарушение, посягающее на принципы состязательности и равноправия сторон; с другой — как форма искажения цели предоставленных законом процессуальных возможностей. Следует отметить, что ряд институтов гражданского процессуального права нередко используется участниками процесса в целях, противоречащих назначению правосудия, что влечет угрозу подмены процессуальных гарантий инструментами манипуляции судебной системой.

Одной из ключевых проблем в данной области остается отсутствие эффективного механизма реагирования на факты злоупотребления процессуальными правами. Применяемые в настоящее время меры воздействия зачастую не обладают достаточной превентивной силой, а их реализация сопряжена с дополнительной нагрузкой на суд, фактически создавая необходимость нового процессуального разбирательства. Особенно это проявляется при необходимости доказывания самого факта злоупотребления, что, как показывает судебная практика, представляет значительную сложность [9, с. 158].

Правовые последствия злоупотребления процессуальными правами традиционно подразделяются на процессуально-правовые и материально-правовые. Первые выражаются, как правило, в отказе суда в удовлетворении соответствующего ходатайства, заявления или иного процессуального документа, если их подача преследовала недобросовестную цель. Вторые — в применении санкций, связанных с имущественными последствиями, например, возложением на нарушителя обязанности уплатить штраф в доход государства или компенсировать убытки другой стороне. Подобные меры имеют не только карательный, но и воспитательный характер, способствуя укреплению принципа добросовестности участников гражданского процесса [8, с. 177].

Представляется обоснованным, чтобы последствия недобросовестного процессуального поведения устанавливались не только по заявлению заинтересованной стороны, но и по инициативе суда, как носителя публичного начала правосудия. В то же время участники дела и их представители должны обладать возможностью инициировать применение процессуально-правовых мер воздействия в отношении лица, злоупотребляющего своими правами [10, с. 27]. Однако определить границы между допустимым использованием процессуальных прав и их злоупотреблением остается одной из наиболее дискуссионных задач современной процессуальной науки. Категория «злоупотребление правом» неразрывно связана с понятием недобросовестности, а окончательная оценка конкретного поведения как добросовестного или противоправного неизбежно остается прерогативой суда, исходящего из принципов разумности, справедливости и добросовестности,

закрепленных в Гражданском процессуальном кодексе Кыргызской Республики.

Список использованной литературы

1. Гражданский процессуальный кодекс Кыргызской Республики от 25 января 2017 года № 20 // Официальный сайт Верховного суда Кыргызской Республики.
2. Арбитражный процессуальный кодекс Кыргызской Республики от 28 января 2017 года № 21 // Этник. – База нормативных правовых актов Кыргызской Республики.
3. Байрамов Ш. Б., Кайнов В. И., Шахбазов Р. А. Злоупотребление правом в российской правовой системе: учебное пособие. – СПб.: ООО «СТРАТА», 2015. – 162 с.
4. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. – М.: Статут, 2000. – 399 с.
5. Подшивалов Т. П. Запрет злоупотребления процессуальными правами в арбитражном процессе // Российская юстиция. – 2014. – № 9. – С. 17–20.
6. Сыдыков Э. Э. Гражданский процесс в Кыргызской Республике: современные тенденции и проблемы правоприменения. – Бишкек: КРСУ, 2019. – 248 с.
7. Абдразаков Т. К. Проблемы реализации принципа добросовестности в гражданском процессе Кыргызской Республики // Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета. – 2021. – Т. 21, № 2. – С. 112–118.
8. Ибраимова Г. Б. Судебная защита гражданских прав в Кыргызской Республике: теоретико-прикладные аспекты. – Бишкек: Изд-во БГУ, 2020. – 310 с.
9. Омуралиев А. М. Процессуальные санкции и их роль в обеспечении законности гражданского судопроизводства в Кыргызской Республике // Журнал «Право и государство». – Бишкек, 2022. – № 4. – С. 56–63.
10. Токтосунова Ч. Э. Институт злоупотребления процессуальными правами в гражданском судопроизводстве: сравнительно-правовой анализ. – Бишкек: Академия управления при Президенте КР, 2023. – 187 с.

УДК 336.74:004.738.5

КРИПТОВАЛЮТЫ КАК ФЕНОМЕН ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ: ТЕОРЕТИКО-ЭВОЛЮЦИОННЫЙ АНАЛИЗ И ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ В КАЧЕСТВЕ ПЛАТЕЖНОГО СРЕДСТВА

Зарипбек кызы Бегимай, Исманалиева Мадина, Шавкетов Алишан Элимдарович
Научный руководитель Гапурбаева Шахнос Розижановна, к.э.н., доцент кафедры
«Менеджмент и экономика» НОУ УНПК «МУК», Кыргызстан

Түйүн: Мақалада криптовалюталардың таратылған тізілімдер (блокчейн) технологиясына негізделген, децентрализацияны, криптографиялық қорғанысты және операциялардың автономдылығын қамтамасыз ететін ерекше сандық актив түрі ретіндегі табиғаты ашып көрсетіледі.

Summary: This article explores the essence of cryptocurrencies as a distinct type of digital asset, based on distributed ledger technology (blockchain), which ensures decentralization, cryptographic security, and operational autonomy.

Начало XXI века, который, по мнению ряда ведущих исследователей [1, с. 108], предполагался как «золотой век» мирового хозяйственного развития и триумфа экономической науки, стал периодом масштабных испытаний для глобального общества и интеллектуального сообщества. Процессы финансовой

глобализации, некогда рассматривавшиеся как универсальный механизм выравнивания мирового экономического пространства, в действительности продемонстрировали ограниченность своих позитивных эффектов [2].

Современный глобальный кризис выявил тенденцию к дальнейшей централизации финансовых ресурсов, консолидации корпоративного капитала и углублению социально-экономической стратификации [3, с. 34]. Эти процессы сопровождаются эрозией доверия населения к традиционным институтам мировой финансовой системы, что ставит под сомнение устойчивость существующих парадигм экономического регулирования.

Показательно, что авторы последнего доклада Римского клуба напрямую обозначили необходимость радикального пересмотра господствующей экономической парадигмы и корректировки цивилизационного вектора развития [Ошибка! Источник ссылки не найден., с.360], акцентируя внимание на исчерпании потенциала модели неолиберального глобализма и потребности в формировании новой архитектуры устойчивого развития.

Современные ожидания социально-экономических преобразований связываются с экспоненциальным развитием цифровых технологий и их глубокой диффузией во все сферы общественного воспроизводства, включая экономическую систему. Процесс цифровизации (диджитализации) становится не просто инструментом технологического обновления, но и фундаментальной детерминантой формирования новой техно-экономической парадигмы, в рамках которой происходит трансформация форм организации труда, капитала и обмена.

Научные исследования в областях искусственного интеллекта, больших данных, распределенных реестров (блокчейн) и криптовалют в настоящее время приобретают особую значимость, поскольку именно в этих феноменах многие исследователи усматривают прообраз новой экономической формации - цифровой (виртуальной) экономики, основанной на сетевых принципах взаимодействия, децентрализации и алгоритмизации доверия [5].

Тем не менее в научной литературе выделяются фундаментальные исследования, имеющие концептуальное значение для осмысления сущности и последствий криптотехнологий. Среди них работы Н. Попперах, Д. и А. Тэпскоттов [6], в которых анализируются институциональные и социотехнологические изменения, вызванные распространением криптовалют и технологии блокчейн.

Криптовалюты представляют собой особый класс цифровых финансовых активов, функционирующих на основе технологии распределенного реестра (*blockchain*), которая обеспечивает децентрализованное регулирование эмиссии, обращение и учет единиц стоимости в пределах пиринговых сетей, построенных на принципе равноправного взаимодействия участников. В экономико-технологическом смысле криптовалюта является инновационной формой денег, не имеющей централизованного эмитента и основанной на алгоритмах криптографической верификации.

К числу наиболее известных криптовалют относятся Bitcoin, Ethereum, Litecoin, Zcash, Dash, Monero и ряд других цифровых активов, созданных независимыми разработчиками и открытыми сообществами программистов по всему миру, включая Россию. Их функционирование базируется на фундаментальном технологическом принципе блокчейна - криптографически защищенного распределенного реестра, организованного в виде цепочки последовательно связанных блоков, каждый из которых содержит информацию о завершенных транзакциях в рамках децентрализованной сети.

Исторически первым реализованным проектом, основанным на технологии блокчейн, стала криптовалюта Bitcoin, представленная в 2008 году разработчиком (или группой разработчиков), выступавшим под псевдонимом *Сатоши Накамото*. Концепция Bitcoin предусматривала создание автономной финансовой системы, функционирующей без участия посредников и централизованных регуляторов. Для включения в данную систему пользователю достаточно установить специализированное клиентское программное обеспечение, создать цифровую учетную запись и связанный с ней криптографически защищенный электронный кошелек.

В рамках этой экосистемы обмен платежными единицами осуществляется напрямую между участниками сети посредством механизма пиринговых (P2P) транзакций. Ключевым элементом доверия в такой среде является консенсусный алгоритм, обеспечивающий проверку подлинности и неизменности записей посредством коллективного участия узлов сети. Именно децентрализованная архитектура и самоорганизованный характер консенсуса позволяют пользователям, по замыслу создателей системы, выйти за пределы традиционной финансовой инфраструктуры и осуществлять суверенный контроль над собственными средствами.

Таким образом, криптовалюты формируют новый тип финансово-информационных отношений, основанных на алгоритмическом доверии и самоорганизации, что в перспективе способно трансформировать не только денежно-кредитные механизмы, но и саму институциональную структуру глобальной финансовой системы.

Ключевым элементом в понимании технологической и экономической природы криптовалют является процесс майнинга - специализированная деятельность, направленная на поддержание работоспособности распределенной сети и формирование новых блоков транзакций с одновременным созданием эмиссионных единиц. По своей сущности майнинг представляет собой совокупность вычислительных операций, посредством которых участники сети (майнеры) обеспечивают криптографическую защиту, верификацию и последовательное включение новых транзакций в блокчейн.

Вознаграждение, выплачиваемое майнерам в форме вновь созданных токенов и/или комиссионных сборов, выступает стимулом к предоставлению вычислительных мощностей, тем самым обеспечивая устойчивость и децентрализованный характер функционирования криптовалютной экосистемы. Таким образом, механизм майнинга реализует двойную функциональность:

1. эмиссионную - создание новых денежных единиц в обращении;
2. инфраструктурную - поддержание целостности и непрерывности распределенного реестра.

В современной криптоэкономике выделяют два базовых консенсусных механизма подтверждения транзакций - Proof-of-Work (PoW) и Proof-of-Stake (PoS).

В модели Proof-of-Work («доказательство выполненной работы»), характерной, в частности, для сети *Bitcoin*, вероятность формирования нового блока пропорциональна вычислительной мощности, предоставляемой майнером. Конкуренция за право добавить очередной блок стимулирует использование значительных аппаратных ресурсов (графических процессоров, ASIC-устройств и т.д.), что обеспечивает высокую степень безопасности, но сопряжено с энергозатратами.

В модели Proof-of-Stake («доказательство доли»), применяемой, например, в системе *Dash*, приоритет на создание блока предоставляется участнику, обладающему наибольшим объемом зафиксированных токенов (стейком). Такая архитектура уменьшает энергетические затраты и способствует повышению экономической эффективности функционирования сети.

На современном этапе криптовалюты выступают центральным объектом исследований в контексте цифровизации экономики. Их первоначальная институционализация в качестве платежного средства, подкрепленная объективной технологической ценностью, обеспечиваемой блокчейн-платформами, а также идейной поддержкой со стороны криптоэнтузиастов, сформировала предпосылки для рассмотрения криптовалют как новейшего этапа эволюции денег. В этом контексте можно говорить о своеобразном «гегельянском развороте» концепта денег: согласно диалектическому принципу отрицания отрицания, на фоне нарастающих системных экономических кризисов и снижения доверия к традиционным финансовым институтам и фиатным валютам криптовалюты оказываются приближенными к исходным, историческим формам денег [5, с. 18].

Подобная трансформация частично коррелирует с концептом финансовой сингулярности, предложенным лауреатом Нобелевской премии по экономике Р. Шиллером, подразумевающим минимизацию участия человеческих агентов и максимальную автоматизацию экономической деятельности. Вместе с тем, следует учитывать, что цифровизация не является универсальной панацеей: внедрение инновационных технологий способно оказывать как положительное, так и отрицательное воздействие на экономику и интересы государства. Поэтому даже при реализации цифровых реформ сохраняется критическая необходимость стратегического планирования развития экономики, обеспечения устойчивого и сбалансированного роста всех ее секторов, а также повышения благосостояния населения.

В заключение следует отметить, что на современном этапе криптовалюты, изначально рассматривавшиеся как инструмент трансформации

глобальной финансовой системы, подвергаются влиянию процессов фиктивного капитала. В результате они приобретают черты инструментов капиталистического реализма, используемых преимущественно для спекулятивного извлечения прибыли. Такая трансформация выводит криптовалюты из изначального институционального замысла и интегрирует их в структуру экономического хаоса, где ключевым ориентиром становится дальнейшая централизация мирового капитала. Таким образом, современное развитие криптовалют демонстрирует двойственную природу: с одной стороны, технологический потенциал децентрализованных финансовых платформ, а с другой — экономическую уязвимость, порождаемую спекулятивной эксплуатацией и институциональной инерцией существующих финансовых структур.

Список литературы

1. Баева А.С., Рак А.В. Изменчивость курса биткоина // Индустрия современного банковского обслуживания: настоящее и будущее: сборник материалов III Всероссийской научно-практической конференции. Владивосток: Дальневосточный федеральный университет, Школа экономики и менеджмента, 2018. С. 107–110.
2. Блокчейн — новые возможности для производителей и потребителей электроэнергии? Обзор мировой электроэнергетики PWC//PricewaterhouseCoopers [Официальный сайт]. 2016. URL: https://www.pwc.ru/ru/publications/blockchain/blockchain_opportunity-for-energy-producers%20and-consumers_RUS.pdf.
3. Ведута Е.Н., Гуляев Р.А. Роль фиктивного капитала в централизации капиталов в условиях современного экономического кризиса// Вестник Тверского государственного университета. Серия: Экономика и управление. 2015. № 3. С. 32–36.
4. Гуляев Р.А. Реальный и фиктивный капитал в стратегическом планировании развития национальной экономики // Журнал «Государственное управление. Электронный вестник» 2018. № 68. С. 353–368.
5. Гуляева О.С., Гуляев Р.А. Виртуальная экономика и виртуальный капитал: концептуальный анализ // Вестник Тверского государственного университета. Серия: Экономика и управление. 2016. № 4. С. 14–20.
6. Докинз Р. Эгоистичный ген. М.: АСТ, 2016.

ЭОЖ 336.64

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСКЕ ИНВЕСТИЦИЯ ТАРТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕТІКТЕРІ

Даутова Н.Н., Серікқызы А., Турехан Б.А.
Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Агабеков А.Ю.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматриваются современные инновационные механизмы привлечения инвестиций в сектор малого и среднего бизнеса. Проанализированы источники и формы финансирования, включая краудфандинг, венчурные инвестиции, бизнес-инкубаторы, государственно-частное партнерство и цифровые инвестиционные платформы. Особое внимание уделено роли цифровизации и финтех-технологий, которые способствуют расширению доступа малого бизнеса к капиталу. Автор подчеркивает, что использование инновационных инструментов инвестирования позволяет не только

повысить финансовую устойчивость предприятий, но и ускорить их интеграцию в инновационную экономику.

Summary The article examines modern innovative mechanisms for attracting investments into the small and medium-sized business sector. It analyzes various sources and forms of financing, including crowdfunding, venture investments, business incubators, public-private partnerships, and digital investment platforms. Special attention is given to the role of digitalization and fintech technologies, which expand small business access to capital. The author emphasizes that the use of innovative investment instruments not only enhances the financial stability of enterprises but also accelerates their integration into the innovation-driven economy.

Шағын және орта бизнес (ШОБ) ұлттық экономиканың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ол еңбек нарығында жұмыс орындарын құрып қана қоймай, инновациялық бастамаларды дамытуға, өңірлік экономиканы әртараптандыруға және бәсекеге қабілеттілікті арттыруға ықпал етеді. Алайда ШОБ секторында капиталдың жеткіліксіздігі, инвестиция тартудағы қиындықтар және қаржылық институттарға қолжетімділіктің төмендігі олардың дамуын шектейтін негізгі факторлар болып отыр. Сондықтан инвестиция тартудың инновациялық тетіктерін қолдану – шағын және орта кәсіпорындардың қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етудің және олардың дамуын жеделдетудің маңызды шарты [1].

Инвестиция тартудың дәстүрлі көздеріне банктік несиелер, мемлекеттік гранттар және жеке капитал салымдары жатады. Алайда бұл көздердің басым бөлігі ШОБ үшін қолжетімді емес, себебі кепілзаттық талаптар, жоғары пайыздық мөлшерлемелер және инвестициялық тәуекелдердің жоғары болуы олардың әлеуетін шектейді. Осы себепті инновациялық қаржыландыру тетіктері соңғы жылдары ерекше маңызға ие болуда.

Инновациялық инвестициялық құралдардың бірі – краудфандинг. Бұл тәсіл арқылы кәсіпкерлер интернет-платформаларда өз жобаларын жариялап, көптеген жеке инвесторлардан қаражат тарта алады. Краудфандинг ШОБ үшін банктік несиелерге балама құрал ретінде қолданылады және инвестициялық тәуекелдерді қоғам арасында бөлісуге мүмкіндік береді. Қазақстанда да краудфандингтің алғашқы платформалары (мысалы, StartTime, UFinance және т.б.) қалыптасып, жас кәсіпкерлерге инвестициялық қолдау көрсетуде.

Тағы бір тиімді инновациялық тетік – венчурлік қаржыландыру. Венчурлік қорлар стартаптар мен жоғары тәуекелді жобаларға қаржы салып, болашақта табыстың бір бөлігін иелену арқылы жұмыс істейді. Бұл модель инновациялық бизнес үшін тиімді, себебі венчурлік инвесторлар тек қаржылай емес, сонымен қатар стратегиялық және басқарушылық қолдау да көрсетеді. Дамыған елдер тәжірибесі көрсеткендей, венчурлік капитал жаңа технологиялық бағыттарды дамытуда негізгі қозғаушы күшке айналған.

Бизнес-инкубаторлар мен акселераторлар да инвестиция тартудың инновациялық тетіктерінің бірі болып саналады. Олар стартаптар мен шағын кәсіпорындарға қаржылық емес қолдау көрсетеді: кеңсе инфрақұрылымын, кеңес беру қызметтерін және инвестиция тартуға дайындық құралдарын ұсынады. Инкубаторлар мен акселераторлардың тиімділігі – олар кәсіпкерлерді

инвесторлармен тікелей байланыстырады, нәтижесінде қаржыландыру алу ықтималдығы артады [2].

Инвестициялық процестегі маңызды бағыттың бірі – мемлекеттік-жекеменшік әріптестік (МЖӘ) тетіктері. Бұл модель мемлекет пен жеке сектордың өзара ынтымақтастығын білдіреді және инфрақұрылымдық, әлеуметтік немесе инновациялық жобаларды бірлесіп қаржыландыруға мүмкіндік береді. МЖӘ шағын бизнеске мемлекеттік қолдауды қамтамасыз етіп қана қоймай, инвесторлар үшін сенімділік пен құқықтық кепілдік тудырады.

Соңғы жылдары финтех және цифрлық инвестициялық платформалар инвестиция тарту жүйесін түбегейлі өзгертті. Онлайн-платформалар арқылы инвесторлар мен кәсіпкерлер арасындағы байланыс жедел және ашық түрде жүзеге асады. Бұл жүйелер блокчейн технологиясы мен смарт-келісімшарттарды қолдану арқылы инвестициялардың ашықтығын, қауіпсіздігін және тиімділігін қамтамасыз етеді.

Цифрландыру инвестициялық шешім қабылдау процесін оңайлатып, қаржылық қызметтердің қолжетімділігін кеңейтеді. FinTech құралдары (мысалы, peer-to-peer lending, robo-advisors, tokenized assets) арқылы шағын бизнес әлемдік нарықтарға шығып, халықаралық инвесторлардан капитал тартуға мүмкіндік алады.

ШОБ үшін инновациялық инвестиция тетіктерін дамыту барысында келесі бағыттарға ерекше назар аудару қажет: қаржы инфрақұрылымын жетілдіру, цифрлық платформалардың құқықтық негізін қалыптастыру, инвесторлар үшін салықтық ынталандыру шараларын енгізу және қаржылық сауаттылықты арттыру. Бұл шаралар шағын бизнеске капитал тартудың тиімділігін арттырып қана қоймай, жалпы экономиканың инновациялық әлеуетін күшейтеді [3].

Қорытындылай келе, инвестиция тартудың инновациялық тетіктері шағын және орта бизнеске жаңа мүмкіндіктер ашады. Краудфандинг, венчурлік қаржыландыру, финтех-платформалар және мемлекеттік-жекеменшік әріптестік сияқты құралдар ШОБ секторында капитал тапшылығын азайтып, экономикалық өсімге серпін береді. Инновациялық инвестиция жүйесін дамыту Қазақстан экономикасының ұзақ мерзімді тұрақтылығын қамтамасыз етудің және кәсіпкерліктің бәсекеге қабілеттілігін арттырудың басты факторларының бірі болып табылады [4].

Шағын және орта бизнеске инвестиция тартудың тиімділігін арттыру мақсатында төмендегідей нақты ұсыныстар беріледі:

1. Цифрлық инвестициялық экожүйені дамыту. ШОБ пен инвесторлар арасындағы өзара байланысты жеңілдету үшін ұлттық деңгейде бірыңғай инвестициялық онлайн-платформалар құру қажет. Бұл платформада краудфандинг, венчурлік инвестиция және мемлекеттік қолдау тетіктері біріктірілуі тиіс.

2. Құқықтық және салықтық ынталандыру шараларын жетілдіру. Инновациялық инвестиция саласына қатысушыларға салықтық жеңілдіктер мен

преференциялар беру қажет. Әсіресе венчурлік қорлар мен жеке инвесторлар үшін табыстарға салынатын салықты төмендету немесе инвестиция сомасын шегерім ретінде есептеу мүмкіндігін енгізу ұсынылады.

3. Мемлекеттік-жекеменшік әріптестік жобаларын кеңейту. МЖӘ аясында шағын бизнеске бағытталған инновациялық және әлеуметтік жобаларды қолдау механизмдерін жетілдіру қажет. Бұл бағытта мемлекет тарапынан кепілдік беру, пайыздық мөлшерлемелерді субсидиялау және инфрақұрылымдық шығындарды бөлісу тәжірибесін қолдану тиімді.

4. Қаржы нарығында венчурлік капиталдың үлесін арттыру. Қазақстанда венчурлік қорлардың қызметін жеңілдету және халықаралық инвесторларды тарту үшін реттеушілік ортаны жетілдіру маңызды. Инвесторлардың тәуекелдерін төмендету мақсатында мемлекеттік даму институттарының қатысуымен бірлескен венчурлік қорлар құру ұсынылады.

5. Краудфандинг пен краудинвестинг институттарын заңнамалық тұрғыда нығайту.

Онлайн-инвестиция саласының ашықтығын қамтамасыз ету үшін краудфандингтік платформалардың қызметін реттейтін нақты құқықтық база қалыптастыру қажет. Бұл шара инвесторлардың сенімін арттырып, шағын бизнеске капитал тартудың жаңа мүмкіндіктерін ашады.

6. Бизнес-инкубаторлар мен акселераторлардың желісін кеңейту. Өңірлерде инновациялық кәсіпкерлікті қолдау орталықтарын құру арқылы стартаптар мен шағын кәсіпорындарға инвесторларға шығу жолдарын жеңілдету ұсынылады. Мұндай орталықтар қаржыландыруға дейінгі кезеңде кеңес беру және оқыту қызметтерін де ұсынуы тиіс.

7. Қаржылық сауаттылық пен инвестициялық мәдениетті арттыру. Кәсіпкерлердің инвестиция тарту, қаржы жоспарлау және тәуекелдерді басқару дағдыларын дамыту мақсатында жүйелі оқу бағдарламалары мен тренингтер ұйымдастыру қажет. Бұл шара инвестициялық жобалардың сапасын арттырады және инвесторлармен өзара сенімді қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді.

8. FinTech шешімдерін мемлекеттік қолдау саясатына енгізу. Мемлекет тарапынан финтех жобалары мен цифрлық инвестиция платформаларын дамытуға гранттар мен жеңілдетілген несиелер бөлу ұсынылады. Бұл құралдар қаржы нарығының инновациялық әлеуетін арттырады.

Осы ұсыныстарды іске асыру шағын және орта бизнеске инвестиция тартудың тиімділігін арттырып қана қоймай, жалпы экономиканың инновациялық және бәсекеге қабілетті дамуына серпін береді.

Әдебиеттер тізімі

1. Есжанова С.Қ. Қаржылық менеджмент. – Алматы: Экономика, 2022.
2. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент. – Киев: Ника-Центр, 2020.
3. OECD. Financing SMEs and Entrepreneurs 2024: An OECD Scoreboard. – Paris: OECD Publishing, 2024.
4. Кусаинова Г.Ж. Шағын бизнеске инвестиция тартудың инновациялық тәсілдері. – Экономика және басқару, №3, 2023.

ФИНАНСИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ В КАЗАХСТАНЕ

Джабаров Д.Р., Мұхтаров М. М., Аманкельды А.Н.
Научный руководитель: к.э.н., ассоц проф. Стаценко О.А.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақала Қазақстан Республикасының экономикасындағы инвестицияларды қаржыландыру ерекшеліктері мен көздерін зерттеуге арналған. Инвестицияларды тарту саласындағы негізгі үрдістер, мемлекеттік және жеке секторлардың рөлі, сондай-ақ шетелдік капитал салымдарының әсері қарастырылды.

Summary: The article is devoted to the study of the features and sources of financing investments in the economy of the Republic of Kazakhstan. The main trends in attracting investments, the role of the public and private sectors, and the impact of foreign investments are considered.

Инвестиции являются ключевым фактором экономического роста, повышения конкурентоспособности и инновационного развития национальной экономики. Для Казахстана, находящегося в стадии диверсификации производства и модернизации промышленного потенциала, вопрос эффективного финансирования инвестиций приобретает особую актуальность.

С начала 2000-х годов Республика Казахстан демонстрировала устойчивый рост притока прямых иностранных инвестиций (ПИИ), однако в последние годы наблюдается изменение структуры источников финансирования - возрастают доли внутренних инвестиций и государственных программ развития.

Целью настоящей статьи является анализ современного состояния и тенденций финансирования инвестиций в Казахстане, выявление ключевых источников инвестиций и факторов, определяющих их эффективность.

Финансирование инвестиций представляет собой процесс привлечения и распределения финансовых ресурсов для реализации инвестиционных проектов. Источниками финансирования являются:

- внутреннее (самофинансирование) - за счёт прибыли, амортизации, резервов предприятий;
- внешнее - за счёт кредитов, выпусков ценных бумаг, государственных субсидий и прямых иностранных инвестиций. Показано на рисунке 1.

Для развивающихся экономик, таких как Казахстан, характерна высокая зависимость от внешних источников капитала, особенно в капиталоемких отраслях — энергетике, горнодобывающем комплексе и инфраструктуре.

Рисунок 1- Основные источники финансирования инвестиций [1]

Современное состояние инвестиционной активности в Казахстане

По данным Бюро национальной статистики РК и Национального банка Казахстана, объём инвестиций в основной капитал в 2024 году составил около 16,8 трлн тенге, что на 7,2 % выше показателя 2023 года. Основные направления инвестиций:

- горнодобывающая промышленность — около 30 %;
- транспорт и логистика — 16 %;
- обрабатывающая промышленность — 12 %;
- строительство — 10 % [2].

Основными источниками финансирования инвестиций остаются собственные средства предприятий (около 60 %), государственные средства (20 %) и иностранные инвестиции (около 17 %).

Государственное финансирование

Государство играет ключевую роль в стимулировании инвестиционной активности через:

- Национальный фонд РК — источник долгосрочного финансирования инфраструктурных проектов;
- Банк развития Казахстана (БРК) — кредитование крупных инвестиционных проектов;
- Программы «Нурлы Жол», «Индустриализация 2025» и «Нацпроект по развитию МСБ», предусматривающие льготное финансирование и государственные гарантии.

По данным Министерства национальной экономики РК, в 2024 г. объём бюджетных инвестиций составил около 2,8 трлн тенге, что на 15 % выше уровня 2023 года [3].

Частный сектор. Частный бизнес активно участвует в инвестиционной деятельности, особенно в таких секторах, как строительство, сельское хозяйство, транспорт и услуги.

Рост частных инвестиций обеспечивается за счёт:

- развития внутреннего фондового рынка (выпуск корпоративных облигаций, IPO на KASE и AIX),
- повышения прибыльности предприятий,
- льготного кредитования МСБ.

В 2024 году объём инвестиций за счёт собственных средств компаний превысил 10 трлн тенге.

Прямые иностранные инвестиции (ПИИ)

Казахстан является одним из лидеров Центральной Азии по привлечению ПИИ. По данным UNCTAD и Национального банка, в 2024 году объём ПИИ составил \$26,7 млрд, что на 10 % выше уровня 2023 года.

Основные страны-инвесторы: Нидерланды (28 %), США (18 %), Швейцария (10 %), Китай (8 %) [4].

Наибольшие вложения приходятся на энергетический сектор, добычу полезных ископаемых и обрабатывающую промышленность.

Несмотря на положительные тенденции, остаются проблемы, ограничивающие эффективность финансирования:

1. Зависимость от сырьевого сектора. Большая доля инвестиций направляется в нефтегазовую и горнодобывающую отрасли.

2. Недостаток долгосрочного кредитования. Банковская система ориентирована преимущественно на краткосрочные займы.

3. Региональная диспропорция. Большая часть инвестиций концентрируется в Алматы, Астане и Атырауской области.

4. Низкая инновационная активность предприятий. Доля инвестиций в НИОКР составляет менее 1 % от общего объёма.

Положительные тенденции:

- развитие квазигосударственного сектора и институтов развития;
- цифровизация государственных услуг (портал Invest.gov.kz);
- международные финансовые инициативы (Астана Международный Финансовый Центр — AIFC).

Развитие внутреннего рынка капитала

В ближайшие годы Казахстан планирует активизировать выпуск «зелёных» облигаций, развитие исламского финансирования и внедрение финансовых технологий (fintech) для упрощения инвестиционного процесса.

Расширение роли институциональных инвесторов

Пенсионные фонды, страховые компании и инвестиционные фонды будут играть всё более значимую роль в финансировании долгосрочных проектов.

Повышение эффективности госпрограмм

С 2025 года предусмотрено усиление интеграции проектов в рамках «Национальной стратегии устойчивого развития до 2030 г.», направленной на повышение доли частных инвестиций до 80 % общего объёма [5].

Финансирование инвестиций в Казахстане остаётся стратегически важным направлением экономической политики. Наблюдается положительная динамика роста инвестиционной активности, увеличение роли частного сектора и притока иностранных капиталов. Однако сохраняются структурные дисбалансы — зависимость от сырьевых отраслей и ограниченность долгосрочных финансовых инструментов.

Для устойчивого роста необходимо:

- диверсифицировать источники финансирования,
- стимулировать развитие внутреннего рынка капитала,
- укреплять роль государственных институтов развития,
- повышать инвестиционную привлекательность несырьевых секторов [6].

Только комплексное развитие системы финансирования позволит Казахстану укрепить позиции в мировой экономике и обеспечить стабильный рост инвестиций.

Литература

1. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. Инвестиции в основной капитал в 2024 году. — Астана, 2025.
2. Министерство национальной экономики Республики Казахстан. Отчёт об инвестиционной политике за 2024 год. — Астана, 2025.
3. Национальный банк Республики Казахстан. Приток прямых иностранных инвестиций в Казахстан: статистический обзор. — Астана, 2025.
4. Кусаинова А. Ж. Источники финансирования инвестиций в Казахстане // Экономика: стратегия и практика. — 2023. — Т. 18, № 4. — С. 112–118.
5. World Bank. Kazakhstan Economic Update: Resilient Growth amid Global Uncertainty. — Washington DC, 2024.
6. Есжанова Л. С. Финансовые механизмы привлечения инвестиций в Казахстане // Вестник КазНУ им. аль-Фараби. Серия экономическая. — 2021. — № 3. — С. 72–80.

УДК 336:1

ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА

Дүйсебек Т.Ә., Сейтжапар Г.М., Бозауланов С.А.
Научный руководитель - к.э.н., ст. преподаватель Турбаева Ж.К.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін Сауатты құрылған басқару есебі кәсіпорындардың табысты қызметіне ықпал етеді, олардың стратегиялық дамуының жоғары қарқынын қамтамасыз етеді, менеджментке қажетті есептік және талдамалық ақпаратты жедел алуға мүмкіндік береді, шығындарды басқару, коммерциялық қызмет және жалпы басқаруды ұйымдастыру арқылы бәсекелестік артықшылықтармен ұйымдастыруды қамтамасыз етеді, кәсіпорын қызметінің әртүрлі түрлері мен бағыттарын құрылымдайды, әртүрлі құрылымдық бөлімшелердің қорытынды нәтижесіне қосқан үлесін бағалауды қамтамасыз етеді.

Resume Well-designed management accounting contributes to the successful operation of enterprises, ensures high rates of their strategic development, allows management to quickly obtain the necessary accounting and analytical information, provides the organization with competitive advantages through cost management, commercial activities and general management, structures different types and areas of activity of the enterprise, provides an assessment of the contribution to the final result of various structural units.

Совершенствование системы управленческого учета должно содействовать решению проблем в ее функционировании, что будет способствовать повышению эффективности деятельности организации в целом. Вот почему важно знать основные проблемные моменты, которые есть в этой системе.

Упущения в организации управленческого учета:

- на многих предприятиях он либо отсутствует, либо находится на крайне низком уровне, что является негативным фактором, поскольку управленческий учет, выступающий своеобразным механизмом саморегулирования на предприятии, не обеспечивает обратной связи в контуре управления;
- в организационной структуре большинства отечественных предприятий имеется чрезмерная концентрация управленческих функций на уровне высшего звена, и наложение системы управленческого учета на такую структуру теряет всякий здравый смысл, поскольку не представляется возможным эффективный контроль по всем направлениям деятельности, теряется концентрация внимания;
- дефицит квалифицированных кадров, низкое качество трудовых ресурсов.

Находясь на пересечении учета, информационного обеспечения, анализа, контроля и координации, управленческий учет занимает особое место в управлении предприятием: он связывает воедино контрольно-управленческую и информационно-обеспечивающую функции, интегрирует и координирует их, причем не подменяет собой управление, а лишь обеспечивает его перевод на качественно новый уровень.

Необходимость появления управленческого учета обусловлена тем, что современные предприятия нуждаются в гибких системах оценки и анализа деятельности коллектива в целом и отдельных его структурных подразделений.

Управленческий учет не только обращается к данным о свершившихся фактах, но и нуждается в прогнозной информации. Кроме того, бухгалтерская отчетность готовится к строго определенному сроку, а условия ведения бизнеса требуют оперативной оценки событий. И если в системе финансового учета используются общепринятые принципы и правила, то правила ведения управленческого учета устанавливаются самим предприятием [1].

Тенденции развития мирового рынка в целом и российского в частности предполагают усложнение ориентирования предприятия в постановке задач, стоящих перед ним. Решение важнейших вопросов тактического и стратегического развития может быть обеспечено при условии создания гибкой системы управления, способной осуществлять учет, планирование, контроль и

анализ данных о результатах хозяйственной деятельности в разрезе управляемых объектов, обосновывать расчеты, оперативно принимать решения на этой основе.

Таким образом, на рубеже XXI в. для принятия многих решений требуется точная информация о расходах по видам продукции, поскольку это позволяет различать выгодные и невыгодные виды.

За счет более точного измерения ресурсов, приходящихся на каждый вид продукции, предприятие может выявить внутренние источники прибыли или убытков. Если система учета не обеспечивает достаточно точного учета потребления ресурсов по видам продукции, возникает опасность, что менеджеры могут отказаться от выпуска прибыльных видов продукции или продолжать выпускать те виды, которые на самом деле прибыли не приносят.

В связи с тем, что приоритетной задачей калькулирования в современных условиях является формирование таких данных о себестоимости, которые были бы полезны руководству для принятия решений о возможностях управления себестоимостью, можно говорить о давно назревшей необходимости применения разных систем калькулирования, в том числе разных вариантов системы директ-костинга.

С учетом характера производства эта система может быть использована в сочетании с другим методом учета затрат, поскольку эти технологии обеспечивают максимум информации для принятия управленческих решений.

Сегодня директ-костинг может применяться в нескольких вариантах. Классический основан на использовании в расчетных данных только операционных затрат, учтенных единым блоком. Применение такой разновидности калькуляции сокращенной себестоимости, с одной стороны, помогает избежать произвольного и трудоемкого распределения всех производственных накладных расходов, а с другой стороны, существенно занижает стоимость запасов готовой продукции и не способствует представлению данных для анализа взаимосвязи между издержками и объемом выпуска. Наличие таких недостатков не создает условий для широкого применения таких схем в деятельности предприятий.

При развитом варианте постоянные затраты подразделяются не по видам продукции, работ и услуг, а по местам формирования накладных расходов. Этот вариант сохраняет преимущества классического директ-костинга. Кроме того, в рамках второго варианта используется категория вклада в изделие, которое позволяет определить вклад изделия в покрытие постоянных затрат.

И наконец, есть система учета затрат в зависимости от загрузки производственных мощностей - в калькуляцию включаются все переменные расходы и часть постоянных, определяемых в соответствии с коэффициентом использования производственных мощностей.

Основной подход к определению размера прибыли совпадает во всех системах калькуляции, поскольку они основаны на принципе соответствия, суть которого заключается в том, что расходы относятся к тому отчетному

периоду, в котором были получены доходы, ставшие возможными благодаря этим расходам [2].

Таким образом, в отношении позиционирования анализа относительно управленческого учета можно сказать: там, где четко сформулированы потребности в управленческом учете, становится возможным применение управленческого анализа.

Последний способствует повышению эффективности работы организации и ее структурных подразделений, поиску резервов такого роста. В методике управленческого анализа весомое место отводится анализу затрат, их составу, качественной и количественной оценке в управленческих решениях; влиянию методов калькулирования себестоимости на величину прибыли; анализу влияния отклонений по затратам на величину прибыли.

В современных условиях с помощью информации о затратах расширяются и углубляются возможности для принятия различных экономических решений о направлениях деятельности предприятия и его подразделений.

Так, в области товарной политики это решения о целесообразности освоения новых видов продукции, закупке комплектующих или производстве их на предприятии и т.д.; в области ценовой политики - о возможностях предприятия в конкурентной борьбе, об установлении специальной цены на заказ; в области инвестиционно-инновационной политики - об оптимальном размере предприятия, увеличении производственных мощностей, о выборе прогрессивной технологии.

Литература

1. Тайгашинова Х.Т. Управленческий учет-Алматы: Издательство «ЛЕМ», 2016.- 316с.
2. Астафьева И.В. Управленческий учет. Второй уровень. (с практическими заданиями)-Алматы: Издательство «ЛЕМ», 2017.- 514с.

УДК 331.101

ЭФФЕКТИВНОСТЬ УПРАВЛЕНИЯ РЕСУРСАМИ КОМПАНИИ

Егембердиева Ж.Е., Усманов И.Х., Ерман Т.Е.
Научный руководитель: к.э.н., ассоц проф. Стаценко О.А.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада компания ресурстарын басқарудың теориялық және практикалық аспектілері қарастырылады. Материалдық, қаржылық, Еңбек және ақпараттық ресурстарды пайдалану тиімділігін бағалау мәселелеріне ерекше назар аударылады.

Summary: The article discusses the theoretical and practical aspects of company resource management. Special attention is paid to the assessment of the efficiency of using material, financial, labor, and information resources.

Современные предприятия функционируют в условиях высокой конкуренции, динамичных изменений рынка и необходимости рационального использования всех видов ресурсов. Эффективное управление ресурсами компании становится стратегическим фактором её устойчивости, прибыльности и конкурентоспособности.

Ресурсный потенциал предприятия определяет его способность достигать поставленных целей при минимальных затратах. В условиях цифровизации и внедрения новых технологий задача повышения эффективности управления ресурсами приобретает особое значение, поскольку именно от рационального распределения и использования ресурсов зависит финансовая устойчивость и развитие бизнеса.

Таким образом, актуальность исследования обусловлена необходимостью разработки эффективных механизмов управления ресурсами, позволяющих повысить производительность труда, снизить издержки и укрепить позиции компании на рынке.

Ресурсы предприятия — это совокупность материальных, финансовых, трудовых, информационных и нематериальных активов, используемых для достижения организационных целей. Управление ресурсами включает процессы планирования, распределения, использования и контроля.

Основные виды ресурсов:

- Материальные ресурсы — оборудование, сырьё, материалы, инфраструктура.
- Финансовые ресурсы — капитал, денежные потоки, инвестиции.
- Трудовые ресурсы — персонал, его квалификация и производительность.
- Информационные ресурсы — данные, технологии, знания.

Цель управления ресурсами — обеспечение максимальной отдачи при рациональном использовании ограниченных ресурсов [1].

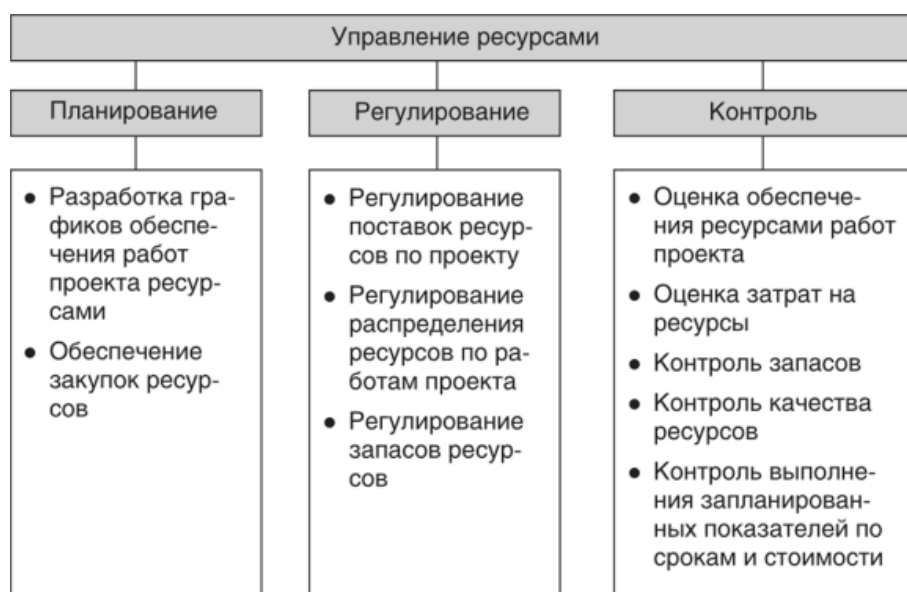

Рисунок 1 - Схема системы управления ресурсами компании [2]

Оценка эффективности управления ресурсами предполагает анализ использования ресурсов в производственных и управленческих процессах. Наиболее распространённые методы включают:

Метод	Характеристика	Преимущества
Коэффициентный анализ	Сравнение затрат и результатов деятельности	Простота и наглядность
ABC/XYZ-анализ	Классификация ресурсов по значимости и стабильности потребления	Оптимизация складских и финансовых запасов
Бюджетирование	Планирование использования ресурсов по статьям и подразделениям	Контроль и дисциплина затрат
Сбалансированная система показателей (BSC)	Оценка эффективности по финансовым и нефинансовым индикаторам	Комплексный подход
Lean-методология	Устранение потерь и повышение ценности для клиента	Повышение эффективности процессов

Современные тенденции управления ресурсами компании направлены на интеграцию цифровых технологий и аналитических инструментов. Ключевыми направлениями являются:

- Цифровизация управления ресурсами — внедрение ERP- и CRM-систем для комплексного контроля над материальными и финансовыми потоками.
- Использование больших данных (Big Data) — анализ производственных и управленческих показателей для прогнозирования дефицита ресурсов.
- Автоматизация планирования — применение систем искусственного интеллекта (AI) для распределения трудовых и финансовых ресурсов.
- Устойчивое развитие — ориентация на экологическую и социальную эффективность, сокращение издержек за счёт «зелёных технологий» [3].

Для повышения эффективности управления ресурсами компании необходимо:

1. Создать систему мониторинга ресурсов — автоматизированный контроль запасов, оборудования, персонала.
2. Внедрить KPI и систему мотивации сотрудников — связывать результаты труда с вознаграждением.
3. Использовать цифровые платформы — ERP-системы (SAP, 1C, Oracle) для интеграции всех видов ресурсов.
4. Проводить регулярный аудит ресурсов — оценка уровня использования и выявление резервов роста.
5. Оптимизировать логистику и производственные процессы — снижение времени и затрат [4].

Эффективное управление ресурсами компании является ключевым фактором устойчивого развития и конкурентоспособности предприятия. В современных условиях оно должно базироваться на принципах рациональности, прозрачности и цифровизации.

Использование современных методов анализа и автоматизированных систем управления позволяет повысить эффективность распределения ресурсов, минимизировать потери и обеспечить стратегическое развитие организации.

Таким образом, эффективность управления ресурсами напрямую определяет финансовые результаты, инновационную активность и способность компании адаптироваться к изменениям внешней среды.

Литература

1. Ансофф И. Стратегическое управление. — М.: Экономика, 2019.
2. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и удержать его. — М.: Альпина, 2020.
3. Друкер П. Эффективный руководитель. — М.: Вильямс, 2021.
4. Kaplan R., Norton D. The Balanced Scorecard. — Harvard Business Press, 2021.

ӘОЖ 343.3/.7:336.1(574)

КОМПАНИЯНЫҢ ӨМІРЛІК ЦИКЛІНІҢ ӘРТҮРЛІ КЕЗЕҢДЕРІНДЕГІ ҚАРЖЫЛАНДЫРУ СТРАТЕГИЯСЫ АКЦИОНЕРЛЕР ҮШІН ОНЫҢ ҚҰНЫН АРТТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Ерғалиева Г.Ә.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматривается формирование стратегии финансирования компании на различных этапах ее жизненного цикла. Анализируются механизмы оптимизации структуры капитала, управления финансовыми рисками и привлечения ресурсов в фазах роста, зрелости и спада. Подчеркивается значение стратегического выбора источников финансирования для повышения стоимости компании и максимизации прибыли акционеров.

Summary The paper examines financing strategy development at different stages of the corporate life cycle. It analyzes capital structure optimization, financial risk management, and resource attraction mechanisms during growth, maturity, and decline phases. Special emphasis is placed on the strategic selection of financing sources as a tool to increase shareholder value and enhance corporate performance.

Қазіргі экономикалық жағдайда компанияның өмірлік цикліне сәйкес тиімді қаржыландыру стратегиясын қалыптастыру корпоративтік басқарудың негізгі элементтерінің бірі болып табылады. Компания дамуының әр кезеңінде қаржылық қажеттіліктердің, тәуекел деңгейінің, капитал құрылымының және акционерлердің табысқа деген күтуінің өзгеруі стратегиялық шешім қабылдауда ерекше маңызға ие. Сондықтан қаржыландырудың оңтайлы әдістерін таңдау ұйымның ұзақ мерзімді нарықтық бағасын арттыруға,

қаржылық тұрақтылығын нығайтуға және акционерлер мүддесін қорғауға бағытталуы тиіс. Компанияның өмірлік циклі әдетте құрылу, өсу, жетілу және құлдырау кезеңдерінен тұрады. Әр кезең бизнес-моделдің эволюциясымен, тәуекелдердің өзгеруімен және капитал тарту мүмкіндіктерімен сипатталады. Құрылу кезеңінде компанияның қаржылық ресурстары шектеулі, тәуекелдері жоғары және нарықтағы позициясы тұрақсыз болғандықтан, қаржыландырудың негізгі көздері ретінде жеке капитал, гранттар, бизнес-инкубаторлар ресурстары және венчурлық инвестициялар қолданылады [1].

Бұл кезеңде басымдық капитал құрылымының тұрақтылығына емес, бизнес-идеяны іске асыруға, инновацияларды дамытуға және нарыққа енгізуге беріледі. Өсу кезеңінде компания белсенді түрде нарық үлесін кеңейтеді, өндірістік қуатты арттырады және жаңа жобаларды іске асырады. Бұл жағдайда венчурлық капитал, банктік қарыздар, облигациялар және стратегиялық серіктестер тарапынан қаржы тарту өзекті болады. Осы кезеңде инвестициялық тартымдылық артып, компанияның кіріс әлеуеті күшейгендіктен, кредиторлар мен инвесторлардың сенімі жоғары болады. Дегенмен қаржыландыру шешімдері компанияның қарыздық жүктемесін бақылауда ұстап, өтімділік тәуекелдерін басқаруға бағытталуы тиіс. Жетілу кезеңінде компания тұрақты табысқа және орнықты нарықтық позицияға ие болады. Бұл кезеңде капитал құрылымын оңтайландыру, дивидендтік саясатты жетілдіру, қарыздық және меншікті капиталдың тиімді арақатынасын сақтау өзекті болып табылады. Компаниялар арзан қарыз ресурстарын тарта отырып, акционерлік капитал құнын төмендетуге және бизнес тиімділігін арттыруға мүмкіндік алады. Сонымен қатар акционерлердің мүдделері басым бағытқа ие болып, дивиденд төлеу тұрақты сипатқа ие болады [2].

Құлдырау кезеңінде компания нарықтық белсенділігін жоғалтып, қаржылық қиындықтарға тап болуы мүмкін. Бұл кезеңде қаржылық қайта құрылымдау, активтерді оңтайландыру, шығындарды төмендету және қажет болса, сыртқы басқару механизмдерін енгізу арқылы компанияның нарықтағы өміршендігін сақтау көзделеді. Акционерлер үшін фирманың құнын сақтау немесе қайта арттыру стратегиялары қарастырылады. Жалпы алғанда, компанияның өмірлік цикліне сай қаржыландыру стратегиясын дұрыс таңдау акционерлік құнды арттырудың негізгі тетігі болып табылады.

Өмірлік циклдің әр кезеңінде капитал тарту көздерінің тиімділігін есептеу, қаржылық тәуекелдерді бағалау, дивидендтік саясатты қалыптастыру және инвестициялық шешімдерді оңтайландыру компанияны стратегиялық мақсаттарға жетелейді. Сонымен қатар корпоративті қаржыландыруды басқаруда халықаралық тәжірибені пайдалану, қаржылық менеджменттің заманауи құралдарын енгізу және капитал нарықтарына еркін шығу мүмкіндіктерін кеңейту Қазақстан компаниялары үшін маңызды. Қорытындылай келе, қаржыландыру стратегиясы компанияның өмірлік циклімен тығыз байланысты және акционерлік құнды арттырудың мүмкіндіктерін айқындайды. Әр кезеңге бейімделген қаржылық шешімдер корпоративтік табыстың, тұрақтылықтың және ұзақ мерзімді капитал өсімінің

негізгі негізі болып табылады. Тиімді қаржыландыру стратегиясы акционерлер үшін құндылық құрумен қатар, компанияның нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттырып, экономикалық тұрақтылыққа қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Компанияның өмірлік цикліне сәйкес қаржыландыру стратегияларын тиімді қолдану үшін ең алдымен компания басшылығы кезеңдердің ерекшеліктерін нақты диагностикалауға және қаржылық шешімдерді икемді түрде бейімдеуге басымдық беруі қажет. Құрылу және ерте даму кезеңдерінде венчурлық қорлар, бизнес-періштелер, гранттық бағдарламалар және корпоративтік акселерация құралдарын тиімді пайдалану ұсынылады. Бұл кезеңде акционерлік капиталды шамадан тыс әлсіретпеу үшін инвестициялық келісімдерде пропорционалды үлес бөлуді стратегиялық түрде қарастыру маңызды. Өсу фазасында капитал нарықтарына шығу мүмкіндігін кеңейту, облигациялық бағдарламаларды қолдану, банктік несиелер портфелін оңтайландыру және стратегиялық инвесторларды тарту қажет. Осы кезеңде инвестициялық ресурстарды қатаң бақылау, қаржылық тәуекелдерді модельдеу және кәпитал құрылымын теңгерімдеу компания құнының тұрақты өсуін қамтамасыз етеді.

Жетілу кезеңінде акционерлік құнды арттырудың басты құралдары ретінде қаржылық тұрақтылықты сақтау, дивидендтік саясатты оңтайландыру және қайта инвестициялау деңгейін стратегиялық реттеу ұсынылады. Компания осы фазада арзан қарыз құралдарын белсенді пайдалана отырып, меншікті капитал құнын төмендетуге және акционерлік кірісті ұлғайтуға мүмкіндік алады. Сонымен қатар корпоративтік басқару сапасын арттыру, ESG принциптерін енгізу және ашық есептілік саясатын дамыту капитал нарығындағы сенімділікті күшейтеді [3].

Құлдырау кезеңінде компания құнын сақтау және қайта арттыру үшін қаржылық құрылымды қайта қарау, шығындарды оңтайландыру, активтерді дивестициялау және перспективалы бағыттарға ресурстарды қайта бөлу ұсынылады. Қажет болған жағдайда қарызды қайта құрылымдау, стратегиялық бірігу немесе сатып алу тетіктерін қолдану да тиімді шешім болуы мүмкін. Компания мұндай жағдайда бәсекелік артықшылықты қайта қалпына келтіру мақсатында инновациялық модельдерге қайта бағытталуы тиіс.

Барлық кезеңдер үшін корпоративтік қаржы менеджменті кадрларының біліктілігін арттыру, халықаралық қаржылық құралдарды меңгеру және цифрлық аналитикалық платформаларды пайдалану маңызды басымдық болып қала береді. Сонымен қатар қаржылық тәуекелдерді басқару жүйесін жетілдіру, акционерлермен ашық коммуникация жүргізу және корпоративтік стратегияны тұрақты түрде қайта бағалау компанияның нарықтық құнын ұзақ мерзімді түрде арттыруға ықпал етеді. Жалпы алғанда ұсыныстарды кезеңдік ерекшеліктерді ескере отырып іске асыру компанияға капитал құрылымын оңтайландыруға, қаржылық тұрақтылықты сақтауға және акционерлер үшін құнды барынша арттыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

1. ҚР Қаржы министрлігі. Корпоративтік қаржыландыру және инвестициялық саясат бойынша шолу. – Астана, 2023. – 98 б.
2. Бланк И.А. Управление капиталом предприятия. – Киев: Ника-Центр, 2022. – 576 с.
3. Брейли Р., Майерс С., Аллен Ф. Принципы корпоративных финансов. – Москва: Олимп-Бизнес, 2021. – 1072 с.

УДК 330

ОЦЕНКА ДЕЛОВОЙ РЕПУТАЦИИ (ГУДВИЛЛ)

Ергешева Д.С., Никифорова А.Е., Мусаева Я.И.
Научный руководитель: PhD, ст.преподаватель Ким Л.Н.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйіндеме Бұл мақаланың мақсаты-компанияның іскерлік беделін (гудвилл) бағалаудың негізгі тәсілдері мен әдістерін, сондай-ақ корпоративтік құндылық пен табысты бизнес-қызметті қалыптастыру үшін осы активтің маңыздылығын қарастыру.

Summary The purpose of this article is to consider the main approaches and methods of assessing the business reputation (goodwill) of a company, as well as the importance of this asset for the formation of corporate value and successful business activities.

Деловая репутация (гудвилл) является важнейшим нематериальным активом компании, который влияет на ее конкурентоспособность, привлечение инвесторов и клиентов, а также на долгосрочную устойчивость на рынке. В современных условиях, когда информация о компании доступна и распространяется с высокой скоростью, репутация становится не только инструментом маркетинга, но и важным элементом финансовой оценки бизнеса. Оценка гудвилла имеет большое значение как для внутреннего анализа компании, так и для внешних партнеров, включая инвесторов и кредиторов.

Гудвилл представляет собой нематериальный актив, который отражает стоимость репутации компании, отношения с клиентами и партнерами, а также способность генерировать будущие доходы, не связанные с материальными активами. Основными компонентами гудвилла являются: имидж бренда, клиентская лояльность, деловая репутация руководства, квалификация персонала и уникальность продуктов или услуг [3].

В экономической теории гудвилл часто рассматривается как разница между рыночной стоимостью компании и стоимостью ее чистых активов. В бухгалтерском учете гудвилл появляется при приобретении компании, если цена покупки превышает рыночную стоимость ее чистых активов. Гудвилл отражает потенциал компании в будущем, который невозможно оценить через традиционные бухгалтерские инструменты, такие как активы или обязательства.

Для любой компании наличие положительной репутации — это не только фактор, повышающий ее конкурентоспособность, но и ключевая составляющая для привлечения инвесторов и партнеров. Высокий уровень гудвилла может снижать риски при привлечении внешнего финансирования, улучшать условия кредитования и способствовать долгосрочному росту компании.

Оценка гудвилла является многогранным процессом, который включает в себя как качественные, так и количественные методы. Существует несколько подходов, которые используются для определения стоимости деловой репутации компании.

Наиболее распространенным методом оценки гудвилла является доходный подход, который основан на прогнозировании будущих денежных потоков компании, связанных с ее репутацией. Этот метод предполагает, что компания будет генерировать определенные доходы за счет своей репутации, и эти доходы должны быть приведены к текущей стоимости с учетом риска. Для расчета гудвилла используется формула, которая отражает разницу между текущей рыночной стоимостью бизнеса и стоимостью его материальных активов, исходя из ожидаемых доходов [2].

Метод доходного подхода включает в себя расчет таких показателей, как чистая приведенная стоимость (NPV) и внутренняя норма доходности (IRR), что позволяет более точно определить вклад репутации компании в ее финансовую стоимость. Этот метод дает возможность учитывать нематериальные активы компании и их влияние на бизнес.

Метод сравнительного анализа предполагает использование рыночных данных для оценки стоимости гудвилла на основе сравнения с аналогичными компаниями, которые недавно были проданы или приобрели. Этот метод часто используется для оценки рыночной стоимости репутации компании при сделках слияния и поглощения.

Для проведения сравнительного анализа выбираются компании с аналогичным бизнесом, размером и рыночной долей, которые обладают сходными характеристиками в плане репутации и бренда. На основе данных о сделках с такими компаниями рассчитывается средний коэффициент стоимости гудвилла, который затем применяется к оценке объекта.

Метод затрат основан на определении стоимости создания аналогичного гудвилла для новой компании. В этом случае расчет стоимости репутации включает все расходы, которые были бы необходимы для построения репутации компании с нуля, включая затраты на маркетинг, рекламу, повышение лояльности клиентов и создание бренда. Этот метод используется реже, так как затраты на создание репутации не всегда можно точно определить, и он менее информативен для оценки текущей стоимости гудвилла.

Оценка гудвилла сопряжена с рядом проблем и ограничений. Одним из главных вызовов является субъективность оценки. В отличие от материальных активов, которые можно оценить с помощью конкретных финансовых показателей, гудвилл связан с множеством неопределенных факторов, таких как восприятие бренда потребителями, отношения с ключевыми партнерами и другие нематериальные характеристики.

К тому же, оценка гудвилла требует наличия качественной информации о прошлом и текущем состоянии компании, что может быть не всегда доступно. Например, для оценки репутации нужно иметь данные о истории бренда, лояльности клиентов, финансовых показателях компании за длительный

период, а также учитывать внешние факторы, такие как изменения в законодательстве или экономике.

Кроме того, гудвилл является долговременным активом, и его ценность может изменяться со временем в зависимости от репутации компании, рыночных условий и изменений в конкурентной среде. Это требует регулярного пересмотра и переоценки гудвилла, что связано с дополнительными затратами [3].

Деловая репутация является важнейшим нематериальным активом компании. Высокий уровень гудвилла позволяет компании:

- Привлекать и удерживать клиентов, обеспечивая долгосрочные доходы.
- Снижать риски и повышать стабильность на рынке, благодаря доверию со стороны партнеров и потребителей.
- Обеспечивать лучшие условия для получения финансирования, поскольку компании с хорошей репутацией часто предлагают более выгодные условия кредитования.
- Участвовать в более выгодных сделках слияний и поглощений, получая за счет своего гудвилла более высокую цену при продаже.

Оценка деловой репутации (гудвилла) является важным элементом финансовой и стратегической оценки компании. Правильная оценка гудвилла позволяет компании не только эффективно управлять своими нематериальными активами, но и принимать обоснованные решения при проведении сделок, привлечении инвестиций и дальнейшем развитии бизнеса. В условиях нестабильности на рынке и высокой конкуренции гудвилл становится важным конкурентным преимуществом, которое может сыграть решающую роль в успехе компании на рынке.

Список литературы

1. Ершова, Е.А. Гудвилл бизнеса / Е.А. Ершова. - М.: Статут, 2020. - 175 с.
2. Черных, Е.О. Обеспечение конкурентоспособности предприятия на основе повышения капитализации гудвилла. Монография / Е.О. Черных. - М.: Русайнс, 2017. - 910 с.
3. Шарков, Ф. И. Константы гудвилла. Стиль, паблисити, репутация, имидж и бренд фирмы / Ф.И. Шарков. - М.: Дашков и Ко, 2021. - 272 с.

ӨОЖ 658.5:004.89

КӘСІПОРЫННЫҢ ӨНДІРІСТІК ПРОЦЕСТЕРІН ЫДЫРАТУ НЕГІЗІНДЕ ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУДЫ ҚОЛДАУ ЖҮЙЕСІН ҚҰРУ

Ерденова А.Н.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассмотрена концепция построения системы поддержки принятия решений на основе декомпозиции производственных процессов предприятия. Анализируются методы структурирования технологических операций, оптимизации ресурсов, цифрового моделирования и оценки производственных параметров. Особое внимание уделяется

интеграции интеллектуальных ИТ-систем, аналитике данных и алгоритмическому управлению для повышения эффективности производственной деятельности и устойчивости процессов.

Summary This paper examines the concept of developing a decision-support system based on the decomposition of enterprise production processes. It highlights approaches to structuring industrial operations, resource optimization, digital modeling, and performance evaluation. The study emphasizes the integration of intelligent information systems, data analytics, and algorithmic management to enhance production efficiency and ensure process sustainability.

Қазіргі өндірістік экономика жағдайында кәсіпорындар бәсекеге қабілеттілікті сақтау және ресурстарды тиімді пайдалану үшін күрделі басқару шешімдерін қабылдауға мәжбүр. Өндірістік процестердің күрделенуі, технологиялық операциялардың әртараптануы және цифрлық трансформация жағдайында басқарудың дәстүрлі тәсілдері жеткіліксіз бола бастады. Осыған байланысты өндіріс жүйелерін терең талдауға, процестерді бөлшектеуге және нақты деректерге негізделген шешімдер қабылдауға мүмкіндік беретін интеграцияланған шешім қабылдауды қолдау жүйелерін құру өзекті болып отыр. Өндірістік процестерді ыдырату немесе декомпозициялау тұжырымдамасы басқару шешімдерін тиімді модельдеу мен оңтайландырудың әдіснамалық негізін құрайды. Бұл тәсіл күрделі технологиялық тізбекті жеке операцияларға, ресурстарға, құрауыштарға және басқару элементтеріне бөлуге, әр элементтің нәтижелілігін бағалап, оны жүйе деңгейінде қайта біріктіруге мүмкіндік береді. Мұндай әдіс әсіресе көпқұрылымды өндіріс орындары мен ауқымды корпорациялар үшін тиімді, себебі ол өндіріс үдерісінің әр кезеңін сандық көрсеткіштер арқылы бақылауға және жедел басқару шараларын қолдануға жағдай жасайды [1].

Декомпозиция қағидасына негізделген шешім қабылдауды қолдау жүйесі кәсіпорынның барлық функционалдық салаларын қамтиды: өндірістік жоспарлау, материалдық ағындарды басқару, еңбек ресурстарын бөлу, сапаны бақылау, машиналар мен жабдықтардың жүктемесін оңтайландыру, логистика, қаржылық жоспарлау және тәуекелдерді болжау. Мұндай жүйе деректерді терең аналитикалық өңдеуге, модельдеу мен болжауға негізделеді. Дәлдігі жоғары сенсорлар, ERP жүйелері, MES платформалары, IoT құрылғылары мен өндірістік деректер банктері жүйеге үздіксіз ақпарат ағынын қамтамасыз етеді. Жасанды интеллект, машиналық оқыту және бизнес-аналитика құралдарының қолданылуы қабылданатын шешімдердің дәлдігін арттырып, процестерді автоматтандыруға жол ашады. Өндірістік ортаны цифрлық модельдеу, сандық егіздер (digital twin) технологиялары операциялық тиімділікті арттырумен қатар, ықтимал ақауларды алдын ала болжауға және шығын тәуекелдерін азайтуға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл тәжірибелік сынақтарды азайтып, оптималды шешімдерді виртуалды ортада анықтауға жағдай жасайды. Сондай-ақ мұндай жүйелер стратегиялық және тактикалық жоспарлауды үйлестіре отырып, өндірістік қуатты дұрыс пайдалануға және нарықтың өзгермелі талаптарына тез бейімделуге көмектеседі [2].

Кәсіпорында декомпозиция негізіндегі шешім қабылдау жүйесін енгізу ұйымдық құрылым мен басқару мәдениетіне де қатысты. Жүйе деректердің

ашықтығын, бөлімшелер арасындағы байланыс пен синергияны арттыруды, қызметкерлердің цифрлық құзыреттілігін күшейтуді және операциялық процестердің стандартталуын талап етеді. Тиімді нәтижеге қол жеткізу үшін жұмыс орындарында мониторинг жүйелерін енгізу, автоматтандырылған есеп құралдарын пайдалану, процесс көрсеткіштерін үздіксіз бақылау мәдениетін қалыптастыру маңызды. Сонымен қатар кадрларды оқыту, жауапкершілік аймақтарын нақтылау және ақпараттық жүйелердің киберқауіпсіздігін қамтамасыз ету де басты міндеттердің бірі болып табылады.

Қорытындылай келе, өндірістік процестерді ыдырату негізінде шешім қабылдауды қолдау жүйесін құру кәсіпорындарға өндіріс тиімділігін арттыруға, ресурстарды дәл жоспарлауға, тәуекелдерді төмендетуге және операциялық тұрақтылықты қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Бұл әдіс заманауи өндіріс басқару моделінің өзегін құрайды және Индустрия 4.0 талаптарына толық сәйкес келеді. Болашақта осындай жүйелерді енгізу кәсіпорындардың цифрлық трансформациясын жеделдетіп, олардың нарықтағы позициясын күшейтіп, тұрақты дамуға бағытталған стратегиялық мақсаттарға қол жеткізуіне жағдай жасайды.

Кәсіпорынның өндірістік процестерін ыдырату негізінде шешім қабылдауды қолдау жүйесін тиімді енгізу үшін ең алдымен бизнес-процестерді толық диагностикалау және олардың құрылымдық элементтерін нақты айқындау қажет. Әрбір өндірістік операцияның функциялары, ресурстық қажеттілігі, еңбек жүктемесі және уақыттық параметрлері айқындалғанда ғана декомпозициялық модель шынайы нәтижелер береді. Бұл бағытта цифрлық бақылау құралдарын енгізу, процестерді құжаттандыру мәдениетін қалыптастыру және деректерді жинаудың стандартталған регламенттерін әзірлеу маңызды. Сонымен қатар шешім қабылдау жүйесінің табысты жұмыс істеуі үшін ақпараттық инфрақұрылымды жаңғырту, ERP, MES және IoT платформаларын интеграциялау, өндірістік деректерді жоғары дәлдікпен жинау және киберқауіпсіздікті қамтамасыз ету қажет. Жасанды интеллект алгоритмдерін, сандық егіз технологиясын және болжамдық аналитика әдістерін қолдану өндірістік үдерістердің тиімділігін арттырып, тәуекелдерді алдын ала бағалауға мүмкіндік береді.

Кадрлық әлеуетті нығайту да маңызды басымдық болып табылады. Кәсіпорын қызметкерлері цифрлық менеджмент, процесс-инжиниринг, аналитикалық ойлау және деректермен жұмыс істеу құзыреттерін меңгеруі тиіс. Сондықтан қызметкерлерді оқыту бағдарламаларын ұйымдастыру, үздіксіз біліктілік арттыру моделін енгізу және өндірістік инженерлер мен менеджерлердің бірлескен жұмыс мәдениетін қалыптастыру қажет. Бұл өндіріс саласында деректерге негізделген басқару жүйесінің орнығуына мүмкіндік береді. Сонымен қатар өзгерістер менеджменті құралдарын қолдану, ұжымдық мотивацияны көтеру және инновациялық идеяларды қолдауға бағытталған корпоративтік орта қалыптастыру да табысты трансформацияның алғышарты саналады.

Әдіснамалық тұрғыда процестерді ыдыратуға негізделген шешім қабылдау жүйесін енгізуде пилоттық жобаларды іске қосып, оларды кезең-кезеңімен кеңейту ұсынылады. Бұл тәсіл жүйенің тиімділігін бағалауға, ықтимал қателерді түзетуге және технологиялық тәуекелдерді төмендетуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар өндірістік көрсеткіштерді тұрақты мониторингтеу, бақылау метрикаларын енгізу және бизнестің икемділігін қамтамасыз ету қажет. Нарық конъюнктурасы мен ішкі өндірістік факторлардың өзгеруіне бейімделген динамикалық модельдер кәсіпорынның тұрақтылығын арттырады және стратегиялық артықшылық береді [3].

Жоғарыда айтылған ұсыныстарды жүйелі түрде іске асыру кәсіпорынның операциялық тиімділігін арттырып қана қоймай, ресурстарды үнемдеуге, өнім сапасын көтеруге және өндірістік тәуекелдерді азайтуға ықпал етеді. Нәтижесінде кәсіпорын стратегиялық тұрғыдан бәсекеге қабілеттілігін арттырып, цифрлық трансформация талаптарына бейімделген заманауи өндірістік модель қалыптастырады.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Индустриялық-инновациялық даму туралы» Заңы. – Астана, 2022. – 64 б.
2. ҚР Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі. Өнеркәсіпті цифрландыру және Industry 4.0 платформасы бойынша есеп. – Астана, 2024. – 118 б.
3. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Менеджмент негіздері. – Алматы: Экономика, 2023. – 624 б.

UDC 330.3:339.727.22(574)

PARTICIPATION OF INTERNATIONAL FINANCIAL INSTITUTIONS IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF KAZAKHSTAN'S ECONOMY

Ermanova A.I., Zhimirikina A.A., Litvinov R.V.
Scientific supervisor: PhD, Associate Professor Shinet G.G.
Miras University, Shymkent, Kazakhstan

Аннотация. В статье рассматривается роль международных финансовых институтов (МФИ) в обеспечении устойчивого развития экономики Республики Казахстан. Анализируются механизмы их участия, ключевые проекты, реализованные в стране, а также их влияние на экономическую диверсификацию, социальную стабильность и экологическую безопасность. Особое внимание уделено таким институтам, как Азиатский банк инфраструктурных инвестиций (АИИБ), Европейский инвестиционный банк (EIB) и Всемирный банк (WB), а также региональным инициативам в области «зелёного» финансирования. В исследовании обсуждаются преимущества и риски сотрудничества с МФИ и предлагаются практические рекомендации по повышению эффективности такого взаимодействия. В заключение отмечается, что активная интеграция МФИ в национальные стратегии устойчивого развития может существенно способствовать долгосрочному процветанию Казахстана.

Ключевые слова: Казахстан; международные финансовые институты; устойчивое развитие; зелёное финансирование; инфраструктура; диверсификация экономики; государственно-частное партнёрство; ESG; инвестиции в инфраструктуру.

Түйіндеме. Мақалада халықаралық қаржы институттарының (ХҚИ) Қазақстан Республикасының экономикасының тұрақты дамуын қамтамасыз етудегі рөлі қарастырылады. Ондағы қатысу тетіктері, елде іске асырылған негізгі жобалар және олардың экономиканы әртараптандыруға, әлеуметтік тұрақтылық пен экологиялық қауіпсіздікке әсері талданады. Ерекше назар Азиялық инфрақұрылымдық инвестициялар банкіне (АІІБ), Еуропалық инвестициялық банкке (ЕІВ), Дүниежүзілік банкке (WB), сондай-ақ өңірлік «жасыл» қаржыландыру бастамаларына аударылған. Зерттеуде ХҚИ-мен ынтымақтастықтың артықшылықтары мен тәуекелдері талқыланып, осындай өзара іс-қимылдың оң нәтижесін арттыруға арналған практикалық ұсыныстар берілген. Қорытынды бөлімде ХҚИ-ды ұлттық тұрақты даму стратегияларына белсенді интеграциялау Қазақстанның ұзақ мерзімді өркендеуіне елеулі үлес қоса алатыны атап өтіледі.

Түйінді сөздер: Қазақстан; халықаралық қаржы институттары; тұрақты даму; жасыл қаржыландыру; инфрақұрылым; экономиканы әртараптандыру; мемлекеттік-жекеменшік әріптестік; ESG; инфрақұрылымдық инвестициялар.

The modern economy faces the challenge of balancing economic growth, social equity, and environmental sustainability—commonly referred to as the “triple bottom line” of sustainable development. To achieve these goals, many countries rely on the financial resources and instruments provided by international financial institutions (IFIs).

In the case of a developing economy such as Kazakhstan, the role of IFIs is particularly significant: they not only provide financial support but also serve as catalysts for infrastructure modernization, the attraction of private investments, and the dissemination of advanced management and business models.

This paper explores how IFIs contribute to Kazakhstan’s economy, the mechanisms they employ, the projects they support, and the ways in which their participation influences the nation’s sustainable development trajectory.

The transition toward a sustainable development model is among the key priorities of modern economic policy. Possessing substantial natural resources and a strategic geographic position, Kazakhstan is actively integrating into global efforts aimed at ensuring sustainable economic growth, social stability, and environmental balance.

IFIs provide long-term loans, grants, guarantees, and technical assistance, enabling the implementation of capital-intensive projects with extended payback periods.

For instance, the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) has supported wind energy projects in Kazakhstan such as the *Zhanatas Wind Farm* (100 MW) and the *Shokpar Wind Power Plant* (100 MW). These projects not only generate renewable energy but also contribute to the decarbonization of the national economy [1].

Another example is EIB Global’s cooperation with Kazakhstan in the construction of energy-efficient housing and the promotion of sustainable infrastructure in the utilities sector [2].

IFIs go beyond physical investment by offering advisory services, capacity building, and the transfer of governance practices. The World Bank, for example, under its *Country Partnership Framework for 2020–2025*, focuses on strengthening institutions, human and natural capital, and the private sector's role in Kazakhstan.

IFIs often act as catalysts for private investment and capital market growth. Through platforms such as the Astana International Financial Centre (AIFC) and its Green Finance Centre, instruments of sustainable finance—including *green* and *social bonds*—are promoted alongside ESG risk disclosure frameworks.

The aforementioned *Zhanatas* and *Shokpar* projects serve as tangible examples of successful collaboration. According to the AIIB, their implementation contributes to CO₂ emission reductions, expansion of renewable energy capacity, and enhanced energy security for Kazakhstan [3].

EIB Global's cooperation with JSC “*Kazakhstan Housing Company*” provides financing and technical support for energy-efficient residential construction.

Under the World Bank's *Country Partnership Framework*, Kazakhstan has received targeted support for institutional strengthening, economic diversification, and sustainable growth [4].

Economic Dimension

- Economic diversification: Financing infrastructure, energy, and innovation projects reduces dependence on hydrocarbons.
- Private sector growth: IFI participation opens new opportunities for local entrepreneurs, particularly in the green economy.

Social Dimension

- Human capital improvement: World Bank and EIB programs enhance education, skills, and employment potential.
- Infrastructure accessibility: Better access to energy, transport, and housing stimulates overall economic activity.

Environmental Dimension

- Renewable and energy-efficiency projects contribute to emissions reduction and climate resilience.
- ESG tools and disclosure mechanisms incentivize sustainable business behavior and corporate transparency.

Entrepreneurial Impact

For entrepreneurs, IFI participation offers:

- Access to affordable long-term capital (low interest rates and favorable terms);
- Exposure to advanced technologies and international management practices;
- Opportunities to integrate into *green value chains*, creating competitive advantages.

However, challenges remain: meeting ESG and reporting requirements can be burdensome for local SMEs, while compliance with international standards may demand substantial adaptation efforts.

Barriers and Limitations

Even with available funding, project implementation may be hindered by limited institutional capacity, bureaucratic delays, and weak interagency coordination.

Although IFIs provide a platform for private investment, commercial attractiveness often remains an issue, particularly in the *green* sector where returns are modest and risks are high [5].

There is also a potential risk of overdependence on external financing—it is essential that IFI projects complement, rather than replace, domestic initiatives and resources.

Policy Recommendations

1. Strengthen the institutional framework by creating a centralized coordination body for IFI engagement.

2. Develop the domestic green finance market through the issuance of green bonds and establishment of a national sustainability fund.

3. Improve financial literacy among entrepreneurs to facilitate effective utilization of international financial tools.

4. Expand public–private partnerships (PPPs) involving IFIs in key infrastructure projects.

5. Integrate IFI-supported initiatives into national strategies for sustainable development and digital transformation (*e.g.*, *Kazakhstan-2050 Strategy* and the *UN Sustainable Development Agenda*).

6. Enhance the cascade effect by linking large-scale infrastructure projects to local SMEs to foster domestic value chains.

The participation of international financial institutions in Kazakhstan’s economy has already produced significant positive results: renewable energy projects have been launched, sustainable finance standards adopted, and institutional as well as private sector capacities strengthened.

To ensure long-term and comprehensive impact, further efforts are needed to enhance institutional efficiency, engage entrepreneurs more actively, and integrate external financing into national development strategies.

Ultimately, IFIs are not merely sources of capital but key partners driving systemic transformation. For Kazakhstan, this collaboration represents an opportunity to modernize its economy, enhance competitiveness, and ensure that growth remains truly sustainable—economically, socially, and environmentally.

References

1. Asian Infrastructure Investment Bank. AIIB’s Role in Driving Kazakhstan’s Energy Transition. 2024. <https://www.aiib.org>
2. European Investment Bank. Kazakhstan to Get EIB Global Support for Energy-Efficient Homes. 2025. <https://www.eib.org>
3. World Bank. Country Partnership Framework for the Republic of Kazakhstan for FY2020–2025. Washington, 2019. <https://www.worldbank.org>
4. Astana International Financial Centre. Green Finance Centre Reports ESG Financing Trends. 2024. <https://aifc.kz>
5. European Bank for Reconstruction and Development. Annual Report on Sustainable Growth in Central Asia. London, 2023.

ӨНІМНІҢ ӨЗІНДІК ҚҰНЫН ДИРЕКТ КОСТИНГ ӘДІСІ НЕГІЗІНДЕ ЕСЕПТЕУ

Есіркеп М.М.,Сергеева Д. Б.,Туймурат А.Е.
Ғылыми жетекші- э.ғ.к., аға оқытушы Туребаева Ж.К.
«Мирас» университеті, Шымкент қаласы, Қазақстан

Резюме В методе калькуляции переменных затрат (директ-костинг) к себестоимости продукции относятся только переменные затраты, а постоянные производственные накладные расходы рассматриваются как затраты периода и учитываются на счете прибыли. Этот метод в большинстве случаев используется при принятии управленческого решения.

Resume In the method of calculating variable costs (direct costing), only variable costs are related to the cost of production, and fixed production overhead costs are considered as expenses of the period and accounted for in the profit account. This method is used in most cases when making a management decision.

Алғаш рет шығындарды неміс ғалымдары т:Э.Клиппштейн, О. Шманбах және Г. Гесс тұрақты және ауыспалы шығындарға бөлді. Бірақ олар бұл классификацияның шарттарын нақты белгілей алмады. 1923 жылы Дж.Р. Р. Толкиен өндіріс көлемінің эволюциясына сәйкес шығындарды нақты белгілеп, оларды тұрақты және айнаға бөлді. Кларк сонда болды. Ол өндірістің жалпы шығындарын тұрақты және ауыспалы шығындарға бөлу керек деп есептеді. Тұрақты шығындарға негізгі капиталдың амортизациясы, әкімшілік-техникалық персоналдың шығындары кіреді. Дж. Кларктың пікірінше, ауыспалы шығындар-бұл өндіріс өнімдерінің көлеміне, электр энергиясына, жұмыс күшіне және құралдарды пайдалануға байланысты материалдар мен шикізаттың бағасы [1].

1930 жылдары Руммель, С.Раутенстарух, Диджей.Уллиамс пен К.м. Кноппель өз үлестерін қосты. Олар аналитикалық есепті ақпараттық құрал, практикалық оқыту, аралық бюджет және сыни өндіріс ретінде пайдалануды "тікелей Шығындар" қағидаты бойынша әзірледі және дайындады. Соңғы графикте көлем, құн және пайда көрсеткіштері арасындағы байланыс нақты көрсетілген. Бұл жүйенің негізгі идеясын 1936 жылы Американдық экономист Д.С. Хоррис жасаған. «Директ-костинг» жүйесінің АҚШ-та пайдалана басталуы 1953 жылы американдық бухгалтерлер ассоциациясы бұл әдісті жариялауымен байланысты болды. 1961 ж. осы ассоциация «директ-костинг» қолданған 50 ірі фирманың талдауын жариялады.

Екінші Дүниежүзілік Соғыстан кейінгі "тікелей шығындарды есептеу" жүйесін ұйымдастыруға неміс ғалымы Г.Г. Плаутус үлкен үлес қосты. Ол жүйеде жоспарланған шығындар есебі мен шекті шығындар есебін біріктіретін "стандартты" тікелей шығындарды есептеудің интеграцияланған жүйесін" құруға бет бұрды.

Өзінің дамуы барысында халықаралық бухгалтерлік есеп жүйесі 5 эволюциялық кезеңнен өтті:

- сауда (1800 жылға дейін);

- кәсіпкерлік (1900 жылға дейін);
- ұйымдастырушылық (1950 жылға дейін);
- оңтайландыру (1950-1975);
- стратегиялық (1975 жылдан бастап).

Негізгі кезеңдердің бірі-оңтайландыру кезеңі. Бұл кезеңде бухгалтерлік есеп, сондай-ақ тактикалық міндеттерді шешу басқарудың стратегиялық міндеттерін компьютерлік есептерді де қолдану негізінде шеше бастады және өндіріс көлеміне байланысты шығындарды тұрақты және ауыспалы шығындарға бөлумен сипатталады, "тікелей шығындар" есепке алу әдісіне негізделген.

Қазіргі уақытта әлемдік тәжірибеде "тікелей шығындар" екі нұсқасы қолданылады:

- айнымалы шығындарды тек есепте қолдануға негізделген қарапайым "тікелей шығындар";

- әзірленген "тікелей шығындар", бұл жағдайда өнімді өндіру мен сатуда тұрақты шығындар өзіндік құнның өзгермелі шығындарымен бірге ескеріледі [2].

Қарапайым "тікелей құнның" екі сипаттамасы бар:

- 1) бұл әдіс тұтастай алғанда кәсіпорындағы өндірісті, сатуды және шығындарды талдау үшін қолданылады.

- 2) өнімнің өзіндік құнына кіретін шығыс векторының өлшемі де олардың айнымалысы болып табылады.

Мұнда "тікелей шығындарды есептеудің" қарапайым әдісінің мысалы келтірілген. :

Сату көлемі-ауыспалы құн = маржа (айырмашылық) - тұрақты құн = негізгі қызметтен түскен кіріс (шығын).

Тиісінше, айнымалы шығындар әдісіне сәйкес (қарапайым "тікелей шығындар") айнымалы құны бар маржа анықталады, бұл айналымның айнымалы құннан артықшылығын көрсетеді.

Айнымалы шығындар маржасы=ауыспалы айналым-шығын. Айнымалы шығындар маржасы тұрақты шығындар сомасын өндіріп алуға мүмкіндік берген кезде, компания "шығынсыздық нүктесін" белгілейді, яғни қаржылық нәтиже нөлге тең болады.

Егер компания көбірек тауар шығаратын болса, онда бұл өзгермелі шығындар әдісі әр тауардың тұрақты шығындарды қайтаруға "үлесін" есептеуге және кірістіліктің жалпы деңгейін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Осы әдістің негізі келесілерде көрсетілген:

1. Есептің түпкілікті нәтижеге нақты бағдарлануы, бұл өнім, кәсіпорын және өндіріс нәтижесі бойынша маржаны анықтауды білдіреді;

2. Тек өнімнің өзгермелі құнын есептеу және өнімнің өзгермелі құнын анықтау;

3. Кәсіпорын үшін тұрақты шығындарды есептеу және өндіріс нәтижесін анықтау мақсатында маржаның төмендеуіне жатқызу.

"Тікелей шығындар" принциптері әзірленді:

1. шығындар сату сегменттеріне және қызметтің соңғы нәтижелеріне сәйкес танылады. Бұл ақпарат ішкі және сыртқы барлық сегменттерге беріледі;

2. сегментке тікелей тағайындалған шығындар жанама бөлу әдістерінің қатысуынсыз тікелей бөлінеді;

3. айнымалы және тікелей тұрақты шығындарды есептеу кезінде бірнеше маржа анықталады.

Айнымалы және тікелей шығындар әдісі немесе тікелей шығындар моделі:

Айналым-өзгермелі шығындар = маржа 1-тұрақты тікелей шығындар = маржа 2

Жалпы пайда - тұрақты жанама шығындар = өндіріс нәтижесі.

Әзірленген "тікелей шығындар" өнімнің маржасын анықтауға негізделген қарапайым "тікелей шығындардың" артықшылығын сақтайды, бірақ егер өнімнің ерекшелігін және онымен байланысты тұрақты шығындарды ескеретін болсақ, оның кемшіліктерін сақтамайды.. Шетелдік компаниялардың тәжірибесінде қолданылатын "тікелей шығындарды есептеу" және маржалық есепке алудың әзірленген нұсқаларын талдау шығындарды басқарудың тиімділігінің артқанын және оларды түпкілікті нәтижемен өлшеуге болатындығын көрсетеді. Бұл салыстыру мыналарға негізделген:

- ұйымдар;
- пайда орталығы (кіріс) ;
- рентабельділік орталығы;
- шығындар орталықтары;
- өнімді өткізудің географиялық аймақтары (аймақтары) ;
- "ноу-хау";
- қызметтің басқа ішкі және сыртқы сегменттері.

Бухгалтерлік есеп мәселелерінің өзгеруі өндірістік есептің мазмұны мен мәселелерінің өзгеруіне алып келеді, сондықтан "тікелей шығындар" жүйесі бойынша өндірістік есепті ұйымдастыру объективті мүмкіндік болып табылады.

"Тікелей шығындарды есептеу" идеясы бүгінде шығындар мен қаржылық нәтижелерді есепке алудың халықаралық стандарттарында көрініс тапты. Бұл шығындар стандартына сәйкес есепті кезеңнің ұзақтығына байланысты, ал кәсіпорынды басқарумен байланысты өнімнің өзіндік құнына қосу мүмкін емес, ал кәсіпорынның жалпы кірісін жабуға болады.

Сонымен қатар, "тікелей шығынның" ерекшеліктеріне шығындарды есептеудің мақсаты мен қарапайымдылығы жатады, өйткені бұл әдісті қолдана отырып, тұрақты шығындарды бөлу шартты емес, бірақ шығындарды, айнымалы шығындарды салыстыруға болады. әр уақытта абсолютті және салыстырмалы маржа бойынша, жоғарыда айтылғандарға сәйкес өнімнің рентабельділігін анықтау.

"Тікелей шығындарды" пайдалану, ең алдымен, көптеген проблемаларды тудырады: үстеме шығындарды тұрақты және айнымалы бойынша нақты бөлудің күрделілігі. Тұрақты шығындар мен ауыспалы шығындар арасындағы

шығындарды бөлу тұрақты және мәңгілік емес, ол өзгертін бизнес жағдайларына байланысты қарастырылады. Сонымен қатар, өндіріс көлемінің өзгеруіне байланысты әр түрлі жағдайда бірдей шығындар әр түрлі болуы мүмкін. Мысалы, қызметкердің жалақысы бір жерде өзгермелі, бір жерде ішінара өзгермелі, ал үшінші жағдайда өндіріс көлеміне байланысты мүлдем өзгермейді.

Екіншіден, "тікелей шығындар" өндірілген өнім қанша тұрады және жалпы құны қандай деген сұраққа жауап бермейді. Үшіншіден, қысқартылған баптар номенклатурасы бойынша іс қағаздарын жүргізу ұлттық бухгалтерлік есептің қажеттіліктерін қанағаттандырмайды. Соңғы уақыттағы басты міндеттердің бірі-дәл есептеуді құру. Бұл кемшілікті жоюға болады, өйткені бірлік құнын 100% нақты есептейтін шығындарды есептеу жүйесі жоқ. Төртіншіден, "тікелей шығындарды" қолдану кезінде салық органдарымен қарым-қатынас күрделене түседі, өйткені салық салынатын өндірістің шығындары мен пайдасы есептеу арқылы анықталады. Бухгалтерлік есептің халықаралық стандарттарына сәйкес бухгалтерлік есеп пен салықты есептеу үшін тікелей Шығындар пайдаланылмайды. Ол ішкі техникалық-экономикалық талдау және жедел басқару шешімдерін қабылдау үшін қолданылады. Бесіншіден, осы жүйені қолдану процесінде өнімге алынатын баға кәсіпорынның барлық шығындарын жабуды қамтамасыз етеді.

Өндірістік есепті ұйымдастыру, біріншіден, пайдаланатын бухгалтерлік шоттар жүйесі, екіншіден, өз шығындарын топтаудағы кәсіпорынның қолданатын шешімдерін айтуға болады. Бухгалтерлік есеп жүйесінің ерекшелігі оның 2 сала бойынша бөлінуінде: қаржылық және басқару есебі.

Айнымалы шығындар бойынша калькуляциялау әдісінде (директ-костинг) өнімнің өзіндік құнына тек айнымалы шығындар ғана жатқызылады, ал тұрақты өндірістік үстеме шығындар кезең шығындары ретінде қарастырылып, пайда мен зия шотында есепке алынады. Бұл әдіс көп жағдайда басқару шешімін қабылдаған кезде қолданылады.

Халықаралық тәжірибеде қолданылатын әдістердің директ-костинг әдісі бойынша кәсіпорында өнімнің өзіндік құны анықталып және әрбір өнім бірлігіне кеткен шығын мөлшері жұмсалынуы келтірілді. Байқағанымыздай кәсіпорында абзорпшн-костинг және дрект-костинг әдістері бойынша өнімнің өзіндік құнының есептелуі арасында айырмашылығы байқалды.

Әдебиеттер

1. Тайғашынова К.Т. Басқару есебі. Оқу құралы. Алматы: «ЛЕМ баспасы» ЖШС, 2011.-332 б.

2. Алданиязов К.Н. Управленческий учет и анализ: Учебное пособие. 2- изд. – Алматы, 2014. – 168 стр. книга 1.

ЖАСЫЛ БАНКИНГ: ӘЛЕМДІК ҮРДІСТЕР ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БОЛАШАҚ БАҒЫТТАР

Әлібай А.А., Бектас С.Б., Қонысбай Б.Ж.

Ғылыми жетекші: PhD, қауымдастырылған профессор Шінет Г.Г.

Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме. В статье рассматривается понятие «зеленый банкинг» и его современное развитие в мире, с особым вниманием к Казахстану. В ходе исследования проанализированы внутренние и внешние функции зеленых банков, а также предложена шкала оценки уровня их деятельности. Установлено, что процесс озеленения банковского сектора продолжается, однако опыт разных стран существенно различается. В Казахстане услуги зеленого банкинга еще не полностью развиты, однако наблюдается активное развитие через зеленые облигации и кредиты. Для успешного развития зеленого банкинга важно тесное сотрудничество коммерческих банков и государственных органов.

Ключевые слова: зеленая экономика, зеленые финансы, зеленый банкинг, устойчивое развитие, зеленые облигации, зеленый кредит.

Summary. The article explores the concept of “green banking” and its current development worldwide, with a particular focus on Kazakhstan. The study analyzes internal and external functions of green banks and proposes a scale for assessing their level of activity. It was found that the greening of the banking sector is ongoing globally, but experiences vary significantly across countries. In Kazakhstan, green banking services are not yet fully developed, though there is rapid growth through green bonds and loans. Successful development of green banking requires close cooperation between commercial banks and government agencies.

Keywords: green economy, green finance, green banking, sustainable development, green bonds, green credit.

Жасыл экономиканы қалыптастыру жасыл қаржының тиісті дамуынсыз мүмкін емес. «Жасыл қаржы» ұғымының бірыңғай анықтамасы болмаса да, ол әдетте мемлекеттік және жеке қаржы институттары мен инвесторлар тарапынан экологиялық жауапкершілігі бар жобаларға бағытталған қаржылық ағымдарды білдіреді (мемлекет, банктер, шағын несие ұйымдары, сақтандыру компаниялары, халықаралық ұйымдар, жеке инвесторлар және т.б.). Қаржы жүйесіндегі ең ірі ойыншылар ретінде банктердің жасыл экономикаға қосқан үлесін елемеуге болмайды: олар өздерінің пайда табуға бағытталған мінез-құлқын ESG (экологиялық, әлеуметтік және басқарушылық) қағидаттарына сәйкестендіруі қажет.

Green Bank Network атап өткендей, «жасыл банктер – қаржы институттарының құрылымында жетіспейтін маңызды буын». Зерттеушілер мен банкирлер өзара байланысты «жасыл банктер», «тұрақты банктер» және «этикалық банктер» терминдерін қолданады, бұл банктердің қоршаған ортаға, қоғамға және корпоративтік басқаруға (ESG қағидаттарына) ерекше назар аударатынын сипаттайды.

Зерттеушілер атап өткендей, банктердің қоршаған ортаға тікелей әсері болмаса да, олардың клиенттер арқылы жанама әсері айтарлықтай. Сондықтан банктердің жаһандық тұрақтылық қозғалысына белсенді қатысуы өте маңызды.

Сонымен қатар, жасыл тәжірибелерді енгізу банктердің өздеріне де тікелей пайда әкеледі.

Жалпы алғанда, банктер екі бағыт бойынша «жасылдана» алады: біріншіден, өздерінің ішкі қызметін экологиялық тұрғыдан тұрақты ету арқылы (мысалы, көміртек ізі мен қағаз тұтынуды азайту, энергия тиімділігін арттыру және т.б.); екіншіден, клиенттерге арнайы «жасыл» қаржылық өнімдерді ұсыну арқылы (мысалы, жасыл несиелер, депозиттер, ипотекалар және т.б.).

Алайда банк секторындағы жасылдандыру деңгейі елдер арасында әртүрлі. АҚШ, Еуропа және кейбір Азия елдері (Қытай, Үндістан) толыққанды жасыл банктер құрып үлгерсе, Қазақстан мен посткеңестік мемлекеттер бұл бағытта алғашқы қадамдарын жасап жатыр.

Қазіргі уақытта Қазақстан банк секторы бұл үрдістен артта қалып отыр: отандық банктер ұсынатын жасыл өнімдер саны шектеулі. Жасыл экономика мен қаржы саласындағы зерттеулер көбіне капитал нарығына бағытталған, ал жасыл банкинг назардан тыс қалып келеді. Сондықтан бұл мақала Қазақстан контекстінде жасыл банкингті қолдануға қосқан үлес болып табылады.

Әлемдік дамуларды ескерсек, Америка Құрама Штаттары жасыл банк ісінде үздік тәжірибелердің бірі ретінде қарастырылуы мүмкін. 2021 жылғы АҚШ-тың Жасыл Банкі жылдық индустриялық есебіне сәйкес, АҚШ-та 21 жасыл банк жұмыс істеп, 10 жыл ішінде 7 миллиард АҚШ долларын тұрақты инвестицияларға жұмсаған (American Green Bank Consortium, 2021). АҚШ Коннектикут Жасыл Банкі (СТ) мен Нью-Йорк Жасыл Банкі (NY) сияқты жеке жасыл банктер құрды, олар климаттың өзгеруіне елеулі үлес қосты. СТ Жасыл Банкі өз клиенттеріне дәстүрлі банктердің табысы аз және несие тарихы нашар болғандықтан мақұлдамаған күн энергиясына көшу мүмкіндігін берді. Мысалы, 2018 жылы СТ банкі “Барлығына Күн” бағдарламасы аясында ҰЕҰ-ға 2,8 миллион доллар инвестиция салды. Сол жылы NY Жасыл Банкі жасыл инфрақұрылымға 110 миллион доллардан астам инвестиция салды [1].

Азия елдерінде (Жапония, Корея, Қытай) жасыл облигациялар орт банкі алғашқы жасыл облигацияларын шығарып, жарты миллиард доллар жинады. Бұны Үндістан, Сингапур және басқа да аймақ елдеріндегі жасыл бағалы қағаздардың табысты шығуы жалғастырды.

Қазақстанға қарағанда, Азия банктеріндегі жасыл несие беру де өсіп келеді. Мысалы, 2016 жылы Қытай банктері жалпы сомасы 1,14 триллион АҚШ долларын құрайтын жасыл несиелер берген, бұл банктер активтерінің 3,2%-ын құрайды [2].

Қазақстанға келсек, өңірдегі жасыл қаржыландырудың негізгі көзі – көпжақты даму банктері. Еуразиялық қайта құру және даму банкі (EBRD) мен Азия даму банкі (ADB) жасыл қаржы ағындарын қамтамасыз етуде негізгі ойыншылар болып табылады. EBRD жасыл жобаларға жалпы 7,3 миллиард доллар инвестиция салып, ең үлкен инвестор болып табылады. “Жасыл экономика қаржыландыру қоры” бағдарламасы арқылы EBRD қаржы институттарына несие беру арқылы жергілікті жасыл инвестицияларды қолдайды. Қазақстанның ірі күн электр станциясы – Бурное күн станциясы

және Ерейментау жел электр станциясы сияқты белгілі жобалар жасыл қаржыландыруға ие болды [3].

Қазақстандық банктер ұсынатын жасыл қаржы өнімдері мен қызметтері әлі де жеткіліксіз деңгейде. Жоғарыда талқыланған жасыл облигациялар мен несиелерден басқа, жасыл ипотека, жасыл сақтандыру, жасыл несиелік карталар және жасыл автонесие сияқты өнімдер кеңінен таралмаған. Сондықтан Қазақстан банктері жасыл экономикаға өту бойынша сыртқы жасыл банк қызметтерін белсенді түрде дамытуы қажет.

1-кестеде зерттеушілер ұсынған жасыл банкингтің кейбір анықтамалары көрсетілген. Авторлардың көпшілігі жасыл банкинг қызметінің қоршаған ортаға тигізетін оң әсерін атап өтеді. Жалпы алғанда, анықтамаларды екі топқа бөлуге болады:

1. Жалпы сипаттағы анықтамалар [4] — банктердің қандай нақты қызметі экологиялық пайда әкелуі тиіс екенін нақтыламайды;

2. Функционалды сипаттағы анықтамалар [5] — банктердің негізгі операцияларын (несиелеу, депозиттер және инвестициялар) жасыл қаржыландыру бағытына бейімдеу қажеттілігін көрсетеді.

Сондықтан жасыл банктер деп өздерінің негізгі қаржылық операцияларын — несие беру мен инвестициялауды — экологиялық тұрғыдан жауапты жобаларды қолдауға бағыттаған институттарды атауға болады.

Анықтама	Авторлар
«Ел мен ұлтқа экологиялық пайда әкелетін кез келген банк қызметі»	Лалон Р. [6]
«Банктердің өнеркәсіпті жасыл өту және сол процесс барысында табиғи ортаны қалпына келтіруге бағытталған күш-жігері»	Бисвас Н. [4]
«Қоршаған ортаға оң әсер ететін несиелерді, депозиттерді және басқа да банктік өнімдерді (взаимдық қорлар мен басқа да инвестициялық өнімдер, сақтандыру қызметтері және т.б.) ұсыну»	Желяскова В., Китанов Й. [5]
«Парник газдарын шығарындыларын азайту және қоғамның климаттың теріс өзгерістеріне төзімділігін арттыру мақсатында, сондай-ақ басқа да тұрақты даму мақсаттарын ескере отырып, банктік және банк емес қаржылық институттар арқылы қаржыландыру әрекеттері»	Парк, Х., & Ким, Дж. Д. [7]
«Жасыл банкинг және жасыл қаржылық өнімдер экологиялық аспектілерге баса назар аударады»	С.Ахмед [8]

Ескерту – Авторлармен құрастырылған

Жасыл банкинг тәжірибелері әртүрлі болғандықтан, банктердің «жасылдық деңгейін» бағалау үшін арнайы жасылдық шкаласы ұсынылады.

• Егер банк тек ішкі бастамалармен шектелсе (мысалы, онлайн банкинг, қағазды аз қолдану, энергия үнемдеу), ол “аздап жасыл” деп саналады.

• Егер банк экологиялық жеткізушілермен жұмыс істесе, жасыл ғимараттар пайдаланса — ол “жасылырақ” деңгейге өтеді.

- Ал егер банк өз клиенттеріне жасыл қаржылық өнімдерді (жасыл несие, депозит, карта) ұсынса, онда ол “толық жасыл қаржы институты” деп танылуға лайық.

Осылайша, тек соңғы деңгейде ғана банк өзінің негізгі өнімдері арқылы тұрақты дамуға үлес қосатын нағыз жасыл институт ретінде қарастырылады.

Жасыл қаржы тақырыбы әлемдік деңгейде зерттеушілердің қызығушылығын тудырып отыр. Әдебиеттерде жасыл облигациялар мен жасыл несиелер кеңінен талқыланғанымен, банк секторының «жасылдандырылуы» жеткілікті деңгейде бағаланбай келеді. Сондықтан бұл мақала жасыл банкинг мәселесіне арналған ғылыми әдебиеттерге қосымша үлес қосады.

Банк секторының маңыздылығын ескере отырып, жасыл экономикаға көшу екінші деңгейлі банктердің жасыл қаржыландыруға белсенді қатысуын талап етеді. Зерттеушілер экологиялық хабардарлықтың, сананың, бұқаралық ақпарат құралдарының әсерінің және реттеу шараларының артуына байланысты жасыл банкингке деген сұраныс өсіп келе жатқанын атап өтеді. Авторлар «жасыл банкинг» ұғымын анықтамасы мен қызмет түрлеріне қарай жіктеуді ұсынады. Сонымен қатар, «банктің жасылдану деңгейі» шкаласы жасыл банк трансформациясын бағалауға пайдалы құрал ретінде ұсынылады [9].

Сондықтан банктер өздерінің ішкі және сыртқы қызметін тұрақты өсім қағидаттарына сәйкестендіріп, толыққанды жасыл институттар ретінде қалыптасуы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Green Bank Network (2018). Green Banks Around the World: 2018 Year in Review. Retrieved from: <https://greenbanknetwork.org/portfolio/2018-year-in-review/>
2. Volz, U. (2018). Fostering green finance for sustainable development in Asia. Routledge Handbook of Banking and Finance in Asia, 488–504. <https://doi.org/10.4324/9781315543222-27>
3. Agency for Regulation and Development of the Financial Market of the Republic of Kazakhstan (2020). CURRENT STATE OF THE BANKING SECTOR OF KAZAKHSTAN. Retrieved from <https://finreg.kz/cont/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%83%D1%89%D0%B5%D0>
4. Biswas, N. (2011). Sustainable green banking approach: The Need of the hour. Business Spectrum, 1(1).
5. Zhelyazkova, V., & Kitanov, Y. (2015). Green banking — definition, scope and proposed business model. Journal of International Scientific Publications. Ecology & Safety, 9.
6. Lalou, R. (2015). Green banking: Going green. International Journal of Economics, Finance and Management Sciences, 3(1), 34. <https://doi.org/10.11648/j.ijefm.20150301.15>
7. Park, H., & Kim, J. D. (2020). Transition towards green banking: Role of financial regulators and financial institutions.
8. Ahmed S.U. Green banking: Advancement and opportunities [Conference session]. KEIEI TO KEIZAI, 2012. Available at: <https://ssrn.com/abstract=2342563> (accessed: 23.10.2025).
9. Rakic, S., & Mitic, P. (2012). Green Banking -Green Financial Products with Special Emphasis on Retail Banking Products (2012). Conference: CCEDEP — 2nd Climate Change, Economic Development, Environmental and People Conference.

ҚР МЕМЛЕКЕТТІК ҚАРЖЫЛЫҚ БАҚЫЛАУЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ

Әлібек Ж., Сарыбаева М., Ходжаханов С.
Ғылыми жетекші – магистр, аға оқытушы Қейкова Ж.К.
«Мирас» университеті, Шымкент қаласы

Резюме. В статье рассматривается роль, цели и пути повышения эффективности государственного финансового контроля в Казахстане. Авторы описывают систему аудита и финансового контроля, обеспечивающую законное и эффективное использование бюджетных средств и государственных активов. Цифровые технологии, аналитика больших данных и проактивный мониторинг рассматриваются как основные инструменты повышения эффективности контроля. В статье подчеркивается важность комплексного подхода для целевого использования бюджетных средств и поддержки экономического развития.

Summary. The article examines the role, objectives, and ways to improve the effectiveness of public financial control in Kazakhstan. The authors describe the audit and financial control system that ensures the legal and efficient use of budget funds and state assets. Digital technologies, big data analytics, and proactive monitoring are highlighted as key tools for enhancing control effectiveness. The article emphasizes that a comprehensive approach is essential for ensuring targeted use of budget funds and supporting economic development.

Бюджеттік қаражатты және мемлекеттік активтерді тиімді басқару олардың қолданылуы туралы жеткілікті ақпаратсыз мүмкін емес. Бұл ақпаратқа ие болу бюджеттік және арабюджеттік қатынастарды реттеу, бюджеттік қаражатты қалыптастыру және пайдалану, бюджеттік жүйе принциптерін сақтау, оның қызмет ету механизмдерін жетілдіру, мемлекеттік активтерді тиімді басқару бойынша оңтайлы басқарушылық шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді. Мұндай ақпараттың көзі мемлекеттік басқару органдары үшін мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүйесі болып табылады.

Қазақстан қоғамының дамуы және мемлекеттік аппарат алдында туындайтын міндеттер мемлекеттік басқарудың жаңа форматтағы жүйесінің қызмет етуін талап етеді. Шетелдік елдердің тәжірибесіне сүйенсек, дамыған экономикалы елдерде тәуелсіз бақылаудың негізгі формасы – аудит болып табылады.

Кез келген экономикалық формацияда мемлекеттік қаржыны басқарудың қазіргі жүйесіне объективті баға беретін және оның әрі қарай тиімді қызмет ету бағыттарын анықтайтын институт қажет.

Мемлекеттік қаржылық бақылау — бюджеттік және бюджеттен тыс қаражатты заңды, ашық және тиімді пайдалану үшін негізгі механизм болып табылады. Қазақстан экономикасының трансформациясы, мемлекеттік басқарудың цифрландыруы және көлеңкелі экономикамен күрес жағдайында тиімді мемлекеттік қаржылық бақылаудың рөлі ерекше маңызды.

Мемлекеттік қаржылық бақылау келесі аспектілерді қамтиды:
-бюджеттік қаражатты заңға сәйкес пайдалануын тексеру;

- мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігін бағалау;
- қаржылық бұзушылықтарды анықтау;
- сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін алдын алу.

Қаржылық бақылаудың негізгі субъектілері:

- республикалық бюджеттің орындалуын бақылау бойынша Есеп комитеті;
- облыстар мен қалалар деңгейіндегі ревизиялық комиссиялар;

ҚР Қаржы министрлігі және оның аумақтық бөлімшелері;

- қаржы-экономикалық бұзушылықтар бойынша Антикоррупциялық қызмет пен прокуратура.

Есеп комитеті — мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылаудың ең жоғары органы ретінде, өз қызметі аясында білім және ғылым, денсаулық сақтау және әлеуметтік даму, қорғаныс, ішкі істер министрліктерінде, сондай-ақ аталған министрліктерге қарасты 14 кәсіпорын мен ұйымдарда мемлекеттік активтерді басқарудың тиімділігін анықтау бойынша аудиттік іс-шаралар өткізді.

Комитеттің аталған ұйымдарда жүргізген аудиттік іс-шаралары нәтижесінде бюджеттік және басқа да заңнамаларды бұзушылықтар жалпы сомасы 4,3 млрд теңгеге, ал республикалық бюджеттің қаражаты мен мемлекеттік активтердің тиімсіз пайдаланылуы 10,9 млрд теңгеге бағаланды. Тексеру нәтижесінде республикалық бюджетке 1,4 млрд теңге қайтарылды, 1,3 млрд теңге қалпына келтірілді, сәйкесінше үш қызметкер тәртіптік жауапкершілікке тартылды.

2025 жылға қарай ҚР Мемлекеттік қаржылық бақылау жүйесі тәуекелге бағдарланған тәсілге көшті және бақылауда цифрлық технологияларды белсенді енгізуде, оның ішінде:

- Ашық бюджеттің біртұтас порталы (budget.egov.kz);

Электрондық аудит, ҚР Мемлекеттік деректер базасымен және Казначейлік ақпараттық жүйесімен интеграция;

Мемлекеттік сатып алулардағы және бюджет қаражатын мақсатсыз пайдалану жағдайларын анықтауда үлкен деректер аналитикасы;

Пилоттық режимде бюджетті алушылардың аномалды мінез-құлқын анықтау үшін предиктивтік аналитика технологиялары қолданылады.

ҚР Жоғарғы аудит палатасының деректері бойынша 2024 жылы 270-тен астам аудиттік тексеру жүргізіліп, 1 трлн теңгеден астам қаржылық бұзушылық анықталды, оның 65% — бюджет қаражатының мақсатсыз немесе тиімсіз пайдаланылуы.

Тиімділікті арттыру жолдары:

- Жоғарғы аудит органы институттық тәуелсіздігін күшейту;

-Контрольдік процедураларда үлкен деректер аналитикасы мен жасанды интеллектіні белсенді қолдану;

- Проактивтік қаржылық мониторингті кеңейту;

-Барлық бюджетті алушыларға цифрлық есептілікті міндеттеу, КПЭ-мен автоматты салыстырмалы талдау;

-Мемлекеттік бақылау саласындағы кадрлардың біліктілігін арттыру — Есеп комитетінде Мемлекеттік аудит мектебін құру;

-Бұйрықтарды елемеу үшін жауапкершілікті күшейту.

Сонымен, Қазақстандағы мемлекеттік қаржылық бақылаудың тиімділігі цифрлық шешімдерді енгізу, мамандардың біліктілігін арттыру және нормативтік-құқықтық базаны жетілдіру арасындағы тепе-теңдікке байланысты.

Тек кешенді тәсіл ғана мемлекетке бұзушылықтарды анықтап, тоқтата тұруға емес, оларды алдын алуға, қаржылық тұрақтылық пен елдің экономикалық дамуына ықпал етуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Президентінің 03.09.2013 жылғы № 634 «Қазақстан Республикасында мемлекеттік аудит жүргізу тұжырымдамасын бекіту туралы» Жарлығы.

2. Қазақстан Республикасының 05.05.2006 жылғы № 139-ІІІ-ЗРК «Аудиторлық қызмет туралы» Заңы (01.01.2018 жылғы өзгерістер мен толықтыруларымен).

3. Қазақстан Республикасының 12.11.2015 жылғы № 392-V-ЗРК «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Заңы (11.01.2018 жылғы № 135-VI-ЗРК өзгерістер мен толықтыруларымен).

4. Халықаралық стандарт ISSAI 100. Мемлекеттік сектордағы аудиттің негізгі қағидалары.

5. Сәкенова З.М., Сәкенов Н.А. Халықаралық аудит стандарттары. Оқу құралы. «Туран-Астана» университеті, Нұр-Сұлтан қаласы, 2019.

УДК 336.02

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ МЕХАНИЗМОВ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Әмзе Қожахмет Суңқарұлы, Кошикова Адель Исақызы, Өтеулі Әзиз Бақытжанұлы
Научный руководитель старший преподаватель Бокушева С.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада Қазақстан Республикасында орнықты дамуды қаржылық қамтамасыз ету тетіктерін қалыптастыру мен жұмыс істеудің теориялық және практикалық аспектілері қарастырылған. Ұлттық қаржы жүйесінің ағымдағы жай-күйіне оның экономикалық өсуді, әлеуметтік тұрақтылықты және экологиялық тепе-теңдікті сақтау қабілеті тұрғысынан талдау жүргізілді.

Summary: The article discusses the theoretical and practical aspects of the formation and functioning of financial support mechanisms for sustainable development in the Republic of Kazakhstan. The analysis of the current state of the national financial system in terms of its ability to support economic growth, social stability and environmental balance is carried out.

Достижение целей устойчивого развития (ЦУР) требует системного подхода и комплексных ресурсов, в том числе финансовых. Казахстан, являясь страной с богатыми природными ресурсами и стратегическими планами по переходу на зеленую экономику, активно развивает механизмы финансового обеспечения устойчивого развития (УР). Современное состояние этих механизмов определяется уровнем их институциональной базы, источниками

финансирования, инструментами и практиками, а также проблемами, мешающими их эффективной реализации. В данном анализе рассматриваются ключевые аспекты функционирования механизмов финансового обеспечения УР в Казахстане, а также оценки их потенциала и перспектив.

Основные источники и механизмы финансирования

1. Государственный бюджет и специализированные фонды

Ключевая роль в финансировании программ УР принадлежит государственному бюджету Казахстана. В рамках национальной стратегии реализуются многочисленные проекты в области экологии, энергоэффективности, социального развития. Важным инструментом являются специальные фонды, такие как Фонд поддержки экологических инициатив, Фонд "Энергоэффективность", а также национальные программы и гранты. Они формируют значительную часть финансирования, обеспечивая первые стартовые инвестиции.

2. Инструменты привлечения частных инвестиций

В Казахстане активно внедряются механизмы стимулирования частных инвестиций в сферы зеленой экономики и устойчивого развития. Среди них особое место занимают зеленые облигации (зеленый кредитный рынок), пилотные проекты по ГЧП (государственно-частное партнерство), а также налоговые льготы и субсидии для бизнеса, инвестирующего в экологические инициативы. Важную роль играет развитие рынка ESG (Environmental, Social, Governance) — инвестиций, ориентированных на социальноответственные проекты.

3. Международная финансовая помощь и грантовые программы

Казахстан активно использует международные инструменты финансирования, включая гранты, кредиты и техническую помощь от таких организаций, как Всемирный банк, Европейский союз, Азиатский банк развития и др. Они предназначены для реализации проектов по климатической адаптации, развитию возобновляемых источников энергии, сохранению биоразнообразия. В рамках международных программ осуществляется модернизация инфраструктуры и внедрение современных технологий.

4. Инновационные и альтернативные источники

Большой перспективой развития являются механизмы совместного финансирования (финансирование через консорциумы), краудфандинг и социальные инвестиции. В Казахстане началось использование цифровых платформ для привлечения средств на экологические и социальные проекты, что расширяет возможности финансирования за счет новых источников и форматов.

Современное состояние механизмов

На сегодняшний день механизмы финансового обеспечения УР в Казахстане в основном ориентированы на привлечение государственных и международных ресурсов. Внутренние механизмы (бюджетные, налоговые, частные инвестиции) пока не полностью сформированы для удовлетворения растущих потребностей проектов в масштабах всей страны. В результате

наблюдается зависимость от внешних источников финансирования, что создает риски при изменениях мировой политической и экономической конъюнктуры.

Кроме того, Казахстан сделал значительный прогресс в развитии рынка зеленых финансовых инструментов. В частности, в 2018 году страна выпустила первые зеленые облигации, что стало важным этапом для создания устойчивого финансового рынка. Однако объем этих инструментов остается сравнительно небольшим, и их использование требует дальнейшей популяризации.

Институциональные особенности

Среди ключевых институтов, обеспечивающих финансирование УР, выделяются национальные учреждения, такие как Национальная экономика, Казинвест, а также специализированные фонды экологической поддержки. В тоже время, существует необходимость централизации и повышения координации деятельности по мобилизации ресурсов, чтобы избежать дублирования и снизить риск недостаточной эффективности.

Проблемы и ограничения

Несмотря на активное развитие механизмов, в Казахстане имеются следующие проблемы:

Недостаточный внутренний поток инвестиций: внутренний бизнес пока сдержан в инвестициях в устойчивое развитие в связи с недостаточной информационной поддержкой и рисками.

Несовершенство нормативной базы: отсутствие четко регламентированных правил и стандартов для применения и оценки эффективности экологических и социальных инвестиций.

Недостаточная приверженность малых и средних предприятий: обусловлена низким уровнем осведомленности и финансовых возможностей.

Нехватка современных финансовых инструментов: необходимость масштабировать использование инструментов ESG, зеленых облигаций, страховых продуктов и т.п.

Перспективы и рекомендации

Для повышения эффективности механизмов финансового обеспечения целей УР в Казахстане необходимо сосредоточиться на следующих направлениях:

Развитие внутренней системы финансирования: создание дорожных карт для внедрения налоговых и финансовых стимулов для бизнеса.

Расширение рынка зеленых финансовых инструментов: запуск новых выпусков зеленых облигаций, развитие фондов и платформ для инвестиций.

Улучшение нормативно-правовой базы: введение стандартов, критериев и процедур оценки эффективности инвестиций в устойчивое развитие.

Образовательные инициативы и информационная поддержка: повышение уровня осведомленности участников рынка и общества о возможностях финансовой поддержки.

Международное сотрудничество: активное привлечение международных экспертов, технологий и финансирования.

Заключение

Современное состояние механизмов финансового обеспечения устойчивого развития в Казахстане характеризуется сочетанием активных внешних источников и недостаточной внутренней базы. В стране выполнена значительная работа по созданию инфраструктуры и инструментов, направленных на финансирование экологических и социальных инициатив, однако для достижения целей устойчивого развития необходимо расширять внутренний поток инвестиций, совершенствовать нормативно-правовую базу и развивать новые финансовые инструменты. В долгосрочной перспективе, интеграция инновационных методов и укрепление институциональной основы позволят Казахстану успешно реализовать стратегические задачи в области устойчивого развития и обеспечить его долгосрочный экологический, социальный и экономический рост.

Список использованной литературы

1. Правительство Республики Казахстан. (2022). Стратегия перехода к зеленой экономике до 2030 года.
2. Международный валютный фонд. (2022). Обзор финансовых механизмов для поддержки климатических инициатив в Казахстане.
3. Green Climate Fund. (2023). Отчет о реализации проектов и финансовых потоках в Казахстане.
4. Крутов, А. И., & Лебедев, В. В. (2021). Финансовые механизмы устойчивого развития в странах Центральной Азии. Экономический журнал, №4, с. 45–59.
5. Международная организация по стандартизации (ISO). (2022). Стандарты зеленых финансов и ответственность бизнеса.

УДК 336.744

КРИПТОВАЛЮТА И КРИПТОМИЛЛИОНЕРЫ

Жанасова А.Ж., Тлекенова С.А., Абдрасулов А.К.
Научный руководитель: к.э.н., ассоц проф. Стаценко О.А.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада мыналар қарастырылады: криптовалюта нарығының қазіргі жағдайы, инвестициялық құрылым, өсудің негізгі драйверлері мен шектеулері, сондай-ақ криптомиллионерлер санын және олардың инвестициялық экосистемадегі орнын талдау.

Summary: The article examines the current state of the cryptocurrency market, the investment structure, the main drivers and limitations of growth, as well as the number of crypto millionaires and their place in the investment ecosystem.

Тема криптовалют и феномена криптомиллионеров становится всё более актуальной в контексте цифровой трансформации финансовых рынков, глобальной доступности инвестиций и роста рыночной капитализации цифровых активов.

В последние годы рынок криптовалют стал одним из самых динамичных сегментов глобального финансового пространства. Первоначально задуманная как децентрализованная альтернатива традиционным денежным системам, криптовалюта превратилась в полноценный класс активов, взаимодействующий

с финансовыми рынками, инвестиционными стратегиями и технологическими инновациями. С ростом интереса инвесторов - и розничных, и институциональных - стала появляться новая категория богатых людей: так называемые «криптомиллионеры».

С точки зрения экономики, важно понимать, что рынок криптовалют - это не только технологическая новация, но и инвестиционный инструмент, подверженный микро- и макроэкономическим факторам, волатильности, регуляторным ограничениям и институциональным движениям.

Общий объём рынка криптовалют (market capitalisation) к 2025 году достиг триллионов долларов. Согласно источникам, в 2025 году глобальная капитализация превысила $\approx$ \$3,4 трлн. Другие данные фиксируют капитализацию около \$2,5 трлн в 2023 году. На рисунке 1 показана динамика капитализации с 2019 по 2025 гг [1].

Рынок криптовалют характеризуется следующими ключевыми элементами:

- наличие розничных инвесторов — частные лица с небольшими вложениями;
- наличие институциональных инвесторов — фонды, банки, компании, которые входят в рынок криптовалют как класс активов;

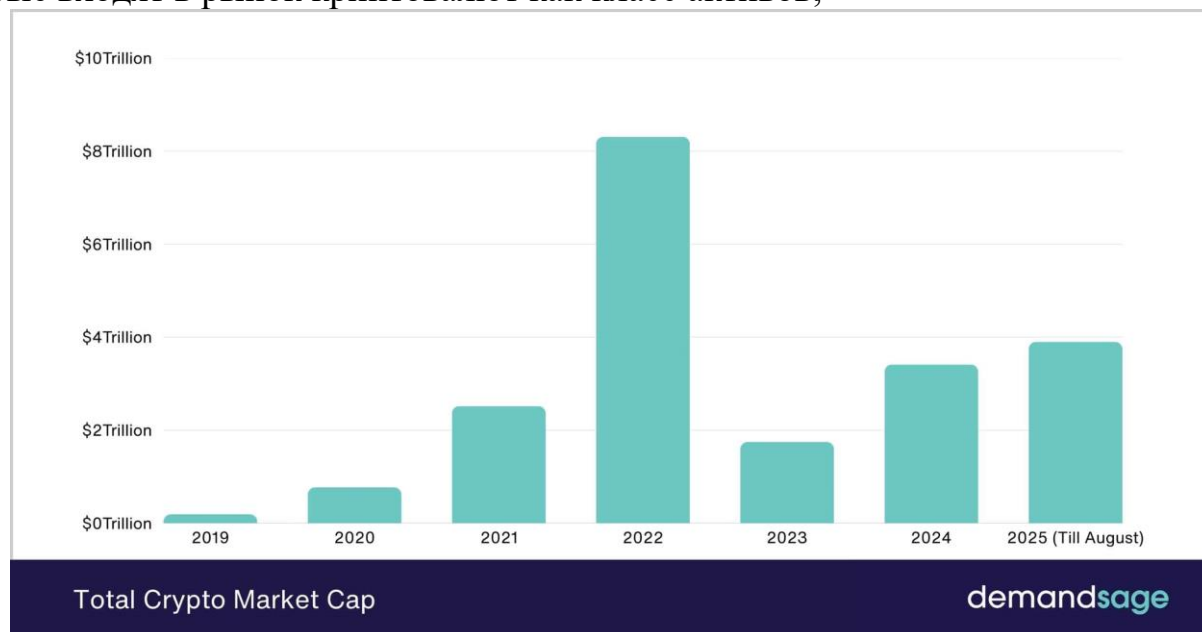

Рисунок 1 - Динамика капитализации крипто валюты с 2019 по 2025 гг

- высокое участие спекулятивных операций, деривативов, торгов на биржах.

По данным, примерно 45 % ликвидности крипторынка обеспечивают институциональные инвесторы [2].

Инвестиционные возможности и риски

Возможности:

- Высокий рост капитала — при благоприятных условиях цена некоторых криптовалют выросла в десятки/сотни раз за несколько лет.

- Доступность: криптовалюты можно приобрести практически круглосуточно, на любых биржах с глобальной доступностью.

- Диверсификация портфеля — криптовалюты могут быть альтернативой традиционным активам (акции, облигации, недвижимость) с иной корреляцией.

Риски:

- Высокая волатильность: рынок легко подвержен резким колебаниям цены, что может привести к значительным потерям.

- Регуляторные неопределённости: различное законодательство в разных странах, возможные запреты или ограничения.

- Технологические и операционные риски: возможность взлома бирж, кражи активов, ошибки в хранении.

- Отсутствие фундаментальных показателей — часто криптовалюты не имеют устойчивой доходности или денежного потока, как у компаний. Исследование «Analysis of Cryptocurrency Investment Determinants» подчёркивает, что интерес к инвестициям в криптовалюты зависит от восприятия доходности, риска и доступности [3].

Феномен криптомиллионеров.

Под «криptomиллионерами» обычно понимают лиц, чье состояние (или портфель криптовалют) оценивается в масштабе одного миллиона долларов и выше, и которые получили большую часть капитала именно благодаря криптовалютам. По отчёту Henley & Partners на 2025 год число криптомиллионеров достигло 241 700 человек [4]. В 2023 г. было зафиксировано около 88 200 криптомиллионеров. Это говорит о стремительном росте числа людей, получивших существенное богатство в криптоаксах.

Основные факторы, способствовавшие возникновению криптомиллионеров:

- Вход на рынок криптовалют в ранние периоды (низкая цена, высокий потенциал роста).

- Быстрый рост стоимости активов — например, биткоин и другие крупные криптовалюты дали многократную доходность.

- Диверсификация портфеля и использование альткоинов (альтернативных криптовалют) с высоким ростом.

- Институциональный вход, создающий фон роста и повышающий сообщество инвесторов.

- Глобальная доступность — возможность участия в криптовалюте из любой страны, минимальные барьеры входа.

Риски и ограничения модели «быстрого богатства»

- Высокий риск утраты капитала: многие криптомиллионеры могли потерять большую часть состояния вследствие падения цены или технических/регуляторных сбоев.

- Концентрация: значительная доля криптовалют контролируется узкой группой держателей («киты»), что создает системные риски.

- Эффект «пузыря» и возможный спад: как только рост рынка замедляется, недавние приобретения могут оказаться невыгодными.

- Этические и юридические вопросы: подоходные налоги, вопросы легализации капитала, риск мошенничества.

Если привести рынок криптовалют к сопоставимым размерам с традиционными активами: например, капитализация глобального рынка акций или золота составляет триллионы долларов, то рынок криптовалют всё ещё относительно мал, но быстро растёт. Согласно одному источнику, капитализация рынка криптоактивов по состоянию на август 2024 года составляла около \$2,2 трлн, что примерно в 8 раз меньше США ВВП и значительно меньше фондового рынка [5]. Это говорит о том, что потенциал роста ещё велик.

Основные драйверы роста рынка криптовалют включают:

- Технологические инновации (блокчейн, DeFi, смарт-контракты) — создают новые возможности использования.

- Приток институционального капитала — инвестиционные фонды, банки начинают включать криптовалюты в портфели.

- Макроэкономические условия: низкие процентные ставки, инфляционные ожидания — криптовалюты иногда воспринимаются как «хедж-актив».

- Глобальное распространение и проникновение интернета/цифровых финансов — облегчает участие инвесторов из разных стран.

- Рост капитализации рынка криптовалют, возможно, будет продолжаться, но темпы могут замедлиться из-за роста базы и усиления конкуренции.

- Усиление регуляции: страны постепенно формируют законодательство для криптоактивов, что может снизить спекулятивность, но повысить устойчивость.

- Институционализация: больше фондов и финансовых институтов могут предложить продукты (ETF, паи, деривативы) на базе криптовалют.

- Технологические сдвиги: появление новых блокчейн-решений, улучшение масштабируемости, снижение транзакционных издержек может повысить привлекательность криптовалют как активов.

Рынок криптовалют демонстрирует значительный рост и предоставляет инвестиционные возможности, которые ранее были недоступны широкому кругу участников. Популярность криптовалют привела к появлению феномена криптомиллионеров, что иллюстрирует потенциал капитала в этой сфере. Однако важнейшими остаются риски: волатильность, неопределённая регуляция, технологические угрозы. С экономической точки зрения, криптовалюты можно рассматривать как дополняющий актив-класс, но не как замену традиционным активам в портфеле. Для будущих исследований важно глубже анализировать: структуру инвесторов по регионам, динамику входа/выхода капитала, воздействие макроэкономических факторов на рынок криптовалют.

Литература

1. “Analysis of Cryptocurrency Investment Determinants”, G. G. Rif'an и др., *Journal of Economics Research and Social Sciences*, 2024. [Журнал UMY](#)
2. “Economics unchained: Investigating the role of cryptocurrency, blockchain and intricacies of Bitcoin price fluctuations”, I. Matharoo, 2023. [arXiv](#)
3. Crypto Industry Statistics. (2025). «Market Capitalization and Investment Trends». ZipDo Education Reports. [ZipDo](#)
4. Henley & Partners. (2025). *Crypto Wealth Report 2025: World nears quarter million crypto-millionaires*. [Henley & Partners](#)
5. National Bank of Kazakhstan. (2024). *Global crypto industry, general information and current status*. [nationalbank.kz](#)

ӘОЖ 657.01(075)

ҚАЗІРГІ ТАҢДА БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕП ПЕН АУДИТ САЛАСЫНДАҒЫ ЦИФРЛАНДЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Жұмабек Әли, Дүйсенбай Бекбол, Абибуллаев Абдулазиз
аға оқытушы Кененбаева З.М.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматриваются современные тенденции и проблемы цифровизации в сфере бухгалтерского учета и аудита. Раскрыта роль цифровых технологий в повышении эффективности финансового учета и аудиторской деятельности.

Summary: This article examines current trends and problems of digitalization in the field of accounting and auditing. The role of digital technologies in improving the efficiency of financial accounting and auditing is revealed.

Қазіргі заманда әлемдік экономикада цифрландыру үрдісі барлық салаларға еніп отыр. Қазақстан да бұл бағытта айтарлықтай жетістіктерге жетіп, экономикалық процестерді автоматтандыру мен ақпараттық технологияларды енгізу жолында ілгері қадам жасауда. Әсіресе бухгалтерлік есеп пен аудит саласы цифрлық технологиялардың ықпалымен түбегейлі өзгерістерге ұшырауда.

Бухгалтерлік есеп пен аудиттің басты мақсаты – ұйымның қаржылық жағдайы туралы нақты, толық және сенімді ақпарат ұсыну. Бұл процестерді цифрландыру есеп жүргізудің сапасын арттырып, адами факторға байланысты қателіктерді азайтады. Дегенмен, жаңа технологияларды енгізу барысында бірқатар мәселелер туындап отыр: ақпараттық қауіпсіздік, мамандардың біліктілігі, заңнамалық базаның жеткіліксіздігі және бағдарламалық қамтамасыз етудің жоғары құны.

Бухгалтерлік есеп саласындағы цифрландырудың маңызы

Цифрландыру бухгалтерлік есептің барлық кезеңдеріне әсер етеді. Қазіргі таңда көптеген ұйымдар есеп жүргізу үшін «1С:Бухгалтерия», «SAP», «Oracle Financials», «Бухсофт» секілді автоматтандырылған бағдарламаларды пайдаланады. Мұндай жүйелер:

- қаржылық ақпаратты нақты уақыт режимінде өңдеуге;
- есеп пен есептілік сапасын арттыруға;

- салық және қаржылық есепті жылдам дайындауға мүмкіндік береді.

Цифрландыру бухгалтерлік ақпараттың ашықтығын арттырып, ұйымішілік бақылауды күшейтеді. Сонымен қатар, деректерді бұлтты сақтау жүйелері («cloud accounting») бухгалтерлерге қашықтан жұмыс істеуге жағдай жасайды. Бұл – пандемия кезеңінде ерекше өзектілікке ие болған бағыт.

Автоматтандырылған бухгалтерлік есепке арналған ақпараттық жүйелерді үш топқа бөлуге болады:

1. Шағын жүйелер;
2. Шағын және орта кәсіпкерлікке арналған әмбебап жүйелер;
3. Ірі кәсіпорындарға бағытталған күрделі жүйелер [1].

Аудит саласындағы цифрлық технологиялардың қолданылуы

Аудит те жаңа технологиялармен белсенді дамып келеді. Соңғы жылдары аудит процесінде «Big Data», «Blockchain», «Artificial Intelligence (AI)» және 2Data Analytics2 құралдары кеңінен қолданылуда.

«Big Data» технологиясы аудиторы үлкен көлемдегі деректерді талдауға мүмкіндік береді;

«Жасанды интеллект (AI)» күмәнді операцияларды анықтап, тәуекел деңгейін төмендетеді;

«Blockchain» технологиясы деректердің өзгермейтіндігін қамтамасыз етеді және манипуляцияға жол бермейді.

Бұл технологиялардың барлығы аудит сапасын жақсартуға, объективтілікті арттыруға және аудиттік тексерудің тиімділігін көтеруге бағытталған.

Тәжірибе қажеттіліктері бүгінгі таңда жоғары сапалы бағдарламалық шешімдермен қамтамасыз етілмеген, сондықтан аудитке қойылатын негізгі талаптарды қанағаттандыратын автоматтандырылған ақпараттық жүйені құру қажеттілігі туындайды. Әзірлеушілердің күш-жігері сараптамалық аудит жүйесін дамытуға бағытталуы керек. Осы мақсатта жүйенің аудиті мен бақылауының автоматтандырылған ақпараттық бақылау-консалтингтік сараптау жүйесі моделінің функционалдық құрылымы ұсынылып, талаптары мен оның негізгі міндеттері айқындалған.

Қазіргі уақытта аудиторлар бағдарламалық жасақтамаға келесі міндеттерді қояды:

1) аудитті дайындау мен жоспарлаудан бастап қолданыстағы стандарттарға сәйкес қорытынды құжаттарды жинауға, жүйелеуге және ресімдеуге дейінгі аудиторлық қызметті автоматтандыру (компьютерлендіру) және стандарттау;

2) ақпаратты жоғалтпай аудит нәтижелерін тиімді сақтау [2].

Сондай-ақ аудиторлардың жұмысын автоматтандыру (компьютерлендіру) бағдарламалары оларға қойылатын кәсіби талаптарға сай болуы керек. Мұндай талаптарға мыналар жатады:

- аудиторлардың жұмысын жобалық принцип бойынша ұйымдастыру, бұл әрбір аудитте аудитті жоспарлау, орындау және аяқтау кезеңдерінің болуын білдіреді;

- аудитордың клиенттің бар бухгалтерлік есеп бағдарламасымен жұмысына көмектесу;

- аудит жүргізудің әртүрлі әдістері мен технологияларын пайдалануға мүмкіндік беретін әдістемелік блокты қосу;

- ұйымдастырушылық мәселелерді де, аудитті тікелей бақылау мәселелерін де шешуге мүмкіндік беретін жобаны басқару функцияларының болуы;

- кәсіпорынды басқару функцияларын жүзеге асыру, атап айтқанда ресурстарды, шығындарды, жұмыс уақытын жоспарлау және есепке алу, қаржылық есеп және экономикалық нәтиже көрсеткіштерін есептеу;

- аудит процесін ғана емес, сонымен қатар консалтинг, аутсорсинг, құқық және бағалау саласындағы ілесіп қызметтерді автоматтандыру (компьютерлендіру).

Осы кәсіби талаптарды есепке алу аудиторлық қызметті автоматтандырудың (компьютерлендірудің) тиімді және заманауи жүйесін ұйымдастыруға көп мүмкіндік береді.

Цифрландырудың негізгі мәселелері

Бухгалтерлік есеп пен аудитті цифрландырудың дамуына кедергі келтіретін бірнеше өзекті мәселелер бар:

1. «Ақпараттық қауіпсіздік.» Қаржылық деректердің ашықтығы хакерлік шабуылдар мен деректердің ұрлану қаупін арттырады.

2. «Мамандардың біліктілігі.» Көптеген бухгалтерлер мен аудиторлар жаңа технологияларды қолдануда қиындықтарға тап болады.

3. «Бағдарламалық қамтамасыз етудің қымбаттылығы.» Шағын және орта бизнес үшін заманауи бағдарламаларды сатып алу мен техникалық қызмет көрсету қаржылық ауыртпалық туғызады.

4. «Құқықтық база әлсіздігі.» Цифрлық аудит пен электронды есепке алу саласында нақты заңнамалық нормалар әлі толық қалыптаспаған.

Цифрландырудың артықшылықтары мен даму бағыттары

Цифрландырудың басты артықшылықтары мыналар:

- есеп жүргізудің дәлдігі мен жеделдігі артады;

- адами қателіктер азаяды;

- қаржылық бақылау күшейеді;

- салықтық есептіліктің ашықтығы қамтамасыз етіледі [3].

Дамудың болашағы мына бағыттарда көрінеді:

- бухгалтерлер мен аудиторларға арналған «цифрлық сауаттылықты арттыру бағдарламаларын» енгізу;

- «ақпараттық қауіпсіздік жүйелерін жетілдіру»;

- «бұлтты технологиялар мен жасанды интеллектті интеграциялау»;

- «мемлекеттік деңгейде электронды есеп жүйелерін дамыту».

Қорыта айтқанда, бухгалтерлік есеп пен аудиттің цифрландырылуы – заман талабы. Ол ұйымдардың тиімділігін арттырып, қаржылық есептің сапасы мен ашықтығын қамтамасыз етеді. Алайда, бұл процестің толық жүзеге асуы

үшін кадрлық әлеуетті арттыру, құқықтық базаны жетілдіру және ақпараттық қауіпсіздікті күшейту қажет.

Цифрландыру бухгалтерлік есеп пен аудитті жаңа деңгейге көтеріп, Қазақстан экономикасының бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал ететіні сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Бухгалтерлік есеп «басынан бастап» балансқа дейін (көмекші құрал) В. П. Проскурина Издательство LEM (Лем). 2019.
2. Грэм К.Н. Қазіргі заманғы аудит - Алматы: Дәуір, 2017.- 408 б
3. Чайковская Л. А., Проданова Н. А., Карпова И. Ф., Малинина, Е. И., Бачурина Л.И. Учетно-контрольные и аналитические процессы в условиях цифровизации экономики. Ч. 1 / Л. А. Чайковская, Н. А. Проданова, И. Ф. Карпова, Е. И. Малинина, Л.И. Бачурина. - М.: Изд-во Кнорус, 2019. - 450 с.

ӘӨЖ 336.61

ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҚҚА ӘСЕРІ

Жұмахан А., Мусаев Ж., Серикова С.

Ғылыми жетекші – магистр, аға оқытушы Қейкова Ж.К.

«Мирас» университеті, Шымкент қаласы

Резюме. Финансовая стабильность является одним из ключевых факторов долгосрочной устойчивости каждого бизнеса. Именно она позволяет экономическим субъектам справиться с экономическими колебаниями, рыночной неопределенностью и финансовыми рисками, которые представляет нам современный мир. Стабильное финансовое положение позволяет компаниям поддерживать ликвидность, исполнять имеющиеся обязательства, а также грамотно распределять капитал для возможности эффективного роста предприятия. В данной статье отражены новые тенденции в прогнозировании финансовой стабильности, подчеркивая влияние цифровой трансформации на бизнес-структуры. Подчеркивается актуальность передовых технологий в финансовом анализе.

Summary. Financial stability is one of the key factors for the long-term sustainability of every business. It allows economic entities to cope with the economic fluctuations, market uncertainty and financial risks that the modern world presents to us. A stable financial position allows companies to maintain liquidity, fulfill existing obligations, and properly allocate capital to enable effective growth of the enterprise. This article reflects new trends in forecasting financial stability, highlighting the impact of digital transformation on business structures. The relevance of advanced technologies in financial analysis is emphasized.

Қаржы секторы – цифрландыру шешімдерін енгізу тікелей қаржылық тұрақтылыққа әсер ететін негізгі сала. Цифрлық трансформация инновациялық құралдар арқылы қаржылық талдауды өзгертуде, нақты уақыт режиміндегі талдау мен кеңейтілген болжау мүмкіндіктерін ұсынады. Осылайша, тарихи деректерге негізделген дәстүрлі болжау тәсілдері екінші орынға ығысты. Технологиялар тәуекелдерді бағалау мен шешім қабылдау үдерістерін жетілдіріп, қаржылық тұрақтылықты басқарудың заманауи жүйесінде маңызды рөл атқаруда.

ҚР қаржы жүйесінің тұрақтылығына цифрландырудың әсері:

-Цифрлық технологиялар азаматтар мен бизнестің қаржылық қызметтерге қолжетімділігін едәуір кеңейтті. Kaspi Pay, Halyk Homebank, Samsung Pay сияқты сервистер халықтың күнделікті өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. ҚР Ұлттық банкінің деректеріне сәйкес, 2025 жылы қолма-қол ақшасыз төлемдердің үлесі жалпы операциялардың 80%-дан асты.

-Финтех кредит беру мен төлем жасау мүмкіндіктерін, әсіресе ШОБ пен банк инфрақұрылымы шектеулі өңір тұрғындары үшін, кеңейтті. Робо-эдвайзерлер мен автоматтандырылған инвестициялық платформалар халықтың кең тобына қор нарығына қатысуға мүмкіндік беріп, инвестициялауға кіру кедергілерін азайтуда. Краудфандинг пен P2P-кредиттеу сияқты баламалы қаржыландыру платформалары ШОБ-тың капиталға қолжетімділігін арттыруда.

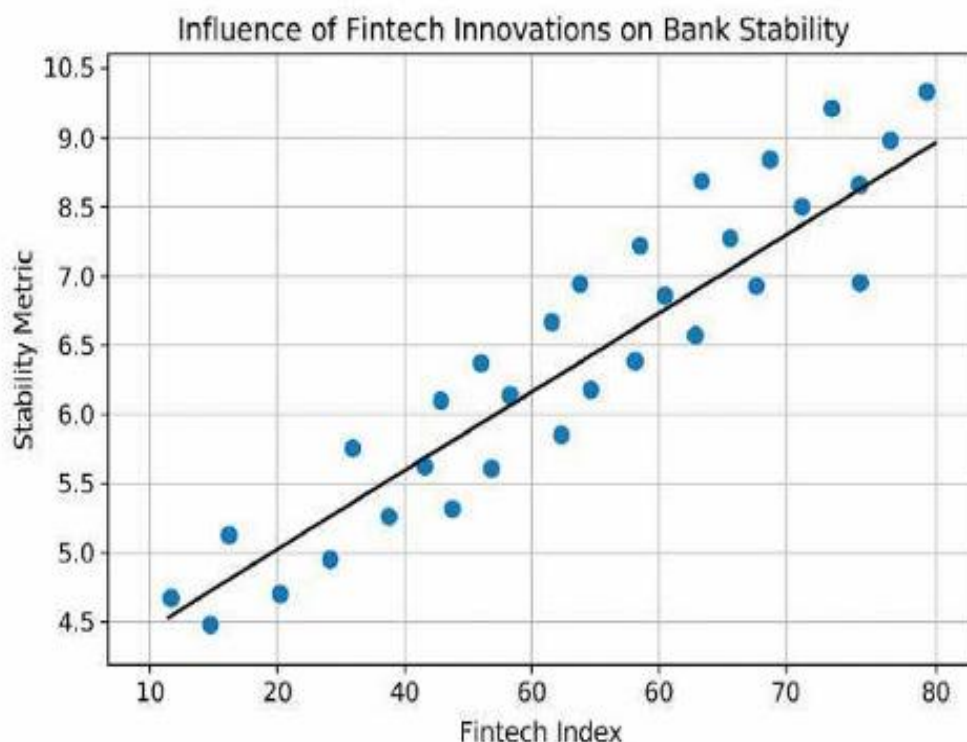
-«Цифрлық Қазақстан» және қаржылық сауаттылықты арттыру бағдарламалары 3,5 миллионнан астам адамды қамтыды.

-Электрондық құжат айналымы, eGov, e-Salyq және онлайн-кассалардың арқасында мемлекет төлемдер мен кәсіпорын операцияларының бақылауын күшейтті.

-Қазақстан CBDC — цифрлық теңгені енгізуде: 2024–2025 жылдары бұл модель шамамен 250 млрд теңге көлеміндегі мемлекеттік төлемдерді сынақтан өткізу үшін пайдаланылды.

-Электрондық төлемдер, смарт-келісімшарттар және блокчейн технологиялары бизнес пен азаматтарға комиссиялар мен уақыт шығынын азайтуға мүмкіндік береді. Мысалы, QR-төлемдердің енгізілуі шағын бизнес үшін комиссиялық жүктемені едәуір төмендетті. Ал финтех-платформалар бірнеше минут ішінде онлайн микронесиелер ұсынады.

-Банктер Big Data және машиналық оқыту технологияларын несие тәуекелдерін бағалау мен алаяқтықтың алдын алу үшін қолдануда. Мысалы, Банк ЦентрКредит 2020 жылдан бастап ML-платформа құрып, бүгінде 50 дереккөзден ақпарат талдап, өтінімдерді мақұлдау деңгейін 20–30%-ға арттырды, сонымен қатар тәуекел құны дәстүрлі әдістермен салыстырғанда 5–7 есе азайды. Ал Kaspi.kz скоринг жүйесін пайдаланады — шешім қабылдау уақыты небәрі 10 секунд, ал қаражат аудару 15 минутқа дейін созылады, бұл алаяқтық тәуекелін азайтады.

Сурет 1. Финтех қолдану салалары

Цифрландыру Қазақстанның қаржы жүйесінің тұрақтылығына жан-жақты оң әсерін тигізіп, ашықтықты, инклюзивтілікті, бақылау мен тиімділікті арттыруға ықпал етеді.

Алайда цифрландыру белгілі бір қауіптерді де тудырады. Ең алдымен — бұл киберқатерлер. 2025 жылдың басында кибершабуылдар саны 2024 жылмен салыстырғанда екі есе өсіп (30 000 оқиғаға дейін), финтех-шешімдердің қауіпсіздігіне қойылатын талаптарды күшейтті.

Сонымен қатар, халықтың жаңа технологияларға, әсіресе мобильді қосымшалар арқылы берілетін микрокредиттерге шамадан тыс сенімі байқалуда. Бұл қайта қарыздануға және әлеуметтік тәуекелдердің өсуіне әкелуі мүмкін. Мәселен, 2024 жылы онлайн рәсімделген микронесиелердің үлесі барлық өтінімдердің 67%-ын құрады, ал мерзімі өткен төлемдердің деңгейі 25%-дан асты.

Data Science, блокчейн әзірлеу және комплаенс салаларында білікті мамандарға деген сұраныс артуда, ал жасанды интеллект алгоритмдерінің «қара жәшік» сипаты пайдаланушылардың сеніміне қатысты сұрақтар туғызуда.

Сондықтан цифрлық технологияларды енгізу халық пен бизнестің қаржылық қызметтерге қолжетімділігін кеңейтіп, тәуекелдерді басқарудың тиімділігін арттыруға, болжауды жақсартуға және қаржылық операциялардың ашықтығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде қаржы институттарына деген сенімді күшейтіп, олардың тұрақтылығын арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Авдошин, С. М., & Песоцкая, Е. Ю. Доверенный искусственный интеллект как способ цифровой защиты. Бизнес-информатика, 16(2), 62-73. <https://doi.org/10.17323/2587-814X.2024.2.62.73>;
2. Воронова, Н. С., Яковлева, Е. А., Гусейнова, С. Э., & Ставрова, О. В. (2021). Цифровизация финансовых услуг в стратегии расширения евразийского сотрудничества. Креативная экономика, 15(12), 5027-5044. <https://doi.org/10.18334/ce.15.12.114015>;
3. Қазақстан Ұлттық банкі. 2015–2024 жылдардағы қаржылық инклюзия бойынша статистикалық деректер. <https://nationalbank.kz>;
4. Дүниежүзілік банк. World Development Indicators. <https://data.worldbank.org>.

УДК

ЦИФРОВИЗАЦИЯ И ТЕХНОЛОГИИ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Заляев Искандер Илдарович

Ладаненко Елена Ивановна, кандидат экономических наук, ассистент профессора, КРУ имени Ахмет Байтұрсынұлы, факультет экономики и права.

Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы.

Г.Костанай

Аннотация В статье анализируются процессы цифровизации государственного управления в Республике Казахстан, включая развитие электронного правительства, государственных цифровых платформ, инфраструктуры данных и технологий искусственного интеллекта. Обобщены ключевые проблемы цифровой трансформации — организационные, правовые, технологические и кадровые. Рассмотрены перспективы дальнейшего развития цифрового государства в контексте национальных стратегий, включая программы «Цифровой Казахстан», концепции цифровой трансформации госсектора и инициативы GovTech.

Ключевые слова: Казахстан, цифровизация, электронное правительство, государственное управление, GovTech, цифровая трансформация.

Введение

Цифровизация стала одним из ключевых направлений модернизации государственного управления в Республике Казахстан. Начиная с внедрения электронного правительства (eGov) в 2000-х годах и до реализации программы «Цифровой Казахстан» (2017–2022), государственные органы активно переходят на цифровые технологии, автоматизируются административные процедуры, развивается инфраструктура открытых данных и цифровых сервисов[1].

Несмотря на успехи, цифровая трансформация сталкивается с рядом проблем — от разрозненности ИТ-систем до организационной инерции и недостатка нормативного регулирования в области искусственного интеллекта. В статье проводится анализ состояния цифровизации, выявляются ключевые вызовы и предлагаются направления дальнейшего развития.

1. Состояние цифровизации государственного управления в Казахстане.

1.1. Электронное правительство и цифровые сервисы

Казахстан является одним из лидеров региона по развитию электронных государственных услуг. Основными элементами цифровой инфраструктуры являются:

- Портал электронного правительства eGov.kz;
- eGov Mobile — мобильное приложение с цифровыми документами;
- проактивные услуги (регистрация рождения, назначение пособий, услуги ЗАГС без подачи заявления);
- Электронная цифровая подпись (ЭЦП);
- QR-документы, полностью заменяющие бумажные версии.

В 2020–2024 годах существенный акцент сделан на переводе документов (удостоверение личности, водительские права, техпаспорт) в цифровую форму[2].

1.2. Национальная система данных.

Ключевую роль играет Национальный оператор — АО «Национальные информационные технологии» (НИТ). В его ведении находятся:

- Государственные базы данных (ГБД), включая
- Регистр физических лиц (РФЛ),
- Адресный регистр,
- Реестр недвижимости,
- Е-лицензирование.
- Инфраструктура «электронного правительства».

Развитие единого пространства данных является одним из стратегических направлений, закреплённых в Концепции развития цифрового государства.

1.3. GovTech и платформенная архитектура

Казахстан переходит от ведомственного подхода к государственным цифровым платформам.

Создаются:

- Государственная цифровая платформа (ГЦП);
- сервисы «жизненных ситуаций» (например, рождение ребёнка, открытие бизнеса). Разрабатываются механизмы включения стартапов в развитие государственных сервисов по модели GovTech[3].

1.4. Искусственный интеллект в госуправлении[5].

- Технологии ИИ применяются в следующих сферах:
- предиктивная аналитика в социальной политике;
- системы мониторинга безопасности;
- интеллектуальные сервисы в медицине (анализ снимков, диагностика);
- ИИ в сфере правопорядка;
- анализ больших данных при реализации госпрограмм.

2. Проблемы цифровизации государственного управления[7].

2.1. Технологические проблемы

- Нецифровизированность ряда государственных процессов и отсутствие совместимости ИТ-систем.

- Риски кибербезопасности. Утечки данных становятся одним из ключевых вызовов.

- Разрыв в региональной цифровой инфраструктуре. Сельские населённые пункты всё ещё испытывают недостаток скоростного интернета.

2.2. Организационные и кадровые проблемы

- Недостаток квалифицированных специалистов в государственном секторе. Частный сектор предлагает более высокую оплату и более динамичные условия.

- Сопротивление изменениям внутри госорганов. Сложно менять устоявшиеся управленческие практики.

- Нехватка компетенций по работе с данными и ИИ.

2.3. Правовые и нормативные проблемы.

- Необходимость обновления законодательства под задачи цифрового государства. Регулирование данных и ИИ требует доработки.

- Недостаточное внедрение стандартов управления данными.

- Требуется совершенствование норм по защите персональных данных.

3. Перспективы развития цифрового управления в Казахстане[6].

3.1. Переход к платформенной модели государства

Предполагает:

- отказ от ведомственных ИТ-систем,

- развитие единой государственной цифровой платформы,

- унификацию данных и автоматизацию процессов.

3.2. Масштабирование искусственного интеллекта.

Стратегические приоритеты:

- внедрение ИИ в сервисы госсектора;

- создание регуляторных «песочниц»;

- подготовка кадров по ИИ для госслужбы.

3.3. Цифровой суверенитет и безопасность.

Будут усилены:

- национальная облачная инфраструктура,

- казахстанское ПО,

- требования к локализации данных,

- система реагирования на киберугрозы.

3.4. Развитие GovTech-экосистемы

- Важная задача — привлечение стартапов и ИТ-компаний к созданию цифровых сервисов для государства.

3.5. Увеличение доли проактивных услуг

- Цель — услуги, которые гражданин получает автоматически, без обращения.

Заключение

Цифровизация государственного управления в Казахстане достигла значительного прогресса, однако требует комплексного развития инфраструктуры данных, совершенствования нормативной базы, повышения цифровых компетенций государственных служащих и укрепления кибербезопасности. Перспективы связаны с переходом к платформенной архитектуре, расширением применения ИИ, укреплением цифрового суверенитета и развитием GovTech. Реализация этих приоритетов позволит повысить эффективность государственного управления, улучшить качество услуг и укрепить доверие граждан.

Список использованной литературы

1. Программа «Цифровой Казахстан». Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года № 827.
2. О Концепции развития электронного правительства Республики Казахстан. Указ Президента Республики Казахстан от 10 ноября 2004 года № 1471.
3. Кодекс Республики Казахстан «О персональных данных и их защите» от 21 мая 2013 года № 94-V.
4. Министерство цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности РК. Официальные отчёты и аналитические материалы. — Астана, 2020–2024.
5. АО «Национальные информационные технологии». Годовые отчёты о развитии инфраструктуры электронного правительства. — Астана, 2019–2024.
6. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам РК. Отчёты о цифровой активности населения и использования ИКТ. — Астана, 2020–2024.
7. Сарсембаев А. Цифровая трансформация государственного управления в Казахстане: современное состояние и перспективы // Государство и право. — 2022.

UDC 338.45:621.039.52(574)

FINANCIAL MECHANISMS FOR SUPPORTING RENEWABLE ENERGY PROJECTS: EXPERIENCE AND CHALLENGES FOR KAZAKHSTAN

Zelenin A.S., Abdurakhmanova D.I., Mamatova-Mirsultanova R.A.

Scientific supervisor: PhD, Associate Professor Shinet G.G.

Miras University, Shymkent, Kazakhstan

Резюме. В статье рассматриваются финансовые механизмы поддержки проектов в сфере возобновляемой энергетики в Казахстане, выделяются практический опыт и возникающие вызовы. Анализируется роль государственного финансирования, международных финансовых институтов, государственно-частных партнёрств и инструментов «зелёного» финансирования в развитии возобновляемой энергетики. Представлены конкретные примеры проектов, включая ветроэнергетику, солнечную энергетику и малые гидроэлектростанции, и оценивается их экономическое, экологическое и социальное влияние. Обсуждаются проблемы, такие как регуляторные барьеры, ограниченный доступ к долгосрочному финансированию и технологические ограничения. Приводятся рекомендации по повышению эффективности финансовых механизмов и ускорению перехода Казахстана к зелёной экономике.

Ключевые слова: Казахстан; возобновляемая энергетика; финансовые механизмы; зелёное финансирование; инвестиции; государственно-частное партнёрство; энергетический переход; устойчивое развитие; международные финансовые институты.

Түйін. Мақалада Қазақстандағы жаңартылатын энергия жобаларын қаржыландыру механизмдері, олардың тәжірибесі мен туындайтын қиындықтары қарастырылады. Жаңартылатын энергетиканы дамытудағы мемлекеттік қаржыландыру, халықаралық қаржы институттары, мемлекеттік-жеке иелік әріптестік және «жасыл» қаржыландыру құралдарының рөлі талданады. Жоба мысалдары ретінде жел, күн және шағын гидроэлектр станциялары көрсетіліп, олардың экономикалық, экологиялық және әлеуметтік әсері бағаланады. Құжатта нормативтік кедергілер, ұзақ мерзімді қаржыға шектеулі қолжетімділік және технологиялық шектеулер сияқты мәселелер қарастырылады. Қаржы механизмдерінің тиімділігін арттыру және Қазақстанның жасыл экономикаға өтуін жеделдету бойынша ұсыныстар беріледі.

Кілт сөздер: Қазақстан; жаңартылатын энергия; қаржылық механизмдер; жасыл қаржыландыру; инвестициялар; мемлекеттік-жеке иелік әріптестік; энергетикалық көшу; тұрақты даму; халықаралық қаржы институттары.

The global shift toward renewable energy is a strategic priority for countries aiming to ensure energy security, reduce carbon emissions, and achieve sustainable economic growth. Kazakhstan, as a resource-rich country, has actively pursued the diversification of its energy sector. The government has established various incentives, supported by international financial institutions, to promote renewable energy projects. This includes wind farms, solar parks, and small hydroelectric stations.

Renewable energy development requires significant upfront capital investment, making the choice of financial mechanisms crucial. Traditional financing from commercial banks often faces limitations due to high risks and long payback periods, whereas innovative financial instruments, such as green bonds, concessional loans, and PPPs, are becoming increasingly relevant.

The government of Kazakhstan has implemented several programs to support renewable energy, including:

- Feed-in tariffs for renewable energy producers;
- Tax exemptions and accelerated depreciation for renewable energy equipment;
- Direct grants for feasibility studies and project preparation.

For example, the Kazakhstan Green Economy Concept (2013–2030) sets a framework for investment incentives, aiming to increase the share of renewable energy in the total energy mix to 50% by 2050.

IFIs play a significant role in providing long-term financing and technical expertise. Key institutions supporting renewable energy in Kazakhstan include:

- Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB): co-financing wind projects such as the Zhanatas Wind Farm (100 MW) and the Shokpar Wind Power Plant (100 MW). These projects reduce CO₂ emissions and stimulate private sector investment[1].
- World Bank (WB): providing concessional loans and guarantees to support the development of solar and small hydro projects, as well as institutional capacity-building.

- European Bank for Reconstruction and Development (EBRD): promoting energy efficiency and co-financing green projects with local banks[2].

PPPs have become a critical mechanism for mobilizing private capital. Projects are often structured with the state providing guarantees, regulatory support, or partial funding, while private investors contribute technical expertise and capital. For example, the Ekibastuz Solar Park is a PPP project where the private investor implemented a 50 MW solar plant with partial financing from the government.

Green bonds, sustainability-linked loans, and ESG-compliant financing instruments have emerged as tools to attract institutional investors. Through the Astana International Financial Centre (AIFC), Kazakhstan has promoted green bonds for energy projects, offering incentives such as lower interest rates and long-term maturity periods[3].

Zhanatas Wind Farm

- Location: Zhambyl Region
- Capacity: 100 MW
- Financiers: AIIB, European commercial banks
- Outcomes: annual reduction of 150,000 tons of CO₂, job creation, and enhanced energy security.

Shokpar Wind Power Plant

- Location: Almaty Region
- Capacity: 100 MW
- Features: combines concessional loans and green bonds
- Results: diversification of the regional energy mix, integration of ESG practices, and attraction of private capital.

Ekibastuz Solar Park

- Type: Solar PV
- Capacity: 50 MW
- Financing: PPP model, with partial government guarantees
- Impact: reduction of fossil fuel dependence, development of local supply chains, and promotion of technical expertise in renewable energy.

Small Hydro Projects in Southern Kazakhstan

- Capacity: 5–20 MW per station
- Financing: a combination of WB loans and local bank credit lines
- Achievements: increased access to electricity in rural areas, improved infrastructure, and environmental sustainability[4].

Challenges in Financing Renewable Energy Projects

1. Regulatory Barriers: Complex permitting processes and unclear licensing procedures slow project implementation.

2. Limited Access to Long-Term Capital: Commercial banks often hesitate to finance renewable projects due to long payback periods.

3. Technological Constraints: Local technical capacity is limited, requiring international expertise.

4. Risk Management: Currency fluctuations and policy changes create additional risks for investors.

5. Awareness and Financial Literacy: Local SMEs often lack knowledge about accessing international financing mechanisms[5].

Recommendations

- Strengthen regulatory frameworks and simplify licensing procedures for renewable energy projects.
- Expand domestic green finance markets through bonds, ESG-compliant loans, and investment funds.
- Promote PPPs to leverage private sector expertise and capital.
- Enhance capacity-building programs for local engineers and project managers.
- Integrate IFI financing with national strategies for sustainable energy development.

Kazakhstan has made significant progress in promoting renewable energy through a combination of state support, IFI financing, PPPs, and green finance instruments. Projects such as the Zhanatas Wind Farm, Shokpar Wind Power Plant, and Ekibastuz Solar Park illustrate the practical benefits of sustainable financing, including environmental protection, economic diversification, and private sector development. However, challenges such as regulatory barriers, limited access to long-term capital, and technological constraints remain. Addressing these issues through integrated financial mechanisms and policy support will accelerate Kazakhstan's transition to a sustainable green economy.

References

1. Asian Infrastructure Investment Bank. AIIB's Role in Driving Kazakhstan's Energy Transition. 2024. <https://www.aiib.org>
2. European Bank for Reconstruction and Development. Annual Report on Sustainable Growth in Central Asia. 2023. London.
3. World Bank. Country Partnership Framework for the Republic of Kazakhstan, FY2020–2025. Washington, 2019. <https://www.worldbank.org>
4. Astana International Financial Centre. Green Finance Centre Reports ESG Financing Trends. 2024. <https://aifc.kz>
5. Government of the Republic of Kazakhstan. Green Economy Concept 2013–2030. Astana, 2013.

УДК 657.1

ЦИФРОВИЗАЦИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ БИЗНЕСОМ

Исмайилов М.Б.

Научный руководитель: Серикбаева С.Г., к.э.н., ассоц. профессор
Казахский Национальный Аграрный Исследовательский Университет, г. Алматы, Казахстан

Түйін: Мақала Қазақстандағы бухгалтерлік есептің цифрлануының бизнес басқару тиімділігіне әсерін талдайды. Электронды құжат айналымы, ЭСФ, онлайн-ККМ және бұлттық ERP жүйелері есептеу үдерістерін жеделдетіп, деректердің дәлдігін арттырады.

Цифрлық сервистерді қолдану басқарушылық шешімдердің сапасын жақсартып, кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін күшейтеді.

Summary: The article examines how the digitalization of accounting in Kazakhstan enhances business management efficiency. Electronic document workflow, e-invoices, online cash registers, and cloud-based ERP systems accelerate processes and improve data accuracy. The use of digital tools strengthens analytical capabilities, supports better managerial decision-making, and increases the competitiveness of enterprises in a rapidly evolving digital economy.

Введение. В условиях развития цифровой экономики Казахстана цифровизация бухгалтерского учета становится ключевым фактором повышения прозрачности, оперативности и эффективности управления. Ручные методы учета уступают место электронному документообороту, онлайн-ККМ, электронным счетам-фактурам и интегрированным налоговым сервисам. Банки второго уровня также способствуют трансформации, предлагая интернет-банкинг, автоматизированные выписки и API-интеграции. Цель исследования – определить, как цифровая трансформация бухгалтерского учета влияет на качество управленческих решений в казахстанских предприятиях, что позволяет сформулировать научный вопрос и выдвинуть гипотезу.

Методы. В исследовании использован комплексный подход, включающий анализ нормативно-правовых актов Казахстана, изучение научных источников и обзоров по цифровой трансформации бухгалтерского учёта, а также сравнительный анализ применяемых цифровых инструментов. Дополнительно применены методы системного и структурно-функционального анализа для оценки влияния цифровых технологий на качество управленческих решений. Такой подход позволил выявить уровень внедрения цифровых сервисов и определить их роль в повышении эффективности управления бизнесом.

Результаты и обсуждение. Цифровизация бухгалтерского учёта в Казахстане развивается ускоренными темпами под влиянием государственной цифровой политики и активности рынка. Большинство предприятий используют электронные сервисы для налоговой отчётности, онлайн-ККМ и программные решения для ведения учёта. Это способствует стандартизации процессов и улучшает качество финансовой информации [1].

Особенно заметен рост применения интегрированных систем. Предприятия всё чаще переходят на облачные ERP-решения, электронный документооборот и автоматизированные сервисы ГНС. В бухгалтерии формируется связанная цифровая архитектура, где обработка первичных данных, обмен документами и сдача отчётности объединены в единый контур. Наиболее распространённые инструменты представлены в Таблице 1.

Таблица 1 – Основные государственные и коммерческие цифровые решения для бухгалтерии в РК

Категория инструмента	Наименование	Краткое описание функционала	Эффект для бухгалтерии
Государственные цифровые системы	Электронные счета-фактуры (ЭСФ)	Онлайн-выписка, регистрация и хранение счетов-фактур; автоматическая проверка	Снижение ошибок, автоматизация НДС-учета

		данных	
	Электронный документооборот (ЭДО): DocuX, E-Qazyna, Aviata EDO и др.	Подписание ЭЦП, обмен актами, накладными, договорами, архивация	Ускорение документооборота в 3-6 раз
	ИС ГНС «Кабинет налогоплательщика»	Налоговая отчетность, сверки, уведомления, автоматические проверки	Снижение рисков штрафов, оперативность
	ОНЛАЙН-ККМ (ОФД)	Передача чеков в ГНС, управление кассами, автоматическая выгрузка в 1С	Уменьшение ручного ввода, прозрачность продаж
Инструменты банков второго уровня (БВУ)	API Kaspi Business / Halyk Bank / Jusan / Forte / BCC / Eurasian	API для интеграций: автоматические платежи, уведомления, проверка счетов, выписки	Исключение ручного ввода банковских операций
Бухгалтерские программы и ERP-системы	1С: Бухгалтерия 8. Казахстан	Основной бухгалтерский учет, ЭСФ, зарплата, налоги, интеграции с банками и ЭДО	60–80% рынка, стандартизация учёта
	SAP S/4HANA	Автоматизация финансов, логистики, закупок, бюджетирования	Высокая точность учета, масштабируемость
	MyBalance, CloudBalance (облачные бух-сервисы)	Онлайн-учёт, автоматические сверки, интеграция с банками и ЭСФ	Доступность для МСБ, снижение затрат
Примечание – составлено автором на основе источника [2,3,4]			

Влияние цифровых решений проявляется в нескольких ключевых результатах:

- Сокращение трудозатрат – автоматизация первичных операций и сверок уменьшает ручной ввод данных.
- Рост точности учёта – встроенные проверки, сверки с ГНС и банками снижают вероятность ошибок.
- Ускорение документооборота – переход на ЭДО уменьшает время движения документов в 3–6 раз.
- Улучшение управленческой аналитики – ERP и BI-модули обеспечивают более оперативную управленческую отчётность [5].

Несмотря на положительные эффекты, остаются и сдерживающие факторы:

- нехватка специалистов, владеющих цифровыми и ERP-технологиями;
- высокие начальные затраты на внедрение для МСБ;
- повышение требований к киберзащите;
- низкая цифровая зрелость части предприятий.

Продвижение цифровизации бухгалтерского учёта требует системной поддержки со стороны государства, бизнеса и образовательной среды [6]. Для предприятий МСБ ключевыми мерами становятся внедрение доступных облачных ERP-платформ, повышение цифровых навыков бухгалтеров и

постепенная интеграция внутренних систем с государственными сервисами. Существенный эффект даст расширение инструментов электронного документооборота, внедрение финансовых API-блоков, автоматизация налоговых сверок и использование аналитических модулей. Государственным органам рекомендуется усиливать стандартизацию цифровых форматов данных, развивать инфраструктуру API взаимодействия и обеспечивать методологическую поддержку предприятиям при переходе на цифровые сервисы.

В долгосрочной перспективе необходима работа над повышением цифровой зрелости организаций – формирование культуры данных, интеграция бухгалтерского и управленческого учета в единую цифровую среду, развитие защищённых облачных платформ и усиление мер кибербезопасности [1,4]. Совокупность указанных шагов позволит увеличить эффективность финансового контроля, повысить точность управленческой отчетности и снизить операционные риски. Таким образом, цифровизация бухгалтерского учета становится не просто технологическим трендом, а стратегическим инструментом повышения конкурентоспособности бизнеса в Казахстане, обеспечивая основу для устойчивого роста и модернизации экономики.

Заключение. В целом результаты исследования показывают, что цифровизация бухгалтерского учёта в Казахстане формирует качественно новую среду ведения финансовых процессов, повышая точность данных, скорость документооборота и уровень управленческой аналитики. Несмотря на существующие барьеры – недостаток квалифицированных кадров, высокие первоначальные затраты и требования к кибербезопасности – внедрение облачных ERP-систем, расширение ЭДО, интеграция с государственными и банковскими сервисами создают прочную основу для дальнейшего развития. Государственная поддержка и повышение цифровой зрелости организаций будут ключевыми факторами успешного перехода к полностью автоматизированной бухгалтерской инфраструктуре, что, в долгосрочной перспективе, укрепит конкурентоспособность казахстанских предприятий и повысит устойчивость экономики.

Список использованной литературы

1. Kупenova Z. K., Baimukhanova S. B. Accounting in the context of digitalization // Journal of Critical Realism in Socio-Economics (JOCRISSE). – 2024. – Vol. 2, No. 3. – P. 305–327. – DOI: <https://doi.org/10.21111/jocrise.v2i3.66>
2. Новые цифровые решения для казахстанского бизнеса: бесплатная онлайн-бухгалтерия и облачные сервисы // DigitalBusiness.kz, 18.08.2025. — URL: <https://digitalbusiness.kz/2025-08-18/prilozhenie-dlya-biznesa-smart-zapravka-i-umnyi-pos-terminal-chto-bilo-na-demo-day-banka-tsentrkredit/>
3. Даулетханова Ж. Д. и др. Анализ уровня доступности цифровых финансовых услуг в банковском секторе Казахстана и среди стран ЕАЭС // Вестник Атырауского университета имени Халела Досмухамедова. – 2025. – Т. 76. – №. 1. – С. 287-299.
4. Zakharkina L., Rubanov P., Alibekova B., Zakharkin O., Moldashbayeva L. The impact of digital transformation in the accounting system of fuel and energy complex enterprises (International experience) // International Journal of Energy Economics and Policy. – 2022. – Vol. 12, No. 5. – P. 152–161. – DOI: <https://doi.org/10.32479/ijeep.13317>

5. Tussibayeva G., Sagindykova G., Amanova G. Transformation of accounting in the digital economy and prospects for its development // Economic Series of the Bulletin of the L. N. Gumilyov ENU. – 2023. – № 4. – P. 289–300. – DOI: <https://doi.org/10.32523/2789-4320-2023-4-289-300>

6. Постановление Правления Национального Банка Республики Казахстан «Об утверждении Правил автоматизации ведения бухгалтерского учёта» от 27 марта 2017 г. № 47 // ИПС «Әділет». — URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1700015084>

УДК 336.02

ВНЕДРЕНИЕ ЭФФЕКТИВНЫХ ФИНАНСОВЫХ МЕХАНИЗМОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Исмагуллаева Алина, Бахадирова Жасмин, Сабитова Диана
Научный руководитель старший преподаватель Бокушева С.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада Қазақстан Республикасы экономикасының тұрақты дамуын қамтамасыз ететін тиімді қаржылық тетіктерді енгізудің негізгі бағыттары мен практикалық аспектілері қарастырылған.

Summary: The article discusses the key directions and practical aspects of the introduction of effective financial mechanisms that ensure the sustainable development of the economy of the Republic of Kazakhstan.

В условиях современного мира устойчивое развитие становится ключевой целью многих государств, в том числе Казахстана. Страна сталкивается с множеством вызовов — от экологических проблем до социально-экономической диверсификации — требующих развития инновационных и эффективных финансовых механизмов. Внедрение таких механизмов позволяет мобилизовать внутренние и внешние ресурсы, стимулировать зеленые инвестиции и обеспечить долгосрочную стабильность экономики, социальной сферы и природных ресурсов.

Цель данной статьи — проанализировать существующие финансовые инструменты, применяемые в Казахстане, определить их эффективность и предложить пути их усовершенствования для достижения целей устойчивого развития.

1. Теоретические основы и значимость финансовых механизмов для Казахстана

Устойчивая экономика Казахстана во многом зависит от привлечения инвестиций, развития экологических проектов и социальной ответственности бизнеса. Финансовые механизмы выступают инструментом трансформации экономической политики государства, помогая сочетать рост и сохранение природных ресурсов, а также решать социальные проблемы (Мухамедова Г., 2020). Согласно концепции ЮНЕСКО, внедрение таких механизмов способствует реализации национальных стратегий в области экологии, энергетики и социальной сферы.

Ключевую роль играет создание системы финансовых ресурсов, способных направлять капитал в перспективные и экологичные проекты, что особенно важно для страны, где природные ресурсы (нефть, газ, металлы) требуют экологически ответственное использование.

2. Основные финансовые механизмы, реализуемые в Казахстане

2.1. Национальные инициативы и государственная поддержка

В Казахстане основным инструментом выступают государственные программы содействия развитию «зеленой экономики», такие как «Зеленая экономика» (2013 года) и «Энергоэффективность и возобновляемые источники энергии» (2019). Бюджетные средства, гранты и субсидии используются для стимулирования инвестиций в экологические проекты, энергоэффективность и устойчивое сельское хозяйство (Амангельдиева Б., 2021).

2.2. Зеленые облигации и инвестиционные фонды

В 2018 году Казахстан впервые эмитировал зеленые облигации, что стало важным шагом в привлечении частных инвестиций в экологическую инфраструктуру. Основная цель — финансирование возобновляемых источников энергии, очистных сооружений и природоохранных программ (Казахстанский центр зеленых финансов, 2020). Кроме того, национальные инвестиционные фонды, такие как «Самрук-Казына», ведут активную политику инвестирования в устойчивые проекты, отражающие международные стандарты ESG (экологические, социальные и управленческие показатели).

2.3. Механизмы международного финансирования и международные соглашения

Казахстан активно участвует в реализации глобальных инициатив, таких как Парижское соглашение и Программа Зеленого пояса Евразии. Международные организации, такие как Всемирный банк и ЕБРР, предоставляют кредиты и гранты для реализации зеленых проектов и формирования соответствующей инфраструктуры (Васиуллина Т., 2022).

2.4. Частное финансирование и инновационные инструменты

Краудфандинг, корпоративная социальная ответственность и развитие «зеленых» стартапов в Казахстане набирают обороты. В частности, создание платформ и площадок для привлечения частных инвестиций позволяет расширить спектр реализуемых проектов и повысить их доступность (Назарбаев А., 2020).

3. Основные проблемы и перспективы развития финансовых механизмов

Несмотря на активное развитие, Казахстан сталкивается с рядом проблем:

- Недостаточный уровень информационной прозрачности и отчетности по реализуемым экологическим проектам.
- Ограниченный внутренний рынок зеленых финансовых инструментов.
- Недостаточная правовая база и регуляторные стимулы для развития «зеленых» инвестиций.
- Отсутствие широкого распространения знаний о возможностях использования международных и национальных программ.

Для повышения эффективности необходимо совершенствование правовой базы, развитие институциональной среды и стимулирование частных инвестиций. Важно также внедрение стандартов корпоративного управления в области экологии и социального развития.

4. Перспективные направления и рекомендации

- Разработка национальных стандартов и правил для эмиссии зеленых облигаций и отчетности по ESG-принципам.
- Создание специальных предприятий и фондов, ориентированных на устойчивое развитие.
- Укрепление международного сотрудничества для привлечения дополнительных инвестиций.
- Повышение информированности бизнес-среды и населения о преимуществах участия в программах устойчивого развития.

Казахстан делает важные шаги в направлении внедрения финансовых механизмов для поддержки устойчивого развития. Внедрение новых инструментов, таких как зеленые облигации и международное финансирование, способствует мобилизации ресурсов и стимулированию экологически ответственного бизнеса. Однако для достижения стратегических целей необходима системная работа по совершенствованию правовых и институциональных основ, развитию внутреннего рынка зеленых финансов и повышению информированности участников. Только так Казахстан сможет успешно реализовать свои программы в области устойчивого развития и обеспечить стабильное будущее.

Использованная литература

1. Амангельдиева Б. (2021). Финансовые инструменты развития «зеленой» экономики в Казахстане. «Экономика и финансы», №4, с. 35–42.
2. Казахский центр зеленых финансов. (2020). Годовой отчет по зеленым облигациям. Алматы.
3. Мухамедова Г. (2020). Финансирование экологических проектов в Казахстане. «Стратегические исследования», №2, с. 59–65.
4. Назарбаев А. (2020). Инновации и инвестиции для устойчивого развития Казахстана. «Мировая экономика», №5, с. 17–24.
5. Васиуллина Т. (2022). Международное финансирование экологических проектов Казахстана. «Глобальные инициативы», №3, с. 102–108.

УДК 657.1/42

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ НА МАЛЫЙ И СРЕДНИЙ БИЗНЕС

Исмагуллаева Н. А., Шарапов С.Б., Сари А.М.

Научный руководитель: к.э.н., старший преподаватель Агабекова Ш.Н.

Университет «Мирас», Казахстан

Түйін: Мақалада цифрлық трансформацияның (КТ) шағын және орта бизнеске (ШОБ) әсері қарастырылады, цифрлық технологияларды енгізудің негізгі мүмкіндіктері, сын-қатерлері мен перспективалары анықталады. Цифрландыру бизнес-процестердің

тиімділігін арттырудың, нарықтарды кеңейтудің және клиенттердің тәжірибесін жақсартудың маңызды құралына айналуға.

Summary: The article examines the impact of digital transformation (DT) on small and medium-sized businesses (SMEs), identifies key opportunities, challenges and prospects for the introduction of digital technologies. Digitalization is becoming an important tool for improving the efficiency of business processes, expanding markets and improving customer experience.

Цифровая трансформация (ЦТ) представляет собой процесс интеграции цифровых технологий в различные аспекты бизнеса, включая стратегическое управление, операционные процессы, взаимодействие с клиентами и партнерами. Для малого и среднего бизнеса (МСБ) ЦТ открывает новые возможности для повышения эффективности, расширения рынков и улучшения качества обслуживания. Однако успешная реализация ЦТ требует комплексного подхода, включая изменение корпоративной культуры, развитие цифровых компетенций и адаптацию бизнес-моделей [1].

Повышение операционной эффективности

Внедрение цифровых технологий позволяет МСБ автоматизировать рутинные процессы, сокращать издержки и повышать скорость реакции на изменения рынка. Например, использование облачных сервисов для управления ресурсами и внедрение систем предиктивного анализа на базе больших данных способствует оптимизации бизнес-процессов и улучшению принятия решений.

Расширение рынков и улучшение клиентского опыта

Цифровизация позволяет МСБ выходить на новые рынки, включая международные, через онлайн-платформы и электронную коммерцию. Это также способствует улучшению взаимодействия с клиентами, предоставляя персонализированные услуги и ускоряя процесс обслуживания.

Цифровые технологии меняют традиционные бизнес-модели, основанные на линейном подходе к созданию ценности для потребителя. Компании начинают активно переходить к цифровым бизнес-моделям для того, чтобы не только сохранить, но и усилить свои конкурентные позиции в долгосрочной перспективе [2].

Будущее МСБ связано с развитием цифровых экосистем, где компании взаимодействуют друг с другом и с клиентами через цифровые платформы. Это позволяет создавать новые бизнес-модели, основанные на совместном потреблении ресурсов и данных.

Один из основных вызовов для МСБ — это нехватка специалистов с необходимыми цифровыми навыками. Это требует инвестиций в обучение сотрудников и привлечение внешних экспертов для реализации проектов ЦТ.

Многие малые и средние предприятия сталкиваются с ограниченными финансовыми ресурсами, что затрудняет внедрение дорогих цифровых решений. В таких случаях важно выбирать решения, которые соответствуют текущим потребностям и возможностям компании.

Сопротивление изменениям со стороны сотрудников и руководства может замедлить процесс цифровой трансформации. Важно проводить

информационные кампании, обучать персонал и демонстрировать преимущества цифровизации для бизнеса [3].

Использование искусственного интеллекта (ИИ) и анализа больших данных помогает МСБ принимать более обоснованные решения, прогнозировать спрос, оптимизировать цепочки поставок и персонализировать предложения для клиентов.

Для успешной цифровой трансформации необходимо развивать цифровые компетенции среди сотрудников, включая обучение новым технологиям, развитию аналитических навыков и пониманию цифровых бизнес-моделей.

Повышение операционной эффективности

Внедрение цифровых инструментов позволяет МСБ автоматизировать рутинные процессы, сокращать издержки и повышать скорость реакции на изменения рынка. Например, использование облачных сервисов для управления ресурсами и внедрение систем предиктивного анализа на базе больших данных способствует оптимизации бизнес-процессов и улучшению принятия решений.

Расширение рынков и улучшение клиентского опыта

Цифровизация позволяет МСБ выходить на новые рынки, включая международные, через онлайн-платформы и электронную коммерцию. Это также способствует улучшению взаимодействия с клиентами, предоставляя персонализированные услуги и ускоряя процесс обслуживания.

Изменение организационной структуры

Цифровизация требует изменений в организационной структуре компаний, включая создание новых подразделений, ответственных за внедрение и поддержку цифровых технологий. Это может включать назначение Chief Digital Officers (CDO) и формирование команд, занимающихся цифровыми инновациями [4].

Трансформация бизнес-моделей

Цифровые технологии способствуют переходу от традиционных линейных бизнес-моделей к цифровым моделям с сетевым эффектом. Это включает использование платформенных стратегий, интеграцию с партнерами через API и создание экосистем, ориентированных на потребности клиентов Reddit.

Недостаток цифровых компетенций

Один из основных вызовов для МСБ — это нехватка специалистов с необходимыми цифровыми навыками. Это требует инвестиций в обучение сотрудников и привлечение внешних экспертов для реализации проектов ЦТ.

Многие малые и средние предприятия сталкиваются с ограниченными финансовыми ресурсами, что затрудняет внедрение дорогих цифровых решений. В таких случаях важно выбирать решения, которые соответствуют текущим потребностям и возможностям компании [5].

Соппротивление изменениям со стороны сотрудников и руководства может замедлить процесс цифровой трансформации. Важно проводить

информационные кампании, обучать персонал и демонстрировать преимущества цифровизации для бизнеса.

Развитие цифровых экосистем

Будущее МСБ связано с развитием цифровых экосистем, где компании взаимодействуют друг с другом и с клиентами через цифровые платформы. Это позволяет создавать новые бизнес-модели, основанные на совместном потреблении ресурсов и данных.

Использование искусственного интеллекта (ИИ) и анализа больших данных помогает МСБ принимать более обоснованные решения, прогнозировать спрос, оптимизировать цепочки поставок и персонализировать предложения для клиентов [6].

Развитие цифровых компетенций

Для успешной цифровой трансформации необходимо развивать цифровые компетенции среди сотрудников, включая обучение новым технологиям, развитию аналитических навыков и пониманию цифровых бизнес-моделей.

Цифровая трансформация представляет собой важный этап в развитии малого и среднего бизнеса, открывая новые возможности для роста и конкурентоспособности. Однако успешная реализация ЦТ требует комплексного подхода, включающего изменение организационной структуры, развитие цифровых компетенций и адаптацию бизнес-моделей. Важно, чтобы МСБ воспринимали цифровизацию не как временную тенденцию, а как стратегическую необходимость для долгосрочного успеха.

Список использованной литературы

1. Чалый А.Д. Влияние цифровой трансформации на производительность бизнес-процессов // Азиатско-Тихоокеанский регион: экономика, политика, право. 2025. С. 63–78. DOI: 10.24866/1813-3274/2025-2/63-78
2. Жиенбаева Г.М., Бержанова А.М., Мухамбеткалиева Ф.К. Цифровая трансформация предприятий и её влияние на спрос на новые профессии в Западно-Казахстанском регионе // Scientific Journal of Pedagogy and Economics. 2025. DOI: 10.32014/2025.2518-1467.977
3. Воротников А.Н. Влияние цифровых технологий на трансформацию бизнес-моделей и организационных структур современных предприятий // Вопросы природопользования. 2025. DOI: 10.25726/17727-7318-5807-у
4. Яхшибоев Р.Э., Атаджанов Ш.Ш. Влияние цифровых технологий на развитие малого и среднего бизнеса в условиях цифровой экономики // Innovations in Science and Technologies. 2025. DOI: 10.32014/2025.2518-1467.977
5. Моделирование ценности для потребителя в контексте цифровой трансформации / Пригульный А.Г. // Reddit. 2023. URL: https://www.reddit.com/r/u_yaburunduk566/comments/119btqy
6. Building and development of an organizational competence for digital transformation in SMEs / Gonzalez-Varona J.M., Lopez-Paredes A., Poza D., Acebes F. // arXiv. 2024.

СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСҚАРУ ЕСЕБІНІҢ ДАМУЫН АҚПАРАТТЫҚ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

Ишанбек А.Р., Сыздыкбеков Б.Қ., Куралбаева А.Н.
Ғылыми жетекші- э.ғ.к., аға оқытушы Туребаева Ж.К.
«Мирас» университеті, Шымкент қаласы, Қазақстан

Резюме Предприятиям требуется повысить эффективность производства, конкурентоспособность продукции с деятельностью за счет внедрения достижений научно-технического прогресса в рыночных условиях, эффективных норм управления производством и консолидации неиспользованных резервов.

Resume Enterprises need to increase production efficiency, competitiveness of products with activities through the introduction of scientific and technological progress in market conditions, effective production management standards and consolidation of unused reserves.

Стратегиялық басқаруға көшудің негізгі мақсаты-жоғары басшылықтың назарын оның мүдделеріне аудару және оларда болып жатқан процестерді реттеу. Стратегиялық мәселелерге ұйымның мақсаты, оның негізгі түрлері мен қызмет салалары, одақтастар мен қарсыластарды анықтау, олардың артықшылықтары жатады. Құжаттарды айналдыру технологиясын, өнімді тұтынушылармен әрекеттерді тактикалық мәселелерге жатқызуға болады.

Стратегиялық менеджмент теориясында да, күнделікті тәжірибеде де микро деңгей шешуші объект болады. Объективті қажеттілік-бұл кәсіпорынды, өндірістің жеке түрін және материалдық құндылықтарды заттай түрде өндіретін, қоғамның экономикалық келбетін қалыптастыратын өндірістерді басқару. Яғни, басқарудың бұл деңгейі бүкіл басқару жүйесінің назарында болуы керек. Бизнесті басқару қызметі барлық экономикалық қатынастар мен қатынастардың жиынтығын толығымен қамти алмайды.

Өндірісті басқарудың ғылыми сипатында кәсіпорын ұлттық экономиканың біртұтас жүйесін құрайтын басқа қоғамдық өндіріс және тұтыну жасушаларымен бірге қарастырылады. Жалпы, кәсіпорынның басқару есебін жетілдіру кезінде келесі мақсаттар мен міндеттер айқындалады: стратегиялық орталықтар, кәсіпорынның стратегиялық мақсаттары мен міндеттері және олардың міндеттерінің болуы, негізгі құралдарды сараптау және кәсіпорында стратегиялық басқару есебін ұйымдастыруда қолданылатын әдістер. Тиімді стратегиялық басқару шешімін қабылдау және стратегиялық жоспарды әзірлеу үшін әрбір кәсіпорын өз шығындарын, сондай-ақ осы өндірістік шығындар туралы ақпаратты талдай білуі керек [1].

Стратегиялық менеджмент менеджерлердің басқару тұрғысынан ойлауының кендігін дамытады, оларды ұйым үшін пайдалы етеді. Ал жаңадан бастаған менеджерлер үшін стратегиялық менеджмент ұйымның жұмысын, кәсіпорын шығындарын басқара отырып, болашаққа стратегиялық маңызды шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді.

Стратегиялық дамудың негізі болып табылатын үш "маңызды пәнді" береді ("қозғаушы күш" ретінде олардың біреуі ғана негізгі стратегия ретінде әрекет етеді) (кесте 1).

1 кесте - Кәсіпорындардың стратегиясын дамытудың негізгі базасы

Пәндердің маңыздылығы	мақсаты	қажетті талаптар
шұғыл басымдылық өндіріске және өнім мен қызметті бөлуге негізделген	бағасы мен қолдану ыңғайлылығы бойынша өнеркәсіпке бағыттау	маркетинг, өндіріс және дистрибуция әлемдік стандарттар деңгейінде
тұтынушылармен сұхбаттық байланыс тұтынушыларды толық қанағаттандыратын өнімдер мен қызметтерді құруға негізделеді	ұзақ мерзімді адалдық пен тұтынушылар пайдасы	тұтынушыларға жақындау және ұзақ уақыттылық
өнімдегі жетекшілік айрықша өнімдер мен қызметтердің тұрақты өндірісіне негізделеді	жаңа идеяларды тез арада коммерциализациялау	r&d нарығын көздеу және компанияның икемділігі мен жылдамдығы

Компанияның әлеуетін бағалау қызметтің барлық салаларын (Менеджмент, өндіріс, маркетинг, Қаржы, ғылыми-зерттеу және оқыту) қамтитын SWOT талдауын қолдану арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. SWOT талдауын компанияның қызметі мен нарықтың жай-күйін сипаттаумен біріктіруге болады. Бұл стратегияны әзірлеу үшін комбинацияларды таңдауға мүмкіндік береді. Кәсіпорынның стратегиялық даму тұжырымдамасы мемлекеттік экономикалық саясатты іске асырудың негізгі тенденцияларын ескере отырып құрылуы керек. Практикалық деңгейде бұл компания дамуының стратегиялық парадигмасын үнемі түзету қажеттілігіне негізделген және келесі схема бойынша жүзеге асырылады: экономикалық жағдай-мемлекеттің экономикалық саясаты — компанияның стратегиясы-тиімді басқару.

Біздің көзқарасымыз бойынша, корпоративтік стратегияны қалыптастыру және дамыту сұраққа жауап беруі керек: компания қызметінің қандай бағыттарын дамыту керек? Өтімділік пен күрделі салымдарға қандай қажеттіліктер бар? Компанияның әлеуетін бағалау қызметтің барлық саласын (менеджмент, өндіріс, маркетинг, қаржы, зерттеу және дайындық) қамтитын SWOT талдауын қолдану арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. SWOT талдауын компания қызметінің сипаттамасымен және нарықтық жағдаймен біріктіруге болады. Бұл стратегияны құру үшін комбинацияларды таңдауға мүмкіндік береді. Кәсіпорынның стратегиялық даму тұжырымдамасы мемлекеттік экономикалық саясатты іске асырудың негізгі тенденцияларын ескере отырып жасалуы керек.

Практикалық деңгейде бұл компания дамуының стратегиялық парадигмасын үнемі түзету қажеттілігіне негізделген және келесі схема бойынша жүзеге асырылады: экономикалық жағдай-мемлекеттің экономикалық саясаты — компанияның стратегиясы-тиімді басқару.

Бүгінгі таңда, бір жағынан, қазақстандық бизнестің озық деңгейінің өсуі, екінші жағынан, негізгі нарықтардың қосылуымен бәсекелестіктің күшеюі - ұлттық кәсіпорындар басшыларының стратегиялық жоспарлау қажеттілігі туралы идеяны көтереді.. Компанияларды дамытудың стратегиялық бағдарламасын дайындау бойынша қызметтер келесідей: компанияның нарықтық ортасын зерттеу; компания портфелінің стратегиялық және терең ішкі сараптамасын жүзеге асыру; кәсіпорынның бәсекелестік жағдайын және бәсекелестердің қызметін талдау; терең талдау мен сараптама негізінде стратегиялық мақсаттарды көздеу арқылы оларды іске асыру жолдарын анықтау.

Менеджменттің стратегиялық есебі көбінесе сыртқы әлемге бағытталған, сондықтан шығындар мен бағалар, өнім көлемі мен нарықтағы үлестер, бос ақша ағындары және негізгі ресурстар туралы мәліметтер жинау арқылы компанияның бәсекелестік жағдайын бағалауды жеңілдету қажет. бәсекелес компаниялар. Стратегиялық позицияны қорғау және стратегияны анықтау үшін сіз мынаны білуіңіз керек: біз кіммен, қалай, неге бәсекелесеміз және бұл ұтымды жағдай ма, әлде керісінше ме? Кәсіпорынның стратегиялық дамуы тиімді болуы үшін бәсекелес компаниялардың болашақтағы шығындарының болжам бойынша төмендеуін ескеру өте маңызды, нәтижесінде баға төмендейді. Компанияның нарықтағы үлесін стратегиялық басқару есебінің шоттар кестесіне өнімнің негізгі түрлері бойынша енгізу қажет, өйткені оның динамикасын зерттей отырып, сіз негізгі бәсекелес компаниялардың күшін, біздің позициямыздың қалай өзгергенін біле аласыз.

Компанияның құн тізбегін түсіну келесі жағдайларға ерекше назар аударуды қажет етеді: егер компания бәсекелестік артықшылықты келесі жолдармен алуға ұмтылса, шығындардың тізбектің әрбір буынындағы шығындардың қалыптасуына әсері және басқа буындардағы шығындар бойынша қызметті жүзеге асыру [2].

Компанияға құн тізбегіндегі өндірістік қызмет арасындағы байланыстардың бағаларын төмендетуге мүмкіндік беріңіз. Жүргізіліп жатқан операцияларды кәсіпорынның стратегиялық дамуына байланысты қызмет және қызмет салаларына жіктей отырып, кәсіпорынның шығындар құрылымын жақсы түсінуге және олардың негізгі элементтерін анықтауға болады. Берілген тізбектегі әрбір әрекет шығындар мен активтерге байланысты болады. Кәсіпорынның өндірістік шығындары мен активтерін тізбектегі жеке қызметпен салыстыра отырып, осы қызметтің шығындарын бағалауға болады.

Әдебиеттер

1. Тайғашынова К.Т. Басқару есебі. Оқу құралы. Алматы: «ЛЕМ баспасы» ЖШС, 2011.-332 б.
2. Алданиязов К.Н. Управленческий учет и анализ: Учебное пособие. 2- изд. – Алматы, 2014. – 168 стр.

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ САЛАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДЫҒА ЗАМАНАУИ ТЕТІКТЕРІ

Кадирбек Е.Е.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматриваются современные механизмы повышения эффективности государственного управления в сфере сельского хозяйства. Особое внимание уделено вопросам цифровизации, внедрению инновационных технологий и развитию системы поддержки фермерских хозяйств. Определены направления совершенствования управленческих инструментов для обеспечения устойчивого аграрного роста.

Summary The article explores modern mechanisms for improving the efficiency of public administration in the agricultural sector. Particular attention is given to digitalization, the implementation of innovative technologies, and the development of support systems for farms. Key directions for enhancing management tools to ensure sustainable agricultural growth are identified.

Қазіргі таңда ауыл шаруашылығы ел экономикасының маңызды стратегиялық салаларының бірі болып табылады. Ол азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, халықты жұмыспен қамту және экспорттық әлеуетті арттыру сияқты негізгі әлеуметтік-экономикалық міндеттерді шешуге ықпал етеді. Осыған байланысты ауыл шаруашылығы саласындағы мемлекеттік басқару жүйесін жетілдіру және оның тиімділігін арттыру – мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі. Бұл салада басқарудың заманауи тетіктерін енгізу, цифрлық технологияларды пайдалану және институционалдық реформаларды жүргізу қажеттілігі артып келеді.

Ауыл шаруашылығын мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттырудың басты алғышарты – басқару құрылымдарын оңтайландыру және шешім қабылдау процесін жеделдету. Қазіргі кезде аграрлық саясаттың тиімді жүзеге асуы үшін көпдеңгейлі басқару жүйесі икемді әрі нәтижеге бағытталған болуы қажет. Бұл тұрғыда стратегиялық жоспарлау, бағдарламалық-бюджеттік басқару және көрсеткіштерге негізделген бақылау механизмдері ерекше маңызға ие. Мемлекеттік органдардың қызметін бағалау жүйесіне нақты, өлшенетін және салыстырмалы индикаторларды енгізу басқару тиімділігін арттырудың басты факторы болып табылады.

Ауыл шаруашылығын басқарудағы заманауи тәсілдердің бірі – цифрлық трансформация. Цифрлық технологиялар деректерді өңдеу мен талдау арқылы шешім қабылдауды жеделдетіп, ресурстарды тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Мысалы, агроөнеркәсіп кешенін басқаруда геоақпараттық жүйелер (GIS), дрондар мен спутниктік мониторинг құралдары кеңінен қолданылуда. Бұл технологиялар жердің құнарлылығын бақылауға, егіс көлемін оңтайландыруға және өнімділік көрсеткіштерін болжауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, электронды үкімет және цифрлық ауыл платформалары

арқылы мемлекеттік қызметтердің қолжетімділігі артып, шаруашылық субъектілерінің әкімшілік шығындары азаяды.

Мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттырудың тағы бір маңызды тетігі – ауыл шаруашылығы саласында инновацияларды ынталандыру. Ғылыми-зерттеу институттары мен агротехнологиялық орталықтардың қызметін үйлестіру, аграрлық стартаптарға қолдау көрсету және венчурлік қаржыландыру жүйесін дамыту инновациялық экожүйені қалыптастыруға жағдай жасайды. Бұл тұрғыда мемлекеттік гранттар мен субсидиялар саясатын жетілдіру қажет. Қаржылық қолдау нақты нәтижеге бағытталуы тиіс, яғни инновациялық өнімді өндіру мен оны нарыққа енгізу кезеңдеріне байланысты болуы керек [1].

Ауыл шаруашылығындағы мемлекеттік басқару тиімділігін арттыру үшін кадрлық әлеуетті күшейту де аса маңызды. Басқарушылар мен мамандардың кәсіби деңгейін арттыру мақсатында үздіксіз білім беру жүйесін дамыту қажет. Шетелдік тәжірибе көрсеткендей, аграрлық менеджмент саласында халықаралық стандарттарға сай оқыту бағдарламалары, цифрлық білім беру платформалары және практикалық тренингтер маңызды рөл атқарады. Бұл тәсіл мамандарды жаңа технологиялар мен инновациялық шешімдерді тиімді қолдануға бейімдейді.

Сонымен қатар мемлекеттік басқару жүйесінде ашықтық пен есеп берушілік қағидаттарын кеңейту – тиімділікті арттырудың негізгі шарты. Бұл мақсатта ауыл шаруашылығы саласындағы барлық субсидиялар мен мемлекеттік бағдарламалар туралы ақпараттың ашық түрде жариялануы және олардың орындалу барысына қоғамдық бақылау жүргізілуі қажет. Ашық деректер платформасы (open data) арқылы әрбір шаруашылық немесе кәсіпорын мемлекеттік қолдаудың қалай пайдаланылғанын бақылай алады. Бұл өз кезегінде сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін төмендетіп, қоғамның сенімін арттырады.

Халықаралық тәжірибеде ауыл шаруашылығын басқарудың тиімді тетіктеріне мысал ретінде Еуропалық Одақтың ортақ аграрлық саясатын (Common Agricultural Policy – CAP) және АҚШ-тағы ауылдық даму бағдарламаларын келтіруге болады. Бұл елдерде мемлекеттік қолдау жүйесі нарықтық тетіктермен ұштастырылған, ал фермерлердің табысы мен өнім сапасын арттыру үшін инновациялық жобаларға субсидиялар мен жеңілдіктер беріледі. Қазақстан жағдайында осы тәжірибені бейімдеп, ауыл шаруашылығын дамыту бағдарламаларын өңірлік ерекшеліктерге қарай саралап енгізу тиімді болар еді [2].

Қазақстанда ауыл шаруашылығы саласын мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттыру бағытында бірқатар реформалар жүзеге асырылуда. «Цифрлық Қазақстан», «Ауыл – ел бесігі» және «Агробизнес – 2025» бағдарламалары аясында ауыл шаруашылығын цифрландыру, жаңа технологияларды енгізу және фермерлердің біліктілігін арттыру бағыттары қолға алынған. Алайда, әкімшілік рәсімдердің күрделілігі, субсидиялау

жүйесіндегі ашықтықтың жеткіліксіздігі және ақпараттық инфрақұрылымның әлсіздігі сияқты мәселелер әлі де бар.

Мемлекеттік басқару тиімділігін арттыру үшін келесі ұсыныстарды атап өтуге болады. Біріншіден, ауыл шаруашылығын цифрландыруды жеделдету және барлық аграрлық қызметтерді бірыңғай электрондық платформаға көшіру қажет. Екіншіден, субсидиялау мен қолдау шараларын ашық және автоматтандырылған жүйеге енгізу керек. Үшіншіден, аграрлық кадрларды даярлау мен қайта оқыту бағдарламаларын заманауи стандарттарға сәйкестендіріп, халықаралық тәжірибеге негіздеу қажет. Төртіншіден, өңірлік ерекшеліктерді ескере отырып, басқару шешімдерін қабылдаудың децентрализациясын қамтамасыз ету маңызды.

Қорытындылай келе, ауыл шаруашылығы саласындағы мемлекеттік басқару тиімділігін арттыру – елдің азық-түлік қауіпсіздігі мен экономикалық тұрақтылығының кепілі. Цифрлық технологияларды енгізу, инновациялық экожүйені дамыту және басқару процестерінің ашықтығын қамтамасыз ету арқылы Қазақстан аграрлық сектордың жаңа даму деңгейіне көтеріле алады.

Әдебиеттер тізімі

1. Сатыбалдин А. А., Оспанов М. Т. Агроөнеркәсіп кешенін мемлекеттік реттеу негіздері. – Алматы: Экономика, 2021. – 284 б.
2. Қалиев Г. А. Аграрлық саясат және оның тиімділігі. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 240 б.

УДК 330.322:330.341.1(510+575.2):339.9

INVESTMENT POLICY AND INNOVATION STRATEGIES OF KYRGYZSTAN AND CHINA IN FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Kadyrova Umut, Sun Manli

Academic Supervisor – Gapurbaeva Shakhnos Rozizhanovna, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department «Management and Economics»
NCEI ARPC «IUK»

Түйін. Мақалада Қырғыз Республикасы мен Қытай Халық Республикасының сыртқы экономикалық өзара іс-қимылы контекстінде олардың инвестициялық саясаты мен инновациялық стратегияларының теориялық-әдіснамалық және практикалық аспектілері қарастырылады.

Резюме. В статье рассматриваются теоретико-методологические и практические аспекты инвестиционной политики и инновационных стратегий Кыргызской Республики и Китайской Народной Республики в контексте их внешнеэкономического взаимодействия.

Contemporary trends in the global economic system are characterized by the increasing role of innovations as a key factor of economic growth and diversification. The People's Republic of China (PRC), building a model of an innovation-driven industrial state, implements large-scale industrial modernization programs aimed at enhancing technological independence and developing national R&D competencies. The *Made in China 2025* strategy has transformed the traditional export-oriented

model into a system focused on domestic innovation cycles, artificial intelligence, green technologies, and digital manufacturing [1].

In the post-Soviet period, Kyrgyzstan faced a deep erosion of its scientific and technical potential. A sharp reduction in state funding, the destruction of sectoral infrastructure, and the loss of human resources in the 1990s led to stagnation in applied research and the disruption of scientific school continuity. Only since the early 2000s has the state begun phased reforms of the scientific and innovation sphere, adopting a series of fundamental documents: the Law “On Science and Scientific-Technical Policy” (2003), the State Program *Innovative Kyrgyzstan* (2006), and the Concept for the Development of Science until 2025. These measures signaled a transition from a fragmented approach to a systematic formation of innovation policy [3,9].

The aim of the study is to conduct a comparative-analytical analysis of the investment policy and innovation strategies of the Kyrgyz Republic and the PRC in foreign economic activity, identifying institutional characteristics, areas of synergy, and prospects for integration.

The PRC has built a multi-level system of strategic investment and innovation management, based on long-term state planning and close coordination between scientific-educational, industrial, and financial structures. Key directions of China’s innovation policy include:

- Development of high-tech industries (electronics, biotechnology, robotics, AI);
- Large-scale digitalization of the economy and formation of “smart” industrial platforms;
- Promotion of green technologies and renewable energy;
- Transformation of the production model from labor-intensive to knowledge-intensive.

Special attention in China’s innovation policy is paid to R&D outsourcing, which has become part of the national strategy for accelerated technology deployment. According to the National Bureau of Statistics of China, the share of enterprises using external R&D services increased from 32% in 2015 to 55% in 2024. This indicates a high level of institutionalization of scientific-industrial interaction. Mechanisms of *Industry–Academia–Research Integration* ensure comprehensive involvement of universities and academic institutes in the industrial innovation cycle, accelerating technology commercialization [2].

The Kyrgyz Republic implements an investment-innovation strategy aimed at modernizing the economy and forming a national innovation ecosystem. Key guidelines of recent state policy include the development of the digital economy, investment diversification, and strengthening international scientific cooperation. The implementation of the *Sanarip Kyrgyzstan 2023* program marks a transition to comprehensive digital transformation, including e-government services, IT infrastructure development, and promotion of innovative startups [5].

Collaboration with China within the *Belt and Road Initiative* (BRI) plays a particularly significant role. Joint projects in logistics, energy, digital economy, and education promote growth of direct investments and development of cross-border

innovation networks. Recent years have seen intensified projects for creating technoparks, applied research laboratories, and technology transfer centers with Chinese partners, forming a basis for technology localization and export potential enhancement [4,8].

Analysis shows that investment-innovation models of China and Kyrgyzstan differ in scale and institutional maturity but share common development vectors. China follows a national innovation system model, where the state acts as an integrator of science, education, and business. Kyrgyzstan, by contrast, implements an adaptive model focused on technology assimilation and institutional integration into international research networks.

Table 1. Comparative Analysis of R&D Outsourcing in China and Kyrgyzstan (2024)

Indicator	PRC	KR
Domestic R&D expenditure, % of GDP	2.6 %	0.12 %
Share of enterprises using R&D outsourcing, %	38.4 %	6.7 %
Main forms of outsourcing	Joint research centers, orders to universities and R&D institutes	Contracts with universities and individual researchers
Key sectors	Electronics, mechanical engineering, pharmaceuticals, IT, AI	Agro-industrial complex, food industry, raw material processing
Average enterprise expenditure on external R&D, mln USD	2.8	0.03
Main barriers	High competition, IP protection	Lack of qualified personnel, low digitalization
State support	<i>Made in China 2025</i> program, grants, tax incentives	State grants via NAS KR, programs under Ministry of Economy
Institutional partners	CAS, Tsinghua University, Zhejiang University, Huawei Research	KEU, KNU, KSTU, NAS KR

The table analysis demonstrates that in China, R&D outsourcing is a systemic element of innovation policy, ensuring a sustainable link between science and industry. In Kyrgyzstan, this process is emerging; however, interaction with Chinese technoparks and research centers creates conditions for accelerated development of this direction [5].

Academic institutions play a crucial role in China's innovation potential. Leading ones include the Chinese Academy of Sciences (CAS), Chinese Academy of

Engineering (CAE), Chinese Academy of Social Sciences (CASS), and Chinese Academy of Agricultural Sciences (CAAS). These structures ensure knowledge transfer from fundamental science to applied developments and industrial innovations [1].

Table 2. Institutional Structure of China's Innovation Potential

Academy / Institute	Year of Establishment	Main Areas of Activity	Number of Institutes	Number of Researchers
CAS	1949	Physics, Chemistry, Energy, AI, Nanotechnology	100+	~60,000
CAE	1994	Industrial production, mechanical engineering, infrastructure	40	~10,000
CASS	1977	Economics, Philosophy, International Relations, Sociology	31 institutes	~3,200
CAAS	1957	Agriculture, Biotechnology, Food Security	45	~6,000

The combined activity of these academies forms the institutional foundation of China's national innovation system, balancing fundamental discoveries, engineering developments, and practical application, thus supporting sustainable growth and strengthening technological leadership of the PRC [1,6].

The scientific novelty of this study lies in identifying the interrelation between investment policy and innovation strategies of China and Kyrgyzstan in the context of foreign economic cooperation. For the first time, institutional mechanisms of R&D outsourcing in KR are systematized, factors hindering their active implementation are identified, and the role of the Chinese model in forming an adaptive innovation system in Kyrgyzstan is demonstrated [4,8].

The results indicate that the effectiveness of innovation policy directly depends on:

- The level of coordination between state structures, business, and science;
- Availability of technology transfer and intellectual property protection mechanisms;
- Readiness for digital integration and R&D outsourcing forms.

The emerging Kyrgyz-Chinese partnership becomes a key element of the regional innovation architecture of Central Asia, promoting technological

diversification, strengthening human resources, and increasing investment attractiveness [4,8].

The study identifies key patterns and features of investment policy and innovation strategies of Kyrgyzstan and China in foreign economic activity. Firstly, China demonstrates a high degree of institutional maturity of its innovation system based on long-term planning, state regulation, and close coordination among research institutions, industrial enterprises, and financial structures. Secondly, Kyrgyzstan is in the process of establishing its own innovation ecosystem, relying on cooperation with international partners, primarily China. Thirdly, the further development of Kyrgyz innovation strategy should focus on institutional strengthening of scientific centers, human capital development, and creating conditions for technology transfer. Fourthly, adapting China's experience can accelerate technological modernization in Kyrgyzstan, provided targeted measures for improving state governance, venture financing, and digital infrastructure are implemented.

Thus, Kyrgyz-Chinese cooperation in investment and innovation has strategic significance for forming a sustainable foreign economic model capable of ensuring economic growth, production diversification, and enhancing the competitiveness of both countries within the Eurasian space.

References

1. State Council of PRC. Report on the Implementation of *Made in China 2025*. Beijing, 2024.
2. National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic. Economic Review KR 2023–2024. Bishkek, 2024.
3. World Bank. World Development Indicators 2024. Washington, D.C., 2024.
4. UNDP. Human Development Report 2024. New York: UNDP, 2024.
5. National Bureau of Statistics of China. China Statistical Yearbook 2024. Beijing: NBS, 2024.

ӨОЖ 657.1:330.34

ЭКОНОМИКАНЫҢ ҚОҒАМДЫҚ СЕКТОРЫНДАҒЫ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІҢ ГЕНЕЗИСІ

Какарман Б.М.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье исследуется генезис бухгалтерского учета в общественном секторе экономики, рассматриваются исторические этапы его формирования и эволюции с учетом влияния социально-экономических факторов, государственной политики и институциональных преобразований. Особое внимание уделяется роли публичного управления, принципам прозрачности, подотчетности и эффективности использования государственных ресурсов. Раскрыты современные тенденции стандартизации учета в государственном секторе и влияния международных практик на укрепление финансовой отчетности и бюджетной дисциплины в рамках социально ориентированной экономической модели.

Summary The article examines the genesis of accounting in the public sector of the economy, highlighting the historical stages of its development and evolution influenced by socio-economic factors, public policy, and institutional reforms. Special emphasis is placed on the role of

public administration, as well as principles of transparency, accountability, and efficiency in the use of public resources. The study identifies current trends in the standardization of public-sector accounting and the impact of international practices on strengthening financial reporting and budget discipline within a socially oriented economic model.

Қазіргі қоғамдық сектордағы бухгалтерлік есеп жүйесі тарихи тұрғыдан алғанда ұзақ эволюциялық даму жолынан өткен, экономиканың құрылымдық өзгерістері мен мемлекеттік басқару институттарының қалыптасуымен тығыз байланысты күрделі категория ретінде қарастырылады. Қоғамдық сектор экономикасы мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық міндеттерін жүзеге асыруға бағытталғандықтан, мұндағы есеп жүйесі тек қаржылық бақылау мен ақпараттық қамтамасыз ету құралы ғана емес, сонымен қатар қоғам алдындағы есептілік пен тиімділік принциптерін қамтамасыз ететін басқару тетігі саналады. Сондықтан бухгалтерлік есептің генезисін зерттеу қазіргі мемлекеттік сектордағы есеп стандарттарын жетілдіру, ашықтық пен бюджет тәртібін нығайту, тиімді басқарушылық шешімдер қабылдауды қамтамасыз ету үшін маңызды мәнге ие [1].

Қоғамдық сектордағы бухгалтерлік есептің тарихи бастаулары көне өркениеттерден бастау алады. Ежелгі Мысыр, Вавилон және Қытай мемлекеттерінде мемлекеттік ресурстарды есепке алу, салық жинау, қоғамдық жұмыстарды ұйымдастыру және әскери жүйені қаржыландыру мақсатында алғашқы есеп жүргізу формалары қолданылған. Антика дәуірінде полистік басқару жүйесі мен мемлекеттік қазына институттарының қалыптасуы есеп рәсімдерін жетілдіруге алғышарт болды. Осы кезеңдерден бастап қоғамдық активтерді басқару, ресурстарды бөлуді бақылау және мемлекеттік бағдарламаларды қаржыландыру процестері жүйелі есепке алынған.

Орта ғасырларда мемлекеттік биліктің орталықтануы мен фискалдық саясаттың күрделенуі нәтижесінде қазынашылық бақылау күшейіп, табысшығыс операцияларын тіркеу тәртіптері жетілдірілді. XIX–XX ғасырларда индустрияландыру, мемлекеттік аппараттың ұлғаюы, әлеуметтік бағдарламалардың көбеюі және бюджет жүйесінің күрделенуі мемлекеттік сектордағы бухгалтерлік есептің институционалдық негізінің қалыптасуына ықпал етті. Бұл кезеңде мемлекеттік қаржыны басқару, қазынашылық жүйе, бюджеттік жоспарлау және ішкі бақылау механизмдері дамып, есеп тұжырымдамасы толыққанды ғылыми бағыт ретінде орнықты [2].

Қоғамдық сектордағы есеп жүйесінің эволюциясына халықаралық бухгалтерлік стандарттардың қабылдануы ерекше әсер етті. Әлем елдері қоғамдық сектор қаржысын ашық және жүргізуге міндеттене отырып, мемлекеттік қаржылық есептілікті стандарттау, салыстырмалылықты арттыру және институционалдық сенімді күшейтуге ұмтылды. Осы негізде IPSAS – International Public Sector Accounting Standards қағидаттары енгізіліп, есеп жүргізудің халықаралық моделі қалыптасты. IPSAS стандарттары мемлекет ресурстарын тиімді пайдалану, бюджеттік процестердің ашықтығын қамтамасыз ету, қаржылық ақпараттың шынайылығын арттыру және қоғамға есеп беру мәдениетін дамытуда маңызды рөл атқарып келеді.

Қазіргі қоғамда бухгалтерлік есептің қызметі қаржылық бақылаумен шектелмейді. Әлеуметтік-бағдарланған экономикалық модель жағдайында мемлекет бюджеттік қаражаттарды бөлу, әлеуметтік бағдарламаларды қаржыландыру, мемлекеттік активтерді басқару, мемлекеттік сатып алуларды жетілдіру және Ұлттық қор мен мемлекеттік кәсіпорындар жүйесін бақылау сияқты маңызды міндеттерді атқарады. Осыған сәйкес бухгалтерлік ақпарат стратегиялық жоспарлау, тәуекелдерді басқару, тиімділік пен нәтижелілік көрсеткіштерін бағалау сияқты басқарушылық шешімдерге негіз болады.

Қоғамдық сектордағы бухгалтерлік есептің қазіргі кезеңдегі даму үрдістері цифрлық трансформациямен тығыз байланысты. Электрондық қазынашылық жүйелер, бюджеттік жоспарлау платформалары, мемлекеттік аудит құралдары, Big Data технологиялары және автоматтандырылған есеп жүйелері енгізілуде. Мемлекеттік қызметтерді цифрландыру, қаржылық деректердің ашықтығын қамтамасыз ету және ақпараттық қауіпсіздік шараларын күшейту қоғамдық ресурстарды басқарудың жаңа сапалық деңгейге өтуіне ықпал етуде. Сонымен қатар мемлекеттік есептіліктің интеграцияланған моделіне көшу, нәтижеге бағдарланған бюджеттеу жүйесі және мемлекеттік активтерді бағалау әдістемелерін жетілдіру заманауи басқару талаптарына сәйкес жүзеге асырылуда.

Қорытындылай келе, қоғамдық сектордағы бухгалтерлік есептің генезисі қоғамдық басқару жүйесінің тарихи эволюциясымен, экономикалық-саяси өзгерістермен және халықаралық стандарттармен айқындалатын үздіксіз даму процесін білдіреді. Бұл жүйе қоғам алдындағы ашықтық, есептілік және тиімділік қағидаттарын қамтамасыз ететін стратегиялық басқару механизмі ретінде қалыптасқан. Бүгінгі таңда мемлекеттік есепті одан әрі жетілдіру цифрландыруға, халықаралық стандарттарды бейімдеуге, аналитикалық құралдарды қолдануға және басқарушылық есептің ролін арттыруға бағытталуы тиіс. Қоғамдық секторда сапалы бухгалтерлік есеп жүргізу мемлекеттің экономикалық қауіпсіздігін, бюджет саясатының тұрақтылығын және халықтың мемлекеттік институттарға деген сенімін нығайтады.

Қоғамдық сектордағы бухгалтерлік есеп жүйесін одан әрі жетілдіру үшін институционалдық, әдіснамалық және технологиялық бағыттарды қамтитын кешенді шаралар қабылдау қажет. Ең алдымен, мемлекеттік секторда есеп жүргізуді халықаралық стандарттарға кезең-кезеңімен бейімдеу маңызды. IPSAS қағидаттарын толық енгізу, оларды ұлттық заңнамаға сәйкестендіру және мемлекеттік мекемелердің есеп саясатын қазіргі талаптарға бейімдеу қаржылық ақпараттың сапасын, анықтығын және ашықтығын арттырады.

Екіншіден, бюджеттік процестердің ашықтығын күшейту және қоғам алдындағы есеп беру мәдениетін дамыту қажет. Бұл бағытта мемлекеттік мекемелердің қаржылық есептілігін, стратегиялық жоспарлау нәтижелерін және бюджет атқарылуы жөніндегі деректерді көпшілікке қолжетімді форматта жариялау, сондай-ақ азаматтық қоғам институттарымен кері байланыс тетіктерін қалыптастыру маңызды [3].

Үшіншіден, цифрлық трансформацияны жеделдету қажеттілігі айқын. Электрондық есеп жүйелерін кеңейту, интеграцияланған қаржылық басқару платформаларын дамыту, деректерді талдау және жасанды интеллект элементтерін енгізу мемлекеттік сектордағы ақпараттық процестердің тиімділігін арттырады. Сонымен қатар киберқауіпсіздік стандарттарын күшейту де экономикалық қауіпсіздік үшін шешуші фактор болып табылады.

Төртіншіден, мемлекеттік қаржыны басқару жүйесінде нәтижеге бағытталған бюджеттеу, шығындардың тиімділігі мен әлеуметтік қайтарымдылығын бағалау тетіктерін жетілдіру қажет. Қаржылық бақылау құралдарын күшейту, тәуекелге негізделген аудитті дамыту және мемлекеттік активтердің стратегиялық басқару моделін енгізу бюджет тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Бесіншіден, кадрлық әлеуетті дамыту қоғамдық сектордың табысты трансформациясының негізі болып табылады. Бухгалтерлер мен қаржы қызметкерлерінің кәсіби даярлығын жоғарылату, халықаралық стандарттар бойынша оқыту және үздік тәжірибелерді енгізу маңызды. Университеттер, ғылыми орталықтар және мемлекеттік құрылымдар арасындағы серіктестік шеңберінде ғылыми-тәжірибелік зерттеулерді қолдау жүйесін қалыптастыру қажет.

Жоғарыда аталған шараларды іске асыру қоғамдық сектордағы бухгалтерлік есептің тиімділігін, ашықтығын және басқарушылық маңызын күшейтіп, мемлекеттік ресурстарды ұтымды бөлуге, экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге және қоғамның мемлекеттік институттарға деген сенімін арттыруға ықпал етеді.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі. Мемлекеттік секторды қаржылық есепке алу және есептілік стандарттары. – Астана: ҚР ҚМ, 2022. – 142 б.
2. Бухгалтерский учет в государственном секторе: учебное пособие / Под ред. В.Л. Назаровой. – Москва: ИНФРА-М, 2021. – 312 с.
3. Сыдықов Н.С., Көшербаева Л.А. Мемлекеттік сектордағы қаржылық есеп және аудит. – Алматы: Экономика, 2020. – 296 б.

ӘОЖ 388.012

ҚАЗАҚСТАНДА «АҚЫЛДЫ ҚАЛАЛАРДЫҢ» ДАМУЫ МЕН ҚАЛЫПТАСУЫ

Камалова А.А - 7М05520 - «География» БББ, 2-курс магистранты

Кенжебай Р.Н – п.ғ.к., доцент

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан зерттеу университеті, Шымкент, Қазақстан

В настоящее время «умные города» по странам мира лидируют в экономическом развитии. В этом контексте в соответствии с концепцией «Смарт Сити», которая является составной частью государственной программы Республики Казахстан «Цифровой Казахстан - 2020», очевидна необходимость анализа проведенных мероприятий и определения осуществленной работы по повышению эффективности всех городских услуг с использованием информационно-коммуникационных технологий. В статье подробно

рассматриваются поручения Президента страны о развитии «умных городов» и о развитии и становлении городов.

Currently, smart cities are leading the world in economic development. In this context, in accordance with the concept of «Smart City», which is an integral part of the state program of the Republic of Kazakhstan «Digital Kazakhstan 2020», there is an obvious need to analyze the activities carried out and determine the work carried out to improve the efficiency of all urban services using information and communication technologies. The article discusses in detail the instructions of the President of the country on the development of «smart cities» and on the development and establishment of cities.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаевтың 2025 жылдың қыркүйек айындағы Жолдауында «ақылды» қалаларды құру туралы тапсырмасы берілді. Онда: «Alatau City аймақтағы толық цифрланған алғашқы қалаға айналуға тиіс. Мұнда Smart City технологияларын қолданудан бастап тауарлар мен қызмет ақысын криптовалютамен төлеуге дейінгі жаңалықтың барлығы енгізілуі керек. Бұл қала Қазақстанның келешектегі келбетін танытпақ. Онда технологиялық өрлеуге және өмір сүруге барынша қолайлы жағдай үйлесім табуы қажет» - деп көрсетілген [1].

Мемлекет басшысының тапсырмасынан кейін ҚР «ақылды» қалаларды құру әдістемесі бекітілді. Әдістеме негізіндегі бұйрық 2026 жылдың 1 қаңтарынан бастап күшіне енеді [2].

Ел Президентінің тікелей тапсырмасынан кейін 2025 жылдың 12 қыркүйегінде «Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі» министрінің бұйрығы негізінде «ақылды» қалаларды құру әдістемесі аясында ҚР «ақылды» қалаларының эталондық стандарты бекітілді.

Қазіргі таңда әлем елдері мен Қазақстанда қалалардың тұрақты дамуын қамтамасыз ету мен «урбанизация» процесінің қолайсыз факторын азайту мақсатында «ақылды қала» (smart city) тұжырымдамасы айрықша назарға алынуда. Зерттеу дерегі бойынша бұл ұғым тұңғыш рет 1990 жылдың соңында қалыптасып, ХХІ ғ. екінші он жылдығында қалаларды басқару ісінде кеңінен қолданысқа ене бастаған.

Отандық ғылымды сараласақ, «ақылды» қалаларды дамыту урбанизация үрдісімен бірге зерттелуде. Осы тақырып аясында У.М.Ысқақов, А.Е.Есентүгелов, Н.К.Нұрланова, И.Н.Ильина, Р.У.Рахметова, К.А. Жакенова және басқа да ғалымдар еңбектер жазған [3].

Қазіргі таңда «Smart City» терминінің зерттелуін сараласақ, бұл ұғым бренд ретінде технологияда қолдануының кең спектріне байланысты, «ақылды қала» ұғымының нақты анықтамасы қалыптаспаған. 2013 жылғы (Department for Business, Innovation and Skills, UK) ақылды қалалар туралы анықтамалық құжатта: «бұл ұғым бір орнында тұрмайды, «ақылды қала» ұғымының нақты анықтамасы жоқ. Бұл процесстер немесе қадамдардың жиынтығы, нәтижесінде өмір сүруге қолайлы, икемді қалалар саны артады. Мұндай қалалар қазіргі заманғы сын-қатерлерге жауап бере алады [4].

Аналитикалық шолу барысында «Ақылды қала» терминінің салыстырмалы түрде таяуда енгізілгендігі және бұл ұғымның нақты түсіндірмесінің әлі қалыптаспағандығы айқындалды. Дегенмен сарапшы-

ғалымдар ақылды қалаларды басқарудың қайнар көзі - халықтар екендігін мойындайды.

Қазіргі «ақылды қала» бейнесіне тоқталсақ: «экономикасы жоғары, басқару жүйесі жүйеленген, инфрақұрылымы жетілген, адамдардың қолайлы өмір сүрінің барлық талаптарына сәйкес келуі тиіс. Ал тұрғын халықтары да цифрлық тұрғыдан сауатты әрі жаңашылдыққа бейім келуі тиіс. «Ақылды қала» критерийлері: 5G мобильді байланысы, Wi-Fi-ға енетін көптеген нүктелері, ақылды паркингтер, жол қозғалысын оңтайландырылған жүйе, мемлекеттік қызметтердің онлайн форматтағы қолжетімділігі, халықтардың азаматтық позициясының белсенділігі, қоқыс қалдықтарын өңдейтін аппараттары және т.б. белгілері болады. Осы критерийлер орындалған жағдайда ғана қала «ақылды» қалалар санатына қосылады.

Д.Е.Сейітқазы, Г.К.Укибаеваның «Ақылды қалалар» тұжырымдамасы: қалалық жайлы ортаны цифрландырудың Солтүстік Еуропа елдері және Қазақстандағы тәжірибесі» атты мақаласында қалаларды дамытудың төмендегідей тұжырымдамасын ұсынады [5]. Біздер әрбір тұжырымдамаға жеке-дара тоқталық.

1.Еуропа елдерінде қабылданған «2025 климат жоспары» бағдарламасы. Бағдарлама аясында Еуропа елдерінің халықтары оң шешімдер қабылдауға қатысуға және әкімшілік қызметтер мен қорларға қол жеткізу жағынан да «ақылды» сервистерді пайдаланып келеді [6].

Қазақстан Республикасының «Жасыл Қазақстан» ұлттық жобасының аясында қалаларда энергетикалық тиімділік пен жаңартылатын қуат көздерін қалыптастыру қалалық басқару мен жоспарлау барысының күн тәртібінде басты назарға алынып келеді. Алматы, Астана және Шымкент секілді ірі қалалардағы атмосфералық ауаның бақылауы арнайы ауа құрамын мониторингілейтін датчиктер арқылы жұмыс жасайды. Сонымен қатар қазіргі таңда «Жасыл» экономика бағдарламасы бойынша баламалы энергетиканы қолдану әдістері қолға алынған.

2.Қалаларды дамыту бағдарламасында су жүйесін қолданудың тиімді жолдары қарастырылған. Мысалы, Еуропа елдерін сараласақ, Нордхавн ғимаратын техникалық және гигиеналық қажеттіліктерді өтейтін жаңбыр суларын жинау жүйесімен жабдықтау жөнінде шешім қабылданған. Жүйе бойынша айлақ пен көптеген каналдардың арнайы орналасуы негізінде тұрғын үйлер, кафелер мен дүкендер т.б. нысандар суға тікелей қол жеткізе алады. Осындай жобаның мысалы ретінде, ҚР-да суландыру жүйесін автоматтандыруда Түркістан қаласындағы су ресурстарын басқару мақсатында Бөген су қоймасынан бастау алатын Түркістан магистральді арнасымен келетін ағын суды тиімді пайдалануда арнаның су өткізгіштігін есептейтін датчиктер цифрландырылып толығымен суды пайдалану бақылауға алынған.

3.Мақалада Еуропа елдерінің жергілікті атқарушы органдарының автобустар, пойыздар мен метрополитеннің орталықтандырылған жүйесін құруда маңызды роль атқаратындығы айтылған. Жаяу жүргіншілер

транспорттың сан алуан түрлерімен қаланың ішінде ешқандай кедергісіз жүріп тұра алады, сол үшін барлық жағдай қарастырылған.

Қазіргі таңда елімізде Отандық қоғамдық көлік тасымалдаушылары осыған ұқсайтын автобустар мен метрода автоматтандырылған электронды билет жүйесін қолданысқа енгізген. Мысалы еліміз бойынша тұңғыш рет Алматы және Қарағанды қалаларында «Onay «Жол ақысын есептеу және төлеу жүйесін автоматтандыру» (ЖЕТЖА) жобасы бойынша және Шымкент қаласында «Tolem» электронды карталары енгізілген. Астана қаласында «Astra» компаниясының жобасы QR-кодпен мобильді қосымшасы арқылы төлеу ісі кеңінен таралған.

4.Бағдарламаның төртінші бағыты - экологиялық таза көлік жүйесіне көшу болып саналады. Қазіргі таңда мегаполистер - Астана және Алматының автобустар саябағында электрмен жүретін автобустар қолданысқа еніп, қаланың атмосфералық ауасын тазалау бағытында жұмыстар жасауда. Жоғарыдағы бағыт бойынша аталған қалаларда автокөлік газымен қамтамасыз етілген «Эко такси» және толықта электромобильмен жабдықталған «BlueSkyTaxi» таксопарктері жұмыс жасайды. Сонымен қатар Астана, Алматы және Шымкент қалаларында көлік санының артуы экологиялық проблемаларды одан әрмен ушықтыруда. Сол себепті электрлі көліктер санын арттыру, он жылдан астам уақыт қолданылған көліктерді утилизацияға жіберу және де ескі көліктерді үлкен қалаларға кіргізбеу мәселелері қарастырылуда.

5.Цифрландыру саласындағы алдыңғы қатарлы қызметтерді көрсетудің үлгісі ретінде «ашық деректерге» жол ашатын «ақылды Каласатама» ғаламтор қызметі әзірлену барысында. Аталған жоба ерекшелігі Астана қаласындағыдай аялдамаларда көліктің келу уақытын көрсетіп, смартфоннан жолаушылардың билет сатып алу мүмкіндігі қарастырылған.

6.ҚР-да жүзеге асырылып жатқан ауқымды жобаның бірі - «SmartParking Technologies» ұсынған «ақылды ақылы» автотұрақтар үлгісі. Осы жоба аясында ірі мегаполистер мен қалаларда автотұрақ жұмыстарын ыңғайластыру жұмысы жүргізіліп келеді. Тұрғын халықтар үшін автотұраққа көліктердің тұру уақыты бойынша ақы төлеудің жүйесі енгізілген. Еліміздегі «ақылды қала» құру аясындағы алдыңғы қатарлы жобаның бірі «SmartAqkol» ешқандай да әлемнің «смартситиынан» кем түспейді. Жоба бойынша қала инфрақұрылымын тиімді басқаруға мүмкіндік беретін, адамдарға жаңа қызметтер мен мүмкіндіктерді ұсынатын бірыңғай ақпарат жүйелері мен ахуалдық орталықтар өз жұмыстарын атқаруда. Жалпы қарастырсақ, кез-келген елдің «ақылды» қала тұжырымдамасы жүзеге асуы үшін сандық экономика қағидаттары маңызды роль атқарады.

Қорытындылай келе, Ел Президенті Қ.Тоқаевтың Қазақстан халқына жасаған кезекті Жолдауындағы «ақылды» қалаларды дамыту тұжырымдамасында: «Қазіргі цифрлық технология мен жасанды интеллект платформасы аясында азаматтарға қолайлы цифрлық қалаларды дамытуға қатысты нақты тапсырмалар берілді». Соның аясында елдің жаңа іскерлік және инновациялық орталығы Алатау қаласын құру мен дамыту мәселесі атап

көрсетілді. Жалпыұлттық маңызы бар осы жобаны жүзеге асыру мақсатында арнайы жер телімі бөлініп, алғашқы жоспарлау жұмыстары аяқталған. Alatau City жобасын Шэньчжэнь жаһандық технополисін салуға қатысқан қытайлық компания жүзеге асырады.

Қазақстандағы ақылды қалаларды қорытындыласақ, Smart city тұжырымдамасын Қазақстанның белгіленген қалаларынан өзге аймақтарында да жүргізу қажет. Себебі, Қазақстандықтардың әлеуетін, өмір сүру деңгейін арттыру үшін инфрақұрылымды дамыту, адамдардың қауіпсіз, бейбіт қоғамда өмір сүруіне барлық жағдай жасау мақсатында «ақылды қала» тұжырымдамасын барынша жедел түрде жүзеге асыруымыз керек. Қазақстандықтардың әлеуметтік көңіл-күйі, өз өмірін Қазақстанмен байланыстыруы жоғарыда аталған факторлармен байланысты болғандықтан, әлемнің озық технологияларын өз елімізде жүзеге асырып, Цифрлық Қазақстан бағдарламасын орындаудың біздер үшін маңызы зор.

Пайдаланылған әдебиеттер

1 Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. – Астана, 8-қыркүйек, 2025ж.

2 Komninos, N. Intelligent Cities: Variable Geometries of Spatial Intelligence /N. Komninos // Intelligent Buildings International. - 2011. - Vol. -3, №.3. - P. 172-188.

3 Нурланова, Н.К. Современные тенденции урбанизации в мире и Казахстане / Н.К.Нурланова //The Scientific Heritage. - 2021.- №76-2. - С.22-25. - DOI: 10.24412/9215-0365-2021-76-2-22-25

4 Справочный документ по умным городам // Британский департамент бизнес-инноваций и навыков. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/246019/bis-13-1209-smart-cities-background-paper-digital.pdf (дата обращения: 13.10.2013).

5 Д.Е.Сейітқазы, Г.К.Укибаева. «Ақылды қалалар» тұжырымдамасы: қалалық жайлы ортаны цифрландырудың Солтүстік Еуропа елдері және Қазақстандағы тәжірибесі. 158-162 бб.

6 Nordic solutionsforsustainablecities. Copenhagen: Nordic councilofministers, 2013. 52 p.

УДК 005.96:658.38

ВНЕДРЕНИЕ МЕХАНИЗМОВ КОРПОРАТИВНОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Карпов И.А.

Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін Мақалада корпоративтік әлеуметтік жауапкершілікті енгізу механизмдері қарастырылады. Ұйымдардың әлеуметтік және экологиялық жауапкершілігін арттыру, қызметкерлер мен қоғам алдындағы міндеттерін орындау жолдары талданады. Корпоративтік стратегияларды әлеуметтік даму бағытында тиімді қолдану тәжірибесі ұсынылады.

Summary The article examines mechanisms for implementing corporate social responsibility. It analyzes ways to enhance the social and environmental responsibility of

organizations, fulfill obligations to employees and society, and effectively apply corporate strategies for social development.

Корпоративная социальная ответственность (КСО) в современном бизнесе рассматривается как стратегический инструмент, направленный на обеспечение устойчивого развития компании, повышение её репутации и укрепление доверия со стороны общества, инвесторов и сотрудников. КСО интегрируется в корпоративную стратегию, объединяя экономические, социальные и экологические цели организации.

Основная цель внедрения механизмов КСО заключается в гармонизации интересов бизнеса, сотрудников и общества. Она обеспечивает выполнение социальных обязательств, улучшает качество управления персоналом, поддерживает экологическую устойчивость и способствует созданию долгосрочной ценности для всех заинтересованных сторон.

Внедрение КСО реализуется через несколько ключевых направлений. Во-первых, социальное направление предполагает создание безопасных и комфортных условий труда, развитие профессионального потенциала сотрудников, обеспечение справедливого вознаграждения и корпоративной этики. Программы менторинга, обучение и тренинги повышают квалификацию персонала и стимулируют их вовлеченность в корпоративные инициативы.

Во-вторых, компания несет ответственность перед потребителями и обществом в целом. Это включает защиту прав потребителей, повышение качества продукции и услуг, прозрачность информационной политики и участие в социальных проектах. Международная практика показывает, что компании с высоким уровнем КСО завоевывают доверие клиентов, что способствует формированию устойчивой потребительской базы и повышению конкурентоспособности на рынке.

Третье направление — экологическая ответственность. Организации внедряют программы рационального использования природных ресурсов, снижения уровня отходов, энергосбережения и защиты окружающей среды. ESG-принципы (Environmental, Social, Governance) помогают систематизировать действия компании в области экологии и устойчивого развития, улучшить позиции в международных рейтингах и повысить привлекательность для инвесторов [1].

Эффективные механизмы внедрения КСО включают разработку корпоративной стратегии в социальной сфере, внутренний контроль и мониторинг, обучение и мотивацию персонала, а также прозрачную систему отчетности. Участие сотрудников в социальных проектах и волонтерских инициативах повышает их вовлеченность и лояльность к компании. Регулярные социальные аудиты позволяют выявлять сильные и слабые стороны в реализации КСО и своевременно корректировать стратегии.

Мировой опыт внедрения КСО демонстрирует эффективность комплексного подхода. В Германии, Японии, Канаде и Швеции крупные компании интегрируют КСО в стратегическое планирование, разрабатывая программы, направленные на улучшение условий труда, участие в социальных

и экологических проектах. Эти подходы не только повышают экономическую эффективность, но и укрепляют репутацию компаний в обществе.

В Казахстане корпоративная социальная ответственность (КСО) приобретает всё большее значение как для бизнеса, так и для общества в целом. С внедрением КСО компании стремятся не только к экономической эффективности, но и к созданию положительного социального и экологического воздействия. Национальная практика демонстрирует, что крупные и средние предприятия все активнее участвуют в социальных инициативах, поддерживают образование, здравоохранение, экологические проекты и профессиональное развитие сотрудников.

Одним из ключевых направлений является участие бизнеса в реализации государственных социальных программ и инициатив, таких как поддержка молодежи, развитие инноваций и улучшение инфраструктуры. Например, компании в Казахстане финансируют образовательные проекты, предоставляют гранты и стипендии, внедряют программы наставничества и стажировок для молодых специалистов, что способствует формированию квалифицированных кадров и повышению социальной ответственности будущих работников [2].

Экологическая ответственность также становится важным элементом КСО в Казахстане. Организации внедряют системы рационального использования ресурсов, уменьшают выбросы, занимаются переработкой отходов и внедряют энергосберегающие технологии. Это не только помогает улучшить экологическую ситуацию в регионах, где работают компании, но и повышает доверие со стороны общества и инвесторов.

Компании также активно развивают внутренние программы социальной ответственности для своих сотрудников. Это включает обеспечение безопасных и комфортных условий труда, развитие корпоративной культуры, поддержку здоровья и благополучия работников, мотивацию через участие в социальных и экологических проектах. Такие инициативы повышают уровень вовлеченности и лояльности персонала, укрепляют корпоративный дух и способствуют долгосрочной устойчивости организации.

Несмотря на положительные изменения, в Казахстане КСО сталкивается с рядом проблем. Среди них — недостаточная нормативно-правовая база, ограниченное понимание КСО среди малого и среднего бизнеса, нехватка ресурсов и квалифицированных кадров для реализации социальных проектов. Для полноценного внедрения КСО необходимо развитие законодательства, стимулирующего социальные и экологические инициативы, а также распространение лучших практик и обучение менеджеров принципам устойчивого развития [3].

В перспективе корпоративная социальная ответственность в Казахстане может стать инструментом не только для повышения репутации и конкурентоспособности компаний, но и для решения социальных и экологических проблем страны, укрепления партнерства бизнеса и государства, а также формирования устойчивого экономического и социального развития.

Будущие направления развития КСО включают:

- интеграцию принципов КСО в стратегическое планирование компании;
- вовлечение сотрудников в социальные и экологические инициативы;
- обеспечение открытой отчетности и проведение социальных аудитов;
- применение международных стандартов ESG;
- адаптацию международного опыта и постоянное совершенствование программ КСО.

В заключение, внедрение механизмов корпоративной социальной ответственности является важным стратегическим инструментом, который способствует долгосрочной устойчивости бизнеса, повышению его конкурентоспособности, укреплению доверия со стороны сотрудников и общества, а также формированию положительного имиджа компании.

Список литературы

1. Гурьева Л. К. Корпоративная социальная ответственность: теория и практика. – Москва: Инфра-М, 2020. – 304 с.
2. Carroll A. B. Corporate Social Responsibility: Evolution of a Definitional Construct // Business & Society. – 1999. – Vol. 38. – P. 268–295.
3. Жумабаев К. Т. ESG принциптерін енгізу және корпоративтік басқарудағы әлеуметтік жауапкершілік. – Алматы: Қазақ университеті, 2023. – 210 с.

УДК 005.96:658.38

МЕХАНИЗМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ БРЕНДОМ КОМПАНИИ

Карпова А.Ю.

Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін Мақалада компанияның брендін басқаруды жетілдірудің заманауи механизмдері қарастырылған. Нарықта брендті қалыптастыру, ілгерілету және қолдау стратегиялары талданып, цифрлық технологияларды, маркетингтік құралдарды және бренд активтерінің тиімділігін бағалау әдістерін қолдану қарастырылды. Арнайы назар брендтің танымалдығына және беделіне әсер ететін ішкі және сыртқы факторларды біріктіруге, сондай-ақ басқару процестерін оңтайландыру арқылы компанияның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға аударылған.

Summary The article examines modern mechanisms for improving corporate brand management. Key strategies for brand formation, promotion, and maintenance in the market are analyzed, including the use of digital technologies, marketing tools, and methods for evaluating brand asset effectiveness. Special attention is paid to the integration of internal and external factors affecting brand reputation and recognition, as well as methods to optimize management processes to enhance company competitiveness.

Бренд является важнейшим нематериальным активом компании, влияющим на ее рыночную ценность, конкурентоспособность и доверие потребителей. Эффективное управление брендом позволяет создавать долгосрочные преимущества, повышать узнаваемость и укреплять репутацию на рынке. В условиях глобальной конкуренции и цифровизации бизнеса компании сталкиваются с необходимостью внедрения современных

механизмов управления брендом, которые обеспечивают согласованность стратегий маркетинга, корпоративного имиджа и клиентского опыта. Актуальность исследования обусловлена ростом роли бренда в формировании устойчивого конкурентного преимущества и необходимости применения комплексного подхода к его управлению. Цель статьи заключается в анализе современных механизмов совершенствования управления брендом компании и разработке практических рекомендаций по их внедрению. Управление брендом включает в себя несколько ключевых компонентов: стратегическое позиционирование, разработку бренд-идентичности, формирование корпоративного имиджа, продвижение и оценку эффективности. Стратегическое позиционирование определяет место бренда на рынке относительно конкурентов, целевой аудитории и уникальных ценностных предложений. Формирование бренд-идентичности включает в себя разработку визуальных и вербальных элементов, отражающих философию компании и ценности бренда.

Продвижение бренда предполагает использование маркетинговых инструментов, включая цифровой маркетинг, социальные сети, контент-маркетинг и PR-кампании. Оценка эффективности управления брендом осуществляется с помощью аналитических инструментов, позволяющих измерять узнаваемость, лояльность потребителей и финансовую отдачу от бренд-активов [1].

Современные компании применяют различные механизмы для повышения эффективности управления брендом. К ним относятся: интеграция цифровых технологий, внедрение CRM-систем для управления взаимодействием с клиентами, использование аналитики больших данных для прогнозирования потребительских предпочтений, а также персонализация маркетинговых кампаний.

Цифровизация позволяет компаниям оперативно реагировать на изменения рыночной конъюнктуры, адаптировать бренд-коммуникации под целевую аудиторию и повышать эффективность рекламных кампаний. Аналитика больших данных помогает выявлять ключевые факторы лояльности клиентов, прогнозировать тенденции и оптимизировать ассортимент. Персонализация коммуникаций и предложений повышает вовлеченность потребителей и формирует эмоциональную привязанность к бренду. Эффективное управление брендом требует согласования внутренних и внешних факторов. Внутренние факторы включают корпоративную культуру, стандарты обслуживания клиентов, квалификацию персонала и согласованность действий всех подразделений компании. Внешние факторы связаны с конкурентной средой, рыночными тенденциями, социальными и культурными особенностями целевой аудитории, а также воздействием медиа и общественного мнения.

Интеграция этих факторов осуществляется через разработку единой бренд-стратегии, которая учитывает корпоративные ценности и миссию компании, а также внешние требования рынка. Такой подход обеспечивает

целостность бренда, формирует устойчивое восприятие потребителями и повышает доверие к компании.

Оптимизация процессов управления брендом направлена на повышение эффективности внутренних операций и сокращение издержек. Ключевыми направлениями являются стандартизация процедур бренд-коммуникаций, внедрение цифровых инструментов для автоматизации маркетинга и управления контентом, а также регулярный мониторинг и анализ показателей эффективности. [2]

Использование специализированных программных решений позволяет интегрировать управление маркетинговыми кампаниями, контролировать соответствие коммуникаций бренд-стандартам и получать оперативную обратную связь от потребителей. Автоматизация и цифровизация процессов также способствуют сокращению времени принятия решений и повышению гибкости управления в условиях динамично меняющегося рынка.

Для повышения эффективности управления брендом компании рекомендуется применять комплексный подход, объединяющий стратегические, технологические и организационные меры.

1. Внедрение интегрированных CRM- и ERP-систем. Современные компании должны использовать интегрированные программные решения, которые позволяют централизованно управлять данными о клиентах, анализировать покупательские предпочтения и контролировать внутренние бизнес-процессы. Это обеспечивает согласованность всех подразделений компании, ускоряет обмен информацией и снижает вероятность ошибок в управлении бренд-коммуникациями.

2. Развитие цифрового маркетинга и социальных медиа. Активное присутствие в социальных сетях, использование контент-маркетинга и таргетированной рекламы позволяет повысить узнаваемость бренда, формировать позитивное восприятие у целевой аудитории и поддерживать постоянный контакт с клиентами. Необходимо создавать контент, который отражает ценности бренда, поддерживает эмоциональную связь с потребителями и стимулирует вовлеченность.

3. Применение аналитики больших данных и инструментов оценки эффективности. Сбор и обработка информации о поведении потребителей, конверсии рекламных кампаний, уровне лояльности и удовлетворенности клиентов позволяет принимать обоснованные управленческие решения. Регулярный анализ показателей бренда помогает выявлять сильные и слабые стороны, оптимизировать маркетинговые стратегии и повышать отдачу от бренд-активов.

4. Персонализация коммуникаций и сегментация аудитории. Эффективный бренд требует индивидуального подхода к клиентам. Использование методов сегментации аудитории и персонализированных предложений позволяет увеличить конверсию, сформировать эмоциональную привязанность к бренду и повысить лояльность клиентов.

5. Обучение и развитие персонала. Управление брендом невозможно без квалифицированных специалистов, владеющих современными инструментами маркетинга, аналитики и коммуникаций. Регулярное обучение сотрудников способствует повышению качества бренд-менеджмента и укреплению корпоративной культуры, ориентированной на ценности и миссию бренда.

6. Регулярный аудит и мониторинг бренда. Компании необходимо проводить систематический анализ восприятия бренда на рынке, оценивать его конкурентные позиции и выявлять слабые места в коммуникациях. Аудит бренда помогает своевременно корректировать стратегию, оптимизировать процессы и укреплять репутацию компании.

7. Интеграция внутренних и внешних факторов. Для достижения целостного восприятия бренда важно согласовывать внутренние процессы и корпоративную культуру с внешними коммуникациями и требованиями рынка. Такой подход обеспечивает гармоничное развитие бренда, формирует доверие у потребителей и повышает устойчивость компании в конкурентной среде [3].

Внедрение этих практических мер позволяет компаниям не только повысить узнаваемость и репутацию бренда, но и обеспечить долгосрочную конкурентоспособность, устойчивое развитие и лояльность клиентов.

Также важным является регулярный аудит бренда, включающий анализ восприятия потребителей, оценку конкурентного положения и выявление слабых мест в коммуникациях. Это позволяет своевременно корректировать стратегию и повышать эффективность управленческих решений.

Эффективное управление брендом компании является комплексным процессом, включающим стратегическое позиционирование, формирование идентичности, продвижение и оценку эффективности. Современные механизмы совершенствования управления брендом, включая цифровизацию, аналитические инструменты и интеграцию внутренних и внешних факторов, позволяют компаниям повышать конкурентоспособность, укреплять репутацию и создавать устойчивые преимущества на рынке. Внедрение данных механизмов является необходимым условием для долгосрочного развития бизнеса и формирования доверия потребителей.

Список литературы

1. Агапова Е. В. Бренд-менеджмент: теория и практика. – М.: Инфра-М, 2021. – 288 с.
2. Котлер Ф., Келлер К. Л. Маркетинг менеджмент. – М.: Питер, 2021. – 832 с.
3. Румянцева И. Ю. Управление корпоративным брендом в цифровую эпоху. – СПб.: Питер, 2020. – 256 с.

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ И ЕЕ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ АУДИТА

Касымхан Рахымжан, Филипенко Олеся, Аязбек Кәусар
старший преподаватель Кененбаева З.М.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада Қазақстан Республикасының ұйымдарында ішкі бақылау жүйесін (ІАҚ) дамыту ерекшеліктері, оның аудиторлық тексерулердің сапасына және қаржылық есептіліктің дұрыстығына әсері қарастырылады. Экономиканы цифрландыру және халықаралық стандарттарды интеграциялау жағдайында ішкі бақылауды жетілдірудің негізгі бағыттары айқындалады. Қазақстанның Нормативтік-құқықтық базасына және бақылаудың тиімді жүйесін қалыптастырудағы мемлекеттік институттардың рөліне ерекше назар аударылды.

Summary: The article discusses the features of the development of the internal control system (ICS) in organizations of the Republic of Kazakhstan, its impact on the quality of audits and the reliability of financial statements. The key directions of improving internal control in the context of the digitalization of the economy and the integration of international standards are identified. Special attention is paid to the regulatory framework of Kazakhstan and the role of state institutions in the formation of an effective control system.

Современные условия ведения бизнеса предъявляют повышенные требования к достоверности финансовой информации, прозрачности управленческих решений и снижению рисков. В этих условиях система внутреннего контроля (СВК) становится неотъемлемым элементом корпоративного управления. Эффективная СВК способствует достижению стратегических целей организации, предупреждает нарушения и ошибки, является основным инструментом управления рисками, обеспечения законности и достоверности учета, а также служит важной предпосылкой для проведения независимого аудита.

Для Республики Казахстан, стремящейся к интеграции в мировое экономическое пространство, развитие эффективной системы внутреннего контроля является важнейшим фактором устойчивости бизнеса и доверия инвесторов. В этой связи внутренний контроль рассматривается не только как элемент корпоративного управления, но и как неотъемлемая часть системы аудита.

Внутренний контроль представляет собой совокупность организационных процедур, методов и инструментов, направленных на обеспечение законности операций, сохранность активов и достоверность бухгалтерского учета.

В соответствии со статьей 24 Закона Республики Казахстан «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» от 28 февраля 2007 года организации вправе организовать внутренний контроль в целях обеспечения соблюдения законодательства Республики Казахстан «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности», учетной политики, эффективного ведения операций, в

том числе мер по сохранению активов, предупреждению и выявлению случаев хищения и ошибок в бухгалтерском учете и финансовой отчетности [1].

Основные задачи СВК включают:

- предупреждение финансовых потерь и мошенничества;
- обеспечение достоверности учётных данных;
- контроль за выполнением законодательства и внутренних регламентов;
- содействие повышению эффективности управления.

В последние годы активно ведется работа по внедрению риск-ориентированного подхода и цифровизации процессов внутреннего контроля. Государственные органы и крупные компании Казахстана переходят к интегрированным системам управления рисками (ERM), которые объединяют внутренний контроль, аудит и управление корпоративной ответственностью.

Согласно методам контроля, существует два основных направления экономического контроля: документальный и фактический контроль.

Внутренний контроль желательно классифицировать по актуальности субъектов внутреннего контроля с точки зрения их участия в общей, т.е. совокупной, деятельности по внутреннему контролю на предприятии.

Субъектом внутреннего контроля организации является работник или участник (собственник) организации, осуществляющий контрольные действия при исполнении своих обязанностей или только на основании своих соответствующих прав.

Современное состояние и тенденции развития СВК в Казахстане

В Казахстане система внутреннего контроля находится на этапе активного становления. В большинстве крупных компаний созданы службы внутреннего аудита, подотчетные совету директоров.

Основные направления развития включают:

1. Автоматизацию контрольных процедур - внедрение программных решений (например, «1С:Аудит», «SAP GRC»), позволяющих проводить мониторинг операций в режиме реального времени.

2. Интеграцию внутреннего контроля с управлением рисками - формирование единого контура контроля, объединяющего финансовые, операционные и ИТ-риски.

3. Повышение квалификации специалистов - обучение сотрудников международным стандартам внутреннего контроля (COSO, ISO 31000).

4. Развитие корпоративного управления - усиление роли комитетов по аудиту при советах директоров и независимых аудиторов.

Эти тенденции способствуют укреплению доверия к финансовой отчетности и формированию положительного инвестиционного климата в стране [2].

Взаимосвязь внутреннего контроля и аудита

Аудиторская деятельность тесно связана с функционированием системы внутреннего контроля. Аудиторы, оценивая надежность СВК, формируют мнение о достоверности финансовой информации.

Если система внутреннего контроля компании эффективна, аудитор может сократить объем выборочных процедур, сосредоточившись на наиболее рискованных участках. Таким образом, внутренняя система контроля является основой для планирования и проведения аудиторских проверок. Кроме того, внутренний контроль способствует формированию корпоративной культуры честности и ответственности, что снижает вероятность финансовых нарушений и коррупционных проявлений.

Проблемы и направления совершенствования

Несмотря на положительные тенденции, в Республике Казахстан сохраняется ряд проблем:

- формальный подход к внедрению внутреннего контроля в государственных организациях;
- недостаточная автоматизация контрольных процедур;
- нехватка квалифицированных кадров в области внутреннего аудита;
- слабая интеграция между внутренним контролем и внешним аудитом.

Для совершенствования системы внутреннего контроля необходимо:

1. Разрабатывать единые методические стандарты, адаптированные к национальным особенностям.
2. Усилить взаимодействие между органами внутреннего контроля и внешними аудиторами.
3. Внедрять современные ИТ-решения для автоматизации мониторинга и анализа рисков.
4. Повышать уровень профессиональной подготовки аудиторов и контролеров [3].

Таким образом, развитие системы внутреннего контроля в Республике Казахстан является важнейшим направлением повышения прозрачности и эффективности корпоративного управления. Эффективная СВК не только способствует достоверности финансовой информации, но и обеспечивает основу для качественного аудита.

Современные тенденции показывают, что переход к автоматизированным и риск-ориентированным системам внутреннего контроля будет способствовать повышению конкурентоспособности казахстанских компаний и укреплению доверия инвесторов.

Список использованной литературы

1. Закон Республики Казахстан «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» №234-III от 28.02.2007 г.
2. Есенгалиева А.Ж. Внутренний контроль и аудит: современные тенденции в Казахстане. - Финансы Казахстана, № 4, 2023.
3. Сагинтаева Г.М. Роль внутреннего контроля в обеспечении устойчивости бизнеса. - Экономика и статистика, № 2, 2022.

ШАРУАШЫЛЫҚ СУБЪЕКТИСІНІҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНА ТАЛДАУ ЖАСАУ

Беркин С.,

6B04110 —«Экономика» мамандығының 2 курс студенті

Еркин Н.,

6B04150 —«Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандығының 2 курс студенті

Ғылыми жетешісі магистр, аға оқытушы Кененбаева Ж.Т.

«Академик А.Қуатбеков атындағы Халықтар достығы» университеті,

Шымкент қаласы

Резюме: Анализ финансовой устойчивости хозяйствующего субъекта

Summary: Analysis of financial sustainability of the environmental balance

Кәсіпорынның нарықтық экономика жағдайында қызмет етуінің экономикалық пайдалылығы табыс табумен анықталады. Кәсіпорынның табыстылығы абсолюттік және салыстырмалы көрсеткіштермен сипатталады.

Нарықтық экономика жағдайында кәсіпорынның шаруашылық қызметінің негізгі және түпкі мақсаты табыс алу болғандықтан, барлық назарды осы көрсеткішті талдауға аудару керек.

Табыстылықтың абсолютті көрсеткіші өнімді (жұмыс, қызмет) өткізуден алынатын табыс болып табылады. Ол қаржы-шаруашылық қызметінің нәтижесі туралы есепте қосымша құн салығы, акциздер және т.с.с. салықтар мен міндетті төлемдер, сондай-ақ қайтарылған тауарлардың құны, сату шегерімдері және баға шегерімдері алынып тасталып көрсетіледі.

Қаржы-шаруашылық қызметінің нәтижесі туралы есептің осы бабы бойынша негізгі қызметтен түсетін табыс көрсетіледі.

Табыс құрылымында ең үлкен үлес салмақты өнімдер мен тауарларды өткізуден түсетін табыс алады, оның мөлшері өнім өндіру деңгейімен, оның сапасымен және төменде қарастырылатын басқа да факторлармен анықталады.

Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы - бұл тәуекелділіктің мүмкін болатын деңгейінде төлем қабілеттілігі мен несие қабілеттілігін сақтай отырып, табысты өсіру негізінде қаржыны тарату мен пайдалану арқылы кәсіпорынның дамуын көрсететін қаржы реурсының жағдайы. Ол өндірістің тиімділігімен, сондай-ақ кәсіпорын қызметінің қорытынды нәтижелерімен тығыз байланысты. Өндіріс көлемінің азаюы, өнімнің өте жоғарғы өзіндік құн кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығының төмендеуіне алып келеді. Оған көптеген ішкі және сыртқы факторлар әсер етеді.

Ішкі факторлар кәсіпорынның өзінің жұмысын ұйымдастыруына байланысты болады, ал сыртқы факторлар кәсіпорын еркіне бағынышты емес. Негізгі ішкі факторларды қарастырайық. Кәсіпорынның тұрақтылығы ең бірінші өндіріс шығындарымен үздіксіз байланысқан өндірілген өнім мен көрсетілген қызметтің құрамы мен құрылымына тәуелді. Сондай-ақ, тұрақты және айнымалы шығындар арасындағы қатынас маңызды болып табылады.

Кәсіпорынның өндірілетін өнім және өндіріс технологиясымен тығыз байланысқан қаржылық тұрақтылығының маңызды факторларының бірі - активтердің тиімді құрамы мен құрылымы, сондай-ақ кәсіпорынның басқару стратегиясын дұрыс таңдап алуы болып табылады. Ағымдағы активтерді басқару өнері - кәсіпорын шотында оның ағымдағы жедел қызметі үшін қажет болатын қаржының ең төменгі сомасын ұстаудан тұрады.

Қаржылық тұрақтылықтың ішкі, маңызды факторларының бірі - бұл қаржы ресурстарының құрамы (мен құрлымы, оларды басқару стратегиясы мен тактикасының дұрыс таңдалып алынуы. Кәсіпорынның өз қаржы ресурсы, соның ішінде таза табысы қаншалықты көп болса, соншалықты ол өзін жайлы сезіне алады.

Кәсіпорын қызметінің экономикалық тиімділігі *рентабельділік (табыстылық) көрсеткіштерімен* көрінеді. Экономикалық тиімділіктің көрсеткіші жалпы түрде келесі формуламен анықталады:

$$\text{Ээ} \equiv \frac{\text{экономикалық тиімділік (пайда)}}{\text{қорлар немесе шығындар}} * 100$$

«Экономикалық тиімділік» көрсеткіші ретінде бухгалтерлік (жалпы) пайда, өнім сатудан алынатын пайда және таза пайда (салық салынғаннан кейін) алынады. «Қорлар немесе шығындар» ретінде қорлар (инвестициялар), мүлік (активтер), сатылатын тауарлардың өзіндік құны.

Тәжірибеде қаржылық және экономикалық рентабельділік көрсеткіштерді ажыратады. *Экономикалық рентабельділік* – бұл бизнес-жоспардың инновациялық немесе инвестициялық жобада көрсетілетін болжамдау пайда шамасынан есептелінетін параметр. *Қаржылық рентабельділік* кәсіпорынның қаржылық (бухгалтерлік) есептемесіне еңгізіліп нақты пайда негізінде анықталады. Рентабельділік талдаудың маңызды аспекті сату көлемнің табыстылығын бағалауда және оған әсерін тигізетін факторларды (өнімнің бағасы және өзіндік құны) есептеуде тұрады. Өнімнің өзіндік құн және бағаның өзгерудің әсерін есептеу тізбекті ауыстыру әдіспен анықталады.

1. *Сатудан түсетін түсімнің* ($\square$ BP) өсуіне байланысты сатудың рентабельділігін өзгеруін есептеу:

$$\Delta BP = \left(BP_1 - \frac{C_0}{BP_1} \right) - \left(BP_0 - \frac{C_0}{BP_0} \right)$$

BP₀ и BP₁ – базистік және ағымдық кезеңде өнімді сатудан түсетін түсімдер
C₀ – базистік кезеңде сатылған өнімнің өзіндік құны

2. *Сатылған өнімнің өзіндік құнның* (DC) өсуіне байланысты сатудың рентабельділігін өзгеруін есептеу:

$$\Delta C = \left(BP_1 - \frac{C_1}{BP_1} \right) - \left(BP_1 - \frac{C_0}{BP_1} \right)$$

C_0 и C_1 – базистік және ағымдық кезеңде сатылған өнімнің өзіндік құны

3. Екі фактордың жалпы әсерін оларды қосындылау арқылы анықтайды.

Талдаудың басқа маңызды аспекті активтердің айналымдылығы мен сатудың рентабельділік көрсеткіштері арасындағы өзара байланыстарын зерттеуде тұрады.

$$Pa = \frac{BP}{A} = \frac{BP}{A} * \frac{BP}{BP}$$

Pa – активтер рентабельділігі, %

БП - бухгалтерлік пайда

A – есеп айыратын кездегі активтердің орташа құны

ВР – өнім сатудан түсетін түсімдер (сату көлемі)

Активтер рентабельділігінің өзгеруін олардың айналымдылығының тездетілуіне

байланысты келесі формуламен анықтайды:

$$\Delta Pa(\Delta Oa) = (Oa_1 - Oa_0) * P_{n1}$$

$\square Pa$ ($\square Oa$) – активтер айналымдылығының тездетілуіне байланысты олардың рентабельділігінің өзгеруі

Oa_1 и Oa_0 – базистік және ағымдағы кезеңдерде активтердің айналымдылығы

P_{n1} – ағымдағы кезеңде сатудың рентабельділігі, %

Сату табыстылығының тербелуіне байланысты активтер рентабельділігінің өзгеруі:

$$\Delta Pa(\Delta Pn) = (Pa_1 - Pa_0) * Oa_0$$

$\square Pa$ ($\square Pn$) – Сату табыстылығының тербелуіне байланысты активтер рентабельділігінің өзгеруі

Pa_1 и Pa_0 – базистік және ағымдағы кезеңдерде сатудың рентабельділігі, %

Екі фактордың жалпы әсерін оларды қосындылау арқылы анықтайды.

Арнайы есептердің негізінде *инвестициялар және өндіріс рентабельділіктің өзгеруіне* кейбір факторлардың әсері анықталады.

Инвестиция айналымдылығымен олардың рентабельділік мөлшері арасында өзара байланыстарын келесі түрде көрсетуге болады:

$$Pu = \frac{BP}{I} = \frac{BP}{OP} * \frac{OP}{I} * 100$$

Pu – инвестиция рентабельділігі, %

БП – бухгалтерлік пайда (салық салынғанға дейінгі пайда)

ОП – сатудың көлемі

И – бухгалтерлік баланс бойынша инвестициялар сомасы (меншікті капитал + ұзақ мерзімді несиелер және займдар)

Тәжірибеде *инвестициялар рентабельділігін 2 әдіс бойынша көтеруге болады:*

- 1) Сату көлемінің 1 теңгесіне келетін пайда мөлшерін жоғарылату
- 2) Инвестициялар айналымдылығын тездету

Инвестициялар айналымдылығын келесі факторлар арқылы тездетуге болады:

- Инвестициялардың бұрынғы мөлшерінде сату көлемін жоғарылату;
- Сатудың жеткен деңгейіндегі қалпын ұстауға қажетті инвестициялардың көлемін төмендету

Бірақ соңғы фактор өндірістің құлдырауына алып келеді және халық шаруашылығының экономикалық өсуінің қажеттіліктеріне сай келмейді.

Әдебиеттер

1. Дюсембаев К.Ш. Аудит и анализ в системе управления финансами (теория и методология). – Алматы: Экономика, 2021.
2. Кошкимбаев С.Х. и др. Анализ себестоимости. Алматы: 2022.
3. Никифорова, Н. А. Управленческий анализ. Теория и практика: учебник для бакалавров / Н. А. Никифорова, В. Н. Тафинцева. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: Издательство Юрайт, 2021.
4. Попова, Л.В. Современный управленческий анализ: учеб. пособие. – М.: Дело и Сервис, 2020.

УДК 658.3

УПРАВЛЕНИЕ ПЕРСОНАЛОМ В ТУРИСТСКОЙ ИНДУСТРИИ

Кинчина Т.В., Каримжанова Д.С., Сагдеев Р.М.
Научный руководитель: к.э.н., ассоц проф. Стаценко О.А.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада адам ресурстарын басқару сапасының мәселелері, туристік ұйымның қызметкерлері оң клиенттік тәжірибе құруды, бәсекелестік артықшылықтарды нығайтуды және тұрақты дамуды қамтамасыз ететін негізгі ресурс ретінде қарастырылады

Summary: The article discusses the issues of human resources management quality, the staff of a tourism organization as a key resource that ensures a positive customer experience, strengthens competitive advantages, and promotes sustainable development.

Туристская индустрия является одной из быстрорастущих и динамичных сфер экономики многих стран, в том числе и Республика Казахстан. Успешная деятельность туристских предприятий зависит не только от природных и инфраструктурных ресурсов, но и в значительной степени от качества управления человеческими ресурсами. Персонал туристической организации — это ключевой ресурс, обеспечивающий создание положительного клиентского опыта, укрепление конкурентных преимуществ и устойчивое развитие. В связи

с этим тема управления персоналом в туристской индустрии приобретает особую значимость.

В Казахстане туризм рассматривается как один из приоритетных направлений диверсификации экономики. Например, государственные органы отмечают, что дальнейшее развитие туристического сектора требует «информационной поддержки» и повышения эффективности работы туристических предприятий [1]. При этом специфика отрасли - сезонность, высокий уровень взаимодействия с клиентом, потребность в гибких компетенциях - предъявляет особые требования к системе управления персоналом.

В современных условиях, когда растёт конкуренция, меняются ожидания туристов, возрастает значимость сервиса, компаниям важно не просто нанять работников, но сформировать эффективную систему управления: от подбора и адаптации до мотивации и развития. Несмотря на это, исследовательских работ по управлению персоналом именно в туристской индустрии Казахстана сравнительно немного, что делает исследование актуальным для практики и науки.

Управление персоналом - это комплексная управленческая деятельность, направленная на формирование, поддержание и развитие человеческого капитала организации. В условиях туристской индустрии особенности следующие:

- Высокая степень взаимодействия с клиентом, ориентация на сервис-работу;
- Сезонность и колебания спроса, что требует гибкости в кадровом резерве;
- Разнообразие задач и компетенций: от владения иностранным языком до навыков межличностного общения и готовности к нестандартным ситуациям[2].

На рисунке 1 приведена схема типового процесса управления персоналом в туристической организации.

Рисунок 1 - Схема типового процесса управления персоналом в туристической организации

Основные этапы управления персоналом

1. Планирование потребности в персонале: прогнозирование количества и квалификации сотрудников в связи с сезонными колебаниями спроса.

2. Подбор и найм: ориентированность на сервис-ориентированных компетенций, коммуникативных навыков, готовности к стрессу.

3. Адаптация и ввод в должность: быстрое включение новых сотрудников, ориентационная подготовка.

4. Обучение и развитие: повышение квалификации, развитие навыков межличностного общения, языковой подготовки.

5. Мотивация и удержание: использование как материальных, так и нематериальных стимулов, создание комфортного микроклимата.

6. Оценка эффективности, управление карьерой и резервом, в том числе работа с сезонным персоналом [2].

По данным статистики по Казахстану, структура туристских услуг и динамика посетителей демонстрируют рост, что создаёт повышенные требования к кадровым ресурсам.

На основе анализа можно выделить следующие особенности и проблемы:

- Недостаточное формальное планирование кадровых резервов в туристических организациях;
- Низкий уровень подготовки и адаптации сотрудников к специфике туристского сервиса (языки, коммуникации, стресс-ситуации);
- Преобладание краткосрочных трудовых контрактов и сезонного персонала, что ограничивает возможности долгосрочного развития персонала;
- Слабое применение систем мотивации, ориентированных на удержание высококвалифицированных работников, особенно в условиях роста конкуренции за таланты.

Например, в исследованиях отмечается, что управление персоналом в туристических организациях должно включать не только традиционные функции кадрового учёта, но стать стратегическим ресурсом [3].

Можно предложить следующие рекомендации для туристских предприятий Казахстана:

- Разработка HR-стратегии, ориентированной на специфические требования туристского бизнеса (сезонность, клиент-ориентация, мультикультурализм).
- Создание системы привлечения и развития кадров — резервов, стажировок, программ адаптации.
- Внедрение современных программ обучения (языковые курсы, сервис-тренинги, стресс-менеджмент).
- Формирование мотивационной системы, сочетающей материальные и нематериальные стимулы, с учётом «лица компании» — сотрудников, работающих непосредственно с клиентом.
- Использование гибких форм занятости и кадрового резерва, но с ориентацией на удержание ключевых специалистов [4].

Управление персоналом в туристской индустрии Казахстана представляет собой важную и перспективную область для совершенствования. Актуальность темы обусловлена ростом туристического сектора и усилением конкуренции, что требует от предприятий более высокого уровня кадровой работы. Теоретические основы показывают, что персонал в туристском бизнесе — это не просто ресурс, а фактор конкурентоспособности. Анализ практики выявил ряд проблем и предложил направления повышения эффективности. Реализация рекомендаций позволит туристским компаниям укрепить кадровый потенциал, улучшить качество услуг и повысить устойчивость на рынке.

Литература

1. Долгова, Е. Г. Управление персоналом в сфере туризма: проблемы и перспективы развития // Менеджмент и маркетинг в современной экономике. — 2022. — № 4 (38). — С. 57–63.
2. Журавлёва, М. А., Копылова, И. А. Особенности формирования кадрового потенциала в индустрии гостеприимства // Вестник Российского экономического университета им. Г. В. Плеханова. — 2023. — № 2. — С. 114–121.
3. Романенко, Т. А. Управление персоналом туристических компаний: особенности и практические аспекты // Экономика и управление: проблемы, решения. — 2022. — Т. 4, № 9. — С. 89–96.
4. Туристская отрасль в Казахстане: динамика, инвестиции и Neo Nomad VISA. Официальный сайт правительства РК. [Государственные услуги](#)

ОӘЖ 658.8:005.52

МАРКЕТИНГТІК КОММУНИКАЦИЯЛАР ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ ӘДІСТЕМЕЛЕРІ

Кокишева С.Е., Султанбаев Х.Р., Кенжебаева М.
Ғылыми жетекші магистр, аға оқытушы Байкенжеева Д.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются современные методы оценки эффективности маркетинговых коммуникаций, подчёркивается значение комплексного анализа экономических и психологических показателей для повышения конкурентоспособности организации.

Summary: The article examines modern methods for evaluating the effectiveness of marketing communications, emphasizing the importance of a comprehensive analysis of economic and psychological indicators to enhance an organization's competitiveness.

Қазіргі заманғы бизнес ортада маркетингтік коммуникациялар компанияның нарықтағы имиджін қалыптастыруда, тұтынушылармен өзара байланыс орнатуда және бәсекелестік артықшылықты қамтамасыз етуде шешуші рөл атқарады. Ақпараттық технологиялардың дамуы, цифрлық маркетингтің кеңеюі және тұтынушылар мінез-құлқының өзгеруі маркетингтік коммуникациялар жүйесін үнемі жетілдіруді талап етеді. Сондықтан қазіргі ұйымдар үшін коммуникациялардың тиімділігін бағалау – стратегиялық басқару процесінің маңызды бөлігіне айналып отыр.

Маркетингтік коммуникациялар жүйесі жарнама, PR, жеке сату, сату ынталандыру, демеушілік, онлайн-маркетинг, контент-маркетинг және тікелей маркетинг құралдарының жиынтығын қамтиды. Бұл құралдар тұтынушыларға әсер етудің әртүрлі арналарын біріктіріп, бренд туралы жағымды түсінік қалыптастыруға бағытталады. Алайда коммуникациялардың нақты нәтижесін бағалау мәселесі әлі де күрделі, себебі маркетингтік әсерлер көбіне жанама түрде байқалады және тұтынушылардың мінез-құлқындағы өзгерістер арқылы көрініс табады.

Маркетингтік коммуникация тиімділігін бағалау әдістемелері бірнеше негізгі бағытқа бөлінеді: экономикалық, психологиялық және интегралды әдістер. Экономикалық әдістер коммуникацияның қаржылық нәтижесіне назар аударады. Мұнда жарнамаға салынған инвестицияның қайтарымы (ROI – Return on Investment), бір тұтынушыны тарту құны (CAC – Customer Acquisition Cost), сатылым өсімі, нарық үлесінің өзгерісі сияқты көрсеткіштер есептеледі. Бұл тәсілдің артықшылығы – өлшеудің нақты сандық нәтижелерін алуға мүмкіндік беруі [1].

Психологиялық әдістер коммуникацияның тұтынушының санасына әсер ету деңгейін бағалауға бағытталған. Бұл тәсілде сауалнама, фокус-топ, контент-анализ, брендті тану (brand awareness) және еске түсіру (brand recall) көрсеткіштері қолданылады. Мысалы, тұтынушылар жарнама мазмұнын қаншалықты есте сақтайтынын немесе брендті тану жиілігін зерттеу коммуникацияның психологиялық тиімділігін анықтауға көмектеседі.

Интегралды әдістер екі бағытты да біріктіріп, коммуникация тиімділігін кешенді түрде бағалауға мүмкіндік береді. Мұнда маркетингтік әсердің қысқа мерзімді (сату көлемінің артуы) және ұзақ мерзімді (бренд капиталының өсуі, клиенттің адалдығы) нәтижелері ескеріледі.

Коммуникация тиімділігін бағалаудың классикалық үлгілерінің бірі – AIDA моделі (Attention – Interest – Desire – Action). Бұл модель тұтынушының назарын аударудан бастап, сатып алу әрекетіне дейінгі кезеңдерді сипаттайды. Егер коммуникация барлық төрт кезеңнен сәтті өтсе, ол тиімді деп саналады. AIDA моделі жарнама мен PR іс-шараларын бағалауда жиі қолданылады.

Тағы бір кеңінен таралған әдіс – DAGMAR (Defining Advertising Goals for Measured Advertising Results) тұжырымдамасы. Бұл әдісте жарнама мақсаттары нақты өлшенетін көрсеткіштер түрінде анықталып, коммуникацияның әр кезеңіндегі нәтижелер салыстырылады. Мысалы, жарнама науқанының алдында және кейін бренд туралы хабардар болу деңгейін салыстыру арқылы тиімділікті өлшеуге болады [2].

Цифрлық маркетингтің дамуы коммуникацияларды бағалауға жаңа мүмкіндіктер ашты. Интернет пен әлеуметтік желілер арқылы алынатын Big Data мәліметтері тұтынушылар мінез-құлқын нақты қадағалауға мүмкіндік береді. Онлайн-коммуникация тиімділігі көбіне CTR (Click-Through Rate), Conversion Rate, Engagement Rate, Reach және Impression көрсеткіштерімен өлшенеді. Бұл метрикалар жарнаманың қаншалықты назар аудартқанын және нақты әрекетке (сатып алу, тіркелу, өтініш қалдыру) әкелгенін көрсетеді.

Мысалы, әлеуметтік желілердегі жарнаманың тиімділігін бағалау үшін контенттің көрілім саны, ұнатулар мен пікірлердің үлесі, қолданушылардың сілтеме арқылы өту жиілігі есептеледі. Бұл көрсеткіштер брендтің аудиториямен қарым-қатынас сапасын анықтайды. Егер тұтынушылар контентпен белсенді әрекеттессе, коммуникация тиімді деп саналады.

Коммуникация тиімділігін бағалаудағы маңызды құралдардың бірі – NPS (Net Promoter Score). Бұл көрсеткіш клиенттердің брендті басқа адамдарға ұсыну ықтималдығын өлшейді. Клиенттердің адалдығы мен сенімін анықтау арқылы компания коммуникациялық стратегиясының ұзақ мерзімді нәтижесін бағалай алады.

Маркетингтік коммуникацияларды бағалау тек сандық көрсеткіштермен шектелмейді, сонымен қатар сапалық талдау да маңызды. Коммуникация мазмұнының эмоционалдық тартымдылығын, бренд имиджіне сәйкестігін, визуалды және вербалды элементтердің үйлесімділігін сараптау жарнамалық кампанияның сапасын айқындайды.

Маркетингтік коммуникация тиімділігін бағалауда бренд капиталы (brand equity) ұғымы да ерекше орын алады. Бренд капиталы тұтынушылардың брендке деген сенімі мен эмоционалдық байланысын сипаттайды. Егер коммуникациялар тұрақты түрде оң имидж қалыптастырса, бренд капиталы артады және компанияның нарықтағы позициясы нығаяды.

Бүгінгі таңда компаниялар коммуникация тиімділігін өлшеу үшін интеграцияланған маркетингтік коммуникациялар (IMC) тұжырымдамасын қолданады. Бұл тәсілде барлық коммуникациялық арналар (жарнама, PR, әлеуметтік желі, интернет-маркетинг, т.б.) бірыңғай стратегия бойынша жұмыс істейді. Мұндай үйлесімділік коммуникацияның әсерін күшейтіп, тиімділікті арттырады.

Мысалы, компания әлеуметтік желідегі жарнаманы, PR-баспасөз хабарламаларын және офлайн іс-шараларды бір уақытта үйлестіріп өткізсе, аудитория бренді әр арнадан танып, сенім артады. Бұл синергетикалық әсер деп аталады.

Қазіргі таңда қазақстандық кәсіпорындар да маркетингтік коммуникацияларды бағалау жүйесін жетілдіруде. Көптеген компаниялар маркетинг бөлімінде арнайы аналитика және деректерді талдау құралдарын енгізіп, жарнама тиімділігін нақты сандармен өлшей бастады. Мысалы, Kaspi.kz, Halyk Bank, Kcell сияқты ірі брендтер өздерінің коммуникациялық кампанияларын үнемі KPI (Key Performance Indicators) арқылы бақылайды.

Сонымен бірге, маркетингтік коммуникация тиімділігін бағалауда жарнама аудиті, медиажоспарлау сапасын талдау, тұтынушылардың қанағаттану деңгейін зерттеу және бренд мониторингі сияқты әдістер кеңінен қолданылады [3].

Тиімділікті өлшеу тек нәтижені бағалау емес, сонымен бірге болашақ стратегияны түзету құралы. Егер коммуникация белгілі бір аудиторияда күтілген нәтиже бермесе, компания мақсатты нарық пен хабарламаны қайта

қарастырады. Бұл маркетингтік басқарудың үздіксіз жетілдіру цикліне айналады.

Қорытындылай келе, маркетингтік коммуникациялар тиімділігін бағалау – тек техникалық процесс емес, ұйымның стратегиялық басқару мәдениетінің көрсеткіші. Нарықтағы тұрақты өсімге жету үшін компаниялар өз коммуникацияларының әсерін сандық және сапалық тұрғыдан үнемі бақылап отыруы қажет. Жаңа технологиялар мен аналитикалық құралдар коммуникация тиімділігін нақты есептеуге мүмкіндік беріп, маркетингтік шешімдердің дәлдігін арттырады.

Осылайша, коммуникация тиімділігін бағалау әдістемелері ұйымның нарықтағы позициясын нығайтып қана қоймай, тұтынушылармен ұзақ мерзімді сенімді қарым-қатынас орнатуға негіз болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі

1. Жұмабекова А.Қ. Маркетингтік коммуникация тиімділігін бағалау мәселелері // Экономика және бизнес: теория және практика. – 2022. – №4. – Б. 83–90.
2. Алимжанова С.Қ. Интеграцияланған маркетингтік коммуникациялар және олардың тиімділігін арттыру жолдары // Қазақ экономика университетінің хабаршысы. – 2024. – №1. – Б. 44–51.
3. Бекенов Р.Ж. Цифрлық маркетинг және коммуникация тиімділігі. – Нұр-Сұлтан: Экономика, 2023.

ӘОЖ 65.012.32

АДАЛДЫҚ БАҒДАРЛАМАЛАРЫН ӘЗІРЛЕУ ЖӘНЕ ЕНГІЗУ

Көшербай Б.С.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматриваются принципы разработки и внедрения программ добросовестности (комплаенс и этических кодексов) в организациях. Раскрываются их роль в формировании корпоративной культуры, снижении коррупционных рисков и укреплении доверия между бизнесом, государством и обществом. Приведены международные практики и рекомендации по их адаптации в Казахстане.

Summary The article examines the principles of developing and implementing integrity programs (compliance and ethical codes) in organizations. It highlights their role in shaping corporate culture, reducing corruption risks, and strengthening trust between business, government, and society. International practices and recommendations for their adaptation in Kazakhstan are provided.

Адалдық бағдарламаларын әзірлеу және енгізу қазіргі заманғы корпоративтік басқарудың және ұйым мәдениетін қалыптастырудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Бұл бағдарламалар ұйым ішіндегі мінез-құлық стандарттарын айқындап, қызметкерлердің этикалық нормалар мен заң талаптарын сақтауға бағытталған. Адалдық немесе комплаенс бағдарламалары ұйымның стратегиялық тұрақтылығын арттырып қана қоймай, қоғам мен серіктестер алдында беделін нығайтады. Олар ұйым қызметінің ашықтығын

қамтамасыз етіп, сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін төмендетуге және корпоративтік жауапкершілікті күшейтуге ықпал етеді.

Адалдық бағдарламаларының мәні ұйымдағы басқарушылық және өндірістік процестердің барлық деңгейінде адалдық, әділдік және ашықтық қағидаттарын енгізуге негізделеді. Мұндай бағдарламалардың негізгі мақсаты – қызметкерлердің заңды бұзбауына, этикалық нормаларды сақтауға және компания ресурстарын ұтымды пайдалануға бағытталған жүйелі бақылау орнату. Бұл ретте комплаенс тетіктері ұйым қызметін тек құқықтық нормалармен ғана емес, сонымен қатар моральдық және әлеуметтік жауапкершілік ұстанымдарымен үйлестіреді [1].

Халықаралық тәжірибеде адалдық бағдарламаларының негізі ретінде комплаенс менеджмент жүйесі кеңінен қолданылады. Мысалы, АҚШ-та Корпоративтік комплаенс бағдарламалары 1970-жылдары қаржы және банктік секторда сыбайлас жемқорлық пен алаяқтық тәуекелдерін азайту мақсатында енгізілген болатын. Кейіннен бұл тәжірибе өндіріс, денсаулық сақтау, телекоммуникация және мемлекеттік секторда да кеңінен таралды. Еуропалық Одақ елдерінде ISO 37001 стандарты негізінде паракорлыққа қарсы менеджмент жүйелері енгізіліп, ұйымдарда адалдық мәдениетін қалыптастырудың тиімді құралына айналды. Бұл стандарттар ұйымдарға тәуекелдерді анықтау, алдын алу шараларын әзірлеу және комплаенс офицерлерінің қызметін жүйелеу бойынша нақты нұсқаулық береді.

Адалдық бағдарламаларының құрылымында әдетте бірнеше негізгі элементтер қамтылады. Біріншіден, ұйымның басшылығы тарапынан адалдық мәдениетіне қолдау көрсету қағидаты маңызды рөл атқарады. Басқару органдарының этикалық қағидаттарға бейілдігі қызметкерлер үшін үлгі болып, адалдық стандарттарының сақталуын қамтамасыз етеді. Екіншіден, қызметкерлер үшін мінез-құлық кодексі немесе этикалық ережелер жиынтығы жасалады. Бұл құжат қызметкерлердің қызметтік қарым-қатынаста, клиенттермен және серіктестермен өзара іс-қимылында ұстануы тиіс қағидаларды белгілейді [2].

Үшіншіден, комплаенс жүйесінде ішкі бақылау және есептілік механизмдері қарастырылады. Бұл бағытта ішкі аудит, тәуекелдерді бағалау, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторинг және есептілік формалары сияқты құралдар қолданылады. Төртіншіден, қызметкерлерді тұрақты түрде оқыту және ақпараттандыру шаралары ұйымдастырылады. Тренингтер мен семинарлар арқылы қызметкерлер адалдық қағидаттарының маңызын түсініп, нақты жұмыс жағдайларында оларды қолдануға үйренеді.

Бесіншіден, ұйым ішінде шағымдар мен бұзушылықтар туралы хабарлау жүйесі енгізіледі. Бұл қызметкерлердің немесе серіктестердің заң бұзушылық фактілерін жасырмай, қауіпсіз түрде жеткізуіне мүмкіндік береді. Мұндай жүйе ұйымдағы сенімділікті арттырып, құқық бұзушылықтардың алдын алуға септігін тигізеді. Халықаралық тәжірибеде бұл тетік «whistleblowing system» деп аталады және көптеген дамыған елдерде заңмен қорғалады.

Қазақстан жағдайында адалдық бағдарламаларын енгізу мәселесі соңғы жылдары өзекті бола бастады. Мемлекеттік секторда сыбайлас жемқорлыққа қарсы комплаенс институттары, бизнес саласында корпоративтік адалдық кодекстері және комплаенс-қызметтер қалыптасып келеді. Мысалы, «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» заң аясында ұйымдарға ішкі бақылау және тәуекелдерді басқару жүйесін енгізу міндеті қойылған. Сонымен қатар, ұлттық компанияларда және ірі холдингтерде комплаенс офицерлер институты құрылып, олардың міндеті – ұйымның барлық қызметінде адалдық пен ашықтық қағидаттарын сақтау болып табылады.

Сонымен бірге, қазақстандық бизнес ортада халықаралық стандарттарға негізделген адалдық бағдарламаларын бейімдеу үрдісі байқалады. Бұл бағытта ISO 37001, ISO 37301 сияқты халықаралық стандарттарды енгізу тәжірибесі кеңейіп келеді. Мұндай жүйелер ұйымдарға тәуекелдерді басқару, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-шараларды жүйелеу және корпоративтік мәдениетті дамыту саласында тиімді құралдар ұсынады [3].

Адалдық бағдарламаларын енгізудің тағы бір маңызды аспектісі – корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік (КӘЖ) ұғымымен байланысы. Компаниялардың қоғам алдындағы міндеттемелерін орындауы, экологиялық, әлеуметтік және басқарушылық (ESG) стандарттарды ұстануы олардың беделін арттырады және ұзақ мерзімді инвестициялық тартымдылығын күшейтеді. Осы тұрғыда адалдық бағдарламалары тек ішкі бақылау тетігі емес, сонымен бірге ұйымның қоғаммен өзара сенім қатынасын нығайтатын құрал ретінде қарастырылады.

Адалдық мәдениетін қалыптастыруда цифрлық технологиялардың рөлі де ерекше. Электрондық мониторинг, деректерді талдау жүйелері және автоматтандырылған есептілік құралдары комплаенс бағдарламаларының тиімділігін арттырады. Бұл технологиялар тәуекелдердің туындауын ерте анықтап, шешім қабылдау үдерісін жеделдетуге мүмкіндік береді.

Қорыта келгенде, адалдық бағдарламаларын әзірлеу және енгізу – ұйымның тұрақты дамуының және оның қоғаммен, серіктестермен өзара сенімді қатынас орнатуының негізі. Мұндай бағдарламалар тек заң талаптарын орындауға емес, сонымен қатар этикалық мінез-құлық стандарттарын бекітуге бағытталған. Қазақстанда бұл бағытты одан әрі дамыту үшін халықаралық тәжірибелерді бейімдеу, комплаенс институттарын нығайту, корпоративтік мәдениет пен этикалық жауапкершілікті арттыру маңызды. Адалдық қағидаттарына негізделген басқару жүйесі ұлттық экономиканың ашықтығын және оның жаһандық іскерлік кеңістіктегі беделін нығайтуға айтарлықтай үлес қосады.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заңы. – Астана: Әділет, 2015. – 28 б.
2. ISO 37001:2016. Anti-bribery management systems — Requirements with guidance for use. – Geneva: International Organization for Standardization, 2016. – 46 p.
3. Treviño, L. K., Nelson, K. A. Managing Business Ethics: Straight Talk About How to Do It Right. – New York: John Wiley & Sons, 2021. – 512 p.

БРЕНДТІ БАСҚАРУДА ЦИФРЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ

Кураббаева А.Ж., Юлдашева Д.Ж., Калмахан Ә.О.
Ғылыми жетекші магистр, аға оқытушы Байкенжеева Д.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматриваются теоретические основы и практическая эффективность использования цифровых инструментов в управлении брендом, а также их роль в формировании имиджа бренда и потребительских отношений.

Summary: This article explores the theoretical foundations and practical effectiveness of using digital tools in brand management, as well as their role in shaping the brand's image and consumer relationships.

Қазіргі қоғамның дамуында цифрлық технологиялар экономикалық, әлеуметтік және мәдени өмірдің барлық салаларына еніп, адамзат қызметінің ажырамас бөлігіне айналды. Маркетинг саласында да бұл үрдіс жаңа мүмкіндіктер мен сын-тегеуріндерді қатар туғызуда. Соның ішінде брендті басқару саласында цифрлық құралдарды пайдалану тиімділігін арттыру – заманауи менеджменттің негізгі міндеттерінің бірі болып отыр. Бренд тек өнім немесе қызметтің атауы ғана емес, ол – тұтынушының санасында қалыптасатын құндылықтар жүйесі, сенім мен эмоциялардың жиынтығы. Сол себепті қазіргі таңда брендті басқару цифрлық коммуникациялардың сапасына, деректерді талдау деңгейіне және онлайн репутацияны тиімді қалыптастыру қабілетіне тәуелді.

Брендті басқару ұғымы алғаш рет XX ғасырдың ортасында маркетинг ғылымында пайда болды. Филипп Котлер мен Дэвид Аакер брендті басқаруды тұтынушының ойында белгілі бір өнім немесе компания туралы тұрақты бейне қалыптастыру процесі ретінде анықтады. Бүгінгі таңда бренд менеджменті көпдеңгейлі жүйеге айналып отыр, оның құрамында позициялау, коммуникация, тұтынушылармен өзара әрекет және репутациялық менеджмент секілді бағыттар бар. Ал бұл процестердің барлығы цифрлық технологиялармен тығыз байланысты.

Цифрлық бренд менеджмент – интернет және мобильді технологиялар көмегімен брендтің танымалдығын, имиджін және тұтынушымен байланысын басқару жүйесі. Бұл ұғым дәстүрлі маркетинг тәсілдерін толықтыра отырып, нақты уақыт режимінде деректер жинау мен талдауға мүмкіндік береді. Цифрлық құралдар брендке қатысты тұтынушылардың пікірін, мінез-құлқын және эмоционалдық реакциясын зерттеу арқылы стратегиялық шешім қабылдауға жағдай жасайды.

Қазіргі таңда цифрлық құралдарға әлеуметтік желілер (Instagram, TikTok, Facebook, X), веб-сайттар мен мобильді қосымшалар, SEO және контент-маркетинг, Big Data және аналитикалық платформалар, сонымен қатар жасанды интеллект (AI) жүйелері жатады. Бұл құралдардың әрқайсысы брендтің мақсатты аудиториямен байланысын нығайтып, оның нарықтағы позициясын күшейтеді.

Мысалы, әлеуметтік медиа платформалары брендке тұтынушылармен тікелей қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді. Компаниялар өз аудиториясына бейнероликтер, инфографикалар, подкасттар және посттар арқылы эмоциялық әсер қалдырып, бренд құндылықтарын жеткізеді. Сонымен қатар, әлеуметтік медиа жарнамасының тиімділігін нақты өлшеуге болады. Бұл дәстүрлі БАҚ-пен салыстырғанда артықшылық береді, себебі ROI (Return on Investment) көрсеткіштері нақты деректер негізінде есептеледі. Жасанды интеллект пен деректерді талдау жүйелері бренд менеджментінің жаңа бағытына жол ашты. Мысалы, ChatGPT сияқты тілдік модельдер мен автоматтандырылған чат-боттар тұтынушылармен жедел байланыс орнатып, клиенттік тәжірибені жақсартады. Ал Big Data технологиялары тұтынушылардың мінез-құлқын болжауға және жеке ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді. Осылайша, бренд коммуникациясы жекелендірілген сипатқа ие болады.

Қазақстанда цифрлық маркетинг пен брендті басқару саласы соңғы жылдары белсенді дамуда. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы аясында бизнес пен тұтынушылар арасындағы онлайн өзара әрекет жаңа деңгейге көтерілді. Көптеген отандық компаниялар өз брендтерін әлеуметтік желілер мен онлайн платформаларда ілгерілетуге баса назар аударады. Мысалы, Kaspi.kz бренді өз қосымшасы арқылы клиенттермен тиімді байланыс орнатып, тұтынушылар сенімін арттырды. Бұл компанияның цифрлық экожүйе қалыптастырудағы табысты стратегиясының айқын мысалы.

Сол сияқты Halyk Bank пен ForteBank өздерінің мобильді сервистері арқылы заманауи бренд имиджін қалыптастырып отыр. Банктер тек қаржылық қызмет ұсынумен шектелмей, цифрлық тәжірибе арқылы тұтынушылардың өмір салтына бейімделген бренд ретінде танылуда. Бұл үрдіс шағын және орта кәсіпорындарға да әсер етіп, жергілікті брендтердің онлайн кеңістіктегі белсенділігін арттыруға ықпал етті.

Брендті басқаруда тиімді коммуникация жүйесін құру – табыстың басты факторы. Цифрлық кеңістіктегі коммуникация бірнеше бағытта жүзеге асады: контент-маркетинг, storytelling, influencer-маркетинг және онлайн жарнама. Контент-маркетинг брендтің идеясы мен миссиясын тұтынушыға қызықты форматта жеткізуді көздейді. Storytelling арқылы компаниялар эмоциялық байланыс орнатып, брендті тұлғалық деңгейде қабылдатуға ұмтылады. Influencer-маркетинг – қазіргі таңда ең тиімді құралдардың бірі. Белгілі блогерлер мен медиа тұлғалар арқылы брендтің сенімділігі артады және мақсатты аудиторияға әсер ету деңгейі күшейеді. Мысалы, қазақстандық нарықта Tanir, Dinara Saduakassova, Asel Sagatova сияқты инфлюенсерлер түрлі брендтердің жарнамалық кампанияларына қатысып, аудитория сенімін қалыптастыруда үлкен рөл атқаруда.

Брендті басқаруда цифрлық құралдарды пайдалану тиімділігін бағалау үшін негізгі көрсеткіштер ретінде engagement rate (қатысу деңгейі), reach (қамту көлемі), conversion rate (конверсия деңгейі) және sentiment analysis (пікірдің эмоционалдық бағасы) қолданылады. Бұл көрсеткіштер брендтің нарықтағы

беделін, тұтынушылар реакциясын және коммуникация нәтижелілігін анықтауға мүмкіндік береді.

Мысалы, әлеуметтік желілердегі жазылушылар саны брендтің танымалдығын көрсетсе, тұтынушылардың пікірлері мен шолулары оның беделін сипаттайды. Сол себепті компаниялар әлеуметтік тыңдау (social listening) жүйелерін пайдаланып, тұтынушы көңіл-күйін үздіксіз бақылап отырады. Бұл деректер негізінде бренд стратегиясы үнемі жаңартылып, мақсатты аудиторияға сәйкес бейімделеді.

Брендті басқаруда цифрлық репутацияны қорғау – аса маңызды бағыт. Онлайн кеңістіктегі кез келген теріс пікір немесе жалған ақпарат бренд беделіне айтарлықтай нұқсан келтіруі мүмкін. Сондықтан компаниялар киберқауіпсіздік пен ақпараттық тазалықты сақтауға мән береді. Репутациялық тәуекелдерді төмендету үшін PR мамандары антикризистік коммуникация стратегияларын әзірлейді және онлайн платформалардағы белсенді бақылауды қамтамасыз етеді.

Брендтің тұрақты дамуы мен тұтынушылар сенімін сақтау үшін ашықтық, әлеуметтік жауапкершілік және этикалық принциптер басты назарда болуы тиіс. Цифрлық ортада бренд пен тұтынушы арасындағы өзара сенім ең құнды активке айналды.

Болашақта цифрлық бренд менеджмент жасанды интеллект, блокчейн және метаәлем (metaverse) технологияларымен тығыз байланысты болмақ. Мысалы, виртуалды және кеңейтілген шындық (VR/AR) технологиялары тұтынушыларға өніммен жаңа форматта өзара әрекет етуге мүмкіндік береді. Бренд виртуалды дүкендер, интерактивті шоу және метаәлемдегі тәжірибелер арқылы жаңа аудиторияны тарта алады.

Сондай-ақ, деректерді қорғау мен тұтынушылардың жеке ақпаратын сақтау мәселесі де басты бағыттардың бірі болып қала береді. Цифрлық этика ережелерін сақтай отырып, компаниялар қоғамның сенімін сақтай алады және брендтің әлеуметтік жауапкершілігін нығайтады.

Қорыта келгенде, цифрлық құралдарды тиімді пайдалану брендті басқарудың стратегиялық басымдығына айналды. Заманауи цифрлық ортада табысты бренд тек жарнама мен өнім сапасына емес, сонымен бірге тұтынушылармен ашық диалог жүргізу қабілетіне де байланысты. Цифрлық технологиялар брендке деректерді нақты талдап, аудиториямен жекелендірілген байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Осылайша, цифрлық бренд менеджмент – инновация, сенім және құндылықтар үйлесімінің жаңа моделі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Котлер Ф., Келлер К. Маркетинг менеджмент. – М.: Вильямс, 2021.
2. Дәулетбаева А. Цифрлық маркетингтің тиімді құралдары // Экономика және қоғам, №3, 2023.
3. Kapferer J.-N. The New Strategic Brand Management. – Kogan Page, 2022.

ҚР-ДА ТЕРРОРИЗМДІ ҚАРЖЫЛАНДЫРУҒА ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ

Құдайбергін Д.С.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматриваются основные направления уголовно-правового противодействия финансированию терроризма в Республике Казахстан. Анализируются нормы национального законодательства и международных стандартов, выявляются проблемы правоприменения и предлагаются рекомендации по повышению эффективности борьбы с финансовым терроризмом.

Summary The article analyzes key aspects of criminal-law measures against terrorism financing in the Republic of Kazakhstan. It reviews national legislation and international standards, identifies enforcement challenges, and provides recommendations to enhance the effectiveness of countering financial terrorism.

Терроризм қазіргі әлемдегі ең қауіпті трансұлттық қатерлердің бірі болып табылады. Террористік ұйымдардың қызметі көбіне қаржылық ресурстар арқылы жүзеге асырылады, сондықтан терроризмді қаржыландыруға тосқауыл қою ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің негізгі элементі саналады. Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасы халықаралық стандарттарға сәйкестендіріліп, терроризмді қаржыландыруға қатаң жауаптылық көзделген.

Бұл мақалада терроризмді қаржыландыруға қарсы қылмыстық-құқықтық тетіктерді талдау және оларды жетілдіру жолдары анықталады.

Терроризмді қаржыландыру – террористік әрекеттерді жоспарлау, ұйымдастыру немесе қолдау мақсатында қаржылық ресурстарды беру, жинау немесе пайдалану. Оның көздері заңды (коммерциялық ұйымдар, қайырымдылық қорлары) және заңсыз (есірткі саудасы, адамның заңсыз миграциясы, қару-жарақ айналымы) арналар арқылы қалыптасуы мүмкін.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 258-бабына сәйкес, террористік әрекетті қаржыландыру үшін қылмыстық жауапкершілік белгіленген.

Қазақстан терроризммен күрес саласында бірқатар халықаралық келісімдер мен БҰҰ конвенцияларына қосылды. ҚР Қылмыстық кодексі мен «Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы» Заң құқықтық негіз болып табылады.

Маңызды құрылымдар:

- ҚР Бас прокуратурасы
- Терроризмге қарсы орталық
- Қаржы мониторингі агенттігі
- ҰҚК және ІІМ органдары
- Екінші деңгейлі банктер және қаржы ұйымдары [1].

ФАТФ ұсынымдарына сәйкес ҚР қаржылық мониторинг жүйесі жетілдірілген.

Қазақстанда терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимылдың тиімді және көпдеңгейлі жүйесі қалыптасқан. Бұл жүйе мемлекет пен қоғамның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған кешенді құқықтық, институционалдық және ұйымдастырушылық тетіктерді қамтиды. Ең алдымен, ұлттық деңгейде терроризмді, экстремизмді және олардың қаржыландыруын қылмыстық жауапкершілікке тартуды бекітетін жан-жақты заңнамалық база қабылданған. Онда күдікті қаржылық операцияларды қадағалау, қаржылық ұйымдардың міндеттері, ақпараттық алмасу тәртібі және құқық қорғау құрылымдарының әрекет ету алгоритмдері нақты айқындалған.

Орталық және жергілікті деңгейдегі арнайы уәкілетті мемлекеттік институттар терроризмді қаржыландырудың алдын алу, анықтау және жолын кесу бағытында жүйелі жұмыс жүргізеді. Олардың негізгі функцияларының бірі — қаржылық операцияларды талдау, тәуекелдерді бағалау және күдікті транзакцияларды уақтылы тоқтату. Қаржы мониторингі агенттігі мен құқық қорғау органдары өзара интеграцияланған электрондық жүйелер арқылы жедел ақпарат алмасып, үйлесімді іс-қимыл жасайды. Сондай-ақ банк секторында және қаржы ұйымдарында тәуекелге негізделген бақылау әдістері енгізілген, бұл көлеңкелі қаржылық ағындарды айқындауды жеңілдетеді.

Халықаралық ынтымақтастық та маңызды орын алады. Қазақстан БҰҰ, Еуропалық Одақ, Еуразиялық Топ (EAG), сондай-ақ FATF стандарттарына сәйкес жұмыс істейді. Шет елдердің қаржы барлау бөлімдерімен ақпараттық алмасу тетіктері жетілдірілген, трансшекаралық қылмыстық схемаларды әшкерелеу мақсатында бірлескен операциялар мен зерттеулер жүргізіледі.

Сонымен қатар құқық қорғау саласындағы жұмыспен қатар, алдын алу, түсіндіру және ақпараттық-мазмұндық жұмыстарға да басымдық беріледі. Азаматтық қоғам институттарымен, діни бірлестіктермен және білім беру ұйымдарымен бірлескен бағдарламалар жүзеге асырылып, радикалдануға және заңсыз қаржылық әрекеттерге қарсы иммунитет қалыптастыруға бағытталған әлеуметтік-профилактикалық шаралар күшейтіледі.

Осылайша Қазақстанда терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл жүйесі құқықтық реттеу, институционалдық үйлестіру, халықаралық серіктестік және қоғамдық иммунитет қалыптастыру бағыттарының үйлесімді синтезіне негізделген. Бұл жүйе ұлттық қауіпсіздікке төнетін қатерлердің алдын алуға, қаржылық тұрақтылықты сақтауға және жаһандық қауіпсіздік архитектурасына жауапкершілікпен үлес қосуға мүмкіндік береді.

Қаржы мониторингі агенттігінің деректеріне сәйкес, жыл сайын терроризмді қаржыландыруға қатысты ондаған күдікті операциялар анықталады.

Дегенмен, бұл салада төмендегі проблемалар бар:

- киберқылмыс арқылы жасырын аударымдар
- криптовалюта арқылы қаржыландыру тетіктері
- халықаралық қылмыстық топтардың трансшекаралық әрекеті
- ақпараттық қауіпсіздік тәуекелдері [2].

Терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл тиімділігін арттыру үшін төмендегі ұсыныстар беріледі:

1. Цифрлық активтер айналымына бақылауды күшейту
2. Қаржы институттары арасында ақпарат алмасуды дамыту
3. Терроризмді қаржыландыру схемаларын талдау бойынша арнайы оқыту
4. Халықаралық ұйымдармен (ФАТФ, Еуразиялық топ) ынтымақтастықты кеңейту
5. Бақылау тетіктерін автоматтандыру, жасанды интеллект қолдану

Қазақстан терроризмді қаржыландырумен күрес саласында халықаралық стандарттарға сәйкес құқықтық база мен мониторинг жүйесін қалыптастырған. Терең координация, цифрлық бақылау және қылмыстық-құқықтық тәсілдерді жетілдіру елдің ұлттық қауіпсіздігін нығайтады. Болашақта кибер қауіп-қатерлер мен криптовалюта арқылы қаржыландыруды болдырмау маңызды басымдық болып қала береді.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Қаржы мониторингі туралы» Заңы: ҚР Заңы. – Астана, 2019. – 72 б.
2. Қазақстан Республикасының терроризмге қарсы іс-қимыл туралы заңнамасының жинағы. – Астана: Әділет, 2020. – 248 б.

УДК 81.13

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Латыпова А.Р., Исаев И.И., Трубникова Д.Э.

Научный руководитель: к.э.н., ассоц проф. Стаценко О.А.

Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада білім беруде AI қолданудың негізгі аспектілері, оның артықшылықтары, сын-қатерлері және даму перспективалары қарастырылады.

Summary: This article explores the key aspects of using AI in education, including its benefits, challenges, and development prospects.

Интеграция искусственного интеллекта (ИИ) в образовательную сферу становится неотъемлемой частью современного образовательного процесса. ИИ предлагает новые возможности для персонализации обучения, автоматизации административных задач и повышения эффективности образовательных практик.

В последние годы наблюдается стремительное внедрение ИИ в образовательные учреждения по всему миру. В Казахстане, например, 95 вузов уже интегрировали новые дисциплины, связанные с ИИ, в свои учебные программы. Министерство образования и науки Республики Казахстан утвердило «Концептуальные основы внедрения ИИ на 2025–2029 годы», что

свидетельствует о государственной поддержке и стратегическом подходе к интеграции ИИ в образование [1].

Международные организации также признают важность ИИ в образовании. ЮНЕСКО посвятило Международный день образования 2025 года искусственному интеллекту, подчеркивая необходимость инвестиций в подготовку преподавателей и студентов для разумного использования этой технологии в образовательном процессе.

ИИ позволяет адаптировать образовательный процесс под индивидуальные потребности каждого учащегося. Системы на основе ИИ могут анализировать успеваемость студентов, выявлять их сильные и слабые стороны, предлагая соответствующие материалы и задания для улучшения результатов. Это способствует более глубокому усвоению материала и повышению мотивации учащихся.

ИИ может значительно упростить административную работу в образовательных учреждениях. Автоматизация процессов, таких как оценка домашних заданий, составление расписаний и обработка заявок, позволяет освободить время преподавателей и административного персонала для более важных задач [2]. На рисунке 1 показаны основные направления использования ИИ в образовании.

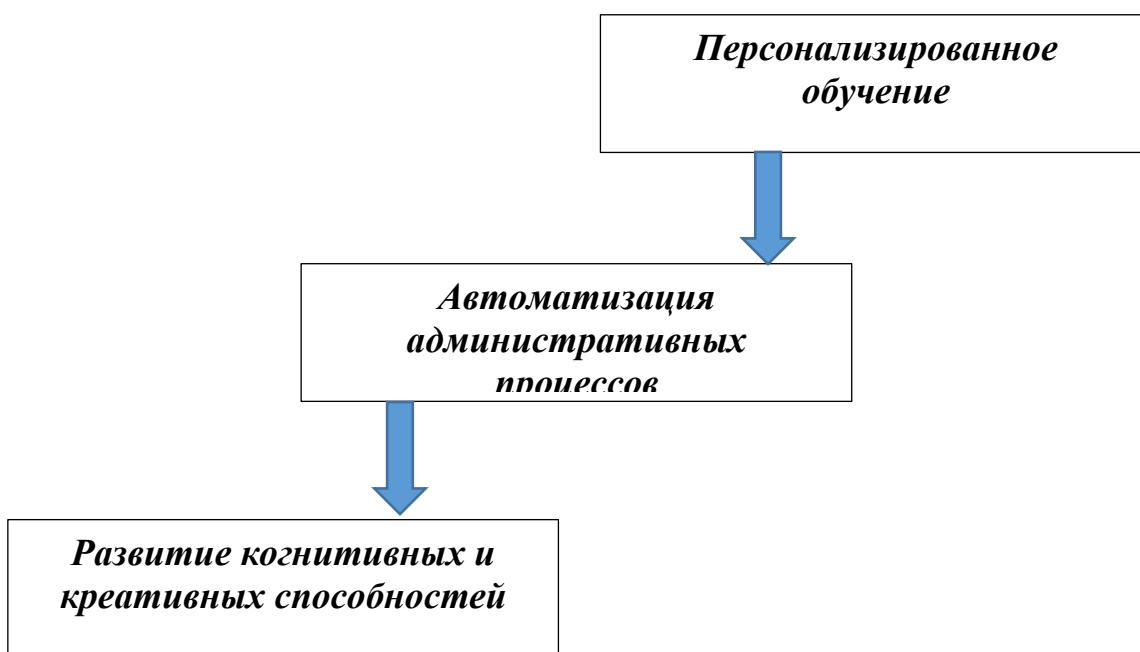

Рисунок 1 - Основные направления использования ИИ в образовании

Использование ИИ в обучении способствует развитию когнитивных и креативных способностей учащихся. Системы на основе ИИ могут предоставлять учащимся разнообразные задания, стимулирующие критическое мышление, решение проблем и творческий подход к обучению.

Внедрение ИИ в образование вызывает ряд этических и правовых вопросов. Необходимо обеспечить защиту персональных данных учащихся,

предотвратить дискриминацию и обеспечить прозрачность алгоритмов, используемых в образовательных системах.

Для эффективного использования ИИ в образовательном процессе необходимо подготовить педагогов, обладающих необходимыми знаниями и навыками. Это включает в себя обучение использованию ИИ-инструментов, а также понимание их возможностей и ограничений.

Внедрение ИИ в образование требует наличия соответствующей технической инфраструктуры, включая высокоскоростной интернет, современные компьютеры и программное обеспечение. В некоторых регионах, особенно в развивающихся странах, отсутствие такой инфраструктуры может стать серьёзным препятствием для внедрения ИИ в образовательный процесс.

Будущее образования связано с интеграцией мультимодальных ИИ-систем, способных обрабатывать текстовую, аудиовизуальную и сенсорную информацию. Такие системы могут создавать более интерактивные и погружающие образовательные среды, способствующие лучшему усвоению материала.

Перспективы развития ИИ в образовании включают в себя не замену преподавателей, а их сотрудничество с ИИ-системами. ИИ может выполнять рутинные задачи, освобождая время преподавателей для более творческой и индивидуальной работы с учащимися[3].

Университет Мирас активно интегрирует ИИ в свою образовательную систему, предлагая студентам и преподавателям инновационные инструменты для улучшения учебного процесса. В частности, университет разработал собственный образовательный портал, который поддерживает дистанционные технологии обучения, позволяя студентам обучаться и сдавать экзамены в удобное время и месте [4].

Кроме того, университет активно сотрудничает с международными образовательными учреждениями, такими как Сеульский Кибер университет, что способствует обмену опытом и внедрению передовых технологий в образовательный процесс.

Использование искусственного интеллекта в образовательном процессе открывает новые горизонты для персонализации обучения, автоматизации административных задач и развития когнитивных способностей учащихся. Однако для эффективного внедрения ИИ необходимо учитывать этические, правовые и технические аспекты, а также обеспечить подготовку педагогов и наличие соответствующей инфраструктуры. Будущее образования связано с гармоничным сочетанием возможностей ИИ и человеческого потенциала, что позволит создать более эффективную и доступную образовательную среду.

Литература

1. Приказ об утверждении Концептуальных основ внедрения искусственного интеллекта в систему среднего, технического и профессионального, послесреднего образования на 2025–2029 годы. «Концептуальные основы внедрения ИИ на 2025–2029 годы»,

2. Костикова Л. П., Есенина Н. Е., Ольков А. С. «Искусственный интеллект в образовательном процессе современного университета: результаты опроса студентов». Научно-методический электронный журнал «Концепт». № 2 (февраль), 2025. [Концепт](#)

3. Кушеккалиев А. Н., Искалиева А. У., Имангалиева Б. С. «Образование и искусственный интеллект». Вестник университета Ясави. № 4 2024 год

4. landing.miras.edu.kz

UDC 336.717.061

COMPARATIVE ANALYSIS OF TRADITIONAL AND SUSTAINABLE FINANCING: CASES OF KAZAKHSTANI COMPANIES

Li A.V., Valiulin A.R., Sartaeva K.K.

Scientific supervisor: PhD, Associate Professor Shinet G.G.

Miras University, Shymkent, Kazakhstan

Түйін. Бұл мақалада дәстүрлі және тұрақты қаржыландырудың салыстырмалы талдауы көрсетілген, Қазақстандық компаниялардың мысалдары негізінде. Зерттеу дәстүрлі әдістердің негізгі қаржы тарту механизмдерін, артықшылықтары мен шектеулерін, сондай-ақ тұрақты қаржыландырудың ұзақ мерзімді экономикалық, әлеуметтік және экологиялық тұрақтылыққа әсерін қарастырады. Қазақстандағы тұрақты қаржылық құралдарды пайдаланатын жобалардың нақты мысалдары, соның ішінде жаңартылатын энергия, энергияны үнемдейтін тұрғын үйлер және жасыл инфрақұрылым жобалары ұсынылған. Тұрақты қаржыландырудың жеке секторды дамытуға, корпоративтік әлеуметтік жауапкершілікке және экономиканың артараптандырылуына әсері талданған.

Кілт сөздер: дәстүрлі қаржыландыру; тұрақты қаржыландыру; Қазақстандық компаниялар; жасыл экономика; инфрақұрылым; ESG; инвестиция; әлеуметтік жауапкершілік; жаңартылатын энергия.

Аннотация. В данной статье представлен сравнительный анализ традиционного и устойчивого финансирования на примере казахстанских компаний. Исследование рассматривает основные механизмы привлечения капитала, преимущества и ограничения традиционных методов, а также роль устойчивого финансирования в достижении долгосрочной экономической, социальной и экологической стабильности. Приводятся конкретные примеры проектов в Казахстане с использованием устойчивых финансовых инструментов, включая возобновляемую энергию, энергоэффективное жильё и инициативы по развитию «зелёной» инфраструктуры. Проанализировано влияние устойчивого финансирования на развитие частного сектора, корпоративную социальную ответственность и диверсификацию экономики.

Ключевые слова: традиционное финансирование; устойчивое финансирование; казахстанские компании; зелёная экономика; инфраструктура; ESG; инвестиции; социальная ответственность; возобновляемая энергия.

Modern economies require companies to consider not only financial performance but also environmental, social, and governance factors. Traditional sources of capital, such as bank loans and bonds, remain foundational for corporate financing but often fail to promote sustainable development or minimize environmental impact.

Sustainable financing, on the other hand, integrates financial, environmental, and social criteria into investment decisions. In Kazakhstan, which possesses

significant natural resources and occupies a strategic position in Central Asia, the use of these instruments is particularly important. The country is actively developing a green economy, implementing energy efficiency and renewable energy programs, and collaborating with international financial institutions[1].

Traditional financing includes:

- bank loans and syndicated loans;
- corporate bond issuance;
- direct equity investment through stock markets.

Advantages:

- Quick access to capital;
- Clear financial risk assessment;
- Simplicity in financing standard projects.

Limitations:

- Lack of focus on environmental and social aspects;
- Potential long-term financial risks due to market fluctuations;
- Lower attractiveness to international ESG-focused partners[2].

In Kazakhstan, oil and gas companies exemplify traditional financing by securing loans to expand hydrocarbon production. While these projects generate financial growth, they do not contribute to economic diversification or carbon footprint reduction.

Sustainable financing targets:

- projects with environmental value (renewable energy, water treatment, waste management);
- social projects (energy
- social projects (energy-efficient housing, infrastructure, healthcare);
- strengthening corporate governance (ESG practices).

Key instruments include:

- green bonds;
- social and sustainable bonds;
- long-term loans with reduced interest rates for achieving environmental and social goals;
- grants and subsidies from international financial institutions (IFIs).

Zhanatas Wind Farm. The 100 MW wind power project in the Zhambyl region is financed through the AIIB and international banks using green bonds. Project impacts include:

- reduction of CO₂ emissions by 150,000 tons per year;
- stimulation of the local renewable energy market;
- attraction of private investment for infrastructure expansion.

Shokpar Wind Power Plant. A similar 100 MW project in the Almaty region demonstrates that sustainable financing allows:

- reduced regional dependence on hydrocarbons;
- job creation;
- integration of ESG practices in project management[3].

Kazakhstan Housing Company, in cooperation with EIB Global, implements projects for constructing energy-efficient residential complexes. These projects reduce energy consumption by 20–30% and improve urban living standards.

Through its Green Finance Centre, AIFC promotes green and social bonds, stimulating private sector participation in sustainable projects.

Table 1 – Comparative Analysis of Traditional and Sustainable Financing

Criterion	Traditional Financing	Sustainable Financing
Focus	Financial performance	Financial, environmental, social (ESG)
Sources of Capital	Banks, stock market	International banks, IFIs, ESG bonds
Payback Period	Short- to medium-term	Long-term
Risks	Financial	Financial, environmental, social
Economic Impact	Partial	Diversification, sustainable growth
Social and Environmental Benefit	Low	High

Advantages and Challenges of Sustainable Financing

Advantages:

- Reduction of environmental and social risks;
- Attraction of international capital;
- Creation of sustainable value chains;
- Enhancement of corporate image internationally.

Challenges:

- Long payback periods;
- Need to comply with international ESG standards;
- Limited financial literacy of local entrepreneurs;
- Potential dependency on external financing.

6. Recommendations for Kazakhstani Companies

1. Integrate ESG indicators into corporate governance;
2. Develop the domestic green finance market through bond issuance;
3. Enhance financial literacy and project management competencies in sustainable initiatives;
4. Promote active private sector participation in joint projects with IFIs;
5. Formulate long-term sustainable development strategies aligned with national priorities[4].

The comparative analysis demonstrates that sustainable financing not only provides access to capital but also promotes economic diversification, reduces

environmental risks, and increases corporate social responsibility. Its application in Kazakhstan has already led to successful projects in renewable energy, energy-efficient construction, and green infrastructure initiatives. Long-term adoption of sustainable financing supports the integration of Kazakhstan into global economic and environmental processes.

References

1. Asian Infrastructure Investment Bank. AIIB's Role in Driving Kazakhstan's Energy Transition. — 2024. <https://www.aiib.org>
2. European Investment Bank. Kazakhstan to Get EIB Global Support for Energy-Efficient Homes. — 2025. <https://www.eib.org>
3. World Bank. Country Partnership Framework for the Republic of Kazakhstan for FY2020–2025. — Washington, 2019. <https://www.worldbank.org>
4. Astana International Financial Centre. Green Finance Centre Reports ESG Financing Trends. — 2024. <https://aifc.kz>
5. European Bank for Reconstruction and Development. Annual Report on Sustainable Growth in Central Asia. — London, 2023.

УДК 657.1/42

РОЛЬ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ИНВЕСТОРОВ В СТАБИЛИЗАЦИИ ФИНАНСОВЫХ РЫНКОВ

Логвинов Э.Н., Воронина Ю.О., Линус Р.С.

Научный руководитель: к.э.н., старший преподаватель Агабекова Ш.Н.

Университет «Мирас», Казахстан

Түйін: Мақала институционалдық инвесторлардың (зейнетақы қорлары, сақтандыру компаниялары, банктер және инвестициялық компаниялар) қаржы нарықтарын тұрақтандырудағы рөлін зерттеуге арналған. Олардың әсер етуінің негізгі тетіктері қарастырылады: өтімділікті қамтамасыз ету, тиімді баға белгілеу, тәуекелдерді артараптандыру және құбылмалылықты төмендетуге ықпал ететін ұзақ мерзімді инвестициялар.

Summary: The article is devoted to the study of the role of institutional investors (pension funds, insurance companies, banks and investment companies) in stabilizing financial markets. The main mechanisms of their impact are considered: ensuring liquidity, effective pricing, risk diversification and long-term investments that contribute to reducing volatility.

Институциональные инвесторы (ИИ) играют ключевую роль в функционировании современных финансовых рынков. Их деятельность оказывает значительное влияние на ликвидность, ценообразование и устойчивость рынков. В условиях глобальных экономических потрясений и неопределенности роль ИИ в стабилизации финансовых рынков становится особенно актуальной.

Институциональные инвесторы (ИИ) играют ключевую роль в развитии финансовых рынков, обеспечивая ликвидность, способствуя эффективному ценообразованию и снижению волатильности. В Республике Казахстан ИИ, включая пенсионные фонды, страховые компании, банки и инвестиционные

компаниям, становятся важными участниками финансовой системы, влияя на её стабильность и развитие. Особенно актуальна их роль в условиях экономической нестабильности и глобальных финансовых потрясений.

Состояние институциональных инвесторов в Казахстане

Согласно данным Агентства по регулированию и развитию финансовых рынков (АРРФР), институциональные инвесторы в Казахстане демонстрируют активный рост. К примеру, в первом квартале 2025 года они стали основными покупателями государственных ценных бумаг, что свидетельствует о повышении доверия к государственным облигациям и укреплении внутреннего рынка капитала [THE TENGE](#) [1].

Ключевыми игроками на рынке являются (рисунок 1):

Рисунок 1. Ключевые игроки на рынке

Характеристика институциональных инвесторов

Институциональные инвесторы включают в себя пенсионные фонды, страховые компании, инвестиционные и хедж-фонды, а также банки и другие финансовые учреждения. Они управляют значительными объемами капитала и обладают возможностями для долгосрочного инвестирования. Основные характеристики ИИ [2]:

- Размер капитала: ИИ управляют активами, составляющими значительную долю от общего объема финансовых активов на рынке.
- Диверсификация портфелей: ИИ стремятся к диверсификации своих инвестиций, что снижает риски и повышает стабильность.
- Долгосрочная перспектива: ИИ ориентированы на долгосрочные инвестиции, что способствует снижению волатильности на рынках.

2. Механизмы стабилизации финансовых рынков

Институциональные инвесторы способствуют стабилизации финансовых рынков через следующие механизмы:

- Обеспечение ликвидности: активное участие ИИ в торговле ценными бумагами способствует повышению ликвидности рынка, снижая спреды между ценами покупки и продажи.

- Диверсификация рисков: ИИ распределяют свои инвестиции между различными активами и регионами, что снижает системные риски и повышает устойчивость финансовой системы.

- Долгосрочное инвестирование: ориентация ИИ на долгосрочные вложения способствует снижению краткосрочной волатильности и повышению стабильности рынков.

- Ценообразование: ИИ, обладая глубокими знаниями и аналитическими способностями, способствуют эффективному ценообразованию на финансовых рынках.

Примеры влияния ИИ на стабилизацию рынков [3]

- Кризис 2008 года: Во время финансового кризиса 2008 года ИИ сыграли важную роль в стабилизации рынков, предоставляя ликвидность и поддерживая ценообразование.

- Пандемия COVID-19: В период пандемии COVID-19 ИИ способствовали восстановлению рынков, инвестируя в различные активы и поддерживая ликвидность.

- Кризис ликвидности в 2023 году: Во время кризиса ликвидности в 2023 году ИИ активно участвовали в операциях репо и других инструментах, обеспечивая стабильность финансовой системы.

Несмотря на положительное влияние ИИ, существуют и определённые проблемы [4]:

- Низкая ликвидность рынка: ограниченная ликвидность может затруднять эффективное ценообразование и повышать волатильность.

- Недостаточная диверсификация: слишком высокая концентрация инвестиций в отдельных секторах или активах повышает риски.

- Регуляторные барьеры: сложные и изменяющиеся нормативные требования могут ограничивать возможности ИИ для эффективного инвестирования.

- Информационная асимметрия: ограниченный доступ к качественной информации может затруднять принятие обоснованных инвестиционных решений.

Перспективы развития

В будущем роль ИИ в стабилизации финансовых рынков Казахстана будет возрастать:

- Развитие финансовых технологий: внедрение цифровых платформ и инструментов повысит доступность и эффективность инвестирования.

- Улучшение регуляторной среды: упрощение и стабилизация нормативных требований создадут более благоприятные условия для деятельности ИИ.

- Повышение финансовой грамотности: образование и информирование инвесторов способствуют более эффективному функционированию финансовых рынков.

• Устойчивое развитие: ориентация на устойчивое и ответственное инвестирование будет способствовать долгосрочной стабильности финансовой системы [5].

Институциональные инвесторы играют важную роль в стабилизации финансовых рынков Республики Казахстан. Их деятельность способствует повышению ликвидности, эффективному ценообразованию и снижению волатильности. Однако для максимизации их вклада необходимо преодолеть существующие проблемы и создать благоприятные условия для их деятельности.

Институциональные инвесторы играют незаменимую роль в стабилизации финансовых рынков. Их способность обеспечивать ликвидность, эффективно ценообразовывать и диверсифицировать риски способствует повышению устойчивости финансовых систем. Однако важно учитывать связанные с их деятельностью риски и вызовы, требующие соответствующего регулирования и контроля.

Список использованной литературы

1. Агентство по регулированию и развитию финансовых рынков. (2025). Институциональные инвесторы в Казахстане.
2. Министерство финансов Республики Казахстан. (2025). Государственные ценные бумаги: Рынок и перспективы.
3. Национальный банк Республики Казахстан. (2025). Финансовая стабильность: Роль институциональных инвесторов.
4. Ахметов Р.Р. Информационная функция финансового рынка и её влияние на ценообразование. Интеллект. Инновации. Инвестиции, 2023.
5. Теория и практика портфельного инвестирования в Республике Казахстан. Учебник, 2025.

УДК 657.1/42

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В УПРАВЛЕНИИ ИНВЕСТИЦИОННЫМИ ПОРТФЕЛЯМИ

Лысак С.С., Горковенко В.Р., Плёткин Р.В.

Научный руководитель: к.э.н., старший преподаватель Агабекова Ш.Н.
Университет «Мирас», Казахстан

Түйін: Бұл мақалада инвестициялық портфельді басқару процесінде жасанды интеллекттің (АИ) рөлі, оның шешім қабылдау тиімділігіне әсері және инвестициялық тәуекелдерді азайту қарастырылады. Машиналық оқытудың, нейрондық желілердің және үлкен деректерді талдаудың заманауи технологиялары инвесторлар мен басқарушы компанияларға теңдестірілген және жауап беретін портфолио құруға мүмкіндік береді.

Summary: This article examines the role of artificial intelligence (AI) in the process of managing investment portfolios, its impact on the effectiveness of decision-making and reducing investment risks. Modern technologies of machine learning, neural networks and big data analysis allow investors and management companies to form more balanced and adaptive portfolios.

В последние годы технологии искусственного интеллекта (ИИ) становятся всё более значимыми в финансовой сфере. В частности, управление инвестиционными портфелями — одна из областей, где ИИ-решения способны повысить эффективность, снизить риски и обеспечить адаптацию стратегий к изменяющимся условиям рынка. В контексте Республики Казахстан внедрение ИИ приобретает особое значение: страна активно развивает цифровую трансформацию, формирует инфраструктуру данных и стремится повысить конкурентоспособность своего финансового сектора [1].

Цель данной статьи — проанализировать потенциал и вызовы применения ИИ в управлении инвестиционными портфелями в Казахстане: выявить ключевые технологии, оценить текущее состояние, определить риски и предложить рекомендации.

Основы управления инвестиционными портфелями

Управление инвестиционными портфелями включает формирование, мониторинг и корректировку набора активов (акций, облигаций, альтернативных инструментов) с целью достижения оптимального соотношения доходности и риска. Классические подходы включают теорию портфеля Марковица, модели факторного риска, методы стохастического программирования и др.

Роль искусственного интеллекта

ИИ-технологии (машинное обучение, глубокое обучение, обработка естественного языка, анализ больших данных) позволяют:

- обрабатывать значительно большие массивы исторических и альтернативных данных (news, sentiment, социальные сети);
- выявлять сложные паттерны поведения рынка и активов;
- применять алгоритмическую оптимизацию (например, оптимизация аллокации в портфеле, ребалансировка) в режиме реального времени;
- прогнозировать возможные изменения риска и доходности с большей точностью.

Недавнее исследование отмечает, что применение ИИ в управлении портфелями оказывает значительное влияние на эффективность портфеля, особенно при поддержке цифрового управления (digital governance) и высоком качестве данных [2].

В Казахстане опубликован доклад Национальный банк Казахстана (НБК) и Национальная платежная корпорация Казахстана о состоянии развития ИИ на финансовом рынке: по данным на апрель 2024 года, около 31 % участников финансового рынка используют ИИ в своей деятельности [3]. В то же время около 40 % финансовых компаний пока не внедрили ИИ-решения в повседневные операции. Эти данные свидетельствуют о том, что потенциал есть, но масштабное внедрение ещё впереди.

Применение ИИ-решений в управлении портфелями

В Казахстанском контексте можно выделить несколько направлений:

- Платформы цифрового управления капиталом с применением ИИ и ESG-метрик: например, проект Kazakh-British Technical University (KBTU)

«FinTech AI and ESG Innovation Group» разрабатывает приложение «ЕСО InvestMind AI» с возможностью анализа настроений рынка и индивидуальных рекомендаций по инвестициям [4].

- Предиктивная аналитика и алгоритмы оптимизации портфеля — использование ИИ-моделей, способных управлять ребалансировкой портфеля на основе живых данных рынка, а также учитывать альтернативные данные.

- Прогнозирование финансовых рисков с применением ИИ — хотя не напрямую управление портфелями, но связано с рисками активов и портфеля: исследование в Казахстане по прогнозированию корпоративных финансовых рисков.

Применение ИИ в управлении портфелями даёт следующие преимущества:

- Улучшение качества решений за счёт анализа больших объёмов данных и выявления неизвестных ранее взаимосвязей.

- Снижение времени принятия решений, автоматизация мониторинга и коррекции портфеля.

- Возможность более точной оценки рисков и адаптации стратегий в режиме почти реального времени.

- Демократизация инвестиционных услуг — с помощью цифровых платформ управление становится доступнее более широкому кругу инвесторов (особенно в Казахстане, где география и доступность имеют значение).

Эмпирическая картина и состояние в Казахстане [5]

Уровень внедрения. Как уже отмечено, около трети участников финансового рынка Казахстана используют ИИ. При этом банки — наиболее активные пользователи. Вместе с тем значительный процент финансовых организаций пока не внедрили ИИ.

В Казахстане отмечаются следующие специфические барьеры:

- Регуляторная неопределённость: вопрос нормативного регулирования ИИ в финансовом секторе находится в стадии формирования.

- Ограниченные ресурсы и кадровый потенциал: внедрение ИИ требует специалистов по данным, инженеров, специалистов по машинному обучению — такое кадровое обеспечение пока не полностью развито.

- Доступ к данным и их качество: несмотря на активную цифровизацию, существуют проблемы с объединением систем данных, отсутствием стандартизации.

Влияние на инвестиционные портфели

Хотя прямых опубликованных кейсов конкретно по «управлению портфелями» в Казахстане немного, но логика и тенденции применимы: использование ИИ-инструментов для оценки рисков, оптимизации активов, прогнозирования делает возможным улучшение управления инвестициями. Если финансовые компании и управляющие активами в Казахстане начнут активнее применять такие технологии, можно ожидать [6]:

- Более стабильной доходности и улучшенного соотношения риска и доходности портфелей;

- Увеличения доли розничных инвесторов, получающих доступ к инвестиционным услугам с ИИ-поддержкой;
- Повышения конкурентоспособности казахстанских управляющих активами на международном уровне.

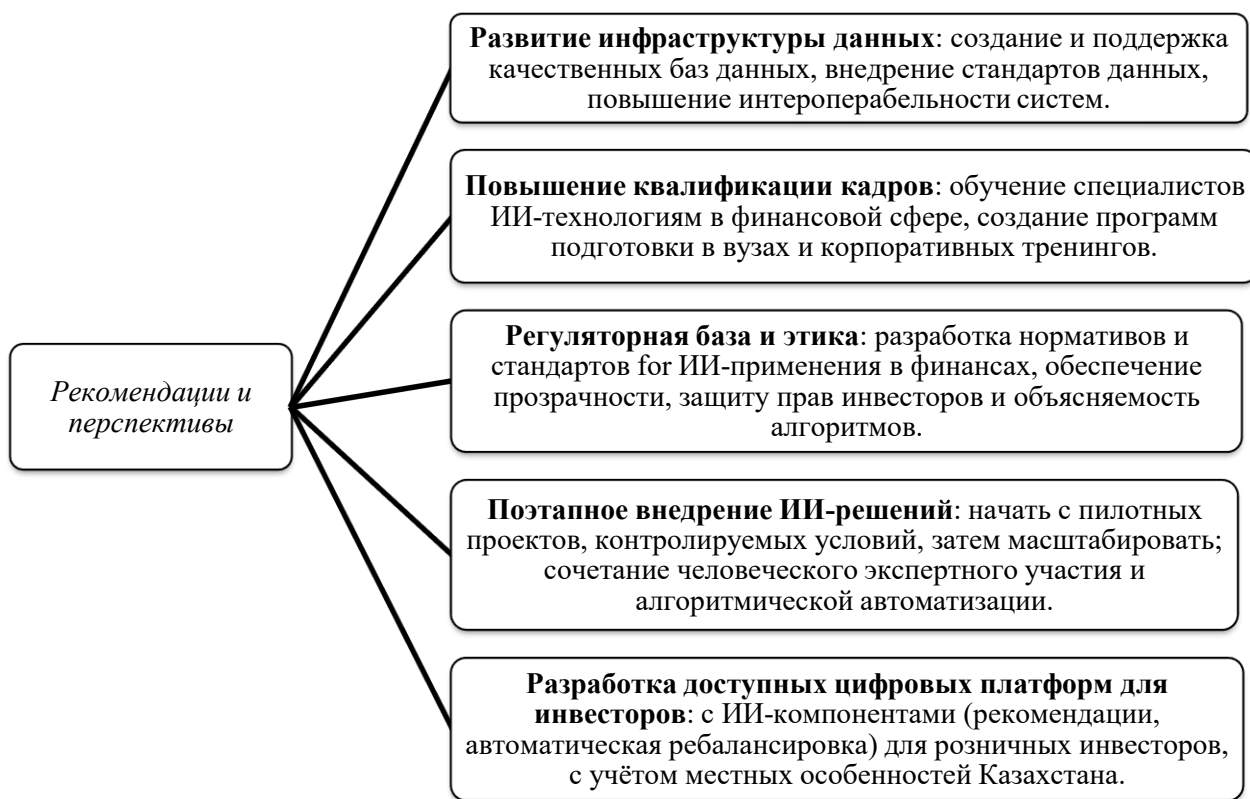

Рисунок 1. Рекомендации и перспективы

Перспективы:

- В среднесрочной перспективе (3–5 лет) можно ожидать, что ИИ станет стандартным инструментом для управляющих портфелями в Казахстане.
- Возможно появление «робо-адвайзеров» с локализацией под рынок Казахстана, с учётом региональных данных и предпочтений инвесторов.
- Рост интеграции ESG-факторов и ИИ-аналитики, что будет актуально также для устойчивого инвестирования.
- Конвергенция с международными рынками: использование глобальных ИИ-моделей, адаптированных под локальные условия, позволит управляющим Казахстана более эффективно конкурировать [7].

Применение искусственного интеллекта в управлении инвестиционными портфелями открывает значительные возможности для повышения эффективности, оптимизации риска и расширения доступа к инвестициям [8]. В контексте Казахстана, где финансовый сектор активно цифровизируется и формируется нормативная база для ИИ, этот тренд имеет явный потенциал. Однако на пути к полноценному внедрению существуют значимые вызовы: качество данных, кадровые ресурсы, регуляторная база и вопрос доверия к алгоритмическим решениям. При разумной стратегии и постепенном

внедрении — с учётом местных условий — ИИ может стать важным инструментом развития инвестиционного рынка Казахстана.

Список использованной литературы

1. Alfzari S., Al-Shboul M., Alshurideh M. (2025) «Predictive Analytics in Portfolio Management: A Fusion of AI and Investment Economics for Optimal Risk-Return Trade-Offs». International Review of Management and Marketing, 15 (2), 365–380. [Econ Journals](#)
2. J. Risk Financial Manag. (2025) «Artificial Intelligence in Financial Behavior: Bibliometric Ideas and New Opportunities». Vol. 18 (3), 159. [MDPI](#)
3. Kuanova L.A., Otegen A.N., Kenzhegulova G.K. (2025) «Artificial intelligence-based risk management for the banking sector: impact and challenges». Journal of Economic Research & Business Administration. [be.kaznu.kz](#)
4. Shakbutova A., Sadykova R., Zhakupova A. (2025) «Application of artificial intelligence in forecasting corporate financial risks». Economic Series of the Bulletin of the L.N. Gumilyov ENU, (2), 194–206. [bulecon.enu.kz](#)
5. Narbaev T., Aitkhozha B., Samoilov A., Castelblanco G. (2024) «An Assessment of Financial Stability of Artificial Intelligence-based Monitoring Project in Kazakhstan». Eurasian Journal of Economic and Business Studies, Vol. 69. [ejebbs.com](#)
6. Mastercard (2024) «Финтех-тренды | Искусственный интеллект». Mastercard Kazakhstan Report – 2024. [mastercard.kz](#)
7. Интернет Ассоциация Казахстана (2024) «Искусственный интеллект — Интернет Ассоциация Казахстана». [iak.kz](#)
8. Bizmedia.kz (2023) «40% финансовых компаний в Казахстане не используют искусственный интеллект в повседневных операциях». [Bizmedia.kz](#)

ӘӨЖ 657.1/42

ҚАРЖЫ – АҚША ҚОЗҒАЛЫСЫ ЖҮЙЕСІ РЕТІНДЕ: ИДЕЯНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Мамай С.Ә., Ибраев М.Т., Акжигитов Р.Ә.

Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Агабекова Шолпан Нуртазаевна
Мирас университеті, Шымкент, Қазақстан

Резюме: в статье рассматриваются теоретические основы финансов и его функции в экономике. Основная роль финансов-организация движения денег в экономической системе путем распределения и перераспределения национального дохода. Регулирование денежных потоков, их распределение между государственным и частным секторами характеризуется как важнейший фактор экономической стабильности.

Summary: The article discusses the theoretical foundations of Finance and its functions in the economy. The main role of Finance is to organize the movement of money in the economic system through the distribution and redistribution of national income. The regulation of cash flows, their distribution between the public and private sectors is characterized as an important factor in economic stability.

Қаржы – қоғамның экономикалық жүйесіндегі ең маңызды категориялардың бірі. Ол ақша қатынастарының ерекше түрі ретінде мемлекеттің, кәсіпорындардың және халықтың табыстары мен шығындарын қалыптастыру, бөлу және қайта бөлу үдерістерін қамтиды. Экономика

дамуының әр кезеңінде қаржының мазмұны мен рөлі өзгеріп, жаңа сипатқа ие болып отыр.

Қазіргі уақытта қаржы тек мемлекеттік бюджет пен салықтар шеңберінде қарастырылмайды, ол бүкіл экономикалық айналымның өзегіне айналған күрделі ақша қозғалысы жүйесі ретінде зерттелуде. Ақша ағындарының қозғалысы, олардың бағытталуы мен реттелуі елдің экономикалық тұрақтылығы мен даму қарқынына тікелей әсер етеді [1].

Бұл мақаланың мақсаты – қаржының мәнін ақша қозғалысы жүйесі ретінде теориялық және практикалық тұрғыда қарастыру, сондай-ақ Қазақстан мысалында қаржы жүйесінің даму динамикасын және негізгі тенденцияларын талдау.

Қаржының теориялық негіздері және ақша қозғалысы жүйесіндегі рөлі. Қаржы – бұл мемлекет пен қоғам өміріндегі экономикалық қатынастардың айрықша саласы. Экономикалық әдебиеттерде қаржының мәні туралы әртүрлі көзқарастар қалыптасқан. Дегенмен, барлығының ортақ түйіні – қаржының экономикалық мазмұны ақша қатынастары арқылы құнның қозғалысын қамтамасыз етуінде [2].

Қаржының негізгі қызметтері:

1. Бөлгіштік қызметі – ұлттық табысты бөлу және қайта бөлу;
2. Бақылау қызметі – қаржы ресурстарының тиімді пайдалануын қадағалау;
3. Ұнталандыру қызметі – экономикалық белсенділікті арттыру;
4. Реттеу қызметі – мемлекет тарапынан қаржы саясаты арқылы экономикалық процестерге ықпал ету.

Осы қызметтер арқылы қаржы қоғамдағы экономикалық байланыстардың тұрақты қозғалысын қамтамасыз етеді. Бұл тұрғыдан алғанда қаржыны ақша қозғалысының реттелген жүйесі ретінде сипаттауға болады.

Ақша қозғалысы – қаржы жүйесінің негізі. Ақша ағымдары өндірістен бастап, тұтынуға дейінгі барлық экономикалық кезеңдерді қамтиды. Бұл қозғалыс барысында құн әртүрлі нысандарда (бюджет, салық, несие, инвестиция, сақтандыру) айналып, жаңа экономикалық қатынастар тудырады.

Қаржы жүйесі – бұл өзара байланысты буындар жиынтығы [3]:

- мемлекеттік қаржы (бюджет, мемлекеттік қорлар);
- корпоративтік қаржы (кәсіпорындар мен ұйымдардың қаражаты);
- жеке қаржы (халықтың табысы мен жинағы);
- халықаралық қаржы (сыртқы экономикалық байланыстар).

Осы элементтердің өзара байланысы елдің ақша қозғалысының бірыңғай жүйесін құрайды.

Тәуелсіздік жылдарындағы қаржы жүйесінің эволюциясы

Қазақстанда қаржы жүйесінің қазіргі келбеті тәуелсіздік алғаннан кейінгі экономикалық реформалардың нәтижесінде қалыптасты. 1990-жылдары елде нарықтық экономикаға көшу барысында қаржы институттары қайта құрылып, банк жүйесі мен салық жүйесі жаңадан қалыптасты.

2000-жылдары Қазақстан экономикасының өсуімен бірге бюджеттік және қаржылық тұрақтылық нығайды. Ұлттық қор құрылып (2000 ж.), ол мұнай табыстарын жинақтау және макроэкономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етуге бағытталды [4].

Соңғы жылдары цифрландыру мен қаржы технологиялары (FinTech) саласының дамуы ақша қозғалысы жүйесін жаңа деңгейге шығарды. Онлайн төлемдер, цифрлық банкинг, мобильді қосымшалар халық пен бизнестің қаржылық қатынастарын жеңілдетіп, қаржы жүйесін икемдірек етті.

Қазақстан қаржы жүйесінің қазіргі құрылымы (сурет 1):

Сурет 1. Қазақстан қаржы жүйесінің негізгі элементтері

2024 жылғы ҚР Ұлттық Банкінің есебіне сәйкес, елдің қаржы жүйесіндегі активтер ЖІӨ-нің 68,4%-ын құраған. Қолма-қол ақшасыз төлемдердің үлесі 90%-дан асып, цифрлық төлем инфрақұрылымы айтарлықтай дамыған.

Ақша айналымы мен қаржылық тұрақтылық: қазіргі жағдай мен тенденциялар. Ақша қозғалысының динамикасы

Қазақстандағы ақша қозғалысы экономикалық белсенділіктің айнасы болып табылады. 2023–2025 жылдары ақша массасының (M2) көлемі тұрақты өсіп келеді. Ұлттық Банктің деректері бойынша, 2025 жылдың басында ақша массасы 42,1 трлн теңгеге жетті. Бұл көрсеткіш ішкі сұраныстың және төлем жүйесінің кеңеюін білдіреді [5].

Ақша қозғалысының тиімділігі – қаржы жүйесінің тұрақтылығына тікелей әсер етеді. Мемлекеттік бюджет тапшылығының қысқаруы, Ұлттық қордың активтерінің өсуі, инфляцияның тұрақтануы (2025 ж. 6,8%) – осының айғағы.

Қаржы және цифрлық трансформация

Соңғы жылдары Қазақстанда қаржы секторының цифрлық трансформациясы күшейді. Электронды төлемдер, онлайн банкинг және QR-төлемдер халықтың күнделікті өміріне енді.

2024 жылы ел бойынша тіркелген электронды әмияндар саны 25 миллионнан асты. FinTech нарығының көлемі 2,5 млрд АҚШ долларына бағаланып отыр. Бұл – ақша қозғалысының жаңа дәуірі, яғни цифрлық қаржы айналымы кезеңі [6].

Сонымен бірге, криптовалюта мен блокчейн технологиялары да реттелген түрде дамуда. 2023 жылы Қазақстанда Astana Hub базасында Digital Assets Center құрылып, цифрлық активтерді заңдастыру процесі басталды.

Қаржы жүйесінің тұрақтылығы және даму перспективалары

Қаржы жүйесінің тұрақтылығы макроэкономикалық саясаттың тиімділігімен және ақша ағындарының реттелуімен тығыз байланысты. Қазақстанның 2025–2030 жылдарға арналған қаржы саясатының негізгі бағыттары мыналар:

- фискалдық тұрақтылық пен Ұлттық қорды сақтау;
- қаржы нарығының ашықтығын арттыру;
- FinTech пен цифрлық теңгені (CBDC) дамыту;
- банк секторының капиталдануын күшейту;
- «жасыл қаржы» мен тұрақты инвестициялар секторын кеңейту.

Болжам бойынша, 2030 жылға қарай қаржы технологиялары мен электронды ақша айналымының үлесі жалпы қаржы операцияларының 50%-ына дейін жетуі мүмкін.

Қаржы – тек мемлекеттік немесе шаруашылық деңгейдегі ресурстар жиынтығы емес, ол экономикалық жүйенің ақша қозғалысын ұйымдастыратын және реттейтін тұтас механизм. Қаржы арқылы ұлттық табыс қалыптасады, бөлінеді және қайта бөлінеді; экономикалық саясат жүзеге асады [7].

Қазақстан тәжірибесі көрсеткендей, тиімді қаржы жүйесі экономикалық тұрақтылық пен дамудың басты шарты. Цифрландыру мен инновацияларды енгізу арқылы елдің қаржы жүйесі жаһандық стандарттарға бейімделіп, халықаралық капитал қозғалысына белсенді қатыса бастады [8].

Болашақта қаржы жүйесінің негізгі бағыты — тұрақтылық пен икемділікті біріктіретін, цифрлық инфрақұрылымға негізделген ақша қозғалысының бірыңғай ұлттық жүйесін қалыптастыру болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. ҚР Ұлттық Банкі. Қазақстан Республикасының қаржы тұрақтылығы есебі – 2025 жыл. — Астана, 2025.
2. ҚР Қаржы министрлігі. Мемлекеттік қаржы жүйесін цифрландыру туралы ұлттық баяндама. — Астана, 2024.
3. OECD. Financial Systems in Transition Economies: Kazakhstan Report 2024. — Paris: OECD Publishing, 2024. DOI:10.1787/fintrans-2024-kz.
4. Al-Zoubi W.K. Financial Flows and Economic Development: Comparative Analysis. — Economies, 2024, 12(7):85. DOI:10.3390/economies1207085.
5. IMF. Republic of Kazakhstan: 2025 Article IV Consultation Report. — Washington, 2025.
6. Мақашева А., Есіркепов Д. Қазақстан қаржы жүйесінің цифрлық даму үрдістері. — Қаржы және есеп журналы, №3 (45), 2024. DOI:10.52934/finance2024-45-03.
7. Astana Hub. FinTech Ecosystem of Kazakhstan 2024 Report. — Astana, 2024.

ӘОЖ 336.74

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ДЕҢГЕЙІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЖЕКЕ БИЗНЕСТІҢ ДАМУЫНА ЫҚПАЛЫ

Мамирханова М.Б., Абдулла Е.Н., Аббозова Б.У.

Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Агабеков А.Ю.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматривается уровень финансовой грамотности населения Казахстана и его влияние на развитие малого и среднего бизнеса. Отмечается, что недостаточная финансовая осведомленность ограничивает предпринимательскую активность, усложняет управление капиталом и снижает инвестиционную привлекательность. Повышение финансовой культуры является важным фактором устойчивого экономического роста и развития частного сектора.

Summary The article analyzes the level of financial literacy in Kazakhstan and its impact on the development of small and medium-sized businesses. It emphasizes that insufficient financial awareness limits entrepreneurial activity, complicates capital management, and reduces investment attractiveness. Enhancing financial literacy is a key factor in sustainable economic growth and private sector development.

Қазіргі жаһандану дәуірінде қаржылық сауаттылық қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының маңызды көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Қаржылық сауаттылық – бұл жеке тұлғалардың және кәсіпкерлердің қаржы құралдарын дұрыс пайдалану, табыс пен шығынды тиімді жоспарлау, инвестициялау және тәуекелдерді басқару қабілеті. Қазақстанда қаржылық мәдениеттің қалыптасуы мен дамуы халықтың өмір сапасына, жеке бизнестің тұрақтылығына және жалпы ұлттық экономиканың дамуына тікелей әсер етеді.

Қаржылық сауаттылық деңгейі жеке бизнестің дамуына ықпал ететін маңызды факторлардың бірі болып саналады. Қаржылық тұрғыдан сауатты кәсіпкерлер өз капиталы мен ресурстарын тиімді басқарып, ұзақ мерзімді жоспарлар құра алады. Сонымен қатар, олар нарықтағы өзгерістерге бейімделіп, тәуекелдерді оңтайлы басқаруға қабілетті болады. Ал керісінше, қаржылық білімнің жеткіліксіздігі бизнес жүргізу барысында қателіктерге, шығындарға және банкроттыққа әкелуі мүмкін.

Қазақстандағы қаржылық сауаттылықтың жалпы деңгейі соңғы жылдары біршама өссе де, әлі де жетілдіруді қажет етеді. Ұлттық Банктің, Қаржы нарығын реттеу агенттігінің және басқа да мемлекеттік институттардың зерттеулері көрсеткендей, халықтың елеулі бөлігі қаржы нарығының негізгі құралдарын толық түсінбейді. Көптеген азаматтар мен шағын кәсіп иелері несие алу шарттарын, инвестициялау тетіктерін, сақтандырудың артықшылықтарын немесе қаржылық тәуекелдерді бағалау әдістерін біле бермейді.

Бұл жағдай жеке бизнестің дамуына да тікелей әсер етеді. Қаржылық сауаттылықтың төмендігі кәсіпкерлердің тиімді шешім қабылдау қабілетін шектейді. Мысалы, қаржы ағымдарын дұрыс басқармау немесе салықтық жоспарлауды елемей бизнестің тұрақсыздығына әкелуі мүмкін. Көптеген шағын және орта кәсіпорындар қаржы есебін жүргізуде, инвестициялық стратегия таңдауда және несиелік ресурстарын пайдалануда қиындықтарға тап болады [1].

Қаржылық білімнің жеткіліксіздігі кәсіпкерлердің мемлекеттік және жеке қолдау бағдарламаларына қатысуын да тежейді. Көптеген бизнес өкілдері жеңілдетілген несиелер мен гранттарға өтініш беру тәртібін білмегендіктен, бұл мүмкіндіктерді толық пайдалана алмай отыр. Нәтижесінде, бизнестің дамуы баяу жүреді, инновациялық бастамалар азаяды және инвестициялық белсенділік төмендейді.

Қаржылық сауаттылықты арттыру жеке бизнестің тұрақты дамуы мен ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етудің негізгі шарттарының бірі болып табылады. Бұл бағытта Қазақстанда бірқатар шаралар жүзеге асырылып келеді. Ұлттық Банк пен Қаржы нарығын реттеу агенттігі қаржылық білім беру бағдарламаларын жүргізіп, мектептер мен жоғары оқу орындарында қаржылық мәдениет элементтерін енгізуде. Сонымен қатар, кәсіпкерлер палаталары мен даму институттары бизнес субъектілеріне арналған оқыту курстарын, семинарлар мен тренингтер ұйымдастыруда.

Цифрлық технологиялардың дамуы қаржылық сауаттылықты арттырудың жаңа мүмкіндіктерін ашып отыр. Қазіргі таңда онлайн-платформалар мен мобильді қосымшалар арқылы халыққа қаржылық кеңес беру, бюджетті жоспарлау және инвестициялау дағдыларын үйрету жеңілдеді. Бұл әсіресе жастар мен жаңа бастаған кәсіпкерлер үшін пайдалы. Сонымен бірге әлеуметтік желілер мен медиа құралдар арқылы қаржылық мәдениетті қалыптастыру маңызды рөл атқарып келеді.

Жеке бизнестің дамуы үшін қаржылық сауаттылық тек білім деңгейін арттырумен ғана шектелмеуі тиіс, ол сонымен қатар қаржы институттарына деген сенімді нығайтуға бағытталуы қажет. Қазақстанда көптеген шағын кәсіп иелері банктермен және басқа қаржы ұйымдарымен жұмыс істеуден қашқақтайды, себебі қаржылық операциялар күрделі және қымбат деп есептейді. Бұл көзқарасты өзгерту үшін мемлекеттік қолдау шараларын ақпараттық тұрғыдан жетілдіру және кәсіпкерлерге түсінікті тілмен жеткізу қажет [2].

Халықтың және кәсіпкерлердің қаржылық сауаттылығын арттырудың экономикалық әсері көпқырлы. Біріншіден, ол бизнес субъектілерінің қаржы ресурстарын тиімді басқаруына ықпал етеді. Екіншіден, инвестициялық белсенділік пен салық түсімдері артады. Үшіншіден, халықтың қаржы институттарына деген сенімі нығайып, көлеңкелі экономиканың көлемі азаяды. Төртіншіден, қаржылық сауаттылық әлеуметтік жауапкершілік пен экономикалық мәдениетті арттырады, бұл тұрақты экономикалық өсімге ықпал етеді.

Қазақстанда қаржылық сауаттылықты дамыту үшін мемлекеттік, білім беру және жеке сектор арасындағы өзара әрекеттестікті күшейту қажет. Мектеп және жоғары оқу орындарының оқу бағдарламаларына қаржылық білім элементтерін жүйелі түрде енгізу, кәсіпкерлер үшін тәжірибелік тренингтер ұйымдастыру және цифрлық оқу құралдарын кеңінен қолдану — бұл бағыттағы тиімді шешімдер болып табылады.

Қорытындылай келе, қаржылық сауаттылық жеке бизнестің дамуының және экономикалық тұрақтылықтың маңызды алғышарты болып табылады. Қаржылық мәдениеті жоғары кәсіпкерлер мен азаматтар өз ресурстарын ұтымды басқарып, тиімді инвестициялық шешімдер қабылдай алады. Сондықтан Қазақстанда қаржылық сауаттылықты арттыру ұлттық экономикалық саясаттың басым бағыттарының бірі ретінде қарастырылуы тиіс.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі. Қаржылық сауаттылық жөніндегі ұлттық бағдарлама. — Астана, 2024.
2. OECD. Financial Literacy and Inclusion Report. — Paris, 2023.

УДК 336.62

УПРАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВЫМИ РИСКАМИ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

Махмұт Х.А., Саттар Д. Қ., Жолбарисов А., Р.
Научный руководитель – магистр, ст. преподаватель Кейкова Ж.К.
Университет «Мирас», г. Шымкент

Түйін. Ғаламдық өзгерістер мен тұрақсыз экономикалық жағдайларда қаржылық тәуекелдерді тиімді басқару кәсіпорындардың тұрақтылығын қамтамасыз етудің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Зерттеудің өзектілігі бизнеске әсер ететін сыртқы және ішкі қауіп-қатерлердің, соның ішінде қаржы нарығындағы құбылмалылықтар мен саяси өзгерістердің артуымен түсіндіріледі. Зерттеудің мақсаты – компанияның тұрақтылығына әсер етуі мүмкін қаржылық тәуекелдерді азайтуға арналған ұсыныстар мен әдістерді әзірлеу.

Summary. In the context of global changes and an unstable economic environment, effective financial risk management has become a crucial component in ensuring business sustainability. The relevance of this study is determined by the increasing external and internal threats to businesses, including fluctuations in financial markets and shifts in policy. The purpose of the research is to develop recommendations and methods for minimizing financial risks that may affect a company's stability.

Современная экономическая среда отличается повышенной неопределённостью и наличием множества факторов риска, оказывающих существенное влияние на деятельность предприятий. Среди различных видов угроз особое значение имеют финансовые риски, так как именно от эффективности их управления зависят устойчивость, ликвидность и прибыльность компании.

Сегодня многие организации сталкиваются с необходимостью создания стратегий по снижению рисков, возникающих как во внешней деловой среде, так и внутри самих компаний. Построение системы управления финансовыми рисками требует комплексного и системного подхода, включающего оценку вероятности и масштабов воздействия возможных угроз, а также выбор наиболее эффективных методов их нейтрализации.

В условиях экономической нестабильности особенно важно, чтобы предприятия обладали гибкими инструментами риск-менеджмента, которые позволяли бы своевременно реагировать на изменения внешней конъюнктуры и внутренние дисбалансы.

Быстрое развитие экономики и высокая динамика рыночных процессов обязывают компании учитывать все потенциальные риски, способные негативно повлиять на их финансовое положение и конкурентоспособность. Находясь в определённом сегменте национальной экономики, каждое предприятие должно тщательно оценивать свои перспективы роста и устойчивости, выстраивая стратегию, которая обеспечит защиту от непредвиденных финансовых потрясений.

Современный бизнес функционирует в среде растущей мировой неопределенности. Казахстанские компании, как и предприятия по всему миру, вынуждены пересматривать подходы к управлению финансовыми рисками — ключевому компоненту устойчивого корпоративного развития.

Глобальная нестабильность и её влияние на бизнес Казахстана:

- Санкционное давление против России оказывает влияние на торговые маршруты и логистические цепочки Казахстана.

- Валютные колебания остаются одним из основных вызовов: тенге демонстрирует повышенную волатильность.

- Инфляционные риски: по данным Trading Economics, годовой уровень инфляции в июле 2025 года достиг 11,8 %, что ведет к росту затрат и снижению покупательной способности населения.

- Денежно-кредитная политика: базовая ставка Национального банка Казахстана в июле 2025 года составила 16,5 %, что увеличивает стоимость заемных средств для бизнеса.

- Сырьевая зависимость: более 60 % экспортных поступлений Казахстана формируется за счет сырьевых товаров, что делает экономику чувствительной к колебаниям мировых цен.

- Цифровизация и киберугрозы: ускоренный переход на цифровые технологии порождает новые типы рисков, включая кибератаки и утечку данных.

Роль управления рисками в финансовой стратегии:

- При формировании финансовой стратегии компании особое внимание уделяется комплексному управлению рисками. Эффективное развитие бизнеса в условиях высокой рыночной неопределенности возможно лишь при системном подходе, включающем различные методы минимизации угроз.

- Каждое предприятие должно адаптировать стратегию под свои цели и особенности деятельности. Игнорирование какого-либо направления риск-менеджмента может привести к финансовым потерям. Только объединяя все подходы — от страхования до цифрового анализа — компания может снизить воздействие негативных факторов и обеспечить устойчивое развитие.

Инструменты и современные подходы:

- Финансовые деривативы (форварды, фьючерсы, опционы, свопы) применяются для хеджирования валютных и процентных рисков.

- ESG-риск-менеджмент — интеграция экологических и социальных критериев в систему оценки рисков, что способствует снижению долгосрочных финансовых угроз.

- Цифровые технологии: использование искусственного интеллекта, машинного обучения и анализа больших данных помогает прогнозировать рыночные изменения и выявлять потенциальные угрозы.

- Стресс-тестирование и сценарный анализ позволяют моделировать различные кризисные сценарии (например, резкую девальвацию тенге или падение мировых цен на нефть). Крупные национальные компании — АО «КазМунайГаз» и АО «Казатомпром» — регулярно проводят подобные стресс-тесты.

- Диверсификация доходов: расширение продуктовой линейки, выход на новые рынки (в частности, Китай и страны Персидского залива) и формирование валютной выручки в нескольких валютах уменьшают зависимость от отдельных стран и регионов.

- Государственная поддержка: участие в программах субсидирования, грантового финансирования и льготного кредитования через институты развития (АО «Даму», АО «Банк Развития Казахстана») и коммерческие банки.

Методы оценки финансовых рисков. Казахстанские предприятия используют широкий набор инструментов:

- анализ чувствительности,

- моделирование сценариев,

- расчет показателя Value at Risk,

- рейтинговые и цифровые аналитические платформы.

Рекомендации по повышению финансовой устойчивости:

- Внедрение системного риск-менеджмента в корпоративные стратегии, особенно для малого и среднего бизнеса.

- Активное использование цифровых инструментов анализа и мониторинга рисков.

- Разработка внутренней валютной политики для компаний, ведущих внешнеэкономическую деятельность.

- Создание государственных механизмов страхования финансовых рисков и субсидирования процентных ставок по хеджированным займам.

В эпоху глобальной нестабильности финансовые риски становятся неотъемлемой частью бизнес-деятельности. Компании, которые интегрируют в свои стратегии современные инструменты риск-менеджмента и цифровые

технологии, получают не только устойчивость к внешним шокам, но и долгосрочное конкурентное преимущество.

Список использованной литературы

1. Каскирова М.С. О системах управления кредитными рисками в банках Республики Казахстан. Журнал Финансы и кредит. № 18(108) 2024
2. Boffo, R., & Patalano, R. (2020). ESG investing: practices, progress and challenges. Éditions OCDE, Paris.
3. Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan (2021). On introducing amendments and additions to the resolutions of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 24, 2019 No. 968 "On approval of the State program for business support and development "Business Road Map 2025" dated October 13, 2021 No. 736. [cited March 30, 2023]. Available at: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36813181 (In Russ.)

ӘОЖ 343.3/7:336.1(574)

ЗАМАНАУИ БУХГАЛТЕРЛІК САРАПТАМА ЖӘНЕ СОТ РЕВИЗИЯСЫ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ

Мәметай Ұ.Х.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье раскрываются теоретические и методологические основы современной бухгалтерской экспертизы и судебной ревизии. Анализируются подходы к выявлению финансовых нарушений, экономических преступлений и оценке достоверности бухгалтерской информации. Подчеркивается значение цифровых технологий, судебно-экономической аналитики и криминалистического аудита в формировании доказательной базы и обеспечении финансовой прозрачности.

Summary This paper examines theoretical and methodological principles of modern accounting expertise and forensic financial audit. It analyzes approaches to detecting financial fraud, economic offenses, and ensuring reliability of accounting information. The study highlights the growing importance of digital tools, forensic accounting techniques, and data analytics in evidence collection, fraud prevention, and financial transparency.

Қазіргі кезеңде экономикалық қатынастардың күрделенуі, қаржылық операциялардың көлемі мен әртүрлілігінің артуы, цифрлық технологиялардың бизнес-процестерге терең енуі бухгалтерлік сараптама мен сот ревизиясының теориялық және практикалық дамуын талап етуде. Мемлекеттік және корпоративтік сектордағы қаржылық тәртіпті қамтамасыз ету, активтерді қорғау, экономикалық қылмыстардың алдын алу және дәлелдемелік базаны қалыптастыру мақсатында сот-экономикалық сараптама институтының рөлі артып келеді. Заманауи бухгалтерлік сараптама енді тек есепті тексеру емес, экономикалық ақпараттың заңдылығы, шынайылығы және сипаттамалық дұрыстығын жан-жақты бағалайтын ғылыми-тәжірибелік бағытқа айналды.

Сот ревизиясы қаржы-шаруашылық қызметін терең талдау арқылы экономикалық құқықбұзушылықтарды анықтауға, бухгалтерлік есеп жазбаларындағы сәйкессіздіктерді айқындауға, қаржылық алаяқтық, активтерді жымқыру және жасырын мәмілелерді анықтау міндеттерін орындайды. Әсіресе

корпоративтік секторда трансакциялардың күрделенуі, еншілес құрылымдар санының өсуі және трансшекаралық операциялардың жиілеуі экономикалық сараптаманың кешенділігін талап етеді [1].

Заманауи бухгалтерлік сараптаманың маңызды құрамдас бөлігі ретінде криминалистикалық аудит, форензик-талдау және цифрлық дәлелдемелерді жинау әдістері қарастырылады. Деректерді аналитикалық өңдеу, Big Data технологиясын қолдану, жасанды интеллект негізіндегі талдау құралдары қаржылық аномалияларды жоғары дәлдікпен анықтауға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл дәстүрлі ревизия шеңберінен шығып, экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің инновациялық моделін қалыптастыруда.

Халықаралық тәжірибеде forensic accounting ұғымы кеңінен таралып, ол қаржылық ақпараттың дәлдігін, операциялардың заңдылығын, корпоративтік алаяқтық схемаларын, активтердің қозғалысын және ақшаны жылыстату тәуекелдерін зерттеуге бағытталған. Қазақстанда да құқық қорғау органдары, сот органдары және аудиттік құрылымдар арасында ақпараттық интеграцияны күшейту арқылы сот-экономикалық сараптаманың институционалдық маңызы артып отыр.

Бухгалтерлік сараптама жүргізу барысында нормативтік-құқықтық актілерді, салық есептілігін, қаржылық есеп стандарттарын, банктік құжаттарды, электрондық қаржылық деректерді, келісімшарттық қатынастарды және ішкі корпоративтік регламенттерді талдау жүзеге асырылады. Сарапшының жұмысы жоғары кәсіби біліктілікті, құқықтық сауаттылықты, ақпараттық жүйелерді меңгеруді және аналитикалық қабілетті талап етеді.

Сот ревизиясының тиімділігі дәлелдемелерді объективті жинау, бейтараптық, әдістемелік дәлдік және этикалық нормаларды сақтау арқылы анықталады. Сарапшының қорытындысы құқықтық шешімдер қабылдауда маңызды дәлел ретінде қарастырылатындықтан, ақпараттың дұрыстығы мен сенімділігі ерекше мәнге ие. Қазіргі таңда электрондық құжат айналымының дамуы, криптографиялық қолтаңбаларды қолдану және цифрлық бухгалтерлік платформалардың кеңеюі сараптамалық қызметтің мазмұнын жаңартып, жаңа кәсіби стандарттарды қалыптастыруда [2].

Экономикалық қауіпсіздік жүйесінде заманауи бухгалтерлік сараптама мен сот ревизиясы мемлекет пен бизнес арасындағы адал және ашық қаржы қатынастарын нығайтады, көлеңкелі экономика көлемін азайтуға ықпал етеді, корпоративтік басқарудың сапасын көтереді және инвестициялық климаттың тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Қорытындылай келе, заманауи бухгалтерлік сараптама мен сот ревизиясы цифрлық трансформация жағдайында экономикалық қылмыстарды әшкерелеудің, қаржылық ашықтықты қамтамасыз етудің және экономикалық әділеттілікті қалпына келтірудің стратегиялық құралы ретінде дамуда. Жүйелі тәсіл, цифрлық құралдарды енгізу және кадрлық әлеуетті күшейту арқылы бұл сала құқықтық экономика қалыптастырудың негізгі тіректерінің бірі бола береді.

Заманауи бухгалтерлік сараптама мен сот ревизиясының тиімділігін арттыру үшін ең алдымен осы саладағы нормативтік-құқықтық базаны үнемі

жетілдіру қажеттілігі туындайды. Қаржылық бұзушылықтардың жаңа түрлері мен цифрлық алаяқтық схемаларының даму қарқынына сәйкес заңнамалық негіздер заманауи аналитикалық құралдарды, электрондық дәлелдемелерді және деректерді қорғау тетіктерін толық қамтуы тиіс. Сараптама жүргізу әдістемелерін жаңарту, қаржылық ақпаратты бағалаудың көпкритерийлі жүйесін енгізу және халықаралық forensic accounting стандарттарымен үйлестіру де аса маңызды. Бұл құқықтық ортада айқындықты арттырып, сарапшылардың қызметіндегі дәлдікті қамтамасыз етеді [3].

Сонымен қатар ақпараттық технологияларды кеңінен қолдану қажет. Бухгалтерлік сараптамаға жасанды интеллект, машиналық оқыту, блокчейн жазбаларын талдау және Big Data аналитикасын енгізу экономикалық қылмыстарды ерте кезеңде анықтау мүмкіндігін күшейтеді. Цифрлық құралдар қаржылық құжаттарды автоматты салыстыруға, транзакцияларды алгоритмдік бағалауға және тәуекелді операцияларды белгілеуге мүмкіндік береді. Бұл сот-экономикалық сараптаманың дәлдігін арттырып қана қоймай, оны орындау мерзімін де қысқартады [4].

Кадрлық әлеуетті нығайту және кәсіби даярлықты жүйелі түрде жетілдіру де өте өзекті мәселе. Сарапшылардың біліктілігін арттыру бағдарламалары қаржылық есеп стандарттарын, халықаралық аудит тәжірибесін, құқықтық нормаларды және ақпараттық қауіпсіздік құралдарын қамтуы тиіс. Университеттер мен кәсіби ұйымдар арасында интеграциялық білім беру стандарттарын енгізу, мамандарды халықаралық сертификаттау және кәсіби этика нормаларын жетілдіру қажет.

Мемлекеттік органдар, құқық қорғау құрылымдары, сот жүйесі және аудиттік ұйымдар арасындағы ақпараттық интеграцияның деңгейін көтеру қажет. Біртұтас деректер банкін қалыптастыру, құжат алмасу жүйесін цифрландыру және сарапшылардың ведомствоаралық өзара іс-қимылын реттеу қаржылық тергеулердің тиімділігін арттырады. Сонымен бірге корпоративтік секторда ішкі бақылау және тәуекелдерді басқару жүйелерін күшейту, этикалық корпоративтік мәдениетті дамыту, комплаенс қызметтерінің жұмысын кеңейту экономикалық қылмыстардың алдын алуға ықпал етеді.

Сот ревизиясы мен бухгалтерлік сараптама жүйесін күшейту экономикалық қауіпсіздіктің, қаржылық ашықтықтың және басқарушылық адалдықтың негізгі факторы болып табылады. Ұсыныстарды кешенді түрде іске асыру экономикалық құқықбұзушылықтарды азайтып, қоғам мен бизнестің қаржы саласына деген сенімін арттырады, сондай-ақ ұлттық экономиканың тұрақты дамуына оң әсерін тигізеді.

Әдебиеттер тізімі

1. ҚР Қаржы мониторингі агенттігі. Экономикалық қылмыстарға қарсы іс-қимыл бойынша жылдық есеп. – Астана, 2023. – 92 б.
2. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. – Минск: Новое знание, 2022. – 688 с.
3. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Финансовый анализ предприятия. – Москва: Инфра-М, 2021. – 512 с.

4. Ковалев В.В. Финансовый анализ: управление капиталом, риск и бизнес-оценка. – Санкт-Петербург: Питер, 2023. – 640 с.

УДК 332.72

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ В СФЕРЕ ДЕВЕЛОПМЕНТА

Мурад К.Б., Корниенко Е.В., Юлдашева Д.А.
Научный руководитель: PhD, ст.преподаватель Ким Л.Н.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйіндеме Бұл мақалада девелопмент саласындағы инвестициялық жобалардың тиімділігін бағалау әдістері, олардың табыстылығына әсер ететін негізгі факторлар, сондай-ақ осындай жобаларды іске асыру процесінде тәуекелдерді басқарудың рөлі қарастырылады.

Summary This article discusses methods for evaluating the effectiveness of investment projects in the field of development, the main factors influencing their success, as well as the role of risk management in the implementation of such projects.

Инвестиционные проекты в сфере девелопмента играют ключевую роль в развитии городской инфраструктуры, строительстве жилых и коммерческих объектов, а также в улучшении качества жизни населения. В условиях нестабильной экономической ситуации и быстрого изменения рыночных условий оценка эффективности таких проектов становится особенно важной для обеспечения стабильности и прибыльности бизнеса, а также для минимизации рисков, связанных с вложением капитала.

Оценка эффективности инвестиционных проектов в сфере девелопмента основывается на применении различных финансовых и экономических методов, которые позволяют оценить потенциальную прибыльность, риски и финансовую устойчивость проекта.

Один из наиболее распространенных методов оценки инвестиционных проектов – это метод чистой приведенной стоимости (NPV). NPV представляет собой разницу между текущей стоимостью всех будущих денежных потоков, генерируемых проектом, и первоначальными инвестициями. Если NPV положительная, то проект считается прибыльным. Важно отметить, что этот метод учитывает временную стоимость денег, что позволяет более точно оценить реальную ценность денежных потоков.

Для сферы девелопмента метод NPV особенно актуален, поскольку инвестиции в строительство требуют значительных капиталовложений, а сроки окупаемости могут растягиваться на несколько лет. Также учитывается риск изменения рыночных условий, который может повлиять на долгосрочную прибыльность.

Другим важным инструментом является внутренняя норма доходности (IRR), которая представляет собой такую ставку дисконтирования, при которой NPV равна нулю. IRR позволяет оценить, насколько проект способен

генерировать доход в отношении вложенных в него средств. Если IRR превышает требуемую норму доходности, проект считается привлекательным для инвесторов. В сфере девелопмента высокие показатели IRR часто являются результатом успешной реализации проектов в районах с высоким спросом на недвижимость, а также улучшением инфраструктуры [1].

Метод периода окупаемости представляет собой расчет времени, необходимого для того, чтобы первоначальные инвестиции были возвращены за счет денежного потока от проекта. Этот метод широко используется в девелопменте, так как он позволяет быстро оценить, насколько быстро проект начнет приносить прибыль. Однако он не учитывает временную стоимость денег и доходность после достижения точки безубыточности, что ограничивает его использование для долгосрочных и крупных проектов.

Модифицированная внутренняя норма доходности (MIRR) является улучшенной версией IRR, которая устраняет некоторые его недостатки, такие как неоднозначность в случае множества периодов с отрицательными денежными потоками. MIRR предполагает, что все положительные денежные потоки реинвестируются по заданной норме доходности, а отрицательные потоки дисконтируются по другой ставке. Этот метод дает более реалистичную картину для девелоперских проектов, поскольку позволяет лучше оценить потенциал доходности в условиях изменчивости рынка недвижимости.

Основным фактором, влияющим на успех девелоперских проектов, является состояние рынка недвижимости. Спрос на жилье, коммерческие помещения и объекты инфраструктуры напрямую влияет на финансовую привлекательность проектов. Например, в условиях экономического кризиса или низкой покупательской способности населения спрос на недвижимость может снизиться, что приведет к затяжному процессу реализации проекта и увеличению рисков для инвесторов.

Законодательные инициативы и изменения в налогообложении также существенно влияют на эффективность девелоперских проектов. Строительные нормы и правила, программы государственной поддержки жилищного строительства, а также ставки налогов и сборов могут как стимулировать, так и сдерживать развитие девелоперской отрасли. Например, программы субсидирования ипотечных кредитов или налоговые льготы для девелоперов могут значительно повысить доходность проектов [2].

Внедрение инновационных строительных технологий, использование энергоэффективных решений и развитие инфраструктуры могут существенно повлиять на себестоимость проекта и его привлекательность для конечных потребителей. Современные методы строительства, такие как использование модульных конструкций или экологически чистых материалов, могут снизить затраты и ускорить сроки реализации проекта.

Управление проектами и рисками является неотъемлемой частью процесса оценки инвестиционных проектов в сфере девелопмента. Ключевыми задачами являются эффективное управление сроками, бюджетом, ресурсами, а также минимизация рисков, связанных с изменениями в рыночной

конъюнктуре, строительных подрядчиках, непредсказуемых затратах на материалы и т.д. Компетентное управление проектами может существенно снизить вероятность возникновения финансовых потерь.

Одним из главных рисков является изменение рыночных условий, которое может привести к падению цен на недвижимость или снижению спроса. Например, экономические кризисы, рост процентных ставок, снижение доступности ипотечных кредитов могут повлиять на покупательскую способность и вызвать замедление темпов реализации проекта.

Строительные риски включают в себя проблемы с подрядчиками, задержки в строительстве, несоответствие проектных работ нормативам или технологическим стандартам, а также дополнительные расходы на ремонт или доработку объектов. Эти риски могут привести к увеличению сроков и затрат проекта, а также к снижению его рентабельности.

Нарушения в правовом регулировании, такие как проблемы с оформлением документов, судебные разбирательства, а также изменение законодательства, могут создать правовые барьеры для успешной реализации проекта. Например, несанкционированная перепланировка или отсутствие необходимых разрешений на строительство могут привести к штрафам и остановке строительства [3].

Оценка эффективности инвестиционных проектов в сфере девелопмента требует комплексного подхода, включающего как финансовые, так и нефинансовые методы анализа. Учет факторов риска, таких как рыночные условия, законодательные изменения, технологии и управление проектом, помогает снизить вероятность негативных последствий и обеспечить успешное завершение проектов. В условиях нестабильности и неопределенности важно использовать сочетание различных методов оценки, чтобы получать наиболее объективную картину о возможных результатах инвестиций в девелопмент.

Список литературы

1. Голованов Е.Б., Киселёва В.А., Ларин О.Н. Девелопмент как особый вид предпринимательской деятельности на рынке недвижимости // Современные проблемы науки и образования. 2012. № 2. С. 28-35.
2. Вадель О.А. Управление эффективностью инвестиционного проекта в концепции стоимостного подхода // Менеджмент в России и за рубежом. 2011. № 6. С. 35-42.
3. Аренков И.А., Бичун Ю.А., Арцыбышев И.С., Горбунов В.Н. Управление компаниями: реструктуризация и развитие девелоперских проектов: монография. СПб: Изд-во СПбГЭУ, 2016. С. 167.

АУДИТОРЛЫҚ ПРАКТИКАДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Мухиддинов Т.З., Нәлібаев Н.Е., Нұрлан Е.Н.
Ғылыми жетекші- э.ғ.к., аға оқытушы Туребаева Ж.К.
«Мирас» университеті, Шымкент қаласы, Қазақстан

Резюме В статье проведен обзор научной литературы, изучен состав перспективных цифровых технологий и возможности их применения в аудиторской деятельности, определены направления дальнейших исследований. Для выполнения когнитивных процессов дается характеристика предлагаемой структуры когнитивной экосистемы аудиторской деятельности на основе описания и функционального назначения ИИ-технологий, рассматриваются перспективы развития ИИ-аудита как отдельной области научных знаний, дается его сравнительная характеристика с традиционным пониманием аудита и когнитивным аудитом.

Resume The article provides a review of the scientific literature, examines the composition of promising digital technologies and the possibilities of their application in auditing, and identifies areas for further research. To perform cognitive processes, the proposed structure of the cognitive ecosystem of auditing is characterized based on the description and functional purpose of AI technologies, the prospects for the development of AI auditing as a separate field of scientific knowledge are considered, and its comparative characteristics with the traditional understanding of auditing and cognitive audit are given.

Цифрлық экономика экономикалық қызметтің барлық түрлерін дамыту үшін жаңа мүмкіндіктер жасайды. Ең алдымен, бұл аудиторлық қызметтерді қамтитын ақпараттық қызметтерді ұйымдастырушылық, техникалық және әдістемелік қамтамасыз етуді жетілдіруге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект, үлкен деректерді дескриптивті және болжамды талдау негізінде дамып келе жатқан технологиялар аудиторлық қызметті цифрландыруда қолданбалы аспектіні таба алады, бұл ақпарат жинауды жеделдетуге, процедураларды қолмен орындаудан ақпаратты машиналық өңдеуге көшуге, жоспарлауды алгоритмдеуге және аудиттелетін адамдардың қызметін терең түсінуге ықпал етеді. Жоғары (hi-tech) және өтпелі технологиялар нарығының дамуына, экономикалық субъектілердің ақпараттық жүйелерін цифрландыруға байланысты аудиторлық қызметтің әдістемелік және ұйымдастырушылық-технологиялық құралдарын қазіргі жағдайларға бейімдеу мәселелері ерекше өзекті болып отыр.

Осылайша, аудиторлық ғылымда парадигмалар өзгереді: дәстүрлі аудитті интеллектуалды (AI-аудит) формасына айналдыру, оның әдістемесі Кәсіби саладағы машиналық оқыту технологиясына және кәсіби танымдарды қолдануға негізделген. Мақалада аудиторлық қызметтің когнитивті экожүйесі ұсынылған, ол арқылы аудиторлық тексерулер мен аудитке ілеспе қызметтердің нақты міндеттері мен бағыттары жүзеге асырылуы мүмкін цифрлық технологияларды анықтау үшін қажет. Эко-жүйелік тәсілді қолдану аудиторлық қызметте когнитивті процестерді орындау үшін жеке цифрлық технологиялардың мазмұны мен функционалдық мақсатының ерекшеліктерін

сипаттауға мүмкіндік береді. Жұмыста ұсынылған экожүйе аудиторлық ұйымдарда жасанды интеллект технологиясына негізделген аудитті дамыту үшін Интеллектуалды аудиттің кешенді жүйесін және Роботты интеллектуалды көмекшілерді құрудың тірек механизмі ретінде пайдаланылуы мүмкін.

Қазақстан экономикасының стратегиялық дамуының негізгі бағыттарының бірі-экономикалық өсуді және елдің жаһандық ақпараттық кеңістіктегі мәртебесін арттыруды қамтамасыз ететін цифрлық технологиялар базасын қалыптастыру. Цифрлық экономика-бұл неғұрлым өнімді ақпараттық технологиялар негізінде сапалы жаңа бизнес модельдері қалыптасатын және мемлекет экономикасының барлық салалары мен салаларына әсер ететін экономикалық қатынастар қалыптасатын жаңа экономика [1].

Аудитордың кәсібі жоғары білікті, ал құрылған тексеру әдістері мамандар мен аудиторлық фирманың зияткерлік капиталының ажырамас бөлігі болып табылатындығын ескеру қажет. Аудиторлық қызметтердің сапасы мен аудиторлық қорытындыда айтылған пікір аудитордың аналитикалық және кәсіби пікіріне тікелей байланысты, ол жинақталған тәжірибе мен жұмыс өтілімен, ықтимал қателіктер мен бұзушылықтармен байланысты салаларды түсінумен анықталады. Демек, аудиторлық қызметті ұйымдастырушылық-әдістемелік қамтамасыз етуді жетілдіру үшін зияткерлік көмекшілерді дамыту үшін негіз болатын цифрлық технологияларға көшу қажет.

Мақаланың мақсаты - цифрлық экономика жағдайында техникалық-технологиялық құрылымның өзгеруіне байланысты аудиторлық қызметті дамытудың негізгі тенденцияларын жүйелеу және зияткерлік аудитті (бұдан әрі — АИ-аудит) дамытудың перспективалық бағыттарын бөлу.

Зерттеудің негізгі гипотезасы - цифрлық технологиялардың мүмкіндіктері аудиторлық қызметтің когнитивті экожүйесін қалыптастыру негізінде аудиторлық ұйымдарды ұйымдастырушылық-әдістемелік қамтамасыз етуді жетілдіруге мүмкіндік береді, бұл болашақта кешенді роботтандырылған жүйелерді дамытуға ықпал етеді.

Іскерлік қарым-қатынас құралдарының өзгеруі, өндірістік және қаржылық ақпаратпен алмасу, бизнесті ұйымдастырудың түбегейлі жаңа формаларының, коммерциялық және өндірістік міндеттерді шешуге арналған электрондық басқару жүйелерінің пайда болуы менеджмент пен маркетингте, қаржылық және инвестициялық ағындарды басқаруда төңкеріске әкелді. Экономикалық қатынастар мен транзакциялар нысандары өзгерген сайын қаржылық есептіліктің мазмұны қайта құрылады: объектілер саны артады, көрсеткіштерді қалыптастыру үшін бағалау саны артады (әділ, нарықтық бағалау, бағалау және шартты міндеттемелер), инвесторлардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін есептілікке ретроспективті бағалау және ықтималдық көрсеткіштері енгізіледі. Бухгалтерлік есептен алынған ақпарат қана емес, сонымен қатар ішкі және сыртқы ашық деректер мен интернет-сайттар көздері болып табылатын экономикалық, технологиялық және басқару процестерін зерттеу кезінде алынған мәліметтер де заманауи аудитке ұшырайды.

Цифрлық экономиканың айрықша ерекшелігі-ақпаратты өңдеудің және берудің жоғары сапасын, сондай-ақ оны шексіз көлемде сақтауды қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін ақпараттық сигналдардың дискретті деңгейлерімен жұмыс істеу арқылы ақпараттық ағындарды жеделдетуге ықпал ететін неғұрлым өнімді цифрлық технологияларды экономикалық қызметте қолдану. Цифрлық экономиканы қалыптастыру жолында технологиялық жарылыстар орын алады, олар "бір жағынан жаңа қызмет салаларын қалыптастыратын, ал екінші жағынан экономиканың қолданыстағы салаларын түбегейлі өзгертетін жаңа өнімдер мен қызметтерді құруға мүмкіндік беретін технологиялардың үйлесімі" деп түсініледі [2]. Перспективалы цифрлық технологияларға үлкен деректер, нейротехнология және жасанды интеллект, таратылған тізілім жүйелері, өнеркәсіптік интернет, робототехника және сенсорлық компоненттер және т. б. Заманауи цифрлық технологияларды дамыту мен дамытудың негізі когнитивтік әдістер мен технологиялар болып табылады.

Зерттеу нәтижесінде аудиторлық қызметте цифрлық технологияларды қолдану мүмкіндіктері және ғылыми білімнің дербес саласы ретінде АИ-аудитті дамыту перспективалары анықталды. Зерттеудің негізгі нәтижелері келесідей.

Біріншіден, аудит саласындағы ғылыми зерттеулерді талдау аудиттің цифрлық технологияларға көшуінің теориялық-әдістемелік және ғылыми-техникалық алғышарттары дамығанын көрсетеді. "Үлкен төрттік" елдерінің компанияларының тәжірибесі қазіргі уақытта әлемдік нарықта жекелеген аудиторлық рәсімдерді (тәуекелдерді бағалау, интернет-сайттардағы және ашық деректердегі ақпаратты іздеу және талдау) жаңғыртуға және аудиторлық қызметтің когнитивтік экожүйесін жан-жақты құруға қабілетті қолжетімді АИ-технологиялар бар екенін көрсетеді.

Екіншіден, АИ технологиялары үлкен деректерді сипаттамалық және алдын-ала талдау әдістерімен бірге аудиттің әдістемелік құралдарын өзгертеді, сонымен қатар консалтингтік қызметтер спектрін кеңейтеді. Нарықтық экономикада сенімді есеп ақпараты ғана емес, сонымен қатар бизнес-тәуекелдерді перспективалық бағалау, жақын болашақта кәсіпорынның өмір сүруіне кепілдік беру, ақпараттық жүйе мен бизнес-процестердің жай-күйі мен қызметін бағалау маңызды клиенттердің сұраныстарын қанағаттандыру мүмкіндігі бар. Теория мен әдістеменің трансформациясы ғылыми білімнің пәнаралық салаларын — ғылыми зерттеулердің перспективалы бағыттары болып табылатын когнитивті аудит пен АИ-аудитті қалыптастыруға әкеледі.

Үшіншіден, цифрлық технологияларды қолдана отырып аудиторлық тексеру іріктемелі аудиттен үздіксіз аудитке көшу негізінде аудиторлар қызметінің сапасын арттыруға қабілетті, өйткені технологиялар қағаз және электрондық ақпарат көздерін жедел өңдеуге, аудитор қолмен орындайтын салыстырулар мен растаулар жасауға мүмкіндік туғызады. Тексеруге баса назар аудару қауіпті мәмілелерді, күдікті деп саналатын бухгалтерлік жазбаларды таңдауға және іздеуге ауысады, оны адам аудиторы одан да мұқият тексере алады. АИ технологиялары аудиторлық қорытындыға деген сенім деңгейін

арттыруға арналған, бұл өз кезегінде аудитордың іскерлік беделін жақсартады. Машиналық интеллект адамның пікіріне қарағанда объективті болуы мүмкін.

Төртіншіден, цифрлық технологиялар рәсімдерді жүргізуді жеңілдетіп, клиенттің ерекшеліктерін ескере отырып, аудитті ұйымдастыруды ұтымды ете алады. Автоматтандырылған ақпараттық жүйелерді бақылау тестілері және сипаттамалық және болжамды аналитика технологиялары негізінде құрылымдық және құрылымданбаған ақпаратты талдауға қабілетті аналитикалық процедуралар басым аудиторлық процедуралар болуы керек.

Бесіншіден, жүйенің біржақтылығына, субъективтілігіне байланысты AI жүйелерінің тәуекелдері бар, өйткені роботтарды оқытатын адамдардың интеллектісі мен сенімдеріне тәуелділік бар. Жасанды интеллект жүйелерін құру кезінде әділеттілік, адалдық және кәсібилік аудитордың пікіріне сенімділікті қалыптастыратын негізгі сипаттамалар екенін ескеру қажет.

Осылайша, роботтандырылған бағдарламалық өнімдерді аудиторлық қызметке енгізу Ресейдегі цифрлық экономиканы дамытудың қажетті шарты мен факторы болып табылады, ол аудиторлық қызметтердің сапасын арттыруға да, аудиторлық фирмалар қызметінің тиімділігін арттыруға да ықпал етуі керек.

Әдебиеттер

1. Шамина, Е. В. Перспективы внедрения автоматизированных технологий в бухгалтерский учет / Е. В. Шамина, А. А. Филимонов // Актуальные направления научных исследований XXI века: теория и практика. – 2018. – № 2 (38). – С. 129–132.

2. Бексултанов, А. А. Цифрландыру жағдайындағы мемлекеттік аудитті жетілдіру // [Электронный ресурс] – <https://repository.apa.kz/handle/123456789/277> (дата обращения 07.09.2023)

ОӘЖ 336:1

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРЕБЕДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӨНДІРІС ШЫҒЫНДАРЫН ЕСЕПТЕУ ТӘЖІРИБЕСІ

Мұхтарқызы А., Тұрдахын Ұ. Д., Еркін М. Н.
Ғылыми жетекші - э.ғ.к., аға оқытушы Түребаева Ж. К.
«Мирас» университеті, Шымкент қаласы, Қазақстан

Резюме В развитых государствах широко применяется определение затрат на производство продукции методом ограниченной номенклатуры статей калькуляции. Обосновывается, что постоянные затраты не тесно связаны с издержками производства отдельных видов продукции. В связи с этим принято разделять производственные затраты предприятия на постоянные, переменные, общие и предельные.

Resume In developed countries, the determination of production costs by the method of a limited range of calculation items is widely used. It is proved that fixed costs are not closely related to the production costs of certain types of products. In this regard, it is customary to divide the production costs of an enterprise into fixed, variable, general and marginal.

Шығындарды басқару әр түрлі баламалы басқарушылық шешімдерді анықтау мен бағалау процесін көрстеді: кәсіпорын қызметінің соңғы маңызды мақсаты - пайда табуды ұйымдастыру деңгейіне өнім өткізу мен өндірісті

ұйымдастыру тәсілдері, ассортименттік бағдарламаның құрылуы, жаңа өнімді құрастыру мен өндіру және баға қалыптастырудың әсерін анықтау.

Шығындарды басқару өндірісте өнімнің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етуде маңызды орын алады. Еуропа, АҚШ, Жапония, Қытай және басқа да өндірісі дамыған мемлекеттердің беделді кәсіпорындары шығындарды басқаруда міндетті түрде осы құралдардың бірін қолданады. Сонымен қатар, АҚШ кәсіпкерлерінің өздері де шығындарды жүйелі және сапалы басқаруды үйрене алған жоқ. Батыстық тәжірибе шығындарды басқару жүйесі мен оларды басқаруда қолданылатын шығындар жіктелімінің әр түрлі әдісін көрсетеді [1].

Шетелдік экомиканы жарақтандыратын материалдарды зерттеу шығындарды басқару қолданылатын әдістердің үлкен әртүрлілігіне негізделетінін көрсетті. Нарықтың қатаң тәртібі шартында қызмет ететін компаниялардың тәжірибесінде әрқашан баға, өнім сапасы, сатылым көлемі өзгереді, шығындарды анықтаудың және қалыптастыру жолдарының санының көптігі соншалық, оларды санау бірталай уақытты алады. Шығындарды есептеудің базалық әдісі көп болмаса да, компаниялар алға тартатын әр түрлі мақсаттар үлкен тәсілдердің қиыстырылуының пайда болғанын шарттастырды. Қазіргі таңда шығындарды есептеудің бір ғана әдісін, оны басқа әдістермен араластырмай қолданатын кәсіпорындардың үлесі айтарлықтай азайды.

Экономикалық теория мен тәжірибеде осы тәсілдер шығындарды есептеу мен калькуляциялау әдісі ретінде қарастырылады. Бұндай анықтама оларды тек қана бухгалтерлік есеп саласына жатқызады, демек, тек қана есептік жұмыскерлер өтеліміне. Сонымен қатар, бұл жүйелер өндірісті жоспарлау, ұйымдастыру, реттеу сияқты салаларды қамтиды және шаруашылық шешім қабылдауда үлкен мағынаны иеленеді. Осыған орай аталған жұмыста олар шығындарды қалыптастыру мен есептеу тәсілдеріне жатқызылады. Біздің ойымызша, бұл атау оларды үлкен контекстінде жалпы кәсіпорын мен шығындарды басқару позициясында қарастыруға көмектеседі.

Шығындарды тапсырыс бойынша есептеу өнімнің жеке түрлерінің қайталанбайтын немесе аз қайталанатын даналарын шығаратын кәсіпорындарда жүзеге асырылады, сонымен қатар өндірісте жөндеу және эксперименттік жұмыстар жүргізуде қолданылады.

Отандық кәсіпорындар үшін қарастырылып отырған тәсіл жаңа тәсіл болып табылмайды, себебі ол бұрын және қазіргі уақытта да қолданылады. Оның отандық әдебиеттерде кең қолдануы да осыны куәландырады.

Нақты шығындар жүйесінің мәні - есептеу барысында есепке осы кезеңде нақты жұмсалған шығындардың алынатындығында. Негізгі материалдарға деген шығындар нақты тұтынуды нақты бағаға көбейту жолымен анықталады, ал еңбек өтемі бойынша-нақты жұмсалған уақытты нақты бағалауға көбейту жолымен және т.б. Неміс экономистері бекіткендей, қазіргі таңда өндіріс шығындарын есептеу ескірген болып саналады. Ол өткен кезеңдерге өзінің байланысуы барысында шешім қабылдауға мәліметтер бермейді, бұл жағдайда басқару функциясын орындамайды. Өткен кезеңге негізделетін көрсеткіштер

өндіріс көлеміндегі ауытқу қызметінің, баға мен еңбекақы қызмет қуатының өзгеруі, сонымен қатар, жағымсыз факторлардың нәтижесі болып келеді.

Стандарт-кост жүйесі XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басында пайда болды. Бұл жүйенің мәні келесіде: белгіленген нормалар негізінде өндірісте өнім бірлігіне деген шығындар есептеледі, алдын ала стандартты калькуляциялар құрылады, ол нақы жұмсалған шығындарды салыстыру базасы ретінде көрініс табады. Нақты шығындар стандартты құн есебінде ескеріледі, ал болған ауытқулар жеке белгіленеді және көп жағдайда олардың соммалары жалпы пайдадан ұсталады (ауытқулар соммасын өндіріске жатқызатын кәсіпорындар да кездеседі). Белгіленген стандарттар негізінде шығындарды есептеу шығындарды есепке алудың процестік тәсілінде де, тапсырыстық тәсілінде де қолданылады. «Standart-cost» жүйесінде икемді бюджетті қолдану ауытқу факторларын табудың маңызды құралы болып табылады. Қатаң бюджет ондай мүмкіндік бермейді. Қарастырылып отырған жүйенің басты артықшылығы шығындарға белгіленген стандарттардан ауытқулардың әсері арқылы оперативті бақылау жүргізу болып табылады. Қазіргі таңда отандық кәсіпорындарда стандарт-кост жүйесін қолдану өзекті мәселе болып отыр. Батыс экономикасында стандарт-кост жүйесінің пайда болуының негізі ретінде сол уақытта өндірісті оперативті басқару, шығындарды бақылау мен өндірістің шығын деңгейін реттеу қажет болғанын атап көрсетеді. Қазіргі таңда осы проблема отандық кәсіпкерлер алдында тұр [2].

Стандарт-кост жүйесін енгізу отандық кәсіпорындарда оның нормативтік тәсілін қолданылып көруімен жеңілдетіледі. Біздің ойымызша, отандық экономикаға стандарт-кост жүйесін енгізу таныс нормативті тәсіл шеңберінде жүргізілуі қажет, бірақ оны алдын ала қарастыру қажет. Мысалы, белгіленген нормалардан ауытқулар есебін жеңілдету керек, атап айтқанда, ауытқуларды норманың өзгеруіне байланысты болған және нормадан жай ауытқу нәтижесінде болған деп бөлмей. Бұл есептік операцияларды қиындатады. Стандарт-кост жүйесінде бір ғана ауытқулар көлемі есептеледі, оның талдау мен бақылау үшін мақсаты есепте немесе сәйкес құжаттарда көрсетіледі.

Нормативті тәсілдің кең таралуына кедергі келтірген себептердің арасынан, осы тәсілдің басқарумен ешқандай байланысы болмағаны айрықша белгіленіп көрсетіледі. Нормативті тәсіл бойынша экономикалық әдебиеттерде өндіріс процесінде шығындар нормасынан ауытқулар анықалатыны және осы ауытқулар өнімнің өзіндік құнын калькуляциялаудың мақсаты болып келетіні жайлы айтылған. Кәсіпорынды басқаруда нормативті тәсілге қарағанда стандарт-кост жүйесінің мәні мен рөлі айтарлықтай жоғары. Шығындарды басқару саласында зерттеулер жүргізген экономистер стандарт-кост жүйесінің келесі артықшылықтарын көрсетеді:

— өнімді өндіру мен ұйымдастыруға қажетті шығындар сомасы мен өнім бірлігіне келетін шығындарды уақытылы есептеу және фирманың кірісі мен шығыны туралы есепті құру мүмкіндігі;

— басқа тәсілдермен салыстырғанда өндіріс шығындарын есептеудің айтарықтай қарапайымдылығы, оған есептудің жеңілдетілген түрлері мен тәсілдерінің нәтижесінде қол жеткізіледі;

— өндірісті автоматты басқаруды «стандарт-кост» жүйесімен араластырып қолдану стандарттардан болған қандай да бір ауытқулар мен басқарушылық шешім қабылдау арасында уақыт интервалын белгілейді.

Тұтынушыларына қатысты шығын көлемі бойынша олар толық шығындарды есептеу (absorption-cost system) мен жекелеген шығындарды есептеу (direct-cost system) болып бөлінеді. Осы тәсілдер арасындағы негізгі ерекшелік калькуляциялық кезең арасындағы тұрақты шығындардың бөлу реті. Бірінші жағдайда барлық шығындар (негізгі және қосымша) өнім өндірісіне жатқызылады, ал екінші жағдайда өндіріске тек ауыспалы шығындар жатады, олардың тұрақты бөлігі қай кезеңде жоспарланды және қай кезеңде ауысқан болса, сол кезеңде қызмет нәтижесінен ескеріледі. Бухгалтерлік көзқарас тұрғысынан бұл әдістер дайын өнім мен аяқталмаған өндіріс қалдығын бағалау тәсілі бойынша ажыратылады. Тұрақты шығындар шығындарды толық орналастыру барысында қалдықты бағалау кезінде ескеріледі, ал жекелеп орналастыру барысында тұрақты шығындар ескерілмейді. Шығындарды толық жабу тәсілін қолдану өнім өндірісінде жұмсалған барлық шығындарды есептеуді білдіреді. Отандық кәсіпорындардың тәжірибесінде осы тәсіл дәстүрлі болып келеді, сол себепті жақсы танымал. Осыған байланысты оған көп көңіл бөлу қажет болып табылмайды.

Бұл жүйенің кемшіліктерін белгілеу кезінде басты акцент кірістерді анықтауда туындайтын проблемаларға, демек, табыс салығына қойылады. Сонымен қатар, сыншылар вэрибл-кост жақтастарын тұрақты және ауыспалы шығындар арасындағы шекті анықтауда болатын техникалық кедергілерді және олардың соңғы нәтижеге әсерін жеңілдетуге ықпал жасады деп кінәлауда. Шығындарды толық орналастырудың жақтастары ауыспалы шығындар сияқты тұрақты үстеме шығындар да өнім өндірісі үшін қолданылады, демек, олар аяқталмаған өндіріс пен дайын өнім қалдығына жатқызылуы қажет. Тағы да бір кемшіліктерінің бірі-ұзақ мерзімді жоспарлау қажеттіліктері мен басқарудың басқа да сұрақтары үшін тұрақты үстеме шығындарды жүйесіз ретте параллельді түрде орналастыру қажеттілігінде.

Халықаралық тәжірибеде қолданылатын шығындарды есептеу мен қалыптастыру тәсілдерін қарастырудың және оларды отандық тәсілмен салыстырудың соңында біз 1-ші кестеде көрсетілген нәтижелерге қол жеткіземіз:

1 кесте - Халықаралық және отандық тәжірибеде қолданылатын шығындарды есептеудің және құрудың салыстырмалы талдау тәсілдері

Халықаралық тәжірибедегі тәсілдер	Отандық тәжірибеде аналогтардың болуы және олардың атауы	Қолданылуы бойынша кейбір нұсқаулықтар

Job order – cost system	Тапсырыстық тәсіл	Жауапкершілік орталықтарын бөлумен сәйкестендіру жеке өндірісте мақсатқа бағытты қолданылады
Process – cost system	Шекті тәсіл	Стандарт – кост жүйесімен сәйкестендіру жалпы өндірісте мақсатқа бағытты қолданылады
Actual – cost system	Нақты есептулер	Ескіруіне байланысты мақсатқа бағытсыз қолдану
Standart – cost system	Нормативті тәсіл	Стандарт – кост жүйесін мақсатқа бағытты енгізу
Absorption cost system	Шығындарды толық орналастыру тәсілі	Экономикалық қатынастардың тұрақты кезеңінде мақсатқа бағытты қолдану, дағдарыс жағдайында қолдануға келмейді
Variable – cost system	-	Қазіргі таңдағы шарттарға сай отандық экономикаға мақсатқа бағытты енгізу

Осылайша, біз шығындарды есептеудің бөлшектік жүйесінің артықшылықтары да, кемшіліктері де барын көріп отырмыз, бірақ бұл әдіс формасын іздеу ғана директ-костинг жүйесіне әсер етуі мүмкін. Өндірістің өсуі мен шығындардың өсуі арасындағы байланыс болмайтын үлгі туралы айту мүмкін емес. Батыс кәсіпорындарының тәжірибесі көрсетіп отырғандай, шығындарды тұрақты және ауыспалы деп бөлу оларды басқарудың басқарушылық және аналитикалық мүмкіндіктерін арттырады және оң шешім қабылдауға көмектеседі.

Әдебиеттер

1. Тайғашынова К.Т. Басқару есебі. Оқу құралы. Алматы: «ЛЕМ баспасы» ЖШС, 2011.-332 б.
2. Алданиязов К.Н. Управленческий учет и анализ: Учебное пособие. 2- изд. – Алматы, 2014. – 168 стр.

ӘОЖ 658.15

КӘСПОРЫННЫҢ КАПИТАЛ ҚҰРЫЛЫМЫН ОҢТАЙЛАНДЫРУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Намазбай Н.М., Ешенкул Д.Н., Базарбек Ж.Ж.
Ғылыми жетекші: магистр, аға оқытушы Бекебаева М.О.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты оптимизации структуры капитала предприятия. Раскрывается сущность капитала как ключевого финансового ресурса и источника устойчивого развития бизнеса. Особое внимание уделяется анализу факторов, влияющих на соотношение собственного и заемного капитала, включая стоимость капитала, уровень финансового риска, ликвидность и налоговую политику. Автор отмечает, что оптимизация структуры капитала направлена

на достижение баланса между рентабельностью и финансовой устойчивостью предприятия.

Summary The article examines the theoretical and practical aspects of optimizing a company's capital structure. It defines capital as a key financial resource and a foundation for sustainable business development. Special attention is given to the factors influencing the ratio of equity and debt, including the cost of capital, financial risk, liquidity, and taxation. The author emphasizes that capital structure optimization aims to achieve a balance between profitability and financial stability.

Қазіргі экономикалық жағдайда кәсіпорынның капитал құрылымын тиімді басқару — оның қаржылық тұрақтылығы мен ұзақ мерзімді дамуының негізгі факторы болып табылады. Капитал құрылымын оңтайландыру мәселесі қаржылық менеджменттің маңызды бағыттарының бірі болып, кәсіпорынның табыстылығына, өтімділігіне және инвестициялық тартымдылығына тікелей әсер етеді.

Капитал құрылымы — бұл кәсіпорынның қызметін қаржыландыру көздерінің қатынасы, яғни меншікті және қарыз қаражаттарының үлесі. Меншікті капитал кәсіпорынның тұрақтылығын қамтамасыз ететін негізгі қаржы көзі болса, қарыз капиталы кәсіпорынның өсу қарқынын жылдамдатуға мүмкіндік береді. Дегенмен, қарыз қаражаттарын шамадан тыс пайдалану қаржылық тәуекел деңгейін арттырады, сондықтан бұл екі элементтің арасындағы теңгерімді сақтау кәсіпорын саясатының басты міндеті болып саналады.

Капитал құрылымын оңтайландырудың негізгі мақсаты — капитал құнын төмендету және кәсіпорынның нарықтық құнын арттыру. Осы тұрғыда капитал құрылымының тиімді арақатынасы кәсіпорынның қаржылық тәуелсіздігін сақтай отырып, оның табыстылығын барынша арттыруға бағытталады. Теориялық тұрғыдан алғанда, капитал құрылымын оңтайландырудың бірнеше тәсілдері бар, олардың ішінде дәстүрлі көзқарас, Модильяни–Миллер теориясы, компромисс теориясы және агенттік теория кеңінен қолданылады [1].

Дәстүрлі көзқарас бойынша, меншікті және қарыз капиталының оңтайлы арақатынасын табу кәсіпорын құнының өсуін қамтамасыз етеді. Модильяни мен Миллердің (М–М) теориясы салық салу мен нарықтың жетілдірілген жағдайында капитал құрылымының компания құнына әсер етпейтінін дәлелдегенімен, нақты тәжірибеде бұл идеалды шарттар сирек кездеседі. Сондықтан компромисс теориясы капитал құрылымын таңдауда қарызданудың артықшылықтары мен тәуекелдерін теңдестіре қарастыруды ұсынады.

Капитал құрылымын анықтауға әсер ететін негізгі факторларға мыналар жатады: капитал құны, қаржылық тәуекел деңгейі, нарықтық жағдайлар, салық саясаты, табыстылық деңгейі және менеджменттің қаржылық саясаты. Мысалы, салық салу жүйесі бойынша пайыздық төлемдердің шегерімге жатқызылуы қарыз қаражаттарын пайдалануды ынталандырады. Ал инфляция мен пайыздық мөлшерлеменің жоғарылауы, керісінше, қарыз капиталын пайдалануды шектейді.

Капитал құрылымын оңтайландыруда кәсіпорындар қолданатын негізгі стратегиялардың бірі — қаржылық левиридж стратегиясы. Левиридж (leverage) —

бұл меншікті капиталдың табыстылығын арттыру мақсатында қарыз қаражаттарын пайдалану. Егер қарыз бойынша пайыз мөлшерлемесі инвестициялардан түсетін табыстан төмен болса, кәсіпорын өз рентабельдігін арттыра алады. Алайда леверидждің шамадан тыс қолданылуы тәуекелдің өсуіне әкеліп, төлем қабілеттілікті төмендетуі мүмкін. Сондықтан леверидж деңгейін бақылау мен қаржылық тәуекелді басқару капитал құрылымын оңтайландырудың маңызды бөлігі болып табылады.

Капитал құрылымын оңтайландырудың келесі стратегиясы — инвестициялық модельдеу және қаржылық болжамдау әдістерін қолдану. Қазіргі заманғы цифрлық құралдар мен аналитикалық бағдарламалар (мысалы, Power BI, Tableau, ERP жүйелері) кәсіпорындарға қаржылық сценарийлерді модельдеуге және әртүрлі капитал құрылымдарының салдарын бағалауға мүмкіндік береді. Бұл әдіс қаржылық шешім қабылдау процесін неғұрлым дәл және негізделген етеді [2].

Сонымен қатар, капитал құрылымын басқаруда сала ерекшелігі мен кәсіпорынның өмірлік циклі ескерілуі тиіс. Өсу сатысында тұрған кәсіпорындар әдетте қарыз капиталын көбірек пайдаланады, себебі бұл кеңею мен инвестицияларды тездетуге мүмкіндік береді. Ал тұрақты және жетілген кәсіпорындар қаржылық тәуелсіздікті сақтау мақсатында меншікті капитал үлесін арттыруға бейім болады.

Капитал құрылымының тиімділігін бағалау үшін келесі көрсеткіштер қолданылады: меншікті капиталдың рентабельдігі (ROE), активтердің рентабельдігі (ROA), қаржылық тәуелсіздік коэффициенті және қаржылық тұрақтылық коэффициенті. Бұл көрсеткіштердің оң динамикасы кәсіпорынның капитал құрылымының тиімді екенін білдіреді.

Қазіргі кезеңде капитал құрылымын оңтайландыруда ESG (Environmental, Social, Governance) қағидаттарына негізделген тәсілдер де маңызды рөл атқаруда. Кәсіпорынның әлеуметтік жауапкершілігі мен экологиялық тұрақтылық саясаты инвесторлар үшін маңызды факторға айналды. Осы себепті қаржылық стратегияларды әзірлеу кезінде экономикалық тиімділікпен қатар әлеуметтік және экологиялық көрсеткіштер де ескерілуі қажет.

Бүгінгі таңда цифрлық экономика жағдайында капитал құрылымын оңтайландыруда FinTech және Big Data технологияларын пайдалану ерекше маңызға ие. Бұл технологиялар капиталдың айналымын жеделдетіп, инвестициялық шешімдердің тиімділігін арттырады. Автоматтандырылған қаржылық есеп және тәуекелдерді болжау жүйелері кәсіпорын менеджментіне капитал құрылымын жедел түзетуге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, капитал құрылымын оңтайландыру кәсіпорынның стратегиялық дамуы мен қаржылық тұрақтылығының негізін қалайды. Кәсіпорынның капиталы тиімді құрылымдалған жағдайда, оның нарықтық құны артады, инвестициялық тартымдылығы күшейеді және бәсекеге қабілеттілігі жоғарылайды. Тиімді капитал саясаты кәсіпорынға нарықтың өзгермелі жағдайларына бейімделуге, тәуекелдерді басқаруға және тұрақты өсуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

1. Бригхэм Ю., Эрхардт М. Финансовый менеджмент. — СПб.: Питер, 2021.
2. Ковалев В.В. Финансовый анализ: управление капиталом и инвестициями. — М.: Финансы и статистика, 2020.

УДК 340

ПРОБЛЕМЫ РАЗДЕЛЕНИЯ ПОЛНОМОЧИЙ ПРИ УПРАВЛЕНИИ ФИНАНСАМИ МЕЖДУ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ И МЕСТНЫМИ ВЛАСТЯМИ

Никитенко Н.А., Арыстанова Д.С., Ибрагимова Н.М.
Научный руководитель: PhD, ст.преподаватель Ким Л.Н.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйіндеме Қаржыны басқарудағы өкілеттіктерді мемлекеттік және жергілікті билік арасында бөлу мемлекеттік құрылым мен экономиканың тиімді жұмыс істеуінің негізгі аспектілерінің бірі болып табылады. Биліктің әртүрлі деңгейлері арасындағы өкілеттіктер мен қаржылық міндеттемелерді ажырату мәселелері қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету, әлеуметтік инфрақұрылымды қолдау және аймақтық бастамаларды іске асыру қажеттілігі туындайтын қазіргі мемлекет жағдайында сөзсіз туындайды. Бұл бөліну жергілікті өзін-өзі басқарудың қаржылық тәуелсіздігін қамтамасыз етуде және жалпы мемлекет деңгейінде қаржылық теңестікті сақтауда маңызды рөл атқарады.

Summary The division of powers in financial management between state and local authorities is one of the key aspects of the effective functioning of the State structure and the economy. The issues of delineation of powers and financial obligations between different levels of government inevitably arise in the conditions of a modern state, where there is a need to ensure financial stability, support social infrastructure and the implementation of regional initiatives. This division plays an important role in ensuring the financial independence of local authorities and in maintaining financial equilibrium at the State level as a whole.

Основой для разделения полномочий между государственными и местными властями служат принципы децентрализации, бюджетного федерализма и финансирования местных бюджетов. Децентрализация предполагает передачу определённых полномочий и ресурсов от центральной власти местным органам, что позволяет местным властям самостоятельно решать вопросы, касающиеся их экономического и социального развития. Бюджетный федерализм, в свою очередь, означает систему, при которой федеральные, региональные и местные органы власти делят доходы и расходы, а также управляют финансовыми потоками в соответствии с их полномочиями.

Ключевым принципом является принцип субсидиарности, который заключается в том, что каждое государственное и муниципальное образование должно решать те вопросы, которые находятся в его компетенции и могут быть эффективно решены на соответствующем уровне. Этот принцип направлен на предотвращение перегрузки центральных органов власти и обеспечение более тесной связи между органами местного самоуправления и гражданами.

На практике разделение полномочий в сфере управления финансами между различными уровнями власти сталкивается с рядом проблем, которые обусловлены как юридическими, так и экономическими факторами.

1. Неравномерное распределение финансовых ресурсов. Одной из ключевых проблем является недостаточное финансирование местных бюджетов. В большинстве стран местные органы власти не могут обеспечить необходимый уровень финансирования за счет собственных доходов, что заставляет их зависеть от субсидий и дотаций из бюджета центральных властей. Это приводит к значительной дифференциации между регионами и неравномерному развитию территорий.

2. Неопределенность в распределении полномочий. В некоторых случаях отсутствуют чёткие нормативно-правовые акты, которые бы ясно определяли границы полномочий центральных и местных властей в финансовой сфере. Это может приводить к конфликтам между различными уровнями власти, а также к неэффективному использованию ресурсов. В частности, часто возникают споры о том, кто должен нести ответственность за финансирование социальных услуг, здравоохранения, образования и инфраструктуры.

3. Отсутствие финансовой самостоятельности местных властей. Местные власти в ряде стран, особенно в условиях централизованной системы, часто имеют ограниченные возможности для самостоятельного формирования бюджета, поскольку большая часть доходов поступает из центра. Это ограничивает их способность к маневрированию, влиянию на местную экономику и реализацию программ развития. Такой подход ведет к тому, что местные власти оказываются зависимыми от внешних источников финансирования и не могут самостоятельно решать важные проблемы.

4. Проблемы с бюджетной дисциплиной. В некоторых случаях местные органы власти оказываются в трудном положении из-за дефицита бюджета или несоответствия планируемых расходов и доходов. В результате этого местные бюджеты часто испытывают проблемы с ликвидностью и не могут финансировать долгосрочные проекты. В свою очередь, отсутствие эффективных механизмов контроля и отчетности со стороны центральных органов власти может приводить к нецелевому расходованию средств.

Для повышения эффективности разделения полномочий между государственными и местными властями в сфере управления финансами необходимо разработать комплексные меры, направленные на улучшение финансовой стабильности и справедливое распределение ресурсов.

1. Установление чётких границ полномочий. Первым шагом в решении проблемы является создание чёткой нормативно-правовой базы, которая бы точно определяла, какие финансовые полномочия принадлежат центральным и местным властям. Это включает в себя не только правовое разграничение, но и финансовые инструменты, такие как механизмы расчёта дотаций, субсидий и налоговых поступлений.

2. Укрепление финансовой самостоятельности местных властей. Одним из путей решения проблемы является расширение налоговой базы местных

органов власти и улучшение сбора местных налогов. Местные власти должны получить больше прав в сфере налоговой политики и финансового контроля, что позволит им самим формировать свою финансовую основу.

3. Гибкость в распределении финансовых ресурсов. Важно обеспечить гибкость в распределении финансов между центральными и местными властями, а также улучшить механизм компенсации различий в финансовом обеспечении между регионами. Это может быть достигнуто через систему выравнивания и перераспределения доходов, что позволит снизить социальное и экономическое неравенство между регионами.

4. Развитие механизмов отчетности и контроля. Необходимость установления эффективных систем аудита и контроля за расходованием средств местными органами власти позволит повысить степень прозрачности и доверия к финансовому управлению на местах. Центральные органы власти должны обеспечивать контроль за использованием средств, при этом оставляя местным властям свободу в выборе приоритетных направлений расходов.

Разделение полномочий в управлении финансами между государственными и местными властями является важным инструментом для обеспечения финансовой стабильности, эффективного функционирования экономики и социальной сферы. Однако на практике оно сталкивается с рядом проблем, таких как неравномерное распределение ресурсов, неопределенность в полномочиях, отсутствие финансовой самостоятельности местных властей и проблемы с бюджетной дисциплиной. Для решения этих проблем необходимо разработать четкие правовые механизмы разграничения полномочий, укрепить финансовую независимость местных властей, обеспечить гибкость в перераспределении финансовых ресурсов и усилить контроль за расходованием средств. Эти меры помогут повысить эффективность управления финансами на всех уровнях власти и обеспечить сбалансированное развитие страны в целом.

Список литературы

1. Берентаев К.Б. Особенности становления местного самоуправления в Республике Казахстан // Местное самоуправление в Казахстане: особенности ситуации и перспективы развития. – Алматы, 2003. – С. 87.
2. Европейская хартия местного самоуправления // Функционирование местных органов государственной власти 151 Республики Казахстан: законодат. основы и науч.-метод. рекомендации: сб. / под общ. ред. д-ра экон. наук А.С. Серикбаева – Астана: Акад. гос. службы при Президенте Республики Казахстан, 2004. – С. 334–339.
3. Маклаков В.В. Европейская хартия местного самоуправления // Реформы местного самоуправления в странах Западной Европы. – М., 1993. – С. 111–124.

НОВЫЕ ФИНАНСОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ФИНАНСОВУЮ СИСТЕМУ КАЗАХСТАНА

Нурали Н., Жуман Д., Әбдіраим Д.

Научный руководитель магистр, ст.преподаватель Кейкова Ж.К.

Университет Мирас, город Шымкент

Резюме. Мақалада Қазақстандағы жаңа қаржылық технологиялардың (финтех) даму барысы, олардың экономикалық жүйеге әсері және қаржы нарығын цифрландырудағы рөлі қарастырылады. Авторлар мобильді төлемдер, цифрлық әмияндар, Open Banking, ірі деректер мен жасанды интеллект, блокчейн және цифрлық активтердің қаржы қызметтерін жетілдірудегі маңызды құрал екенін көрсетеді. Сонымен қатар, мақалада финтехтің артықшылықтары, оның ішінде қаржылық қызметтердің қолжетімділігін арттыру, шығындарды азайту және тәуекелдерді басқару, сондай-ақ туындайтын қауіптер мен әлеуметтік тәуекелдер талқыланады. Мақала финтехтің Қазақстандағы қаржы жүйесін тұрақты дамытудағы рөлін көрсетеді.

Summary. The article examines the development of new financial technologies (fintech) in Kazakhstan, their impact on the economic system, and their role in digitalizing the financial market. The authors highlight that mobile payments, digital wallets, open banking, big data and artificial intelligence, blockchain, and digital assets are essential tools for improving financial services. The article also discusses the advantages of fintech, including increased accessibility of financial services, cost reduction, and risk management, as well as the emerging threats and social risks. The article demonstrates the role of fintech in the sustainable development of Kazakhstan's financial system.

В условиях глобальной цифровой трансформации экономики финтех стал ключевым фактором, ускоряющим изменения на национальных и международных финансовых рынках. Внедрение современных технологий позволяет повысить доступность финансовых услуг, снизить издержки и улучшить качество управления рисками. Казахстан активно интегрирует передовые финансовые решения, что оказывает значительное влияние на развитие банковской системы, платёжной инфраструктуры и инвестиционного сектора.

Основные направления внедрения финтех-технологий в РК:

Мобильные платежи и цифровые кошельки.

Сервисы вроде Kaspi Pay, Halyk Homebank, Samsung Pay и других стали повседневным инструментом для широких слоёв населения. По данным Национального банка РК, уже к 2025 году доля безналичных платежей превысила 80% от общего объема финансовых операций, что свидетельствует о высокой цифровизации платёжного сегмента. Мобильные платформы позволяют не только быстро совершать переводы и оплачивать услуги, но и интегрируются с другими сервисами — кредитованием, накопительными программами и бонусными системами.

Open Banking и Open API-среды.

Национальный банк Казахстана внедряет sandbox Open API, где финтех-компании и банки могут тестировать инновационные финансовые решения,

разрабатывать новые продукты и интегрировать их в существующие экосистемы. К 2026 году ожидается, что открытый банкинг станет ключевым элементом цифровой инфраструктуры страны, обеспечивая прозрачный обмен данными между финансовыми организациями и улучшая доступ граждан к разнообразным финансовым услугам.

Большие данные и искусственный интеллект (ИИ).

Финансовые организации используют ИИ для анализа кредитоспособности клиентов, скоринга, предотвращения мошенничества, а также для управления инвестиционными и операционными рисками. Применение машинного обучения и аналитики больших данных позволяет снизить расходы на обслуживание кредитов, повысить точность прогнозирования и минимизировать финансовые потери. Аналитические платформы также помогают банкам прогнозировать изменения на рынке и принимать обоснованные решения по инвестициям.

Блокчейн и цифровые активы.

Технологии распределенного реестра и цифровых активов открывают новые возможности для бизнеса и населения. Электронные платежи, смарт-контракты и блокчейн позволяют экономить на комиссиях и сокращать время проведения транзакций. Внедрение QR-платежей значительно снизило нагрузку на малый и средний бизнес (МСБ), а финтех-платформы предоставляют микрокредиты онлайн за считанные минуты. В рамках цифровизации финансовой системы Казахстан активно тестирует Центральный банк цифровой валюты (CBDC) — цифровой тенге. В 2024–2025 годах цифровой тенге использовался для оплаты государственных расходов на сумму около 250 млрд тенге, демонстрируя высокий потенциал для дальнейшего масштабирования.

Робо-эдвайзеры и автоматизированные инвестиционные платформы.

Такие решения позволяют широким слоям населения участвовать в инвестиционной деятельности с минимальными барьерами. Автоматизация инвестиционных советов снижает порог входа на фондовый рынок и делает управление капиталом доступным для населения, не имеющего специализированных знаний в финансовой сфере.

Краудфандинг и P2P-кредитование.

Платформы альтернативного финансирования, включая краудлендинг и микрокредитование, расширяют возможности МСБ по привлечению капитала. Эти инструменты позволяют бизнесу получить финансирование быстрее, чем через традиционные банковские каналы, и способствуют развитию стартапов и инновационных проектов.

Влияние финтеха на финансовую систему Казахстана:

Финтех значительно расширил возможности кредитования и безналичных платежей, особенно для малого и среднего бизнеса, а также для жителей регионов с ограниченной банковской инфраструктурой.

Банки развивают собственные цифровые экосистемы, используя финтех как конкурентное преимущество. Например, Банк ЦентрКредит с 2020 года внедрил ML-платформу, анализирующую до 50 источников данных, что

позволило увеличить одобрение заявок на 20–30%, при этом снизив cost of risk в 5–7 раз по сравнению с традиционными методами. Kaspi.kz применяет скоринг, где решение принимается за 10 секунд, а переводы средств осуществляются в течение 15 минут, что минимизирует риск мошенничества.

Использование ИИ и аналитики данных в управлении рисками и комплаенсе создаёт прозрачные процессы, снижает вероятность мошеннических операций и соответствует международным стандартам Basel III и ESG.

Риски и вызовы финтеха:

Киберугрозы. В начале 2025 года число кибератак выросло вдвое по сравнению с предыдущим годом, достигнув 30 000 инцидентов. Это обостряет требования к защите данных и безопасности финтех-решений.

Перекредитованность населения. Высокая доступность микрозаймов через мобильные приложения может привести к росту социальных и финансовых рисков. В 2024 году 67% всех микрозаймов оформлялись онлайн, при этом уровень просрочек превысил 25%.

Дефицит квалифицированных специалистов. Возрастает потребность в профессионалах по Data Science, блокчейн-разработке и комплаенсу. Кроме того, «чёрный ящик» алгоритмов ИИ вызывает вопросы доверия у пользователей.

Финтех действительно трансформирует финансовую систему Казахстана, повышает её устойчивость, снижает издержки и расширяет цифровую доступность финансовых услуг. Для того чтобы эти изменения принесли максимальную пользу, необходимы:

- устойчивое регулирование и развитие правовой базы;
- надежная защита персональных данных;
- продолжение цифрового финансового образования населения и бизнеса.

Внедрение инновационных технологий создаёт возможности для дальнейшего роста экономики, улучшения качества обслуживания клиентов и повышения прозрачности финансовых процессов, что в долгосрочной перспективе способствует укреплению доверия к финансовой системе страны.

Литературы

1. Национальный банк Республики Казахстан. О развитии цифровых финансовых услуг и безналичных платежей. – Алматы, 2025. <https://www.nationalbank.kz>
2. Kaspi.kz. Годовой отчет о развитии финтех-услуг. – Алматы, 2024–2025.
3. Банк ЦентрКредит. Использование машинного обучения в кредитной аналитике. – Алматы, 2023–2025.
4. Министерство финансов Республики Казахстан. Отчет о внедрении цифрового тенге (CBDC). – Астана, 2025.
5. Всемирный банк. Fintech и цифровизация финансовых систем: мировой опыт. – Washington, 2023.
6. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: International regulatory framework for banks. – Basel, 2017.
7. ESG Standards and Practices in Financial Institutions. – 2023.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҮКІМЕТІНІҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ МЕН НОРМАТИВТІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Нуртазаев Бакдәулет Нуржанұлы

Ғылыми жетекші: PhD, ассоц.профессор Ережепқызы Р.

Мирас университеті, Шымкент, Қазақстан

Резюме: В данной статье всесторонне проанализированы вопросы обеспечения информационной безопасности и нормативно-правового регулирования в системе электронного правительства Республики Казахстан. Показано, что структура электронного правительства, платформы обслуживания, системы обмена данными и средства цифровой идентификации формируют его единую информационную экосистему.

Summary: This article analyzes in detail the issues of ensuring information security in the e-government system of the Republic of Kazakhstan and its regulatory and Legal Regulation. It is shown that the structure of e-government, service platforms, data exchange systems and digital identification tools will form its unified information ecosystem.

Қазіргі қоғамда мемлекеттік басқару жүйесінің цифрлық форматқа көшуі азаматтар мен мемлекеттік органдардың өзара әрекеттесуін жаңа деңгейге шығарды. Қазақстан Республикасында қалыптасқан электрондық үкіметті (e-Gov) дамыту мемлекеттік қызметтерді қолжетімді, ашық әрі тиімді етуге бағытталған [6]. Алайда цифрлық инфрақұрылымның кеңеюі ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және оны заңнамалық реттеу мәселелерін алдыңғы орынға шығарады. Сондықтан электрондық үкіметтің тұрақты жұмыс істеуі оның құқықтық базасы мен техникалық қауіпсіздік шараларының өзара үйлесімділігіне тікелей байланысты.

Электрондық үкімет – мемлекеттік қызметтерді ақпараттық-коммуникациялық технологиялар арқылы ұсыну және мемлекеттік органдардың ішкі процестерін цифрландыруды көздейтін жүйе. Оның негізгі элементтеріне:

- «eGov.kz» порталы,
- мобильді қосымшалар мен сервис платформалары,
- мемлекетаралық деректер алмасу жүйелері («ҚР Ұлттық деректер қоры», ХҚКО ақпараттық жүйелері),
- цифрлық сәйкестендіру тетіктері (ЭЦҚ, biometrics),
- ведомствоаралық «бір терезе» принципіндегі интеграциялық шлюздер жатады.

Бұл элементтердің барлығы өзара байланысқан ақпараттық экожүйе болып табылады. Экожүйенің күрделілігі киберқауіптер деңгейінің артуына әкеледі, сондықтан қауіпсіздік мәселелері кешенді түрде қарастырылуы тиіс.

Электрондық үкімет жүйесінде туындауы мүмкін негізгі қауіптер:

1. **Кибершабуылдар және DDoS-шабуылдар.** Мемлекеттік деректер базаларына бағытталған шабуылдар жүйенің қызметін бұзып, сервис қолжетімділігін шектей алады.

2. **Персонал деректерінің ұрлануы немесе заңсыз өзгертілуі.** Азаматтардың жеке мәліметтері цифрлық кеңістікте өңделгендіктен, олардың құпиялылығы ерекше маңызға ие.

3. **Ішкі тәуекелдер.** Жүйелерге қолжетімді қызметкерлер тарапынан жасалатын қасақана немесе абайсыз әсерлер.

4. **Фишинг және әлеуметтік инженерия.** Пайдаланушыларды алдап, тіркеу деректерін иемдену арқылы жүйеге кіру.

5. **Техникалық осалдықтар.** Жаңартылмаған бағдарламалық қамтамасыз ету және әлсіз криптографиялық протоколдар ақпараттық қауіпсіздікке қауіп төндіреді.

Осы қауіптерді азайту үшін көпдеңгейлі қорғау, қауіптерді мониторингтеу және халықаралық стандарттарға сәйкестендіру талап етіледі.

Нормативтік-құқықтық реттеудің негізгі бағыттары

Қазақстанда электрондық үкіметтің құқықтық негізін қалыптастыруға бағытталған бірнеше негізгі бағыт бар:

1. Ақпараттық қауіпсіздік саласындағы базалық заңнама

- «Ақпараттандыру туралы» ҚР Заңы [1];
- «Дербес деректер және оларды қорғау туралы» ҚР Заңы [2];
- «Киберқалқан» мемлекеттік тұжырымдамасына сәйкес ұлттық қауіпсіздік шаралары [3];
- Мемлекеттік техникалық реттеу стандарттары (СТ РК, ГОСТ сериялары).

Бұл заңдар ақпараттық жүйелерді қорғау талаптарын, дербес деректерді өңдеу қағидаларын, операторлардың жауапкершілігін және қауіпсіздік режимдерін анықтайды.

2. Электрондық цифрлық қолтаңба институты

ЭЦҚ – электрондық үкімет пайдаланушыларының басты сәйкестендіру құралы. Оны қолдану электрондық құжаттарды заңды күші бар құжат ретінде тануға мүмкіндік береді. ЭЦҚ-ға қатысты құқықтық нормалар оның жарамдылығы, тіркеу куәлігінің заңдылығы және криптографиялық алгоритмдердің талаптарын белгілейді [4].

3. Мемлекеттік деректер қорының құқықтық тәртібі

Мемлекеттік базалардағы ақпараттарды қорғау, деректерді алмасу тәртібі, қолжетімділік деңгейлері мен жауапкершілік шаралары нормативтік актілермен реттеледі. Сондай-ақ ведомствоаралық интеграция кезінде деректердің тұтастығы мен қауіпсіздігі қамтамасыз етілуі тиіс.

4. Киберқауіпсіздік саласындағы халықаралық ынтымақтастық

Қазақстан киберқауіпсіздік стандарттарын халықаралық тәжірибеге сүйене отырып жетілдіруде. ISO/IEC 27001, 27701 секілді стандарттар мемлекеттік ұйымдар үшін де, жеке сектор үшін де үздік үлгі болып табылады [5].

Теориялық аспектілер және ғылыми көзқарастар

Электрондық үкіметтің ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету теориясы бірнеше ғылыми бағыттарға сүйенеді:

- **Жүйелік тәсіл:** ақпараттық жүйенің барлық элементтерінің қауіпсіздігі біртұтас механизм ретінде қарастырылады;
- **Қауіптер моделін құру:** ықтимал шабуылдар сценарийлерін алдын ала анықтау;
- **Құқықтық регламентация теориясы:** цифрлық ортада құқықтың бейімделуі мен жаңа нормалардың қалыптасуы;
- **Кибергигиена және цифрлық мәдениет:** пайдаланушылардың саналы цифрлық мінез-құлқы ақпараттық қауіпсіздік деңгейін арттырады [7].

Қазақстан Республикасының электрондық үкіметін дамыту ақпараттық қауіпсіздік пен нормативтік-құқықтық реттеудің үйлесімділік дәрежесіне тікелей тәуелді. Цифрлық инфрақұрылымның кеңеюі ақпараттық тәуекелдерді арттыра түсетіндіктен, құқықтық база мен техникалық қорғау шараларын үнемі жаңартып отыру маңызды. Мемлекеттік деректерді қорғау, азаматтардың жеке ақпаратын сақтау және электрондық қызметтердің үздіксіздігін қамтамасыз ету – электрондық үкіметтің тұрақты жұмыс істеуінің негізгі шарттары [8].

Заманауи талаптарға сай құқықтық реттеуді күшейту, халықаралық стандарттарды енгізу және киберқауіпсіздік мәдениетін арттыру Қазақстанның цифрлық трансформациясының табысты болуына жағдай жасайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Ақпараттандыру туралы» Заңы. – Астана, 2015.
2. Қазақстан Республикасының «Дербес деректер және оларды қорғау туралы» Заңы. – Астана, 2013.
3. ҚР Үкіметі. «Киберқауіпсіздікті қамтамасыз ету тұжырымдамасы – "Киберқалқан"». – Астана, 2017.
4. ҚР Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі. Электрондық үкімет архитектурасы жөніндегі әдістемелік ұсынымдар. – Астана, 2020.
5. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік техникалық реттеу стандарты. СТ РК ISO/IEC 27001 – Ақпараттық қауіпсіздік менеджменті жүйелері. – Астана, 2019.
6. Қазақстан Республикасының Электрондық үкімет порталы (eGov.kz). Электрондық қызметтерді дамыту туралы ресми материалдар. – Астана, 2023.
7. Омаров А., Қайырғалиев Б. Ақпараттық қауіпсіздік негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2021.
8. Сәрсенбаев М.Қ. Цифрлық трансформация және мемлекеттік басқару: электрондық үкімет тәжірибесі. – Нұр-Сұлтан: Экономика институты, 2020.

ӘӨЖ 657.1/42

САНДЫҚ ТӨЛЕМ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ҚАУІПСІЗДІГІ: ТӘУЕКЕЛДЕР МЕН ҚАУІПТЕРДІ ТАЛДАУ

Олжаева А.Д., Равшанбекова Д.Р., Ортай М.Р.

Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Агабекова Шолпан Нуртазиевна
Мирас университеті, Шымкент, Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматривается безопасность современных цифровых платежных систем, тенденции их развития и факторы риска. Хотя расширение цифровой

экономики и электронной коммерции позволяет выполнять финансовые операции в интернете, оно создает новые риски в области информационной безопасности.

Summary: This article examines the security of modern digital payment systems, their development trends and risk factors. Although the expansion of the digital economy and e-commerce allows financial transactions to be carried out online, it creates new risks in the field of information security.

Сандық төлем жүйелері қазіргі заманғы қаржы инфрақұрылымының маңызды құрамдас бөлігіне айналды. Олар қаржы операцияларын жеңілдетіп, қолжетімділігін арттырады, алайда олардың қауіпсіздігіне қатысты тәуекелдер мен қауіптер де ұлғайды. Бұл мақалада сандық төлем жүйелерінің қауіпсіздігіне әсер ететін негізгі тәуекелдер мен қауіптер талданып, оларды басқару жолдары ұсынылады [1].

Қазіргі таңда электрондық коммерцияның, онлайн-банкінгтің және мобильді төлемдердің дамуы цифрлық төлем жүйелерінің (digital payment systems) кеңінен қолданылуына себеп болды. Алайда, осындай ыңғайлылықпен қатар қауіпсіздік мәселелері де туындайды. Цифрлық төлем жүйесінің басты мақсаты – пайдаланушылардың қаржылық деректерін қорғау және алаяқтықтың алдын алу.

Сандық төлем жүйелері электронды ақша, мобильді төлемдер, интернет-банкінг және криптовалюталар сияқты түрлі құралдарды қамтиды. Олар қаржы институттары, төлем жүйелері операторы және пайдаланушылар арасындағы өзара әрекеттестікті қамтамасыз етеді. Бұл жүйелердің тиімділігі мен қауіпсіздігі қаржы нарығының тұрақтылығына тікелей әсер етеді.

Цифрлық төлем жүйесінің негізгі түрлері

1. Интернет-банкінг – банк қосымшалары мен веб-платформалар арқылы төлем жасау.

2. Мобильді төлем жүйелері – Apple Pay, Samsung Pay, Google Pay сияқты NFC технологиясына негізделген жүйелер.

3. Электрондық әмияндар (e-wallets) – PayPal, Qiwi, Kaspi Pay және т.б.

4. Криптовалюта жүйелері – блокчейн технологиясына негізделген төлем тәсілдері (мысалы, Bitcoin, Ethereum).

Қауіпсіздікке төнетін негізгі қатерлер [2]:

1. Фишинг (Phishing) – пайдаланушыны жалған сайттарға бағыттап, логин мен парольді ұрлау.

2. Малвар (Malware) – құрылғыға зиянды бағдарламаларды орнатып, мәліметтерді ұрлау.

3. Man-in-the-Middle (MitM) шабуылы – деректерді тасымалдау кезінде үшінші тараптың араласуы.

4. DDoS шабуылдары – төлем жүйесін істен шығару мақсатындағы трафиктік шабуылдар.

5. Әлеуметтік инженерия – адамдардың сеніміне кіріп, жеке деректерін алу.

Сурет 2. Қауіпсіздік тетіктері

Қазақстандағы цифрлық төлем жүйелерінің қауіпсіздігі

Қазақстанда Kaspi.kz, Halyk Bank, Jusan Bank, және Homebank сияқты платформалар қауіпсіздікке ерекше мән береді. Олар [3]:

- ISO/IEC 27001 ақпараттық қауіпсіздік стандарттарын қолданады;
- биометриялық сәйкестендіру жүйелерін енгізуде;
- ҚР Ұлттық Банкінің **төлем жүйелері туралы** заңнамалық талаптарын

орындайды.

Қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша ұсыныстар

- Күрделі және бірегей парольдерді пайдалану;
- Қосфакторлы аутентификацияны міндетті түрде қосу;
- Қоғамдық Wi-Fi арқылы төлем жасамау;
- Ресми қосымшалар мен сайттарды ғана пайдалану;
- Құрылғыны антивирустық бағдарламамен қорғау.

Сурет 1. Сандық төлем жүйелеріндегі қауіптер мен тәуекелдер

Қауіптерді басқару және қауіпсіздікті қамтамасыз ету шаралары [4]:

- *Шифрлау технологияларын қолдану:* TLS/SSL хаттамалары арқылы деректердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету.
- *Көпфакторлы аутентификация:* Пайдаланушылардың жеке басын анықтаудың қосымша деңгейлерін енгізу.
- *Қауіпсіздік аудиттері мен тестілеулер:* Жүйелердің осал тұстарын анықтау үшін тұрақты аудиттер жүргізу.
- *Құқықтық реттеу және стандарттар:* GDPR, PCI DSS сияқты халықаралық стандарттарға сәйкестікті қамтамасыз ету.
- *Қызметкерлерді оқыту:* Қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру үшін қызметкерлерге тұрақты оқыту бағдарламаларын жүргізу.

Қазақстандағы жағдай және даму перспективалары

Қазақстанда сандық төлем жүйелерінің дамуы соңғы жылдары айтарлықтай өсті. Ұлттық банк пен қаржы реттеуші органдар төлем жүйелерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін нормативтік-құқықтық актілер қабылдады. Алайда, киберқауіптер мен құқықтық тәуекелдер әлі де өзекті болып отыр. Болашақта ұлттық төлем жүйелерін дамыту, халықаралық стандарттарға сәйкестікті арттыру және цифрлық сауаттылықты жоғарылату қажет [5].

Сандық төлем жүйелерінің қауіпсіздігі қаржы нарығының тұрақтылығы үшін маңызды. Қауіптер мен тәуекелдерді тиімді басқару үшін кешенді шаралар қажет. Қазақстанда сандық төлем жүйелерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін нормативтік-құқықтық базаны жетілдіру, халықаралық стандарттарға сәйкестікті арттыру және цифрлық сауаттылықты жоғарылату қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі. (2023). Қазақстан Республикасындағы төлем жүйелерінің жағдайы мен даму перспективалары.
2. Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі. (2023). Сандық төлем жүйелерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету шаралары.
3. Мұхамедов, А. (2022). Сандық төлем жүйелерінің қауіпсіздігі: теория және тәжірибе. Алматы: Ғылым.
4. Сәрсенов, Б. (2021). Киберқауіптер және оларды басқару. Астана: Экономика.
5. Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі. (2023). Цифрлық қауіпсіздік саласындағы мемлекеттік саясат.

ӘӨЖ 336.63

КОМПАНИЯНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДЕРІН ҒАЛАМДЫҚ ТҰРАҚСЫЗДЫҚ ЖАҒДАЙЫНДА БАСҚАРУ

Орынбаев И., Мурзаева С., Онласын П.
Ғылыми жетекші – магистр, аға оқытушы Кейкова Ж.К.
«Мирас» университеті, Шымкент қаласы

Резюме. В условиях глобальных изменений и нестабильной экономической среды эффективное управление финансовыми рисками становится важной составляющей для обеспечения устойчивости предприятий. Актуальность исследования обусловлена возрастающими внешними и внутренними угрозами для бизнеса, включая колебания на финансовых рынках и изменения в политике. Цель исследования – разработка рекомендаций и методов для минимизации финансовых рисков, способных повлиять на стабильность компании.

Summary. In the context of global changes and an unstable economic environment, effective financial risk management has become a crucial component in ensuring business sustainability. The relevance of this study is determined by the increasing external and internal threats to businesses, including fluctuations in financial markets and shifts in policy. The purpose of the research is to develop recommendations and methods for minimizing financial risks that may affect a company's stability.

Қазіргі бизнес-сектор жаһандық тұрақсыздықтың күшеюі жағдайында жұмыс істейді. Қазақстандағы компаниялар да, бүкіл әлемдегідей, қаржылық тәуекелдерді басқару жүйесін қайта қарау қажеттілігімен бетпе-бет келіп отыр. Бұл – тұрақты корпоративтік басқарудың негізгі элементі.

Жаһандық тұрақсыздық және оның Қазақстан компанияларына әсері:

Ресейге қарсы санкциялар – Қазақстанның сауда ағындары мен логистикасына ықпал етуде.

Валюта ауытқулары: теңге әлі де құбылмалы валюта болып қалуда.

Trading Economics деректері бойынша, 2025 жылғы шілдеде Қазақстандағы жылдық инфляция 11,8 % деңгейінде болды, бұл шығындардың өсуіне және клиенттердің төлем қабілеттілігінің төмендеуіне алып келеді.

Ұлттық Банктің базалық мөлшерлемесі 2025 жылғы шілдеде 16,5 % құрады, бұл кредиттік ресурстардың құнын арттырады.

Қазақстан экспортының 60 %-дан астамы шикізат тауарларына тиесілі, бұл елдің нарықтық тәуекелдерге осалдығын күшейтеді.

Жедел цифрландыру – киберқауіптердің өсуіне себеп болуда.

Компанияның негізгі қаржылық стратегиясын әзірлеу кезінде жоғарыда аталған қаржылық тәуекелдерді басқару аспектілері ерекше маңызға ие. Нарық жағдайында, оған тән қаржылық тәуекелдерді ескере отырып, бизнестің табысты жұмыс істеуі мен дамуы кешенді тәсіл мен түрлі стратегияларды қолдану арқылы мүмкін болады.

Ұйым стратегияны таңдауда өз мақсаттарын ескеруі тиіс, алайда кез келген тәсілді елемеу қолайсыз; барлық әдістерді біріктіру арқылы ғана бизнес көптеген қаржылық қатерлерді тиімді азайта алады. Әртүрлі тәуекелдерді төмендету тәсілдерімен өзара іс-қимыл – экономикалық жүйенің түріне қарамастан міндетті шарт болып табылады.

Компаниялар әртүрлі қаржылық тәуекелдермен бетпе-бет келеді, олардың әрқайсысының қауіптілік дәрежесі әртүрлі. Ресей экономикасында да қаржылық сипаттағы әртүрлі қауіп-қатерлер бар. Компаниялар тәуекелдерді олардың маңыздылық дәрежесіне қарай бағалайды – ең маңыздыларынан бастап азырақ маңыздысына дейін.

Қазіргі жағдайдағы құралдар мен тәсілдер:

Қаржылық деривативтер (форвардтар, фьючерстер, опциондар, своптар) – валюталық және пайыздық тәуекелдерді хеджирлеу үшін.

ESG тәуекел-менеджменті – капитал құнына жанама әсер ететін экологиялық және әлеуметтік факторларды ескеруді қамтиды.

Цифрлық технологиялар: үлкен деректер, жасанды интеллект және машиналық оқыту арқылы трендтерді болжау және әлсіз қауіп сигналдарын анықтау.

Стресс-тестілеу және сценарийлік жоспарлау – болашақтың бірнеше моделін құру: мысалы, ұлттық валютаның девальвациясы, мұнай бағасының күрт төмендеуі, ЖІӨ төмендеуі.

Ірі квазимемлекеттік корпорациялар – «ҚазМұнайГаз» АҚ және «Қазатомпром» АҚ – мұнай мен уран бағасының төмендеуі, сондай-ақ валюталық және пайыздық тәуекелдер сценарийлері бойынша стресс-тесттерді тұрақты түрде жүргізеді.

Табысты әртараптандыру – өнім желісін және өткізу нарықтарын кеңейту, жеткізушілерді әртараптандыру (2022–2024 жылдардағы жеткізу тізбектеріндегі іркілістерден кейін өзекті).

Кірістерді бірнеше валютада қалыптастыру.

Мысал: қазақстандық ШОБ кәсіпорындары Қытай және Парсы шығанағы елдерінің нарықтарына жиі шыға бастады, бұл Ресей мен Еуропаға тәуелділікті азайтады.

Мемлекеттік қолдау бағдарламаларына қатысу: жеңілдетілген несиелеу, мөлшерлемелерді субсидиялау, гранттар.

Жеңілдетілген несиелер даму институттары («Даму» АҚ, «БРК» АҚ) арқылы, сондай-ақ екінші деңгейлі банктермен (ЕДБ) бірлескен субсидияланған бағдарламалар арқылы беріледі.

Қаржылық тәуекелдерді бағалау әдістері:

- Сезімталдықты талдау,
- Сценарийлік модельдеу,
- Value at Risk есептеу,
- Рейтингтік агенттіктер мен цифрлық аналитикалық жүйелерді пайдалану.

Тұрақтылықты арттыру жөніндегі ұсыныстар:

- Корпоративтік стратегияда тәуекел-менеджмент жүйелерін ресмилендіру, әсіресе ШОБ секторында.
- Цифрлық тәуекел талдау құралдарын енгізу.
- Сыртқы экономикалық қызметі бар компаниялар үшін валюталық саясатты әзірлеу.

Қаржылық тәуекелдерді сақтандыру және хеджирленген несиелер бойынша пайыздық мөлшерлемелерді субсидиялау жөніндегі мемлекеттік бағдарламаларды жасау.

Жаһандық тұрақсыздық жағдайында қаржылық тәуекел кез келген бизнес-стратегияның ажырамас бөлігіне айналуға. Дәстүрлі әдістер мен заманауи цифрлық технологияларды үйлестірген кешенді тәуекелдерді басқару жүйесін енгізген компаниялар дағдарыстарға төзімдірек болып, нарықта бәсекелік артықшылыққа ие болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Каскирова М.С. О системах управления кредитными рисками в банках Республики Казахстан. Журнал Финансы и кредит. № 18(108) 2024
- 2.Boffo, R., & Patalano, R. (2023). ESG investing: practices, progress and challenges. Éditions OCDE, Paris.
- 3.Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan (2024). On introducing amendments and additions to the resolutions of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 24, 2024 No. 968

ӨНІМНІҢ ӨЗІНДІК ҚҰНЫН АБЗОРПШН КОСТИНГ ӘДІСІ БОЙЫНША ЕСЕПТЕУ

Орынбеков Р. А., Халдар Ә.О., Абдумуталипов А.А.
Ғылыми жетекші- э.ғ.к., аға оқытушы Туребаева Ж.К.
«Мирас» университеті, Шымкент қаласы, Қазақстан

Резюме В организации используется метод учета производственных затрат и определения себестоимости продукции. Поэтому к себестоимости продукции относят и постоянные затраты. Т. е. рассматривая непроизводственные постоянные затраты как затраты периода, мы рассматриваем затраты периода в организации, так как полностью распределяем продукцию.

Resume The organization uses the method of accounting for production costs and determining the cost of production. Therefore, fixed costs are also included in the cost of production. That is, considering non-production fixed costs as the costs of the period, we consider the costs of the period in the organization, since we fully distribute the products.

Өндірістің шығын есебі калькуляциясы басқару есебі жүйесінің элементтерін жасаушылар болып табылады. Бұл арада өнімнің өзіндік құны ретінде, әдетте ақшалай түрде көрінетін өндіру мен өткізу шығындары деп түсінеді. Кез келген кәсіпорын өндірістік шығындарды есепке алған кезде және өнімнің өзіндік құнын анықтағанда бухгалтерлік есептің тәсілдері мен әдістерін пайдаланады. Кез келген ұйымда калькуляциялау белгілі принциптерге сәйкес жүзеге асырылады:

- өндіріс шығындарын жіктеу (нормативті құжаттарға сәйкес);
- шығын есебінің объектісін, калькуляциялау объектісін және калькуляциялық бірлікті белгілеумен;
- жанама шығынды бөлу әдісін іріктеумен;
- шығындар кезең бойынша жіктеумен;
- өндірістің және күрделі қаржы жұмсалымының ағымдағы шығыны бойынша бөлек есеппен;
- шығыны есебінің әдісі мен калькуляциялауды іріктеумен [1].

Сол сияқты өндірістік шығындарды есепке алудың және өнімнің өзіндік құнын анықтаудың белгілі бір тәсілін пайдаланады. Сондай-ақ ол кәсіпорынның есептік саясатында көрініс табуы керек. Ұйымның есептік саясаты шарушылық іс-әрекеттердің бухгалтерлік есепте толық көрсетілуін қамтамасыз етуі қажет. Халықаралық қаржылық есептілік стандарттары-нормативті-құқықтық құжаттармен бегіленген, есепті процесстің жалпы принциптері мен оны жүргізу тәртібін сақтай отырып, кәсіпорынның есептік саясатын құруда белгілі еркіндікке рұқсат етіледі. Бұл кәсіпорынның өндірісте шығындарды есепке алу тәсілі мен өнімнің өзіндік құнын калькуляциялау тәсілін таңдауға да қатысты.

Ұйымда бір айналымды жүйені одан әрі жетілдіру, басқарушылық бухгалтериясының арнайы шоттарының үш түрін ерекшелумен байланысты:

- Шығындар элементтері бойынша есепке алуға арналған;

– Шығындарды құралу орындары мен жауапкершілік орталықтары бойынша есепке алуға бағытталған;

– Шығындардың түрлері, олардың құралу орындары мен орталықтары бойынша ауытқуларын анықтау есепке алуға арналған.

Қаржылық бухгалтериясы негізінен шығындардың синтетикалық есебін ұйымдастырумен айналысады, бірақ олар сол шығындардың пайда болған орындарын ескермейді және дайын өнімге кеткен шығындардың жалпы сомасын ғана көрсетеді. Сондықтан, ұйымда басқару есебін ұйымдастыру процесінде шоттар жоспарын одан әрі талдап тексеру талап етіледі. Шоттар жоспары шаруашылық іс-әрекеттердің аналитикалық есебін тиынақты ұйымдастыру, әрбір синтетикалық шот үшін қосымша аналитикалық немесе транзиттік шоттар ашу мәселесін көтереді.

Ұйымда өндірістік шығындарды есепке алу және өнімнің өзіндік құнын анықтаудың абзорпшн-костинг әдісін пайдаланады.

Шығындарды толығымен үлестірілетін калькуляциялау әдісінде (абзортин-костинг) барлық өндірістік шығындар, сонымен қатар тұрақты өндірістік үстеме шығындарда, өнімнің өзіндік құнына жатқызылады. Бұл әдіс міндетті түрде сыртқы қаржылық есеп дайындауда қолданылады [2].

Айнымалы шығындар бойынша калькуляциялау әдісінде (директ-костинг немесе маржинальды калькуляциялау) өнімнің өзіндік құнына тек айнымалы өндірістік шығындар ғана жатқызылады, ал тұрақты өндірістік үстеме шығындар кезең шығындары ретінде қарастырылып, пайда мен зиян шотына есепке алынады. Бұл әдіс көп жағдайда басқаруда шешім қабылдаған кезде қолданылады. Абзорпшн-костинг және директ-костинг араларында негізгі ерекшелігі тұрақты өндірістік үстеме шығындарды калькуляциялау кезеңдер арасында бөліп тарату тәртібімен қорытындыланады. Абзорпшн-костинг әдісінде барлық шығындар сатылған өнім және дайын өнім қорлары арасында бөліп таратылады. Олардың ұқсастығы мынада, екі әдісте де өндірістік емес шығындар кезең шығындары болып есептеледі. Абзортин-костинг жүйесінің артықшылықтары мынадай:

- (1) тұрақты шығындардың маңызын төмендетпейді;
- (2) есеп беруде алдамшы зиянды көрсетпейді;
- (3) директ-костингтің алдында теориялық артықшылығы бар.

Ұйымда абзорпшн-костинг әдісі бойынша өнімнің өзіндік құнын құрайтын негізгі шығындарына мына шығындарды жатқызуға болады:

1. Шикізаттар мен материалдар яғни мата дайын өнімнің негізгі шикізат көзі–жіп болып табылады. Бухгалтерлік есепте 1310 «Шикізаттар мен материалдар» шотында есепке алынады сонымен 2 «Қорлар» Халықаралық қаржылық есептілік стандарттарын (ХҚЕС) басшылыққа алады.

2. Негізгі жұмысшылардың еңбекақысы шығындары. «Еңбек ақы» бабында жұмысшыларға сый ақыларды, қызметкерлерге өндірістік нәтиже үшін сый ақыларды қоса, ұйымда негізгі өндірістік персоналының жалақысы, ынталандырушы және толтырушы төлемдер, оның ішінде бағаның көтерілуі мен кірістің индексациялануына байланысты жалақыға компенсация, бала

күтімі бойынша демалыстағы әйелдерге бөлшекіі төленетін заңда белгіленген компенсациялар, сонымен қатар, кәсіпорын штатында тұрмайтын жұмысшыларға жалақыны сипаттайды;

3.Үстеме шығындар-бірқатар жалпы сипаттамаларға ие, өнгдірісті басқару мен оған қызмет көрсетумен байланысты шығындар. Бухгалтерлік есепте 8410 «Үстеме шығындар» шотында есепке алынады және сонымен қатар «үстеме шығындар» бабында төмендегілер енеді:

-электр энергиясы-бұл кәсіпорынды және оның жауапкершілік орталықтарын энергиямен қамтамасыз етуіне кеткен шығындарды жатқызамыз;

-жылумен қамтамасыз ету шығындары;

-сумен қамтамасыз ету шығындары;

-қосымша еңбекақы-бұл кәсіпорынның көмекші өндіріс персоналына еңбекақы, өндірістік нәтиже үшін сыйақы, ынталандырушы компенсациялау төлемдері;

-көмекші материалдар яғни оған-шлихто материалдар жатады. Мата өнімінің беріктігін қамтамасыз ету үшін крахмалдар пайдаланылады.

-әлеуметтік салық шығындары-бұл кәсіпорындағы жұмысшылардың жалпы сомасынан белгілі бір мөлшерде ұсталынатын шығындар.

-басқа да үстеме шығындары-бұл шығындарға кәсіпорынның өндіріс ерекшелігімен байланысты және заңға сәйкес қарастырылған бір қалыпты еңбек жағдайы мен техникалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету шығындары және өндірісте тұрып қалулардан жоғалтулар, сонымен қатар өндірістік шығындармен жоғалтулар жатқызамыз.

-негізгі құралдардың амортизациясы-бұл негізгі өндірісте қызмет ететін негізгі құралдардың амортизациялық шығындарын жатқызамыз.

Ұйымда өндірістік шығындарды есепке алудың және өнімнің өзіндік құнын анықтаудың абзорпшн костинг әдісін пайдаланылады. Сондықтан өнімнің өзіндік құнына тұрақты шығындарды да жатқызады. Яғни өндірістік емес тұрақты шығындарды кезең шығындары ретінде қарастырып өнімнің толығымен үлестіретіндіктен ұйымда кезең шығындарын қарастырамыз.

Әдебиеттер

1.Тайғашынова К.Т. Басқару есебі. Оқу құралы. Алматы: «ЛЕМ баспасы» ЖШС, 2011.-332 б.

2.Алданиязов К.Н. Управленческий учет и анализ: Учебное пособие. 2- изд. – Алматы, 2014. – 168 стр. книга 1.

АНАЛИЗ ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МАЛОГО БИЗНЕСА НА ОСНОВЕ БУХГАЛТЕРСКОЙ (ФИНАНСОВОЙ) ОТЧЕТНОСТИ В СООТВЕТСТВИИ С МСФО

Осмонова Миргуля Бекжановна, магистрантка 3 курса группы МЭ-2-23
НОУ УНПК «МУК»

Научный руководитель Гапурбаева Шахнос Розижановна, к.э.н., доцент кафедры
«Менеджмент и экономика» НОУ УНПК «МУК», Кыргызстан

Түйүн: Мақалада шағын бизнес кәсіпорнының қаржылық жағдайын талдау және бухгалтерлік (қаржылық) есептіліктің ШКСХС (IFRS for SMEs) талаптарына сәйкес түзілген көрсеткіштері негізінде оның банкроттық ықтималдығын бағалау ерекшеліктері қарастырылады.

Summary: The article discusses the features of the analysis of the financial condition and assessment of the probability of bankruptcy of small businesses on the basis of indicators of accounting (financial) statements, adjusted in accordance with IFRS.

В условиях глобализации и интеграции экономики постсоветских стран в международное экономическое пространство возрастает необходимость обеспечения пользователей публичной финансовой информацией, соответствующей концепциям и принципам МСФО. Новые требования к учетной политике и бухгалтерской (финансовой) отчетности предполагают формирование единой методологии составления отчетности и оценки финансового состояния предприятий и организаций [1, с. 542].

Трансформация (restatement) – это процесс подготовки отчетов в формате МСФО на заданную дату путем внесения корректировок в статьи кыргызской отчетности для приведения их в соответствие с требованиями международных стандартов [3, с. 21]. Трансформация не требует обязательного наличия специализированных программ и может проводиться с использованием электронных таблиц, например MS Excel. Как показывает практика, метод трансформации финансовой отчетности предпочитают предприятия и организации, которые формируют отчетные данные в формате МСФО не постоянно, а при возникновении определенных ситуаций в бизнесе [4, с. 54]. Кроме того, метод трансформации является более приемлемым и для предприятий малого бизнеса, которые хотят представить показатели своей финансовой отчетности в соответствии с требованиями МСФО.

Материалы и методы исследования Для проведения исследований были использованы данные бухгалтерского баланса и отчета о финансовых результатах предприятия малого бизнеса за 2021–2025 гг., основным видом деятельности которого является поставка сельхозтехники, обслуживания, запасных частей таких производителей, как Krone, Fliegl (Германия), Salford (Канада), Berthoud (Франция), Hatzebichler (Австрия). Для прогнозирования вероятности банкротства предприятия малого бизнеса были использованы статистические классификационные модели с целью определения класса

предприятия (модели Э. Альтмана и Г. Спрингейта) с точки зрения его финансового состояния.

Результаты исследования и их обсуждение. Рассмотрим этапы трансформации бухгалтерской отчетности предприятия малого бизнеса, применяя основные положения МСФО для предприятий малого и среднего бизнеса. Представим возможные варианты корректировки показателей бухгалтерской (финансовой) отчетности предприятия малого бизнеса в формат МСФО и представим результаты корректировочных записей. Рекомендуемые корректировки показателей бухгалтерской (финансовой) отчетности предприятия малого бизнеса позволяют отразить информацию с более высокой степенью достоверности в соответствии с требованиями МСФО (табл. 1).

Далее проведем диагностику банкротства предприятия малого бизнеса, используя показатели бухгалтерской (финансовой) отчетности, скорректированные с учетом требований международных стандартов финансовой отчетности и представленные в табл. 1. Самой простой моделью является двухфакторная модель Э. Альтмана. Для нее используются два ключевых показателя: показатель текущей ликвидности (К_{тл}) и коэффициент заемного капитала (К_{зк}), который рассчитывается отношением заемных средств к величине активов. Рекомендуемые показатели перемножаются на соответствующие константы – определенные практическими расчетами весовые коэффициенты [6, с. 1004].

$$Z = (-0,3877) - 1,0736 \times K_{\text{тл}} + 0,579 \times K_{\text{зк}} \quad (1)$$

Таблица 1 Корректировочные записи, рекомендованные для бухгалтерской (финансовой) отчетности предприятия малого бизнеса при ее трансформации в формат МСФО

Корректировочная запись, рекомендуемая для бухгалтерской отчетности	Требования КСБУ	Требования МСФО
Статья «Запасы» актива бухгалтерского баланса	Стоимость сельскохозяйственной техники, которая должна быть передана арендатору, а также запасных частей	Стоимость запасных частей должна быть отражена по статье «Запасы» Сельскохозяйственная техника, предназначенная для получения дохода от аренды, должна быть представлена в бухгалтерском балансе в виде инвестиционного имущества (статья «Инвестиционное имущество»)
Статья «дебиторская задолженность» актива бухгалтерского баланса	Задолженность покупателей и заказчиков	Задолженность покупателей и заказчиков, скорректированная на резерв по сомнительным долгам
Статья «кредиторская задолженность» пассива бухгалтерского баланса	Задолженность поставщикам и подрядчикам, персоналу по оплате труда, налоговым обязательствам	Реклассификация кредиторской задолженности на краткосрочную и долгосрочную кредиторскую задолженность. Реклассификация задолженности является необходимой для обоснования

		договоров с учетом длительных сроков оплаты
Корректировочная запись, рекомендуемая для бухгалтерской отчетности	Требования КРБУ	Требования МСФО
Статья «Выручка от продаж» отчета о финансовых результатах	Выручка, полученная от основных видов деятельности	Выручка, полученная от основных видов деятельности, скорректированная на величину продаж в кредит

Двухфакторная модель не обеспечивает комплексную оценку финансового положения предприятия, поэтому аналитики чаще используют пятифакторную модель Э. Альтмана. Она представляет собой линейную дискриминантную функцию, коэффициенты которой рассчитаны по данным исследования совокупности компаний. Модель имеет следующий вид:

$$Z = 0,717K_1 + 0,847K_2 + 3,107K_3 + 0,42K_4 + 0,995K_5. (2)$$

Константа сравнения по данной модели – 1,23. Если значение $Z < 1,23$, то это свидетельствует о высокой вероятности банкротства. В том случае, если $Z > 1,23$ – это признак малой его вероятности. При $1,23 \leq Z \leq 2,89$ считается, что предприятие находится в зоне неопределенности. Если $Z \geq 2,9$, то предприятие работает стабильно, а банкротство маловероятно [7, с. 41]. Результаты прогноза вероятности банкротства предприятия малого бизнеса с использованием пятифакторной модели Э. Альтмана представлены в табл. 2. Для расчета коэффициентов были использованные показатели бухгалтерской (финансовой) отчетности, скорректированные с учетом требований международных стандартов финансовой отчетности (МСФО).

В соответствии с табл. 2, величина Z-счета по модели Э. Альтмана в течение рассматриваемого периода времени изменяется с 2,42 до 2,02. Интерпретация константы позволяет сделать вывод, что финансовое положение предприятия малого бизнеса является недостаточно устойчивым. Отрицательными факторами, повлиявшими на значение Z, являются: снижение стоимости активов, сокращение собственного капитала, уменьшение объема продаж и не-распределенной прибыли, что, возможно, обусловлено корректировкой выручки от продаж на величину дебиторской задолженности по продажам в кредит. Финансовая устойчивость предприятия малого бизнеса обеспечивается снижением задолженности по кредитам и займам, кредиторской задолженности поставщикам, увеличением собственных средств, вложенных в бизнес. Проанализируем вероятность банкротства предприятия малого бизнеса с использованием четырехфакторной модели Г. Спрингейта. Модель была разработана Г. Спрингейтом на основе модели Альтмана. Из 19 показателей финансового положения автором было отобрано 4 ключевых коэффициента, которые были включены в многофакторную модель

$$Z = 1,03A + 3,07B + 0,66C + 0,4D. (3)$$

Константа сравнения по данной модели – $Z \geq 0,862$. При выполнении данного условия предприятие является платежеспособным и финансово

устойчивым. Точность модели Г. Спрингейта по оценкам специалистов составила 92,5% [8, с. 97].

Используя показатели бухгалтерской (финансовой) отчетности предприятия малого бизнеса, скорректированной с учетом требований МСФО, проанализируем вероятность банкротства на основе четырехфакторной модели Г. Спрингейта (табл. 3).

Значения Z , полученные в результате расчетов и представленные в табл. 3, превышают рекомендуемое нормативное значение ($Z \geq 0,862$) и изменяются с 1,53 в 2013 г. до 1,17 в 2017 г. Вероятность потери платежеспособности не наблюдается, тем не менее динамика показателя является отрицательной, так как Z снижается на 0,36 в исследуемом периоде. Основным отрицательным фактором, влияющим на значение коэффициента, является отрицательная динамика прибыли.

Таблица 2 - Оценка вероятности банкротства предприятия малого бизнеса на основе пятифакторной модели Э. Альтмана за 2021–2025 гг

Показатель	Значение показателей бухгалтерской (финансовой) отчетности, скорректированной с учетом требований МСФО, тыс. сом					
	2021	2022	2023	2024	2025	Отклонение
Общая величина активов	109 662	144 930	101 773	81 593	89 420	(20 242)
Собственные оборотные средства	(621)	(30 225)	(13 568)	19 995	16 177	16 798
Балансовая стоимость собственного капитала	26 975	8 000	16 092	15 988	14 211	(12 764)
Заемный капитал	110 392	144 132	100 919	51 790	62 428	(47 964)
Выручка от продаж	228 002	116 056	137 772	126 016	151 789	(76 213)
Прибыль до выплаты процентов и налогов	1 571	–20 092	5 391	–411	–689	(2 260)
Нераспределенная прибыль	26 965	7 990	16 082	15 978	14 201	(12 764)
K_1 — отношение собственных оборотных средств к общей сумме активов	(0,01)	(0,21)	(0,13)	0,25	0,18	0,19
K_2 — отношение нераспределенной прибыли к общей сумме активов	0,25	0,06	0,16	0,19	0,16	(0,09)
K_3 — отношение прибыли до уплаты процентов и налогов к общей сумме активов	0,01	(0,14)	0,06	(0,01)	(0,01)	(0,02)
K_4 — отношение балансовой стоимости собственного капитала к сумме заемного капитала	0,24	0,06	0,16	0,31	0,23	(0,017)
K_5 — отношение выручки от	2,08	0,80	1,35	1,54	1,69	(0,38)

продаж к общей сумме активов						
Z	2,42	0,29	1,62	1,99	2,02	(0,40)

В соответствии с табл. 2, величина Z-счета по модели Э. Альтмана в течение рассматриваемого периода времени изменяется с 2,42 до 2,02. Интерпретация константы позволяет сделать вывод, что финансовое положение предприятия малого бизнеса является недостаточно устойчивым. Отрицательными факторами, повлиявшими на значение Z, являются: снижение стоимости активов, сокращение собственного капитала, уменьшение объема продаж и нераспределенной прибыли, что, возможно, обусловлено корректировкой выручки от продаж на величину дебиторской задолженности по продажам в кредит. Финансовая устойчивость предприятия малого бизнеса обеспечивается снижением задолженности по кредитам и займам, кредиторской задолженности поставщикам, увеличением собственных средств, вложенных в бизнес.

Таблица 3. Значение показателей бухгалтерской (финансовой) отчетности, скорректированной с учетом требований МСФО, тыс. сом за 2021-2025 г.

Показатели	2021	2022	2023	2024	2025	Отклонение
A — отношение оборотных активов к стоимости активов	0,74	0,73	0,69	0,66	0,68	(0,065)
B — отношение нераспределённой прибыли к стоимости активов	0,25	0,06	0,16	0,20	0,16	(0,09)
C — отношение прибыли до налогообложения к величине краткосрочных обязательств	0,01	(0,14)	0,05	(0,01)	(0,01)	(0,03)
D — отношение прибыли до налогообложения к стоимости активов	0,01	(0,14)	0,05	(0,01)	(0,01)	(0,02)
Z	1,53	0,77	1,25	1,27	1,17	(0,36)

Проанализируем вероятность банкротства предприятия малого бизнеса с использованием четырехфакторной модели Г. Спрингейта. Модель была разработана Г. Спрингейтом на основе модели Альтмана. Из 19 показателей финансового положения автором было отобрано 4 ключевых коэффициента, которые были включены в многофакторную модель

$$Z = 1,03A + 3,07B + 0,66C + 0,4D. (3)$$

Константа сравнения по данной модели – $Z \geq 0,862$. При выполнении данного условия предприятие является платежеспособным и финансово устойчивым. Точность модели Г. Спрингейта по оценкам специалистов составила 92,5 % [8, с. 97].

Используя показатели бухгалтерской (финансовой) отчетности предприятия малого бизнеса, скорректированной с учетом требований МСФО, проанализируем вероятность банкротства на основе четырехфакторной модели Г. Спрингейта (табл. 3).

Значения Z , полученные в результате расчетов и представленные в табл. 3, превышают рекомендуемое нормативное значение ($Z \geq 0,862$) и изменяются с 1,53 в 2013 г. до 1,17 в 2017 г. Вероятность потери платежеспособности не наблюдается, тем не менее динамика показателя является отрицательной, так как Z снижается на 0,36 в исследуемом периоде. Основным отрицательным фактором, влияющим на значение коэффициента, является отрицательная динамика прибыли.

Таким образом, расчеты, полученные в результате применения моделей Альтмана и Спрингейта, позволили сделать выводы о том, что предприятие малого бизнеса находится в неустойчивом финансовом положении. Тем не менее положительными аспектами в деятельности предприятия малого бизнеса являются: обеспечение платежеспособности, увеличение собственного капитала, вложенного в бизнес, улучшение финансовой устойчивости в результате снижения зависимости от заемных средств, сокращение задолженности кредиторам.

Литература

1. Афаунова Ж.Ч., Хамгоков К.М. Международные стандарты финансовой отчетности (МСФО) для малых и средних предприятий (МСП) // Фундаментальные исследования. 2015. № 11–3. С. 540–543.
2. Сорокина Л.Н., Мельникова А.А. Применение международных стандартов финансовой отчетности для малых и средних предприятий (МСП) // Гуманитарные научные исследования. 2017. № 4 [Электронный ресурс]. URL: <http://human.snauka.ru/2017/04/23429> (дата обращения: 10.08.2018).
3. Валинурова А.А., Гусева А.А. Оценка перспектив применения МСФО для малого и среднего бизнеса в России // Международный бухгалтер. 2013. № 42 (288). С. 19–26.
4. Кракович В.В. Учет отраслевых факторов в оценке кредитоспособности субъектов малого бизнеса // Финансовая аналитика: проблемы и решения. 2015. Т. 8. (32). С. 51–60.
5. Международный Стандарт Финансовой Отчетности для предприятий малого и среднего бизнеса (МСФО для предприятий МСБ) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.ifrs.org.ua/wp-content/uploads/2013/06/MSFO-dlya-predpriyatij-MSB.pdf> (дата обращения: 10.08.2018).
6. Горбунова Н.А. Анализ доходности и риска долевого ценных бумаг: категории, принципы, научный инструментарий // Экономика и предпринимательство. 2015. № 5–2 (28). С. 1002–1007.
7. Львова Н.А. Финансовая диагностика российских предприятий с применением модели Альтмана для развитых и формирующихся рынков // Финансовая аналитика: проблемы и решения. 2015. № 7 (241). С. 37–45.
8. Березовская В.А., Евстигнеева А.С. Модели и инструменты вероятности банкротства организации // Международный научный журнал «Символ науки». № 12. С. 96–98.

КАЛЬКУЛЯЦИЯЛАУДЫҢ «АБЗОРПШН-КОСТИНГ» ЖӘНЕ «ДИРЕКТ-КОСТИНГ» ӘДІСТЕРІН САЛЫСТЫРУ

Отарбаева А.А., Якуби М., Юлдашева Р.Ф.
Ғылыми жетекші- э.ғ.к., аға оқытушы Туребаева Ж.К.
«Мирас» университеті, Шымкент қаласы, Қазақстан

Резюме Эти методы в большинстве случаев используются при принятии управленческого решения. Основная особенность Абзорпшн-костинга и директ-костинга заключается в том, что калькулирование постоянных производственных накладных расходов суммируется в порядке распределения между периодами

Resume This method is used in most cases when making a management decision. The main feature of Outsourcing and direct costing is that the calculation of fixed production overhead costs is summarized in the order of distribution between periods.

Шығындарды толығымен үлестіретін калькуляциялаудың әдісінде (абзорпшн-костинг) барлық өндірістік шығындар, сонымен қатар тұрақты өндірістік үстеме шығындарда, өнімнің өзіндік құнына жатқызылады. Бұл әдіс міндетті түрде сыртқы қаржылық есеп дайындауда қолданылады.

Айнымалы шығындар бойынша калькуляциялау әдісінде (директ-костинг) өнімнің өзіндік құнына тек айнымалы шығындар ғана жатқызылады, ал тұрақты өндірістік үстеме шығындар кезең шығындары ретінде қарастырылып, пайда мен зиян шотында есепке алынады.

Бұл әдіс көп жағдайда басқару шешімін қабылдаған кезде қолданылады. Абзорпшн-костинг және директ-костинг арасында негізгі ерекшелігі тұрақты өндірістік үстеме шығындарды калькуляциялау кезеңдер арасында бөліп тарату тәртібімен қорытындыланады [1].

Абзорпшн-костинг әдісінде барлық шығындар сатылған өнім және дайын өнім қорлары арасында бөліп таратылады. Олардың ұқсастығы мынада, екі әдісте де өндірістік емес шығындар кезең шығындары болып табылады. Екі әдістің өнімнің өзіндік құнын есептеу және қаржылық нәтижелер бойынша есеп берудің құрылымы 1-кестеде берілген.

1-кесте - Өнімнің өзіндік құнын есептеу және қаржылық нәтижелер бойынша есеп берудің құрылымы

Абзорпшн-костинг	Директ-костинг
Өнімнің өзіндік құнын есептеу (теңге/бірлікке)	
Негізгі материалдар	
(+) тікелей еңбекақы шығындары	(+) тікелей еңбекақы шығындары
(+) айнымалы өндірістік ҮШ	(+) айнымалы өндірістік ҮШ
(+) тұрақты өндірістік ҮШ	-
(=) бірліктің өндірістік өзіндік құны	(=) бірліктің айнымалы өндірістік өзіндік құны
Қаржылық нәтижелер туралы есеп беру (теңге)	
Өнімді сатудан түскен табыс	
(-) сатылған өнімнің өзіндік құны	(-) өндірістік айнымалы шығындар

-	(-) өндірістік емес айнымалы шығындар
(=) жалпы табыс	(=)маржиналды табыс
(-) өндірістік емес шығыстар	(-) өндірістік тұрақты шығындар
-	(-) өндірістік емес тұрақты шығындар
(=) таза табыс	(=) таза табыс

Екі әдістің пайда мөлшеріне әсерінің салыстырмалы талдауы:

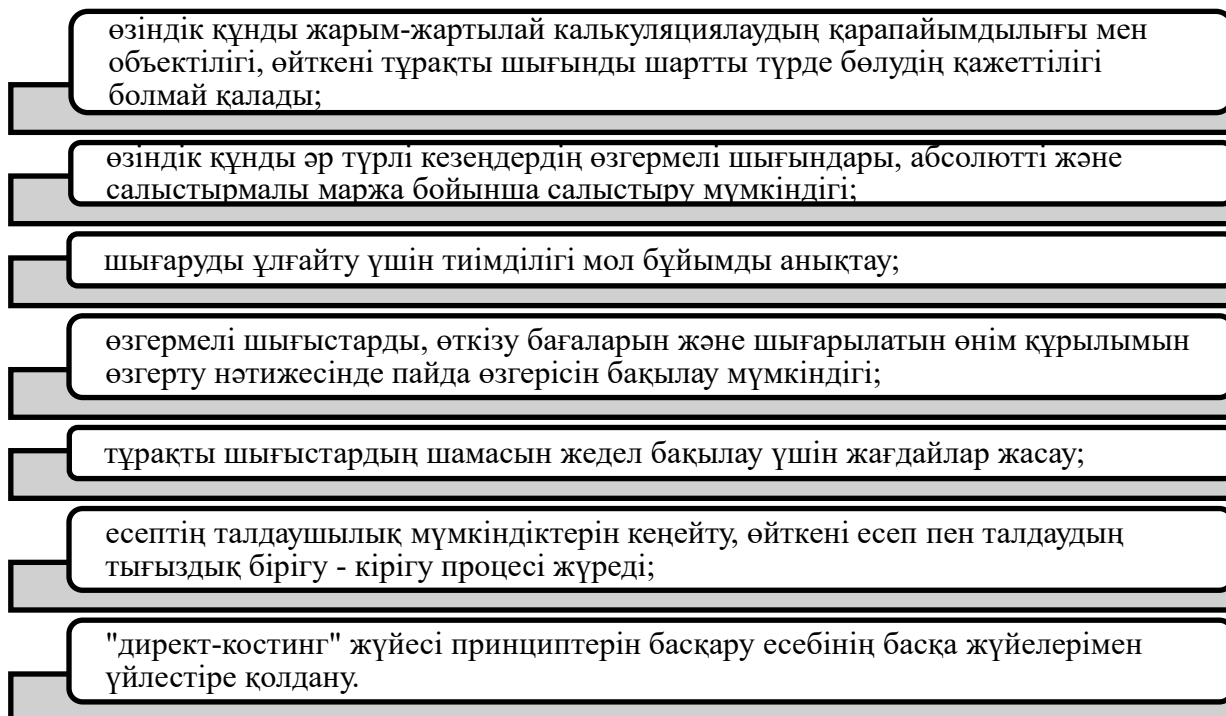
- өндіріс көлемі мен сатылу көлемі тең болған уақытта, пайда калькуляциялаудың екі әдісінде де бірдей болады.

- егерде өндіріс көлемі сатылу көлемінен артық болса, онда абзорпшн-костингті қолдану директ-костингті қолдануға қарағанда көп пайда мөлшеріне алып келеді.

- егер өндіріс көлемі сатылу көлемінен кем болса, онда директ-костингті қолдану абзорпшн-костингті қолдануға қарағанда көп пайда мөлшеріне алып келеді.

Бірақ жалпы өндіріс уақытын қарастырғанда, жиынтық пайда екі әдісті қолданғанда да бірдей болады. Айырмашылық тек кезең араларында жатқызылатын пайда мөлшерінде ғана болады [2].

Айнымалы шығындар бойынша калькуляциялауда пайда мөлшері сатылу көлемінің функциясы болып табылады, ал шығындарды толығымен үлестірілетін калькуляциялауында пайда мөлшері өндіріс көлемі мен сатылу көлеміне тәуелді болады. Директ-костингтің артықшылықтары 1-суретте келтірілген.

Сурет 1- «Директ-костинг» әдісінің артықшылықтары

«Директ-костинг» өзгермелі (не болмаса бірен-саран) шығын категориясына негізделенетін басқару есебі жүйесі. Бұл жүйенің алқылықтары

жоқ емес, бірақ толық есеп пен шығындарды бөлу жүйесімен салыстырғанда, біраз артықшылықтары да бар. Олардың бірін таңдау, ең алдымен сол немесе басқа жүйені қолданудың іс жүзіндегі пайдасына байланысты болады. Директ-костинг жақтаушыларына сәйкес, тұрақты өндірістік шығын дайын өнімді нақты шығаруға емес, өндіріске жәрдемдесуге тығыз байланыста болады. Сондықтан олар тұрақты шығынды өнімнің өзіндік құнына енгізбей бірден кезең шығындарына жатқызу қажет деп есептейді.

Міндетті түрде сыртқы қаржылық есеп дайындауда қолданылатын абзорпшн-костинг жүйесінің өзіне тән артықшылықтары бар. Абзорпшн-костинг жүйесінің артықшылықтары 2 суретте көрсетілген.

Сурет 2- «Абзорпшн-костинг» әдісінің артықшылықтары

Енді «абзорпшн-костинг» және «директ-костинг» әдістерін кәсіпорын мысалында 2 және 3 кестелерде қарастырайық.

2 кесте - «Директ-костинг» бойынша кірістер мен шығыстар туралы есебі

Көрсеткіштер	Көрсеткіштер, тг
Өткізуден түсім	229900
Ай басына запастар	0
Өндірістік шығындар (ауысп.шығ.)	$163,64 \cdot 1045 = 171004$
Ай соңына запастар	0
Өткізудің өзіндік құны	171004
Маржиналдық табыс	58896
Тұрақты өндірістік шығындар	38393
Таза пайда	20503

3 кесте - «Абзорпш-костинг» бойынша кірістер мен шығыстар туралы есебі

Көрсеткіштер	Көрсеткіштер, тг
Өткізуден түсім	229900
Ай басына запастар	0
Өндірістік шығындар	36,74+163,64 = 200,38
Ай соңына запастар	0
Өткізудің өзіндік құны	200,38
Үстеме шығ жетіспеушілігі	0
Жалпы шығындар	200,38
Жалпы пайда (түсім-жалпы шығын)	229699,62
Таза пайда (жалпы пайда- өнд.емес.шығ.)	229699,62

Директ-костинг жақтаушыларына сәйкес, тұрақты өндірістік шығын дайын өнімді нақты шығаруға емес, өндіріске жәрдемдесуге тығыз байланыста болады. Сондықтан олар тұрақты шығындарды өнімнің өзіндік құнына енгізбей, бірден кезең шығындарына жатқызу қажет деп есептейді. Ал директ-костинг оппоненттері қорларды бағалауда тұрақты өндірістік шығындар компонентін енгізу қажетті деп есептейді, бұл шығындарсыз өнім өндіру мүмкін емес.

Кәсіпорынға қай әдісті пайдалану тиімдірек екеніне тоқталатын болсақ, «директ-костингті» пайдаланудың бірқатар артықшылықтары бар: шешім қабылдау үшін тиімдірек ақпаратпен қамтамасыз етеді, өзіндік құнды калькуляциялаудың қарапайымдылығы мен объективтілігі, ағымдағы уақыттағы шешімдер негізінде айнымалы шығындарды талдай отырып, ішкі басқарудың тиімділігін бақылауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Тайғашынова К.Т. Басқару есебі. Оқу құралы. Алматы: «ЛЕМ баспасы» ЖШС, 2011.-332 б.
2. Алданиязов К.Н. Управленческий учет и анализ: Учебное пособие. 2- изд. – Алматы, 2014. – 168 стр. книга 1.

УДК 338.4

ПЕРЕХОД К ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКЕ В ТУРКЕСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ: ПОТЕНЦИАЛ И ВЫЗОВЫ

Пилецкий Я.И., Касимова Я.Т., Султанбек Д.К.
Научный руководитель: к.э.н., ассоц проф. Стаценко О.А.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада Түркістан облысында 2020 2025 жылдар кезеңінде жасыл экономиканың дамуын талдау міндеті қойылған: оның негізгі бағыттарын, жетістіктерін, шектеулері мен перспективаларын анықтау.

Summary: This article aims to analyze the development of the green economy in the Turkestan region over the period 2020-2025, identifying its key areas, achievements, limitations, and prospects.

Переход к устойчивой, «зелёной» модели экономического развития становится важнейшим глобальным трендом. В Казахстане такая стратегия также получила официальное отражение — через принятую Концепцию по переходу к «зелёной экономике» [1].

Одним из регионов, где возможности устойчивого развития значительны, является Туркестанская область - аграрно-индустриальный регион с значительным природно-ресурсным и агропроизводственным потенциалом.

Исследование основано на анализе официальных источников (региональных инвестиционных порталов, ведомственных публикаций), материалов СМИ и аналитических обзоров. Применён качественный анализ с элементами описания динамики и идентификации проблем. Ограничения: доступность данных по региону ограничена, что требует внимательного подхода к интерпретации.

Концепция по переходу Республики Казахстан к «зелёной» экономике предусматривает повышение эффективности использования ресурсов — водных, земельных, биологических, энергоресурсов — и снижение экологической нагрузки [2]. Согласно данным, к 2030 году страна планирует довести долю переработки отходов до 40 % и обеспечить полное покрытие населения вывозом ТБО. На региональном уровне вводятся индикаторы зелёной экономики, которые должны быть включены в планы развития [3].

Таким образом, региональные программы — включая те, что действуют в Туркестанской области — встроены в общенациональную стратегию.

По данным портала региональных инвестиций, Туркестанская область является одним из индустриально-аграрных регионов Казахстана, с развитым производственным потенциалом: производство хлопка, растительного масла, фруктов, овощей, винограда, а также промышленное производство (цемент, нефтепродукты, трансформаторы и др.) [4].

Такой профиль даёт два ключевых преимущества с точки зрения «зелёной» экономики:

- Аграрно-ресурсная база позволяет внедрять технологии устойчивого сельского хозяйства, органического производства, бережного использования почв, воды.
- Наличие промышленной составляющей предоставляет возможность модернизации, внедрения энергоэффективных решений и альтернативных источников энергии.

В то же время имеются вызовы: регион-трудоемкий, интенсивное агропроизводство, возможная нагрузка на водные ресурсы и почвы, необходимость модернизации инфраструктуры.

Одним из направлений является развитие управления отходами. Для Туркестанской области отмечено, что в регионе была начата разработка концепции по переработке твёрдых бытовых отходов (ТБО) в рамках перехода

к зелёной экономике. Также регион входит в общий тренд по включению индикаторов зелёной экономики в региональные программы.

В агропромышленном комплексе области: в 2024 г. отмечено привлечение рекордных инвестиций (142,8 млрд тенге) в агропромышленный комплекс региона [5]. Хотя прямое указание на «зелёные» технологии в этом источнике не даётся, тем не менее этот рост инвестиций может косвенно сигнализировать о повышенном интересе к модернизации сельского хозяйства.

В целом можно отметить, что региональная экономика получает стимулы для модернизации: повышение доли экспорта, развитие туризма, создание условий для «зелёной» инфраструктуры (например, рекреационные территории, природные парки) — всё это создает среду для устойчивого развития. Таким образом, период 2020-2025 годов характеризуется как «подготовительный/акселерационный» этап для внедрения зелёных инициатив - регион наращивает инвестиции, инфраструктуру, законодательную и институциональную основу.

Несмотря на указанные позитивные сдвиги, имеются следующие ограничения:

- Недостаток специфических данных по зелёным показателям региона (например, доля ВИЭ, доля переработки отходов именно в Туркестанской области) — что осложняет оценку эффективности.

- Инфраструктурные барьеры: внедрение технологий возобновляемой энергии, систем разделения и переработки отходов требует значительных капитальных вложений и времени.

- Аграрная нагрузка на ресурсы: интенсивное сельхозпроизводство без применения инновационных методов может вести к деградации почв, истощению водных ресурсов, что противоречит идеям зелёной экономики.

- Недостаточная осведомлённость и участие местных сообществ в переходе: переход к зелёной модели требует не только технологических решений, но и институциональной/культурной трансформации (вовлечение граждан, бизнеса, органов местного самоуправления).

- Риск «зеленого» роста остаётся пока опосредованным: инвестиции растут, но пока не всегда ясно, сколько из них направлено на чистые технологии, энергоэффективность, альтернативные источники энергии [6].

Исходя из анализа, можно предложить следующие рекомендации для региона:

1. Усилить мониторинг и публичную отчётность по «зелёным» показателям (доля ВИЭ, переработка отходов, энергоэффективность предприятий) именно для Туркестанской области, чтобы иметь базу оценки.

2. Активно внедрять программы стимулирования зелёных инвестиций: налоговые льготы, субсидии, «зеленые» кредиты, совместные проекты с международными донорами.

3. В аграрной сфере продвигать устойчивые методы: органическое земледелие, капельное орошение, минимизация химических удобрений,

сохранение почв. Это особенно актуально для Туркестанской области, учитывая её аграрный профиль.

4. Развивать инфраструктуру по управлению отходами: сортировка, переработка, замена полигона на технологии замкнутого цикла. Туркестанская область уже стоит на этапе разработки концепции.

5. Интегрировать зелёный туризм и рекреационные возможности: регион богат природными территориями (например, природный парк «Сайрам-Угам») - внедрение принципов устойчивого туризма может стать дополнительным «зеленым» направлением.

6. Образование и повышение осведомлённости: программы для бизнеса, сельчан, школьников по теме зелёной экономики, энергоэффективности, ресурсосбережения.

Перспективы на ближайшее будущее (2025 г. и далее): регион может стать локальным центром модели устойчивого агро-индустриального развития с применением зелёных технологий, что повысит конкурентоспособность, создаст рабочие места и снизит экологическую нагрузку.

Период 2020-2025 годов для Туркестанской области можно охарактеризовать как время подготовки и начального внедрения принципов зелёной экономики: повышается инвестиционная активность, закладываются институциональные механизмы, формируются направления по устойчивому сельскому хозяйству и управлению отходами. Однако значительный переход ещё впереди - нужны конкретные данные, технологические решения и вовлечение всех факторов. Регион обладает значительным потенциалом, и при целенаправленной политике может стать примером «зелёного» роста в аграрно-индустриальном регионе Казахстана.

Литература

1. Концепция по переходу Республики Казахстан к «зеленой» экономике. [Государственный интернет-ресурс+1](#)
2. «Зелёная экономика как осознанный выбор Казахстана». Акмолинская правда, 2020. [Акмолинская правда+1](#)
3. Индикаторы «зеленой экономики» включают в региональные планы развития в Казахстане. Inbusiness.kz. [ИА Кокшетау Азия - Новости Кокшетау](#)
4. Национальный проект «Зелёный Казахстан». [caspianhouse.org](#)
5. Инвестируйте в Туркестанскую область: экономика региона. [turkestan.invest.gov.kz](#)
6. «Зеленая экономика»: Казахстан стремится к 40 % переработки коммунальных отходов к 2030 году. DKNews.kz. [DKnews.kz](#)

МЕНЕДЖЕРДІҢ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ КОМАНДА НӘТИЖЕСІНЕ ЫҚПАЛЫ

Пілдебаева А.Ә., Әметов Д.Б., Шаймерденов А.С.
Ғылыми жетекші магистр, аға оқытушы Байкенжеева Д.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается, что в современных организациях роль менеджера не ограничивается лишь административным управлением, а выступает ключевым фактором развития и мотивации коллектива. Эффективность командной работы во многом зависит от уровня лидерских качеств менеджера.

Summary: The article examines that in modern organizations, the role of a manager is not limited to administrative control but serves as a key factor in the development and motivation of the team. The effectiveness of teamwork largely depends on the level of the manager's leadership qualities.

Қазіргі қоғамда ұйымдардың табысты дамуы мен тұрақтылығы көбінесе адам ресурстарын тиімді басқару деңгейіне тәуелді. Экономиканың барлық салаларында инновациялық өзгерістердің, цифрландыру мен бәсекелестіктің күшеюі басқару жүйесінде жаңа талаптарды туындатып отыр. Осы тұрғыда менеджердің кәсіби қабілетімен қатар, оның көшбасшылық қасиеттері ерекше маңызға ие болуда.

Көшбасшы — тек басқарушы емес, ол адамдарды ортақ мақсатқа біріктіріп, олардың әлеуетін ашуға жағдай жасайтын тұлға. Менеджердің көшбасшылық қабілеті команда мүшелерінің ынтасына, өзара қарым-қатынасына және нәтижелілігіне тікелей ықпал етеді.

Көшбасшылық феномені ежелгі заманнан зерттеу нысанына айналған. Әлеуметтану, психология және менеджмент ғылымдары көшбасшылықты адам мінез-құлқының әлеуметтік-психологиялық құбылысы ретінде қарастырады. Классикалық теорияларда көшбасшылық көбіне тұлғаның туа біткен қасиеттерімен байланыстырылады (Т. Карлейль, Р. Стогдилл). Бұл бағыт бойынша көшбасшы болу үшін ерекше табиғи дарын, батылдық пен сенімділік қажет деп есептеледі [1].

Алайда XX ғасырдың ортасынан бастап мінез-құлықтық және ситуациялық теориялар дамыды. К. Левин мен Р. Лайкерт еңбектерінде көшбасшылық адамның мінез-құлық үлгілеріне, қарым-қатынас стиліне және жағдайға бейімделу қабілетіне тәуелді екені дәлелденді. Қазіргі заманғы көзқарастарда (Д. Гоулман, Б. Бас, Дж. Бернс) көшбасшылық — бұл адамдардың уәжін арттыру, оларды шабыттандыру және ортақ құндылықтарға бағыттау процесі ретінде қарастырылады.

Көшбасшылықтың заманауи концепцияларының ішінде трансформациялық көшбасшылық теориясы ерекше орын алады. Бұл теория бойынша тиімді көшбасшы қызметкерлердің жеке мақсаттарын ұйымның стратегиялық мақсаттарымен ұштастырып, олардың ішкі мотивациясын

күшейтеді. Мұндай көшбасшы тек тапсырма беруші емес, рухани бағыттаушы, үлгі болар тұлға ретінде көрінеді.

Көшбасшылық қасиеттер — бұл менеджердің кәсіби әрекетінде табысқа жетуін қамтамасыз ететін психологиялық, коммуникативтік және моральдық сапалардың жиынтығы.

Зерттеулерге сүйенсек, тиімді менеджердің көшбасшылық қасиеттерін үш топқа бөлуге болады:

1. **Жеке қасиеттер:** мақсатқа ұмтылу, табандылық, жауапкершілік, өзін-өзі бақылау, сенімділік.

2. **Интеллектуалдық қабілеттер:** стратегиялық ойлау, аналитикалық көзқарас, шешім қабылдау қабілеті.

3. **Коммуникативтік дағдылар:** тыңдай білу, сендіру, эмоциялық тұрақтылық, командалау өзара түсіністік орнату.

Д. Гоулманның зерттеулері бойынша, тиімді көшбасшы болудың басты шарты — **эмоционалды интеллект**. Яғни, менеджер өз эмоциясын басқара отырып, басқалардың көңіл-күйін сезініп, ұжымдық үйлесімділік орната алуы тиіс.

Қазақстандағы менеджмент практикасы көрсеткендей, табысты ұйымдарда (мысалы, *Kaspi.kz*, *Air Astana*, *BI Group*) менеджерлердің басты артықшылығы — олардың адаммен жұмыс істей білуінде, сенім атмосферасын қалыптастыру қабілетінде [2].

Менеджердің көшбасшылық стилі — бұл оның басқару тәсілі мен қызметкерлермен өзара әрекеттесу формасы. Негізгі үш стиль кеңінен танылады:

- **Авторитарлық стиль** — шешім қабылдау бір адамның қолында, тәртіп қатаң, бірақ шығармашылық еркіндік аз.

- **Демократиялық стиль** — ұжым пікірі ескеріліп, ынтымақтастық пен сенімге негізделеді.

- **Либералды стиль** — қызметкерлерге дербестік беріледі, басшы тек бақылаушы рөл атқарады.

Зерттеулер көрсеткендей, **демократиялық және трансформациялық стильдер** команда өнімділігі мен жұмысқа қанағаттануды арттырады. Мысалы, *Air Astana* компаниясында менеджерлер командалық шешім қабылдау принципін ұстанады. Бұл тәсіл қызметкерлердің бастамашылдығын күшейтіп, корпоративтік мәдениетті нығайтады.

Ал *Kaspi.kz* ұйымында менеджерлер «ашық коммуникация» қағидасын ұстанады — әр қызметкер өз идеясын ұсынуға және оны талқылауға құқылы. Мұндай ортада мотивация жоғары, нәтижелілік тұрақты.

Команда — бұл тек адамдар тобы емес, ол ортақ мақсатқа бағытталған, өзара тәуелді және үйлесімді әрекет ететін құрылым.

Көшбасшы команданың дамуының әр кезеңінде (қалыптасу, дау, тұрақтану, нәтижелілік) ерекше рөл атқарады.

Тиімді көшбасшының командаға әсері бірнеше бағытта байқалады:

- мақсатты нақты айқындау;

- ынтымақтастық пен сенім атмосферасын құру;
- конфликтілерді конструктивті шешу;
- жетістіктерді мойындау және марапаттау.

Мысалы, *BI Group* холдингі командаішілік коммуникацияны нығайту үшін «ашық есік» саясатын енгізді. Бұл көшбасшы мен қызметкер арасындағы сенімді арттырып, жобалардың орындалу жылдамдығын 20%-ға көтерді.

Осылайша, команда тиімділігінің негізгі факторы – менеджердің көшбасшылық стилі мен қарым-қатынас мәдениеті болып табылады.

Қазақстандық ұйымдарда көшбасшылық мәдениеті дәстүрлі иерархиялық жүйеден біртіндеп **қатысымдық және серіктестік модельге** ауысуда.

Мысалы:

• **Kaspi.kz** компаниясында басқару жүйесі дербестік пен сенімге негізделген. Басшылар қызметкерлерге еркіндік беріп, инновациялық идеяларды қолдайды.

• **Air Astana** ұйымында менеджерлердің көшбасшылық қабілеттерін дамыту үшін арнайы «Leadership Academy» бағдарламасы іске қосылған.

• **Халық банкінде** менеджерлердің көшбасшылық әлеуетін арттыру мақсатында коучинг пен тимбилдинг жүйесі енгізілген.

Бұл мысалдар Қазақстан ұйымдарының көшбасшылық мәдениетін жаңа деңгейге көтеруге ұмтылысын көрсетеді.

Көшбасшылық қабілеттер туа біткен емес, оларды мақсатты түрде дамытуға болады [3].

Тиімді менеджер болу үшін төмендегі бағыттар ұсынылады:

1. **Өзін-өзі дамыту:** кәсіби әдебиеттер оқу, тәжірибеден үйрену, өзіндік рефлексия жүргізу.

2. **Эмоционалды интеллектті жетілдіру:** өзін және өзгені түсіну, эмоцияларды басқару.

3. **Коммуникативтік дағдыларды дамыту:** кері байланыс, белсенді тыңдау, сендіру тәсілдері.

4. **Командалық мәдениет қалыптастыру:** ашықтық, ынтымақтастық, әділдік қағидаларын ұстану.

5. **Көшбасшылық тренингтер мен коучинг бағдарламаларына қатысу.**

Мысалы, «Samruk-Kazyna» қоры жыл сайын жас менеджерлерге арналған «Young Leaders» бағдарламасын өткізеді. Оның мақсаты — болашақ басшылардың стратегиялық ойлау, коммуникация және өзгерістерді басқару қабілеттерін дамыту.

Қазіргі заманның табысты менеджері – трансформациялық көшбасшы. Мұндай көшбасшы өзгерістерді тек қабылдамайды, өзі сол өзгерістердің қозғаушы күші болады.

Ол команданы шабыттандыру арқылы жаңа идеяларды жүзеге асырып, ұйымның бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

Қазақстанда инновациялық бағыттағы ұйымдар (*Astana Hub*, *Tech Garden*, *Freedom Holding Corp*) дәл осындай трансформациялық көшбасшылардың

арқасында дамып келеді. Олар қызметкерлерді шығармашылық еркіндікке, бастамашылдыққа және өз бетімен шешім қабылдауға ынталандырады.

Қорытындылай келе, менеджердің көшбасшылық қасиеттері – ұйымның табысты дамуының шешуші факторы. Көшбасшылық тек басқару құралы емес, бұл ұжымды біріктіретін және ортақ мақсатқа жетелейтін рухани күш. Тиімді көшбасшы өз командасының әлеуетін толық ашып, сенім мен ынтымақтастыққа негізделген жұмыс ортасын қалыптастырады.

Қазақстандық ұйымдардың тәжірибесі көрсеткендей, заманауи менеджердің табысы – оның адамдармен жұмыс істей алуында, эмоциялық интеллект пен стратегиялық ойлауды ұштастыра білуінде.

Болашақ менеджерлер үшін басты міндет – көшбасшылық қасиеттерді үнемі жетілдіру, кәсіби біліммен қатар адами құндылықтарды сақтау және ұжымды шабыттандыра білу.

Пайдаланылған әдебиет тізімі

1. Қалдыбаева А., Нұрғалиева М. Менеджмент негіздері. – Алматы: Экономика, 2022.
2. Тұрсынова А. Ұйымдағы көшбасшылық психологиясы. – Астана: Фолиант, 2023.
3. ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің статистикалық бюллетені, 2024.

УДК 657.65.052

ОСНОВНЫЕ ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Ражапова Луиза, Исламова Сарвиназ, Шайзада (Галиева) Камила
старший преподаватель Кененбаева З.М.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада Қазақстандағы негізгі құралдарды есепке алуды ұйымдастырудың заманауи тәсілдері қарастырылады, қазіргі проблемалар талданады және оларды шешу жолдары ұсынылады. Цифрландыру үдерістеріне, қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарын енгізуге және бухгалтерлердің Кадрлық даярлығын жетілдіруге ерекше назар аударылды.

Summary: The article examines modern approaches to the organization of fixed assets accounting in Kazakhstan, analyzes existing problems and suggests ways to solve them. Special attention is paid to the processes of digitalization, the introduction of international financial reporting standards and the improvement of personnel training for accountants.

Развитие рыночной экономики и интеграция Казахстана в мировое экономическое пространство предъявляют новые требования к достоверности и прозрачности бухгалтерской информации. Основные средства составляют значительную часть активов предприятий, и от правильности их учета зависят финансовые результаты и инвестиционная привлекательность организации.

Основные средства являются одним из важнейших компонентов материально-технической базы любого предприятия. Они обеспечивают

условия для осуществления производственного процесса, определяют технический уровень производства и напрямую влияют на результаты хозяйственной деятельности.

Под основными средствами понимаются долгосрочные материальные активы, которые применяются в производстве продукции, выполнении работ или оказании услуг в течение длительного времени - как правило, более одного года.

К основным средствам относят здания, сооружения, оборудование, транспорт, производственный инвентарь, вычислительную технику и другие материальные объекты, без которых невозможен производственный процесс.

Таким образом, основные средства выполняют ключевую функцию в обеспечении непрерывности и стабильности производственного процесса. Их значение проявляется в нескольких аспектах:

Эффективное использование и своевременное обновление основных средств способствуют снижению себестоимости, повышению производительности труда и общей конкурентоспособности предприятия на рынке.

На современном этапе особенно важно модернизировать методику учета, внедрить цифровые технологии и обеспечить соответствие международным стандартам.

Современные особенности учета основных средств в Казахстане.

Бухгалтерский учет играет решающую роль в управлении основными средствами, так как он обеспечивает:

- достоверное отражение состава и стоимости активов;
- контроль за их сохранностью и эффективностью использования;
- правильное начисление амортизации;
- получение аналитических данных для управленческих решений и финансовой отчетности [2].

Ошибки в учете или оценке основных средств могут привести к искажению финансовых результатов, неверной оценке прибыли и налоговым последствиям. Поэтому современная практика требует внедрения автоматизированных систем учета и строгого соблюдения международных стандартов (МСФО).

Учет основных средств в Республике Казахстан регламентируется Законом «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности», а также Национальными стандартами бухгалтерского учета (НСБУ). В последние годы активно ведется работа по их адаптации к МСФО (IFRS).

Тем не менее, остаются нерешенные вопросы:

- отсутствие единого подхода к амортизации и переоценке активов;
- несовпадение правил бухгалтерского и налогового учёта;
- слабая цифровизация инвентаризационных процессов;
- нехватка квалифицированных кадров в сфере международной отчетности.

Пути совершенствования бухгалтерского учета основных средств.

1. Цифровая трансформация учетных процессов

Внедрение автоматизированных систем (1С:Бухгалтерия, SAP, BAS ERP и др.) позволяет повысить точность и оперативность обработки данных.

Использование «RFID-меток» и «QR-кодов» при инвентаризации обеспечивает прозрачность движения и сохранности имущества. Переход на «облачные технологии» способствует снижению издержек и упрощает контроль за активами.

2. Адаптация национальных стандартов к МСФО.

Следует обеспечить полное соответствие национальных правил положениям IAS 16 «Основные средства» и IAS 36 «Обесценение активов».

Это позволит повысить сопоставимость финансовой отчетности и привлечь иностранных инвесторов. Рекомендуются также унифицировать подходы к амортизации и ликвидационной стоимости активов.

3. Развитие амортизационной политики

Использование «компонентного метода» амортизации делает расчеты более точными и отражающими реальное состояние оборудования. Периодическая переоценка имущества позволяет своевременно учитывать рыночные изменения стоимости. Предприятиям следует переходить от линейного способа начисления амортизации к методам, учитывающим интенсивность эксплуатации.

4. Повышение квалификации специалистов

Современный бухгалтер должен владеть не только национальными нормами, но и международными принципами отчетности.

Рекомендуется активное участие в сертификационных программах (САР, СІРА, АССА), а также в онлайн-курсах и тренингах по МСФО. Повышение квалификации способствует улучшению качества бухгалтерской информации и снижению рисков ошибок [3].

Эффекты внедрения предлагаемых мер

Реализация перечисленных направлений обеспечит:

- повышение прозрачности финансовой отчетности;
- снижение расхождений между бухгалтерским и налоговым учетом;
- рост эффективности управления основными средствами;
- укрепление доверия со стороны инвесторов и аудиторов.

Таким образом, основные средства - это фундамент материального производства, от состояния и использования которых зависит эффективность функционирования любого предприятия.

Грамотное управление, своевременное обновление, точный учет и анализ их использования позволяют снижать издержки, повышать качество продукции и обеспечивать устойчивое развитие организации.

Следовательно, совершенствование системы учета и эксплуатации основных средств должно рассматриваться как одно из приоритетных направлений повышения эффективности экономики Казахстана [4].

Современные тенденции развития экономики требуют от казахстанских предприятий активного внедрения инноваций в сфере бухгалтерского учета.

Комплексная цифровизация, адаптация нормативной базы и развитие профессиональных компетенций бухгалтеров являются ключевыми условиями повышения качества финансовой информации.

Совершенствование учета основных средств должно стать частью общей стратегии повышения конкурентоспособности отечественных предприятий на мировом рынке.

Список использованной литературы

1. Закон Республики Казахстан «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности».
2. Махамбетова, А.О. Стратегический управленческий учет [Текст]: учеб. пособие / А.О. Махамбетова; КазНАУ- Алматы: Айтұмар, 2015- 230 с.
3. Чайковская Л. А., Проданова Н. А., Карпова И. Ф., Малинина, Е. И., Бачурина Л.И. Учетно-контрольные и аналитические процессы в условиях цифровизации экономики. Ч. 1 / Л. А. Чайковская, Н. А. Проданова, И. Ф. Карпова, Е. И. Малинина, Л.И. Бачурина. - М.: Изд-во Кнорус, 2019. - 450 с.
4. Назарова В.Л. Бухгалтерский учет в Республике Казахстан. - Алматы: Экономика, 2023.

УДК 657.65.052

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕП СТАНДАРТЫНА СӘЙКЕС ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІЛІК

Расбеков Бақдәулет, Дулат Диас, Бердіқожаева Жадыра
аға оқытушы Кененбаева З.М.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Резюме: В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты формирования финансовой отчетности в соответствии с национальными стандартами бухгалтерского учета Республики Казахстан. Роль финансовой отчетности как основного источника информации для пользователей, принципы и задачи национальных стандартов, а также особенности их применения на предприятиях различного масштаба. Особое внимание уделено вопросам гармонизации национальных стандартов с международными (МСФО), выявлены существующие проблемы и направления их совершенствования.

Summary: The article discusses the theoretical and practical aspects of the formation of financial statements in accordance with the national accounting standards of the Republic of Kazakhstan. The role of financial statements as the main source of information for users, the principles and objectives of national standards, as well as the specifics of their application in enterprises of various scales. Special attention is paid to the issues of harmonization of national standards with international ones (IFRS), the existing problems and directions of their improvement are identified.

Нарықтық қатынастардың дамуы және экономиканың жаһандануы жағдайында қаржылық есептілік кәсіпорындардың қызметі туралы негізгі ақпарат көзіне айналады. Ол экономикалық қызметтің нәтижелерін, қаржылық жағдайды және ұйымның капиталындағы өзгерістерді көрсетеді.

Қаржылық есептілік – кәсіпорындар мен ұйымдардың қаржылық-шаруашылық қызметі туралы ақпарат беретін негізгі құжаттардың бірі. Ол

басқарушыларға, инвесторларға, кредиторларға, мемлекеттің бақылау органына және басқа да мүдделі топтарға маңызды деректер ұсынады. Қазақстан Республикасында бұл ақпаратты қалыптастыру және жариялау бірнеше нормативтік актілермен, оның ішінде ұлттық бухгалтерлік есеп стандарттарымен (ҰБЕС) реттеледі.

Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептіліктің стандартталуы – олардың сапасын, салыстырмалылығын, сенімділігін арттыруға бағытталған. ҚР заңнамасында «Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы» Заң аясында, сондай-ақ «Халықаралық және ұлттық бухгалтерлік есеп стандарттары (ХБЕС және ҰБЕС)» талабы белгіленген [1].

Бухгалтерлік есептің ұлттық стандарттары (ҰБЕС) - бұл Қазақстанда бухгалтерлік есепті жүргізу және қаржылық есептілікті жасау процесін реттейтін ережелер мен қағидаттардың жиынтығы.

Олар кәсіпорындар арасындағы деректерді салыстыруды қамтамасыз ететін ақпаратты тануға, бағалауға және ашуға бірыңғай талаптарды белгілейді.

ҰБЕС негізгі міндеттері:

- қаржылық деректердің ашықтығын қамтамасыз ету;
- активтерді, міндеттемелерді, кірістер мен шығыстарды есепке алу тәсілдерін біріздендіру;
- ішкі және сыртқы пайдаланушылар үшін сенімді ақпаратты қалыптастыру;
- ұлттық есеп жүйесін халықаралық стандарттарға бейімдеу.

ҰБЕС принциптеріне қызметтің үздіксіздігі, мазмұнның формадан басымдығы, парасаттылық, толықтығы және дәйектілігі жатады. Бұл принциптер кәсіпорынның қаржылық жағдайын объективті түрде көрсететін есептілікті қалыптастыруға мүмкіндік береді.

ҰБЕС қалыптастыру кезінде келесі ұстанымдар ескеріледі: ақпараттың уақыттылығы, толықтығы, салыстырмалылығы, түсініктілігі, сақталушылығы.

Мысалы, бухгалтерлік есеп стандартының құрылымы: мақсаты, қолдану аясы, анықтамалары, негізгі есеп қағидаттары, бағалау әдістері, есеп саясаты талаптары.

Сонымен қатар, халықаралық стандарттарымен (ХҚЕС) үйлестіру мәселесі де маңызды. Біріншіден, ұлттық жүйенің халықаралық талаптарға жақындауы ақпараттың сыртқы пайдаланушылар үшін де салыстырмалылығын арттырады.

Қазақстан Республикасында ҰБЕС-тің қолданылуы мен бейімделуі

Қазақстанда ұлттық бухгалтерлік есеп стандарттары мен қаржылық есептілік жүйесі қалыптасқан нарықтық экономикаға көшу кезеңінде реформаланды.

Мысалы: 2003 жылдан бастап қаржы ұйымдары, 2005 жылдан бастап акционерлік қоғамдар, 2006 жылдан бастап басқа ұйымдар ХҚЕС-ке көшудің талаптарына бағына бастаған.

ҰБЕС енгізудің артықшылықтары:

- кәсіпорынның қаржылық жағдайы туралы ақпараттың ашықтығы артады; - инвесторлар мен кредиторлар үшін түсінікті есеп беріледі;
- басқару шешімдерін қабылдауда ақпараттық база жақсарады [2].

Алайда қолдануда кейбір қиындықтар да кездеседі:

- ұлттық стандарттардың халықаралық стандарттармен толық сәйкессіздігі;
- ұйымдардың есеп саясатын анықтауда әдістемелік негіздердің жетіспеушілігі;
- білікті мамандар тапшылығы.

Осыған қарамастан, ҚР Қаржы министрлігі мен бухгалтерлердің кәсіби бірлестіктері нормативтік базаны жетілдіру және мамандардың біліктілігін арттыру бойынша жұмысты жалғастыруда.

Ұлыстығы мен мәселелері, даму бағыттары

ҰБЕС-тің басты мағынасы – ұйымдарда есептің бірізділігін және қаржылық есептілікті пайдаланушыларға сенімді ақпарат беруді қамтамасыз ету. Сонымен бірге ұлттық стандарттың дамуында мына мәселелерге назар аудару қажет:

- Ұлттық стандарттарды ХҚЕС талаптарымен үйлестіру жұмыстары жалғасуда.
- Есеп саясатын қалыптастырудағы кәсіпорындардың таңдауы мен ашықтығы артуы тиіс.
- Мамандарды даярлау мен есеп жүргізу жүйелерін жетілдіру қажет.
- Технологиялық шешімдерді (автоматтандырылған есеп жүйелері, электронды есептілік) енгізу маңызды.

Алдағы бағыт ретінде: ұлттық деңгейде есеп стандарттарын қайта қарау, халықаралық тәжірибені қолдану, кәсіпорындардың ақпараттық жүйелерін жаңарту. Бұл Қазақстандағы бизнес-орта үшін, инвестициялық тартымдылықты арттыру үшін өте маңызды [3].

Қорыта келе, қаржылық есептілік және ұлттық бухгалтерлік есеп стандарттары кәсіпорынның қаржылық жағдайы мен нәтижесі туралы нақты, түсінікті, салыстырмалы ақпарат беруді қамтамасыз етеді. Қазақстан Республикасында ҰБЕС жүйесі қалыптасқан және даму үстінде. Алайда толықтай тиімді жұмыс істеуі үшін стандарттарды халықаралық талаптармен үйлестіру, есеп саясатын айқындау, технологияларды енгізу және мамандар даярлау мәселелері маңызды болып қала береді.

Қазақстан Республикасының ҰБЕС қаржылық ақпараттың ашықтығы мен дұрыстығын қамтамасыз етудің маңызды құралы болып табылады.

Олар экономикалық операцияларды көрсетудің бірыңғай тәсілдерін қалыптастырады және басқарушылық шешімдер қабылдауға негіз болады.

Қазіргі қиындықтарға қарамастан, ҰБЕС-ның дамуы халықаралық талаптарға бейімделу жолымен жүріп жатыр, бұл қаржылық тәртіпті нығайтуға және Қазақстанның әлемдік экономикалық кеңістікке интеграциялануына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Абаева Г.И., Алимова Н.Ж. Есеп және аудит даму тарихы: Оқу-әдістемелік құрал. Қостанай: Ахмет Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2018- 134 с.
2. Министерство финансов Республики Казахстан. Национальные стандарты бухгалтерского учета - Астана, 2023.
3. Абдрахманова Л.Т. Қаржылық есептілік және оның кәсіпорынды басқару жүйесіндегі маңызы. - Алматы: Экономика, 2022.

УДК 338.24

ВЛИЯНИЕ ЗЕЛЁНОЙ ФИСКАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ НА ИНВЕСТИЦИОННУЮ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ В СФЕРЕ ВОЗОБНОВЛЯЕМОЙ ЭНЕРГЕТИКИ В КАЗАХСТАНЕ

Сабиржанов С.Ф., Карибов Ф.И., Анапьяев М.З.

Научный руководитель: PhD, ассоциированный профессор Шінет Г.Г.

Университет Мирас, г.Шымкент, Казахстан

Түйін. Көмір мен мұнайға көп жылдық тәуелділік экологиялық мәселелерге әкеліп, тұрақты дамуға деген қызығушылықты арттыруда. Ғаламдық сын-қатерлерге жауап ретінде Қазақстан жасыл энергетикаға көшу және көміртек шығарындыларын азайту бойынша нақты қадамдар жасауда. Жасыл фискалдық саясат жаңартылатын энергия көздері секторындағы инвестициялық тиімділікті арттыру құралы ретінде қарастырылуда. Алайда, бұл бастамаларды жүзеге асыру саяси және экономикалық кедергілерге тап болуда.

Түйінді сөздер: жасыл экономика, жасыл фискалдық саясат, жаңартылатын энергия көздері, тұрақты даму, экологиялық саясат, инвестициялық тиімділік, климаттық өзгерістер

Summary. Years of dependence on coal and oil have led to serious environmental problems, increasing interest in sustainable development. In response to global challenges, Kazakhstan is taking concrete steps towards green energy transition and reducing carbon emissions. Green fiscal policy is considered a tool to enhance investment efficiency in the renewable energy sector. However, the implementation of these initiatives faces political and economic barriers.

Keywords: green economy, green fiscal policy, renewable energy sources, sustainable development, environmental policy, investment efficiency, climate change

Казахстан обладает богатыми природными ресурсами. Страна располагает значительными запасами хрома, меди, железной руды, свинца, никеля, нефти и цинка. Казахстан входит в число мировых лидеров по запасам цинка, вольфрама и барита, а также занимает второе место в мире по запасам серебра, свинца, хромита и урана.

Экономика Казахстана в значительной степени зависит от его богатых энергетических ресурсов. Тем не менее, наблюдается нехватка технологического оснащения, слабое развитие энергоёмких отраслей, а также влияние государственного регулирования цен, тарифной политики и коммунальных тарифов. Несмотря на то что энергоёмкость экономики Казахстана в два раза выше среднемирового уровня, страна также потребляет в два раза больше природных ресурсов на единицу ВВП [1]. В целях создания

продукции с высокой добавленной стоимостью государство определяет приоритетными направлениями развитие цепочек переработки сырья и инвестирование в научно-исследовательские и опытно-конструкторские работы. Эти направления, а также переход к "зелёной" экономике, открывают новые возможности для развития.

Глобальное сообщество и экологические активисты едины во мнении о необходимости сокращения углеродного следа как на индивидуальном, так и на институциональном уровнях. В этой связи международное сообщество активно продвигает развитие "зелёных" экономик, в том числе посредством применения "зелёной" фискальной политики и налогового регулирования, способствующего становлению сектора возобновляемой энергетики [2]. Несмотря на очевидные экологические преимущества "зелёной" энергетики, эффективность данных инициатив во многом зависит от конкретных политических, экономических и социальных условий в различных странах. Одним из факторов, препятствующих переходу к устойчивому энергетическому развитию, остаётся доминирующее положение нефтяного сектора в экономике большинства стран, включая Казахстан. Таким образом, успешность "зелёной" фискальной политики и её влияние на инвестиционную эффективность предприятий в секторе возобновляемой энергетики будет зависеть от способности Казахстана и других стран освободиться от экономической и политической зависимости от глобальной нефтяной индустрии.

По мнению М.Побережская и А.Бычкова, в Казахстане отсутствует должное политическое согласование в вопросах продвижения «зелёной» энергетики [3].

Г. Ж. Азретбергенова и А. Сыздыкова указывают на то, что недавнее падение мировых цен на нефть стало серьёзным экономическим ударом для Казахстана. Более 50% государственного бюджета формируется за счёт нефтяной отрасли, и её обесценивание на 20% в 2020 году послужило стимулом к переориентации экономики на углеводородные сектора [4].

Реализация «зелёной» фискальной политики способствует привлечению инвестиций в сектор возобновляемых источников энергии. В свете энергетического кризиса 2012 года Казахстан активизировал как внутренние, так и международные усилия по развитию ВИЭ. Успешная реализация подобных проектов может стать примером для стран Азии и Европейского Союза. Для местных сообществ Казахстана, успех «зелёных» инициатив в энергетике означает снижение политических и экономических рисков, связанных с импортом нефти и возможными глобальными дефицитами углеводородов.

Таким образом, устойчивое развитие и внедрение «зелёной» экономики в Казахстане не только способствуют экологической безопасности, но и повышают экономическую устойчивость страны на международной арене.

Ф. Чьен и другие его соавторы исследуют фискальные политики и их связь с энергетической бедностью [5]. В ходе анализа авторы выяснили, что зелёная фискальная политика, включающая государственную поддержку

проектов возобновляемой энергетики и налоговые льготы, значительно снижает энергетическую бедность. В случае Казахстана цель состоит в переходе к «зелёной» энергетической экономике к 2050 году.

Внедрение зелёной фискальной политики стимулирует инвестиции в сектор возобновляемых источников энергии. С учётом энергетического кризиса 2012 года, результаты благоприятствуют как международному, так и национальному развитию. На международном уровне успех предприятий в сфере возобновляемой энергетики в Казахстане может задать темп реализации аналогичных инициатив в странах Азии и Европейском Союзе [6]. Для местных сообществ в Казахстане успех предприятий ВИЭ и применение ими принципов теории полезности будет включать избегание политических и экономических рисков, связанных с импортом нефти и потенциальным глобальным дефицитом углеводородов.

Исследование показывает, что на сегодняшний день доля производства возобновляемой энергии составляет лишь 1 %. Этот показатель крайне низок, несмотря на наличие в стране значительных природных ресурсов, таких как ветер, солнце и гидроэнергия, которые при эффективном использовании способны обеспечить более высокие показатели выработки электроэнергии в кВт/ч, чем не возобновляемые источники. Согласно обзору литературы и собранным данным, успех «зелёной» энергетической политики и развитие предприятий возобновляемой энергетики зависит от целенаправленных усилий государства по преодолению доминирования традиционного энергетического сектора.

Успех зелёной фискальной политики в повышении инвестиционной эффективности предприятий ВИЭ будет зависеть от того, насколько Казахстан и другие страны смогут освободиться от политического и экономического влияния мирового нефтяного сектора. Пока что прогресс в этом направлении остаётся ограниченным, так как сектор возобновляемой энергетики по-прежнему уступает по объёмам производства не возобновляемым источникам, несмотря на свой значительный потенциал.

Казахстан остаётся лидером среди стран Центральной Азии по внедрению различных политик в области «зелёной» экономики. Тем не менее, на пути к полноценной реализации «зелёной» фискальной политики остаются существенные препятствия, главным образом в виде нормативно-правовых пробелов, инфраструктурных ограничений, недостаточного финансирования, слабой институциональной поддержки, а также дефицита данных и информации. Ускорение перехода к устойчивому развитию возможно за счёт взаимовыгодных соглашений по трансграничным водным ресурсам, торговых соглашений и укрепления регионального сотрудничества.

Банковский сектор Казахстана испытывает давление из-за высокой закредитованности и растущих экономических рисков. Следовательно, банковские кредиты играют ограниченную роль в финансировании экологически чистых инноваций. Объём экологических налогов вырос с 1500 до более чем 2000 миллиардов тенге. Финансовый сектор в целом недостаточно

подготовлен к реализации стимулирующих мер: фондовый рынок страны страдает от низкой ликвидности и неактивности, что делает его неспособным обеспечить финансирование инновационных проектов в области ВИЭ.

Казахстан ищет модель устойчивого развития, ориентированную на использование возобновляемых источников энергии. Однако история экологического управления, социальные и природоохранные проблемы, а также высокая зависимость от мировой конъюнктуры цен на сырьё и природные ресурсы мешают последовательному планированию и реализации устойчивых решений.

Ключевые торговые партнёры Казахстана, включая Россию, Китай, страны Европы, США и Японию, могут в ближайшее время столкнуться с экономическим спадом. Это предоставляет Казахстану возможность сформировать устойчивую, самодостаточную, гибкую и инновационную экономику, способную противостоять внешним рискам. Для этого стране необходимо усилить институциональное управление, снизить уровень коррупции и повысить политическую активность с целью улучшения качества жизни населения и обеспечения устойчивого экономического роста, чтобы войти в число 30 наиболее развитых стран мира.

Согласно независимым исследованиям, для достижения цели «Казахстан-2050» и вхождения в число развитых стран необходимо сосредоточиться на семи ключевых направлениях:

1. Зелёная экономика
2. Энергетические ресурсы
3. Городская и региональная экономика
4. Экономика знаний
5. Региональная и глобальная интеграция
6. Институты
7. Человеческий капитал

Для реализации этих направлений требуется:

- Поддержка предпринимательства при минимальном вмешательстве государства
- Обучение неквалифицированной рабочей силы для развития профессиональных навыков
- Использование национального кадрового потенциала при разработке технологий добычи ВИЭ вместо исключительно внешнего импорта знаний
- Стимулирование научных исследований, привлечение отечественных и международных инвесторов, адаптация зелёной фискальной политики через вложения в экологически чистые и возобновляемые энергетические проекты.

Список использованной литературы

1. Р.Бхаттачарья Зеленое финансирование для энергетического перехода, климатических действий и устойчивого развития: обзор концепций, применения, реализации и вызовов. Green Finance, 4(1), 2022, стр.1-35.
2. А. Райхан, А. Туспекова. Роль экономического роста, возобновляемой энергии и технологических инноваций в достижении экологической устойчивости в Казахстане. Current Research in Environmental Sustainability, 4, 100165, 2022.

3. Побережская, М., Бычкова, А. (2021). Климатическая политика Казахстана: отражение национальных возможностей, устремлений зелёной экономики и международной повестки. *Post-Communist Economies*.

4. Азретбергенова, Г., Сыздыкова, А. (2020). Зависимость экономики Казахстана от нефтяного сектора и важность диверсификации экспорта. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 10(6), 157-163.

5. Чьен, Ф., Хсу, С.Ц., Чжан, Ю., Чан, Т.Д., Ли, Л. (2022). Оценка влияния зелёной фискальной политики и энергетической бедности на энергоэффективность. *Журнал «Environmental Science and Pollution Research International»*, 29(3), 4363–4374.

6. Мантель, Р. (2015). Отношения между ЕС и Центральной Азией в энергетическом секторе с особым акцентом на Казахстан. *L'Europe en Formation*, 375(1), 1–16.

ӘӨЖ 657.1/42

ҚАЗАҚСТАН КӘСІПОРЫНДАРЫНЫҢ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯҒА БЕЙІМДЕЛУІ

Садулаев И.Р., Ирисматов Д.Ф., Рүстем М.Б.

Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Агабекова Шолпан Нуртазиевна
Мирас университеті, Шымкент, Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматривается современное состояние адаптации предприятий Казахстана к процессу цифровой трансформации, ее основные направления, преимущества и препятствия. Цифровая трансформация-это комплексный процесс, который предполагает не только внедрение новых технологий, но и кардинальное изменение системы управления, культуры организации и бизнес-моделей.

Summary: This article discusses the current state of adaptation of enterprises in Kazakhstan to the process of digital transformation, its main directions, advantages and obstacles. Digital transformation is a comprehensive process that involves not only the introduction of new technologies, but also a radical change in the management system, organization culture and business models.

Әлемдік экономикада цифрландыру үрдісі қарқынды дамуда. «Цифрлық Қазақстан» сияқты мемлекеттік бастамалар Қазақстанда да кәсіпорындар қызметінің цифрлық трансформациясын жеделдетуге бағытталған.

Цифрлық технологияларды (Үлкен деректер, жасанды интеллект, IoT, бұлтты есептеу) енгізу кәсіпорындарға бизнес-модельдерін қайта қарауға, ішкі процестерін оңтайландыруға, тұтынушылармен өзара әрекеттесу форматтарын өзгертуге мүмкіндік береді. Мақалада Қазақстандық кәсіпорындардың цифрлық трансформацияға бейімделу жағдайы, оның артықшылықтары мен қиындықтары, әрі практикалық ұсыныстар қарастырылады [1].

Цифрлық трансформация — кәсіпорындардың бизнес-модельдерін, операциялық процестерін және ішкі ұйымдық құрылымын цифрлық технологиялар арқылы түбегейлі өзгерту процесі. Бұл дегеніміз тек технологияны енгізу ғана емес, мәдениетті, басқаруды, деректерді пайдалану тәсілдерін жаңарту.

Кәсіпорындар үшін трансформация келесі бағыттар бойынша мәнге ие:

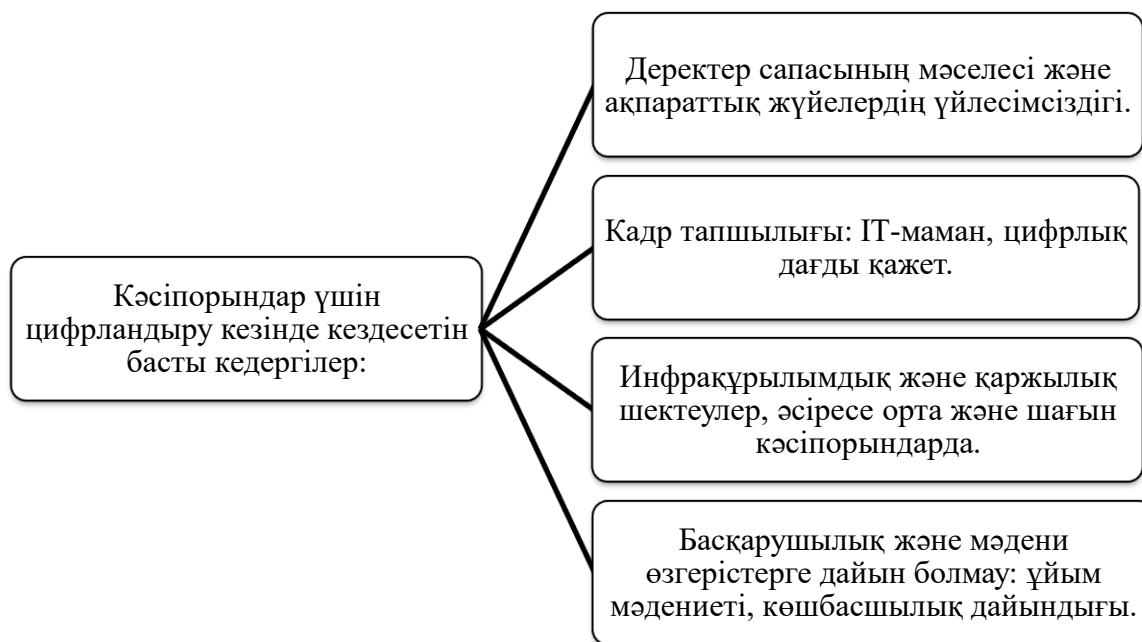
- Операциялық тиімділікті арттыру: процестерді автоматтандыру, ресурстарды үнемдеу.
- Жаңа бизнес-модельдерді енгізу: цифрлық сервис, өнімнің цифрлануы.
- Тұтынушылармен өзара әрекеттесу өзгерісі: онлайн-каналдар, деректер негізіндегі маркетинг.
- Бәсекелестік артықшылық: технологияларды белсенді қолданатын кәсіпорындар нарықта тиімдірек болуда.

Мемлекеттік саясат және нормативтік база [2]:

Қазақстанда 2023-2029 жылдарға арналған цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және киберқауіпсіздікті дамыту тұжырымдамасы қабылданған. Бұл құжат кәсіпорындарға цифрландыруны жеделдету үшін бағыттар мен көрсеткіштерді белгілейді.

Үкімет деректеріне сәйкес, ірі және орта кәсіпорындарда «Индустрия 4.0» элементтерін енгізген үлесі төмен (мысалы, үлкен кәсіпорындардың кейбірінде бірнеше жобалар іске асырылып жатыр) екенін айтуға болады. ҚазНУ+1 Жаңалықтарда цифрландыру нәтижесінде тұрмыс сапасының жақсаруы жайлы мәліметтер келтірілген: мемлекеттік қызметтердің 92 %-дан астамы онлайн-қолжетімді.

Кедергілер мен шектеулер

Сурет 1. Кәсіпорындар үшін цифрландыру кезінде кездесетін басты кедергілер

Стратегиялық бағыттар [3]:

- Цифрлық стратегияны нақтылау: кәсіпорынның мақсаттары, технологиялық жол-карта.
- Басқарушылық аппаратты дайындау: цифрлық көшбасшылар, IT-жобаларды басқару қабілеті.

Технологиялық және ұйымдық шаралар

- Ішкі процестерді цифрландыру: автоматтандыру, мәліметтер аналитикасы.

- Сыртқы экожүйемен интеграция: финтех, платформалық қызметтер, серіктестік.

- Сергейлік өзгертулер: қызметкерлерді оқыту, цифрлық мәдениетті қалыптастыру.

Мемлекеттік қолдау және экожүйені дамыту [4]:

- Мемлекеттік бағдарламалар арқылы қолдау: субсидия, гранттар, инфрақұрылым.

- Регионалды кластерлер, цифрлық хабтар, IT-инфрақұрылым: кәсіпорындарға қолжетімділік.

- Құқықтық орта: деректерді қорғау, цифрлық стандарттар.

Қазақстан кәсіпорындары үшін цифрлық трансформация — дамудың қажетті бағыты [5]. Бұл — технологияны ғана енгізу емес, басқару, мәдениет, бизнес-құрылымдарды түбегейлі қайта қарау. Кәсіпорындар цифрландыру арқылы тиімділікті арттыра алады, жаңа бизнес-модельдерге көше алады және нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін нығайта алады. Алайда трансформацияны сәтті жүзеге асыру үшін деректер сапасы, кадрлық әлеует, технологиялық инфрақұрылым және басқарушылық өзгерістер қажет. Мемлекет тарапынан қолдау және кәсіпорындардың өзіндік дайындықтары осы процесстің табысты болуына негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Qazindustry. «Цифрлық трансформация кәсіпорындардың тиімділігін арттыру құралы ретінде». 07.08.2020. qazindustry.gov.kz

2. Қазақстан Республикасы Үкіметі. «2023-2029 жылдарға арналған цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласын және киберқауіпсіздікті дамыту тұжырымдамасы». 2023. Аділет+1

3. Ақиқат. «Қазақстандағы цифрлық қоғамның қалыптасу ерекшеліктері». 28.11.2024. aqiqat.kazgazeta.kz

4. Егемен Қазақстан. «Индустрия 4.0 элементтері қазақстандық кәсіпорындарда қалай енгізіліп жатыр?». 16.10.2019. ar.egemen.kz

5. Қарағанды университетінің материалдары. «Цифрлық трансформация және цифрлық ресурстарды пайдалану компанияның келесі аспектілерінде көрінетін бизнес-процестерін оңтайландыруға мүмкіндік береді». 2024.12.13.

КӘСІПОРЫН МЕНЕДЖМЕНТІ ЖҮЙЕСІНДЕ БАСҚАРУШЫЛЫҚ КЕҢЕС БЕРУДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ МЕХАНИЗМІ

Сайлау А.М.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматривается организационно-экономический механизм реализации управленческого консалтинга в системе менеджмента предприятия. Определяется роль консалтинговых услуг в повышении эффективности бизнеса, оптимизации корпоративных ресурсов и поддержке стратегического принятия решений. Управленческий консалтинг способствует совершенствованию организационной структуры, внедрению инновационных методов управления и формированию конкурентных преимуществ компании.

Summary This paper examines the organizational and economic mechanism for implementing management consulting within the enterprise management system. The role of consulting in improving business efficiency, optimizing corporate resources, and supporting strategic decision-making is highlighted. Management consulting enhances organizational structure, fosters the adoption of innovative management practices, and contributes to building sustainable competitive advantages for the company.

Қазіргі экономикалық жағдайда кәсіпорындардың тұрақты дамуы, стратегиялық мақсаттарға жетуі және нарықтық бәсекеде мықты позиция қалыптастыруы үшін басқарушылық кеңес берудің рөлі айрықша. Басқарушылық консалтинг кәсіпорынның басқару жүйесін талдау, ұйымдық құрылымды жетілдіру, тиімді шешім қабылдау процестерін көтермелеу және корпоративтік ресурстарды оңтайлы пайдалану үшін қолданылатын зияткерлік құрал болып табылады. Экономиканың күрделіленуі, нарықтағы белгісіздіктердің артуы, технологиялық өзгерістер мен бәсекелестіктің күшеюі кәсіпорындарға сыртқы сараптамалық қолдаудың қажеттілігін арттырып, басқарушылық кеңес беруді корпоративтік даму стратегиясының құрамдас бөлігіне айналдырды.

Басқарушылық кеңес берудің ұйымдастырушылық-экономикалық механизмі кәсіпорынның ішкі бизнес-процестерін, басқару құрылымын және шешім қабылдау тетіктерін жүйелі талдауға негізделеді. Бұл механизм экономикалық ресурстарды тиімді бөлу, бизнес-моделді жаңғырту, басқару мәдениетін қалыптастыру, стратегиялық жоспарлау жүйесін жетілдіру және персоналдың басқару құзыреттілігін дамыту бағытында жұмыс істейді. Кеңес беру процесінде кәсіпорын қызметінің барлық функционалдық блоктары қарастырылады: стратегиялық менеджмент, қаржылық менеджмент, адам ресурстарын басқару, өндірісті ұйымдастыру, маркетинг, корпоративтік басқару және тәуекелдерді басқару. Консалтингтік қолдау кәсіпорынның әлсіз тұстарын анықтауға, ішкі тиімділікті арттыруға және даму резервтерін айқындауға мүмкіндік береді [1].

Басқарушылық консалтингтің маңызды элементі ретінде ақпараттық-аналитикалық қамтамасыз ету қарастырылады. Бүгінгі таңда мәліметтерге

негізделген басқару үрдісі (data-driven management) кең қолданысқа ие болып, аналитикалық платформалар, бизнес-аналитика құралдары, цифрлық мониторинг жүйелері шешім қабылдау сапасын айтарлықтай жақсартуда. Консалтингтік үдеріс барысында кәсіпорындағы деректер ағындары, есеп беру жүйелері, ақпараттық инфрақұрылым және цифрлық технологияларды пайдалану деңгейі бағаланады. Сандық трансформация жағдайында интеллектуалды ақпараттық жүйелер, жасанды интеллект алгоритмдері және процесс автоматтандыру құралдары басқарушылық шешімдердің дәлдігін арттыра отырып, корпоративтік тиімділіктің негізгі драйверіне айналууда.

Басқарушылық кеңес берудің экономикалық тиімділігі кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігінің артуымен, басқару сапасының жоғарылауымен, операциялық шығындардың азаюымен, капиталды тиімді басқарумен және стратегиялық мақсаттарға қол жеткізумен өлшенеді. Сонымен қатар кеңес беру қызметі ұйымдық мінез-құлықты өзгертуге, корпоративтік мәдениетті жаңартуға, қызметкерлерді ынталандыруға және командалық жұмысты жетілдіруге ықпал етеді. Тәжірибе көрсеткендей, кәсіби консалтингтік қолдау алған кәсіпорындар жаңашыл басқару әдістерін тез енгізеді, нарықтық ортаға бейімделу қабілеті артады, стратегиялық тәуекелдерді тиімді басқару тәжірибесі қалыптасады.

Кәсіпорын менеджменті жүйесінде басқарушылық кеңес берудің табысты жүзеге асуы үшін кадрлық әлеуеттің, институционалдық ортаның және консалтингтік мәдениеттің жоғары деңгейі қажет. Менеджерлер мен қызметкерлердің өзгерістерге ашық болуы, стратегиялық ойлау қабілеті және білімін үнемі жетілдіруі ұйымның бәсекелік артықшылықтарын нығайтады. Сонымен қатар консалтинг компаниялары мен кәсіпорындар арасындағы сенімді серіктестік, ашық коммуникация және ұзақ мерзімді ынтымақтастық моделі маңызды. Қорытындылай келе, басқарушылық кеңес беру кәсіпорынның стратегиялық дамуына, ұйымдық тиімділігінің өсуіне және корпоративтік құндылық қалыптастыруына ықпал ететін маңызды экономикалық құрал. Жүйелі және ғылыми негізделген консалтинг механизмдерін қолдану арқылы кәсіпорындар экономикалық тұрақтылығын сақтап, динамикалық нарықтық ортада ұзақ мерзімді табысқа жетеді [2].

Кәсіпорын менеджменті жүйесінде басқарушылық кеңес беруді тиімді іске асыру үшін ең алдымен ұйымның стратегиялық мақсаттарына сәйкес келетін консалтингтік саясат қалыптастыру қажет. Басқарушылық кеңес беру процесін кәсіпорынның ұзақ мерзімді даму стратегиясына, корпоративтік мәдениетіне және ұйымдық құрылымына кіріктіре отырып, оның практикалық құндылығын арттыруға болады. Консалтингтік қызметтерді таңдау барысында тек сыртқы сараптамалық қолдауға сүйеніп қана қоймай, ұйымның ішкі менеджментін дамытуға, басқару білімін институционалдандыруға және менеджерлердің кәсіби әлеуетін күшейтуге басымдық берілуі тиіс. Бұл ретте қызметкерлерді оқыту бағдарламаларын кеңейту, үздіксіз кәсіби даму модельдерін енгізу және стратегиялық басқару дағдыларын дамыту маңызды шарттардың бірі болып саналады.

Консалтингтік тетіктерді енгізу кезінде ақпараттық және аналитикалық қолдауды күшейту ұсынылады. Компанияда басқару шешімдерін қабылдауға қажетті деректерді жинау мен талдаудың автоматтандырылған жүйелерін енгізу, цифрлық басқару құралдарын пайдалану және бизнес-аналитика мүмкіндіктерін арттыру кеңес беру нәтижелерінің тиімділігін қамтамасыз етеді. Бұл үшін ұйым деректермен жұмыс істеу мәдениетін қалыптастырып, ақпараттық технологиялар мен цифрлық платформаларды белсенді қолдануы керек. Сандық мониторинг, КРІ жүйелері және корпоративтік есептіліктің ашық форматы басқарушылық кеңес беру нәтижелерін бағалауға және оны тұрақты түрде жетілдіруге жағдай жасайды.

Сонымен қатар консалтингтік қызметтердің тиімділігін арттыру үшін кәсіпорындағы коммуникациялық ортаны жақсарту қажет. Басқарушылар мен қызметкерлер арасындағы ашық диалог, өзгерістерді басқару процесінің айқындылығы және командалық ынтымақтастық консалтинг нәтижелерін ұйым мәдениетіне сіңіруге мүмкіндік береді. Кез келген ұсынысты орындау алдында ұйымның ішкі әлеуеті мен салалық ерекшеліктері ескерілуі тиіс. Бұл өзгерістерге қарсылықты азайтып, корпоративтік қайта құрылымдау үдерісін жеделдетеді [3].

Экономикалық тұрғыдан алғанда, басқарушылық кеңес беру тиімділігін өлшеу үшін айқын индикаторлар жүйесін қалыптастыру маңызды. Консалтингтік шаралардан кейін өнімділіктің, шығындардың, еңбек тиімділігінің, инновациялық белсенділіктің және тұтынушылық қанағаттанушылықтың өзгерісін тұрақты бақылау қажет. Жүйелі бақылау және аудит механизмдері енгізілген жағдайда консалтинг инвестициясының қайтарымдылығы жоғары болады және ұйым нарықтық ортаға жедел бейімделе алады.

Қорытындылай келе, басқарушылық кеңес беруді іске асыруда институционалдық үйлестіру, цифрлық трансформация, кадрлық әлеуетті дамыту және корпоративтік мәдениетті жаңғырту негізгі рөл атқарады. Бұл ұсыныстарды кешенді түрде орындау кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін күшейтіп, менеджмент жүйесінің икемділігін арттыруға және ұзақ мерзімді тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Кәсіпкерлік қызмет туралы» Заңы. – Астана, 2022. – 78 б.
2. Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік-жекешелік әріптестік туралы» Заңы. – Астана, 2023. – 64 б.
3. ҚР Ұлттық экономика министрлігі. Корпоративтік басқару және менеджментті жетілдіру жөніндегі ұлттық баяндама. – Астана, 2024. – 112 б.

ЖАСЫЛ ОБЛИГАЦИЯЛАРДЫҢ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖАҢАРТЫЛАТЫН ЭНЕРГЕТИКАНЫ ДАМУҒА ӘСЕРІ

Сайлау Б.Е., Бактияр Е.Б., Темірхан Ж.Т.

Ғылыми жетекші: PhD, қауымдастырылған профессор Шінет Г.Ғ.

Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме. В условиях глобального перехода к экологически чистой энергетике зелёные облигации становятся важным инструментом финансирования проектов в области возобновляемых источников энергии. Рассмотрены основные механизмы функционирования зелёных облигаций, проанализированы тенденции их использования на казахстанском рынке, а также приведены примеры реализации проектов в сферах солнечной энергии и энергии ветра при поддержке данного финансового инструмента. Исследование основано на анализе нормативно-правовой базы, статистических данных и материалов международных организаций.

Ключевые слова: зелёные облигации, возобновляемая энергия, зеленое финансирование, инвестиции, солнечная энергия, энергия ветра.

Summary. Amid the global transition to clean energy, green bonds have become an important tool for financing renewable energy projects. The paper examines the core operational mechanisms of green bonds, analyzes their usage trends in the Kazakhstani market, and provides examples of projects in the fields of solar and wind energy supported through this financial instrument. The research is based on the analysis of legal frameworks, statistical data, and reports from international organizations.

Keywords: green bonds, renewable energy, green finance, investment, solar energy, wind power.

Бүгінгі таңда экологиялық таза жобаларға арнайы инвестиция тартуға мүмкіндік беретін құрал ретінде жасыл облигациялар өзекті болуда. Жел, күн, су – бұл энергияны ауаға зиян келтірмей және экожүйелерді бұзбай өндіруге мүмкіндік беретін табиғи ресурстар. Дегенмен, күн және жел электр станцияларын салу миллиондаған, кейде миллиардтаған долларларды талап ететіндіктен, жаңартылатын энергия көздеріне (ЖЭК) қалай өтуге болады? Экологиялық таза энергетиканы дамыту үшін инвестицияларды қайдан тарту керек?

Облигациялар – бұл компания немесе мемлекет шығарған бағалы қағаздар болып, оларды инвесторларға сатады да, белгілі уақыт өткеннен кейін пайызымен бірге қайтарады. Негізінде бұл бизнес немесе инфрақұрылымды дамыту үшін қаражатты уақытша алу тәсілі. Жасыл облигациялар да дәл солай жұмыс істейді, бірақ маңызды шарт бар: мұндай жолмен жиналған қаражат тек экологияға пайда әкелетін жобаларға жұмсалуды тиіс. Бұл – күн және жел электр станциялары, су қоймаларын тазарту, энергия үнемдейтін ғимараттар салу немесе қалаларда электробустарды дамыту болуы мүмкін.

Жаңартылатын энергия көздері – бұл азаймайтын және қоршаған ортаға зиянсыз энергия түрлері:

- күн энергиясы – панельдер жарықты ұстап, оны электр қуатына айналдырады;

- жел – үлкен жел турбиналары ауа ағындарының күшін пайдаланады;
- гидроэнергия – өзендер мен су қоймалары турбиналарды айналдырып, энергия өндіреді;
- биогаз және геотермалды көздер – органикалық қалдықтарды өңдеу және жердің жылуын пайдалану.

Тұрақты қаржыландыру теориялары инвестициялық шешім қабылдау үдерісінде экологиялық, әлеуметтік және басқару критерийлерінің (ESG) интеграциясының маңыздылығын атап көрсетеді. Осы модельдерге сәйкес, жасыл облигациялар тек қаражат тартуға ғана емес, энергетика саласындағы инновациялық өзгерістерді ынталандыруға да ықпал етеді. Бұл әсіресе дәстүрлі энергия көздерінен жаңартылатын энергияға өтуге ұмтылатын елдер үшін өзекті, себебі ол көміртегі ізін азайтып, экономикалық дамудың тұрақтылығын қамтамасыз етеді [1].

Қазақстанда жасыл қаржыландыруға қатысты нормативтік база қарқынды дамып келе жатқандықтан, жасыл облигацияларды пайдалану технологиялық прогресті жеделдету және таза энергия көздеріне көшу үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Жасыл облигациялар жаңартылатын энергетика саласындағы жобаларды қаржыландырудың катализаторы ретінде қызмет етеді. Бұл құрал арқылы қаражат тарту күн, жел және гидроэнергетиканы дамытып, көміртегі ізін азайтуға және елдің энергетикалық тәуелсіздігін арттыруға ықпал етеді.

Алайда олардың әсері бірнеше факторларға байланысты: нормативтік базаның тұрақтылығы, инвестициялардың пайдаланылуы туралы есептің айқындығы және басқалары. Қазақстан Республикасында инвестициялардың оң динамикасына қарамастан, нарықтағы төмен өтімділік, эмитенттердің шектеулі саны, нормативтік реттеудің кемшіліктері және «жасыл камуфляж» қаупі сияқты мәселелер бар [2].

Қазақстан бірнеше жыл бұрын жасыл облигациялар шығарып, қаражатты дәл осы «жасыл» жобаларға тартуды бастады. 2021-2024 жылдар аралығында «Бәйтерек» ұлттық басқарушы холдингі жаңартылатын энергия көздері мен экологиялық жобаларды дамытуға 7 млрд теңгеден астам қаражат бөлді. Азия даму банкі 14 млрд теңге, Еуразиялық даму банкі 25 млрд теңге бөлді. «Даму» қоры 200 млн теңге, ал A-cars компаниясы 500 млн теңге қаржы жұмсады.

Осы жобалардың бірі жел энергиясымен байланысты. Қазақстанда әсіресе дала мен таулы аймақтарда үлкен жел энергетикалық потенциал бар. Халықаралық жаңартылатын энергия агенттігінің (IRENA) зерттеулері бойынша, жел парктерін салуға ең перспективалы өңірлер:

- Жамбыл облысы (Қордай ауданы – жел жылдамдығы 9-12 м/с)
- Ақтөбе облысы (дала аймақтары – 7-10 м/с)
- Маңғыстау облысы (Каспий жағалауы – 6-9 м/с)
- Шығыс Қазақстан облысы (таулы өткелдер – 5-8 м/с).

Республикада жел электр станцияларының саны едәуір артып, жаңартылатын энергетиканың дамуына ықпал етуде. 2024 жылдың ортасы жағдайы бойынша Қазақстанда жалпы қуаты шамамен 1,4 ГВт болатын 59 жел электр станциясы жұмыс істеді [3].

Сонымен қатар, жоғары жылдамдықтағы жел аймақтарының болуы жел парктерін құруға тамаша жағдай туғызып, жаңартылатын энергия көздерінің елдің жалпы энергетикалық балансындағы үлесін айтарлықтай арттыра алады.

Жел энергиясы – Қазақстан үшін ең перспективалы бағыттардың бірі, себебі елдің кең аумақтарында ірі жел парктерін орналастыруға мүмкіндік бар. Бұл өңірлер табиғи ресурстармен қатар, жұмыс орындарын ашуға, инвестиция тартуға және инфрақұрылымды дамытуға да ықпал етеді. Жел энергиясынан бөлек, күн энергиясы да маңызды рөл атқарады. Smart Pavlodar сайтында жарияланған күн сәулесінің картасына сәйкес, Қазақстанда күн сәулесінің орташа жылдық ұзақтығы өңірге қарай 2000-нан 3000 сағатқа дейін ауытқиды. Бұл көрсеткіш елдің әр аймағындағы күн энергиясының потенциалын бағалауда маңызды индикатор болып табылады. Ең жоғары көрсеткіштер Қазақстанның оңтүстігінде байқалады, мұнда күн панельдері жыл бойы тиімді жұмыс істей алады.

Жасыл облигациялар жаңартылатын энергетика саласындағы жобаларды қаржыландырудың тиімді құралы ретінде танылады. Қазақстанда олардың қолданылуы инвестицияларды тартуға, қаржыландыру құнын төмендетуге және саланың дамуын ынталандыруға септігін тигізеді:

- Жасыл несиелер бойынша пайыздық мөлшерлемелер, әдетте, нарықтық мөлшерлемелерден төмен, бұл жаңартылатын энергия көздері (ЖЭК) жобаларын инвесторлар үшін тартымды етеді. Мысалы, «Ерейментау» жел электр станциясы Азия даму банкінің (АДБ) облигациялары арқылы 6,5% мөлшерлемемен қаржыландырылды.

- Шетелдік инвестицияларды тарту: «Астана» халықаралық қаржы орталығында (АХҚО) жасыл облигациялар шығарылымдарының шамамен 70%-ы халықаралық қорлар тарапынан сатып алынады. «Шоқпар» ЖЭС (48 МВт) жобасының 60%-ы Еуропа қайта құру және даму банкі (ЕКДБ) тарапынан жасыл облигациялар есебінен қаржыландырылды.

- Мемлекеттік қолдау: ЖЭК жобаларына 10 жылға дейінгі салықтық каникулдар ұсыну, сондай-ақ «Даму» қоры сияқты бағдарламалар арқылы инвестициялардың қайтарылуына кепілдіктер беру.

Дегенмен, жаңартылатын энергия көздерін енгізуде бірқатар өзекті мәселелер бар. Қаржылық тосқауылдар ретінде ЖЭС/КЭС салудың жоғары құны (1–2 млн АҚШ доллары/МВт), инвестицияның өтелу мерзімінің ұзақтығы (7–12 жыл) және шағын бизнес үшін арзан жасыл облигацияларға шектеулі қолжетімділік атап өтіледі.

Техникалық шектеулерге желілік инфрақұрылымның тозуы (15%-ға дейінгі энергия жоғалту), энергия сақтау жүйелерінің жетіспеушілігі және жабдықты (компоненттердің 80%-ы) шетелден импорттауға тәуелділік жатады. Реттеушілік қиындықтар — жасыл жобаларды верификациялау жүйесінің жетілдірілмеуі, электр желілеріне қосылудағы бюрократиялық кедергілер және жасыл облигациялардың бірыңғай ұлттық реестрінің жоқтығы.

Нарықтық тәуекелдерге қайталама нарықтағы өтімділіктің төмендігі, «жасыл камуфляж» (greenwashing) қаупі және капиталдың 70%-ына дейін шетелдік инвесторларға тәуелділік кіреді.

Алайда, осы қиындықтарға қарамастан, Қазақстанның жаңартылатын энергетика саласындағы әлеуеті зор. Жылына 300-ден астам шуақты күндер және жел қарқыны жоғары кең дала аймақтары бар ел ретінде Қазақстан аймақтық көшбасшыға айнала алады. Инвесторлар жасыл облигацияларға деген қызығушылықтарын арттырып отыр, бұл өз кезегінде жаңа жобаларға қосымша қаржының тартылуына жол ашады. Болжауларға сәйкес, 2030 жылға қарай Қазақстан өзінің жалпы энергия тұтынуының 30%-ын жаңартылатын көздерден ала алады.

Осы мақсаттарға қол жеткізу үшін мемлекет тарапынан төмендегідей шаралар қабылдануы қажет:

- Жасыл облигациялар бойынша мемлекеттік кепілдіктерді енгізу;
- Электр желісіне қосылу рәсімін жеңілдету (қосылу мерзімі 90 күннен аспауы тиіс);
- Жасыл облигациялардың ұлттық стандартын әзірлеу;
- Жобаның жалпы құнының 30%-ын бірлесіп қаржыландыратын арнайы қор құру.

Эмитенттерге келесідей ұсыныстар жасалады:

- 500 млн теңгеден басталатын шағын көлемді (small-scale) облигацияларды дамыту;
- Жобаларды қадағалауға арналған blockchain-технологиялар негізінде реестр енгізу;
- АХҚО алаңында (ағылшын құқығы шеңберінде) қаржылық құралдарды белсенді пайдалану.

Инвесторларға арналған ұсыныстар:

- Гибридтік жобаларға (жел+күн+энергия сақтау жүйелері) назар аудару;
- Жобалардың экологиялық тиімділігіне сыртқы аудит жүргізуді талап ету;
- Валюталық тәуекелдерді төмендету үшін хеджирлеу құралдарын пайдалану.

Қорытындылай келе, жасыл облигациялар — қоршаған ортаға зиян келтірмейтін жобаларды қаржыландыру арқылы инвестициялар тартудың нақты тетігі. Әлем экологиялық энергетикаға бет бұрып жатқан кезеңде, Қазақстанның осы болашақтың бір бөлігіне айналуына барлық алғышарттар бар. Ендігі мәселе — осы мүмкіндікті ел қаншалықты тиімді және жедел пайдалана алады деген сұрақта.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Аналитический отчет «Рынок зеленых финансов в Казахстане» (МФЦА) <https://aifc.kz/wp-content/uploads/2024/05/rynok-zelen-fin-kaz-10-mes-2023-1.pdf>
2. "Зеленая выгода", автор Татьяна Батищева, опубликовано в журнале Forbes Kazakhstan, 11 октября 2021 года. https://forbes.kz/articles/zelenaya_vyigoda

3. "Холдинг Байтерек впервые разместил ESG облигации для целей финансирования аграриев", опубликовано на официальном сайте АО «Национальный управляющий холдинг «Байтерек», 26 декабря 2024 года. <https://baiterek.gov.kz/ru/pr/news/kholding-bayterek-vpervye-razmestil-esg-obligatsii-dlya-tseley-finansirovaniya-agrariyev>

ӘОЖ 658.15

КОМПАНИЯЛАРДА ДАҒДАРЫСҚА ҚАРСЫ БАСҚАРУ СТРАТЕГИЯЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ

Сандыбаев Б.У.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматриваются современные подходы к совершенствованию антикризисных стратегий управления в компаниях. Анализируются факторы, влияющие на возникновение кризисов, методы их прогнозирования и минимизации последствий. Особое внимание уделено инновационным инструментам стратегического планирования и управлению рисками в условиях нестабильной экономики.

Summary The article explores modern approaches to improving corporate crisis management strategies. It analyzes factors contributing to crises, methods for predicting and mitigating their effects. Special attention is given to innovative tools of strategic planning and risk management under conditions of economic instability.

Қазіргі замандағы экономикалық тұрақсыздық, нарықтағы құбылмалылық және сыртқы факторлардың әсері компаниялардың қызметіне айтарлықтай ықпал етеді. Бұл жағдайлар бизнестің өміршеңдігін қамтамасыз ету үшін дағдарысқа қарсы басқарудың тиімді жүйесін құруды талап етеді. Дағдарысқа қарсы басқару стратегиялары – бұл ұйымның төтенше жағдайларда да тұрақтылығын сақтауға және шығындарды азайта отырып, жаңа даму мүмкіндіктерін табуға бағытталған басқарушылық шаралар кешені. Мұндай стратегиялар компанияның ұзақ мерзімді тұрақтылығын қамтамасыз етудің және оның бәсекеге қабілеттілігін арттырудың маңызды құралы болып табылады.

Дағдарысқа қарсы басқарудың тиімділігі ең алдымен дағдарысты алдын ала болжау және оны басқару қабілетіне байланысты. Көптеген компаниялар дағдарысты тек қаржылық қиындықтар немесе нарықтағы сұраныстың төмендеуі ретінде қабылдайды, бірақ шын мәнінде ол басқарушылық қателіктердің, стратегияның әлсіздігі мен сыртқы өзгерістерге бейімделмеудің нәтижесі болуы мүмкін. Осы тұрғыда компаниялар тәуекелдерді басқару жүйесін жетілдіріп, ықтимал қауіптерді ерте анықтау мен алдын алу тетіктерін енгізуі тиіс. Дағдарысқа қарсы стратегияны құруда мониторинг пен талдау, қаржылық тұрақтылықты сақтау және персоналды тиімді басқару басты рөл атқарады [1].

Дағдарыс кезінде компанияның қаржылық тұрақтылығы ерекше маңызға ие. Қаржы ресурстарын ұтымды бөлу, шығындарды оңтайландыру және резервтік қор қалыптастыру – тиімді антикризистік стратегияның негізгі

элементтері. Көптеген табысты корпорациялар қаржы ағындарын нақты жоспарлау мен бақылауға ерекше көңіл бөледі. Дағдарыс кезінде қысқа мерзімді міндеттемелер мен ұзақ мерзімді инвестициялық шешімдер арасындағы теңгерімді сақтау қажет. Мысалы, әлемдік тәжірибеде «cash-flow management» және «scenario planning» құралдары жиі қолданылады. Бұл тәсілдер түрлі сценарийлер бойынша компанияның қаржылық жағдайын модельдеуге мүмкіндік береді және шұғыл шешім қабылдауда икемділікті арттырады.

Қызметкерлерді басқару да антикризистік стратегияның ажырамас бөлігі болып табылады. Дағдарыс жағдайында персоналдың моральдық-психологиялық тұрақтылығын сақтау және олардың ұйымға деген сенімін күшейту маңызды. Осы мақсатта компаниялар ішкі коммуникация жүйесін жетілдіріп, ашықтық қағидатын ұстануы қажет. Қызметкерлермен тиімді байланыс олардың белсенділігін арттырып, ұйымның ортақ мақсаттарына шоғырлануына мүмкіндік береді. Сонымен қатар кадрлық резервті қалыптастыру және қайта даярлау бағдарламаларын жүзеге асыру дағдарыстан кейінгі кезеңде ұйымның жаңғыруына септігін тигізеді [2].

Дағдарысқа қарсы басқаруда инновациялар мен цифрлық технологияларды қолдану маңызды рөл атқарады. Цифрландыру процестері бизнес модельдерді икемді етуге, деректерді жылдам талдауға және шешім қабылдау сапасын арттыруға жағдай жасайды. Мысалы, ERP, CRM және BI жүйелерін енгізу арқылы компаниялар қаржылық және операциялық деректерді нақты уақыт режимінде қадағалап, шығындарды бақылауды оңтайландырады. Жасанды интеллект пен Big Data технологиялары нарықтағы өзгерістерді болжауға және тұтынушылардың мінез-құлқын талдауға мүмкіндік береді.

Дағдарыс жағдайында стратегиялық жоспарлау жүйесін қайта қарау да қажет. Компаниялар қысқа мерзімді тактикалық шешімдерден гөрі орта және ұзақ мерзімді стратегиялық көзқарасқа басымдық беруі тиіс. Стратегиялық қайта құрылымдау кезінде ұйымның миссиясы мен құндылықтары қайта анықталып, жаңа мақсаттар қойылады. Бұл процесс бизнесті нарықтың жаңа талаптарына бейімдеуге және инновациялық бағыттар арқылы даму әлеуетін арттыруға мүмкіндік береді.

Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, табысты антикризистік басқару стратегиялары бірнеше негізгі қағидаларға сүйенеді: ашық ақпараттық саясат, мүдделі тараптармен серіктестік, корпоративтік мәдениеттің тұрақтылығы және әлеуметтік жауапкершілік. Мысалы, Германия мен Жапониядағы ірі компаниялар дағдарыс кезінде персоналды жаппай қысқартуға бармай, кадрларды қайта даярлау немесе уақытша жұмыспен қамту бағдарламаларын қолданады. Ал АҚШ пен Ұлыбританияда дағдарыс менеджменті корпоративтік тәуекелдерді басқарудың құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады және арнайы бөлімдер арқылы жүзеге асырылады [3].

Қазақстандық компаниялар үшін де дағдарысқа қарсы басқару тәжірибесін жетілдіру өзекті мәселе болып отыр. Елдің экономикалық дамуы мен жаһандық нарықтағы тұрақсыздық жағдайында кәсіпорындардың

тұрақтылығын сақтау үшін тиімді стратегия қажет. Бұл бағытта корпоративтік басқару стандарттарын жетілдіру, ішкі аудит пен комплаенс жүйесін дамыту, тәуекелдерді басқару мәдениетін қалыптастыру маңызды. Сонымен қатар мемлекеттік қолдау шараларын оңтайландыру және бизнестің қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін жеңілдетілген несиелеу мен салықтық ынталандыру тетіктерін кеңейту де өз нәтижесін береді.

Қорытындылай келе, дағдарысқа қарсы басқару стратегияларын жетілдіру компанияның ұзақ мерзімді тұрақтылығы мен дамуының кепілі болып табылады. Бұл стратегиялар тек қиындықтарды еңсеруге ғана емес, жаңа мүмкіндіктерді пайдалануға, инновацияларды енгізуге және бәсекелік артықшылықтарды сақтауға бағытталуы тиіс. Қазақстандағы компаниялар үшін антикризистік басқару жүйесін нығайту – қазіргі жаһандық экономикадағы тұрақсыздық жағдайында өміршеңдіктің басты шарты.

Әдебиеттер тізімі

1. Ералина Д. Т. Заманауи менеджмент және корпоративтік стратегия. – Алматы: Қазақ университеті, 2021. – 210 б.
2. Ансофф И. Стратегическое управление. – Москва: Экономика, 2021. – 519 с.
3. Кенжеғали Ә. А. Дағдарысқа қарсы басқару негіздері. – Нұр-Сұлтан: Қазақ экономика университеті, 2019. – 256 б.

ОӘЖ 658.3:005.73

ҰЙЫМДЫҚ МӘДЕНИЕТТІҢ БАСҚАРУ ШЕШІМДЕРІНЕ ӘСЕРІ

Сапар Е.Е., Рсымбет С.А., Сағынбек А.Н.

Ғылыми жетекші магистр, аға оқытушы Байкенжеева Д.Б.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматриваются сущность и содержание организационной культуры, её влияние на управленческие решения, а также роль в повышении эффективности и устойчивости организации.

Summary: This article examines the essence and structure of organizational culture, its influence on managerial decision-making, and its role in enhancing organizational efficiency and sustainability.

Қазіргі заманда ұйымның табысты дамуы мен бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етудің маңызды шарттарының бірі — ұйымдық мәдениетті тиімді қалыптастыру және оны басқару шешімдеріне жүйелі түрде енгізу болып табылады. Ұйымдық мәдениет — бұл ұйым қызметкерлерінің ортақ құндылықтары, мінез-құлық үлгілері, дәстүрлері мен нормаларының жиынтығы, ол ұйымдағы ішкі қатынастар мен басқару процестерінің стилін айқындайды. Басқару шешімдерінің тиімділігі көбінесе осы мәдени ортаның деңгейіне байланысты. Сондықтан ұйымдық мәдениет пен басқарушылық процестер арасындағы өзара байланыс заманауи менеджменттің өзекті зерттеу бағытына айналып отыр.

Ұйымдық мәдениет ұйымның барлық деңгейлерінде көрініс табады. Ол қызметкерлердің жұмысқа деген көзқарасын, бір-бірімен және басшылықпен қарым-қатынасын, сондай-ақ қабылданатын шешімдердің сипатын айқындайды. Мысалы, жаңашылдыққа бейім, ашық коммуникацияны қолдайтын ұйымдарда басқару шешімдері көбіне ұжымдық талқылауға негізделеді, ал иерархиялық, қатаң бақылауға құрылған ұйымдарда шешім қабылдау процесі орталықтандырылған сипатқа ие болады. Осылайша, ұйымдық мәдениет шешім қабылдаудың әдісін ғана емес, оның сапасын, тиімділігін және нәтижелілігін де анықтайды [1].

Ұйымдық мәдениеттің классикалық теориясын зерттеген Эдгар Шейн оны үш деңгейден тұратын көпқабатты құрылым ретінде сипаттайды: сыртқы көріністер (символдар, рәсімдер, дресс-код), жарияланған құндылықтар (миссия, стратегия, мақсаттар) және терең сенімдер (қызметкерлердің бейсаналы түрде ұстанатын қағидалары). Басқару шешімдері осы деңгейлердің барлығына тәуелді. Егер ұйымның құндылықтары қызметкерлерге айқын түсіндірілмесе, ал корпоративтік нормалар іс жүзінде сақталмаса, онда қабылданған шешімдердің орындалу тиімділігі төмендейді. Керісінше, ортақ құндылықтар мен сенімдерге негізделген мәдениет басқарушылық процестердің тұрақтылығын арттырады.

Ұйымдық мәдениет басқару шешімдерінің мазмұнына және қабылдану тәсіліне екі бағытта әсер етеді: біріншіден, ол шешім қабылдау стилін айқындайды (авторитарлық, демократиялық, қатысушылық және т.б.); екіншіден, ол шешімдердің жүзеге асырылу деңгейін анықтайды. Мысалы, сенім мен ашықтыққа негізделген мәдениетте қызметкерлер жаңа идеялар ұсынудан қорықпайды, керісінше, өзгерістерге бейімделу қабілеті артады. Ал қатал бақылау мен қорқыныш мәдениеті үстемдік еткен ұйымдарда бастамашылдық төмендеп, басқару шешімдері формалды сипатқа ие болуы мүмкін.

Қазіргі ұйымдарда мәдениеттің стратегиялық маңызын түсіну күшейіп келеді. Көптеген халықаралық компаниялар корпоративтік мәдениетті стратегиялық актив ретінде қарастырады. Мысалы, Google, Toyota, IBM сияқты компаниялар ұйымдық мәдениетті инновациялық ойлау мен ұжымдық жауапкершіліктің қайнар көзі ретінде пайдаланады. Олар басқару шешімдерін қабылдау кезінде әр қызметкердің пікірін ескеруге, командалық өзара әрекеттестікке және креативті бастамаларды қолдауға бағытталған жүйелерді енгізген. Мұндай тәжірибе басқарушылық шешімдердің сапасын арттырумен қатар, қызметкерлердің жұмысқа қанағаттануын және ұйымға деген адалдығын күшейтеді.

Қазақстан жағдайында ұйымдық мәдениет мәселесі ерекше мәнге ие. Елдегі көптеген ұйымдар посткеңестік басқару моделінен қазіргі заманауи корпоративтік мәдениетке өту кезеңін бастан кешіріп отыр. Бұл жағдайда мәдени өзгерістерді тиімді басқару — басқарушылық шешімдердің табысты жүзеге асуының негізгі шарты. Көптеген қазақстандық компанияларда әлі де болса иерархиялық құрылым басым, шешім қабылдау орталықтандырылған

сипатта өтеді. Дегенмен, соңғы жылдары ашық коммуникацияны, қызметкерлердің бастамашылдығын және корпоративтік құндылықтарға негізделген басқару мәдениетін дамыту үрдісі күшеюде [2].

Ұйымдық мәдениеттің басқару шешімдеріне әсерін бағалау үшін бірнеше негізгі факторларды бөліп көрсетуге болады. Біріншісі – коммуникация деңгейі. Ақпарат алмасу қаншалықты ашық әрі жылдам болса, шешім қабылдау процесі соншалықты тиімді болады. Екіншісі – көшбасшылық стилі. Лидердің мінез-құлқы мен құндылықтары бүкіл ұйымның мәдени бағытын қалыптастырады. Үшіншісі – ынталандыру жүйесі. Қызметкерлердің еңбегін әділ бағалау мен марапаттау мәдениеті шешімдердің орындалуын қамтамасыз етеді. Төртіншісі – өзгерістерге бейімделу қабілеті. Мәдени тұрғыдан икемді ұйымдар нарықтағы өзгерістерге тез жауап береді және стратегиялық шешімдерді уақытылы қабылдай алады.

Ұйымдық мәдениет пен басқарушылық тиімділік арасындағы байланысты зерттеу көптеген эмпирикалық дәлелдерге негізделеді. Мәселен, Denison Research орталығының мәліметтері бойынша, ұйымдық мәдениеті жоғары деңгейде дамыған компаниялардың қаржылық нәтижелері орта есеппен 20–30% жоғары болады. Бұл мәдениеттің тек моральдық немесе символдық мәні ғана емес, нақты экономикалық әсері бар екенін көрсетеді. Ұйымдық мәдениет қызметкерлердің жұмысқа қатысу деңгейін, клиенттермен өзара қатынастарды және инновациялық әлеуетті арттырады. Осы факторлардың барлығы басқару шешімдерінің тиімділігіне тікелей ықпал етеді [3].

Сондай-ақ ұйымдық мәдениет дағдарыс жағдайында шешім қабылдау сапасын анықтайтын негізгі факторлардың бірі болып табылады. Мысалы, пандемия кезеңінде корпоративтік бірлік пен сенімге негізделген мәдениеті бар ұйымдар жана жағдайларға тез бейімделе алды. Мұндай ұйымдарда басқару шешімдері жедел қабылданып, қызметкерлердің мотивациясы сақталды. Ал мәдениеті әлсіз, формализмге бейім ұйымдарда ішкі коммуникациялар бұзылып, шешім қабылдау баяулады. Бұл ұйымдық мәдениеттің стратегиялық тұрақтылық факторы ретіндегі маңызын дәлелдейді.

Басқару шешімдерін қабылдау кезінде ұйымдық мәдениет тек ішкі фактор ретінде ғана емес, сыртқы имидждік аспект ретінде де маңызды. Компанияның мәдени құндылықтары мен миссиясы оның нарықтағы беделін қалыптастырады. Мысалы, әлеуметтік жауапкершілікке, этикаға және экологиялық тұрақтылыққа мән беретін мәдениет инвесторлар мен серіктестердің сенімін арттырады. Бұл өз кезегінде стратегиялық серіктестік пен инвестициялық шешімдердің оң қабылдануына ықпал етеді. Демек, ұйымдық мәдениет – бұл тек ішкі қатынастар жүйесі ғана емес, сонымен бірге басқарушылық шешімдердің сапасын және ұйымның ұзақ мерзімді табыстылығын қамтамасыз ететін маңызды фактор.

Ұйымдық мәдениетті дамыту мен оны басқару шешімдеріне тиімді енгізу үшін бірнеше бағыт ұсынылады. Біріншіден, ұйым басшылығы мәдениетті дамытуға стратегиялық басымдық беруі қажет. Корпоративтік құндылықтарды анықтау және оларды нақты іс-әрекеттер арқылы қолдау маңызды. Екіншіден,

қызметкерлердің мәдениет қалыптастыру процесіне қатысуын қамтамасыз ету қажет. Бұл ұжымда ортақ жауапкершілік пен сенім атмосферасын қалыптастырады. Үшіншіден, корпоративтік оқыту мен коммуникацияны дамыту арқылы мәдениетті нығайту керек. Төртіншіден, ұйымдық мәдениеттің басқару шешімдеріне әсерін тұрақты түрде бағалап, кері байланыс жүйесін енгізу ұсынылады.

Қорытындылай келе, ұйымдық мәдениет — басқарушылық шешімдердің тиімділігін айқындайтын басты факторлардың бірі. Ол ұйымның ішкі үйлесімділігін, қызметкерлердің ынтасын және стратегиялық мақсаттарға жету қабілетін қамтамасыз етеді. Мықты мәдениет бар жерде басқару шешімдері жылдам, үйлесімді және нәтижелі қабылданады. Қазақстандық ұйымдар үшін бұл бағытта халықаралық тәжірибені зерделей отырып, ұлттық ерекшеліктерге бейімделген корпоративтік мәдениетті қалыптастыру аса маңызды. Себебі ұйымдық мәдениет — бұл ұйымның жаны, ал басқару шешімдері сол жанның көрінісі. Ұжымдық құндылықтар мен тиімді коммуникацияға негізделген мәдениет қана тұрақты даму мен стратегиялық жетістікке жеткізеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Менеджмент негіздері» оқу құралы. — Алматы: Экономика, 2022.
2. Шейн Э. Организационная культура и лидерство. — М.: Инфра-М, 2020.
3. Денисон Д. Диагностика корпоративной культуры. — СПб.: Питер, 2018.

ОӘЖ 321:1

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕС АУДИТІ: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ

Сейттар Ғ.К., Шора Т.А., Набиева А.М.

Ғылыми жетекші- э.ғ.к., аға оқытушы Туребаева Ж.К.
«Мирас» университеті, Шымкент қаласы, Қазақстан

Резюме Целью данного исследования является анализ особенностей аудита малых и средних предприятий (МСБ) и выработка предложений по его совершенствованию. В исследовании использовался международный опыт, модели оценки рисков и сравнительный анализ концептуальных основ. В статье представлено несколько концепций, включая эффективность аудита, контекстуализацию аудита и T-образные навыки для аудиторов. Исследование приходит к выводу, что для повышения эффективности аудита МСБ необходима гибкая методология, адаптируемая к конкретному контексту МСБ, интеграция инновационных технологий и развитие междисциплинарных компетенций аудиторов. Это исследование вносит свой вклад в эту область, предлагая комплексную основу для повышения качества и эффективности аудита МСБ в контексте развивающейся бизнес-среды и технологического прогресса.

Resume The purpose of this study is to analyze the specifics of auditing small and medium-sized enterprises (SMEs) and develop proposals for its improvement. The study used international experience, risk assessment models, and a comparative analysis of conceptual frameworks. The article presents several concepts, including audit effectiveness, audit contextualization, and T-shaped skills for auditors. The study concludes that in order to increase the effectiveness of SME auditing, a flexible methodology is needed that is adaptable to the specific SME context, the

integration of innovative technologies and the development of interdisciplinary audit competencies. This study contributes to this field by offering a comprehensive framework for improving the quality and effectiveness of SME auditing in the context of an evolving business environment and technological progress.

Қарқынды дамып келе жатқан экономикалық орта және қаржылық қатынастардың күрделенуі жағдайында шағын және орта бизнес аудиті (бұдан әрі – ШОБ) ерекше маңызға ие болады. Ресурстардың шектеулілігімен, басқаруды орталықтандырумен және көбінесе ішкі бақылаудың жеткіліксіз деңгейімен сипатталатын ШОБ субъектілерінің жұмыс істеу ерекшелігі аудиторлық тексерулер жүргізуге сараланған тәсілді қажет етеді [1].

Зерттеудің өзектілігі бірқатар факторларға байланысты:

-ШОБ-тың экономикадағы өсіп келе жатқан рөлі және инвестициялық және басқарушылық шешімдер қабылдау үшін олардың қаржылық есептілігінің дұрыстығын қамтамасыз ету қажеттілігі.

-Аудит әдіснамасын ШОБ ерекшелігіне бейімдеуді талап ететін аудиторлық қызметті нормативтік-құқықтық реттеудегі өзгерістер.

-Цифрландырудың ШОБ бизнес-процестеріне әсерін күшейту, бұл тәуекелдерді бағалау және аудиторлық дәлелдемелерді жинау контекстінде аудиторлар үшін жаңа сын-қатерлер туғызады.

-ШОБ аудитінің сапасын сақтай отырып, оның тиімділігін қамтамасыз ету үшін аудиторлық рәсімдерді оңтайландыру қажеттілігі.

Сондықтан зерттеудің мақсаты шағын және орта бизнес аудитінің ерекшеліктерін кешенді талдау және оны қазіргі экономикалық шындық жағдайында жетілдіру бойынша ғылыми негізделген ұсыныстарды әзірлеу болып табылады.

Мақсатқа жету үшін келесі міндеттер тұжырымдалған:

-Халықаралық аудит стандарттары мен ұлттық реттеуші талаптарды қоса алғанда, ШОБ аудитінің теориялық және нормативтік негіздеріне талдау жүргізу.

-Аудиторлық рәсімдерді жоспарлауға, жүргізуге және құжаттауға әсер ететін ШОБ аудитінің негізгі ерекшеліктерін анықтау және жүйелеу.

-Ішкі бақылау жүйелерінің шектеулілігін ескере отырып, ШОБ аудитінде тәуекелге бағдарланған тәсілді қолдану ерекшелігін зерттеу.

-Аудиторлар ШОБ субъектілерін тексеру кезінде кездесетін мәселелер мен қиындықтарды, соның ішінде цифрландырудың этикалық аспектілері мен әсерін талдаңыз.

-ШОБ аудитінің халықаралық практикасына салыстырмалы талдау жүргізу және озық тәжірибені бейімдеу мүмкіндіктерін бағалау.

-Аудиторлық қызметті дамытудың қазіргі заманғы үрдістерін ескере отырып, ШОБ аудитінің әдіснамасы мен практикасын жетілдіру бойынша ұсынымдар әзірлеу.

Зерттеудің ақпараттық базасын халықаралық аудит стандарттары (ХАА), аудиторлық қызметтің ұлттық стандарттары, аудит және экономикалық талдау саласындағы отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми жарияланымдары,

статистикалық деректер, Кәсіби аудиторлық ұйымдардың материалдары және автордың өзіндік эмпирикалық зерттеулерінің нәтижелері құрайды.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы ШОБ аудитінің тұжырымдамалық негіздерін дамыту, тұжырымдамалық аппаратты нақтылау және ШОБ субъектілеріне қатысты аудиторлық рәсімдердің ерекшелігіне әсер ететін факторларды жүйелеу болып табылады. Жұмыстың практикалық маңыздылығы аудиторлық ұйымдар тексерулердің тиімділігі мен сапасын арттыру үшін пайдалана алатын ШОБ аудитін жетілдіру бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірлеуден тұрады.

Шағын және орта бизнес аудиті (ШОБ) аудиторлық процедураларды жоспарлау, жүргізу және құжаттау процесіне айтарлықтай әсер ететін бірқатар ерекшеліктермен сипатталады. Бұл ерекшеліктер ұйымдық құрылымның, ішкі бақылау жүйесінің ерекшелігіне және ШОБ субъектілері қызметінің сипатына байланысты [2].

ШОБ аудитін жоспарлау контекстінде ішкі бақылау жүйесін бағалау ерекше маңызға ие. Ірі корпорациялардан айырмашылығы, ШОБ субъектілерінде көбінесе ішкі бақылаудың формальды жүйелері болмайды, бұл қаржылық есептіліктің елеулі бұрмалану қаупін арттырады. Аудитор ШОБ-та бақылау процедуралары формальды және құжатталмаған болуы мүмкін, бірақ сонымен бірге меншік иелерінің басқаруға тікелей қатысуының арқасында тиімді болуы мүмкін екенін ескеруі керек. Бұл аудитор үшін бақылау ортасын бағалаудың нақты процедураларын, соның ішінде "tone at the top" талдауын және басшылықтың этикалық құндылықтарын қолдануды талап етеді.

ШОБ-та аудиторлық дәлелдемелерді жинау ерекшелігі құжат айналымының шектелуіне және көбінесе бизнес-процестердің бейресми сипатына байланысты. Мұндай жағдайларда аудитор аналитикалық процедуралар мен бақылау әдістеріне көп көңіл бөлуі керек. ШОБ контекстіндегі "жеткілікті тиісті аудиторлық дәлелдер" тұжырымдамасы үшінші тараптардың растауы және операцияларды егжей-тегжейлі тестілеу сияқты балама процедураларды кеңінен қолдануды талап етуі мүмкін.

ШОБ қаржылық есептілігінің аудиті бірқатар нақты тәуекелдермен байланысты. Клиенттермен бейресми келісімдердің мүмкіндігіне байланысты манипуляция қаупі әсіресе жоғары болатын кірісті тану саласына ерекше назар аудару керек. Аудитор есепке алынбаған немесе мерзімінен бұрын танылған кірістерді анықтауға бағытталған процедураларды, соның ішінде маржаны талдауды және сату деректерін ақша қаражаттары мен тауарлық-материалдық құндылықтардың қозғалысымен салыстыруды қолдануы керек.

ШОБ салық міндеттемелерінің аудиті салық заңнамасындағы жиі өзгерістерге және осы өзгерістерді бақылау үшін ШОБ субъектілерінің ресурстарының шектеулі болуына байланысты ерекше назар аударуды талап етеді. Аудитор арнайы салық режимдерін қолдануға және ШОБ-қа тән салық жеңілдіктерін пайдалануға байланысты тәуекелдерді бағалауы керек. Бұл ретте салықтық тәуекелдердің қызметтің үздіксіздігін бағалауға ықтимал әсерін ескеру қажет.

ШОБ-тағы байланысты тараптар аудитінің ерекшеліктері Бизнесінің жиі кездесетін отбасылық сипатына және қатысушылар арасындағы бейресми қатынастарға байланысты. Аудитор байланысты тараптармен есепке алынбаған операцияларды, соның ішінде стандартты емес транзакциялар мен мәміле шарттарын талдауды анықтауға бағытталған процедураларды қолдануы керек. "Нысан үстіндегі субъект" тұжырымдамасы ШОБ-тағы байланысты тараптармен операциялардың экономикалық мазмұнын бағалау кезінде ерекше мәнге ие болады.

Шағын және орта бизнес аудиті (ШОБ) аудиторлардан дәстүрлі тәсілдер мен әдіснамаларды бейімдеуді талап ететін бірқатар нақты мәселелер мен қиындықтарды қамтиды [3]. Жоғарыда айтылғандай, ШОБ субъектілеріне тән ресурстардың шектелуі негізгі проблема болып табылады, бұл аудитті жоспарлау және жүргізу процесіне айтарлықтай әсер етеді. Бұл шектеу бірнеше аспектілерде көрінеді, аудиторлық қызмет үшін күрделі мәселелер туғызады.

ШОБ-тағы адам ресурстарының шектеулі болуы міндеттерді бөлу және ішкі бақылау жүйесінің жұмыс істеуі саласында проблемалар туғызады. Бұл қаржылық есептіліктің айтарлықтай бұрмалану қаупін арттырады және аудиторлардан бақылау ортасының кемшіліктерін өтеу үшін нақты процедураларды әзірлеуді талап етеді. Бұл тұрғыда міндеттерді ресми бөлудің болмауымен байланысты тәуекелдерді төмендетуге қабілетті бақылаудың баламалы тетіктерін сәйкестендіруді және бағалауды көздейтін "өтемдік бақылаулар" (compensating controls) тұжырымдамасын қолдану өзектендіріледі.

ШОБ - тағы құжаттау мәселесі аудиторлар үшін көп қырлы сынақ болып табылады. Бір жағынан, ШОБ-тағы бизнес-процестер мен құжат айналымын ресімдеудің жеткіліксіз деңгейі аудиторлық дәлелдемелерді жинауды қиындатады. Екінші жағынан, аудиторлық рәсімдерді құжаттауға арналған аудит стандарттарының талаптары аудиттелетін субъектінің көлеміне қарамастан өзгеріссіз қалады. Бұл қарама-қайшылық клиенттің әкімшілік жүктемесін азайту кезінде кәсіби стандарттардың сақталуын қамтамасыз ететін ШОБ аудитін Құжаттаудың инновациялық тәсілдерін әзірлеу қажеттілігін тудырады.

ШОБ аудитінің белгіленген проблемалары мен сын-қатерлерін еңсеру аудит әдіснамасын бейімдеуді, аудиторлардың кәсіби құзыреттерін дамытуды және инновациялық технологияларды енгізуді қамтитын кешенді тәсілді талап етеді. Бұл тұрғыда табыстың негізгі факторы аудиторлардың ШОБ ерекшелігін терең түсінуді кәсіби стандарттар мен этикалық нормаларды мүлтіксіз сақтаумен ұштастыру қабілеті болып табылады. Бұл тәуекелдерді бағалау, аудиторлық дәлелдемелерді жинау және ресурстардың шектеулі болуы және ШОБ жұмыс істеуінің экономикалық ортасының күрделене түсуі жағдайында аудиторлық пікірді қалыптастыру тәсілдерін үздіксіз жетілдіруді көздейді.

Жүргізілген зерттеу негізінде тұжырымдалған ШОБ аудитін жетілдіру жөніндегі ұсынымдар бизнестің осы сегментінің ерекшелігін ескеретін икемді және бейімделгіш әдіснаманы құруға бағытталған. Дамудың негізгі бағыттары: "аудиттің ауқымдылығы" тұжырымдамасы негізінде халықаралық

стандарттарды бейімдеу, тәуекелге бағдарланған тәсілді жетілдіру, инновациялық технологияларды енгізу және аудиторлардың пәнаралық құзыреттерін дамыту болып табылады.

Болашақта ШОБ аудитін дамыту клиенттің бизнес-процестерімен аудиторлық рәсімдерді неғұрлым тығыз интеграциялау бағытында көрінеді, бұл тәуекелдердің үздіксіз мониторингін қамтамасыз етуге және мүдделі тараптар үшін аудиттің құндылығын арттыруға мүмкіндік береді. "Аудиторлық ашықтық" тұжырымдамасы ШОБ аудитінің нәтижелеріне сенімділікті арттыру және экономиканың осы сегментіндегі қаржылық ақпараттың дұрыстығын қамтамасыз етудегі аудиттің рөлін нығайту үшін негіз бола алады.

Әдебиеттер

1. Абдрахманова Д. М., Егорова М. С. Предпринимательство и бизнес: понятие и сущность // Молодой ученый. — 2015. — №11.4. — С.
2. А.Д. Үмбетәлиев, К.Б. Сатымбекова, Ғ.Е. Керімбек: «Басқару психологиясы». Оқу құралы/ Алматы. Эверо. 2018. Б.662.
3. Котлер, Ф. Основы маркетинга. 5-е изд. / Ф. Котлер, А. Гари. - М.: Вильямс, 2016. - 752 с.

УДК 336.76

МОДЕЛИРОВАНИЕ ФИНАНСОВЫХ РЫНКОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МЕТОДОВ СТАТИСТИЧЕСКОЙ ФИЗИКИ И МАШИННОГО ОБУЧЕНИЯ

Серік Жанерке Ақниетқызы
«SDU University»

Научный руководитель: к.э.н., старший преподаватель Агабекова Ш.Н.
Университет «Мирас», Казахстан

Түйін: Бұл мақалада қаржы нарықтарының динамикасын модельдеу үшін статистикалық физика тәсілдері мен машиналық оқыту әдістерінің интеграциясы қарастырылады. Физика-математикалық интуиция мен машиналық оқытудың алгоритмдік әдістерін біріктіру нарықты дәлірек модельдеу және тәуекелдерді бағалау үшін перспективалар ашады деген қорытындыға келді.

Summary: This article examines the integration of approaches from statistical physics and machine learning methods for modeling the dynamics of financial markets. It is concluded that combining physico-mathematical intuition and algorithmic machine learning methods opens up prospects for more accurate market modeling and risk assessment.

Финансовые рынки представляют собой сложные динамические системы с большим числом взаимодействующих агентов, высокой степенью неопределённости и частыми скачками (кризисами, всплесками волатильности). Традиционные экономические модели часто опираются на предположение о рациональных агентах и нормальном распределении доходностей, однако эмпирика показывает иное: распределения доходностей активов имеют «толстые хвосты», наблюдается кластеризация волатильности, корреляции между активами изменчивы во времени. Эти особенности чаще исследуются в направлении, известном как Эконофизика (econophysics) —

междисциплинарной области, где методы статистической физики применяются к экономическим и финансовым системам [1].

С другой стороны, последние годы характеризуются бурным развитием методов машинного обучения (ML) — алгоритмов, способных выявлять нелинейные зависимости и взаимодействия в больших объемах данных, что открывает новые возможности для прогнозирования и моделирования в финансах [2].

Цель этой статьи — рассмотреть, как методы статистической физики могут быть интегрированы с подходами машинного обучения для моделирования финансовых рынков, выявления закономерностей и оценки рисков. Мы описываем концептуальную модель, методологию, обсуждаем практические ограничения и направления будущих исследований.

Исследования показывают, что доходности финансовых активов часто не подчиняются нормальному распределению: наблюдаются «толстые хвосты», асимметрия, высокая пиковость [3]. Волатильность демонстрирует кластеризацию: периоды высокой изменчивости сменяются периодами спокойствия. Кроме того, автокорреляции доходностей почти отсутствуют, тогда как автокорреляции абсолютных доходностей (или волатильности) могут быть значительными и долго продолжаться. Эти характеристики сближают финансовые рынки с комплексными физическими системами.

Методы из статистической физики. В физике статистической механики применяются понятия, такие как фрактальность, самоорганизованная критичность, распределения степенного вида, энтропия. Например, динамика цен может рассматриваться как аналог системы частиц, где взаимодействия агентов приводят к коллективным эффектам, включая всплески (крахи).

В частности, исследование системы «лимитированных ордеров» (limit order book) рассмотрело понятия «рыночной температуры» и «рыночной энтропии» как отображение активности на рынке [4]. Эти идеи можно использовать как вдохновение для формирования признаков или структурных гипотез в модели.

Синергия с машинным обучением. Если физические методы дают интуицию о структуре и поведении рынков, то ML позволяет формализовать выявление нелинейных связей, автоматизировать извлечение признаков, прогнозировать будущее поведение. Например, корреляционную структуру рынка можно использовать как вводные признаки, которые впоследствии обрабатываются алгоритмами ML [5].

Признаки из статистической физики

- Энтропия рынка: оценка разброса активности трейдеров или ордеров, как в модели рыночной энтропии.
- Рыночная температура: аналогия с кинетической энергией агентов или ордеров, как в работе по LOB.
- Корреляционные структуры: например, матрицы корреляций между активами, их спектры (методы случайных матриц из физики).

- Фрактальные/многофрактальные меры: анализ временных рядов на мультифрактальность (см. обзор).

Алгоритмы машинного обучения

В работе можно использовать следующий набор алгоритмов:

- Метод опорных векторов (SVM)
- Деревья решений / случайный лес (Random Forest)
- Градиентный бустинг (GBM)
- Нейронные сети, например, LSTM или простые feed-forward

Исследование показывает, что ML-методы могут улучшать прогнозы доходностей, поскольку могут учесть нелинейные взаимодействия между признаками [6].

Объединённый подход. На основе теоретических данных мы предлагаем следующую последовательность (рисунок 1):

Рисунок 1. Последовательность объединенного подхода

Несмотря на привлекательность метода, есть важные ограничения:

- Данные: многие физико-статистические признаки требуют высокочастотных данных (книги ордеров), которые могут быть недоступны.
- Переобучение: ML-методы склонны к переобучению, особенно на финансовых данных с низким сигнал-шумом.
- Интерпретируемость: сложные модели (например, нейронные сети) могут быть «чёрными ящиками». В финансах важна объяснимость.
- Обратная причина-следственность: физико-математические метрики могут коррелировать с рыночными событиями, но не обязательно быть причиной.

- Стабильность во времени: рынки меняются, и модель, построенная на одном периоде, может не работать в другом.

- Экономическая теория и агентское поведение: методы эконофизики могут игнорировать поведение агентов, регуляторную среду, институциональные факторы.

Предложенный подход — объединение инструментов статистической физики и алгоритмов машинного обучения — предлагает мощный фреймворк для моделирования финансовых рынков. Он позволяет учитывать нелинейности, коллективные эффекты и атипичные события (например, крахи), используя физико-интуитивные признаки, и одновременно выявлять сложные зависимости с помощью алгоритмов ML.

В дальнейшем интересны следующие направления:

- Разработка интегрированных систем в реальном времени, где физико-статистические метрики рассчитываются динамически и используются в алгоритмах автоматической торговли.

- Исследование адаптивных моделей, которые способны перенастраиваться при смене рыночного режима.

- Повышение интерпретируемости моделей (например, использование моделей объяснимого машинного обучения) для финансовых применений.

- Применение методов глубинного обучения и reinforcement learning с физико-инспирированными признаками.

- Анализ системной устойчивости финансовых рынков через призму энтропии и температуры, с последующим включением этих метрик в риск-менеджмент.

Таким образом, междисциплинарный подход «физика + информатика + финансы» является многообещающим и способен расширить инструментарий для исследования и моделирования финансовых рынков.

Список использованной литературы

1. Chakraborti A., Muni Toke I., Patriarca M., Abergel F. Econophysics: Empirical facts and agent-based models. arXiv:0909.1974. [arXiv](#)
2. Jiang Z-Q., Xie W-J., Zhou W-X., Sornette D. Multifractal analysis of financial markets. arXiv:1805.04750. [arXiv](#)
3. Li H-F., Tao C., Li J-C. Dynamic forecasting performance and liquidity evaluation of financial market by econophysics and Bayesian methods. Physica A: Statistical Mechanics and its Applications, vol. 588, 2022. [ideas.repec.org](#)
4. Gu S., Kelly B., Xiu D. Empirical Asset Pricing via Machine Learning. The Review of Financial Studies, Vol. 33, Issue 5, 2020, pp. 2223-2273. [OUP Academic](#)
5. Li H., Xiao Y., Polukarov M., Ventre C. Thermodynamic Analysis of Financial Markets: Measuring Order Book Dynamics with Temperature and Entropy. Entropy, 26(1):24, 2023. [pmc.ncbi.nlm.nih.gov](#)
6. Marta F. Econophysics: A Multidisciplinary Approach to Economic Systems. J Stock Forex, 11:259, 2024.

КОРПОРАТИВТІК ҚАРЖЫНЫ БАСҚАРУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯНЫҢ РӨЛІ

Сәмен И.П., Туменов Б.Ж., Жанғабыл Б.Т.

Ғылыми жетекші: магистр, аға оқытушы Бекебаева М.О.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматривается влияние цифровой трансформации на систему управления корпоративными финансами. Анализируются современные технологии, включая искусственный интеллект, блокчейн, большие данные и автоматизацию отчетности. Отмечается, что цифровизация способствует повышению прозрачности, оперативности и точности финансовых решений, снижению рисков и оптимизации финансовых потоков. Подчеркивается, что внедрение цифровых инструментов становится ключевым фактором конкурентоспособности и устойчивого развития компаний.

Summary The article examines the impact of digital transformation on corporate financial management. Modern technologies such as artificial intelligence, blockchain, big data, and automated reporting are analyzed. It is noted that digitalization enhances transparency, efficiency, and accuracy in financial decision-making, reduces risks, and optimizes financial flows. The implementation of digital tools is highlighted as a key factor in improving competitiveness and ensuring sustainable corporate development.

Қазіргі заманда цифрлық технологиялар бизнестің барлық салаларына еніп, корпоративтік қаржыны басқару жүйесіне де түбегейлі өзгерістер әкелуде. Цифрлық трансформация тек техникалық жаңғыру емес, ол компаниялардың стратегиялық басқару тәсілдерін, қаржылық шешім қабылдау үдерістерін және ұйымышілік коммуникацияларын жаңа деңгейге көтеретін кешенді процесс болып табылады [1].

Корпоративтік қаржы – бұл компанияның капиталын, инвестицияларын, тәуекелдерін және қаржылық ағындарын басқаруға бағытталған қызмет саласы. Дәстүрлі түрде қаржылық менеджмент есеп-қисап пен талдауға сүйеніп келсе, бүгінгі күні цифрлық трансформация нәтижесінде шешім қабылдау процестері нақты уақыт режимінде жүргізіледі. Мұндай өзгерістердің негізінде үлкен деректер (Big Data), жасанды интеллект (AI), блокчейн технологиясы, бұлтты есептеу және автоматтандырылған қаржылық аналитика жүйелері жатыр.

1. Цифрлық трансформацияның мәні мен бағыттары: Цифрлық трансформация – бұл ақпараттық технологияларды қолдану арқылы бизнес-процестерді, ұйым құрылымын және қаржылық модельдерді түбегейлі өзгерту процесі. Корпоративтік қаржыны басқаруда бұл процесс деректерді өңдеудің жылдамдығын арттырып, қаржылық операциялардың ашықтығын қамтамасыз етеді. Нәтижесінде компаниялар тәуекелдерді тиімді басқаруға, шығындарды азайтуға және капитал құрылымын оңтайландыруға мүмкіндік алады.

Цифрлық трансформацияның негізгі бағыттарына келесілер жатады:

- қаржылық есеп пен аудитті автоматтандыру;
- деректерге негізделген шешім қабылдау жүйесін (data-driven management) енгізу;
- қаржылық тәуекелдерді модельдеу және болжау;

- электрондық төлем жүйелерін жетілдіру және блокчейнді пайдалану;
- бизнес-процестердің интеграциясы мен цифрлық экожүйелер құру.

2. Жасанды интеллект және үлкен деректердің рөлі: Қаржылық басқаруда жасанды интеллект (AI) пен үлкен деректер (Big Data) аналитикасы шешуші маңызға ие. AI негізінде жұмыс істейтін жүйелер компанияның қаржылық көрсеткіштерін автоматты түрде талдап, трендтерді анықтап, болашақтағы сценарийлерді модельдей алады. Мысалы, машиналық оқыту әдістері клиенттердің төлем қабілеттілігін болжауға, несиелік тәуекелдерді азайтуға және инвестициялық шешімдерді оңтайландыруға мүмкіндік береді.

Big Data технологиялары әртүрлі дереккөздерден алынған ақпаратты (сату көлемдері, нарық динамикасы, макроэкономикалық көрсеткіштер) біріктіріп, нақты әрі жедел талдау жүргізуге жағдай жасайды. Бұл корпоративтік қаржылық стратегияны қалыптастыруда объективті және дәлелді шешім қабылдауға мүмкіндік береді.

3. Блокчейн және қаржылық ашықтық: Блокчейн технологиясы корпоративтік қаржылық операциялардың ашықтығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ететін инновациялық құрал болып табылады. Блокчейн негізінде жүргізілетін есеп айырысу және келісімдер жүйесі транзакциялардың бұрмаланбауын және деректердің сенімділігін арттырады. Бұл технология корпоративтік аудит пен қаржылық есептілікті жеңілдетіп, адами қателіктер мен алаяқтық тәуекелдерін азайтады.

Сонымен қатар, смарт-келісімшарттар (smart contracts) корпоративтік төлемдер мен инвестициялық келісімдерді автоматтандыруға мүмкіндік береді. Бұл компаниялар арасындағы өзара есеп айырысуларды жеделдетіп, әкімшілік шығындарды төмендетеді.

4. Бұлтты технологиялар мен автоматтандырудың маңызы: Қазіргі корпоративтік қаржы бөлімдері ERP (Enterprise Resource Planning) және CRM (Customer Relationship Management) сияқты интеграцияланған жүйелерді кеңінен қолданады. Бұлтты технологиялар қаржылық деректерге қашықтан қол жеткізуге мүмкіндік береді және командалық жұмысты тиімді етеді.

Автоматтандырылған есеп жүйелері (мысалы, SAP, Oracle Financials, Microsoft Dynamics 365) қаржылық операцияларды нақты уақыт режимінде бақылауға, бюджетті жоспарлауға және шығындарды оңтайландыруға мүмкіндік береді. Бұл шешімдер адами фактордың әсерін азайтып, есеп-қисаптың дәлдігін арттырады.

5. Цифрлық трансформацияның корпоративтік басқаруға әсері: Цифрландыру компанияның стратегиялық басқару жүйесін түбегейлі өзгертті. Қаржы директоры (CFO) енді тек есеп жүргізуші емес, сонымен бірге деректер мен технологияларға сүйенген стратегиялық шешім қабылдаушы тұлғаға айналды.

Цифрлық экожүйелердің арқасында қаржы бөлімдері мен басқа құрылымдық бөлімдер арасындағы өзара әрекет күшейіп, ұйымышілік шешімдер интеграцияланған сипат алды.

Сонымен қатар, цифрлық қаржылық басқару ESG (экологиялық, әлеуметтік және корпоративтік басқару) қағидаттарына сәйкес келетін тұрақты даму стратегияларын қалыптастыруға ықпал етеді.

6. Қиындықтар мен тәуекелдер: Цифрлық трансформация процестерімен қатар белгілі бір қиындықтар да туындайды:

- ақпараттық қауіпсіздік пен деректерді қорғау мәселелері;
- жаңа технологияларға бейімделу барысында персоналды оқыту қажеттілігі;
- цифрлық инфрақұрылымның жоғары құны;
- қаржылық және этикалық тәуекелдердің өсуі.

Осы факторларды ескере отырып, компаниялар цифрлық стратегияларын кезең-кезеңмен енгізуі және тәуекелдерді басқарудың тиімді жүйесін қалыптастыруы тиіс [2].

Корпоративтік қаржыны басқаруда цифрлық трансформация жаңа мүмкіндіктер ашады. Ол қаржылық есептіліктің сапасын арттырып, шешім қабылдау үдерісін жеделдетеді және бизнес тиімділігін арттырады. Цифрлық құралдарды енгізу компаниялардың инновациялық әлеуетін күшейтіп, тұрақты даму стратегиясын іске асыруға жол ашады.

Қаржы менеджментінің болашағы цифрлық технологиялармен тығыз байланысты, сондықтан корпоративтік құрылымдар бұл бағыттағы өзгерістерді белсенді түрде жүзеге асыруы қажет.

Әдебиеттер тізімі

5. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. — М.: Финансы и статистика, 2021.

6. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. — Минск: Новое знание, 2020.

УДК 338:658.71

КӘСПОРЫННЫҢ САТЫП АЛУ БИЗНЕС-ПРОЦЕСТЕРІНІҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ ӘДІСТЕРІ МЕН КӨРСЕТКІШТЕРІ

Сәрсемхан Сымбат Мұратқызы

Ғылыми жетекші: PhD докторы, аға оқытушы Мухамедиева Г. М.
әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы қаласы

Резюме: В статье рассмотрены методы и показатели оценки эффективности бизнес-процессов закупочной деятельности предприятия. Актуальность темы объясняется важностью совершенствования системы закупок с целью обеспечения устойчивости и конкурентоспособности предприятий в эпоху глобализации и цифровой трансформации. Проведен комплексный анализ оценочных показателей Balanced Scorecard (BSC) и KPI. В результате были выявлены проблемы, связанные с интеграцией систем e-Procurement, качеством данных и адаптацией качественных показателей к количественным системам. Обоснована и предложена необходимость улучшения качества данных, расширения цифровой доступности и внедрения аналитических систем оценки для повышения эффективности закупочной деятельности предприятия.

Ключевые слова: эффективность закупок, бизнес-процессы закупок, показатели оценки эффективности, Balanced Scorecard, KPI, e-Procurement, цифровая трансформация, стратегическая устойчивость, устойчивость предприятия.

Summary: The article examines the methods and indicators for assessing the efficiency of the enterprises procurement business processes. The relevance of the topic is explained by the importance of improving the procurement system in order to ensure the stability and competitiveness of enterprises in the era of globalization and digital transformation. A comprehensive analysis was conducted of the Balanced Scorecard (BSC) and KPI evaluation indicators. As a result, issues related to the integration of e-Procurement systems, data quality and the adaptation of qualitative indicators to a quantitative system were identified. The necessity and recommendation to improve data quality, expand digital accessibility and implement analytical evaluation systems to enhance the efficiency of the enterprise's procurement were substantiated.

Keywords: procurement efficiency, procurement business processes, efficiency evaluation indicators, Balanced Scorecard, KPI, e-Procurement, digital transformation, strategic stability, enterprise sustainability.

Кіріспе

XXI ғасыр экономиканың қарқынды жаһандануының, цифрлық трансформацияның және геоэкономикалық тұрақсыздықтың кезеңі. Сәйкесінше, бұл өзгерістер сатып алу жүйесін жаңаша ұйымдастыруды қажет етеді. Сатып алу қызметін ұйымдастырудың маңызды кезеңдерінің бірі – оның тиімділігін бағалау. Осы тұрғыдан алғанда, сатып алу бизнес-процестерінің тиімділігі мен тұрақтылығын сақтау кәсіпорындардың ұзақ мерзімді дамуындағы негізгі стратегиялық басымдылықтардың біріне айналып отыр.

Тақырыптың өзектілігі мынада: Соңғы статистикаға сәйкес, қазіргі уақытта кәсіпорындардың 87%-ы жеткізушілерді іздеуде электрондық e-Procurement құралдарын белсенді түрде пайдаланады [1]. Алайда, цифрландыру деңгейінің жоғары болуына қарамастан, көптеген кәсіпорындар тиімділік тапшылығына тап болып отыр. Мәселен, кәсіпорындардың 70%-дан астамы сатып алу процесіндегі операциялық тиімсіздіктер олардың қаржылық нәтижесіне тікелей әсер ететінін атап өткен болатын [2]. Демек, сатып алу үдерістерін автоматтандыру шаралары жүзеге асырылғанның өзінде, егер кәсіпорынның тиімділікті бағалау жүйесі жеткілікті деңгейде дамымаған болса, оң нәтижелерге толық көлемде қол жеткізу мүмкін болмайды. Осы себепті кәсіпорындар ең алдымен сатып алу қызметінің тиімділігін бағалау әдістері мен көрсеткіштерін жетілдіруге ерекше назар аударуы қажет. Тиімділікті бағалау жүйесі тек стратегиялық басқарудың ғана емес, сонымен қатар операциялық басқарудың да негізгі құралы болып табылады. Сондықтан, бағалау жүйесі объективті, икемді, үнемді және әмбебап сипатқа ие болып, талдау және басқару шешімдерін қабылдауға нақты негіз ұсынуы тиіс.

Мақаланың мақсаты – кәсіпорынның сатып алу бизнес-процестерінің тиімділігін бағалау әдістері мен көрсеткіштерінің теориялық-әдістемелік негіздерін және қолдану ерекшеліктерін талдау.

Негізгі бөлім

Жалпы алғанда, тиімділік – алынған пайдалы нәтиженің оған жету үшін жұмсалған шығындарға қатынасы [3]. Сатып алу тиімділігі тек үнемдеу

деңгейімен ғана емес, сондай-ақ жеткізілімдердің сапасымен, сенімділігімен және үздіксіздікті қамтамасыз ету деңгейімен анықталады. Сатып алу қызметінің тиімділігін бағалауда қолданылатын тұжырымдамалардың бірі – Теңестірілген көрсеткіштер жүйесі (Balanced Scorecard, BSC). Бұл тәсіл кәсіпорынның сатып алу қызметін 29 көрсеткіштен тұратын 4 түрлі көрсеткіштер тобы арқылы бағалауға мүмкіндік береді [3]. 1 кестеде 4 түрлі көрсеткіштер бойынша ең маңызды көрсеткіштер біріктірілген.

Кесте 1 – Сатып алу қызметінің тиімділік көрсеткіштері

Сатып алу қызметі тиімділігінің қаржылық көрсеткіштері		
Көрсеткіш атауы	Формула	Есептеу үшін бастапқы деректер
K1 - қаржылық тиімділік, %	$K1 = \text{Из} / \text{Вп} * 100\%$	Из - сатып алуға жұмсалған жалпы шығын; Вп - сатылым көлемі.
K2 - ұйымдастыру тиімділігі, %	$K2 = \text{Ит} / \text{Вп} * 100\%$	Из - сатып алуды ұйымдастыруға арналған ағымдағы шығындар; Вп - сатылым көлемі.
K7 - сатып алу нәтижесінде алынған үнем, %	$K7 = (\text{Цр} - \text{Цд}) / \text{Цр} * 100\%$	Цр - сатып алынатын өнімнің орташа нарықтық бағасы; Цд - келісімшарт бойынша сатып алынған өнімнің бағасы.
K9 - электронды сатып алу нәтижесіндегі үнем, %	$K9 = (\text{Цн} - \text{Цэт}) / \text{Цн} * 100\%$	Цн - бастапқы баға; Цд - электронды сауда нәтижесіндегі келісімшарттық баға.
Сатып алу бизнес-процестерінің тиімділігін бағалау көрсеткіштері		
K11 - сатып алуды жоспарлау сапасы, %	$K11 = (\text{Цепр} - \text{Цед}) / \text{Цед} * 100\%$	Цепр - жоспарланған сатып алу құны; Цед - шарт бойынша сатып алу құны.
K16 - негізгі жеткізушілер үлесі, %	$K16 = \text{Ккл} / \text{Кп} * 100\%$	Ккл - негізгі жеткізушілер саны; Цед - жалпы белсенді жеткізушілер саны.
K20 - бір қызметкерге шаққандағы сатып алу шығындары, мың тг	$K20 = \text{Из} / \text{Кс} * 100\%$	Из - сатып алуға жұмсалған жалпы шығын; Кс - сатып алуға жауапты қызметкерлер саны.
Сатып алу бөлімі персоналын оқыту және дамыту бойынша тиімділік көрсеткіші		
K23 - сатып алу қызметкерін орташа жылдық оқыту ұзақтығы, жыл адам	$K23 = \text{Тоб} / \text{Ксз} * 100\%$	Тоб - сатып алуға жауапты қызметкерлердің жылдық оқу уақытының жиынтығы; Ксз - сатып алу қызметін жүзеге асыратын қызметкерлер саны.
K25 - сатып алу бөлімі қызметкерлерінің жалпы құрамдағы үлесі, %	$K25 = \text{Ксз} / \text{Кс} * 100\%$	Ксз - сатып алу қызметін жүзеге асыратын қызметкерлер саны; Кс - кәсіпорындағы жалпы қызметкерлер саны.
Клиент қажеттіліктерін қанағаттандыру көрсеткіштері		
K27 - сапа мен шарттарды бұзбай жеткізілген өнімдердің жалпы жеткізілімдегі үлесі, %	$K27 = \text{Пбн} / \text{По} * 100\%$	Пбн - сапа талаптары бұзылмай орындалған жеткізілімдер; По - есепті кезеңдегі жалпы жеткізілімдер саны.

К29 - мерзімі бұзылған жеткізілімдердің жалпы жеткізілімдегі үлесі, %	$K29 = \frac{Ппр}{По} * 100\%$	Ппр - жеткізу мерзімі бұзылған жағдайлар саны ; По - есепті кезеңдегі жалпы жеткізілімдер саны.
Ескертпе - [3, 4] дереккөздер негізінде автормен құрастырылған		

К1 сатып алуға жұмсалған шығындардың сатылым көлеміндегі үлесін көрсетеді. К2 сатып алуды ұйымдастыруға арналған операциялық шығындардың сатылым көлеміне қатынасына тең. Көрсеткіштің төмен болуы ұйымдастыру тиімділігін көрсетеді. К7 нарықтық бағалармен салыстырғанда сатып алу нәтижесінде алынған үнемді, ал К9 нарықтық бағалармен салыстырғанда электронды сатып алу нәтижесінде алынған үнемді көрсетеді. К11 ресурстар құнын ескере отырып [3], сатып алуды жоспарлау сапасын көрсетеді. К16 есептеуде негізгі жеткізушілерге сатып алудың 80%-ы тиесілі болуы қажет [3]. Бұл сатып алу құрылымының тұрақтылығын көрсетеді. К20 көрсеткіші персонал тиімділігін бағалайды. К23 сатып алу бөлімінің кадрлық әлеуетін көрсетеді. К25 кәсіпорындағы сатып алу функциясының маңыздылығын айқындайды. К27 және К29 тұтынушының қанағаттану деңгейін көрсетеді.

Сатып алу тиімділігін анықтаудың тағы бір әдісі КРІ көрсеткіштері. Бұл көрсеткіштер ұйымның мақсаты мен қызмет бағытына қарай бейімделеді. Сатып алуда КРІ көрсеткіштерін 4 санатқа бөліп қарастыруға болады (Кесте 2).

Кесте 2 – КРІ көрсеткіштер санаты

КРІ санаты	Көрсеткіш атауы	Сипаттамасы
Шығындарды үнемдеу көрсеткіші (Cost-saving KPIs)	Procurement ROI	Сатып алуға салымдардың қайтарымдылығы
	Cost Reduction	Сатып алу нәтижесіндегі үнемдеуді
	Cost Avoidance	Болашақтағы артық шығындардың алдын алу арқылы үнемдеу
	Spend Under Management	Сатып алу арқылы басқарылатын шығын үлесін
Сапа көрсеткіштері (Quality KPIs)	Compliance Rate	Сатып алудың заң мен ережеге сәйкестігі
	Supplier Defect Rate	Жеткізушілерден алынған ақаулы өнімдер үлесі
	Purchase Order Accuracy	Тапсырыс құжаттарындағы деректердің нақтылығы және сәйкестігі
Жеткізу көрсеткіштері (Delivery KPIs)	Purchase Order Cycle Time	Бір сатып алу циклін өлшейді
	Emergency Purchase Ratio	Жоспардан тыс сатып алулардың жалпы сатып алудағы үлесі
	Supplier Lead Time	Жеткізушінің тапсырысты орындау уақыты
	Vendor Availability	Жеткізушілердің қолжетімділік және сенімділік деңгейі
Қор көрсеткіштері (Inventory KPIs)	Inventory Aging	Қоймадағы қорлардың сақтау ұзақтығы
	Inventory Turnover Ratio	Қорлардың айналым жылдамдығы
Ескертпе - [5] дереккөз негізінде автормен құрастырылған		

Қорытынды. Сатып алу бизнес-процестерінің тиімділігін бағалау кәсіпорынның стратегиялық тұрақтылығын қамтамасыз етудің басты тетігі. Тиімділікті бағалаудағы негізгі қиындық – барлық деректерді сандық тұрғыда өлшеу мүмкін еместігінде. Кейбір деректер нақты болғанымен, салыстыруға келмейді. Ал, сапалық көрсеткіштерді сандық жүйеге енгізу қосымша әдістемелік негізді қажет етеді. Сондай-ақ, е-Procurement жүйелерінің толық интеграцияланбауы, деректер қолжетімділігін шектейді. В. В. Новожилов атап өткендей, жекелеген бөлімше шығындарын азайту кәсіпорын деңгейіндегі жалпы тиімділікті қамтамасыз етпейді [3]. Сәйкесінше, бұл сатып алу тиімділігін бағалауда функционалдық өзара байланыстарды ескеретін кешенді тәсілді қажет етеді. Кәсіпорындар тиімділікті арттыруда сатып алу деректерін жақсарту, цифрлық қолжетімділікті арттыру, KPI негізіндегі кешенді бағалау жүйелерін енгізу, бөлімшелерді бірыңғай ақпараттық кеңістікке біріктіру және аналитикалық кадрлық әлеуетті күшейту шараларын қолға алуы қажет.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. CoreX Group, LLC. Summer Reading: Eleven Critical Stats on Procurement and Sourcing in 2024 [Электрондық ресурс]. – 2024. – URL: <https://corexcorp.com/insights/11-critical-stats-on-procurement-2024> (жүгінген күні: 20.10.2025).
2. ProcureDesk. 5 Procurement Process Problems Slowing Your Business Down [Электрондық ресурс]. – 2025. – URL: <https://www.procuredesk.com/procurement-process-problems/> (жүгінген күні: 21.10.2025).
3. Николаева А.Г., Разработка показателей оценки эффективности закупочной деятельности промышленных предприятий России // Вестник МГТУ им. Г.И. Носова, – 2019. – 4 (Т.17). – С. 62-70. – DOI: <https://doi.org/10.18503/1995-2732-2019-17-4-62-70>
4. Кузьмина А.С., Шевелева Н.П. Оценка эффективности закупочной деятельности предприятия // Общество: политика, экономика, право. – 2024. – 10. – С. 93–102. – DOI: <https://doi.org/10.24158/pep.2024.10.11>
5. Precoro Procurement and Spend Management Blog. Procurement KPIs & Metrics: What To Focus on and How To Measure. [Электрондық ресурс]. – 2024. – URL: <https://precoro.com/blog/procurement-kpis-metrics/> (жүгінген күні: 22.10.2025).
6. Новожилов В.В. Проблемы измерения затрат и результатов при оптимальном планировании. М.: Наука, – 1972. – С. 81.

ӘӨЖ 336.61

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚАРЖЫЛЫҚ ШЕШІМДЕР ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАРЖЫ ЖҮЙЕСІН ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ

Сихымбай М., Қуандық А., Батырбеков Р.
Ғылыми жетекші – магистр, аға оқытушы Қейкова Ж.К.
«Мирас» университеті, Шымкент қаласы

Резюме. В статье рассматривается развитие новых финансовых технологий (финтех) в Казахстане, их влияние на экономическую систему и роль в цифровизации финансового рынка. Авторы показывают, что мобильные платежи, цифровые кошельки, открытый банкинг, большие данные и искусственный интеллект, блокчейн и цифровые

активы являются важными инструментами для совершенствования финансовых услуг. Также в статье обсуждаются преимущества финтеха, включая повышение доступности финансовых услуг, снижение издержек и управление рисками, а также возникающие угрозы и социальные риски. Статья демонстрирует роль финтеха в устойчивом развитии финансовой системы Казахстана.

Summary. The article examines the development of new financial technologies (fintech) in Kazakhstan, their impact on the economic system, and their role in digitalizing the financial market. The authors highlight that mobile payments, digital wallets, open banking, big data and artificial intelligence, blockchain, and digital assets are essential tools for improving financial services. The article also discusses the advantages of fintech, including increased accessibility of financial services, cost reduction, and risk management, as well as the emerging threats and social risks. The article demonstrates the role of fintech in the sustainable development of Kazakhstan's financial system.

Ғаламдық экономиканың сандық трансформациясы жағдайында финтех ұлттық және халықаралық қаржы нарықтарындағы өзгерістерді жеделдететін негізгі факторға айналды. Қазіргі технологияларды енгізу қаржылық қызметтерге қолжетімділікті арттыруға, шығындарды азайтуға және тәуекелдерді басқару сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Қазақстан озық қаржылық шешімдерді белсенді түрде интеграциялап, бұл банктік жүйе, төлем инфрақұрылымы және инвестициялық сектордың дамуына айтарлықтай әсер етеді.

Қазақстанда финтех-технологияларды енгізудің негізгі бағыттары:

-Мобильді төлемдер және цифрлық әмияндар.

Kaspi Pay, Halyk Homebank, Samsung Pay және басқа да сервистер халықтың кең топтары үшін күнделікті құралға айналды. ҚР Ұлттық банкінің деректері бойынша, 2025 жылға қарай қолма-қол ақшасыз төлемдердің үлесі қаржылық операциялардың жалпы көлемінен 80%-дан асты, бұл төлем секторының жоғары цифрландырылғанын көрсетеді. Мобильді платформалар тек жылдам аударымдар жасау мен қызметтерді төлеуге ғана емес, сонымен қатар несие беру, жинақтау бағдарламалары және бонустық жүйелермен интеграциялануға мүмкіндік береді.

- Open Banking және Open API ортақтары.

ҚР Ұлттық банкі sandbox Open API енгізуде, онда финтех-компаниялар мен банктер жаңа қаржылық шешімдерді сынап көруге, жаңа өнімдер әзірлеуге және оларды қолданыстағы экожүйелерге біріктіруге мүмкіндік алады. 2026 жылға қарай ашық банкинг елдің цифрлық инфрақұрылымының негізгі элементіне айналады деп күтілуде, бұл қаржы ұйымдары арасындағы деректерді ашық алмасуды қамтамасыз етеді және азаматтардың әртүрлі қаржылық қызметтерге қолжетімділігін жақсартады.

-Үлкен деректер және жасанды интеллект (ЖИ).

Қаржы ұйымдары ЖИ-ді клиенттердің несие қабілетін бағалау, скоринг жүргізу, алаяқтықты болдырмау, сондай-ақ инвестициялық және операциялық тәуекелдерді басқару үшін қолданады. Машиналық оқыту мен үлкен деректер аналитикасын қолдану кредит қызметтерін жүргізу шығындарын азайтуға, болжамның дәлдігін арттыруға және қаржылық шығындарды

минимизациялауға мүмкіндік береді. Аналитикалық платформалар банктерге нарықтағы өзгерістерді болжауға және инвестициялық шешімдер қабылдауға көмектеседі.

-Блокчейн және цифрлық активтер.

Таралған есептеу технологиялары мен цифрлық активтер бизнесті және халықты жаңа мүмкіндіктермен қамтамасыз етеді. Электрондық төлемдер, смарт-келісімшарттар және блокчейн комиссияларды үнемдеуге және транзакция уақытын қысқартуға мүмкіндік береді. QR-төлемдерді енгізу шағын және орта бизнестегі (ШОБ) жүктемені айтарлықтай азайтты, ал финтех-платформалар бірнеше минут ішінде онлайн микрокредиттер береді. Қазақстан қаржы жүйесін цифрландыру аясында орталық банк цифрлық валюта (CBDC) — цифрлық теңгені белсенді сынақтан өткізуде. 2024–2025 жылдары цифрлық теңге мемлекеттік шығыстарды төлеуде шамамен 250 млрд теңге көлемінде қолданылды, бұл оны одан әрі масштабтауға жоғары әлеуетін көрсетеді.

-Робо-кеңесшілер және автоматтандырылған инвестициялық платформалар.

Мұндай шешімдер халықтың кең топтарына инвестициялық қызметке барынша аз кедергілермен қатысуға мүмкіндік береді. Инвестициялық кеңестерді автоматтандыру қор нарығына кіру шегін төмендетеді және қаржы саласында арнайы білімі жоқ адамдарға капиталды басқаруға мүмкіндік береді.

- Краудфандинг және P2P-кредиттеу.

Краудлендинг және микрокредиттеу сияқты баламалы қаржыландыру платформалары ШОБ үшін капитал тарту мүмкіндіктерін кеңейтеді. Бұл құралдар бизнесті дәстүрлі банк арналарынан жылдам қаржыландыруға мүмкіндік береді және стартаптар мен инновациялық жобалардың дамуына ықпал етеді.

Финтехтің Қазақстан қаржы жүйесіне әсері:

Финтех несие беру және қолма-қол ақшасыз төлем мүмкіндіктерін айтарлықтай кеңейтті, әсіресе шағын және орта бизнес үшін, сондай-ақ шектеулі банктік инфрақұрылымы бар аймақтардағы тұрғындар үшін. Банктер өздерінің цифрлық экожүйелерін дамытып, финтехті бәсекелестік артықшылық ретінде қолдануда. Мысалы, Банк ЦентрКредит 2020 жылдан бастап 50 дереккөзді талдайтын ML-платформаны енгізді, бұл өтініштерді мақұлдау деңгейін 20–30%-ға арттыруға және дәстүрлі әдістермен салыстырғанда risk cost-ты 5–7 есе азайтуға мүмкіндік берді. Kaspi.kz скорингті қолданады, шешім 10 секунд ішінде қабылданады, ал аударымдар 15 минут ішінде жүзеге асады, бұл алаяқтық тәуекелін азайтады. ЖИ мен деректер аналитикасын тәуекелдерді басқару және комплаенс саласында қолдану ашық процестерді қалыптастырады, алаяқтық операциялардың ықтималдығын төмендетеді және Basel III мен ESG халықаралық стандарттарына сәйкес келеді.

Финтехтің тәуекелдері және қиындықтары:

Киберқауіптер. 2025 жылдың басында кибершабуылдар саны өткен жылмен салыстырғанда екі есе өсіп, 30 000 оқиғаға жетті. Бұл деректерді қорғау мен финтех шешімдерінің қауіпсіздігіне қойылатын талаптарды күшейтеді.

Халықтың қайта несие алу қаупі. Мобильді қосымшалар арқылы микрозаймдардың жоғары қолжетімділігі әлеуметтік және қаржылық тәуекелдердің өсуіне әкелуі мүмкін. 2024 жылы барлық микрозаймдардың 67%-ы онлайн рәсімделген, ал мерзімі өткен қарыздардың деңгейі 25%-дан асты.

Білікті мамандар тапшылығы. Data Science, блокчейн-әзірлеу және комплаенс саласындағы мамандарға сұраныс өсуде. Сонымен қатар, ЖИ алгоритмдерінің «қара жәшік» сипаты пайдаланушылардың сенімін тудырады.

Финтех шын мәнінде Қазақстанның қаржы жүйесін трансформациялайды, оның тұрақтылығын арттырады, шығындарды азайтады және қаржылық қызметтерге цифрлық қолжетімділікті кеңейтеді. Бұл өзгерістер максималды пайда әкелуі үшін қажет:

- тұрақты реттеу және құқықтық базаны дамыту;
- жеке деректерді сенімді қорғау;
- халық пен бизнесті цифрлық қаржылық біліммен қамтамасыз етуді жалғастыру.

Инновациялық технологияларды енгізу экономиканың одан әрі өсуіне, клиенттерге қызмет көрсету сапасын жақсартуға және қаржы процестерінің ашықтығын арттыруға мүмкіндік береді, бұл ұзақ мерзімді перспективада елдің қаржы жүйесіне сенімділікті нығайтады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1.Қазақстан Республикасының Ұлттық банкі. Сандық қаржылық қызметтер мен қолма-қол ақшасыз төлемдердің дамуы туралы. – Алматы, 2025. <https://www.nationalbank.kz>
- 2.Kaspi.kz. Финтех қызметтердің дамуы бойынша жылдық есеп. – Алматы, 2024–2025. Банк ЦентрКредит. Несие аналитикасында машиналық оқытуды қолдану. – Алматы, 2023–2025.
- 3.Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі. Цифрлық теңгені (CBDC) енгізу бойынша есеп. – Астана, 2025.
- 4.Дүниежүзілік банк. Fintech және қаржы жүйелерін цифрландыру: әлемдік тәжірибе. – Washington, 2023.

УДК 338.48

ОЦЕНКА СТОИМОСТИ ТУРИСТИЧЕСКОГО БИЗНЕСА

Сулайманова Т.Э., Мазоха Д.А., Исматулаева С.З.
Научный руководитель: PhD, ст.преподаватель Ким Л.Н.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйіндеме Туризм экономиканың қарқынды дамып келе жатқан салаларының бірі болып табылады, ол айтарлықтай инвестициялар тартады және әлемнің көптеген елдерінде жұмыс орындарын ашады. Қазіргі жағдайда туристік бизнестің құнын бағалау басқару шешімдерін, инвестицияларды қабылдау және кәсіпорындардың кірістілігін бағалау үшін қажетті құралға айналады. Туристік бизнестің құнын бағалау процесі қаржылық

көрсеткіштер, нарықтық жағдайлар, бәсекелестік орта және тәуекелдер сияқты көптеген факторларды талдауды қамтиды, бұл компания құнының объективті көрінісін береді. Бұл мақалада туристік бизнестің құнын бағалаудың әдістері мен тәсілдері, сондай-ақ оның құнына әсер ететін негізгі факторлар қарастырылады.

Summary Tourism is one of the most dynamically developing sectors of the economy, attracting significant investments and creating jobs in many countries of the world. In modern conditions, the valuation of the tourism business is becoming a necessary tool for making management decisions, investments and assessing the profitability of enterprises. The process of assessing the value of a travel business includes an analysis of many factors, such as financial performance, market conditions, competitive environment and risks, which allows you to get an objective picture of the company's value. This article discusses methods and approaches to assessing the value of the tourism business, as well as the main factors affecting its value.

Для оценки стоимости туристического бизнеса применяются различные методы, в зависимости от цели и особенностей бизнеса. Наиболее распространенными являются следующие методы:

Метод доходности основывается на оценке будущих денежных потоков, которые бизнес способен генерировать. Этот метод подходит для зрелых предприятий, которые стабильно приносят прибыль. Основные этапы включают прогнозирование доходов и расходов, определение ставки дисконтирования, а также расчет чистой приведенной стоимости (NPV). Для туристического бизнеса важно учитывать сезонность и особенности спроса на услуги, что может существенно повлиять на денежные потоки[1].

Сравнительный метод основан на сравнении оцениваемой компании с аналогичными предприятиями на рынке. Для этого используется информация о стоимости сделок с похожими компаниями, их финансовых результатах и рыночных показателях. Этот метод часто используется при оценке стоимости гостиничных комплексов, туристических агентств или операторов, где существуют рыночные аналоги и открытые данные о сделках.

Этот метод используется в случае, если предприятие собирается ликвидировать свои активы. Для туристического бизнеса этот метод может быть полезен в случае кризисной ситуации или ликвидации компании, когда основные активы, такие как недвижимость, оборудование, лицензии, продаются для покрытия долгов. Этот метод, как правило, применяется в случае, если доходность бизнеса не стабильна, и его дальнейшая работа становится сомнительной.

Метод затрат предполагает оценку стоимости бизнеса на основе стоимости его активов, с учетом амортизации и возможных убытков. Этот метод может быть полезен для предприятий, которые только начинают свою деятельность или имеют уникальные активы (например, эксклюзивные лицензии, бренд, партнерские соглашения). Однако для зрелых предприятий туристической отрасли этот метод может быть менее точным, поскольку не учитывает будущую прибыльность.

Туристический бизнес сильно зависит от колебаний спроса, который определяется различными факторами, включая экономическую ситуацию, политическую стабильность, погодные условия, культурные и спортивные

события. Например, гостиницы и туристические агентства, работающие в горнолыжных курортах, сталкиваются с резкими сезонными колебаниями спроса, что влияет на их доходность. Поэтому при оценке стоимости бизнеса важно учитывать сезонность, а также способность компании адаптироваться к изменениям на рынке.

На стоимость туристического бизнеса оказывает влияние уровень конкуренции на рынке. Если в регионе или стране существует высокая конкуренция, компания может столкнуться с трудностями в привлечении клиентов, что отразится на её финансовых показателях. Также необходимо учитывать позицию компании на рынке — насколько она известна и привлекательно ли её предложение для целевой аудитории [2].

Финансовая устойчивость и прибыльность компании являются ключевыми факторами, влияющими на её стоимость. Важнейшими показателями для оценки финансовой устойчивости являются рентабельность, ликвидность, уровень долговой нагрузки, оборотный капитал и другие. Для туристического бизнеса также важны такие параметры, как коэффициент загрузки, средняя стоимость туров или ночи, а также коэффициенты, показывающие эффективность использования активов.

Успех бизнеса в сфере туризма также зависит от качества управления и репутации компании. Квалифицированная управленческая команда, опыт в отрасли и наличие стратегического плана могут значительно повысить стоимость компании. Репутация компании на рынке, уровень доверия со стороны клиентов и партнеров, а также сила бренда также влияют на оценку стоимости.

Наличие качественной инфраструктуры — гостиниц, транспортных средств, туристических объектов — непосредственно влияет на стоимость компании. В случае гостиничного бизнеса или туристических комплексов стоимость активов, таких как здания, земельные участки, оборудование, является значительным компонентом общей стоимости бизнеса. Также на стоимость влияет наличие уникальных активов, например, эксклюзивных контрактов с операторами или лицензий.

Для примера, рассмотрим оценку стоимости гостиничного бизнеса. Для гостиниц важно учитывать такие факторы, как местоположение, площадь помещений, степень износа, коэффициент загрузки номеров, а также репутацию и узнаваемость бренда. Сравнительный метод будет полезен для оценки стоимости гостиницы, если на рынке есть данные о сделках с аналогичными объектами. Метод доходности позволит оценить стоимость гостиницы на основе её будущих доходов, с учетом сезонности и конкуренции.

Кроме того, для туристических компаний, предлагающих пакеты услуг, важно учитывать объем продаж, партнёрские соглашения, эксклюзивность предложений и качество обслуживания клиентов. Оценка бизнеса может быть также дополнена анализом рисков, таких как экономические колебания, политическая нестабильность, изменения в законодательстве или пандемические ограничения [3].

Оценка стоимости туристического бизнеса является многогранным процессом, который требует учёта множества факторов. Методы оценки, такие как доходный, сравнительный, затратный и ликвидационный, позволяют получить полную картину стоимости компании в зависимости от её специфики и стадии развития. Успешная оценка стоимости бизнеса в туризме требует детального анализа рыночных условий, конкурентной среды, финансовых показателей и факторов, влияющих на спрос. Только при учёте всех этих факторов можно прийти к объективной оценке стоимости и правильно прогнозировать будущее развитие бизнеса.

Список литературы

1. Ершова, Е.А. Гудвилл бизнеса / Е.А. Ершова. - М.: Статут, 2020. - 175 с.
2. Черных, Е.О. Обеспечение конкурентоспособности предприятия на основе повышения капитализации гудвилла. Монография / Е.О. Черных. - М.: Русайнс, 2017. - 910 с.
3. Шарков, Ф. И. Константы гудвилла. Стиль, паблисити, репутация, имидж и бренд фирмы / Ф.И. Шарков. - М.: Дашков и Ко, 2021. - 272 с.

УДК 657.65.052

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Султанкулова Анаржан, Дадаева Анна, Юлдашева Чарос
старший преподаватель Кененбаева З.М.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада экономиканың жаһандану процестерінің әсерінен Қазақстан Республикасында бухгалтерлік есепті дамытудың заманауи тенденциялары қарастырылады. Есепті цифрландыруға, қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарын (ҚЕХС) енгізуге, жасанды интеллектті автоматтандыруға және рөліне, сондай-ақ бухгалтерлерді кәсіби даярлау мәселелеріне ерекше назар аударылды.

Summary: The article examines the current trends in the development of accounting in the Republic of Kazakhstan under the influence of the processes of economic globalization. Special attention is paid to the digitalization of accounting, the introduction of international financial reporting standards (IFRS), automation and the role of artificial intelligence, as well as issues of professional training of accountants.

Глобализация мировой экономики оказывает значительное влияние на развитие национальных систем бухгалтерского учёта. Республика Казахстан, интегрируясь в мировое экономическое пространство, стремится привести свою систему учета к международным требованиям прозрачности и сопоставимости. Это требует адаптации национальных стандартов, внедрения современных цифровых технологий и повышения профессиональной компетентности специалистов.

Процессы глобализации требуют от национальных экономик прозрачности и открытости финансовой информации. Казахстан, являясь членом Международной федерации бухгалтеров (IFAC), активно внедряет

международные стандарты финансовой отчетности (МСФО), что способствует повышению доверия иностранных инвесторов и улучшению инвестиционного климата.

Переход к МСФО в Казахстане начался в 2006 году и к настоящему времени охватил большинство крупных и средних предприятий. Это позволило повысить качество финансовой отчетности, но также выявило потребность в адаптации существующих методов учета к новым реалиям.

Современные технологии становятся ключевым фактором трансформации бухгалтерского учета. В Казахстане активно внедряются системы «электронного документооборота», «облачные решения», а также «программные продукты для автоматизации учетных процессов» (например, 1С, Finoko, SAP, Aitu Business).

Кроме того, «искусственный интеллект» и «большие данные (Big Data)» начинают использоваться для анализа финансовых потоков и прогнозирования. Это повышает эффективность управленческих решений и снижает вероятность ошибок.

Однако цифровизация требует усиленного внимания к вопросам «кибербезопасности» и «защиты финансовой информации», особенно при передаче данных в облачных системах.

Внедрение международных стандартов финансовой отчетности (МСФО)

Важным направлением развития бухгалтерского учета Казахстана является полная интеграция с международной системой отчетности. МСФО обеспечивают единообразие в представлении финансовых данных, что позволяет казахстанским компаниям быть конкурентоспособными на мировом рынке.

Согласно данным Министерства финансов РК, к 2024 году более 85 % крупных и средних предприятий страны перешли на МСФО. Однако остаются проблемы, связанные с нехваткой специалистов, глубоко владеющих международными стандартами, а также с различиями в налоговом и бухгалтерском законодательстве [1].

Повышение квалификации и профессиональная этика бухгалтеров

Профессионализация бухгалтерской деятельности становится одним из ключевых факторов успеха в условиях глобализации. В Казахстане активно развиваются профессиональные объединения, такие как «Палата аудиторов РК» и «Институт профессиональных бухгалтеров и аудиторов Казахстана (IPBAK)».

Проводятся программы повышения квалификации, сертификации по МСФО и внедряется международная этика бухгалтеров, основанная на принципах «честности», «объективности» и «конфиденциальности».

Однако важной задачей остается подготовка молодых специалистов, владеющих не только традиционными методами учета, но и цифровыми компетенциями.

Перспективы и направления совершенствования

Развитие бухгалтерского учета в Казахстане в ближайшие годы будет определяться следующими направлениями:

- углубление внедрения МСФО и гармонизация с национальными стандартами;
- расширение использования искусственного интеллекта и автоматизации учетных процессов;
- внедрение системы ESG-отчетности (устойчивое развитие);
- совершенствование нормативно-правовой базы учета;
- развитие программ цифрового образования для бухгалтеров.

Эти меры позволят обеспечить прозрачность, надежность и эффективность финансовой информации в Казахстане, а также повысить доверие со стороны международных партнеров [2].

Бухгалтерский учет в Республике Казахстан находится в стадии активного развития под воздействием процессов глобализации и цифровизации. Основные тенденции включают внедрение МСФО, автоматизацию, развитие профессиональных компетенций и формирование новой этики учетной профессии.

Бухгалтерский учет и продолжают трансформироваться под влиянием глобальных технологических, нормативных и экономических изменений. В 2025 году эти области находятся в точке перелома:

- автоматизация процессов;
- применение искусственного интеллекта (ИИ);
- расширение требований к устойчивому развитию (ESG);
- изменение рабочих моделей и роста киберрисков. Понимание этих тенденций важно как для практиков, так и для исследователей [3].

Переход к цифровым решениям и облачным платформам сопровождается повышенными киберрисками. Согласно источникам, атаки на бухгалтерские фирмы с 2020 года выросли в 3 раза. Облачные технологии становятся стандартом: компании все активнее переходят на облачные системы для учета и отчетности. Удаленная и гибридная работа также влияют на модель бухгалтерии и аудита: хотя она может повышать гибкость, существуют риски снижения качества контроля.

Организациям необходимо выстраивать надежные системы защиты: многофакторная аутентификация, шифрование, регулярные аудиты безопасности.

При внедрении облачных решений важно оценивать совместимость с существующими системами и учитывать этап миграции. Для аудита и бухгалтерии важно сбалансировать преимущества удаленной работы и необходимость контроля и обучения новых сотрудников [4].

В перспективе казахстанская система учета должна стать не только инструментом фиксации финансовых фактов, но и стратегическим инструментом управления экономикой, ориентированным на устойчивое развитие и интеграцию в мировое сообщество.

Список использованной литературы

1. Министерство финансов Республики Казахстан. Отчет о внедрении МСФО в организациях Казахстана. - Астана, 2024.

2. Ибраева А.С. Тенденции развития бухгалтерского учета в Казахстане. - Вестник КазЭУ, № 3 (2023).
3. Тулегенов Б.Б. Влияние цифровизации на развитие бухгалтерского учета. - Экономика и бизнес: теория и практика, 2024.
4. Кусаинов Н.А. Глобализация и интеграция бухгалтерского учета Казахстана в мировое экономическое пространство. - Алматы, 2023.

ОӘЖ 336.7:330.59

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ДЕҢГЕЙІН АРТТЫРУДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӘСЕРІ

Ташходжаев Д.М., Рауфов Ш.Г., Әбдірахман Ә.О.
Ғылыми жетекші магистр, аға оқытушы Байкенжеева Д.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматривается современное состояние уровня финансовой грамотности в Казахстане, экономические и социальные эффекты его повышения, а также мероприятия государства и общества, направленные на развитие данного направления.

Summary: This article examines the current state of financial literacy in Kazakhstan, the economic and social effects of its improvement, as well as the initiatives of the government and society aimed at developing this area.

Қазіргі заманғы жаһандану және цифрландыру дәуірінде қоғамның экономикалық тұрақтылығы мен азаматтардың өмір сапасы тікелей олардың қаржылық сауаттылық деңгейіне байланысты. Қаржылық сауаттылық – бұл жеке тұлғаның өз табысы мен шығынын дұрыс жоспарлап, қаржылық ресурстарды тиімді басқару қабілеті.

XXI ғасыр – ақпарат пен цифрлық технологияның ғасыры. Бұл дәуірде әр азаматтың экономикалық тұрақтылығы мен өмір сапасы оның қаржылық сауаттылық деңгейімен тығыз байланысты. Қаржылық сауаттылық – бұл адамның өз табысы мен шығынын тиімді жоспарлау, инвестициялық шешім қабылдау, несиелік тәуекелді бағалау және жеке капиталын басқару қабілеті.

Қаржылық сауаттылық тек жеке адамның емес, тұтас қоғам мен мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуына әсер ететін маңызды факторға айналды. Себебі халықтың қаржылық мәдениеті жоғары болған сайын, ұлттық экономиканың тұрақтылығы артады, көлеңкелі экономика азаяды, жинақтау мен инвестициялау белсенділігі күшейеді [1].

Қазақстанда соңғы жылдары қаржылық сауаттылық мәселесі мемлекеттік деңгейде өзекті бағытқа айналды. Елде цифрлық банкинг, онлайн инвестициялау, криптовалюта және сақтандыру нарығы дамып келе жатқанда, азаматтардың қаржылық мәдениеті жаңа талаптарға сай болуға тиіс.

Қазақстанда қаржылық сауаттылық мәселесі ұлттық деңгейде маңызды әлеуметтік-экономикалық басымдыққа айналып отыр. Себебі елдің қаржы жүйесінің тұрақтылығы, халықтың әл-ауқаты және кедейлік деңгейін төмендету тікелей азаматтардың қаржылық мәдениетіне тәуелді.

Қаржылық сауаттылық — адамның қаржы құралдарын дұрыс пайдалану, жеке және отбасылық бюджетті тиімді жоспарлау, жинақтау, инвестициялау, несиелік және сақтандыру жүйелерін түсіну қабілеті.

Экономистердің пайымдауынша, қаржылық сауатты азаматтар:

- өз табысын ұтымды бөледі;
- артық қарызға жол бермейді;
- жинақ пен инвестицияны теңгерімді жүргізеді;
- қаржылық тәуекелдерді азайтады.

Дүниежүзілік банктің (World Bank) деректеріне сәйкес, қаржылық сауаттылық деңгейі жоғары елдерде экономикалық өсу тұрақтылығы мен әлеуметтік теңдік жоғары болады.

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің 2024 жылғы зерттеуіне сәйкес, ересек тұрғындардың тек 42%-ы өздерін қаржылық сауатты деп санайды. Бұл көрсеткіш дамыған елдермен салыстырғанда төмен (мысалы, Канадада – 68%, Германияда – 66%).

Қаржылық сауаттылықтың төмен болуының негізгі себептері:

1. Қаржы мәдениетінің жеткілікті дамымауы;
2. Мектеп пен ЖОО деңгейінде қаржылық білімнің жүйелі енгізілмеуі;
3. Тұрғындардың көпшілігінің несиелік тәуелділігі;
4. Цифрлық қаржы алаяқтығының өсуі;
5. Жинақтау және инвестициялау мәдениетінің әлсіздігі.

Сонымен бірге соңғы жылдары Қазақстанда бұл бағытта оң өзгерістер байқалады. Мысалы, Ұлттық банк, Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі, және Білім және ғылым министрлігі бірлесіп «Қаржылық сауаттылықты арттырудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасын» жүзеге асырып жатыр [2].

Қаржылық сауаттылықтың жоғарылауы қоғамның әлеуметтік тұрақтылығына айтарлықтай әсер етеді:

- Отбасылық тұрақтылық: Азаматтар табысты дұрыс жоспарлағанда несиелік ауыртпалық азайып, отбасындағы материалдық тұрақтылық артады.
- Кедейлікті төмендету: Қаржылық сауатты адамдар табысының бір бөлігін жинақтап, дағдарыс кезінде өзін қамтамасыз ете алады.
- Әлеуметтік жауапкершілік: Халықтың инвестиция, сақтандыру және салық мәдениетін түсінуі қоғамдағы экономикалық тәртіпті нығайтады.
- Жастардың экономикалық дербестігі: Қаржылық білім алған жастар жеке кәсіп ашуға, инвестиция жасауға және экономикалық бастамалар көтеруге бейім болады.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі мен Қаржы министрлігінің 2023 жылғы есебі бойынша, ел тұрғындарының жалпы қаржылық сауаттылық индексі 57% шамасында. Бұл дамыған елдермен салыстырғанда (OECD орташа деңгейі – 65%) төмен көрсеткіш.

Кесте 1. Қазақстан халқының қаржылық сауаттылық деңгейі (жас және аймақ бойынша, 2023 ж.)

Топтар	Қаржылық сауаттылық деңгейі (%)
18–25 жас	48
26–40 жас	59
41–60 жас	63
60 жастан жоғары	41
Қалалық тұрғындар	61
Ауылдық тұрғындар	49

Кестеден байқалғандай, ауылдық жерлер мен егде жастағы азаматтардың қаржылық білім деңгейі айтарлықтай төмен. Бұл топтарда цифрлық қаржы құралдары мен онлайн-банкингке деген сенім де әлсіз.

Экономикалық тұрғыдан қаржылық сауаттылықтың жоғарылауы:

- ұлттық жинақ деңгейін арттырады;
- қаржы нарығының дамуын ынталандырады;
- инвестициялық белсенділікті күшейтеді;
- мемлекеттік әлеуметтік жүктемені азайтады.

Мысалы, экономикалық зерттеулер көрсеткендей, қаржылық сауатты халық зейнетақы қорларына көбірек үлес қосып, экономикалық белсенділікті арттырады.

Қазақстандағы банк секторында жеке салымдардың артуы (2023 жылы +17%) да азаматтардың қаржы мәдениетінің жақсаруымен тікелей байланысты.

Қаржылық сауаттылықты дамытуда шешімін таппаған мәселелер де бар:

- Азаматтардың пассивті қаржылық мінез-құлқы;
- Ауылдық аймақтарда ақпаратқа қолжетімділіктің төмендігі;
- Қаржы өнімдерінің күрделілігі мен сенімсіздігі;
- Цифрлық алаяқтық пен фишинг қауіптері.

Осыған байланысты, қаржылық білім беруді цифрлық қауіпсіздік мәдениетімен ұштастыру өзекті болып отыр.

Қазақстанда бұл бағытта айтарлықтай қадамдар жасалуда, алайда халықтың басым бөлігі әлі де қаржылық білімге мұқтаж.

Қаржылық мәдениетті арттыру арқылы:

- халықтың әл-ауқаты өседі;
- экономикалық тәуелсіздік қалыптасады;
- банк жүйесіне сенім артады;
- инвестициялық белсенділік күшейеді.

Сондықтан қаржылық сауаттылықты арттыру — мемлекеттің ұзақ мерзімді әлеуметтік тұрақтылығы мен экономикалық қауіпсіздігінің маңызды шарты [3].

Мемлекет тарапынан бірнеше маңызды бағдарлама жүзеге асуда:

- «Қаржылық сауаттылықты арттыру тұжырымдамасы (2020–2025 жж.)»;
- Ұлттық Банктің «Тиімді қаржылық шешімдер мектебі» жобасы;
- Білім беру ұйымдарындағы қаржылық сауаттылық курстары (мысалы, Назарбаев Университеті мен Қаржы академиясында).

Жалпы алғанда, Қазақстанда қаржылық сауаттылықты арттыру – экономикалық өсім мен әлеуметтік тұрақтылықтың маңызды тетігі.

Қаржылық сауаттылық – тек жеке тұлғаның табыс құралы емес, ол ұлттық экономиканың тұрақтылығы мен қоғамның әлеуметтік дамуының негізі. Қазақстанда бұл бағыттағы мемлекеттік және қоғамдық бастамалар оң нәтиже беріп келеді. Дегенмен, білім беру мен ақпараттық саясатты жетілдіру арқылы халықтың қаржылық мәдениетін жаңа деңгейге көтеру қажет. Қаржылық мәдениеттің дамуы азаматтардың экономикалық мінез-құлқын өзгертеді, борыштық тәуекелдерді азайтады және ұлттық экономиканың тиімділігін арттырады.

Қаржылық сауатты азамат – экономикалық қауіпсіздіктің тірегі, ал қаржылық сауатты қоғам – әлеуметтік әділеттіліктің кепілі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі. «Қаржылық сауаттылықты арттыру тұжырымдамасы (2020–2025 жылдарға арналған)». – Астана, 2020.
2. Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі. «Қазақстан азаматтарының қаржылық мәдениетін дамыту жөніндегі ұлттық бағдарлама». – Астана, 2021.
3. Сатыбалдиева, А. М. Қаржылық сауаттылық – экономикалық тұрақтылық кепілі. // Экономика және басқару. – 2022. – №4. – 35–42 б.
4. Ермекова, Г. Т. Жеке тұлғалардың қаржылық мінез-құлқы және оны жетілдіру жолдары. // Қаржы-қаражат. – 2021. – №2. – 48–56 б.

ОӘЖ 658.8:004.8

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕН НЕЙРОМАРКЕТИНГ: БАСҚАРУДАҒЫ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕР

Тәжібай К.Б., Арапбай Н.С., Тойбекова А.Р.

Ғылыми жетекші магистр, аға оқытушы Байкенжеева Д.Б.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматривается взаимное влияние искусственного интеллекта и нейромаркетинга на современную систему управления, а также их новые возможности в повышении качества управленческих решений и прогнозировании потребительского поведения.

Summary: This article examines the interrelation between artificial intelligence and neuromarketing in the modern management system, as well as their new opportunities for improving the quality of managerial decision-making and predicting consumer behavior.

Қазіргі заманда цифрлық технологиялар қарқынды дамып, бизнес пен басқару жүйесінде түбегейлі өзгерістер орын алуда. Әсіресе, жасанды

интеллект (ЖИ) пен нейромаркетингтің дамуы ұйымдардың стратегиялық шешім қабылдау тәсілдерін түбегейлі өзгертті.

Бүгінгі таңда компаниялардың басты мақсаты – тұтынушы мінез-құлқын терең талдау арқылы нарықтағы сұранысты дәл болжау және тиімді басқару шешімдерін қабылдау. Бұл үдерісте жасанды интеллект пен нейробиология негізіндегі маркетингтік зерттеулер маңызды рөл атқарады.

Жасанды интеллект ұғымы алғаш рет 1956 жылы Дартмут конференциясында Джон Маккарти, Марвин Минский және Клод Шеннон еңбектерінде қолданылды. Бастапқыда ол тек алгоритмдік есептеу жүйелерімен байланысты болса, қазір ол машиналық оқыту (machine learning), нейрондық желілер, үлкен деректерді өңдеу (Big Data) және когнитивті жүйелер салаларын біріктіретін кешенді ғылымға айналды.

ЖИ-дің теориялық негізі – адам ойлау қабілетін модельдеу, яғни деректер арқылы жүйенің өздігінен үйрену және болжау жасау қабілеті. Қазіргі таңда менеджментте ЖИ алгоритмдері шешім қабылдауды автоматтандыру, үрдістерді оңтайландыру және тәуекелді азайту үшін кеңінен қолданылады [1].

Нейромаркетинг – тұтынушылардың шешім қабылдау механизмдерін нейрофизиологиялық әдістер (ЭЭГ, көз қозғалысын бақылау, эмоциялық реакцияларды талдау) арқылы зерттейтін бағыт.

Бұл тәсіл дәстүрлі сауалнама мен фокус-топ әдістерінен гөрі объективті әрі дәл нәтижелер береді.

Нейромаркетингтің негізгі міндеттері:

- тұтынушы эмоцияларын анықтау;
- жарнаманың әсерін өлшеу;
- брендке деген сенім мен қызығушылық деңгейін бағалау;
- сатып алу шешіміне әсер ететін бейсаналық факторларды анықтау.

Мысалы, Coca-Cola және Pepsi компаниялары нейромаркетинг әдістерін қолдана отырып, жарнама материалдарының эмоционалдық әсерін зерттеген. Нәтижесінде, тұтынушылардың эмоционалдық жауабы бренд таңдауына тікелей ықпал ететіні дәлелденді.

ЖИ мен нейромаркетингтің бірігуі басқару жүйесіне жаңа сапа енгізді. Бұл екі бағыттың синтезі маркетингтік шешімдерді автоматтандырып қана қоймай, тұтынушы тәжірибесін (customer experience) терең түсінуге мүмкіндік береді [2].

Интеграцияның негізгі артықшылықтары:

1. Тұтынушы мінез-құлқын болжау – нейро деректер мен ЖИ алгоритмдерін біріктіру арқылы сатып алу шешімдерінің ықтимал сценарийлерін модельдеу.

2. Эмоциялық талдау – әлеуметтік желілердегі пікірлерді өңдеу арқылы клиенттердің эмоциялық реакцияларын автоматты түрде анықтау.

3. Жарнаманы оңтайландыру – бейнежарнама мен визуалды контентті тестілеуде көз қозғалысын бақылау мен жасанды интеллект талдауын қатар қолдану.

4. Нарық сегменттеуін жетілдіру – классикалық демографиялық критерийлермен қатар нейропсихологиялық деректерді ескеру.

Осының нәтижесінде, ұйым менеджерлері маркетингтік науқанның тиімділігін арттырып, ресурстарды неғұрлым ұтымды бөлуге мүмкіндік алады.

Басқару жүйесінде жасанды интеллект келесі бағыттарда қолданылады:

1. Стратегиялық жоспарлау: Нарық тенденцияларын болжау және ұйым стратегиясын бейімдеу. Мысалы, McKinsey компаниясы 2024 жылғы зерттеуінде ЖИ қолданатын ұйымдар табыстылықты 20–30% арттырғанын көрсеткен.

2. Маркетинг және сату: Клиенттердің сатып алу мінез-құлқын талдау, өнім ұсынысын автоматтандыру.

3. HR-менеджмент: Кандидаттарды таңдау және персоналды бағалау жүйелерінде қолдану.

4. Қаржылық талдау: Қаржы тәуекелдерін болжау, инвестициялық шешімдерді оңтайландыру

Жасанды интеллект пен нейромаркетингті басқару тәжірибесіне енгізу көптеген жаңа мүмкіндіктер ашады:

- деректерге негізделген стратегиялық шешім қабылдау;
- тұтынушылармен коммуникацияны жекешелендіру;
- маркетинг шығындарын оңтайландыру;
- нарықтағы трендтерді жылдам болжау.

Сонымен қатар, белгілі бір тәуекелдер мен шектеулер де бар:

- дербес деректерді қорғау мәселесі;
- этикалық нормаларды сақтау қажеттілігі;
- алгоритмдердің қателігі немесе манипуляциялық әсер ықтималдығы.

Сондықтан жасанды интеллект пен нейромаркетингті енгізуде этикалық және құқықтық реттеу тетіктерін жетілдіру маңызды.

ЖИ нейромаркетингтегі үлкен деректерді өңдеуді автоматтандырады:

- эмоциялық реакцияларды машиналық оқыту арқылы жіктеу;
- тұтынушының визуалды назарын талдау;
- сатып алу ықтималдығын болжау.

Мысалы, Google мен IBM компаниялары нейромаркетингтік деректерді өңдеуде AI Vision жүйесін қолданады, ол адам эмоциясын нақты анықтап, жарнама тиімділігін арттырады.

1-кесте. ЖИ мен нейромаркетинг интеграциясының басқарудағы артықшылықтары

Артықшылық	Сипаттамасы
Нарық болжамының нақтылығы	Big Data және нейродеректерді біріктіру арқылы тұтынушы мінез-құлқын болжау
Шешім қабылдау жылдамдығы	Автоматтандырылған аналитикалық модельдер
Персонализация	Клиентке жеке ұсыныс жасау жүйелері
Инновациялық басқару	Интеллектуалды жүйелер негізіндегі маркетинг стратегиялары

Жасанды интеллект пен нейромаркетинг қазіргі заманғы басқару жүйесінің ажырамас бөлігіне айналып келеді. Бұл технологиялар ұйымдарға тұтынушыны тереңірек түсінуге, нарықтағы мінез-құлықты дәл болжауға және басқару тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді [3].

Алайда олардың табысты қолданылуы үшін мамандардың цифрлық сауаттылығын арттыру, деректер қауіпсіздігін қамтамасыз ету және этикалық стандарттарды сақтау аса маңызды. Болашақта жасанды интеллект пен нейротехнологиялар басқару мәдениетін түбегейлі өзгертіп, интеллектуалды менеджменттің жаңа дәуірін қалыптастырады.

Жасанды интеллект пен нейромаркетингтің синергиясы басқару мәдениетінің жаңа моделін қалыптастырады. Бұл бағыт ұйымдарға тұтынушыны терең түсінуге, стратегияларды нақтылауға және нарықтағы өзгерістерге тез бейімделуге мүмкіндік береді. Технологияны этикалық және ғылыми тұрғыда қолдану арқылы болашақта интеллектуалды басқару жүйесіне көшу жүзеге аспақ.

Пайдаланылған әдебиет тізімі

1. Қожахметова А., Сүлейменова Г. Цифрлық экономика және басқарудағы инновациялар. – Алматы: Экономика, 2023.
2. Сейтқасымов Г.С. Маркетинг негіздері. – Астана: Фолиант, 2022.
3. ҚР Цифрлық даму министрлігінің ресми материалдары (2024).

331.101.26

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА НА ПРЕДПРИЯТИИ «ОАО КОМИНТЕРН»

В.С. Ткачёв

УО «Гомельский Государственный университет имени Франциска Скорины»,
г. Гомель, Беларусь.

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы развития человеческого капитала на предприятии ОАО «Коминтерн» и ключевые факторы, влияющие на его формирование. На основе анализа показано, что существующая система управления человеческим капиталом характеризуется низкой эффективностью и недостаточными инвестициями. Предложены мероприятия для решения указанных проблем.

Summary: This article examines the challenges of human capital evolution at JSC «Comintern» and the key factors influencing its development. The analysis demonstrates that the current human capital management system is characterized by low efficiency and insufficient investment. Measures to address these issues are proposed.

Основной целью деятельности предприятия является получение прибыли и ее долгосрочный рост в динамике. Для увеличения прибыли как следствия эффективной деятельности предприятие может развиваться в двух направлениях: улучшать потребительские свойства товара за счет использования в процессе производства дорогостоящих материалов и современных технологий, что несомненно приведет к повышению

себестоимости продукта и росту цены на него, другой вариант – постепенно снижать себестоимость товара за счет ресурсов и возможностей предприятия, оставляя цену продукта на прежнем уровне. Со стороны предприятия снижение себестоимости товара может быть достигнуто за счет повышения квалификации работников, роста производительности труда, уменьшения брака в производстве, внедрения новых технологий для производства товаров. Следовательно, предприятию необходимо способствовать накоплению и развитию человеческого капитала своих сотрудников путем осуществления инвестиций в него.

На основе анализа элементов развития человеческого капитала организации ОАО «Коминтерн» установлена низкая эффективность его использования, что подтверждается наличием ряда проблем:

1. Высокая доля численности работников от 31 года до пенсионного возраста (71,7 %) по сравнению с работниками от 17 лет до 31 года (17,6 %). Сохранение данных пропорций в последующем приведет к росту расходов на медицинское обслуживание, страховых выплат и компенсаций, а также снижению продуктивности сотрудников старшего возраста в связи с монотонным характером работы.

2. Большую долю работников на предприятии ОАО «Коминтерн» составляют женщины. Так, в 2022 году их численность составляла 785 человек или 90,12 % от всего персонала, в 2023 году – 790 человек или 89,87 %. Из них в отпуске по беременности и родам, по уходу за ребенком до достижения им возраста трех лет в 2022 году были 63 человека или 7,23 % от среднесписочной численности персонала, в 2023 году – 70 человек или 7,96 % от среднесписочной численности персонала. Следовательно, предприятие обязано организовать условия труда подходящие для данной категории работников в форме снижения нагрузки, ограничения ночных смен, предоставления дополнительных социальных пакетов и т.д.

3. Коэффициент использования максимально возможного времени в 2022 году составляет 81,08 % в 2023 году 80,55 %. Это означает, что ОАО «Коминтерн» должен правильно организовать производственный процесс для увеличения числа отработанного времени.

4. Соотношение роста производительности труда и роста фонда оплаты труда носит негативный характер.

Человеческий капитал можно увеличивать путем инвестирования средств в развитие персонала ради повышения эффективности деятельности предприятия и соответственно экономической прибыли. Следовательно, если персонал будет работать и решать проблемы эффективнее, чем раньше, это даст преимущество в издержках и будет способствовать повышению конкурентоспособности предприятия на рынке [1].

Выделим факторы, влияющие на развитие человеческого капитала:

- квалификация, профессиональная подготовка и личные качества работника;
- уровень здоровья персонала;

- уровень удовлетворенности персонала условиями труда;
- формирование интеллектуального капитала.

Чем выше каждый из показателей, тем выше человеческий капитал. Соответственно, увеличить человеческий капитал можно путем материальных вложений в улучшение каждого из этих показателей.

В ходе анализа факторов, формирующих человеческий капитал ОАО «Коминтерн», были выявлены недочеты в системе управления персоналом на предприятии. Установлены недостаточность инвестиционных вложений в уровень здоровья и квалификации работников и незаинтересованность предприятия в развитии интеллектуального капитала работников. Увеличение только одного фактора не приводит к целостному увеличению человеческого капитала, поэтому необходимо предложить рекомендации, которые позволят ОАО «Коминтерн» комплексно увеличить человеческий капитал для повышения производительности труда, прибыли и эффективной деятельности всего предприятия.

Требуется разработать систему управления человеческим капиталом, что будет являться стратегической функцией предприятия. Это направление предполагает разработку кадровой стратегии, подбор персонала, исходя из философии компании, минимизацию трудовых споров и создание комфортных условий труда на рабочем месте. Другими словами, предприятию требуется квалифицированный специалист по кадрам, который будет формировать и эффективно использовать человеческий капитал [2].

Реализация рекомендаций по привлечению специалиста по кадрам и выполнение им всех поставленных функций поможет создать в ОАО «Коминтерн» следующие положительные аспекты:

- улучшение методов адаптации новых сотрудников с применением системы наставничества, проведением мероприятий по сплочению коллектива, что позволит им быстрее привыкнуть к работе, влиться в коллектив и уменьшит вероятность их ухода в другую организацию;
- премирование по результатам работы, вознаграждение за выполнение плана производства;
- привлечение молодых сотрудников;
- применение современной техники и технологий, улучшение качества инфраструктуры (зона обеда и отдыха), обеспечение необходимой спецодеждой и спецобувью, доставка служебным транспортом;
- выявление причин, вызвавших увольнение сотрудников, и их статистический учет по всем уволившимся работникам;
- поддержание инициативности персонала в вопросах рабочего процесса;
- увеличение инвестиций в обучение и повышение квалификации персонала [3].

Оценим в таблице 1 расходы на реализацию приведенных выше рекомендаций по увеличению человеческого капитала, с целью повышения эффективности деятельности предприятия.

Таблица 1 – Оценка экономической эффективности основных предложенных рекомендаций

Рекомендация	Затраты на реализацию, тыс. руб.
Стимулирование труда	27
Увеличение инвестиций в обучение и повышение квалификации персонала.	50
Прохождение сотрудниками мед. осмотров	25
Предоставление путевок в оздоровительные санаторно-курортные учреждения	16
Улучшение условий труда	25
Итого	224,6

$$З_{\text{на реал.реком}} = 27 + 50 + 25 + 16 + 25 = 224,6 \quad (1)$$

Реализация данных рекомендаций способна принести ОАО «Коминтерн» следующие изменения, представленные в таблице 2.

Таблица 2 – Предполагаемые изменения показателей после реализации рекомендаций по повышению человеческого капитала

Показатель	2023 год	Предполагаемое изменение	Результат
Производительность труда, тыс. руб.	32,92	увеличение на 4%	34,23
Среднемесячная заработная плата, руб.	1370,2	Увеличение на 4%	1424,88
Расходы на реализацию продукции, тыс. руб.	944	увеличение на 3%	972,32
Прибыль от реализации продукции, тыс. руб.	2 649	увеличение на 6%	2807,94

Рассчитаем ожидаемую экономическую эффективность деятельности предприятия после реализации рекомендаций по повышению человеческого капитала ОАО «Коминтерн».

$$ОкЗ = \frac{Пр_{\text{реал.}}}{Р_{\text{реал.}}} \quad (2)$$

Ожидаемая окупаемость затрат составит 2,89, это означает, что на каждый рубль вложенных средств, предприятие получит 2,89 рубля. Окупаемость затрат в 2023 году составила 2,8 – это на 3,13% меньше, чем окупаемость затрат после исполнения рекомендаций.

Рассчитаем коэффициент общей экономической эффективности предлагаемых мероприятий (капиталоотдача).

$$\Xi_o = \frac{\Delta\P}{K} \quad (3)$$

Капитальные вложения считаются экономически обоснованными, если рассчитанный коэффициент общей эффективности равен нормативному значению (0,15) или превышает его. Капиталоотдача ОАО «Коминтерн» после исполнения рекомендаций составляет 0,71 и превышает нормативное значение, следовательно, рекомендованные мероприятия можно считать экономически обоснованными.

Список использованной литературы

1. Беккер Г. С. Человеческий капитал: теоретический и эмпирический анализ. Москва: ГУ ВШЭ, 2003. – 412 с.
2. Друкер П. Ф. Эффективное управление. Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2012. – 224 с.
3. Синянская Е. Р. Управление человеческим капиталом организации: курс лекций. Екатеринбург: УрФУ, 2014. – 64 с.

ЭОЖ 657.6

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АУДИТ ИНСТИТУТЫН ДАМУ

Тлеуова А.А.

Ғылыми жетекші: магистр, аға оқытушы Танабаева Г.Т.
Шымкент университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме Мир современной экономики и бизнеса претерпевает устойчивые изменения и процессы развития. Это, в свою очередь, повышает значимость финансовой отчетности и механизмов контроля, обеспечивающих ее качество. Отрасль аудита продолжает развиваться, ориентируясь на эти изменения и отвечая новым требованиям. Международный институт аудита-это основная структура, которая играет важную роль в вопросах гармонизации стандартов аудита в мире, повышения качества аудита и управления международной финансовой отчетностью. Особенно при развитии глобальной бизнес-среды и интеграции финансовых рынков возрастает роль международного аудита. В данной статье рассматривается развитие международного института аудита, его деятельность в настоящее время, проблемы и перспективы развития.

Summary The modern economy and business world are undergoing constant changes and development processes. This, in turn, increases the importance of financial statements and control mechanisms that ensure their quality. The audit industry continues to adapt to these changes and develop aimed at meeting new requirements. The international audit Institute is a key structure that plays an important role in harmonizing auditing standards in the world, improving the quality of auditing, and managing international financial statements. Especially with the development of the

global business environment and the integration of financial markets, the role of international audit is increasing. This article discusses the development of the international audit institute, its current activities, problems and development prospects.

Аудит — бұл қаржылық есептілікті тәуелсіз тексеру және ұйымдардың қаржылық жағдайы туралы объективті пікір қалыптастыру үдерісі. Оның мақсаты — қаржылық есептіліктің дұрыс болуын, заңдылығын, ашықтығын және ұйымның қаржылық нәтижелерін шынайы көрсетуін қамтамасыз ету. Бұл процесс тәуелсіз аудит жүргізушілердің немесе аудит ұйымдарының көмегімен жүзеге асырылады.

Халықаралық аудит институты (International Auditing and Assurance Standards Board - IAASB) — бұл аудитті және қаржылық есептілікті тексеру жөніндегі халықаралық стандарттарды әзірлейтін, оларды үйлестіретін және жақсартатын әлемдік деңгейдегі ұйым. IAASB дүниежүзілік аудит стандарттарын қалыптастыру арқылы барлық елдерде аудиттің біркелкі сапасын қамтамасыз етуге, аудиторлардың жұмысын реттеуге және қаржылық есептіліктің ашықтығын арттыруға бағытталған [1].

Халықаралық аудит институтының маңызы бірнеше аспектілерден көрінеді:

- **Қаржылық есептіліктің сапасын арттыру.** Халықаралық стандарттарды қолдану ұйымдардың қаржылық есептілігінің шынайылығын және ашықтығын қамтамасыз етеді, бұл инвесторларға сенімділік береді.

- **Глобализация және халықаралық сауда.** Халықаралық аудит стандарттары әлемнің әртүрлі елдеріндегі компаниялардың біркелкі аудит жүргізуін қамтамасыз етіп, халықаралық деңгейде есептілік пен қаржылық басқару мәселелерін шешуге ықпал етеді.

- **Аудит сапасын бақылау.** IAASB әлем бойынша аудит жүргізушілердің кәсіби стандарттарын жетілдіруге ықпал етеді, аудиторлық қателіктер мен алаяқтықтардың алдын алу үшін халықаралық деңгейде бақылауды қамтамасыз етеді.

Халықаралық аудит институтының қазіргі қызметі

IAASB қызметі халықаралық аудит стандарттарын әзірлеумен ғана шектелмейді. Ол сонымен бірге кәсіби аудитшілердің білімін жетілдіру, халықаралық аудитті стандарттау және аудитке қатысты заңнамаларды реттеу сияқты міндеттерді де қамтиды. IAASB-нің негізгі міндеттері:

- **Аудит стандарттарын әзірлеу.** IAASB әлемдегі түрлі экономикалық жағдайлар мен қаржылық жүйелерді ескере отырып, халықаралық аудит стандарттарын қалыптастырады. Бұл стандарттар қаржылық есептіліктің адалдығын қамтамасыз етеді және түрлі елдерде үйлестірілген аудит жүргізуге мүмкіндік береді.

- **Тренинг және білім беру.** Халықаралық аудит институты аудит мамандарына жоғары білікті қызмет көрсету үшін қажетті білім мен дағдыларды береді. Ол аудиторлардың кәсіби деңгейін арттыру мақсатында түрлі оқу бағдарламалары мен курстар ұйымдастырады.

- **Аудит саласындағы инновациялар.** Қазіргі кезде технологиялар мен ақпараттық жүйелердің дамуымен бірге аудит процесі де өзгеріп келеді. IAASB жаңа технологиялар мен инновацияларды енгізу арқылы аудиттің тиімділігін арттыруға тырысады. Мысалы, автоматтандырылған аудит құралдары мен аналитикалық бағдарламалар кеңінен қолданысқа енгізілуде [2].

3. Халықаралық аудит институтын дамытудағы негізгі мәселелер

Халықаралық аудит институтының дамуы барысында көптеген мәселелер туындайды. Бұл мәселелер аудиторлық қызметтің сапасын арттыруға, қаржылық есептілікті тексеру үрдісін жетілдіруге, сондай-ақ елдер арасындағы аудит стандарттарының үйлесімділігін қамтамасыз етуге бағытталған.

Әлемнің әртүрлі елдерінде қаржылық есептілік пен аудитке қатысты заңнамалар мен стандарттар әр түрлі. Әр елдің өзіндік ерекшеліктері мен экономикалық жағдайларын ескере отырып, аудит стандарттары қалыптасады. Бұл өз кезегінде халықаралық бизнестің тиімді жүргізілуіне, инвесторлар мен қаржылық мекемелердің шешімдер қабылдауына кедергі болуы мүмкін. Халықаралық аудит институтының басты міндеті — елдер арасындағы стандарттарды үйлестіру, олардың арасындағы айырмашылықтарды азайту және біртұтас халықаралық аудит жүйесін құру.

Қазіргі уақытта ақпараттық технологиялар мен деректерді өңдеу әдістерінің дамуы аудит саласына да елеулі ықпал етіп отыр. Аудит процесін автоматтандыру, жасанды интеллект пен мәліметтерді өңдеу жүйелерін қолдану аудиторларға жұмысын жеңілдетуге және тексерудің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. IAASB жаңа технологияларды енгізу арқылы аудит процесін жетілдіруге, кәсіптік стандарттар мен алаяқтықтардың алдын алуға тырысады. Бұл үрдістің дамуы кәсіби мамандардан жаңа білім мен дағдыларды талап етеді.

Әлемдік экономиканың тұрақсыздығы, қаржылық дағдарыстар мен нарықтық өзгерістер аудит институтының жұмысында қиындықтар туғызады. Аудиторлар экономикалық дағдарыс кезеңдерінде ұйымдардың қаржылық жағдайын тексеру барысында қосымша қиындықтарға тап болады. Мұндай жағдайларда аудит стандарттарын қайта қарау және дағдарыс кезеңінде нақты шаралар қабылдау қажет.

4. Халықаралық аудит институтын дамыту перспективалары

Халықаралық аудит институтының дамуы қазіргі жаһанданудың басты шарттарына сай болуы тиіс. Халықаралық аудит стандарттарын нығайту, ақпараттық технологияларды енгізу, білім беру бағдарламаларын жетілдіру және аудиттің барлық тараптарының жұмысын жақсарту қажет.

IAASB-нің негізгі міндеті — әлемдік аудит стандарттарын одан әрі дамыту және оларды халықаралық деңгейде үйлестіру. Бұл біртұтас қаржылық есептілік жүйесін құруға мүмкіндік береді, сондай-ақ әртүрлі елдер мен нарықтар арасында ұйымдардың есептілігін салыстыруға оңай мүмкіндік туғызады [3].

Аудит саласында цифрлық технологияларды енгізу одан әрі дамуда. Халықаралық аудит институты деректерді талдау, автоматтандырылған аудит

құралдары мен жасанды интеллект сияқты жаңа технологияларды енгізу арқылы аудит процесінің тиімділігін арттыруды көздейді.

Халықаралық аудит институты аудиторларды кәсіби деңгейде жанартылған біліммен қамтамасыз ету үшін үздіксіз білім беру мен тренингтер ұйымдастыруды жалғастыруда. Бұл жаңа технологиялар мен әдістерді меңгерген жоғары білікті аудит мамандарының болуына мүмкіндік береді.

Халықаралық аудит институтының дамуы қаржылық есептіліктің сапасын арттыру, аудиттің тиімділігін қамтамасыз ету және халықаралық деңгейде аудит стандарттарын үйлестіру бойынша маңызды рөл атқарады. Халықаралық аудит саласының тұрақты дамуы үшін жаңа технологияларды енгізу, білім беру мен кәсіби даму жүйесін жақсарту, сондай-ақ стандарттардың біркелкілігін қамтамасыз ету қажет. Аудиттің болашағы халықаралық ынтымақтастық пен инновацияларға негізделген болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Андреев, В. Д. Комплексный аудит экономической безопасности хозяйствующих субъектов : учебное пособие и практикум / В. Д. Андреев. – Москва : Магистр : ИНФРА-М, 2024. – 392 с.
2. Арабян, К. К. Российский аудит и его роль в формировании новой парадигмы : монография / К. К. Арабян. – Москва : Первое экономическое издательство, 2021. – 76 с.
3. Аудит : учебник для бакалавров / А. Е. Суглобов, Б. Т. Жарылгасова, В. Ю. Савин [и др.] ; под ред. д. э. н., проф. А. Е. Суглобова. – 5-е изд., перераб. и доп. – Москва : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2022. – 373 с.

ӘӨЖ 336.61

КОМПАНИЯЛАРДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРІНЕ ESG ФАКТОРЛАРЫНЫҢ ӘСЕРІ

Тоғайбеков С.Р., Акмалов Э.С., Орынбек С.Б.
Ғылыми жетекші – магистр, аға оқытушы Кейкова Ж.К.
«Мирас» университеті, Шымкент қаласы

Резюме. В последнее десятилетие в сферах управления коммерческой организацией и принятия инвестиционных решений активно развивается парадигма ESG (Environmental – охрана окружающей среды; Social – социальная ответственность; Governance – корпоративное управление). Статья посвящена оценке влияния ESG-факторов на финансовое состояние и инвестиционную привлекательность казахстанских публичных компаний.

Summary. In the last decade, the ESG (environmental, social, governance) paradigm has been actively developing in commercial organization management and investment decision-making. The article examines the impact of ESG factors on the financial state and investment attractiveness of Russian public companies. The concepts of sustainable development and corporate governance constitute the theoretical framework of the research. To analyze the impact of ESG factors on the financial state and investment attractiveness of Kazakh public companies, we used multiple linear regression models using the least squares method.

В последние годы экологические, социальные и управленческие факторы (ESG - Environmental, Social, Governance) приобрели ключ значение в стратегии устойчивого развития компаний. Инвесторы, регуляторы и потребители всё чаще ориентируется на ESG-рейтинги при принятии решений.

ESG-факторы становятся механизмом создания нематериальной стоимости и могут напрямую влиять на такие финансовые метрики, как рентабельность активов (ROA), рентабельность собственного капитала (ROE), стоимость капитала (WACC), кредитные рейтинги.

Экологическая составляющая ESG-факторов в РК приобретает всё большее значение на фоне международных обязательств страны по сокращению углеродного следа, переходу к зелёной энергетике и повышению экологической прозрачности бизнеса. На государственном уровне ключевую роль играет Министерство экологии и природных ресурсов РК, а также Мин энергетики, которые формируют нормативную базу, стратегии и целевые программы. Основным документом в этой сфере является Концепция перехода РК к зеленой экономике до 2050 года, принятая в 2013 году.

Основные цели:

- сокращение выбросов парниковых газов на 15% к 2030 году;
- увеличение доли ВИЭ до 15% к 2030 году и 50% — к 2050 году;
- повышение энергоэффективности в промышленных секторах.

Компании, перешедшие на более экологически чистые технологии, получают налог льготы и приоритет при распределении "зелёного" финансирования. Например, группа компаний ERG инвестировала в модернизацию очистных сооружений на предприятиях в Павлодарской области, что позволило сократить расходы на оплату эколог штрафов на 27% в 2024 году. Годовой выпуск зелёных кредитов и облигаций стабильно превышает 200 млрд тенге, при этом объёмы продолжают расти ежегодно.

-Halyk Bank и БРК выступают ключевыми эмитентами: размещение облигаций на 20 млрд тг и 100 млрд тг соответственно демонстрирует доверие к ESG-инструментам.

-Итоговая стоимость уже реализованных устойчивых проектов с поддержкой AIFC превышает \$650 млн, а общий объём рынка достиг \$1,69 млрд.

Финансирование зеленой экономики в Казахстане - не просто тренд, а необходимость в условиях климатических вызовов и энергетического перехода. Переход к «зеленой экономике» должен стать совместной задачей гос-ва, бизнеса, фининститутов и общества.

Социальные аспекты ESG охватывают широкий спектр тем - от условий труда и равенства до вклада в развитие местных сообществ. В РК в 2024 году, компании, внедрившие программы внутреннего обучения и корпоративного благополучия, зафиксировали снижение текучести персонала на 15–25%. 62% потребителей доверяют брендам, которые публично декларируют социальную миссию. Это отражается на лояльности клиентов и повторных продажах.

Пример: Kaspi.kz благодаря социальной программе по цифровой грамотности в регионах повысил охват новых пользователей на 12% в течение полугода.

Компонент G ESG-фреймворка охватывает систему управления компанией, прозрачность, подотчётность, антикоррупционные меры и этические стандарты. Компании с сильной системой внутреннего контроля и антикоррупционными мерами сталкиваются с меньшими юр и регуляторными рисками. Пример: в 2024 году "Казпочта", внедрив международные стандарты внутреннего аудита и электронную платформу раскрытия нарушений, сократила внутренние расследования и претензии от контролирующих органов на 30% по сравнению с 2022 годом. Компании с независимым советом директоров имеют более высокие мультипликаторы оценки- в среднем на 22% выше, чем у аналогов с концентрацией власти у акционеров.

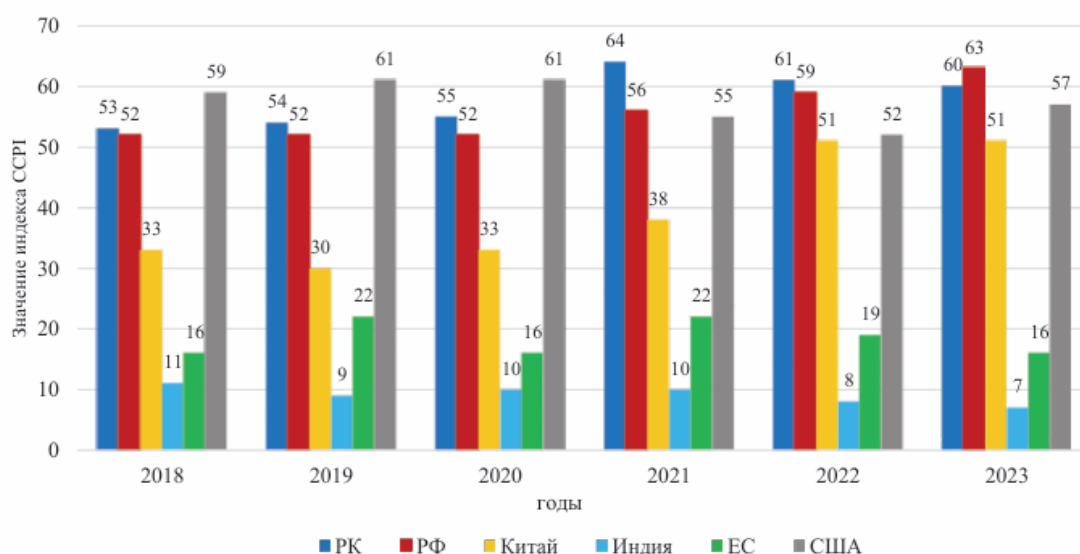

Рисунок 1. Динамика индекса ССРІ, 2018-2023 гг.

На рисунке 1 приведена динамика мест Республики Казахстан в рейтинге ССРІ в сопоставлении с США, Российской Федерацией и Китаем, то есть со странами, имеющими, как и Казахстан, высокий ресурсный потенциал, а также с такими странами, как Индия и страны ЕС.

На протяжении последних 6 лет Казахстан постоянно уступал выбранным для сравнения странам по индексу ССРІ за исключением 2023 года, когда Россия ухудшила свои позиции по сравнению с 2022 годом, переместившись с 59 на 63 место. Столь низкий рейтинг Казахстана (60 место) обусловлен очень низким рейтингом по выбросам парниковых газов (59 место) и использованию энергии (62 место), а также низким рейтингом по использованию возобновляемых источников энергии (42 место) и климатической политике (51 место).

Не менее информативным является и показатель устойчивого развития – индекс SDG, еще одним названием которого является индекс ЦУР. Динамика этого показателя представлена на рисунке 4. С помощью SDG индекса осуществляется ранжирование практически всех стран-членов ООН по степени приближения их к достижению целей устойчивого развития. Оценка

производится по 100-балльной шкале. Ориентиром служит достижение целей 2030 года.

Несмотря на общую положительную корреляцию, влияние ESG-факторов на финансовые показатели не всегда однозначно. Возможны краткосрочные издержки, риск «зелёного камуфляжа» и сложности стандартизации отчётности. Влияние ESG-факторов на финансовые показатели компаний становится всё более существенным и системным.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1.AIFC (2017). Strategy for ensuring the regional leadership of the MFC in the field of green finance until 2025. [updated March 25, 2023; cited March 30, 2023]. Available at: [https://gfc.aifc.kz/uploads/GFC_Strategy%20of%20the%20AIFC%20regional%20leadership%20in%20GF%20until%20the%20year%202025%20\(2\)%20rus.pdf](https://gfc.aifc.kz/uploads/GFC_Strategy%20of%20the%20AIFC%20regional%20leadership%20in%20GF%20until%20the%20year%202025%20(2)%20rus.pdf)

2.Boffo, R., & Patalano, R. (2020). ESG investing: practices, progress and challenges. Éditions OCDE, Paris.

3. Bureau of National Statistics (2022). [cited March 30, 2023]. Available at: [https://stat.gov.kz/DAMU_Annual_Report_\(2019\).Sustainable_business_-_sustainable_regions.The_main_events_of_the_year.\[cited_March_30,_2023\].Available_at:_https://damu.kz/upload/iblock/de7/Damu_AR_2019_RU_electric.pdf](https://stat.gov.kz/DAMU_Annual_Report_(2019).Sustainable_business_-_sustainable_regions.The_main_events_of_the_year.[cited_March_30,_2023].Available_at:_https://damu.kz/upload/iblock/de7/Damu_AR_2019_RU_electric.pdf) (In Russ.)

4.Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan (2021). On introducing amendments and additions to the resolutions of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 24, 2019 No. 968 “On approval of the State program for business support and development “Business Road Map 2025” dated October 13, 2021 No. 736. [cited March 30, 2023]. Available at: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36813181 (In Russ.)

ӘОЖ 658.7:658.14/.17

ӨНДІРІСТІК КӘСІПОРЫНДАРДЫ САТЫП АЛУДА КАТЕГОРИЯЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІ ҚОЛДАНУ

Тойметова М.П.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматривается применение принципов категорийного менеджмента в процессе приобретения производственных предприятий. Обоснована роль категорийного подхода в оптимизации закупочной стратегии, анализе активов, идентификации ключевых ресурсных категорий и формировании портфеля производственных мощностей. Отмечено, что использование категорийного менеджмента позволяет систематизировать решения по приобретению, минимизировать риски интеграции, повысить операционную эффективность и обеспечить устойчивое развитие производственной компании за счет стратегического управления ресурсными категориями и цепочкой поставок.

Summary The article explores the use of category management principles in the acquisition of manufacturing enterprises. The role of a category-based approach in optimizing procurement strategy, asset assessment, identifying key resource categories, and forming a portfolio of production capabilities is substantiated. Category management enables structured acquisition decisions, reduces integration risks, improves operational efficiency, and supports sustainable development of the manufacturing company through strategic resource category management and supply chain optimization.

Қазіргі экономикалық жағдайда өндірістік кәсіпорындарды біріктіру, сатып алу және стратегиялық активтерді басқару бизнес-ортаның тұрақсыздығында компаниялардың ұзақ мерзімді бәсекелестік артықшылықтарын қалыптастырудың негізгі құралдарының бірі болып табылады. Корпоративтік өсудің бұл механизмі кәсіпорынға жаңа нарықтарға шығуға, өндірістік қуаттарды кеңейтуге, ресурстық базасын нығайтуға және технологиялық әлеуетін арттыруға мүмкіндік береді. Өндірістік бизнесті сатып алу процесінде активтерді дұрыс бағалау, интеграциялық тәуекелдерді төмендету және стратегиялық тиімділікке қол жеткізу үшін аналитикалық және басқарушылық құралдардың заманауи жүйесін енгізу талап етіледі. Осы тұрғыдан алғанда категориялық менеджмент тұжырымдамасын қолдану маңызды рөл атқарады [1].

Категориялық менеджмент – ресурстарды, активтерді және өндірістік шығындарды белгілі бір функционалдық және стратегиялық категориялар бойынша бөліп, басқарудың жүйелі тәсілі. Бұл модель әдетте сатып алу және бөлшек сауда саласында кеңінен қолданылады, алайда өндірістік кәсіпорындарды сатып алу процесінде де ерекше маңызға ие болып отыр. Категориялық көзқарас компанияның активтер құрылымын түсінуге, өндірістік ресурстарды саралауға, стратегиялық маңызы бар бағыттарды анықтауға және синергиялық әсерді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Өндірістік кәсіпорындарды сатып алуда категориялық менеджментті қолданудың басты артықшылығы – сатып алынатын активтерді жүйелі түрде талдау және оларды бизнес мақсаттарына сәйкестендіру. Кәсіпорын ресурстары жабдық, шикізат, технологиялар, кадрлық капитал, логистикалық инфрақұрылым және интеллектуалдық активтер сияқты категорияларға бөлінеді. Бұл бөлініс инвестициялық шешімдер қабылдау алдында әр категория бойынша құндылықты анықтауға, интеграцияның қаржылық және операциялық тәуекелдерін бағалауға мүмкіндік береді. Әсіресе өндірістік технологиялардың үйлесімділігі, жабдықтардың моральдық және физикалық тозуы, жеткізу тізбегінің тұрақтылығы және кадрлық ресурстардың құзыреттілігі ерекше маңызға ие.

Категориялық менеджмент сонымен бірге синергия эффектісін бағалауда тиімді құрал болып табылады. Компания жаңа активтерді интеграциялау барысында өндірістік қуаттарды үйлестіру, шығындарды оңтайландыру, шикізат сатып алу көлемін ұлғайту және бірлескен логистикалық инфрақұрылымды пайдалану мүмкіндіктерін қарастырады. Бұл кәсіпорынға өнімнің өзіндік құнын төмендетуге, өндірістік тиімділікті арттыруға және нарықтық позициясын күшейтуге жағдай жасайды. Сонымен қатар категориялық тәсіл сатып алу стратегиясын жоспарлауға, басым бағыттарды анықтауға және трансформациялық шаралардың реттілігін белгілеуге ықпал етеді [2].

Интеграция кезеңінде категориялық менеджмент кадрлық, технологиялық және өндірістік үйлестіру мәселелерін шешуде маңызды рөл атқарады. Кадрлық

ресурстарды бағалау, корпоративтік мәдениеттерді сәйкестендіру, басқару құрылымдарын біріктіру және коммуникациялық жүйені қалыптастыру табысты интеграцияның негізгі факторларының бірі болып табылады. Бұл контексте өзгерістерді басқару қағидаттарын қолдану, ұйымдық даму бағдарламаларын енгізу және персоналды бейімдеу шаралары ерекше мәнге ие.

Сонымен қатар тапсырылған компанияның жеткізу тізбектерін басқару категориялық менеджменттің маңызды бағыты болып табылады. Сатып алу процестерінің тиімділігі, жеткізушілермен стратегиялық серіктестік, логистикалық ағындарды оңтайландыру және келісімшарттық тәуекелдерді басқару өндірістік тұрақтылықты қамтамасыз етеді. Сандық құралдарды және аналитикалық платформаларды қолдану материалдық ағындарды болжамдауға, ресурстарды жоспарлауға және өндіріс ырғақтығын сақтауға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, өндірістік кәсіпорындарды сатып алу процесінде категориялық менеджментті енгізу стратегиялық және операциялық тиімділікті арттыруға бағытталған маңызды басқарушылық тетік болып табылады. Бұл тәсіл активтерді жүйелі бағалауға, тәуекелдерді басқаруға, синергиялық мүмкіндіктерді анықтауға және интеграциялық процестерді оңтайландыруға жағдай жасайды. Заманауи бәсекелестік ортада категориялық менеджмент компаниялардың ұзақ мерзімді құндылық қалыптастыру стратегиясын қолдайды және олардың нарықтық әлеуетін күшейтеді.

Өндірістік кәсіпорындарды сатып алу процесінде категориялық менеджментті тиімді қолдану үшін стратегиялық, ұйымдастырушылық және технологиялық деңгейде бірқатар кешенді шараларды жүзеге асыру қажет. Ең алдымен, активтерді бағалау және интеграциялық шешімдер қабылдау барысында категориялық құрылымды нақты қалыптастыру ұсынылады. Кәсіпорынның барлық ресурстары өндірістік жабдықтар, технологиялар, кадрлық әлеует, логистикалық инфрақұрылым, интеллектуалдық меншік және жеткізу тізбектері сияқты категорияларға сараланып, әрбір категория бойынша стратегиялық басымдықтар мен тәуекелдер анықталуы тиіс. Бұл инвестициялық шешімдердің дәлдігі мен тиімділігін арттырады.

Екіншіден, сатып алу және интеграция кезеңдерінде цифрлық аналитикалық құралдарды кеңінен қолдану орынды. Деректерге негізделген талдау модельдері активтердің кірістілік деңгейін, синергия әсерін, шығындардың оңтайландыру мүмкіндігін және өндірістік тиімділік параметрлерін бағалауға мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл компанияға интеграциялық процесті нақты жоспарлауға және тәуекелді төмендетуге көмектеседі.

Үшіншіден, категориялық менеджментті қолдану барысында жеткізу тізбегін стратегиялық басқару жүйесін күшейту қажет. Бұл бағытта сенімді және ұзақ мерзімді серіктестік құру, логистикалық қуаттарды үйлестіру, шикізат пен материалдарды сатып алу шарттарын оңтайландыру және қосымша құн тізбегін интеграциялау ұсынылады. Мұндай шаралар өндірістік кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын және бәсекеге қабілеттілігін арттырады [3].

Төртіншіден, сатып алынатын кәсіпорынның кадрлық әлеуетін стратегиялық категория ретінде қарастыру маңызды. Басқару мен өндіріс бөлімдерінде құзыреттілік деңгейін талдау, дағдыларды трансферлеу, кадрларды бейімдеу бағдарламаларын әзірлеу және ұйымдық мәдениетті интеграциялау тұрақты бизнес нәтижелеріне қол жеткізуге әсер етеді. Осы мақсатта персоналды оқыту, өзгерістерді басқару құралдарын пайдалану және мотивациялық жүйелерді қайта қарастыру қажет.

Бесіншіден, категориялық басқару стратегиясын корпоративтік даму бағдарламаларымен үйлестіру ұсынылады. Компания сатып алынған активтерді біртұтас стратегиялық жоспарға енгізіп, орта және ұзақ мерзімді даму көрсеткіштерімен байланыстыруы тиіс. Бұл өндірістік қуаттарды кеңейту, технологиялық жаңғырту және нарықтық үлесті арттыру бойынша нақты нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Алтыншыдан, корпоративтік басқару мен тәуекел менеджменті процестерін күшейту маңызды. Категориялық менеджмент бизнес-үдерістердің ашықтығын қамтамасыз етіп, тәуекелдерді алдын ала болжауға және интеграциялық бақылау тетіктерін қалыптастыруға жағдай жасайды. Ақпараттық ашықтық және мониторинг жүйелерін енгізу де тиімді шешім қабылдауға ықпал етеді.

Жоғарыда аталған ұсыныстарды іске асыру өндірістік кәсіпорындарды сатып алу процесінің стратегиялық тиімділігін арттырып, синергиялық нәтижелерге қол жеткізу мүмкіндігін кеңейтеді. Категориялық менеджмент ұзақ мерзімді бәсекелестік артықшылық қалыптастырып, кәсіпорынның нарықтық тұрақтылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

1. Котлер Ф., Картахайя Х., Сетиаван И. Маркетинг 5.0: технологии для человечества. – Москва: Эксмо, 2022. – 368 с.
2. Котлер Ф., Армстронг Г. Основы маркетинга. – 18-е изд. – Москва: Вильямс, 2021. – 944 с.
3. Ryan D. Understanding Digital Marketing: Marketing Strategies for Engaging the Digital Generation. – London: Kogan Page, 2023. – 452 p.

ӘОЖ 336.71

ЖАСЫЛ ҚАРЖЫЛАНДЫРУ ЖӘНЕ ТҰРАҚТЫ ДАМУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ АЯСЫНДАҒЫ БИЗНЕС МОДЕЛЬДЕР

Торекулова К.М., Турысбек А.Н., Жұмабай Ф.Е.
Ғылыми жетекші: магистр, аға оқытушы Бекебаева М.О.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматриваются особенности развития зеленого финансирования и его влияние на формирование устойчивых бизнес-моделей. Определены основные инструменты зеленого финансирования, включая «зеленые» облигации, климатические фонды и ESG-инвестиции. Отмечается, что внедрение принципов устойчивого развития

способствует повышению конкурентоспособности компаний и укреплению их репутации на международных рынках.

Summary

The article examines the development of green financing and its impact on the formation of sustainable business models. The main instruments of green finance, such as green bonds, climate funds, and ESG investments, are identified. It is noted that the integration of sustainable development principles enhances company competitiveness and strengthens their reputation in global markets.

Қазіргі әлемдік экономикада экологиялық және әлеуметтік жауапкершілік қағидаттарына негізделген даму бағыты жаңа сапалық деңгейге көтерілуде. Осы тұрғыда «жасыл қаржыландыру» тұжырымдамасы тұрақты экономикалық өсу мен экологиялық тепе-теңдікті қамтамасыз етудің маңызды құралы ретінде қалыптасып отыр. Жасыл қаржыландыру — бұл қоршаған ортаға теріс әсерді азайтуға, табиғи ресурстарды ұтымды пайдалануға және төмен көміртекті экономикаға көшуге бағытталған қаржылық қызметтердің жиынтығы.

Тұрақты даму тұжырымдамасы 1987 жылы БҰҰ баяндамасында алғаш рет ресми түрде тұжырымдалған болатын. Ол экономикалық тиімділік, әлеуметтік әділеттілік және экологиялық тұрақтылықтың үйлесімін қамтамасыз етуге негізделген. Осы үш компоненттің үйлесімділігі қазіргі бизнес модельдердің жаңа бағытын айқындайды — яғни, компаниялар өз қызметінде тек пайда табуға ғана емес, сонымен қатар қоғам мен табиғат алдындағы жауапкершілікті де басшылыққа алуы тиіс.

Жасыл қаржыландырудың негізгі құралдарына «жасыл» облигациялар, экологиялық банктік несиелер, климаттық инвестициялық қорлар, венчурлік экожобалар және ESG (Environmental, Social, Governance) қағидаттарына негізделген инвестициялар жатады. Бұл құралдар кәсіпорындарға экологиялық инновацияларды енгізуге, қалдықсыз өндіріс жүйелерін дамытуға және энергия тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді [1].

Мысалы, «жасыл» облигациялар – бұл эмитенттер шығаратын бағалы қағаздар, олардың қаражаты экологиялық жобаларды қаржыландыруға бағытталады. Әлемде бұл нарықтың көлемі жыл сайын өсіп келеді: халықаралық ұйымдардың деректері бойынша, 2024 жылы жасыл облигациялар нарығының көлемі 2 трлн АҚШ долларынан асты. Мұндай қаржылық құралдар компанияларға капитал тартудың жаңа мүмкіндіктерін ашып, олардың беделін арттырады.

Қазақстан жағдайында жасыл қаржыландырудың дамуы «Жасыл экономикаға көшу тұжырымдамасы» (2013) аясында жүзеге асуда. Бұл бағытта Astana International Financial Centre (AIFC) маңызды рөл атқарады, онда Green Finance Centre құрылып, аймақтық жасыл қаржы хабы ретінде жұмыс істеуде. AIFC алаңында «жасыл облигациялар» шығару және экологиялық жобаларды қаржыландыру механизмдері іске асырылып жатыр.

Бизнес модельдер тұрғысынан алғанда, тұрақты даму принциптерін енгізу кәсіпорынның стратегиялық жоспарлау жүйесін түбегейлі өзгертеді. Жасыл бизнес модельдері ресурстарды қайта пайдалану, энергия үнемдеу және экологиялық инновацияларды енгізу арқылы ұзақ мерзімді экономикалық

тиімділікке қол жеткізуді көздейді. Мұндай модельдер айналым экономикасы (circular economy) қағидаттарына негізделеді, яғни өнімнің өмірлік циклі бойы қалдықсыз технологияларды қолдану және ресурстарды қайта айналымға енгізу [2].

ESG-инвестициялар тұжырымдамасы қазіргі таңда халықаралық капитал нарықтарында кеңінен таралған. Инвесторлар компаниялардың экологиялық, әлеуметтік және басқарушылық көрсеткіштерін бағалай отырып, қаржы салу шешімдерін қабылдайды. ESG көрсеткіштері жоғары компаниялар тәуекелі төмен әрі ұзақ мерзімді перспективада тұрақты деп есептеледі. Бұл үрдіс қазақстандық кәсіпорындарға да өз стратегияларында экологиялық және әлеуметтік саясатты жетілдіруді талап етеді.

Жасыл қаржыландырудың бизнеске әсері көпқырлы. Біріншіден, ол экологиялық таза технологияларды енгізу арқылы энергия мен ресурстарды үнемдеуді қамтамасыз етеді. Екіншіден, әлеуметтік жауапкершілікті арттыру арқылы компанияның беделін күшейтеді және халықаралық нарықтарға шығуға мүмкіндік береді. Үшіншіден, жасыл жобаларды қаржыландыру мемлекеттік қолдау мен салықтық жеңілдіктер алу мүмкіндігін арттырады.

Сонымен қатар, жасыл қаржыландыру жүйесінің тиімді дамуы үшін институционалдық инфрақұрылымды жетілдіру қажет. Бұл бағытта ұлттық деңгейде «жасыл банктерді», «экологиялық инвестициялық қорларды» құру, сондай-ақ жасыл стандарттар мен рейтингтер жүйесін енгізу маңызды. Мемлекеттік саясатта экологиялық салық жеңілдіктері мен субсидиялар, сондай-ақ жасыл жобаларға кепілдік беру тетіктері қолданылуы тиіс.

Болашақта жасыл қаржыландыру мен тұрақты бизнес модельдердің интеграциясы экономиканың барлық салаларында жаңа даму мүмкіндіктерін ашады. Бұл үрдіс инновацияларды ынталандырады, жаңа жұмыс орындарын құрады және экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етеді.

Қорытындылай келе, жасыл қаржыландыру – бұл жай ғана экономикалық құрал емес, ол қоғам мен бизнестің жаңа философиясы. Тұрақты даму қағидаттарын ілгерілету, ESG талаптарын енгізу және экологиялық инвестицияларды қолдау арқылы кәсіпорындар ұзақ мерзімді табыстылық пен әлеуметтік тұрақтылыққа қол жеткізеді. Бұл бағытта Қазақстан үшін халықаралық тәжірибені бейімдей отырып, ұлттық «жасыл» қаржы нарығын қалыптастыру маңызды стратегиялық міндет болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Шарипов Е.Т. Экономика устойчивого развития и зеленое финансирование. — Алматы: Экономика, 2022.
2. Хамитова А.А. ESG-инвестиции и устойчивое развитие бизнеса. — Нур-Султан, 2023.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ НЕГІЗІНДЕГІ ҚАРЖЫЛЫҚ ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУ ЖҮЙЕЛЕРІ

Тұрғара Б.Б., Бату Д.А., Еркінбек Д.Е.

Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Агабекова Шолпан Нуртазаевна
Мирас университеті, Шымкент, Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются роль, преимущества, области применения и опыт искусственного интеллекта (ИИ) в сфере принятия финансовых решений. Усложнение финансового рынка и рост объемов данных снизили эффективность традиционных подходов к принятию решений. В этой связи технологии ИИ используются для выполнения важных функций, таких как принятие инвестиционных решений, управление рисками, распределение активов и автоматизированное финансовое консультирование.

Summary: The article discusses the role, advantages, areas of application and experience of artificial intelligence (AI) in the field of financial decision-making in Kazakhstan. The complexity of the financial market and the growth of data volumes have reduced the effectiveness of traditional decision-making approaches. In this regard, AI technologies are being used in the implementation of such important functions as making investment decisions, risk management, asset allocation and automated financial consulting.

Қаржы саласында шешім қабылдау үдерістері дәстүрлі түрде адам факторына негізделген. Алайда, деректер көлемінің ұлғаюы мен олардың күрделенуі, сондай-ақ нарықтық жағдайлардың жылдам өзгеруі қаржылық шешім қабылдаудың тиімділігін арттыру қажеттілігін туындатты. Осыған байланысты жасанды интеллект (ЖИ) технологиялары қаржы саласында кеңінен қолданылуда. ЖИ негізіндегі жүйелер деректерді талдау, болжам жасау, тәуекелдерді басқару және инвестициялық стратегияларды әзірлеу сияқты міндеттерді тиімді орындауға мүмкіндік береді [1].

Сурет 1. Жасанды интеллект негізіндегі қаржылық шешім қабылдау жүйелерінің құрылымы

Бұл жүйелердің тиімділігі деректердің сапасы мен көлеміне, сондай-ақ қолданылатын алгоритмдердің дәлдігіне байланысты.

Жасанды интеллекттің қаржылық шешім қабылдаудағы артықшылықтары [2].

ЖИ технологияларының қаржылық шешім қабылдаудағы негізгі артықшылықтары:

- *Деректерді жылдам және тиімді талдау:* Үлкен деректерді өңдеу арқылы нарықтық жағдайларды тез бағалау.

- *Тәуекелдерді басқару:* Алгоритмдер арқылы тәуекелдерді анықтау және оларды төмендету стратегияларын әзірлеу.

- *Болжам жасау:* Нарықтық трендтерді болжау және инвестициялық стратегияларды оңтайландыру.

- *Шешім қабылдаудың автоматтандырылуы:* Қайталанатын тапсырмаларды автоматтандыру арқылы адам қателіктерін азайту.

Бұл артықшылықтар қаржы ұйымдарының тиімділігін арттыруға және бәсекеге қабілеттілігін күшейтуге мүмкіндік береді.

Қаржылық шешім қабылдаудағы жасанды интеллекттің қолдану салалары

Сурет 2. ЖИ технологиялары қолданылатын қаржы саласының түрлі салалары

Бұл салаларда ЖИ технологияларының қолданылуы қаржы ұйымдарының қызметін тиімдірек етеді [3].

Қазақстанда ЖИ технологияларын қаржы саласында қолдану әлеуеті жоғары. Ұлттық банк пен басқа да қаржы ұйымдары ЖИ негізіндегі жүйелерді енгізу бойынша пилоттық жобаларды жүзеге асыруда. Мысалы, Сәтбаев университетінің Fintech командасы Halyk Bank ұйымдастырған хакатонда

қаржылық сауаттылықты арттыруға арналған ЖИ негізіндегі қосымшаны ұсынды және жүлделі орынға ие болды. Бұл жобаның мақсаты — балаларға қаржылық мақсаттар қоюды, ақша жинауды және банк қызметтерін пайдалануды ойын түрінде үйрету [4].

Қазақстанда ЖИ технологияларын қаржы саласында қолдану үшін қажетті инфрақұрылым мен нормативтік базаны дамыту қажет. Сонымен қатар, кадрларды даярлау және деректерді қорғау мәселелері де маңызды.

Жасанды интеллект негізіндегі қаржылық шешім қабылдау жүйелері қаржы саласының тиімділігін арттыруға, тәуекелдерді басқаруға және инновациялық қызметті дамытуға мүмкіндік береді [5]. Қазақстанда бұл технологияларды енгізу қаржы ұйымдарының бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және экономиканың цифрландыру үдерісін жеделдетуге ықпал етеді. Дегенмен, ЖИ технологияларын тиімді қолдану үшін қажетті инфрақұрылым, кадрлар және нормативтік база қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ұлттық банк Қазақстан. (2024). Жасанды интеллект қаржы нарығында: қазіргі жағдайы мен болашағы. Астана. <https://nationalbank.kz>
2. Сәтбаев университеті. (2025). Тауар өндірушісіне арналған интеллектуалды несие жүйесі. <https://official.satbayev.university>
3. FinBrain. (2018). When Finance Meets AI 2.0. arXiv. <https://arxiv.org/abs/1808.08497>
4. Астана IT университеті. (2024). Қолданбалы жасанды интеллект. <https://astanait.edu.kz>
5. EY. (2024). Жасанды интеллект қаржы саласында: мүмкіндіктер мен тәуекелдер. <https://www.ey.com>

ӘОЖ 339.138:658.1(574)

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ КӘСІПКЕРЛІКТІ ҚАЙТА ҚҰРУДЫҢ ИНТЕГРАТИВТІ МАРКЕТИНГТІК ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ

Уркумбаев А.Б.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В работе рассматривается интегративная маркетинговая концепция перестройки казахстанского предпринимательства. Проанализирована стратегическая роль маркетинга в условиях цифровизации, усиления конкуренции и необходимости формирования устойчивых конкурентных преимуществ. Предложены механизмы интеграции рыночной аналитики, бренд-менеджмента, омниканальных коммуникаций, цифровых инструментов продвижения и реинжиниринга цепочки создания ценности.

Summary This paper examines the integrative marketing concept for restructuring Kazakhstani entrepreneurship. The strategic role of marketing is analyzed in the context of digital transformation, market competition, and the need to build sustainable competitive advantages. The study proposes mechanisms integrating market intelligence, brand management, omnichannel communication, digital promotion tools, and value-chain re-engineering.

Қазақстандық кәсіпкерлікті қайта құру қазіргі жаһандық экономикалық трансформация жағдайында стратегиялық маңызға ие үдеріс болып табылады.

Ел экономикасының тұрақтылығы мен бәсекеге қабілеттілігі кәсіпкерлік сектордың тиімділігіне, инновациялық әлеуетіне және нарықтағы өзгерістерге жауап беру қабілетіне тікелей байланысты. Бұл контекстте интегративті маркетингтік тұжырымдама кәсіпорындардың даму моделін жаңа парадигмаға көшірудің негізгі тетігі ретінде қарастырылады. Интегративті маркетинг нарықтық ортаның мультибағытты факторларын, тұтынушылық мінез-құлықтың эволюциясын, цифрлық технологиялардың ықпалын және экономикалық құндылық қалыптастырудың жаңа принциптерін кешенді түрде қамтиды. Мұндай тәсілде маркетинг тек өнімді жылжыту құралы емес, кәсіпорынның стратегиялық басқару жүйесінің орталық элементі ретінде іске асырылады. Қазақстанда экономиканы әртараптандыру, өңдеу өнеркәсібін дамыту, шағын және орта бизнесті қолдау бойынша мемлекеттік саясат белсенді жүргізілуде. Алайда нарық конъюнктурасы күрделеніп, бәсекелестік артып жатқан қазіргі кезеңде дәстүрлі бизнес модельдер мен классикалық маркетингтік тәсілдер жеткіліксіз. Тұтынушылардың ақпараттық мінез-құлқының өзгеруі, сервистік экономика мен цифрлық экожүйелердің дамуы, әлеуметтік желілер мен электрондық коммерцияның дамуы маркетинг жүйесін қайта ойластыруды талап етеді. Интегративті маркетингтік тұжырымдама біріншіден, тұтынушы сараланған нарықтың емес, кәсіпкерлік жүйесінің ортасында тұрғанын мойындайды. Тұтынушыға бағдарлану принциптері жеке тәжірибені басқару, эмоционалдық байланыс қалыптастыру, клиенттің өмірлік циклін бағалау сияқты жаңа мазмұнмен толығады. Екіншіден, маркетингтік саясаттың негізінде кросс-функционалды басқару, яғни компанияның барлық бөлімдерінің бірыңғай құндылық тізбегінде үйлесімді жұмыс істеуі жатыр. Қаржы, өндіріс, логистика, HR және IT процестері маркетингтік стратегиямен тығыз интеграцияланады. Бұл жағдайда маркетингтік шешімдер түсіндіру емес, болжау функциясын атқарады, деректерге негізделген шешім қабылдау мәдениеті дамиды. Үшіншіден, цифрлық трансформация интегративті маркетингтің басты катализаторы болып табылады. Big Data талдауы, жасанды интеллект, CRM платформалар, автоматтандырылған жарнама құралдары және омниканалды коммуникация жүйелері кәсіпорынның стратегиялық мүмкіндіктерін кеңейтеді. Цифрлық технологиялар арқылы нарықтық сегменттеу нақтыланып, тұтынушыға жекелендірілген ұсыныстар жасау мүмкіндігі артады. Сонымен қатар бренд-менеджменттің рөлі күшейеді. Бренд тек визуалды сәйкестік емес, корпоративтік философия мен әлеуметтік жауапкершілікке негізделген құндылықтар жүйесіне айналады. Қазақстандық бизнес үшін ESG қағидаттарын енгізу, әлеуметтік инновациялар мен этикалық маркетинг тұтынушы сенімін арттыруда шешуші факторға айналууда. Интегративті маркетинг тұжырымдамасы кадрларды даярлау жүйесін де өзгертуді талап етеді. Маркетолог бүгінгі таңда тек жарнама маманы емес, нарық сарапшысы, бизнес-аналитик, коммуникация стратегы және цифрлық технологияларды меңгерген көпқырлы менеджер болуы тиіс. Бұл бағытта жоғары оқу орындары, бизнес-инкубаторлар және корпоративтік оқу орталықтары арасында үйлестірілген экожүйе қажет. Жоғарыда

айтылғандардың барлығы интегративті маркетингтік тәсілді қазақстандық кәсіпкерлікті қайта құрудың маңызды факторы ретінде айқындайды. Ол ұлттық бизнестің инновациялық әлеуетін арттыруға, экспорттық мүмкіндіктерді кеңейтуге, қызмет көрсету сапасын жақсартуға және бәсекелік артықшылықтарды тұрақты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Интегративті маркетинг жалпы алғанда экономиканың жаңа құрылымдық моделін қалыптастырады, онда тұтынушы, технология және құндылық тізбегі біртұтас жүйеге бірігеді. Нәтижесінде кәсіпкерлер нарықтық белгісіздік жағдайында икемді, инновациялық және тиімді басқару механизмдерін қалыптастыра отырып, елдің экономикалық өсіміне белсенді үлес қосады [1].

Қазақстандық кәсіпкерлікті дамыту және қайта құру үдерісінде интегративті маркетинг тұжырымдамасын тиімді іске асыру үшін бірқатар стратегиялық және тактикалық ұсыныстарды қарастыру қажет. Ең алдымен, бизнес субъектілері тұтынушыға бағдарланған модельге толық көшуі тиіс. Бұл тұтынушы қажеттіліктерін үнемі зерттеуді, олардың мінез-құлқын болжауды және сұранысты қалыптастыруға бағытталған проактивті маркетинг саясатын талап етеді. Клиентпен ұзақ мерзімді өзара сенімді қатынастар орнату, қызмет көрсету сапасын үздіксіз жақсарту және әрбір клиент үшін жекелендірілген құндылық ұсынысын әзірлеу маңызды.

Сонымен бірге кәсіпорындарда цифрлық трансформацияны тез қарқынмен іске асыру қажет. Заманауи CRM жүйелері, онлайн-коммуникация құралдары, автоматтандырылған жарнама платформалары мен аналитикалық жүйелерді енгізу маркетингтік шешімдердің дәлдігі мен тиімділігін арттырады. Тұтынушылар туралы деректерді жинау, өңдеу және талдау бойынша алгоритмдер құрып, жасанды интеллект технологияларын пайдалану ұсынылады. Бұл нарық трендтерін алдын ала болжаудың және бәсекелік артықшылықтарды сақтаудың заманауи механизмі болып саналады.

Кәсіпкерлік құрылымдарда маркетингті оқшау функция ретінде емес, корпоративтік басқарудың орталық элементі ретінде қабылдау маңызды. Маркетинг стратегиясы қаржы, логистика, кадрлық саясат, өндіріс және ақпараттық технологиялармен тығыз интеграциялануы тиіс. Жаңа бизнес-процестерді жобалау және реинжиниринг жасау барысында маркетингтік көрсеткіштер мен тұтынушы тәжірибесі негізгі критерийлердің бірі болуы қажет [2].

Кадрларды даярлау – интегративті маркетингті іске асырудың шешуші факторы. Қазақстандық компанияларға аналитикалық ойлауға бейім, деректермен жұмыс істей алатын, кросс-функционалды құзыреттерді меңгерген маркетинг мамандары қажет. Осыған байланысты жоғары оқу орындары, корпоративтік білім беру платформалары және кәсіпкерлік орталықтары арасындағы ынтымақтастықты күшейту, тәжірибеге бағытталған оқыту бағдарламаларын кеңейту ұсынылады. Маркетинг мамандарының үнемі кәсіби біліктілігін арттыруына жағдай жасау, халықаралық стандарттар мен тәжірибелерді енгізу маңызды.

Брендті дамыту стратегияларына да ерекше көңіл бөлінуі тиіс. Қазақстандық компаниялар әлеуметтік жауапкершілік, экологиялық тұрақтылық және этикалық бизнес қағидаттарын белсенді түрде ілгерілету арқылы нарықта сенімді позиция қалыптастыра алады. Заманауи тұтынушы компанияның тек өнім сапасына ғана емес, оның қоғамға қосқан үлесіне және корпоративтік құндылықтарына да назар аударады. Сондықтан ESG қағидаттарын маркетингтік саясатқа интеграциялау бәсекелестік артықшылықтың маңызды көзі болады.

Инновациялық инфрақұрылымды дамытуды, стартап экожүйелерін қолдауды және кәсіпкерлік субъектілерінің халықаралық кооперацияға қатысуын кеңейтуді де назарға алу қажет. Бұл қазақстандық бизнестің технологиялық жаңаруына, жаңа нарықтарға шығуына және экспорт әлеуетін арттыруға мүмкіндік береді.

Жалпы алғанда, ұсыныстар кешенді түрде интегративті маркетинг үлгісін енгізуге, клиентке бағдарланған бизнес мәдениетін қалыптастыруға, цифрлық және аналитикалық құралдарды кеңінен қолдануға, адами капиталды дамытуға және тұрақты бренд құруға бағытталуы тиіс. Бұл тәсіл қазақстандық кәсіпкерліктің бәсекеге қабілеттілігін арттырып қана қоймай, ұлттық экономикада сапалы құрылымдық өзгерістер жасауға да ықпал етеді.

Әдебиеттер тізімі

1. ҚР Ұлттық экономика министрлігі. Қазақстандағы шағын және орта бизнестің даму тенденциялары: аналитикалық шолу. – Астана, 2022. – 96 б.
2. Назарбаев Ә. Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік. – Астана: Елорда, 2017. – 112 б.

ӘОЖ 343.3/.7:336.1(574)

КӘСІПОРЫНДАРДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЭКОСИСТЕМА ҚҰРУ: СТАРТАПТАР МЕН ДӘСТҮРЛІ КОМПАНИЯЛАРДЫҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ

Усенов Е.Ж.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье исследуются особенности формирования инновационной экосистемы на уровне предприятий. Интеграция стартапов и традиционных компаний рассматривается как ключевой механизм ускорения технологического развития, внедрения цифровых решений и повышения конкурентоспособности. Подчеркивается значение открытых инноваций, корпоративного акселератора и венчурного сотрудничества в повышении инновационного потенциала бизнеса.

Summary This paper examines the development of an enterprise-level innovation ecosystem. The integration of startups and traditional companies is considered a key driver of technological advancement, digital transformation, and sustainable competitive advantage. The study highlights the role of open innovation, corporate accelerators, and venture collaboration in strengthening corporate innovation capacity and ecosystem competitiveness.

Қазіргі жаһандық экономикада кәсіпорындардың тұрақты дамуы мен бәсекеге қабілеттілігі инновациялық әлеуетті тиімді іске асыруға тікелей байланысты. Экономикалық трансформацияның жаңа кезеңінде кәсіпорындардың инновациялық стратегиялары ішкі ресурстармен ғана емес, сондай-ақ кең ауқымды серіктестік желілері мен динамикалық инновациялық экожүйелер арқылы жүзеге асуда. Мұндай экожүйенің маңызды элементі ретінде стартаптар мен дәстүрлі компаниялардың интеграциясы қарастырылады. Стартаптар жоғары икемділік, технологиялық жаңашылдық, жылдам эксперимент жүргізу мәдениеті және нарықтық өзгерістерге тез бейімделу қабілетімен ерекшеленсе, дәстүрлі кәсіпорындар институционалдық тұрақтылыққа, қаржылық ресурстарға, инфрақұрылымға және ауқымды нарықтық тәжірибеге ие. Осы екі форматты үйлестіре отырып, кәсіпорындар инновацияларды коммерцияландырудың тиімді тетіктерін қалыптастырады, технологиялық жаңару қарқынын үдетеді және корпоративтік трансформация үрдістерін жеделдетеді [1].

Инновациялық экожүйе компания ішінде ғана емес, оның сыртқы ортада да әрекет ететін өзара байланыстар жүйесінен құралады. Бұл кеңістік университеттер, инвесторлар, венчурлық қорлар, акселераторлар, мемлекеттік институттар және кәсіби қауымдастықтармен ынтымақтастықты қамтиды. Мұндай модельде кәсіпорын ашық инновациялар қағидатына сүйенеді. Яғни идеялар, технологиялар және білім алмасу біржақты емес, көпжақты бағытта жүреді. Корпоративтік инновациялардың жаңа парадигмасы үлкен компаниялар мен стартаптардың бір-бірін толықтыруына, бірлескен R&D жобаларын іске асыруына, пилоттық тестілеу алаңдарын ұйымдастыруына және цифрлық трансформация бастамаларын бірігіп орындауына негізделеді. Қазақстандық бизнес-ортаның соңғы жылдардағы даму динамикасы компаниялардың инновациялық серіктестікке деген қызығушылығының артқанын көрсетеді. Ірі өндірістік кәсіпорындар, банктер, телекоммуникация компаниялары корпоративтік акселерация бағдарламаларын іске қосып, стартаптарды қаржыландыруға, жаңа платформалық шешімдерді енгізуге және жас мамандардың жобалық құзыреттерін дамытуға инвестиция салуда. Бұл процесте технологиялық стартаптар дәстүрлі бизнестің цифрлық трансформациясында негізгі рөл атқаруда. Мысалы, жасанды интеллект, бұлттық платформалар, блокчейн, логистика және финтех бағыттарындағы шешімдер корпоративтік инфрақұрылымның тиімділігін арттыруда. Инновациялық экожүйе құру кәсіпорын мәдениетінің өзгеруін де талап етеді. Бюрократиялық басқару жүйесі инновациялық ойлауға, тәуекелді басқаруға және эксперимент жүргізу еркіндігіне орын беруі тиіс. Қызметкерлердің шығармашылық әлеуетін көтеру, корпоративтік білімді жүйелеу және үздіксіз оқыту платформаларын енгізу стратегиялық маңызды факторларға айналады. Сонымен қатар стартаптар үшін корпоративтік серіктестік тұрақтылық, нарыққа шығу мүмкіндігі және технологияны масштабтау артықшылықтарын береді. Инновациялық интеграцияның табысты жүзеге асуы үшін сенімді ынтымақтастық архитектурасы қажет [2].

Бұл процесте құқықтық базаның ашықтығы, интеллектуалдық меншікті қорғау тетіктері, цифрлық инфрақұрылымның қолжетімділігі және бизнес-қоғамдастықтың институционалдық қолдауы маңызды рөл атқарады. Экожүйе қатысушылары арасындағы сенім деңгейі жоғары болған сайын, инновациялардың таралу жылдамдығы мен құндылығы артады. Экономикалық даму тұрғысынан мұндай модель стартаптардың өміршеңдігін арттырады, дәстүрлі компаниялардың технологиялық тәуелділігін азайтады және елдің инновациялық әлеуетін күшейтеді. Қазақстанда ұлттық инновациялық жүйені дамыту шеңберінде корпоративтік инновацияларды мемлекеттік қолдау құралдарын жетілдіру, венчурлық қаржыландыру нарығын тереңдету және цифрлық кәсіпкерліктің институционалдық негіздерін нығайту өзекті болып отыр. Осылайша стартаптар мен дәстүрлі компаниялардың интеграциясы кәсіпорын деңгейінде инновациялық экожүйе құрудың стратегиялық бағыты ретінде ұлттық экономиканың жаңғыртылуына, адами капиталды дамытуды ынталандыруға және жаһандық нарықта бәсекеге қабілетті индустриялық құрылым қалыптастыруға ықпал етеді [3].

Қазақстандық кәсіпорындарда инновациялық экожүйені тиімді қалыптастыру үшін стартаптар мен дәстүрлі компаниялар арасындағы интеграцияны мақсатты түрде дамыту қажет. Бұл бағытта ең алдымен корпоративтік инновацияларды басқарудың стратегиялық негізін күшейту ұсынылады. Кәсіпорындар ұзақ мерзімді даму бағдарламаларына инновациялық трансформация мақсаттарын, стартаптармен серіктестіктің негізгі бағыттарын және технологиялық жаңарудың басым салаларын енгізуі тиіс. Мұндай тәсіл сыртқы инновациялық ресурстарды тартуға жағдай жасайды және компанияның ішкі құрылымында ашық инновациялар мәдениетін орнықтырады.

Стартаптармен серіктестіктің институционалдық құралдарын жетілдіру маңызды. Корпоративтік акселераторлар, инкубаторлар, венчурлық инвестициялар, пилоттық алаңдар және Proof-of-Concept форматындағы жобалар бизнес пен стартап арасындағы өзара әрекеттестікті жүйелендіруге мүмкіндік береді. Кәсіпорындар стартаптарға нарыққа шығу мүмкіндігін, техникалық инфрақұрылымды және салалық сараптаманы ұсынса, стартаптар өз кезегінде жылдам эксперимент жүргізу дағдыларын, инновациялық технологияларды және икемді басқару шешімдерін береді. Мұндай симбиоз инновациялардың коммерциялану жылдамдығын өсіреді.

Қызметкерлер құзыреттілігін дамыту да басымдыққа ие болуы тиіс. Инновациялық экономиканың талаптарына сай, кәсіпорындар шығармашылық ойлау, цифрлық құралдарды меңгеру, деректерді талдау, жобаларды басқару және инновациялық менеджмент сияқты құзыреттерді дамыту мақсатында корпоративтік оқыту платформаларын енгізуі қажет. Университеттермен және ғылыми орталықтармен бірлескен білім беру бағдарламалары кәсіби инновациялық кадрлар даярлауға жағдай жасайды.

Интеллектуалдық меншікті қорғау, инновациялық жобаларды бірлескен қаржыландыру және технологияларды заңды түрде беру тетіктерін жетілдіру де

назарда болуы тиіс. Инновациялық ынтымақтастықтың құқықтық базасын жетілдіру тараптар арасындағы сенімді арттырып, серіктестіктің ұзақ мерзімді болуына ықпал етеді.

Мемлекеттік деңгейде инновациялық экожүйені қолдау құралдарын кеңейту ұсынылады. Венчурлық капитал нарығын дамыту, инновациялық жобаларды гранттық қолдау, корпоративтік инновациялық жобалар үшін салықтық жеңілдіктер және цифрлық инфрақұрылымды дамыту шаралары бизнес пен стартаптар интеграциясын жеделдетеді. Мұнымен қатар стартаптар үшін реттеушілік тәжірибе алаңдарын (sandbox) құру инновациялық бастамаларды тезірек сынауға мүмкіндік береді.

Жоғарыда аталған ұсыныстарды кешенді түрде жүзеге асыру кәсіпорындардың инновациялық әлеуетін арттырып, ұлттық экономиканың технологиялық жаңаруына және жаһандық нарықтағы бәсекелестік қабілетін нығайтуға ықпал етеді. Стартаптар мен дәстүрлі компаниялардың интеграциясы тек жекелеген фирмалар үшін ғана емес, елдің жалпы инновациялық даму стратегиясы үшін де стратегиялық мәнге ие.

Әдебиеттер тізімі

1. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов. – Москва: Альпина Паблишер, 2022. – 520 с.
2. Друкер П. Эффективное управление. – Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2021. – 368 с.
3. ҚР «Атамекен» ҰКП. Қазақстандағы стартаптар мен цифрлық кәсіпкерлік бойынша ұлттық есеп. – Астана, 2023. – 158 б.

ӘОЖ 339.138:004.738.5

САНДЫҚ МАРКЕТИНГ: ИННОВАЦИЯЛЫҚ БАҒЫТТАЛҒАН КОМПАНИЯ ҮШІН ҚҰРАЛДАР ЖИНАҒЫН ӘЗІРЛЕУ

Усербек А.П.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье исследуются особенности формирования инновационной экосистемы на уровне предприятий. Интеграция стартапов и традиционных компаний рассматривается как ключевой механизм ускорения технологического развития, внедрения цифровых решений и повышения конкурентоспособности. Подчеркивается значение открытых инноваций, корпоративного акселератора и венчурного сотрудничества в повышении инновационного потенциала бизнеса.

Summary The article explores modern digital marketing tools designed to enhance the competitiveness of innovation-driven companies. A comprehensive toolkit is proposed, including data analytics, targeted advertising, content marketing, SEO/SEM technologies, sales automation, and CRM systems. Special attention is given to developing an integrated digital strategy and improving communication efficiency with the target audience through digital innovations.

Қазіргі жаһандану және цифрлық трансформация жағдайында кәсіпорындардың маркетингтік қызметі түбегейлі өзгерістерге ұшырауда.

Бәсекелестік ортада өз орнын сақтап қалу, тұтынушылардың қажеттіліктерін дәл болжау, нарықтағы өзгерістерге жедел жауап беру — инновациялық компаниялардың стратегиялық басымдықтарының бірі болып табылады. Осы тұрғыда цифрлық маркетинг құралдарын тиімді пайдалану кәсіпорындардың нарықтағы позициясын нығайтып, өнімдер мен қызметтердің құнын арттыруға мүмкіндік береді.

Сандық маркетинг — онлайн ортада тұтынушылармен өзара әрекеттесу процесін оңтайландыруға бағытталған, интернет-технологияларға негізделген заманауи маркетингтік тәсілдер жүйесі. Инновациялық компаниялар үшін бұл тек коммуникациялық арна ғана емес, сонымен қатар нарықтық артықшылықтарды қалыптастыру тетігі, клиенттік тәжірибені жетілдіру құралы және бизнес-модельді трансформациялау факторы болып табылады. Сандық маркетинг құралдары кәсіпорынға тұтынушылардың мінез-құлқын талдауға, мақсатты аудиторияны дәл сегменттеуге, деректерге негізделген шешім қабылдауға және персонализацияланған ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді.

Инновациялық компанияларға арналған сандық маркетинг құралдары бірнеше негізгі бағыттарды қамтиды. Біріншіден, контент-маркетинг, әлеуметтік желілердегі коммуникациялар, блогтар мен корпоративтік медиа арқылы брендтің айқындығын арттыру маңызды. Бұл мақсатты аудитория арасында сенім мен сарапшылық бедел қалыптастыруға мүмкіндік береді. Екіншіден, SEO және SEM технологиялары компанияның интернет-кеңістіктегі көріну деңгейін жоғарылатуға, органикалық және ақылы іздеу трафигін тартуға бағытталған. Үшіншіден, деректер аналитикасы және big data технологиялары тұтынушылардың мінез-құлқын болжауға, жарнамалық кампаниялардың тиімділігін бақылауға және маркетинг бюджетін оңтайландыруға қызмет етеді.

Маркетингтік автоматтандыру жүйелері мен CRM платформалары клиенттермен жұмысты құрылымдауға, жеке ұсыныстар әзірлеуге, тұтынушыларды ұзақ мерзімді ұстап қалу механизмдерін күшейтуге мүмкіндік береді. Чат-боттар, жасанды интеллектке негізделген көмекшілер, омниканалды клиенттік сервистер компанияға жылдам жауап беру мен үздіксіз қолдау көрсетуді қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, e-mail маркетинг, бейне-маркетинг, инфлюенсерлік жарнама, мобильді қосымшалар және геймификация элементтері қатысу деңгейін арттырып, тұтынушылардың эмоционалдық байланысын күшейтеді [1].

Инновациялық компаниялардың сандық маркетинг стратегиясын әзірлеу барысында мақсаты айқын белгіленіп, мақсатты аудиторияның портреті жасалуы, клиенттік жол картасы қалыптастырылуы қажет. Бұл процесте A/B тестілеу, маркетингтік аналитика панельдері, конверсия воронкаларын талдау әдістері қолданылады. Сандық маркетингтің тиімділігін бағалау KPI жүйесі арқылы жүзеге асырылады, оған трафик көлемі, конверсия деңгейі, CRM және CPC көрсеткіштері, клиентті тарту құны, тұтынушының өмірлік циклі құны сияқты метрикалар кіреді.

Сандық маркетинг құралдарын жүйелі түрде енгізу инновациялық компанияға нарықтағы өзгерістерге бейімделу қабілетін арттыруға,

бәсекелестік басымдық қалыптастыруға, тұтынушылардың қажеттіліктерін жедел қанағаттандыруға және корпоративтік құндылықтарды тиімді коммуникациялауға мүмкіндік береді. Тұтынушы тәжірибесін үздіксіз жақсарту, деректерге негізделген шешім қабылдау, кросс-функционалды командалық өзара іс-қимылды дамыту – цифрлық маркетинг табысының негізгі драйверлері.

Инновациялық бағытталған компаниялар үшін цифрлық маркетинг құралдарын кешенді түрде қолдану стратегиялық маңызға ие. Ол бренд капиталын күшейтіп қана қоймай, жаңа нарықтарға шығу мүмкіндігін арттырады, өнім мен қызметтердің құндылық ұсынысын күшейтеді және компанияны цифрлық экономика талаптарына бейімдейді. Сандық маркетинг — заманауи бизнес экожүйесінде инновациялық дамудың негізі, корпоративтік табыстың маңызды кепілі және болашақтың маркетингтік моделі болып табылады.

Инновациялық бағытталған компаниялардың сандық маркетинг стратегиясын жетілдіру мақсатында төмендегі ұсыныстарды жүзеге асыру орынды деп табылады [2].

Біріншіден, цифрлық маркетинг инфрақұрылымын қалыптастыруда деректерге негізделген басқару мәдениетін енгізу қажет. Компания big data, аналитикалық платформалар, CRM жүйелерін, бизнес-интеллект құралдарын кеңінен қолдана отырып, маркетингтік шешімдерді нақты деректерге сүйеніп қабылдауы тиіс.

Екіншіден, мақсатты аудитория сегменттерін терең зерттеу және тұтынушылардың цифрлық мінез-құлқын талдау маңызды. Бұл жеке ұсыныстар әзірлеуге, персонализация деңгейін арттыруға және клиенттің брендке адалдығын күшейтуге мүмкіндік береді.

Үшіншіден, компания сандық коммуникациялық арналарды интеграциялаған омниканалды маркетинг стратегиясын енгізуі қажет. Әлеуметтік желілер, корпоративтік сайт, мобильді қосымша, мессенджерлер мен электронды пошта жүйесі бірыңғай клиенттік тәжірибені қамтамасыз етуі тиіс.

Төртіншіден, контент-маркетингтің стратегиялық бағыты күшейтілуі тиіс. Инновациялық компаниялар сарапшылық контент, интерактивті материалдар, бейнеформаттар, геймификация элементтерін пайдалану арқылы брендтің ақпараттық тартымдылығын арттыра алады.

Бесіншіден, жарнамалық кампаниялардың тиімділігін арттыру үшін автоматтандыру жүйелерін, машиналық оқыту және жасанды интеллект технологияларын қолдану ұсынылады. Бұл жарнама бюджетінің пайдаланылуын оңтайландырып, конверсия деңгейін жоғарылатуға мүмкіндік береді [3].

Алтыншыдан, қызметкерлердің цифрлық құзыреттілігін дамыту және тұрақты оқыту жүйесін енгізу қажет. Маркетологтар мен менеджерлер заманауи құралдармен жұмыс істеуді, аналитикалық ойлау қабілеттерін жетілдіруді және инновациялық көзқарас қалыптастыруды мақсат етуі тиіс.

Жетіншіден, бәсекеге қабілеттілік деңгейін күшейту үшін стратегиялық серіктестіктер құру, цифрлық платформалармен, стартаптармен және IT-қызмет провайдерлерімен ынтымақтастықты дамыту маңызды. Мұндай байланыстар жаңа технологияларға қолжетімділікті арттырып, компанияның инновациялық әлеуетін күшейтеді.

Осы ұсыныстарды іске асыру инновациялық компаниялардың сандық маркетинг тиімділігін арттырып қана қоймай, олардың нарықтағы беделін нығайтуға, корпоративтік құндылықтарды кең аудиторияға жеткізуге және тұрақты бәсекелік артықшылық қалыптастыруға ықпал етеді.

Әдебиеттер тізімі

4. Котлер Ф., Картахайя Х., Сетиаван И. Маркетинг 5.0: технологии для человечества. – Москва: Эксмо, 2022. – 368 с.

5. Котлер Ф., Армстронг Г. Основы маркетинга. – 18-е изд. – Москва: Вильямс, 2021. – 944 с.

6. Ryan D. Understanding Digital Marketing: Marketing Strategies for Engaging the Digital Generation. – London: Kogan Page, 2023. – 452 p.

ОӘЖ 658.012.2

ҚАЗІРГІ ҰЙЫМДАРДАҒЫ СТРАТЕГИЯЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Үсіпахметова Ұ.А., Керимбаева У.Б., Серік С.С.

Ғылыми жетекші магистр, аға оқытушы Байкенжеева Д.Б.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются пути повышения эффективности стратегического менеджмента в современных организациях, подчёркивается значение инноваций, человеческого капитала и цифровых технологий для устойчивого развития и конкурентоспособности.

Summary: The article examines ways to improve the effectiveness of strategic management in modern organizations, emphasizing the importance of innovation, human capital, and digital technologies for sustainable development and competitiveness.

Қазіргі заманда ұйымдардың табысты қызмет етуі мен тұрақты дамуы стратегиялық менеджменттің сапасына тікелей байланысты. Экономикалық жаһандану, технологиялық прогресс және бәсекелестіктің күшеюі жағдайында ұйымдар өз қызметін стратегиялық тұрғыдан жоспарламайынша, нарықтағы орнын сақтап қала алмайды. Сондықтан стратегиялық менеджмент ұғымы қазіргі менеджмент ғылымы мен тәжірибесінің негізгі бағыттарының бірі болып табылады.

Стратегиялық менеджмент – ұйымның ұзақ мерзімді мақсаттарын айқындап, сол мақсаттарға жету жолдарын жоспарлайтын, сыртқы және ішкі орта факторларын талдау арқылы тиімді шешім қабылдауға бағытталған басқару жүйесі. Оның басты ерекшелігі – ұйым қызметін қысқа мерзімді табысқа емес, ұзақ мерзімді даму мен тұрақтылыққа бағдарлауында.

Стратегиялық жоспарлау – бұл ұйымның болашақтағы бағыт-бағдарын, мақсаттары мен міндеттерін анықтайтын процестер жиынтығы. Қазақстанның экономикасы мен кәсіпкерлік ортадағы бәсекелестік тығыздығын арттыру жағдайында стратегиялық жоспарлау ұйымның табысты болуына маңызды рөл атқарады.

«Стратегиялық басқару» термині алғаш XX ғасырдың екінші жартысында өндірісті басқару түсінігін бөлу мақсатында пайдаланылды. Стратегиялық басқарудың ұғымының көптеген анықтамалары бар. Бұл стратегиялық басқарудың кеңінен қаралып және жан-жақты жағынан сараланып, әртүрлі көзқараспен анықтама берілгендігін көрсетеді.

Осы тақырыпқа байланысты көптеген ғылыми еңбектер мен жарияламаларды талдау барысында, авторлардың жиі кездесетін стратегиялық басқаруға қатысты көзқарастары мен тұжырымдамаларын атап өтуге болады:

- Сыртқы ортаны жақсарту тұжырымдамасы;
- Кәсіпорынның ішіндегі ұзақ мерзімді мақсаттарды бекіту негізі және оларға жету жолдарын анықтау;
- Ұйымның стратегиясын құруға және міндеттемелеріне зейін қойып, құрастырылған стратегияны іске асыруға бағытталған.

Қазіргі ұйымдарда стратегиялық менеджментті тиімді жүзеге асыру үшін ең алдымен ішкі ресурстарды дұрыс үйлестіру, адами капиталды дамыту, инновациялық әлеуетті арттыру және сыртқы ортадағы өзгерістерге жедел бейімделу қажет. Бұл процесте стратегиялық жоспарлау, стратегияны жүзеге асыру және нәтижелерді бағалау кезеңдері маңызды рөл атқарады.

Стратегиялық жоспарлау барысында ұйым өз миссиясы мен көзқарасын (vision and mission) анықтап, негізгі мақсаттар мен басым бағыттарды белгілейді. Осы мақсатқа жету үшін стратегиялық талдау жүргізіледі. Ол сыртқы ортаны (PEST, SWOT, Porter's Five Forces әдістері арқылы) және ішкі ресурстарды (VRIO талдауы) қамтиды [1].

SWOT-талдау арқылы ұйым өз күшті және әлсіз жақтарын, сондай-ақ мүмкіндіктер мен қауіптерді бағалайды. Бұл мәліметтер стратегияның нақты мазмұнын айқындауға және ресурстарды тиімді бөлуге мүмкіндік береді.

Қазіргі кезеңде стратегиялық менеджменттің тиімділігін арттыруда цифрлық технологиялар мен деректерді талдау (big data analytics) ерекше маңызға ие. Компаниялар нарықтағы трендтерді, тұтынушылардың мінез-құлқын және бәсекелестердің стратегияларын сандық форматта талдай отырып, неғұрлым негізделген шешімдер қабылдай алады.

Сонымен қатар стратегиялық менеджменттің тиімділігін арттыруда адами капиталды басқару басты факторлардың бірі болып отыр. Қызметкерлердің кәсіби дамуына, мотивациясына және корпоративтік мәдениетке көңіл бөлу ұйымның стратегиялық мақсаттарына жету жолында маңызды рөл атқарады. Басқару құрылымының икемділігі, ашық коммуникация және көшбасшылықтың жаңа түрлері де тиімділікті арттырудың маңызды элементтеріне айналуға [2].

Инновацияны енгізу стратегиялық артықшылықтың негізгі көзі болып саналады. Қазіргі ұйымдар жаңа өнімдер мен қызмет түрлерін ұсыну, өндіріс процесін жетілдіру және жаңа нарықтарға шығу арқылы өз стратегияларын тиімді жүзеге асыруға тырысады. Инновациялық менеджмент пен стратегиялық менеджменттің үйлесімі ұйымның бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

Сонымен қатар тұрақты даму стратегиялары мен ESG (environmental, social, governance) қағидаттарын енгізу де ұйымдардың ұзақ мерзімді тиімділігін қамтамасыз ететін маңызды бағыт болып отыр. Қазіргі инвесторлар мен тұтынушылар компанияның тек экономикалық көрсеткіштеріне емес, әлеуметтік жауапкершілігіне де назар аударады [3].

Стратегиялық менеджментті жетілдірудің тағы бір жолы – ұйым ішіндегі бақылау және нәтижелерді бағалау жүйесін күшейту. Balanced Scorecard әдістемесі (Kaplan & Norton) стратегиялық мақсаттарды сандық көрсеткіштер арқылы бақылауға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл компанияның стратегиясы мен күнделікті қызметін байланыстыруға жағдай жасайды.

Жетекші компаниялар стратегиялық менеджмент жүйесін жетілдіру үшін заманауи менеджмент тұжырымдамаларын қолдануда: Agile, Lean, Kaizen, Design Thinking әдістері ұйымның стратегиялық бейімделгіштігін арттырып, инновациялық ойлауды дамытады.

Қазақстан жағдайында да стратегиялық менеджменттің рөлі артып келеді. Мемлекеттік және жеке сектор ұйымдары бәсекеге қабілетті болу үшін стратегиялық жоспарлауды дамытып, корпоративтік басқару мәдениетін жетілдіруде. Бұл бағытта ұлттық компаниялар мен шағын бизнес субъектілері де стратегиялық ойлау мен инновация мәдениетін енгізуге ұмтылуда.

Қорытындылай келе, стратегиялық менеджменттің тиімділігін арттыру – бұл кешенді процесс. Ол ұйымның миссиясын айқындаудан бастап, нақты көрсеткіштер арқылы нәтижелерді өлшеуге дейінгі барлық басқару кезеңдерін қамтиды. Тиімді стратегиялық менеджмент ұйымның тұрақтылығын, нарықтағы орнын және ұзақ мерзімді даму әлеуетін қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі

1. Хамитова Д.Б. Ұйым тиімділігін арттырудағы стратегиялық басқарудың рөлі // Қаржы және есеп журналы. – 2023. – №4. – Б. 112–119.
2. Назарова А.К. Заманауи ұйымдардағы стратегиялық жоспарлау ерекшеліктері // Экономика және бизнес. – 2024. – №2. – Б. 78–84.
3. Каплан Р., Нортон Д. Сбалансированная система показателей: от стратегии к действию. – М.: Олимп-Бизнес, 2022.

КОРПОРАТИВТІК БАСҚАРУ ЖӘНЕ ESG ИНВЕСТИЦИЯЛАРЫНЫҢ ПРИНЦИПТЕРІ

Фазылахмет А.А., Абдуллаева С.Ш., Ибрагимов А.А.

Ғылыми жетекші: PhD, қауымдастырылған профессор Шінет Г.Ғ.

Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме. В статье рассматривается взаимосвязь между корпоративным управлением и инвестициями ESG, а также их влияние на стратегическое развитие и конкурентоспособность компаний. Установлено, что интеграция принципов ESG в систему корпоративного управления способствует повышению устойчивости и адаптивности компаний. Проанализированы глобальные тенденции развития ESG-инвестиций и возможные сценарии их будущего роста. Особое внимание уделяется необходимости стандартизации ESG-подходов и важности этого процесса для инвесторов. Внедрение ESG-стратегий позволяет компаниям эффективно использовать ресурсы, снижать риски и достигать долгосрочных преимуществ на рынке.

Ключевые слова: ESG-инвестиции, корпоративное управление, устойчивое развитие, стандартизация, конкурентоспособность, социальная ответственность, экологические риски.

Summary. This article explores the relationship between corporate governance and ESG investments, as well as their impact on companies' strategic development and competitiveness. It is shown that integrating ESG principles into corporate governance enhances a company's resilience and adaptability. Global trends and potential future scenarios in ESG investment growth are analyzed. Special attention is given to the need for ESG standardization and its importance for investors. Implementing ESG strategies helps companies optimize resource use, reduce risks, and gain long-term market advantages.

Keywords: ESG investments, corporate governance, sustainable development, standardization, competitiveness, social responsibility, environmental risks.

Әлемде корпоративтік басқару және ESG инвестициялары бизнес-қоғамдастықта соңғы онжылдықтарда маңызды және өзекті тақырыпқа айналды. Бұған себеп – реттеуші талаптардың қатаюы және экология мен әлеуметтік жауапкершілік мәселелеріне деген қызығушылықтың өсуі. Сондықтан компаниялар өз стратегиялары мен басқару процестерін қайта қарауға мәжбүр. ESG факторларының маңыздылығы тек реттеушілер деңгейінде ғана емес, сонымен қатар қоғам мен инвесторлар тарапынан да расталып, бизнеске көбірек ашықтық пен тұрақтылық талап етіледі. ESG инвестициялары танымалдылыққа ие болуда, себебі инвесторлар мен акционерлер қаржылық табыстылықтан бөлек, компанияның қоршаған ортаға әсеріне, әлеуметтік нормаларды сақтауға және ішкі процестерді басқаруға көңіл бөледі.

Сонымен қатар, ESG принциптерін белсенді енгізетін компаниялар нарықта бәсекелестік артықшылықтарға ие болады, себебі олардың қызметі тұтынушылар мен серіктестер арасында сенім тудырады. ESG факторларын стратегиялық жоспарлауға енгізу заңнамалық өзгерістер мен қоғамдық күтулермен байланысты тәуекелдерді азайтуға көмектеседі. Инвесторлар ұзақ мерзімді тұрақтылықты көрсететін, экологиялық және әлеуметтік факторларды

бизнес-модельге интеграциялаған компанияларды қолдауды артық көреді. ESG принциптеріне сәйкес қатал корпоративтік басқару сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін төмендетіп, басшылықтың акционерлер алдында жауапкершілігін арттырады. Нәтижесінде ESG факторларының интеграциясы қазіргі заманғы компаниялардың тұрақты өсуі мен дамуының ажырамас бөлігіне айналады. Осы факторларды тиімді ендірген компаниялар көп инвесторды тартып қана қоймай, ұзақ мерзімді перспективада тұрақтылығын көрсетеді. Инвесторлар ESG бағалауларына негізделген шешімдер қабылдай отырып, тәуекелдерін азайтып, жаһандық экономика дамуына үлес қосады[1].

Зерттеулер ESG принциптерін енгізген компаниялар қаржылық тұрақтылық пен сыртқы шоктарға төзімділіктің жоғары екенін көрсетеді. Бұл ESG құралдары компанияларға климаттың өзгеруі, әлеуметтік қақтығыстар және реттеуші өзгерістерге байланысты тәуекелдерді жақсы басқаруға көмектесетіндігімен байланысты. Сонымен қатар, инвесторлар ESG бағалауларына сенімді индикатор ретінде қарайды, олар ұзақ мерзімді тұрақтылық пен табыстылықты көрсетеді. ESG-ні ілгерілетудегі инвесторлардың рөлі де артып келеді, олар тек пайда табуға ғана емес, тұрақты экономика құруға да атсалысқысы келеді. ESG инвестициялары инновацияларды енгізуге, корпоративтік басқаруды жетілдіруге және қоршаған ортаға теріс әсерді азайтуға ынталандырады. Осы мақсатта ESG рейтингтері мен индекстері жасалады, олар инвесторларға компанияларды осы критерийлер бойынша бағалауға көмектеседі. Осылайша, ESG компанияларды басқару деңгейінде де, жаһандық инвестициялық процестер деңгейінде де өзгерістердің қуатты қозғаушысы болып отыр. Бұл принциптер компанияларға жаңа сын-қатерлерге бейімделуге ғана емес, ұзақ мерзімді табысты болу үшін беделін арттыруға да мүмкіндік береді.

Компанияларды басқару және олардың инвестициялық перспективаларына ESG әсері ғылыми орта мен практикалық инвесторлардың назарында. Енді ESG-нің пайда болу тарихына тереңірек тоқталайық.

ESG ұғымының тамыры 20 ғасырдың ортасына саяды. Сол кезеңде жауапты инвестициялау идеялары қалыптаса бастады. Бастапқыда этикалық инвестициялауға көңіл бөлініп, қару-жарақ өндірісі сияқты дұрыс саналмаған бизнестерден аулақ болуға назар аударылды. Уақыт өте келе бұл тәсіл эволюцияланып, бүгінгі ESG ұғымына айналды[2].

Бизнес жауапкершілігінің алғашқы қадамдары 1960 жылдары АҚШ-та әлеуметтік инвестициялау бағытында жасалды. Сол кезде инвесторлар компаниялардың әлеуметтік және экологиялық әсерлеріне назар аудара бастады. Бұл қозғалыстар әскери келісімшарттармен байланысты компанияларды бойкоттауға шақырған соғыстар кезінде күшейді.

1970 жылдары экологиялық ластану және адам құқықтарының бұзылуы мәселелері кеңінен танылды. Сол кезде АҚШ-та алғашқы маңызды экологиялық заң – таза ауа туралы заң қабылданды. Бұл қоғам мен мемлекеттің бизнестің экологиялық жауапкершілігіне көңіл бөле бастағанының белгісі болды.

Корпоративтік әлеуметтік жауапкершілікті бағалау үшін түрлі рейтингтер мен индекстерді стандарттау жұмыстары 1990 жылдары белсенді жүргізілді. Бұл кезде әлеуметтік және экологиялық мәселелердің экономикалық қызметке әсері анықталып, бизнестің дамуындағы маңызды қауіптер ретінде қарастырылды.

2006 жылы БҰҰ-ның жауапты инвестициялау принциптері қабылданғаннан кейін инвестициялық шешімдерде экологиялық, әлеуметтік және басқару факторларын ескеру қажеттілігі туындады. Осы сәттен бастап ESG әлемдік қаржы қауымдастығында негізгі ағымға айналды[3].

2008 жылғы қаржы дағдарысы ESG принциптерін енгізуді жеделдетті. Қаржылық күйреу корпоративтік басқару мен тәуекелдерді басқарудың дәстүрлі тәсілдерінің кемшіліктерін көрсетті, бұл инвестициялау мен тәуекелдерді басқару тәсілдерін қайта қарауға мәжбүр етті. Инвесторлар қысқа мерзімді қаржылық табыстан гөрі компаниялардың ұзақ мерзімді тұрақтылығына көбірек көңіл бөле бастады.

Қазіргі ESG принциптері 2004 жылы БҰҰ Бас хатшысы Кофи Аннанның бастамасымен институционаланды. Осыдан кейін ESG көптеген ірі компаниялар мен инвесторлар үшін стандартқа айналды. BlackRock және Vanguard сияқты ірі халықаралық инвестициялық қорлар мен активтерді басқарушылар ESG принциптерін тұрақты дамудың негізгі элементі ретінде алға жылжытады. ESG факторларын ескермейтін компаниялар инвесторлар, реттеушілер мен қоғам тарапынан артып келе жатқан қысымға тап болады[4].

Осылайша, ESG-нің пайда болу тарихы этикалық және әлеуметтік жауапты инвестициялаудың интеграцияланған тұжырымдамаға қалай айналғанын көрсетеді. Бұл тұжырымдама тек экологиялық және әлеуметтік аспектілерді ғана емес, сонымен қатар компанияларды тиімді басқарудың маңыздылығын қамтиды. ESG принциптері 21 ғасырда қоғам мен инвесторлардың талаптарына сай бизнес үшін маңызды бағдар болып отыр.

Қорытындылай келе, корпоративтік басқарудың негізгі аспектілеріне анықтама берейік.

Корпоративтік басқару ESG стратегияларын сәтті іске асырудың негізі болып табылады, өйткені ол шешім қабылдау құрылымын және компания ішіндегі ашықтықты қамтамасыз етеді. Бұл мақалада корпоративтік басқару принциптері ESG инвестицияларын компанияның бизнес-моделіне қалай интеграциялауға көмектесетіндігі және ESG компанияның нарықтық құнына, беделіне және инвестициялық тартымдылығына қалай әсер ететіні талданады.

Корпоративтік басқару компания қызметін тиімді басқару мен бақылауға бағытталған ережелер, механизмдер мен процестер жиынтығын қамтиды. Ол акционерлер, компания басшылығы және қызметкерлер, клиенттер мен жергілікті қоғамдар сияқты басқа да мүдделі тараптардың мүдделерін теңдестіруді қамтамасыз етеді. Тиімді корпоративтік басқару құрылымы өкілеттік пен жауапкершілік теңгерімін сақтап, мүдделер қақтығысын болдырмауы және шешім қабылдауда ашықтықты қамтамасыз етуі тиіс. Ашықтық корпоративтік басқарудың маңызды аспектілерінің бірі болып

табылады. Ғаламдану мен ақпаратты ашу талаптарының өсу жағдайында компаниялар акционерлер мен басқа да мүдделі тараптармен ашық диалогқа дайын болу керек. Ашықтыққа қаржылық көрсеткіштер туралы нақты есеп беру, сондай-ақ экологиялық және әлеуметтік жауапкершілік саласындағы қызмет нәтижелерін жариялау кіреді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

1. Сейткалиева Д. С., Кушумский И. А., Купешова Б. Қ. Принципы корпоративного управления и инвестиций ESG // Инновации и развитие. — 2023. — № 3 (45). — С. 23-30.
2. Жуман Ж., Еজেбеков М., Чейрханова А. ESG-принципы в управлении качеством и рентабельностью строительных компаний Казахстана // Вестник науки и образования. — 2022. — Т. 12, № 4. — С. 45-53.
3. Patel A., Gloor P. Creating a Systematic ESG (Environmental Social Governance) Scoring System Using Social Network Analysis and Machine Learning for More Sustainable Company Practices // arXiv. — 2023. — Vol. 2309.05607.
4. Cui J. Entrepreneurial Motivations and ESG Performance Evidence from Automobile Companies Listed on the Chinese Stock Exchange // arXiv. — 2025. — Vol. 2503.21828.

УДК 331.101.6

ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТЬ ТРУДА И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЕЁ РОСТА (НА ПРИМЕРЕ ОАО «КОМИНТЕРН»)

А.Ю. Федосова

УО «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины»,
г. Гомель, Республика Беларусь

Аннотация. В статье отражено значение производительности труда в деятельности организации и страны, перечислены основные факторы, влияющие на ее уровень, сделан анализ показателей производительности труда ОАО «Коминтерн» и предложены направления ее роста.

Summary. This article explores the importance of labor productivity in organizational and national operations, lists the main factors influencing its level, analyzes the labor productivity indicators of OJS «Comintern» and suggests areas for improvement.

Производительность труда – показатель плодотворности целесообразной деятельности персонала, измеряемый количеством продукции, произведенной в единицу рабочего времени, то есть она представляет собой количественную характеристику работы, выполняемой персоналом, которая обусловлена уровнем эффективности труда [1]. Уровень производительности труда на промышленных предприятиях напрямую влияет на способность выпускаемых товаров конкурировать на рынке и положение государства в глобальной экономической системе. Визуальное представление значимости роста этой характеристики как для национальной экономики, так и для отдельных предприятий представлено на рисунке 1 [2].

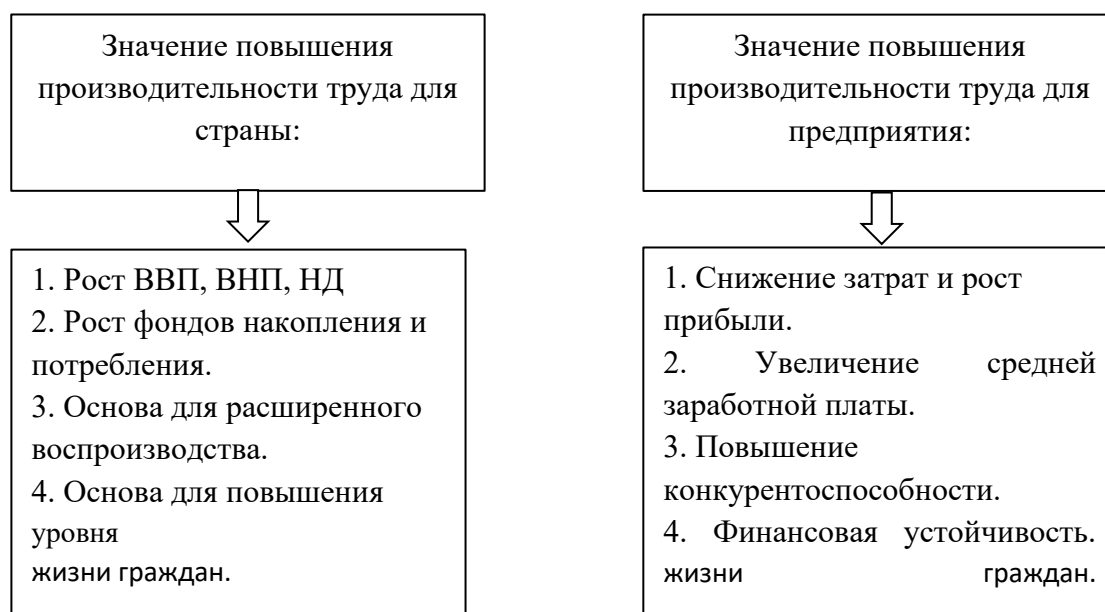

Рисунок 1 – Значение повышения производительности труда на уровне страны и предприятия

На эффективность работы влияют временные затраты на создание товаров и услуг, количество выпущенной продукции, её стоимость и конечная цена – факторы, формирующие конкурентные преимущества на торговых площадках [3].

Сегодня, когда ключевую роль играет не только объем, но и сложность производимых продуктов, качество труда становится основой успеха на рынке [4].

В качестве факторов, стимулирующих рост производительности труда, выступают те причины, которые обуславливают изменения данного показателя. На основе опыта планирования и анализа данных на многих белорусских предприятиях факторы, оказывающие влияние на экономическую категорию под названием производительность труда, разделяют на следующие группы:

- территориально-экономические и экономико-географические условия;
- факторы, способствующие развитию научно-технического прогресса;
- экономические стимулы;
- факторы, вызывающие структурные преобразования;
- социальные аспекты [5].

Проанализируем текущий уровень производительности труда и факторы, влияющие на ее увеличение, на примере открытого акционерного общества «Коминтерн».

Открытое акционерное общество «Коминтерн» является ведущим производителем мужских костюмов в Беларуси. Компания располагает значительными ресурсами и командой опытных специалистов. В настоящее время предприятие сосредоточено на выпуске широкого спектра продукции для мужчин и женщин, включая костюмы, пиджаки, брюки, жилеты, жакеты, юбки,

пальто, куртки. Также выполняется пошив костюмной одежды для подростков и школьников, а кроме того – производство платьев и блузок.

Основными источниками информации о финансово-хозяйственной деятельности предприятия является бухгалтерская отчетность. Основные финансовые результаты ОАО «Коминтерн» представлены в таблице 1.

Таблица 1 – Основные показатели деятельности ОАО «Коминтерн»

Наименование показателей	2024 год	2023 год	Отклонение (+,–)	Темп роста, %
Объем произведенной продукции, тыс. руб.	35 783	28 933	6 850	123,68
Затраты на производство продукции, тыс. руб.	29 427	24 298	5 129	121,11
Среднесписочная численность работников, чел.	755	755	0	100
Среднемесячная заработная плата, руб.	1537,1	1418,1	119	108,39
Затраты на 1 руб. произведенной продукции, руб.	0,68	0,712	-0,032	95,51
Затраты на 1 руб. реализованной продукции, руб.	0,96	0,84	0,09	114,29
Рентабельность производства, %	32,2	28,85	3,35	111,61

Исходя из таблицы 1 видно, что в 2024 году предприятие добилось роста по ключевым показателям: объем производства вырос на 23,68 %, а рентабельность продаж увеличилась на 1,97 п.п., достигнув 11,12 %. Эффективность производства повысилась, о чем свидетельствует снижение затрат на 1 рубль произведенной продукции до 0,68 руб.

Управление производительностью труда непременно должно включать процесс ее измерения, которое осуществляется либо через выработку – количество продукции, произведенной в единицу рабочего времени, либо через трудоемкость – затраты рабочего времени на производство единицы продукции [6].

Выработка (В) – это количество продукции, произведенной в единицу рабочего времени либо приходящейся на одного среднесписочного работника или рабочего за определенный период (час, смену, месяц, квартал, год). Она рассчитывается как [7]:

$$B = \frac{ОП}{T} \text{ или } B = \frac{ОП}{Ч_{ср}}, \quad (1)$$

где ОП – объем произведенной продукции в стоимостном или натуральном выражении;

T – затраты рабочего времени на производство этой продукции, человеко-часов, чел.-дней.

Прямым показателем производительности труда служит количество продукции (работ, услуг), выработанной в единицу рабочего времени:

$$ПТ = \frac{q}{\Sigma T}, \quad (2)$$

где q – количество выработанной продукции;

ΣT – общие затраты рабочего времени.

Дневная производительность труда (средняя дневная выработка) исчисляется путем деления выработанной за отчетный период продукции (q) на количество отработанных за этот период человеко-дней ($\Sigma Ч Д_0$):

$$\text{ЧПТ} = \frac{q}{\Sigma Ч Д_0} . \quad (3)$$

Обратный показатель производительности труда характеризует затраты рабочего времени на единицу продукции. Его называют трудоемкостью:

$$t = \frac{\Sigma T}{q} . \quad (4)$$

В таблице 2 проведен анализ динамики производительности труда ОАО «Коминтерн»

Таблица 2 – Анализ динамики производительности труда ОАО «Коминтерн»

Наименование показателя	2024 год	2023 год	Отклонение (+,-)	Темп роста, %
Выработка, тыс. руб.	47,39	38,32	9,07	123,67
Дневная производительность труда, тыс. руб.	0,21	0,17	0,04	123,53
Трудоемкость, тыс. руб.	7,98	9,93	-1,95	80,36

В 2024 году ОАО «Коминтерн» продемонстрировало положительную динамику в сфере производительности труда по сравнению с 2023 годом. Выработка увеличилась на 9,07 тыс. руб., что соответствует темпу роста в 123,67%. Это говорит о том, что каждый работник в 2024 году производил больше продукции. Дневная производительность труда также возросла на 0,04 тыс. руб., показав темп роста 123,53%. Это значит, что эффективность работы в течение одного дня улучшилась. Трудоемкость (количество затраченного труда на единицу продукции) снизилась на 1,95 тыс. руб., что отражает темп роста в 80,36%. Уменьшение трудоемкости свидетельствует о более эффективном использовании трудовых ресурсов.

Отчет об использовании календарного фонда времени за 2023 – 2024 гг. представлен в таблице 3.

Таблица 3 – Отчет об использовании календарного фонда времени за 2023 – 2024 гг.

Наименование показателя	2024 год	2023 год
Число человеко-дней явок и неявок на работу, человеко-дней	285 662	287 427
в том числе: отработанное время, человеко-дней	166 868	167 863
Число отработанных человеко-часов, человеко-часов	1 328 208	1 339 006
в том числе сверхурочно, человеко-часов	19 757	10 605

Средняя численность работников, по которым отражаются данные об использовании календарного фонда времени, чел	780,5	787,4

В 2024 году при сокращении средней численности персонала на 7 человек (с 787,4 до 780,5) и уменьшении общего отработанного времени, объем сверхурочных работ вырос почти в 2 раза – с 10 605 до 19 757 часов. Это свидетельствует о значительном росте интенсивности труда и повышении нагрузки на сотрудников.

Тем не менее, остаются резервы роста производительности труда ОАО «Коминтерн», среди которых основными являются:

- освоение инновационных технологий;
- профессиональная подготовка и развитие кадров;
- создание системы стимулирования;
- сокращение производственных издержек;
- модернизация управления материальными ресурсами.

Список используемой литературы

1. Баркалов С.А., Новиков Д.А., Попов С.С. Индивидуальные стратегии труда: теория и практика. - М.: ИПУ РАН, 2015. - 164 с.
2. Синк Д.С. Управление производительностью: планирование, измерение и оценка, контроль и повышение / Под ред. В.И. Данилова Данильяна. – М.: Прогресс, 2015.
3. Веревка Т. В. Экономика предприятия: учебное пособие / Т.В. Веревка. – Санкт-Петербург: Изд-во Политехнического ун-та, 2015.
4. Бухалков М. И. Организация и нормирование труда: учебное для вузов / М. И. Бухалков. – М.: ИНФРА-М, 2014.
5. Производительность труда и факторы ее роста /Режим доступа: http://zp.by/number/2012/4/Proizvoditelnost_truda_i_factory_ee_rosta/ .– Дата доступа: 14.11.2025.
6. Кутафьева Л. В. Анализ использования рабочего времени / Л. В. Кутафьева // Молодой ученый. – 2014. – №3.
7. Глущенко Е.В. Теория управления / Е.В.Глущенко, Е.В. Захарова, Ю.В. Тихонравов. – М.: Вестник.

ӘӨЖ 657.1/42

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКАНЫ ДАМУДЫҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Хасанова У.Ш., Бақтыбек А.М., Султанбеков У.Б.

Ғылыми жетекші: э.ғ.к., аға оқытушы Агабекова Шолпан Нуртазаевна
Мирас университеті, Шымкент, Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается сущность цифровой экономики, ее основные направления – электронное правительство, индустрия 4.0, FinTech, e-commerce, вопросы образования и развития человеческого капитала. Кроме того, подчеркивается важность совершенствования национальной цифровой инфраструктуры, уменьшения регионального неравенства и формирования инновационной экосистемы.

Summary: The article examines the essence of the digital economy, its main directions are e-government, industry 4.0, FinTech, e-commerce, education and human capital development. In

addition, the importance of improving the national digital infrastructure, reducing regional inequality and forming an innovation ecosystem is emphasized.

Қазіргі таңда әлемдік экономиканың дамуында цифрландыру үдерісі стратегиялық маңызға ие. Цифрлық экономика – бұл тек жаңа технологияларды қолдану ғана емес, ол экономикалық қатынастардың, басқару тәсілдерінің және қоғамның өзара әрекеттесу жүйесінің түбегейлі өзгерісін білдіреді. Әлемнің жетекші елдері бұл бағытты ұлттық басымдық ретінде қарастырып, цифрлық инфрақұрылым мен инновациялық экожүйе қалыптастыруға ерекше назар аударып отыр.

Қазақстан да бұл үдерістен тыс қалған жоқ. Елде «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы қабылданып, экономиканы цифрландыруға бағытталған жаңа бастамалар іске асырылуда. Цифрлық экономика – елдің бәсекеге қабілеттілігін арттырудың, мемлекеттік басқарудың тиімділігін күшейтудің және халықтың өмір сүру сапасын жақсартудың маңызды факторы.

Осы мақалада Қазақстандағы цифрлық экономиканың дамуының қазіргі ахуалы, негізгі бағыттары мен алдағы перспективалары қарастырылады [1].

Цифрлық экономиканың мәні мен маңызы

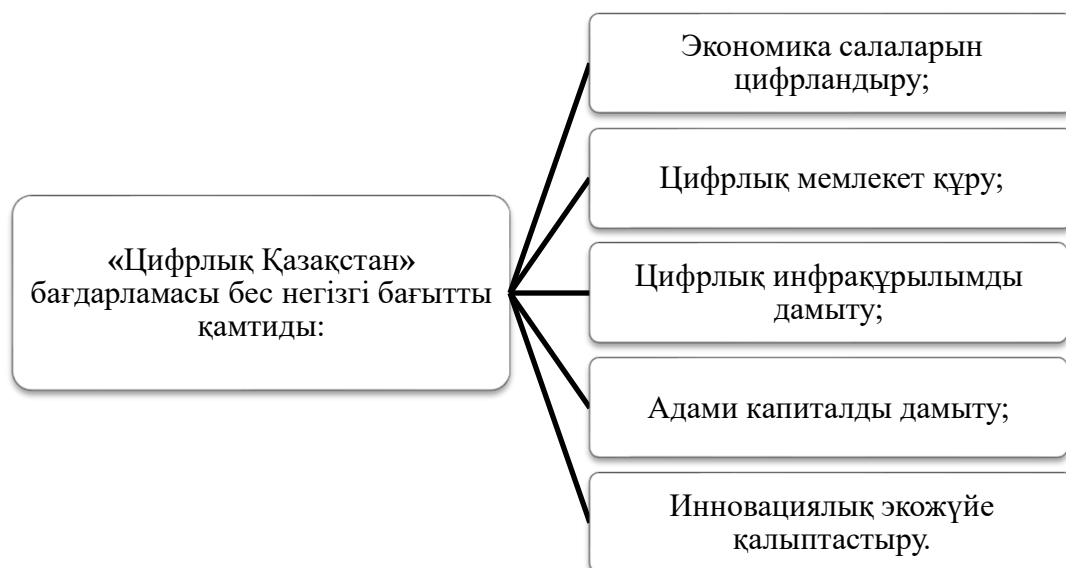
Цифрлық экономика дегеніміз – ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) негізінде қалыптасқан жаңа экономикалық жүйе. Оның негізгі ресурсы – деректер, ал негізгі құралы – цифрлық технологиялар. Бұл экономика түрінде өндіріс, қызмет көрсету, сауда және басқару үдерістері толық немесе жартылай цифрлық ортада жүзеге асады.

Халықаралық экономикалық форумның (WEF) зерттеулеріне сәйкес, цифрлық экономика әлемдік ЖІӨ-нің шамамен 15–20 пайызын құрайды және бұл көрсеткіш жыл сайын артып келеді. 2030 жылға қарай бұл үлес 30 пайызға дейін жетеді деп күтілуде [2].

Қазақстан үшін цифрлық экономика – инновациялық дамудың басты бағыты. Ол дәстүрлі салаларды жаңғыртудың, жаңа нарықтар мен жұмыс орындарын ашудың, сондай-ақ экспорттық әлеуетті арттырудың тетігі болып табылады.

Қазақстандағы цифрлық экономиканың қазіргі жағдайы

Қазақстанда цифрлық экономика дамуы соңғы жылдары айтарлықтай серпін алды. 2018 жылы қабылданған «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы бес негізгі бағытты қамтиды (сурет 1):

Сурет 1. «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы бес негізгі бағыты

2023–2025 жылдары елде интернет инфрақұрылымын кеңейту, 5G желісін енгізу, мемлекеттік қызметтерді толығымен электронды форматқа көшіру жұмыстары жалғасуда [3].

Ұлттық статистика бюросының деректеріне сүйенсек, 2024 жылы халықтың 91%-ы интернетке қол жеткізе алады, ал мемлекеттік қызметтердің 95%-дан астамы eGov.kz платформасы арқылы көрсетіледі. FinTech және e-commerce секторларының үлесі де жыл сайын өсіп келеді.

Негізгі даму бағыттары мен басым салалар

Қазақстандағы цифрлық экономиканың келешектегі дамуы бірнеше басым бағытқа сүйенеді:

1. *Индустрия 4.0 және өндірісті автоматтандыру.* Өнеркәсіп орындарында «ақылды өндіріс» (smart manufacturing) элементтері енгізілуде. Бұл – цифрлық сенсорлар, жасанды интеллект және Big Data талдауы арқылы өндіріс тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

2. *FinTech және цифрлық қаржы қызметтері.* Kaspi.kz, Halyk және басқа да экожүйелер халықтың цифрлық төлемдер мен онлайн банкингке көшуін жеделдетті. 2025 жылға дейін Қазақстанда қолма-қол ақшасыз төлемдер үлесі 85% деңгейіне жетеді деп күтілуде.

3. *Электронды үкімет және ашық деректер.* Мемлекеттік органдар қызметін автоматтандыру мен азаматтарға арналған онлайн қызметтердің саны артуда. Ашық деректер порталы арқылы мемлекеттік шешімдердің ашықтығы қамтамасыз етіледі.

4. *Цифрлық ауыл және аймақтық теңгерім.* Қала мен ауыл арасындағы цифрлық теңсіздікті азайту мақсатында кең жолақты интернет желісі шалғай аймақтарға тартылуда.

5. *Адами капитал және білім беру жүйесі.* Цифрлық сауаттылықты арттыру бағдарламалары, IT-маман даярлау, онлайн оқыту платформалары (Coursera, Bilim Media Group) кеңінен қолданылуда [4].

Цифрландырудың артықшылықтары мен мүмкіндіктері

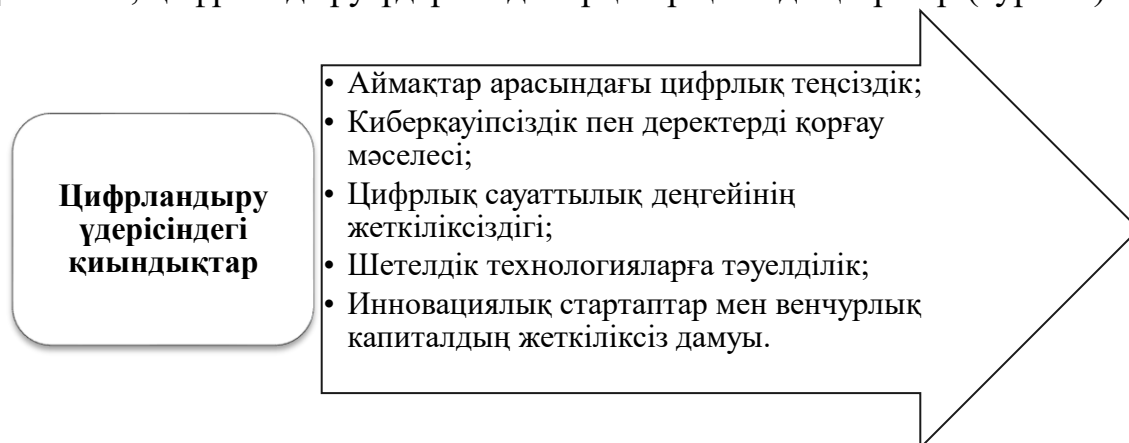
Цифрлық экономиканың артықшылықтары көпқырлы:

- Өндіріс тиімділігі мен өнімділікті арттыру;
- Мемлекеттік басқарудың ашықтығы мен тиімділігі;
- Инновациялық кәсіпкерліктің дамуы;
- Халықтың өмір сүру сапасының жақсаруы;
- Экономиканы әртараптандыру және шикізатқа тәуелділікті азайту.

Сонымен қатар, цифрлық экономиканың дамуы жаңа жұмыс орындарын қалыптастырып, жастардың IT-салаға бейімделуін арттырады [5].

Мәселелер мен шектеулер

Дегенмен, цифрландыру үдерісінде бірқатар қиындықтар бар (сурет 2):

Сурет 2. Цифрландыру үдерісіндегі қиындықтар

Бұл кедергілерді еңсеру үшін мемлекет пен жеке сектор арасындағы серіктестік маңызды рөл атқарады.

Қазақстандағы цифрлық экономиканың даму перспективалары

2025–2030 жылдары Қазақстан цифрлық экономиканы дамытудың жаңа кезеңіне өтеді деп күтілуде. Бұл кезеңнің негізгі мақсаттары:

- Жасанды интеллект пен үлкен деректерді мемлекеттік және бизнес процестерге енгізу;
- Ұлттық цифрлық платформа құру;
- Экспорттық IT-өнімдер мен қызметтерді дамыту;
- Smart City және Smart Region жобаларын кеңейту;
- Халықаралық цифрлық интеграцияны тереңдету (Орталық Азия цифрлық альянсы, ЕАЭО шеңберіндегі жобалар).

Болжам бойынша, 2030 жылға қарай цифрлық экономика Қазақстанның ЖІӨ-нің 15%-ына дейін үлес қосуы мүмкін [6].

Цифрлық экономика – Қазақстанның тұрақты дамуы мен әлемдік бәсекеге қабілеттілігінің кепілі. Цифрландыру елдің инновациялық әлеуетін арттырып, жаңа технологиялық дәуірге қадам басуға мүмкіндік береді [7].

Болашақта цифрлық инфрақұрылымды кеңейту, адами капиталды дамыту, ұлттық IT-экожүйені қалыптастыру және цифрлық теңсіздікті төмендету бағытында жүйелі шаралар қажет. Тиімді мемлекеттік саясат пен

жеке сектордың серіктестігі арқылы Қазақстан цифрлық экономика көшбасшыларының бірі бола алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. ҚР Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі. «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы (2023 ж. жаңартылған нұсқа). — Астана, 2023.
2. OECD Digital Economy Outlook 2024. — Paris: OECD Publishing, 2024.
3. Георгиева Е.А., Нұрмағамбетова А.З. Prospects for the Development of the Digital Economy in Kazakhstan. — Farabi Journal of Social Sciences, 2024.
4. Сьюбебаева Ж. Цифрландыру экономиканы дамытудың жаңа факторы ретінде. — «Статистика, есеп және аудит», № 4, 2024.
5. Kazakhstan Digital Report 2025. — Astana Hub, 2025.
6. Al-Zoubi W.K. Economic Development in the Digital Economy: A Bibliometric Review. — Economies, 2024, 12(3):53.
7. UNDP. Digital Transformation and Human Capital in Central Asia. — New York, 2024.

УДК 657.1/42

РОЛЬ ЦИФРОВЫХ БАНКОВ В ТРАНСФОРМАЦИИ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА

Хегай М.А., Трофимов Я.А., Ахилев И.А.

Научный руководитель: к.э.н., старший преподаватель Агабекова Ш.Н.

Университет «Мирас», Казахстан

Түйін: Бұл мақалада банк секторындағы цифрлық трансформацияның негізгі бағыттары мен осы үдерістегі цифрлық банктердің рөлі талданады. Қазіргі заманда қаржы қызметтерінің цифрландырылуы банктердің бизнес-модельін, клиенттермен өзара әрекеттесу тәсілін және операциялық тиімділігін түбегейлі өзгертуде.

Summary: This article analyzes the main directions of digital transformation in the banking sector and the role of digital banks in this process. In modern times, the digitalization of financial services is radically changing the business model of banks, the way they interact with customers and their operational efficiency.

В эпоху стремительного технологического развития банковский сектор претерпевает глубокие изменения: цифровые технологии меняют структуру услуг, ожидания клиентов и бизнес-модели банков. В этой трансформации ключевую роль играют так называемые «цифровые банки» или банковские организации, ориентированные на цифровые каналы, минимизацию физических филиалов и использование инноваций (мобильные приложения, API, облачные технологии) [1].

Цифровая трансформация банка — это применение цифровых технологий для изменения того, как банк работает, взаимодействует с клиентами и предлагает свои услуги. В частности, это: улучшение клиентского опыта, аналитика данных, операционная эффективность и инновации в бизнес-модели. Исследование показывает, что банки, движущиеся по этому пути, получают конкурентные преимущества: скорость запуска новых продуктов, снижение затрат, улучшение качества обслуживания [2].

Под цифровым банком часто понимается организация, работающая преимущественно через цифровые каналы (мобильное приложение, веб-интерфейсы), с минимальным количеством офлайн-филиалов либо без них. Такой банк может проявлять себя как «challenger bank» или не-традиционный участник рынка и ускорять трансформацию всего сектора. Например, виртуальный банк ZA Bank Limited в Гонконге получил лицензию как виртуальный банк и быстро наращивает активы [3].

Цифровые банки влияют на трансформацию банковского сектора несколькими путями:

- они задают новые стандарты клиентского опыта и технологии;
- принуждают традиционные банки модернизировать инфраструктуру и бизнес-модели;
- способствуют увеличению финансовой инклюзии через доступные цифровые каналы;
- стимулируют инновации и конкуренцию.

При этом трансформация охватывает не только фронт-офис (мобильные приложения, чат-боты), но и внутренние процессы: облачные платформы, API-архитектура, роботизация, аналитика больших данных .

Состояние и тенденции в трансформации банковского сектора цифровыми банками

Согласно исследованиям, ключевые направления включают:

- улучшение клиентского опыта: круглосуточный доступ, удобство, самослуживание.
- операционная эффективность: автоматизация, снижение затрат, переход на облачные решения.
- бизнес-модель инноваций: новые сервисы, партнерства с финтех-компаниями, использование API и открытого банкинга.
- технологические платформы: облако, большие данные, искусственный интеллект, блокчейн.

Значимость для рынков развивающихся стран

Для стран с развивающимся финансовым рынком цифровые банки могут быть особенно важны: они помогают охватить необслуживаемые сегменты, снизить барьеры входа в банковскую систему и повысить конкуренцию. Например, исследование по Узбекистану отмечает, что цифровые технологии в банковской сфере расширяют доступ и эффективность.

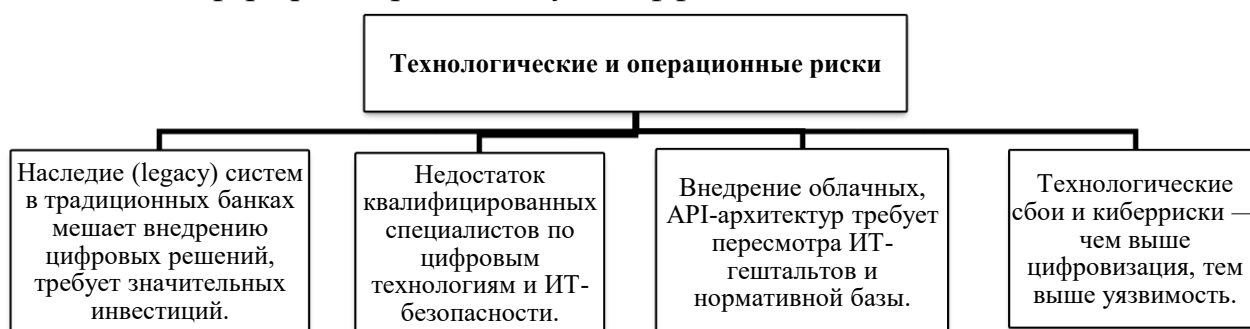

Рисунок 1. Технологические и операционные риски

Регуляторные и правовые риски

- Регуляции могут отставать от темпов трансформации: лицензирование виртуальных банков, требования по кибербезопасности, защита данных.

- Взаимодействие с финтехами и open banking предполагает вопросы ответственности, управления рисками и прозрачности [4].

Клиентские и рыночные риски

- Противодействие клиентов: доверие к цифровым каналам, привычка к офлайн-сервисам.

- Конкуренция: как традиционные банки, так и новые финтех-игроки стремятся захватить рынок. Цифровые банки должны находить уникальные ценностные предложения.

- Масштабируемость: рост пользователей и сервисов требует надежной инфраструктуры и чёткого операционного управления.

Рекомендации для банков [6]:

- Разрабатывать обоснованные цифровые стратегии: определить цели (улучшение клиентского опыта, снижение затрат, расширение каналов) и выбрать дорожную карту. Исследование выделяет три подхода к трансформации: инновации как проект, поэтапные пилоты, интеграция с существующей стратегией.

- Инвестировать в ИТ-инфраструктуру: облачные сервисы, API-платформы, современные аналитические решения.

- Развивать кадровый потенциал и культуру: банковская организация должна трансформироваться изнутри, с цифровым мышлением, гибкими командами.

- Акцентировать внимание на безопасности и регуляторике: цифровые банки должны соответствовать требованиям, иметь стратегии по кибербезопасности, защите данных.

- Сотрудничество с финтех-компаниями: партнёрство может ускорить внедрение инноваций и снизить затраты на разработку.

Цифровые банки действуют как катализатор изменений [8]:

- задают стандарты клиентского опыта и технологий;

- вынуждают традиционные банки модернизироваться, повышая общую конкуренцию;

- способствуют финансовой инклюзии и охвату новых сегментов рынка;

- ускоряют внедрение инноваций: платформенные модели, open banking, экосистемы.

Цифровые банки играют ключевую роль в трансформации банковского сектора, выводя его на новый уровень клиентского сервиса, технологической эффективности и бизнес-модели. При правильной стратегии они способны ускорить изменения, сделать банковские услуги более доступными, инновационными и ориентированными на клиента. Однако трансформация сопряжена с серьёзными вызовами: технологическими, операционными, регуляторными и кадровыми. Для максимального эффекта необходимо

комплексное действие — от стратегического видения до технологической реализации и культуры инноваций. Банки, которые сумеют эффективно использовать возможности цифровой трансформации, получают устойчивое преимущество на рынке будущего.

Список использованной литературы

1. Аубакирова Ж., Ердеш Э. (2019) «Digital transformation: banks shift to digitization and innovation». Journal of Economic Research & Business Administration, 127 (1), 33–43. be.kaznu.kz
2. «Banking Innovations As The Basis For Digital Transformation Of The Banking Sector». (2021) European Proceedings, 2021.09.02. europeanproceedings.com
3. Salesforce. (2025) «What Is Digital Transformation in Banking?» [online] Доступно: <https://www.salesforce.com/financial-services/digital-transformation-banking/> Salesforce
4. “Supervising the future of banking: navigating the digital transformation.” (2023) Speech by European Central Bank Banking Supervision. bankingsupervision.europa.eu
5. «Digital Transformation in Banking: The Complete 2024 Guide». (2024) InformaticsInt. [online] Доступно: <https://www.informaticsint.com/news-events/news/digital-banking-transformation/> informaticsint.com
6. McNamara K., Marpu R.P. (2025) «Banking 2.0: The Stablecoin Banking Revolution – How Digital Assets Are Reshaping Global Finance». arXiv pre-print. [arXiv](https://arxiv.org/abs/2501.00000)
7. Stefanelli V., Manta F., Toma P. (2022) «Digital financial services and open banking innovation: are banks becoming invisible?» arXiv pre-print. [arXiv](https://arxiv.org/abs/2201.00000)
8. Waliullah M., George M.Z.H., et al. (2025) «Assessing the influence of cybersecurity threats and risks on the adoption and growth of digital banking: a systematic literature review». arXiv pre-print.

ӘОЖ 336.64

ҚАРЖЫЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАСҚАРУДЫҢ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ БИЗНЕС ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНА ӘСЕРІ

Холматов М.А., Ермаков А.К., Қуанышбаева Д.М.
Ғылыми жетекші: магистр, аға оқытушы Бекебаева М.О.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматриваются современные методы управления финансовыми рисками в условиях нестабильной экономической среды. Анализируются подходы к идентификации, оценке и минимизации рисков, а также роль цифровых технологий и аналитических инструментов в процессе управления. Особое внимание уделено методам диверсификации, хеджирования, страхования и прогнозирования рисков. Автор отмечает, что эффективное управление финансовыми рисками способствует повышению устойчивости бизнеса, укреплению его конкурентных позиций и снижению вероятности финансовых потерь. В заключении подчеркивается необходимость системного подхода и интеграции риск-менеджмента в стратегическое планирование компании.

Summary The article examines modern methods of financial risk management in an unstable economic environment. It analyzes approaches to identifying, assessing, and minimizing risks, as well as the role of digital technologies and analytical tools in the management process. Special attention is given to diversification, hedging, insurance, and risk forecasting methods. The author emphasizes that effective financial risk management enhances business stability, strengthens competitiveness, and reduces the likelihood of financial losses. The conclusion highlights the

importance of a systematic approach and the integration of risk management into the company's strategic planning.

Қазіргі заманғы жаһандық экономика жағдайында қаржылық тәуекелдерді басқару кез келген кәсіпорын қызметінің ажырамас бөлігі болып табылады. Нарықтың тұрақсыздығы, инфляцияның өсуі, валюта бағамдарының ауытқуы және саяси факторлардың ықпалы бизнес субъектілерінің тұрақтылығына тікелей әсер етеді. Осыған байланысты тәуекелдерді уақтылы анықтау, талдау және төмендету шараларын қабылдау компаниялардың қаржылық тұрақтылығы мен ұзақ мерзімді дамуы үшін маңызды алғышарт болып саналады.

Қаржылық тәуекел түсінігі кәсіпорынның қаржылық нәтижелеріне теріс әсер етуі мүмкін белгісіздік деңгейімен байланысты. Ол несиелік, пайыздық, валюталық, нарықтық және өтімділік тәуекелдері сияқты түрлерге бөлінеді. Бұл тәуекелдердің барлығының ортақ мақсаты – капиталдың сақталуы мен өсуін қамтамасыз ету. Қаржылық тәуекелдерді басқару жүйесі – бұл алдын алу шараларын, бақылау тетіктерін және басқарушылық шешімдерді біріктіретін көпқырлы процесс.

Қазіргі кезеңде қаржылық тәуекелдерді басқарудың заманауи әдістері ретінде диверсификация, хеджирлеу, сақтандыру, резервтер қалыптастыру және сандық талдау кеңінен қолданылады. Диверсификация әдісі активтер мен инвестицияларды әртараптандыру арқылы бір бағыттағы шығындардың әсерін азайтуға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл қор нарығында, инвестициялық портфельдерді қалыптастыруда және ұзақ мерзімді жобаларды қаржыландыру кезінде ерекше тиімді [1].

Хеджирлеу – тәуекелді азайтудың тағы бір маңызды құралы. Ол туынды қаржы құралдарын (фьючерстер, опциондар, своптар) пайдалану арқылы бағамдық немесе пайыздық ауытқулардың әсерін төмендетуге бағытталған. Хеджирлеу механизмдері әсіресе экспорттаушы және импорттаушы компаниялар үшін маңызды, өйткені олар валюталық тәуекелдің ықпалын барынша азайтады.

Сақтандыру тәсілі де қаржылық тәуекелдерді азайтуда маңызды рөл атқарады. Кәсіпорындар өндірістік және қаржылық қызмет барысында кездесетін әртүрлі тәуекелдерді (мүліктік, несиелік, инвестициялық және т.б.) сақтандыру арқылы ықтимал шығындардың орнын толтыру мүмкіндігіне ие болады. Бұл тәсіл әсіресе қаржы тұрақтылығын сақтау үшін тиімді болып табылады.

Қаржылық тәуекелдерді басқаруда заманауи технологиялардың рөлі ерекше. Big Data, жасанды интеллект, блокчейн және болжамдық аналитика құралдары кәсіпорындарға тәуекелдердің пайда болуын алдын ала болжауға, сценарийлерді модельдеуге және нақты уақыт режимінде шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Мысалы, машиналық оқыту әдістері нарықтық үрдістерді талдау арқылы ықтимал тәуекелдерді автоматты түрде анықтап, басқарушылық шешімдерді оңтайландырады.

Сонымен қатар, тәуекелдерді басқару жүйесі кәсіпорынның стратегиялық басқару құрылымына интеграциялануы тиіс. Тәуекел-менеджмент тек қаржы бөлімінің міндеті емес, ол бүкіл ұйым деңгейінде жүзеге асырылуы қажет. Стратегиялық жоспарлау кезінде тәуекел факторларын ескеру компанияның ұзақ мерзімді тұрақтылығын қамтамасыз етеді және сыртқы өзгерістерге бейімделу қабілетін арттырады.

Бизнес тұрақтылығы тұрғысынан тиімді тәуекелдерді басқару келесі нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді: қаржылық шығындарды төмендету, компанияның беделін нығайту, инвестициялық тартымдылығын арттыру және басқарушылық шешімдердің сапасын көтеру. Тәуекелдердің уақтылы мониторингі мен бағалануы компанияның қаржылық жағдайын тұрақтандырып қана қоймай, оның нарықтағы позициясын да күшейтеді.

Көптеген зерттеулер көрсеткендей, заманауи тәуекелдерді басқару әдістерін қолданатын компаниялар экономикалық дағдарыс кезеңінде де өз қызметін тиімді жалғастыра алады. Мұндай кәсіпорындар активтерді қорғауға, операциялық шығындарды оңтайландыруға және жаңа нарықтарға бейімделуге бейім келеді. [2]

Қаржылық тәуекелдерді тиімді басқару үшін кәсіпорындар төмендегі бағыттар бойынша нақты шараларды жүзеге асыруы қажет:

1. Кешенді тәуекел-менеджмент жүйесін енгізу.

Кәсіпорынның барлық деңгейінде тәуекелдерді анықтау, талдау және бақылау процестерін біріктіретін бірыңғай жүйе қалыптастыру қажет. Бұл жүйе стратегиялық, операциялық және қаржылық шешімдермен үйлесімді болуы тиіс.

2. Цифрлық технологияларды пайдалану.

Big Data, жасанды интеллект және болжамдық аналитика құралдарын енгізу арқылы тәуекелдерді дер кезінде болжау және басқару тиімділігін арттыру ұсынылады. Бұл технологиялар шешім қабылдау жылдамдығын және дәлдігін жоғарылатады.

3. Хеджирлеу және диверсификация құралдарын кеңінен қолдану.

Компаниялар валюталық және пайыздық тәуекелдерді азайту мақсатында қаржы нарығындағы туынды құралдарды тиімді пайдалануы қажет. Инвестициялық портфельдерді әртараптандыру капиталды қорғаудың және табыстылықты тұрақтандырудың негізгі әдістерінің бірі болуы тиіс.

4. Қаржылық резервтер мен сақтандыру тетіктерін күшейту.

Кәсіпорындардың күтпеген шығындарға дайын болуын қамтамасыз ету үшін тұрақты резервтер қалыптастыру және сақтандыру компанияларымен ынтымақтастық орнату маңызды.

5. Қызметкерлердің қаржылық сауаттылығын арттыру.

Тәуекелдерді басқару мәдениетін қалыптастыру үшін компания қызметкерлерін жүйелі түрде оқыту және біліктілігін арттыру қажет. Әсіресе қаржы бөлімдері мен менеджмент құрамының заманауи тәуекел талдау құралдарын игеруі маңызды.

6. Тәуекелдерді стратегиялық жоспарлауға интеграциялау.

Компанияның ұзақ мерзімді даму стратегиясына тәуекелдерді талдау элементтерін енгізу оның тұрақтылығын және нарықтағы икемділігін арттырады.

7. Сыртқы аудит және кеңес беру тәжірибесін енгізу.

Тәуекелдерді тәуелсіз бағалау мақсатында сыртқы сарапшылар мен қаржылық аудит қызметтерін тарту ұсынылады. Бұл шешімдердің объективтілігін қамтамасыз етеді және басқару тиімділігін арттырады.

Осы ұсыныстарды іске асыру кәсіпорындарға қаржылық тұрақтылықты сақтауға, дағдарыстық жағдайларға бейімделуге және ұзақ мерзімді даму стратегияларын сәтті жүзеге асыруға мүмкіндік береді [3].

Қорытындылай келе, қаржылық тәуекелдерді басқарудың заманауи әдістерін қолдану қазіргі экономикалық жағдайда кез келген бизнес үшін стратегиялық қажеттілік болып табылады. Диверсификация, хеджирлеу, сақтандыру және цифрлық технологияларды пайдалану кәсіпорындардың тұрақтылығын арттырып, қаржылық қауіптерді азайтады. Тиімді тәуекел-менеджмент жүйесін енгізу ұйымның тұрақты дамуына, инвестициялық тартымдылығына және ұзақ мерзімді табыстылығына негіз қалайды.

Әдебиеттер тізімі

1. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками предприятия. – Киев: Ника-Центр, 2020.
2. Ковалев В.В. Финансовый менеджмент: теория и практика. – Москва: Проспект, 2021.
3. Есжанова С.Қ. Қаржылық менеджмент. – Алматы: Экономика, 2022.

ОӘЖ 658.012.4

ИННОВАЦИЯЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТ: КӘСІПОРЫННЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ ФАКТОРЫ

Худайбердиева У.Б., Рысбай А.Ғ., Мәтжанова Д.Н.
Ғылыми жетекші магистр, аға оқытушы Байкенжеева Д.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается роль инновационного менеджмента как ключевого фактора повышения конкурентоспособности предприятия, подчёркивается значение человеческого капитала, корпоративной культуры и цифровых технологий для устойчивого развития бизнеса.

Summary: The article examines the role of innovation management as a key factor in enhancing a company's competitiveness, emphasizing the importance of human capital, corporate culture, and digital technologies for sustainable business development.

Қазіргі экономикалық даму кезеңінде инновациялар кәсіпорынның тиімділігі мен тұрақтылығын қамтамасыз етудің шешуші факторы болып отыр. Ғаламдық нарықтағы жылдам өзгерістер, технологиялық прогресс және тұтынушылардың сұранысындағы өзгерістер ұйымдарды жаңа басқару тәсілдерін қолдануға итермелейді. Осы тұрғыдан алғанда, инновациялық

менеджмент кәсіпорынның стратегиялық дамуының маңызды құралы ретінде қарастырылады.

Инновациялық менеджмент – бұл кәсіпорындағы инновациялық қызметті ұйымдастыру мен басқарудың жүйесі, оның мақсаты – жаңа идеяларды, технологияларды, өнімдер мен қызметтерді тиімді енгізу арқылы кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттыру. Мұндай басқару тәсілі тек өнімді жаңартумен шектелмей, басқару құрылымдарын, өндірістік процестерді және маркетингтік стратегияларды да жетілдіруді қамтиды [1].

Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігі қазіргі таңда инновациялық әлеуеттің деңгейімен тығыз байланысты. Инновациялық әлеует – бұл жаңа өнімдер мен қызметтерді жасауға, оларды нарыққа енгізуге, сондай-ақ ұйым ішіндегі тиімділікті арттыруға мүмкіндік беретін ресурстар жиынтығы. Инновацияны енгізу арқылы кәсіпорындар өз нарықтық позициясын нығайтып, шығындарын азайтып, сапаны арттыра алады.

Инновациялық менеджменттің тиімділігі ең алдымен басқару мәдениетіне және кадрлық әлеуетке байланысты. Қызметкерлердің шығармашылық ойлауы, жаңа идеяларға ашықтығы және бастамашылдығы инновациялық процестің қозғаушы күші болып табылады. Осыған орай, кәсіпорын басшылары қызметкерлердің инновациялық белсенділігін ынталандыруға бағытталған ішкі саясат жүргізуі тиіс.

Қазіргі заманғы инновациялық менеджмент үш негізгі бағытты қамтиды: технологиялық инновациялар, ұйымдастырушылық инновациялар және маркетингтік инновациялар.

Технологиялық инновациялар – жаңа өнімдер немесе өндірістік процестерді әзірлеу мен енгізуді көздейді. Бұл бағыттағы басты міндет – ғылыми зерттеулер мен тәжірибелік-конструкторлық жұмыстардың нәтижелерін өндірісте пайдалану.

Ұйымдастырушылық инновациялар – басқару құрылымдарын жетілдіру, еңбек бөлінісін оңтайландыру және ішкі коммуникацияларды нығайтуға бағытталады.

Маркетингтік инновациялар – жаңа нарықтарды игеру, өнімді жылжыту әдістерін жетілдіру және тұтынушылармен өзара әрекеттесудің жаңа формаларын енгізуге мүмкіндік береді.

Инновациялық қызметтің тиімділігі кәсіпорындағы менеджменттің сапасына байланысты. Басқарушылар инновациялық идеяларды іріктеп, оларды жүзеге асырудың нақты стратегиясын әзірлеуі керек. Бұл ретте инновациялық стратегияның түрлері маңызды рөл атқарады:

- Озық (лидерлік) стратегия – нарыққа алғаш болып жаңа өнім немесе технология енгізу;
- Қуыш жетуші стратегия – нарықтағы инновацияларды талдап, оларды бейімдеу арқылы тиімді нұсқасын іске асыру;
- Тәуекелді азайтатын стратегия – инновацияны кезең-кезеңімен енгізу арқылы қауіптерді төмендету.

Кәсіпорын инновациялық менеджментті сәтті жүзеге асыру үшін инновациялық экожүйе қалыптастыруы қажет. Ол ғылыми-зерттеу институттарымен, университеттермен, венчурлық қорлармен және мемлекеттік құрылымдармен серіктестік орнатуды қамтиды. Мұндай өзара іс-қимыл кәсіпорынға жаңа білім мен технологияларды жылдам енгізуге мүмкіндік береді [2].

Инновациялық инфрақұрылымның болуы да аса маңызды. Бұл бизнес-инкубаторлар, технопарктер, акселерациялық орталықтар және стартап платформалары сияқты құрылымдарды қамтиды. Осындай орталар инновациялық идеяларды қолдауға, оларды нарыққа шығару кезеңін жылдамдатуға және тәуекелдерді азайтуға мүмкіндік береді.

Цифрлық технологиялардың дамуы инновациялық менеджменттің жаңа деңгейге шығуына ықпал етті. Қазіргі кәсіпорындар big data, жасанды интеллект, blockchain және интернет заттар (IoT) технологияларын пайдалана отырып, өндірісті, маркетингті және клиенттік сервисті тиімді басқара алады. Мысалы, жасанды интеллект көмегімен нарықтағы үрдістерді болжау, өнімге сұранысты талдау және тұтынушылардың мінез-құлқын модельдеу мүмкін болды.

Инновациялық менеджменттің тиімділігі кәсіпорынның қаржылық көрсеткіштерінде де көрініс табады. Инновация енгізген ұйымдарда еңбек өнімділігі артып, өнімнің өзіндік құны төмендейді, нарықтағы үлес көбейеді. Сонымен қатар, инновацияға бағытталған кәсіпорындар инвесторлар үшін тартымды болып келеді, себебі олар жоғары өсу әлеуетіне ие.

Бәсекеге қабілеттілікті арттыру үшін кәсіпорындарда инновациялық стратегия корпоративтік мәдениеттің бір бөлігіне айналуы керек. Бұл үшін басшылық инновацияны қолдаушы орта қалыптастырып, қызметкерлердің бастамаларын мойындау және марапаттау жүйесін енгізуі қажет.

Қазақстанда да инновациялық менеджменттің рөлі жылдан жылға артып келеді. «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы, индустрияландыру жобалары және ұлттық инновациялық жүйені дамыту шаралары кәсіпорындардың инновациялық әлеуетін арттыруға бағытталған. Шағын және орта бизнес субъектілері үшін инновациялық гранттар мен мемлекеттік қолдау тетіктері енгізілуде.

Сонымен бірге, отандық кәсіпорындарға инновациялық менеджментті енгізуде бірқатар қиындықтар тән: қаржы ресурстарының жетіспеушілігі, ғылыми кадрлардың тапшылығы, инновациялық мәдениеттің жеткіліксіз дамуы. Бұл мәселелерді шешу үшін білім беру, ғылым және бизнес арасындағы интеграцияны күшейту қажет [3].

Инновациялық менеджменттің тиімділігін бағалау үшін кәсіпорындар түрлі әдістерді қолданады: ROI (инновациялық инвестицияның қайтарымы), Balanced Scorecard, инновациялық белсенділік индексі және өнімді жаңарту коэффициенті. Бұл көрсеткіштер кәсіпорынның инновациялық даму деңгейін нақты сандық түрде бағалауға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, инновациялық менеджмент – кәсіпорынның тұрақты дамуы мен бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін басты құрал. Ол ұйымды сыртқы ортадағы өзгерістерге бейімдеп қана қоймай, оның стратегиялық әлеуетін арттырады. Инновациялық мәдениетті қалыптастыру, цифрлық технологияларды енгізу және адами капиталды дамыту – қазіргі заман кәсіпорындарының табысының негізгі кепілі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі

1. Қазақстан Республикасының Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі. 2024 жылғы есеп.
2. Назарова А.К. Инновациялық менеджмент және кәсіпорын тиімділігі // Экономика және бизнес. – 2023. – №4. – Б. 87–95.
3. Котлер Ф., Армстронг Г. Маркетинг принциптері. – Алматы: Экономика, 2022.

УДК 338.2

НОВЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ ФИНАНСОВЫХ МЕХАНИЗМОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Чудакова Виктория, Марат Назгүл, Мелихова Ирина
Научный руководитель старший преподаватель Бокушева С.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада Қазақстан Республикасы экономикасының орнықты даму мақсаттарына қол жеткізуге бағытталған тиімді қаржы тетіктерін қалыптастырудың заманауи тұжырымдамалары мен жаңа тәсілдері қарастырылады.

Summary: The article discusses modern concepts and new approaches to the formation of effective financial mechanisms aimed at achieving the goals of sustainable development of the economy of the Republic of Kazakhstan.

В условиях глобальных вызовов, таких как изменение климата, демографические изменения и экономическая нестабильность, обеспечение устойчивого развития становится приоритетной задачей для стран, в том числе для Республики Казахстан (РК). Традиционные финансовые механизмы зачастую не в состоянии полностью обеспечить реализацию целей устойчивого развития (ЦУР), поэтому необходимо внедрение новых подходов, актуальных и адаптированных к специфике национальной экономики и условий. В данной статье рассматриваются современные тенденции и инновационные методы формирования финансовых инструментов, способных повысить эффективность достижения целей устойчивого развития в Казахстане.

1. Теоретические основы и актуальность новых подходов

Цели устойчивого развития, одобренные Генеральной ассамблеей ООН (ЦУР-2030), требуют мультифункциональной поддержки со стороны государственных и частных институтов, а также внедрения новых финансовых

инструментов. В последние годы наблюдается сдвиг от традиционных методов финансирования к более комплексным и инновационным моделям.

Успешное воплощение ЦУР связано с моделями, включающими зеленое облигационное финансирование, краудфандинг, социальные и климатические фонды, а также цифровые платформы, обеспечивающие прозрачность и эффективность использования средств. Эти подходы помогают мобилизовать внутренние и внешние ресурсы, стимулируют развитие «зеленых» и социально ориентированных проектов.

2. Тенденции и новые механизмы финансирования в Казахстане

2.1 Зеленое финансирование и зеленые облигации

Республика Казахстан активно развивает рынок зеленых финансовых инструментов. В 2021 году страна впервые выпустила зеленые облигации на сумму свыше 200 миллионов долларов, что стало прорывом для региона. Такой механизм позволяет привлекать инвестиции в экологически чистые проекты, а также повышает привлекательность Казахстана как экологически ответственной страны.

Развитие корпоративных зеленых облигаций и национальных стандартов по их эмиссии способствует привлечению иностранных инвесторов и значительно расширяет возможности для финансирования зеленых инициатив.

2.2 Краудфандинг и финтех-решения

Цифровизация финансовых услуг и популяризация краудфандинга открывают новые горизонты для финансирования социальных проектов и инициатив по развитию устойчивой экономики. В Казахстане с 2020 года наблюдается рост использования цифровых платформ для сбора средств на экологические, социальные и инновационные проекты.

Краудфандинг позволяет мобилизовать не только крупные инвестиции, но и широкие слои населения, повышая их участие в реализации целей ЦУР.

2.3 Создание климатических и социальных фондов

В рамках новых концепций формируется целый ряд фондов, ориентированных на финансирование климатических и социальных программ. Примером служит создание Национального фонда зеленых инвестиций и участие Казахстана в международных инициативах, таких как Green Climate Fund, что позволяет привлекать дополнительные международные ресурсы.

2.4 Внедрение цифровых платформ и технологий

Использование блокчейн, AI и Big Data существенно повышает прозрачность и эффективность механизмов финансирования. Например, создание цифровых систем мониторинга и оценки проектов помогает избегать коррупции и неправомерного использования средств, а также обеспечивает контроль за выполнением целей инициатив.

3. Оценка эффективности и вызовы

Несомненно, новые подходы к финансированию должны сопровождаться системой оценки эффективности и прозрачности. В Казахстане активно реализуются программы по внедрению международных стандартов ESG

(Environmental, Social, Governance), что способствует повышению доверия инвесторов.

Однако имеются и вызовы: недостаточная развитость внутреннего рынка долгового финансирования, ограниченность национальных финансовых ресурсов, а также необходимость повышения уровня финансовой грамотности участников рынка. Важнейшее значение приобретает создание условий для устойчивого развития финансового сектора, способного поддерживать инновационные механизмы.

4. Перспективы и рекомендации

Для повышения эффективности формирования новых финансовых инструментов в Казахстане рекомендуется:

- Расширение использования зеленых облигаций и развитие внутреннего рынка ESG-инструментов;
- Внедрение механизмов страхования и гарантирования для защиты инвестиций в устойчивую и инновационную экономику;
- Создание условий для развития краудфандинга, в том числе через государственные инициативы по стимулированию участия населения;
- Усиление межгосударственного и международного сотрудничества для притока внешних инвестиций в реализуемые проекты;
- Повышение уровня финансовой грамотности населения и бизнеса в сфере устойчивых инвестиций.

Разработка и внедрение новых подходов и механизмов финансирования являются ключевыми факторами достижения целей устойчивого развития в Казахстане. Современные финансовые технологии, включая зеленые облигации, краудфандинг, цифровые платформы, позволяют более эффективно мобилизовать ресурсы и повышать прозрачность процессов. В дальнейшем успешное развитие этих механизмов в сочетании с международным сотрудничеством и внутренней поддержкой создаст необходимую платформу для устойчивого роста экономики страны.

Список использованной литературы

1. Азиатский банк развития. (2023). Отчет о зеленых финансах и инвестировании в Казахстане. АБР.
2. Министерство экологии, геологии и природных ресурсов Республики Казахстан. (2022). Годовой отчет о развитии экологического рынка Казахстана.
3. Национальный банк Республики Казахстан. (2023). Отчет о состоянии финансового рынка и внедрении новых технологий.
4. Казахстанский институт развития и инноваций. (2022). Стратегия развития зеленых инвестиций и инновационных финансовых инструментов.
5. Всемирный банк. (2021). Ресурсы для устойчивого развития: Казахстанский опыт.
6. Правительство Республики Казахстан. (2022). Стратегия перехода к зеленой экономике до 2030 года.
7. Международный валютный фонд. (2022). Обзор финансовых механизмов для поддержки климатических инициатив в Казахстане.
8. Green Climate Fund. (2023). Отчет о реализации проектов и финансовых потоках в Казахстане.

9. Крутов, А. И., & Лебедев, В. В. (2021). *Финансовые механизмы устойчивого развития в странах Центральной Азии*. Экономический журнал, №4, с. 45–59.
10. Международная организация по стандартизации (ISO). (2022). *Стандарты зеленых финансов и ответственность бизнеса*.

УДК 659.4

ИНСТРУМЕНТЫ SMM-МАРКЕТИНГА

Шайзада С., Зиёмухамедова М.М., Ерин Д.Д.
Научный руководитель: к.э.н., ассоц проф. Стаценко О.А.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада SMM маркетингінің негізгі құралдары, олардың ерекшеліктері мен тиімділігі қарастырылады, өйткені маркетингтік медианы брендтерді, өнімдер мен қызметтерді жылжытудың тиімді құралы ретінде белсенді қолданады.

Summary: This article discusses the main SMM marketing tools, their features, and effectiveness, as marketers actively use social media as an effective tool for promoting brands, products, and services.

В условиях стремительного развития цифровых технологий и глобальной цифровизации бизнеса социальные сети превратились в один из ключевых каналов коммуникации между компаниями и их целевой аудиторией. Сегодня SMM-маркетинг (Social Media Marketing) выступает не просто как элемент продвижения, но как комплексная система построения взаимоотношений с клиентами, формирования имиджа бренда и управления репутацией в онлайн-среде.

SMM-маркетинг обеспечивает бизнесу ряд преимуществ:

- **Точечное таргетирование аудитории** по интересам, географии, поведению и демографическим признакам;
- **Высокую интерактивность** и возможность мгновенной обратной связи с клиентами;
- **Низкий порог входа и высокая эффективность затрат** по сравнению с традиционной рекламой;
- **Формирование лояльности и узнаваемости бренда** через контент и вовлечение аудитории;
- **Аналитику и измеримость результатов** благодаря современным инструментам (Meta Business Suite, VK Ads, TikTok Ads Manager и др.) [1].

Актуальность исследования инструментов SMM-маркетинга также обусловлена: постоянной эволюцией алгоритмов социальных сетей (изменение охватов, приоритетов контента, платных форматов); **ростом конкуренции** в онлайн-пространстве; необходимостью **адаптации стратегий продвижения** под отечественные и зарубежные платформы (ВКонтакте, Telegram, YouTube, TikTok и др.);

Рассмотрим некоторые инструменты SMM маркетинга на рисунке 1. Эта схема иллюстрирует ключевые инструменты SMM-маркетинга и их взаимосвязь:

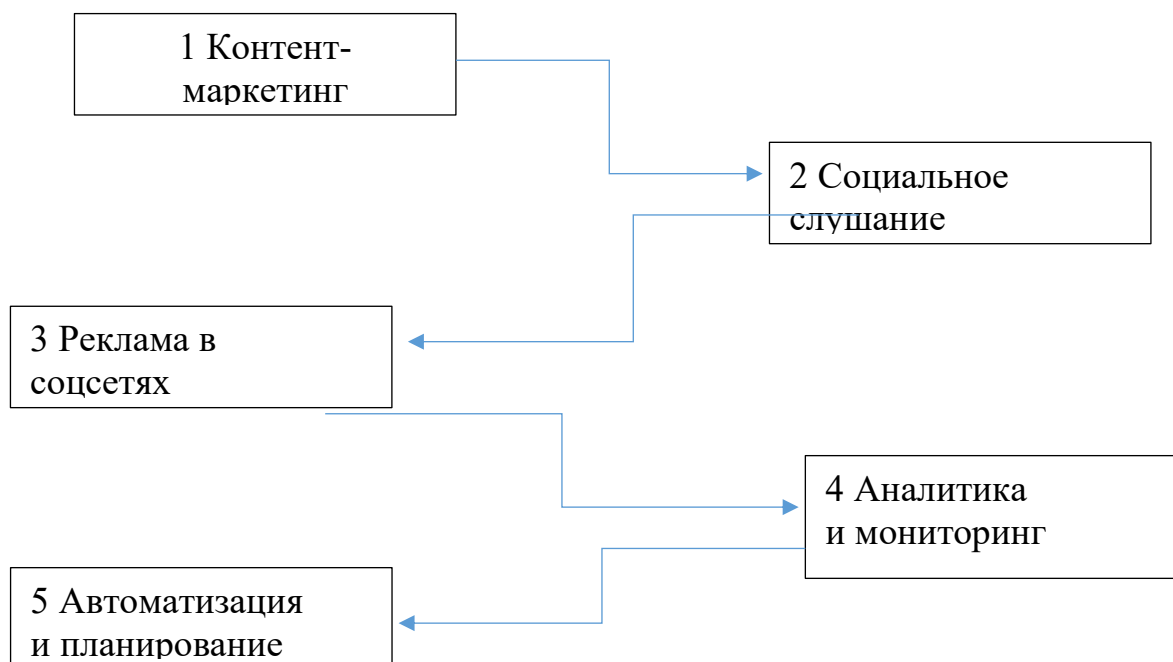

Рисунок 1- Основные инструменты SMM-маркетинга [2].

1. Контент является основой SMM-стратегии. Качественный и релевантный контент способствует привлечению и удержанию аудитории. Виды контента включают:

- Тексты: статьи, блоги, посты.
- Визуальные материалы: изображения, инфографика, мемы.
- Видео: короткие ролики, прямые эфиры, сторис.

Эффективность контента оценивается по показателям вовлечённости, таким как лайки, комментарии, репосты.

2. Социальное слушание (Social Listening)

Инструменты социального слушания позволяют отслеживать упоминания бренда, анализировать мнение аудитории и выявлять тренды. Это помогает в:

- Кризисном управлении: оперативное реагирование на негативные отзывы.
- Анализе конкурентов: понимание сильных и слабых сторон соперников.
- Планировании контента: создание материалов, соответствующих интересам аудитории.

3. Реклама в социальных сетях

Платформы, такие как Facebook, Instagram, VKontakte, предлагают разнообразные рекламные инструменты:

- Таргетированная реклама: настройка показов по интересам, географии, демографии.
- Ретаргетинг: возвращение пользователей, ранее взаимодействовавших с брендом.
- Influencer-маркетинг: сотрудничество с лидерами мнений для продвижения продуктов.

4. Аналитика и мониторинг

Для оценки эффективности SMM-кампаний используются аналитические инструменты:

- Google Analytics: отслеживание трафика и поведения пользователей на сайте.
- Native Analytics: встроенные инструменты анализа на платформах социальных сетей.
- Сторонние сервисы: Hootsuite, Sprout Social, которые предоставляют расширенные возможности для анализа и планирования контента.

5. Автоматизация и планирование

Автоматизация процессов позволяет эффективно управлять SMM-кампаниями:

- Планировщики контента: Buffer, Later, которые позволяют заранее публиковать материалы.
- Чат-боты: автоматизация общения с клиентами, ответы на часто задаваемые вопросы.

Инструменты SMM-маркетинга предоставляют широкие возможности для продвижения брендов в социальных сетях. Их правильное использование способствует увеличению узнаваемости, привлечению новой аудитории и повышению лояльности существующих клиентов. Важно отметить, что успешная SMM-стратегия требует комплексного подхода, включающего качественный контент, анализ аудитории, эффективную рекламу и постоянный мониторинг результатов [3].

Литература

1. SMM-маркетинг с нуля. Инструменты и направления интернет-маркетинга в социальных сетях / Дамир Шарифьянов. – 2023. – 37 с. [Литрес+2Bookmate+2](#)
2. Инструменты цифрового маркетинга (Inbound маркетинг): учебное пособие / Краснов А. С. и др. – Санкт-Петербург: Политех-Пресс, 2024. [Электронная библиотека СПбПУ](#)
3. Интернет-маркетинг. Полный сборник практических инструментов / Фёдор Вирин. – 2023.

ӨОЖ 349.2:005.95

ҰЙЫМДАРДА АДАМИ РЕСУРСТАРДЫ БАСҚАРУДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Шеримбетова А.С.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассмотрены правовые аспекты управления человеческими ресурсами в современных организациях. Особое внимание уделено требованиям трудового законодательства Республики Казахстан, регулирующим заключение трудового договора, организацию труда, охрану труда, дисциплинарную ответственность и защиту персональных данных работников. Показано, что соблюдение правовых норм обеспечивает прозрачность управления персоналом, снижает трудовые риски и способствует

формированию устойчивой и эффективной HR-системы. Правовая грамотность в сфере управления человеческими ресурсами является важным фактором повышения мотивации сотрудников и повышения эффективности деятельности организации.

Summary This article examines the legal aspects of human resource management in modern organizations. Special emphasis is placed on the labor legislation of the Republic of Kazakhstan regulating employment contracts, working conditions, labor protection, disciplinary responsibility, and the protection of employees' personal data. The study highlights that compliance with legal standards ensures transparency in HR processes, reduces labor-related risks, and contributes to the development of an effective and sustainable human resource management system. Legal literacy in HR management is identified as a key factor influencing employee motivation and the overall performance of an organization.

Қазіргі таңда ұйымдардың тиімді жұмыс істеуі мен стратегиялық дамуы адами ресурстарды басқару жүйесінің сапасына тікелей байланысты. Еңбек қатынастарының құқықтық реттелуі жұмыс беруші мен қызметкер арасындағы өзара жауапкершілікті, еңбек міндеттерін, қауіпсіздік талаптарын, персоналды бағалау мен ынталандырудың заңдық негіздерін айқындайды. Қазақстан Республикасында еңбек қатынастарын реттеу жүйесі еңбек құқығы, азаматтық құқығы, әлеуметтік қорғау құқығы және дербес деректерді қорғау саласындағы заңнамалық актілермен анықталады. Осыған байланысты ұйымдарда адами ресурстарды басқарудың құқықтық аспектілері кадрлар саясатының негізгі элементі ретінде ерекше маңызға ие.

Адами ресурстарды басқаруды құқықтық реттеу: еңбек шартын рәсімдеу, қызметкерлерді жұмысқа қабылдау мен жұмысын босату тәртібі, еңбек қауіпсіздігі, қызметкерлерді көтермелеу мен жазалау, жеке деректерді қорғау, еңбек дауларын шешу және персоналдың әлеуметтік кепілдіктерін қамтамасыз ету сияқты бағыттарды қамтиды. Бұл құқықтық нормалар ұйымның ішкі басқару процестерінің заңдылығын, ашықтығын және тұрақтылығын қамтамасыз етеді [1].

Адами ресурстарды басқарудың құқықтық аспектілері еңбек қатынастарын реттеу арқылы персонал мен ұйым арасындағы өзара құқықтар мен міндеттерді айқындайды. Еңбек кодексі ұйымдардағы еңбек процестерін құқықтық нормаларға сәйкес жүргізуді талап етеді. Бұл құқықтық аспектілерді орындамау ұйымға айыппұл, құқықтық тәуекел, еңбек даулары және ұйымның беделіне нұқсан келтіру қаупін арттырады.

Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі еңбек шартын жасау тәртібін, жұмыс уақыты мен демалыс уақытын, еңбекақы төлеу жүйесін, қауіпсіз еңбек жағдайларын, тәртіптік және материалдық жауапкершілікті, жұмыстан босату негіздерін толық реттейді. Сондықтан HR-басқару жүйесінің барлық шешімдері еңбек заңнамасына сәйкес болуы қажет.

Адами ресурстарды басқарудың құқықтық реттелуі мына жағдайларда ерекше маңызға ие:

1. Қызметкерлер құқықтарын қорғау: дискриминацияның алдын алу, еңбекақының уақытылы төленуі, қауіпсіз еңбек жағдайлары.

2. Ұйымның құқықтық қауіпсіздігі: еңбек дауларының алдын алу, айыппұл санкцияларынан қорғау.

3. Кадрлық саясаттың ашықтығы: персоналға қатысты шешімдердің заңды негізде қабылдануы.

4. Ұжымдық келіссөздер мен корпоративтік мәдениетті нығайту.

Еңбек шарты — ұйымдағы еңбек қатынастарының негізі болып табылатын басты құқықтық құжат. Еңбек кодексіне сәйкес еңбек шарты қызметкердің жұмыс функциясын, жалақы мөлшерін, жұмыс орны мен еңбек жағдайларын, еңбек тәртібін, тараптардың құқықтары мен міндеттерін анықтайды [2].

Шартты дұрыс рәсімдемеу келесі құқықтық тәуекелдерге әкеледі:

- қызметкердің талап-арыздары;
- еңбек инспекциясының айыппұлдары;
- сотқа дейінгі және соттық еңбек даулары;
- ұйым беделінің төмендеуі.

Сондықтан еңбек шартын рәсімдеу HR-қызметінің құқықтық мәдениетінің маңызды көрсеткіші болып табылады.

Қазақстан Республикасының «Еңбекті қорғау туралы» заңы ұйымдағы еңбек жағдайларының қауіпсіздігіне ерекше талаптар қояды. Жұмыс беруші келесі міндеттемелерді орындауы тиіс:

1. Қауіпсіз еңбек жағдайларын қамтамасыз ету;
2. Жұмыс орындарын аттестаттау;
3. Еңбек қауіпсіздігі бойынша нұсқаулық өткізу;
4. Арнайы киіммен және қорғаныш құралдарымен қамтамасыз ету;
5. Медициналық тексерулер ұйымдастыру.

Кез келген ұйымдағы өндірістік жарақат немесе еңбек қауіпсіздігі бұзылуы жұмыс беруші үшін құқықтық жауапкершілікке әкелуі мүмкін. Сондықтан еңбекті қорғау HR-басқарудың маңызды құқықтық аспектісі болып табылады.

Қызметкерлерді бағалау, аттестациялау, көтермелеу және тәртіптік жаза қолдану — құқықтық негізді талап ететін HR-процестер. Кадрлық шешімдер келесі құқықтық талаптарға сай болуы қажет:

- ішкі нормативтік актілерге сәйкес қабылдануы;
- әділ, объективті және дәлелді болуы;
- қызметкерге жазу түрінде хабарлануы;
- дискриминациясыз принципіне сай болуы.

Тәртіптік жазалардың құқықтық негізі Еңбек кодексінде нақты көрсетілген. Мұндай талаптарды бұзу қызметкердің сотқа шағымдануына себеп болуы мүмкін [3].

«Дербес деректер және оларды қорғау туралы» ҚР Заңы ұйымдарды қызметкерлердің жеке деректерін заңды, қауіпсіз және құпия түрде өңдеуге міндеттейді. HR-бөлімдер:

- қызметкерлердің жеке құжаттарын қорғауы;
- деректерді үшінші тұлғаларға заңсыз бермеуі;
- ақпараттық жүйелерде деректер қауіпсіздігін қамтамасыз етуі;
- құпиялылық саясатын енгізуі тиіс.

Жеке деректердің жария болуы немесе дұрыс сақталмауы әкімшілік айыппұлдарға және ұйым беделінің төмендеуіне әкеледі.

Еңбек даулары ұйымдарда жиі кездесетін құқықтық жағдайлардың бірі. Даулар негізінен келесі мәселелер бойынша туындайды [4]:

- еңбекақыны төлемеу немесе кешіктіру;
- заңсыз жұмыстан босату;
- еңбек шарты талаптарының бұзылуы;
- еңбек қауіпсіздігі талаптарының сақталмауы.

Дауларды шешудің негізгі тәсілдері:

1. келіссөздер;
2. медиация;
3. еңбек инспекциясына жүгіну;
4. сотқа жүгіну.

Ұйымның құқықтық тәуекелдерінің алдын алу үшін HR-қызметі барлық құжаттаманы заң талаптарына сай жүргізуге және кадрлық шешімдерді негіздеуге міндетті.

Адами ресурстарды басқарудың құқықтық аспектілері ұйымның кадрлық саясатының ажырамас бөлігі болып табылады. Еңбек заңнамасын сақтау ұйымдағы еңбек қатынастарының тұрақтылығын қамтамасыз етеді, қызметкерлердің құқықтарын қорғайды, еңбек дауларын азайтады және корпоративтік мәдениетті нығайтады. HR-басқарудың құқықтық сауаттылығы ұйымның тиімділігіне, персоналдың мотивациясына және ұйымның ұзақ мерзімді дамуына оң әсер етеді.

Әдебиеттер тізімі

1. Кибанов А.Я. Управление персоналом. – М.: Инфра-М, 2022. – 512 с.
2. Генкин Б.М. Экономика и социология труда. – М.: Норма, 2021. – 456 с.
3. Бурматова О.В. Управление человеческими ресурсами. – СПб.: Питер, 2019.
4. Савельев А.Г. Трудовое право. – М.: Юрайт, 2022. – 398 с.

УДК 658.5

ОСНОВНЫЕ ПРОЦЕССЫ ОПТИМИЗАЦИИ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ

Шмелькова Д.М., Ганцгорн А.Д., Горбунова М.В.
Научный руководитель: к.э.н., ассоц проф. Стаценко О.А.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада қазіргі ұйымдардағы бизнес-процестерді оңтайландырудың негізгі процестері қарастырылады. Кәсіпорындар қызметінің тиімділігін арттыру үшін қолданылатын негізгі тәсілдер, әдістер мен құралдар талданады..

Summary: The article discusses the key processes of business process optimization in modern organizations. It analyzes the main approaches, methods, and tools used to improve the efficiency of enterprises.

В условиях растущей конкуренции и нестабильности рынка вопросы оптимизации бизнес-процессов становятся критически важными для обеспечения устойчивого развития предприятий. Эффективность функционирования любой организации напрямую зависит от способности адаптироваться к изменениям внешней среды и оперативно совершенствовать внутренние процессы.

Современные компании вынуждены искать новые способы повышения производительности, сокращения издержек и улучшения качества обслуживания клиентов. Одним из наиболее результативных подходов к решению этих задач является системная оптимизация бизнес-процессов.

Бизнес-процесс — это совокупность взаимосвязанных действий, направленных на создание определённого продукта или услуги, имеющих ценность для клиента [1].

Оптимизация бизнес-процессов включает анализ существующих операций, выявление узких мест и неэффективных участков, а также внедрение изменений, направленных на повышение эффективности.

Основные этапы оптимизации:

1. Диагностика текущих процессов — сбор и анализ данных, построение карт бизнес-процессов.

2. Идентификация проблемных зон — выявление дублирования функций, простоев, ошибок коммуникации.

3. Разработка оптимизационных мер — применение методов автоматизации, цифровизации и стандартизации.

4. Внедрение изменений — реализация разработанных мер и обучение персонала.

5. Контроль и оценка эффективности — анализ достигнутых результатов и их коррекция [2].

В научной и практической литературе выделяются следующие методы оптимизации бизнес-процессов:

Метод	Суть подхода	Преимущества
Реинжиниринг бизнес-процессов (BPR)	Полное переосмысление и радикальное изменение процессов	Существенное повышение эффективности
Бережливое производство (Lean)	Устранение потерь и оптимизация потоков	Снижение затрат, повышение качества
Шесть сигм (Six Sigma)	Управление качеством на основе статистических методов	Минимизация дефектов
BPM-системы	Автоматизация и моделирование процессов с использованием специализированных программ	Гибкость и прозрачность

На рисунке 1 показаны этапы бизнес-процессов

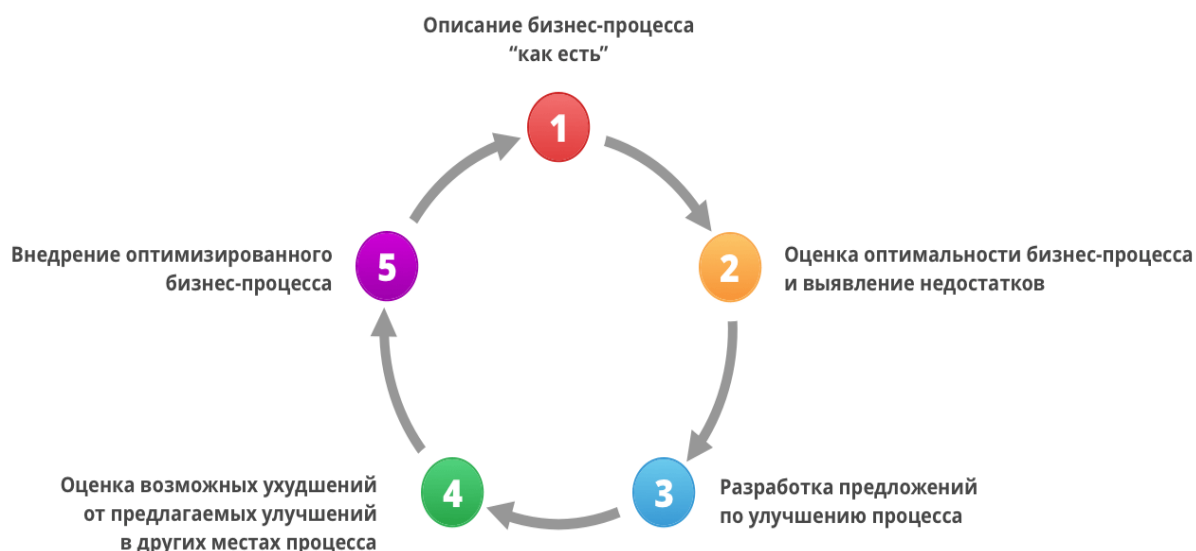

Рисунок 1 - Этапы оптимизации бизнес-процессов [3]

Современная практика показывает, что цифровая трансформация становится ключевым фактором оптимизации. Внедрение ERP, CRM, RPA и AI-систем позволяет компаниям автоматизировать рутинные операции, сократить время обработки данных и улучшить управленческие решения.

На Рисунке 2 представлена динамика влияния цифровых технологий на эффективность бизнес-процессов.

Рисунок 2 - Динамика влияния цифровых технологий на эффективность бизнес-процессов [4]

Ключевые тенденции:

- Интеллектуальная автоматизация — использование искусственного интеллекта для анализа данных.
- Моделирование процессов в BPMN — визуализация процессов для лучшего управления.
- Использование облачных технологий — для масштабируемости и снижения затрат.
- Ориентация на клиента — оптимизация процессов с учётом пользовательского опыта (Customer Journey Mapping).

Оптимизация должна проводиться комплексно, охватывая как управленческие, так и производственные процессы.

Оптимизация бизнес-процессов — это непрерывный, стратегически важный процесс, направленный на повышение эффективности и конкурентоспособности организации. Современные тенденции показывают, что цифровизация и автоматизация становятся основными инструментами достижения высоких результатов.

Реализация оптимизационных мероприятий требует комплексного подхода, включающего анализ текущего состояния, внедрение инновационных решений и системный контроль результатов.

Таким образом, оптимизация бизнес-процессов выступает неотъемлемым элементом устойчивого развития компании в условиях современной экономики.

Литература

1. Хаммер М., Чампи Д. Реинжиниринг корпорации: Манифест революции в бизнесе. — М.: Альпина, 2020.
2. Давенпорт Т. Процессные инновации: реинжиниринг работы через информационные технологии. — М.: Вильямс, 2019.
3. Womack J., Jones D. Lean Thinking. — Simon & Schuster, 2017.
4. Harmon P. Business Process Change. — Morgan Kaufmann, 2021.

УДК 336.02:502

ФОРМИРОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНЫХ ФИНАНСОВЫХ МЕХАНИЗМОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ЭКОНОМИКИ В КАЗАХСТАНЕ

Шукурова Фарида, Иорж Виктория, Фисенко Татьяна
Научный руководитель старший преподаватель Бокушева С.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада Қазақстан Республикасының отандық экономикасының орнықты дамуын қамтамасыз етуге бағытталған тиімді қаржы тетіктерін қалыптастырудың теориялық және практикалық аспектілері қарастырылады

Summary: The article discusses the theoretical and practical aspects of the formation of effective financial mechanisms aimed at ensuring the sustainable development of the domestic economy of the Republic of Kazakhstan.

Современная глобальная экономика устойчиво реформируется под влиянием глобализационных процессов, технологий и экологических вызовов. Казахстан, стремясь сохранить свою позицию как стратегически важный экономический центр региона, осуществляет меры по развитию инновационных и устойчивых финансовых механизмов, способных обеспечить сбалансированный рост экономики. Особенно актуально в условиях пандемии COVID-19 и последовавших за ней изменений — необходимость адаптации и внедрения новых методов финансирования устойчивых инициатив. В данной статье проанализируем динамику формирования таких механизмов в Казахстане в период 2020–2023 гг., представим ключевые показатели, а также обозначим перспективы.

1. Общий контекст и влияние глобальных вызовов

Пандемия коронавируса (COVID-19), начавшаяся в 2020 году, оказала существенное влияние на экономические механизмы по всему миру, в том числе и в Казахстане. В 2020 году ВВП Казахстана сократился на 2,6% по сравнению с 2019 годом, что стало вызовом для национальной экономики. В связи с этим особое внимание уделялось развитию механизмов мобилизации финансовых ресурсов для поддержки экономики и реализации программ устойчивого развития.

Ключевые показатели 2020-2023 гг.:

- Экономический рост: В 2021 году рост ВВП ускорился до 4,1%, в 2022 году — 3,5%, по предварительным данным 2023 года — около 4,0%, что свидетельствует о восстановлении после спада 2020 года.

- Вложения в зеленую экономику: Согласно отчету Азиатского банка развития за 2023 год, Казахстан в 2020–2023 годах увеличил объем инвестиций в экологические проекты до 1,2млрд(посравнениюсприимерно600 млн в 2020 году), при этом основной акцент делается на возобновляемые источники энергии, системное управление отходами и водоснабжение.

- Объем выпуска экологических облигаций: В 2021 году страна начала активно применять инструменты зеленого финансирования. В 2022 году было эмитировано 3 зеленых облигации на сумму около \$250 млн, что заметно увеличило объем привлеченных ресурсов.

2. Основные направления развития финансовых механизмов (2020–2023)

А. Развитие зеленых финансов и инвестиционных инструментов

С 2020 года Казахстану удалось укрепить позиции на зеленом финансовом рынке:

- В 2021 году инициировано создание Национального фонда зеленых инвестиций, который занимается поддержкой проектов в области возобновляемой энергетики и энергоэффективности.

- В 2022 году правительство утвердило национальный стандарт зеленых облигаций, что позволило привлечь дополнительные международные инвестиции.

Б. Внедрение цифровых финансовых технологий (финтех)

К 2023 году в Казахстане активизировано развитие цифровых платформ для финансирования инновационных, экологических и социальных проектов:

- В 2022 году увеличился объем сделок на платформе электронных торгов и краудфандинга — более 10 миллиардов тенге (в 2020 году — около 3 млрд тенге).

- Использование блокчейн-технологий для прозрачного учета и мониторинга инвестиций в экологические проекты.

В. Расширение программ государственно-частного партнерства (ГЧП)

Партнерские проекты в сфере инфраструктуры, зеленой энергетики и социальной сферы получили развитие:

- В 2022 году запущены 15 новых ГЧП-проектов, связанных с внедрением возобновляемых источников энергии, что привлекло около \$300 млн частных инвестиций.

Г. Механизмы международного сотрудничества и привлечения грантов

- В 2020–2023 годах Казахстан успешно реализовал проекты с МБРР, ЕБРР и Ватиканским институтом по развитию экологической инфраструктуры на сумму свыше \$500 млн.

- В 2023 году страна подписала договор о создании инвестиционного фонда в рамках инициативы Green Climate Fund (GCF), предназначенного для финансирования климатических проектов.

3. Примеры реализованных проектов и их вклад в устойчивое развитие

- Проект «Зеленая энергетика»: В 2022 году введены в эксплуатацию два крупных ветровых и солнечных парка, которые обеспечивают до 10% всей электроэнергетики Казахстана.

- Проект «Управление отходами»: В Атырау началось создание современного центра переработки твердых бытовых отходов, финансируемого за счет зеленых облигаций и грантов.

4. Перспективные направления развития до 2024–2025 гг.

- Масштабирование зеленого финансирования: Планируется увеличить объем эмиссии зеленых облигаций до \$1 млрд к 2025 году.

- Создание условий для масштабных инвестиций в возобновляемую энергию: В 2023 году принято решение увеличить квоту для инвестиций в солнечные и ветровые проекты.

- Развитие национальной системы климатического мониторинга: Внедрение цифровых платформ для оценки эффективности экологических инвестиций.

- Обучение и повышения финансовой грамотности населения и бизнеса в области устойчивых инвестиций.

Период 2020–2023 годов стал для Казахстана временем активного формирования и внедрения новых финансовых инструментов, ориентированных на устойчивое развитие. Несмотря на экономические вызовы, вызванные пандемией, страна смогла нарастить объем инвестиций в экологические проекты, развить национальный рынок зеленых облигаций и усилить международное сотрудничество. В дальнейшей перспективе

ключевыми задачами остаются масштабирование механизмов финансирования, развитие цифровых технологий и создание правовой базы для стимулирования частных инвестиций в «зеленые» направления. Эти меры создадут фундамент для устойчивого и сбалансированного развития экономики Казахстана.

Список использованной литературы

1. Азиатский банк развития. (2023). Отчет о зеленых финансах и инвестировании в Казахстане. АБР.
2. Министерство экологии, геологии и природных ресурсов Республики Казахстан. (2022). Годовой отчет о развитии экологического рынка Казахстана.
3. Национальный банк Республики Казахстан. (2023). Отчет о состоянии финансового рынка и внедрении новых финансовых технологий.
4. Казахстанский институт развития и инноваций. (2022). Стратегия развития зеленых инвестиций и инновационных финансовых инструментов.
5. Всемирный банк. (2021). Ресурсы для устойчивого развития: Казахстанский опыт.

ӘОЖ 658.15

КОМПАНИЯЛАРДА САЛЫҚТЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ БАСҚАРУДЫ ЖЕТІЛДІРУ

Шылғаубай Е.И.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматриваются современные подходы к организации и совершенствованию налогового менеджмента в компаниях. Особое внимание уделено вопросам налогового планирования, контроля и минимизации рисков. Предложены направления повышения эффективности управления налоговыми процессами и оптимизации налоговой нагрузки бизнеса.

Summary The article examines modern approaches to organizing and improving tax management in companies. Special attention is given to tax planning, control, and risk minimization. The paper proposes measures to enhance the efficiency of tax administration and optimize the tax burden for sustainable business development.

Қазіргі заманғы нарықтық экономика жағдайында салықтық менеджмент компаниялардың стратегиялық басқару жүйесінің маңызды элементіне айналды. Ол ұйымның қаржылық нәтижелерін, табыстылығын және тұрақтылығын анықтайтын негізгі құрал болып табылады. Салықтар мемлекет үшін негізгі фискалдық ресурс болса, компаниялар үшін олардың тиімділігі мен мөлшері бәсекеге қабілеттіліктің және инвестициялық белсенділіктің маңызды факторы саналады. Сондықтан салықтық менеджментті тиімді ұйымдастыру әрбір кәсіпорын үшін экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етудің басты шарты болып табылады.

Салықтық менеджменттің негізгі міндеті – заң талаптарын сақтай отырып, салықтық шығындарды азайту, салықтық тәуекелдерді басқару және салықтық стратегияларды оңтайлы жоспарлау. Бұл бағыттағы жұмыс тек бухгалтерлік есеп пен есептілікпен шектелмейді. Ол стратегиялық деңгейде

қаржылық ағымдарды тиімді бөлу, инвестициялық шешімдерді негіздеу және корпоративтік саясатты дұрыс қалыптастыруды қамтиды.

Салықтық жоспарлау салықтық менеджменттің басты құрамдас бөлігі ретінде компанияның ұзақ мерзімді мақсаттарына жетуін қамтамасыз етеді. Салықтық жоспарлаудың тиімділігі ұйымның ішкі және сыртқы ортасының ерекшеліктерін ескере отырып, салықтық базаны дұрыс қалыптастырумен, жеңілдіктер мен преференцияларды орынды пайдаланумен анықталады. Жоспарлау кезеңінде компаниялар әртүрлі салық салу режимдерін салыстырып, ең тиімді нұсқаны таңдай алады [1].

Қазіргі тәжірибеде салықтық бақылау мен есептілікті автоматтандыру жүйелері кеңінен енгізілуде. Сандық технологиялардың дамуы бухгалтерлік есепті жүргізуді жеңілдетіп, адами фактордан туындайтын қателіктерді азайтады. Салықтық бақылау ішкі аудит арқылы жүзеге асырылады және ол компанияның есептік тәртібін қадағалап, салық органдары тарапынан салынатын айыппұлдар мен санкциялардың алдын алуға мүмкіндік береді.

Салықтық тәуекелдерді басқару жүйесін қалыптастыру салықтық менеджменттің маңызды бағытының бірі болып табылады. Көптеген ұйымдар салықтық тәуекелдер картасын әзірлеп, ықтимал бұзушылықтардың алдын алу шараларын қолданады. Бұл жүйе салықтық тексерулер кезіндегі айыппұлдық салдарларды азайтуға және компания беделін сақтауға көмектеседі.

Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, дамыған елдерде салықтық менеджмент корпоративтік басқару мәдениетінің маңызды бөлігіне айналған. Мысалы, Еуропа елдерінде компаниялар үшін салықтық ашықтық стандарттары бекітілген, олар инвесторлар мен қоғам алдында есептілікті қамтамасыз етеді. Ал Жапония мен Германияда корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік аясында салықтық төлемдердің ашықтығын арттыруға басымдық беріледі.

Қазақстанда да салықтық әкімшілендіру жүйесін жетілдіру бағытында айтарлықтай жұмыстар атқарылуда. Электрондық декларациялау, «E-Salyq Azamat», «Астана-1» сияқты цифрлық жүйелер салық төлеушілердің міндеттерін жеңілдетіп, есептіліктің ашықтығын қамтамасыз етті. Дегенмен, салық заңнамасының жиі өзгеруі, кейбір ұсақ және орта кәсіпорындар үшін салық жүктемесінің жоғары болуы өзекті мәселелердің бірі болып қалып отыр.

Салықтық менеджментті жетілдірудің тиімді жолдарының бірі – корпоративтік салықтық стратегияны енгізу. Бұл стратегия компанияның даму жоспарымен, инвестициялық саясатымен және қаржылық ресурстарды басқарумен үйлестірілуі тиіс. Салықтық стратегия аясында ұйымдар өз қызметін ұзақ мерзімді экономикалық тұрақтылыққа бағыттап, салықтық тиімділікті арттыра алады [2].

Сонымен қатар салықтық мәдениетті қалыптастыру мен кәсіби кадрларды даярлау салықтық менеджменттің маңызды аспектілерінің бірі болып табылады. Салық салу жүйесіндегі мамандардың біліктілігін арттыру, заманауи әдістер мен технологияларды меңгеру ұйымдардың қаржылық тәртібін нығайтып, олардың экономикалық жауапкершілігін арттырады.

Салықтық мәдениет – бұл ұйым мен оның қызметкерлерінің салықтық міндеттемелерді орындауға деген саналы қатынасы, салық заңнамасын сақтау, ашықтық және экономикалық жауапкершілік қағидаттарына негізделген корпоративтік құндылықтар жүйесі. Салықтық мәдениетті қалыптастыру қазіргі заманғы компанияларда қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз етудің және корпоративтік жауапкершілікті арттырудың маңызды факторы болып табылады.

Салықтық мәдениетке негізделген басқару компанияның ұзақ мерзімді дамуына оң әсерін тигізеді. Ол қызметкерлердің салықтық ережелерді дұрыс түсінуін, заң шеңберінде салықтық жоспарлауды қолдануын және компанияның беделін сақтауды қамтамасыз етеді. Мұндай мәдениетті қалыптастыру барысында ақпараттық ашықтық пен ішкі коммуникация маңызды рөл атқарады. Қызметкерлер салықтық саясатты дұрыс түсінуі үшін оқыту бағдарламалары, семинарлар мен тренингтер енгізіледі.

Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, тиімді салықтық мәдениеті бар компанияларда салықтық сәйкестік (tax compliance) жоғары деңгейде орындалады. Мысалы, Германия, Жапония және Швециядағы компаниялар өздерінің салықтық есептілігін ашық жариялап, инвесторлар мен қоғам алдында есеп береді. Бұл тәсіл тек заңдық талаптарды орындаумен шектелмей, корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік пен қоғам алдындағы сенімділікті арттырады.

Салықтық мәдениетті қалыптастырудың негізгі компоненттері:

1. **Заңнамалық білім және оқыту** – қызметкерлерді салық заңнамасымен, салықтық есеп пен салықтық жоспарлау тәсілдерімен таныстыру.

2. **Ішкі корпоративтік саясат** – салықтық міндеттемелерді орындау бойынша ішкі ережелер мен процедураларды енгізу, бақылау және есептілікті жүргізу.

3. **Мотивация және жауапкершілік** – қызметкерлерді салықтық тәртіпті сақтау үшін ынталандыру және бұзушылықтардың алдын алу.

4. **Ақпараттық ашықтық** – компанияның салықтық есептілігін қоғамға, серіктестерге және инвесторларға ашық көрсету.

5. **Тәуекелдерді басқару** – салықтық даулар мен санкциялардан қорғау үшін алдын алу шараларын қолдану [3].

Қазақстандағы тәжірибе көрсеткендей, салықтық мәдениетті қалыптастыру процесінде цифрлық технологияларды пайдалану тиімді болып отыр. Электрондық декларациялау, онлайн есеп беру, аналитикалық платформалар қызметкерлерге салықтық есептілікті дұрыс жүргізуге көмектеседі, адами фактордан туындайтын қателіктерді азайтады және ұйымның қаржылық тәртібін күшейтеді.

Салықтық мәдениетті қалыптастырудың болашақ бағыттары ретінде келесілерді атауға болады:

- корпоративтік салықтық стратегияны енгізу;
- қызметкерлердің біліктілігін арттыру және үздіксіз оқыту;

- халықаралық стандарттарға сәйкес ашықтық пен есептілікті арттыру;
- ESG принциптері негізінде салықтық жауапкершілікті күшейту.

Қорытындылай келе, салықтық мәдениетті қалыптастыру компаниялардың тұрақты дамуы мен қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етудің маңызды тетігі болып табылады. Бұл тек салықтық міндеттемелерді орындаумен шектелмей, корпоративтік жауапкершілік пен қоғам алдындағы сенімділікті арттыруға бағытталған кешенді процесс болып саналады.

Қорытындылай келе, салықтық менеджментті жетілдіру компаниялардың қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етудің және экономикалық тиімділігін арттырудың маңызды тетігі болып табылады. Заманауи цифрлық технологияларды енгізу, салықтық тәуекелдерді басқару жүйесін жетілдіру және салықтық стратегияны тиімді жоспарлау арқылы ұйымдар салықтық жүктемені оңтайландырып, экономикалық өсу мен тұрақтылыққа қол жеткізе алады.

Әдебиеттер тізімі

1. Гурьева Л. К. Налоговый менеджмент: теория и практика. – Москва: Инфра-М, 2023. – 312 с.
2. Шеденов У. К., Байжомартов У. С. Қаржылық менеджмент негіздері. – Алматы: Экономика, 2022. – 278 б.
3. OECD. Tax Administration Report 2023. – Paris: OECD Publishing, 2023. – 145 p.

ӘОЖ 336.71

ҚАРЖЫЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР (FINTECH) ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ДӘСТҮРЛІ БАНКИНГ ЖҮЙЕСІНЕ ЫҚПАЛЫ

Эргашев Б.Ә., Мизам Д.Н., Шынгисхан Д.М.

Ғылыми жетекші: магистр, аға оқытушы Бекебаева М.О.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме В статье рассматривается развитие финансовых технологий (FinTech) и их влияние на традиционную банковскую систему. Раскрываются ключевые направления внедрения инноваций в финансовом секторе, включая мобильные платежи, блокчейн, цифровые валюты и онлайн-кредитование. Автор отмечает, что FinTech способствует повышению эффективности банковских операций, снижению транзакционных издержек и расширению доступа клиентов к финансовым услугам. Вместе с тем акцентируется внимание на вызовах, связанных с кибербезопасностью, регулированием и конкуренцией между банками и финтех-компаниями. В заключении подчеркивается, что устойчивое развитие финансовых технологий требует адаптации традиционных банков к цифровой трансформации и активного внедрения инновационных бизнес-моделей.

Summary The article explores the development of financial technologies (FinTech) and their impact on the traditional banking system. It highlights the main areas of innovation in the financial sector, including mobile payments, blockchain, digital currencies, and online lending. The author emphasizes that FinTech increases the efficiency of banking operations, reduces transaction costs, and expands customer access to financial services. At the same time, attention is given to the challenges related to cybersecurity, regulation, and growing competition between banks and

FinTech companies. The article concludes that sustainable FinTech development requires traditional banks to adapt to digital transformation and implement innovative business models.

Қазіргі заманның цифрлық экономикасы қаржы секторында түбегейлі өзгерістерге әкелді. Бұл өзгерістердің ең маңызды бағыттарының бірі – қаржылық технологиялардың (FinTech) дамуы. FinTech термині «financial technology» ұғымынан шыққан және ол қаржы қызметтерін ұсынуда заманауи цифрлық құралдарды, инновациялық платформаларды және автоматтандырылған шешімдерді қолдануды білдіреді. FinTech компанияларының пайда болуы дәстүрлі банкинг жүйесінің құрылымы мен қызмет ету қағидаттарын түбегейлі өзгертті.

Қаржылық технологиялардың негізгі мақсаты – қаржы қызметтерін тұтынушыларға ыңғайлы, жылдам және арзан түрде ұсыну. Бұл технологиялар мобильді банкинг, онлайн төлем жүйелері, цифрлық валюталар, смарт-келісімшарттар, блокчейн технологиясы және краудфандинг сияқты бағыттарды қамтиды. Осы инновациялық шешімдер банк операцияларын жеңілдетіп, клиенттер мен бизнес арасындағы өзара іс-қимылды жеделдетеді.

Дәстүрлі банктер ұзақ уақыт бойы қаржы нарығындағы негізгі ойыншылар болып келді. Алайда FinTech компанияларының дамуы осы үстемдікті әлсіретті. Нарықтағы жаңа қатысушылар – стартаптар, төлем жүйелері мен цифрлық платформалар – тұтынушыларға икемдірек, жедел және инновациялық қызмет түрлерін ұсына бастады. Мысалы, PayPal, Revolut, Monzo сияқты компаниялар дәстүрлі банктермен бәсекелес деңгейге жетті [1].

FinTech дамуының басты артықшылығы – транзакциялық шығындардың төмендеуі мен қызмет көрсету жылдамдығының артуы. Мобильді төлем жүйелері мен электрондық әмияндар тұтынушыларға банктерге бармай-ақ қаржылық операциялар жүргізуге мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде банк бөлімшелерінің маңызын төмендетіп, қашықтан қызмет көрсету инфрақұрылымының дамуына жол ашты.

Сонымен қатар FinTech компаниялары қаржылық қызметтердің қолжетімділігін кеңейтуде маңызды рөл атқарады. Дәстүрлі банктер үшін тиімсіз немесе тәуекелі жоғары болып саналатын клиенттер сегменті – шағын бизнес өкілдері, ауылдық жерлердің тұрғындары мен жас кәсіпкерлер – енді мобильді қосымшалар мен цифрлық платформалар арқылы қаржы құралдарына қол жеткізе алады. Бұл қаржылық инклюзияның артуына және экономиканың жалпы белсенділігінің өсуіне ықпал етеді.

Блокчейн технологиясы FinTech дамуының ең маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Ол қаржылық операциялардың ашықтығын қамтамасыз етіп, делдалдардың қажеттілігін азайтады. Смарт-келісімшарттар көмегімен транзакциялар автоматты түрде жүзеге асып, адами фактордың әсері төмендейді. Сонымен қатар, блокчейн жүйесі деректердің қауіпсіздігін арттырады, өйткені ақпарат орталықтандырылмаған түрде сақталады.

Дегенмен, FinTech технологияларының дамуы дәстүрлі банкинг жүйесіне белгілі бір қауіптер мен сын-тегеуріндер әкеледі. Біріншіден, киберқауіпсіздік мәселесі өзекті болып отыр. Цифрлық платформалар мен онлайн төлем

жүйелері хакерлік шабуылдар мен деректердің ұрлану қаупіне ұшырайды. Екіншіден, FinTech қызметтерін реттеу және қадағалау мәселесі әлі де толық шешімін таппаған. Көптеген елдерде FinTech нарығы банктік секторға қарағанда әлдеқайда еркін, бұл кейде қаржы жүйесінің тұрақтылығына тәуекел тудырады.

Үшіншіден, дәстүрлі банктер мен FinTech компаниялары арасындағы бәсекелестік күшейіп келеді. Банктер өз позицияларын сақтау үшін цифрлық трансформацияны жылдамдатуға мәжбүр. Көптеген ірі банктер FinTech стартаптарымен серіктестік орнатып, өздерінің мобильді қосымшаларын жетілдіруде және онлайн-платформаларға инвестиция құюда. Бұл үрдіс гибриді банкінг жүйесінің қалыптасуына әкелді, онда дәстүрлі қаржы институттары мен жаңа технологиялық компаниялар бірігіп жұмыс істейді.

FinTech дамуының тағы бір маңызды бағыты – деректерді талдау және жасанды интеллектті пайдалану. Big Data және Machine Learning технологиялары клиенттердің мінез-құлқын болжауға, кредиттік тәуекелдерді бағалауға және жеке ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді. Мысалы, банктер мен FinTech компаниялары клиенттің төлем тарихы мен қаржылық әрекетіне сүйене отырып, жеке несие лимиттері мен инвестициялық ұсыныстар ұсына алады.

FinTech экожүйесінің қалыптасуы мемлекеттік деңгейде де қолдау табуда. Көптеген елдерде, соның ішінде Қазақстанда да, «Smart Economy» және «Digital Kazakhstan» сияқты бағдарламалар шеңберінде цифрлық қаржы инфрақұрылымын дамыту қолға алынған. Ұлттық банктер мен қаржы реттеушілері блокчейн және цифрлық теңге сияқты жаңа құралдарды сынақтан өткізуде. Бұл қаржы секторындағы инновацияларды заңды және қауіпсіз негізде дамытуға мүмкіндік береді.

Дәстүрлі банкінг жүйесі FinTech ықпалымен жаңа даму кезеңіне өтті. Банктер өз қызметтерін автоматтандыру, операцияларды оңтайландыру және клиенттермен өзара әрекеттесу деңгейін арттыру бағытында жаңаша көзқарас қалыптастыруда. Болашақта FinTech пен банктер арасындағы қарым-қатынас тек бәсекелестік емес, сонымен қатар әріптестік сипатқа ие болады деп күтілуде.

Қорытындылай келе, FinTech дәстүрлі банкінг жүйесін трансформациялап, қаржылық қызметтер нарығын жаңа сапалық деңгейге көтерді. Оның негізгі артықшылықтары – тиімділік, жылдамдық, ашықтық және қолжетімділік. Алайда бұл салада киберқауіпсіздік пен құқықтық реттеу мәселелері шешімін талап етеді. Сондықтан тұрақты даму үшін банктер мен FinTech компаниялары арасында ынтымақтастық орнатып, инновацияларды жауапты және теңгерімді түрде енгізу маңызды [2].

FinTech технологияларының дамуы дәстүрлі банкінг жүйесіне елеулі әсер етіп, жаңа мүмкіндіктермен қатар жаңа сын-тегеуріндер де туындатуда. Осыған байланысты банк секторы мен мемлекеттік реттеу органдарына, сондай-ақ FinTech компанияларына бағытталған келесі ұсыныстарды ұсынуға болады.

Біріншіден, дәстүрлі банктер үшін басты міндет – цифрлық трансформацияны жеделдету. Банктер өздерінің ішкі процестерін автоматтандырып, онлайн қызметтерді кеңейтуі тиіс. Бұл клиенттерге қызмет көрсету сапасын арттырып, операциялық шығындарды азайтады. Сонымен қатар, мобильді банкинг, цифрлық әмиян және қашықтан сәйкестендіру сияқты инновациялық шешімдерді дамыту қажет.

Екіншіден, FinTech компаниялары мен банктер арасындағы әріптестік қатынастарды нығайту маңызды. Тікелей бәсекелестік орнына серіктестік модельдерін енгізу – нарықтың тұрақты дамуына жағдай жасайды. Мысалы, банктер FinTech стартаптарының инновациялық шешімдерін өз экожүйесіне біріктіріп, клиенттерге кешенді цифрлық қызметтер ұсына алады.

Үшіншіден, киберқауіпсіздік пен деректерді қорғау жүйесін күшейту қажет. FinTech технологияларының кеңінен таралуы ақпараттық қауіпсіздікке жаңа талаптар қояды. Осы тұрғыда банктер мен FinTech ұйымдары бірлескен қауіпсіздік стандарттарын қалыптастырып, клиенттік деректерді қорғауға бағытталған бірыңғай жүйелер құруы керек.

Төртіншіден, FinTech қызметтерін құқықтық реттеу тетіктерін жетілдіру қажет. Мемлекеттік реттеу органдары инновацияларды тежемей, бірақ қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ететін теңгерімді құқықтық орта қалыптастыруы тиіс. Бұл ретте реттеуші «sandbox» тетіктерін қолдану – жаңа қаржылық өнімдерді сынақтан өткізуге және нарыққа қауіпсіз енгізуге мүмкіндік береді.

Бесіншіден, қаржы нарығының кадрлық әлеуетін арттыру өзекті мәселе болып отыр. FinTech саласының қарқынды дамуы мамандардан жаңа цифрлық және аналитикалық дағдыларды талап етеді. Сондықтан қаржыгерлер мен IT-мамандар үшін арнайы білім беру бағдарламаларын, кәсіби тренингтер мен сертификаттау жүйелерін дамыту қажет.

Алтыншыдан, блокчейн және жасанды интеллект технологияларын енгізу бойынша ұлттық стратегия әзірлеу ұсынылады. Бұл стратегия қаржы инфрақұрылымын жаңғыртуды, мемлекеттік және жеке сектор арасындағы өзара іс-қимылды күшейтуді, сондай-ақ цифрлық теңге сияқты инновациялық құралдарды енгізуді көздеуі тиіс [3].

Жетіншіден, қаржылық инклюзияны арттыруға бағытталған саясатты қолдау қажет. FinTech шешімдері ауылдық және шалғай аймақтардағы тұрғындар үшін қаржылық қызметтердің қолжетімділігін кеңейте алады. Бұл бағытта үкіметтік қолдау шаралары, жеңілдетілген лицензиялау және стартаптарға гранттық бағдарламалар маңызды рөл атқарады.

Қорытындылай келе, FinTech пен дәстүрлі банктердің өзара ықпалы қаржы жүйесінің болашағын айқындайды. Тиімді ынтымақтастық, инновацияларды жауапты енгізу және киберқауіпсіздікті күшейту шаралары Қазақстан мен әлемдік қаржы нарықтарының тұрақты дамуын қамтамасыз етеді. FinTech – бұл банкинг жүйесін алмастыратын емес, оны жаңа сапалық деңгейге көтеретін эволюциялық қадам.

Әдебиеттер тізімі

1. Arner D., Barberis J., Buckley R. The Evolution of FinTech: A New Post-Crisis Paradigm? — Georgetown Journal of International Law, 2016.
2. Puschmann T. FinTech. — Business & Information Systems Engineering, 2017.
3. Шевченко И.А. Финансовые технологии и цифровая трансформация банковской системы. — М.: Финансы и кредит, 2021.

UDC 336.717.061

THE POTENTIAL OF SOCIAL AND GREEN LENDING FOR SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN KAZAKHSTAN

Yusupova M.B., Sultanbek A.M., Mironenko V.Yu.

Scientific supervisor: PhD, Associate Professor Shinet G.G.

Miras University, Shymkent, Kazakhstan

Түйін. Осы мақалада Қазақстандағы шағын және орта бизнеске (ШОБ) әлеуметтік және «жасыл» несие беру механизмдерінің әлеуеті қарастырылады. ШОБ-ты қаржыландырудың қазіргі жағдайы, негізгі қиындықтар және тұрақты қаржылық құралдардың инклюзивті және экологиялық жауапты кәсіпкерлікті ынталандырудағы рөлі талданады. Қазақстандағы нақты жобалар мысалға келтіріледі, соның ішінде Еуропалық қайта құру және даму банкі (ЕҚДБ) бастамалары мен Қазақстанның Даму банкінің Жасыл климаттық қоры. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, прогресске қарамастан, ШОБ үшін «жасыл» қаржыландыруға қол жеткізуде ақпарат пен қабілеттіліктің жеткіліксіздігі сияқты кедергілер бар. Мақала әлеуметтік және жасыл несиелердің тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстармен қорытындыланады.

Кілт сөздер: әлеуметтік қаржыландыру; жасыл қаржыландыру; шағын және орта бизнес; Қазақстан; тұрақты даму; жаңартылатын энергия; қаржыландыруға қол жеткізу; кәсіпкерлік; инклюзивті экономика; ESG

Резюме. Данная статья рассматривает потенциал социальных и «зелёных» кредитных механизмов для поддержки малого и среднего бизнеса (МСБ) в Казахстане. Анализируется современное состояние финансирования МСБ, ключевые проблемы и роль устойчивых финансовых инструментов в стимулировании инклюзивного и экологически ответственного предпринимательства. Приводятся конкретные примеры проектов в Казахстане, таких как инициативы Европейского банка реконструкции и развития (ЕБРР) и Зелёный климатический фонд Банка развития Казахстана. Выводы показывают, что, несмотря на прогресс, существуют барьеры для доступа МСБ к «зелёному» финансированию, включая недостаток осведомлённости и компетенций предпринимателей. Статья завершает рекомендации по повышению эффективности социальных и зелёных кредитов для устойчивого экономического развития.

Ключевые слова: социальное финансирование; зелёное финансирование; малый и средний бизнес; Казахстан; устойчивое развитие; возобновляемая энергия; доступ к финансированию; предпринимательство; инклюзивная экономика; ESG

Small and medium-sized enterprises (SMEs) are pivotal to Kazakhstan's economic development, contributing significantly to employment and GDP. However, accessing affordable and sustainable financing remains a challenge for many SMEs. Social and green lending mechanisms offer promising solutions to bridge this financing gap. Social lending focuses on supporting businesses that

contribute positively to society, while green lending targets projects that have environmental benefits. This paper examines the potential of these financing models in the context of Kazakhstan's SME sector.

The Role of SMEs in Kazakhstan's Economy

SMEs constitute a substantial portion of Kazakhstan's economy, with over 400,000 registered entities. They account for approximately 30% of the country's GDP and employ a significant share of the workforce. Despite their importance, SMEs often face challenges in accessing financing, particularly for projects that are socially or environmentally beneficial. Traditional lending models may not adequately support such initiatives, highlighting the need for specialized financial instruments.

Social and Green Lending Mechanisms. Social lending involves providing financial support to businesses that aim to address social issues, such as poverty alleviation, education, and healthcare. In Kazakhstan, institutions like Nurbank have developed social lending products targeting SMEs with social entrepreneurship status. These loans offer favorable terms, including reduced interest rates and state subsidies, to encourage investments in socially beneficial projects. For instance, Nurbank provides loans for working capital replenishment and investment purposes, with interest rates subsidized by the state for eligible businesses[1].

Green lending focuses on financing projects that contribute to environmental sustainability, such as renewable energy, energy efficiency, and waste management. The European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) has been instrumental in promoting green finance in Kazakhstan. In 2025, the EBRD provided a \$60 million financing package to Bank CenterCredit to stimulate green lending and support micro, small, and medium-sized enterprises. This initiative aims to improve access to green technologies and climate adaptation measures, particularly for businesses owned or led by youth and women[2].

4. Challenges in Accessing Social and Green Finance

Despite the availability of social and green lending products, several challenges impede SMEs from fully utilizing these financial instruments:

- **Limited Awareness and Capacity:** Many SMEs lack knowledge about available financing options and the benefits of social and green projects.
- **High Transaction Costs:** The process of applying for specialized loans can be complex and costly, deterring SMEs from pursuing such opportunities.
- **Collateral Requirements:** Traditional lending models often require substantial collateral, which many SMEs cannot provide.
- **Regulatory Barriers:** Inconsistent policies and regulations can create uncertainty and hinder investment in socially and environmentally responsible projects.

Bank CenterCredit's Green Lending Initiative. Bank CenterCredit's partnership with the EBRD exemplifies a successful model of green lending. The \$60 million financing package is designed to promote the use of renewable energy sources and help companies reduce energy consumption. This initiative not only supports

environmental sustainability but also fosters inclusive economic growth by targeting businesses led or owned by youth and women[3].

Nurbank's Social Lending Program. Nurbank's social lending program provides financial support to SMEs with social entrepreneurship status. By offering loans with subsidized interest rates and reduced collateral requirements, Nurbank encourages investments in projects that address social issues. This approach aligns with the principles of inclusive finance and contributes to the broader goal of sustainable development[4].

Recommendations

To enhance the effectiveness of social and green lending for SMEs in Kazakhstan, the following recommendations are proposed:

- **Increase Awareness and Education:** Implement programs to educate SMEs about the benefits of social and green projects and available financing options.
- **Simplify Application Processes:** Streamline the procedures for applying for social and green loans to reduce transaction costs and time.
- **Enhance Risk Mitigation:** Develop mechanisms to reduce risks for lenders, such as guarantees or insurance schemes, to encourage investment in SMEs.
- **Strengthen Regulatory Frameworks:** Establish clear and consistent policies that support social and green lending initiatives.
- **Foster Public-Private Partnerships:** Encourage collaboration between government agencies, financial institutions, and the private sector to create a conducive environment for sustainable entrepreneurship.

Social and green lending mechanisms hold significant potential to support SMEs in Kazakhstan, enabling them to contribute to social and environmental goals while achieving economic success. While challenges exist, targeted interventions can enhance the accessibility and effectiveness of these financial instruments. By fostering an ecosystem that supports sustainable entrepreneurship, Kazakhstan can achieve inclusive and sustainable economic development.

References

1. Development Bank of Kazakhstan. Green Finance Fund Annual Report 2024. Astana, 2024. <https://www.dbk.kz>
2. OECD. Financing SMEs and Entrepreneurs 2023: An OECD Scoreboard. Paris, 2023. <https://www.oecd.org>
3. United Nations Environment Programme (UNEP). Green Finance in Emerging Markets: Opportunities and Challenges. Nairobi, 2022. <https://www.unep.org>
4. IFC (International Finance Corporation). Scaling Green Finance for SMEs. Washington, 2023. <https://www.ifc.org>

INTERNATIONAL RELATIONS BETWEEN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE HONG KONG SPECIAL ADMINISTRATIVE REGION: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

¹Aidar Y.A., ²Shinet G.G.

¹student of HKBU, Hong Kong,

²PhD, Associate Professor

Miras University, Shymkent, Kazakhstan

Түйін. Мақалада Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының Гонконг арнайы әкімшілік ауданы арасындағы халықаралық қатынастардың қазіргі жағдайы мен даму келешегі қарастырылады. Экономикалық, қаржылық, білім беру және мәдени ынтымақтастықтың негізгі бағыттары талданады. «Бір белдеу — бір жол» бастамасы аясында Гонконгтың рөлі мен «Астана» халықаралық қаржы орталығы (AIFC) арқылы өзара іс-қимыл мәселелері ашып көрсетілген. Қазақстанның Азия аймағындағы мүдделерін ілгерілету үшін Гонконгпен серіктестіктің стратегиялық маңызы атап өтіледі.

Түйін сөздер: Қазақстан, Гонконг, халықаралық қатынастар, экономика, инвестициялар, Бір белдеу — бір жол, AIFC, сыртқы саясат.

Резюме. В статье рассматриваются современные аспекты и перспективы развития международных отношений между Республикой Казахстан и Специальным административным районом Гонконг Китайской Народной Республики. Анализируется текущее состояние экономического, финансового, образовательного и культурного сотрудничества. Особое внимание уделяется роли Гонконга в реализации инициативы «Один пояс — один путь», а также взаимодействию в рамках Международного финансового центра «Астана» (AIFC). Определены ключевые направления дальнейшего развития партнёрства, включая инвестиционное, логистическое и гуманитарное сотрудничество. Сделан вывод о стратегическом значении Гонконга для продвижения интересов Казахстана в азиатском регионе.

Ключевые слова: Казахстан, Гонконг, международные отношения, экономика, инвестиции, Пояс и путь, AIFC, внешняя политика.

In the modern world, international relations are becoming increasingly multi-layered and interregional in nature. Kazakhstan, possessing a favorable geopolitical position between Europe and Asia, seeks to develop foreign policy ties not only with leading states but also with major economic centers such as the Hong Kong Special Administrative Region (SAR) of the People's Republic of China. Under the conditions of globalization and the implementation of the "Belt and Road" initiative, Hong Kong is becoming a key partner of Kazakhstan in the financial, trade, and investment spheres.

The relevance of this topic is determined by the fact that cooperation between Kazakhstan and Hong Kong reflects Astana's overall strategy of diversifying foreign economic relations, expanding access to Asian markets, and attracting foreign investment. Despite the relatively small volume of direct contacts, interaction between Kazakhstan and Hong Kong is developing dynamically and possesses significant potential.

The purpose of this article is to conduct a comprehensive analysis of the current state and prospects of the development of international relations between Kazakhstan and Hong Kong.

Kazakhstan, being the largest country in Central Asia, has been pursuing a multi-vector foreign policy since gaining independence, aimed at balancing the interests of the world's leading centers of power [1]. Hong Kong, for its part, represents one of Asia's most important financial and trade hubs, which has retained its special economic status after its transfer to China in 1997, ensuring flexibility and attractiveness for international business [2].

In recent years, there has been growing interest from Hong Kong's business community in investment opportunities in Kazakhstan, especially in the areas of sustainable development and green technologies. Kazakhstan, possessing rich natural resources and actively implementing the concept of a "green economy," considers Hong Kong a source of innovative capital and financial instruments for implementing climate and infrastructure projects. Joint initiatives for the creation of green bonds and financing of startups in the field of renewable energy are becoming a new area of partnership.

In the long term, the development of the digital economy and e-commerce may become a key element of cooperation. Hong Kong's platforms, oriented toward international markets, open new opportunities for Kazakhstani companies to enter global trade networks. Kazakhstan's participation in Asian fintech initiatives and digital platforms through partnerships with Hong Kong institutions will contribute to enhancing the competitiveness of the national economy and integrating it into the global digital ecosystem.

For Kazakhstan, cooperation with Hong Kong is important both in the context of strengthening ties with China and in terms of accessing broader markets in East and Southeast Asia. The foreign policy strategy of Kazakhstan emphasizes the priority of developing relations with Asian countries and economic centers, as reflected in the documents of the Ministry of Foreign Affairs and the country's economic plans [3].

The foundation of relations between Kazakhstan and Hong Kong lies in economic cooperation. Between 2023 and 2025, there has been an intensification of contacts in the financial sphere, associated with the activities of the Astana International Financial Centre (AIFC). In May 2025, AIFC organized a business forum in Hong Kong aimed at establishing partnerships between Kazakhstani and Hong Kong entrepreneurs [4].

Particular importance is attached to cooperation within the framework of the "Belt and Road" initiative, in which Kazakhstan occupies a key transit position. Hong Kong, having the status of an international financial center, acts as an investment and logistics intermediary for projects in Central Asia [5].

In December 2024, Kazakhstan, Xinjiang, and Hong Kong signed a trilateral memorandum on the development of trade, investment, and transport logistics, which became an important step toward institutionalizing cooperation [6].

Moreover, through the state company “QazTrade,” Kazakhstan in 2024 opened new opportunities for national producers to access Southeast Asian markets via a partnership with the Hong Kong Trade Development Council (HKTDC) [7].

Despite the predominance of economic cooperation, humanitarian and educational collaboration is also gaining importance. In 2023, the Hong Kong Education Bureau signed a Memorandum of Understanding with Kazakhstan in the field of education [8]. This opened opportunities for academic exchanges, student internships, and participation of Kazakhstani universities in Hong Kong’s educational initiatives.

Cultural exchanges are mainly carried out through events organized by consular institutions and trade representations. Kazakhstan actively uses tools of public diplomacy and cultural initiatives to promote its national brand, which corresponds to the general line of the country’s foreign policy [9].

Relations between Kazakhstan and Hong Kong are formalized through several intergovernmental agreements, including the agreement on air services between the Government of the Republic of Kazakhstan and the Government of the Hong Kong SAR [10]. Although Hong Kong is not an independent subject of international law, its special status allows it to conclude agreements in the economic and transport spheres directly.

It should be noted that political interaction between Kazakhstan and Hong Kong does not have a pronounced institutional basis and is carried out mainly through the channels of the People’s Republic of China. Nevertheless, there remains potential for strengthening bilateral dialogue, especially through Kazakhstan’s participation in multilateral Asian forums.

The prospects for the development of Kazakhstan–Hong Kong relations are linked to several key areas:

1. **Financial cooperation.** Hong Kong may become a platform for attracting investment into Kazakhstani projects, including green energy, the digital economy, and transport infrastructure.

2. **Logistics and trade.** The expansion of transport routes within the “Belt and Road” initiative creates favorable conditions for developing trade through China’s and Hong Kong’s ports.

3. **Education and innovation.** The participation of Hong Kong universities in academic mobility programs with Kazakhstan can improve the level of professional training and promote scientific exchange.

4. **Cultural diplomacy.** Expanding cultural ties and Kazakhstan’s participation in international exhibitions and forums in Hong Kong will strengthen the country’s image and promote its economic interests.

At the same time, certain limitations remain — the absence of a full-fledged diplomatic mission of Kazakhstan in Hong Kong, differences in economic systems and regulatory frameworks, as well as Hong Kong’s dependence on China’s foreign policy.

International relations between the Republic of Kazakhstan and the Hong Kong Special Administrative Region are at a formative stage and are characterized mainly

by an economic orientation. Despite limited political contacts, cooperation demonstrates stable dynamics within the framework of China's global economic initiatives and Kazakhstan's growing interest in the Asian vector of foreign policy.

Developing cooperation with Hong Kong corresponds to Kazakhstan's strategic interests in strengthening its regional position and diversifying its foreign economic ties. In the long term, the formation of an institutional framework and the expansion of humanitarian cooperation may transform Hong Kong into a significant partner for Kazakhstan in Asia.

References

1. Nazarbayev N.A. Strategy of Independent Kazakhstan. – Astana: Elbasy, 2020.
2. Cheung A. Hong Kong's Legal System and Autonomy. – Hong Kong University Press, 2021.
3. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan. Foreign Policy Concept of the Republic of Kazakhstan for 2020–2030. – Astana, 2020.
4. Astana International Financial Centre. AIFC hosts business event for entrepreneurs in Hong Kong, 22 May 2025. – URL: <https://aifc.kz/news/aifc-hosts-business-event-for-entrepreneurs-in-hong-kong/> (accessed 04.11.2025).
5. HKTDC. Hong Kong and Kazakhstan Strengthen Ties under the Belt and Road Initiative. – URL: <https://mediaroom.hktdc.com> (accessed 04.11.2025).
6. Times of Central Asia. Kazakhstan, Xinjiang, and Hong Kong forge trilateral partnership to boost trade, investment, and connectivity, 2024. – URL: <https://timesca.com> (accessed 04.11.2025).
7. QazTrade. QazTrade opened Kazakhstan's access to Southeast Asian markets through Hong Kong, 2024. – URL: <https://qaztrade.org.kz> (accessed 04.11.2025).
8. The Government of the Hong Kong SAR. Hong Kong signs MOU with Kazakhstan on education co-operation, 2023. – URL: <https://www.info.gov.hk> (accessed 04.11.2025).
9. The Global Aspect of Kazakhstan's Cultural Policies. // Journal of Policy Studies. – 2023. – No. 4.
10. Agreement between the Government of the Republic of Kazakhstan and the Government of the Hong Kong SAR (PRC) on International Air Services. – URL: <https://zakon.uchet.kz/rus/docs/P060001208> (accessed 04.11.2025).

ТУРИЗМ ЖӘНЕ ҚОНАҚЖАЙЛЫҚТЫ БАСҚАРУ / ТУРИЗМ И УПРАВЛЕНИЕ ГОСТЕПРИИМСТВОМ / TOURISM AND HOSPITALITY MANAGEMENT

ӘӨЖ 574 (19-11)

ГИД МАМАНДЫҒЫНЫҢ ПАЙДА БОЛУЫ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ГИДТІҢ БЕЙНЕСІ

Абдукахар Ә. Х., Каримжанов Д.С.
Научный руководитель: Саниева З.Р.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме. В статье рассматриваются становление, развитие и роль профессии гида в современной индустрии туризма. Автор показывает значение гида в организации туристских поездок посредством его услуг, профессиональных навыков и информационно-коммуникативных возможностей. Описан опыт работы и образ профессионального гида в соответствии с современными требованиями, в которых определено, что уровень образования, межкультурная коммуникация и умение эффективно взаимодействовать с клиентом играют ключевую роль.

Summary. This article examines the formation, development, and role of the guide profession in the modern tourism industry. The author demonstrates the importance of guides in organizing tourist trips through their services, professional skills, and information and communication capabilities. The article describes the work experience and image of a professional guide in accordance with modern requirements, which emphasize the key roles of education, intercultural communication, and the ability to effectively interact with clients.

Гид мамандығының тарихы ежелгі дәуірлерден бастау алады, сол кезде саяхат қолжетімді және мәдени тұрғыдан маңызды болды. Гидтер мен гидтер туралы алғашқы ескертулерді ежелгі грек және рим қоғамдарында кездестіруге болады, олар туристермен бірге жүріп, барған жерлерінің тарихы мен мәдениетімен бөлісті. Уақыт өте келе, Қайта өрлеу және Ағарту дәуірлерінде туризмнің дамуымен гид мамандығы құрылымдалған және сұранысқа ие болды.

Гид мамандығының кейбір шығу тегіне назар аударайық.

Ежелгі заманда гид мамандығының тамыры мәдени және діни тәжірибелерден бастау алған. Мысалы, ежелгі Грецияда ғибадатхана қызметшілері көбінесе қажылар мен қасиетті орындарға келушілер үшін гид қызметін атқарған. Олар құдайлар, діни рәсімдер және ғибадатханалардың тарихы туралы ақпарат берген [1].

Ежелгі Римде өз империясы туралы көбірек білгісі келетін рим азаматтары көбінесе жеке гидтерді жалдаған. Бұл гидтер қаланың тарихы, сәулеті және мәдени ескерткіштері туралы ақпаратпен бөліскен. Римдіктер өз империясының шекарасынан тыс жерлерге саяхаттай бастаған кезде, белгісіз жерлерде қауіпсіздік пен жайлылықты қамтамасыз ету үшін эскорттарға қажеттілік туындады.

Ең танымал мысалдардың бірі - ежелгі Грециядағы Дельфи және ежелгі Римдегі Помпей. Дельфидегі Аполлон ғибадатханасы ежелгі Грециядағы ең маңызды қасиетті орындардың бірі болып саналды. Мұнда діни қызметкерлер

гид ретінде қызмет етіп, оракулдарды, рәсімдерді және ғибадатхананың бай тарихын түсіндірді. Везувий тауының атқылауынан күл астында көмілген Помпейде археологтар ежелгі қалаларда да гид мамандығы болғанын көрсететін қысқаша жазбаларды тапты. Бұл жазбалар тұрғындардың туристерге гид ретінде қызметтерін ұсынғанын көрсетеді.

Бұл мысалдар ежелгі заманның өзінде туристер мен қажыларға білім беріп, мәдени байытуға қабілетті мамандарға қажеттілік болғанын көрсетеді.

Орта ғасырларда гид мамандығының да өзіндік ерекшеліктері мен эволюциясы болды. Ежелгі гидтерден айырмашылығы, ортағасырлық гидтер соғыс кезеңдерінде, діни қақтығыстарда және өзіндік сәулет өнерімен ерекшеленетін ортағасырлық қалаларда жаңа қиындықтарға тап болды. Саяхат пен туризмнің маңыздылығы төмендеді, бірақ олар қажылар мен саяхатшыларға бағыт-бағдар беруде маңызды рөл атқарды.

Ортағасырлық гидтердің сипаттамаларына мыналар жатады:

(1) Қажылық және діни сапарлар. Орта ғасырларда қажылық үлкен маңызға ие болды. Гидтер қажылармен қасиетті орындар мен ғибадатханаларға бірге барды, діни дәстүрлер мен қасиетті орындар туралы ақпарат берді.

(2) Қалалар және олардың тарихы. Ортағасырлық қалаларда гидтер тек шіркеулерге ғана емес, сонымен қатар қала қабырғаларындағы өмір туралы әңгімелесуші рөлін де атқарды. Олар саудагерлер, қолөнершілер және ақсүйектер туралы әңгімелермен бөлісті.

(3) Күнделікті өмір мен әдет-ғұрыптар. Гидтер сонымен қатар ортағасырлық әдет-ғұрыптар, дәстүрлер және өмір салты туралы құнды ақпарат көздеріне айналды. Олар сарайлар, базарлар, базар алаңдары және азаматтардың күнделікті өмірі туралы ақпарат бере алды.

Ортағасырлық гидтердің мысалдарына сарай турлары және Сантьяго-де-Компостелаға қажылық жатады. Ортағасырлық Еуропада Сантьяго-де-Компостела (Испания) христиандардың ең маңызды қажылық орындарының біріне айналды. Гидтер саяхатшыларға Сантьягоның Камино жолымен бірге жүріп, осы қажылықтың қасиетті орындары мен тарихы туралы ақпарат берді. Ал Краков (Польша) немесе Каркассон (Франция) сияқты ортағасырлық қалаларда гидтер қамалдардың тарихын, олардың құрылымын және бекініс қабырғаларындағы өмірді түсіндірді [2].

Заманның қиындықтарына қарамастан, ортағасырлық гидтер мәдени мұраны оқытушылар мен таратушылар ретінде өз рөлін атқара берді, өткеннің білімін сақтауда және жеткізуде маңызды рөл атқарды. Уақыт өте келе, Қайта өрлеу дәуірімен және 19 ғасырда туризмнің дамуымен гид мамандығы ресми сипатқа ие болды және туризм индустриясында маңызды рөл атқарды.

Осылайша, гид, экскурсия жетекшісі, дирижер немесе экскурсия жетекшісі мамандығы уақыт өте келе көптеген өзгерістерге ұшырады, бірақ мәні өзгеріссіз қалады. Гид - адамдарды белгісіздікке апаратын, белгілі бір салада білімі бар, ең алдымен белгілі бір орын және онымен байланысты әңгімелер туралы білімі бар адам.

Қазіргі заманғы экскурсия жетекшісі - тарихты, өнерді, мәдениетті және

географияны кеңінен түсінетін білікті маман. Экскурсоводтар тек негізгі білімге ғана емес, сонымен қатар тамаша қарым-қатынас дағдыларына да ие. Олардың рөлі ақпарат беруді ғана емес, сонымен қатар туристер үшін қызықты және есте қаларлық тәжірибе жасауды қамтитын кең ауқымды міндеттерді қамтитындай дамыды. Қазіргі заманғы экскурсия жетекшілері сонымен қатар заманауи технологияларды жақсы меңгерген және өзара әрекеттесуді жақсарту және қатысушылардың қызығушылығын сақтау үшін мультимедиялық ресурстарды қалай пайдалану керектігін біледі. Табысты заманауи экскурсия жетекшісі - сарапшының, ойын-сауықшының және ұйымдастырушының үйлесімді үйлесімі.

Осылайша, бұл мамандықтың бірнеше негізгі анықтамалары бар. Әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері бар, кейде бір-біріне сәйкес келеді, кейде әртүрлі.

Гид - белгілі бір аймақ, аумақ немесе көрікті жер туралы білімі бар маман. Олар туристердің тәжірибесін ақпараттық және қызықты ету үшін оларға ақпарат пен әңгімелер ұсынады.

Гид - адамдар тобын басқаратын, оларға жергілікті аймақ, тарих, мәдениет және олар баратын жерлердің басқа да қызықты аспектілері туралы ақпарат беретін маман [3].

Экскурсия гиді - гид пен экскурсоводтың функцияларын біріктіретін мамандандырылған маман. Бұл термин әдетте тек баратын жер туралы ақпарат беріп қана қоймай, сонымен қатар топты маршрут бойынша белсенді түрде басқаратын, әңгімелермен, фактілермен бөлісетін және туристермен өзара әрекеттесетін адамды білдіреді.

Бұл терминдердің әрқайсысы туризм мен мәдени мұра саласындағы кәсіби қызметтің әртүрлі аспектілерін білдіреді және олардың қолданылуы елге, аймаққа немесе контекстке байланысты өзгеруі мүмкін.

Қазіргі заманғы туризм тәжірибесі мен теориясында гид, экскурсовод және экскурсовод мамандықтарының көптеген анықтамалары мен тұжырымдамалары бар.

«Экскурсоводтың» анықтамасына бизнес тұрғысынан қарайтын болсақ, ол келесідей болады.

Экскурсовод - қабылдаушы ел (орналасқан жері), көрікті жерлері мен орындары, сондай-ақ қабылдаушы елдің тілі немесе шетелдік туристердің тілі (олар түсінетін тіл) туралы кәсіби білімі бар және туристік қызметтерді көрсету туралы келісімшарт бойынша тур қатысушыларына экскурсиялық, ақпараттық және ұйымдастырушылық қызметтер көрсететін адам.

Жалпы, заманауи экскурсия гидінің профилі келесідей:

Қазіргі заманғы экскурсия гиді – әртүрлі дағдылар мен сипаттамаларды біріктіретін жоғары білікті және білімді маман, мысалы:

1) білім және білім (тарих, өнер, мәдениет, география және барған жерлерге қатысты басқа да салаларды терең біледі);

2) қарым-қатынас дағдылары (тамаша қарым-қатынас дағдыларына ие, назар аударып алады, қызығушылықты сақтай алады және әртүрлі туристік

топтармен тиімді әрекеттеседі);

3) бейімделу (әртүрлі жастағы, ұлттағы және білім деңгейіндегі туристердің қажеттіліктері мен қызығушылықтарын ескере отырып, әртүрлі аудиториялар мен жағдайларға икемді бейімделеді);

4) Технологиялық дағдылар (экскурсиялардың сапасы мен интерактивтілігін арттыру үшін заманауи технологияларды және мультимедианы пайдалануды жетік меңгерген);

5) Ұйымдастырушылық дағдылар (экскурсия гиді маршруттарды тиімді ұйымдастыра алады, топтарды басқара алады, мәселелерді шеше алады және қатысушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз ете алады);

6) Құштарлық және ынта (өз жұмысына деген құштарлықты көрсетеді, тарих пен мәдениетке деген ынта мен сүйіспеншілікті көрсетеді, бұл олардың әңгімелерін жанды және тартымды етеді);

7) Даму қабілеті (өз білімін үнемі жетілдіріп отырады, туризм мен білім беру саласындағы үрдістерді бақылайды, туристердің өзгермелі қажеттіліктеріне бейімделеді).

Бұл профиль заманауи экскурсия гидінің тек ақпараттық гид қана емес, сонымен қатар әрбір туристік топ үшін ерекше және есте қаларлық тәжірибе жасай алатын кәсіби маман екенін баса көрсетеді [4].

Пайдаланылған әдебиет тізімі

1. Закон «О туристской деятельности в Республике Казахстан». – Алматы, 2001 г. (посл. Изменения от 29.12.2022 [№ 174-VII](#)).
2. Дмитрий Кучеров. Тұжырымдамаға негізделген персоналды басқару жұмыс беруші бренді. – М., 2021.
3. Государственная программа развития туристской отрасли Республики Казахстан до 2025 года: Постановление Правительства Республики Казахстан от 31 мая 2019 года №360 // Информационная система «ПАРАГРАФ». – 2019. – 31 мая.
4. Дүйсен Г. М. Қазақстандағы туризм индустриясының қалыптасуы мен дамуының негіздері. «LEM» баспасы. – Алматы, 2022.

УДК 338.48-6

СОЦИАЛЬНЫЙ ТУРИЗМ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ДОСТУПНОСТИ ПУТЕШЕСТВИЙ ДЛЯ РАЗЛИЧНЫХ ГРУПП НАСЕЛЕНИЯ

Адембаева Ә.Б. Анарбайқызы А., Болатбекова А.Ғ.
научный руководитель, магистр ст.преподаватель Дурру Д.К.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада туризм саласындағы ең перспективалы бағыттардың бірі - жастар туризмінің ерекшеліктері мен қазіргі жағдайы қарастырылады. Жастар туризміне білім беру, мәдени-танымдық, еріктілік, спорттық және дербес сапарлар сияқты саяхат түрлері жатады. Негізгі назар осы саланың дамуын сипаттайтын үрдістерге аударылған: дербес саяхаттардың көбеюі, цифрлық технологияларды пайдалану, экологиялық сананың артуы, ішкі туризмнің дамуы және демалысты оқу немесе еңбек қызметімен ұштастыру. Автор жастар туризмінің әлеуметтік және экономикалық маңызын атап көрсетеді. Сонымен қатар, жастар туризмін дамытуға кедергі келтіретін негізгі мәселелер

анықталған: жастардың қаржылық мүмкіндіктерінің шектеулілігі, арнайы инфрақұрылымның жеткіліксіздігі және бюджеттік саяхат мүмкіндіктері туралы ақпараттың аздығы. Мақалада осы мәселелерді шешу жолдары ұсынылған мемлекеттік қолдауды күшейту, қолжетімді туристік инфрақұрылымды дамыту, білім беру және алмасу бағдарламаларын жандандыру, қызметтерді цифрландыру және ішкі туризмді ілгерілету. Қорытындылай келе, жастар туризмі жас ұрпақтың саяхатқа деген сұранысын қанағаттандырып қана қоймай, ел экономикасы мен туризм саласының тұрақты дамуына елеулі үлес қосатын стратегиялық маңызды бағыт ретінде қарастырылады.

Summary: This article examines one of the most promising areas in the tourism industry - the features and current state of youth tourism. Youth tourism includes various types of travel such as educational, cultural and cognitive, volunteer, sports, and independent trips. The main focus is on the trends characterizing the development of this sector: the growth of independent travel, the use of digital technologies, the rise of environmental awareness, the development of domestic tourism, and the combination of leisure with educational or work activities. The author emphasizes the social and economic importance of youth tourism. It contributes to the formation of an active civic position among young people, the development of intercultural understanding, and the enhancement of the country's attractiveness in the international arena. At the same time, the main problems hindering the development of youth tourism have been identified: limited financial resources of young people, insufficient specialized infrastructure, and a lack of information about affordable travel opportunities. The article proposes ways to solve these problems - strengthening government support, developing accessible tourist infrastructure, promoting educational and exchange programs, digitalizing services, and advancing domestic tourism. In conclusion, youth tourism is viewed as a strategically important direction that not only meets the travel needs of the younger generation but also makes a significant contribution to the sustainable development of the tourism sector and the national economy.

Туризм является одной из наиболее динамично развивающихся отраслей мировой экономики, способствующей укреплению международных связей, культурному обмену и развитию регионов. Особое место в структуре туристической деятельности занимает молодёжный туризм, который представляет собой поездки лиц в возрасте от 15 до 30 лет с познавательными, образовательными, культурными, спортивными и рекреационными целями.

Современная молодёжь является наиболее мобильной, открытой к новому опыту и активной социальной группой. В связи с этим молодёжный туризм становится не только инструментом личностного развития, но и важным фактором формирования позитивного имиджа страны, а также экономического роста. В последние годы наблюдается устойчивый рост интереса к самостоятельным и бюджетным путешествиям среди молодых людей, чему способствуют развитие цифровых технологий, доступность информации и рост числа онлайн-платформ для организации поездок.

Цель данной статьи - рассмотреть современные тенденции развития молодёжного туризма и определить перспективные направления его поддержки и совершенствования.

1. Понятие и особенности молодёжного туризма

Молодёжный туризм охватывает широкий спектр форм путешествий: образовательные туры, волонтёрские программы, студенческие обмены, приключенческий и спортивный туризм, культурно-познавательные поездки, а также бюджетные путешествия «backpacking».

Главными особенностями молодёжного туризма являются:

- Невысокий уровень дохода туристов, что определяет ориентацию на доступные и экономичные формы отдыха.
- Самостоятельная организация путешествий, часто без посредников и турфирм.
- Использование цифровых технологий мобильных приложений, онлайн-бронирования, социальных сетей и платформ для поиска жилья и транспорта.
- Социальная направленность - стремление к общению, самореализации, обмену культурным опытом.
- Гибкость маршрутов и открытость к экспериментам.

Таким образом, молодёжный туризм сочетает в себе экономичность, мобильность и высокий уровень вовлеченности участников в процесс планирования путешествия.

2. Современные тенденции развития молодёжного туризма развитие молодёжного туризма тесно связано с глобальными изменениями в обществе и технологиях. Среди основных тенденций можно выделить следующие:

1. Цифровизация туризма. Современные молодые люди активно используют интернет - ресурсы и мобильные приложения для поиска и бронирования туров, авиабилетов и жилья. Развитие онлайн-платформ (Booking, Airbnb, BlaBlaCar, Hostelworld и др.) сделало путешествия более доступными и самостоятельными.

2. Рост популярности самостоятельных путешествий. Молодёжь предпочитает индивидуальные маршруты и гибкие условия, что позволяет им свободно планировать бюджет и время.

3. Экологическая осознанность. Молодые туристы всё чаще выбирают эко- и устойчивые формы туризма, стараются минимизировать вред окружающей среде, участвуют в волонтерских экологических проектах.

4. Развитие внутреннего туризма. После пандемии COVID-19 вырос интерес к путешествиям внутри своей страны. Молодёжь активно исследует природные и культурные достопримечательности регионов, что способствует развитию местной инфраструктуры.

5. Комбинирование туризма с обучением и волонтерством. Популярность набирают программы типа *Work&Travel*, *Erasmus+*, *Au Pair*, где туризм совмещается с трудовой или образовательной деятельностью.

Эти тенденции показывают, что молодёжный туризм становится не только способом отдыха, но и формой самореализации, образования и культурного обмена.

3. Проблемы и барьеры развития молодёжного туризма

Несмотря на положительные тенденции, существует ряд проблем, сдерживающих развитие молодёжного туризма:

- ограниченные финансовые возможности студентов и школьников;
- недостаток специализированных турпродуктов и инфраструктуры;
- слабая государственная поддержка программ молодёжных поездок;

- визовые барьеры и сложности с получением международных документов;
- низкий уровень информированности о возможностях бюджетного туризма.

В Казахстане и других странах СНГ также наблюдается недостаток туристских предложений, ориентированных именно на молодую аудиторию, а многие маршруты требуют обновления и продвижения в социальных сетях.

4. Перспективы и возможности развития молодёжного туризма

Для дальнейшего развития молодёжного туризма необходим комплексный подход, включающий:

- Развитие инфраструктуры: создание молодёжных хостелов, кемпингов, туристических лагерей, доступных транспортных маршрутов.
- Государственную поддержку: субсидии, гранты и льготные программы для студентов и молодых путешественников.
- Продвижение внутреннего туризма через социальные сети, блогеров и образовательные проекты.
- Сотрудничество с университетами и молодёжными организациями для организации студенческих обменов, экскурсий и экспедиций.
- Развитие цифровых сервисов: создание национальных платформ для бронирования, обмена опытом и рекомендаций по маршрутам.

Особую роль играет формирование туристской культуры среди молодёжи развитие навыков безопасных и ответственных путешествий, уважение к природе и культурным традициям регионов.

Молодёжный туризм представляет собой важное социальное и экономическое явление, способствующее развитию личности, укреплению культурных связей и формированию позитивного имиджа страны. Современные тенденции показывают, что молодёжь стремится к самостоятельным, осознанным и недорогим путешествиям, где важную роль играют цифровые технологии и внутренние маршруты.

Для эффективного развития данного направления необходимы поддержка государства, участие образовательных учреждений и туристических организаций, а также активное использование цифровых инструментов продвижения. Молодёжный туризм обладает огромным потенциалом, и его развитие может стать важным фактором устойчивого роста туристической отрасли в целом.

Список использованной литературы

1. Всемирная туристская организация (UNWTO). Отчёт о развитии молодёжного туризма. – М., 2023.
2. Сейітова Г.Ж. Туризм и молодёжь: тенденции и перспективы развития в Казахстане // Вестник КазНУ. – 2022.
3. Козлова Т.А. Современные формы молодёжного туризма. – Санкт-Петербург, 2021.
4. Қазақстан Республикасында туризмді дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы. – Астана, 2022.
5. Smith M., Richards G. The Routledge Handbook of Youth Tourism. – London: Routledge, 2020.

МЕЙРАМХАНА БИЗНЕСІНДЕ ТҰТЫНУШЫ ТӘЖІРИБЕСІН ЖАҚСARTY: ҚЫЗМЕТ САПАСЫ ЖӘНЕ ОНЛАЙН-ПІКІРЛЕРДІҢ РӨЛІ

Алибаева К.Н., Құдіретқызы Г., Алпамысқызы А.
научный руководитель, магистр ст.преподаватель Калкабаев А.М.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан.

Резюме: В этой статье рассматриваются основные факторы, направленные на улучшение качества обслуживания клиентов (Customer experience) в ресторанном бизнесе — качество обслуживания, профессионализм сотрудников и анализ онлайн-отзывов. Авторы предлагают пути повышения конкурентоспособности ресторанов путем учета изменений на современном казахстанском рынке, вкусов потребителей и обратной связи в интернете. Результаты показывают коммерческое влияние внедрения модели, ориентированной на потребителя, и систематического анализа онлайн-реакции.

Summary: This article examines the main factors aimed at improving the customer experience in the restaurant business — the quality of service, the professionalism of employees and the analysis of online reviews. The authors propose ways to increase the competitiveness of restaurants by taking into account changes in the modern Kazakhstani market, consumer tastes and feedback on the Internet. The results show the commercial impact of implementing a consumer-oriented model and analyzing online response in a systematic way.

Соңғы жылдарда Қазақстандағы мейрамхана және қоғамдық тамақтану секторы қарқынды дамып, нарықтық талаптар қатайып келеді. Бұл үрдіс бизнес-стратегиялардың тұтынушыларға бағытталуын талап етеді: тағам сапасынан бөлек, қызмет көрсету және тұтынушы тәжірибесі басты рөл атқарады. Осыған байланысты мейрамханалар үшін қызмет сапасын басқару және онлайн-пікірлерді жүйелі түрде зерттеу - маңызды бәсекелестік артықшылыққа айналды [1].

Бұл зерттеу жарияланған әдебиеттерге талдау және Қазақстандық мейрамханаларға қатысты онлайн-шолуларды зерттеудің нәтижелерін біріктіріп, практикалық ұсыныстарды қалыптастыруға негізделген. Әдебиеттер шолуы қызмет сапасының негізгі өлшемдерін (сенімділік, жауапкершілік, кепілдеме, эмпатия, материалдық аспектілер) айқындауға көмектесті; сондай-ақ соңғы зерттеулер онлайн-пікірлерді тақырыптық модельдеу арқылы тұтынушылардың басым сұраныстарын анықтауға болатынын көрсетеді [2].

1. Қызмет көрсету сапасының элементтері

Әдебиеттер және тәжірибелік зерттеулер көрсеткендей, қызмет көрсету сапасы тұтынушы тәжірибесінің негізгі жігіттеріне жатады. Бес өлшемді модель (reliability, responsiveness, assurance, empathy, tangibles) мейрамхана қызметін бағалауда тиімді қолданылады: мысалы, тағамның тұрақты сапасы (reliability) және қызметкерлердің жедел әрекеті (responsiveness) тұтынушының жалпы қанағаттанушылығын анықтайды. Қазақстан жағдайында осы элементтерге ерекше көңіл бөлген мейрамханалар клиент адалдығын сақтап қалу мүмкіндігін арттыра алады.

2. Онлайн-пікірлердің аналитикалық құны

Онлайн-шолулар (Google, Yandex, әлеуметтік желілер) тұтынушылардың нақты тәжірибесін көрсетеді және оларды автоматты талдау арқылы трендтер, жиі айтылатын проблемалар және қызмет көрсету әлсіз жақтары анықталады. Мысалы, Алматы қаласының мейрамханалары бойынша өткен зерттеулер тұтынушылардың жиі талқылайтын тақырыптарын (тағам сапасы, бағалар, қызмет көрсету жылдамдығы, атмосфера) көрсетті; бұл мәліметтер маркетинг және операциялық шешімдер қабылдауға тікелей әсер етеді.

3. Қызметкерлерді оқыту және стандарттау

Тұтынушы тәжірибесін жақсарту қызметкерлердің кәсіби дайындығын талап етеді: стандартталған қызмет хаттамалары, сценарийлер, клиентпен қарым-қатынас ережелері және тұрақты кері байланыс жүйесі қажет. Оқыту бағдарламалары қызмет сапасын біркелкі етуге және тұтынушының күту деңгейін қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Сонымен бірге қызметкерлердің мотивациясы мен жұмыс жағдайын жақсарту - қызмет көрсету сапасының тұрақты өсуінің негізгі факторы болып табылады.

Онлайн-пікірлерді жүйелі бақылау: автоматтандырылған құралдар мен тақырыптық модельдеу (topic modelling) қолдану арқылы шолуларды апта сайын талдап, жиі кездесетін мәселелер бойынша жылдам іс-шаралар қабылдау. Бұл әдіс тұтынушы талаптарын нақты түсінуге және өндірістік процестерді оңтайландыруға көмектеседі [1].

Қызмет стандарттарын енгізу: қызмет көрсетудің негізгі этаптары бойынша (тағам тапсырысының қабылдануы, дайындалу уақыты, тағамды ұсыну, есеп шот беру) айқын стандарттар жасап, оларды қызметкерлерге тұрақты түрде оқыту. Бұл тұтынушы күтуін басқаруға және сапаны тұрақтандыруға ықпал етеді [3].

Тұтынушы кері байланысын ынталандыру: келушілерден пікір қалдыруды ынталандыратын жеңілдіктер мен сауалнама жүйесін енгізу арқылы шынайы бағалауды көбейту; алынған деректер негізінде өнім мен қызметті үздіксіз жетілдіру [2].

Мейрамхана бизнесінде тұтынушы тәжірибесін жақсарту - кешенді процесс: жоғары сапалы тағам ғана емес, кәсіби қызмет көрсету, стандартталған операциялар және онлайн-пікірлерді жүйелі талдау қажет. Қазақстан контекстінде бұл бағыттарға инвестиция жасау мейрамханаларға бәсекелі ортада тұрақты артықшылық береді. Жүйелі түрде алынған кері байланыс негізінде қабылданған шаралар клиент қанағаттанушылығын және қаржылық көрсеткіштерді жақсартып алады [1].

Пайдаланылған әдебиет тізімі

1. N. T. Batyrova. Role of restaurant business in the development ... - Vestnik Turan University, 2018. vestnik.turan-edu.kz
2. AK Uysal. Analysis of Almaty's Restaurant Reviews through Topic Modelling. Academica Turistica, 2024. academica.turistica.si
3. Bulletin of the IUTH. «Methods of analyzing customer reviews in the restaurant industry» (жинақтық материал), 2025

ТУРИЗМ И УПРАВЛЕНИЕ ГОСТЕПРИИМСТВОМ В КАЗАХСТАНЕ

Галеева Аделя Шафкатовна
Университет «Мирас», г. Шымкент

Түйін. Мақалада туризмді дамытудың және Қазақстандағы қонақжайлылық кәсіпорындарын басқарудың заманауи үрдістері қарастырылады. Цифрландыру мен қызмет көрсету сапасының халықаралық стандарттарын ескере отырып, туристік саланы жетілдірудің негізгі мәселелері мен бағыттары талданады. Кадрларды даярлау, маркетингтік стратегиялар және қонақ үй бизнесінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру мәселелеріне ерекше назар аударылды. Зерттеу көрсеткендей, туризмді дамыту тиімді басқару жүйесімен және қонақжайлылық индустриясында инновацияларды енгізумен тікелей байланысты.

Түйінді сөздер: туризм, қонақжайлылық, басқару, Қазақстан, қонақ үй бизнесі, цифрландыру, тұрақты даму.

Summary. The article examines current trends in the development of tourism and management of hospitality enterprises in Kazakhstan. The key problems and directions of improving the tourism sector are analyzed, taking into account digitalization and international standards of service quality. Special attention is paid to the issues of personnel training, marketing strategies and increasing the competitiveness of the hotel business. The study shows that the development of tourism is directly related to an effective management system and the introduction of innovations in the hospitality industry.

Keywords: tourism, hospitality, management, Kazakhstan, hotel business, digitalization, sustainable development.

Современный туризм представляет собой одну из наиболее перспективных и быстро развивающихся отраслей мировой экономики. Для Казахстана, обладающего богатыми природными ресурсами, уникальными ландшафтами и культурным наследием, развитие туризма имеет стратегическое значение. Сфера гостеприимства - важнейшая часть этой индустрии, поскольку именно она формирует впечатления туристов и влияет на имидж страны [1].

В последние годы Казахстан активно внедряет программы по продвижению внутреннего и въездного туризма, однако уровень сервиса и управления гостиничными предприятиями всё ещё требует совершенствования. Поэтому изучение особенностей управления в сфере гостеприимства становится актуальной научной задачей.

Целью исследования является анализ современного состояния туризма в Казахстане и выявление эффективных подходов к управлению предприятиями гостеприимства. Объектом исследования выступает туристическая индустрия Казахстана, предметом - механизмы управления и стратегические направления её развития.

1. Значение туризма для экономики Казахстана

Туризм сегодня рассматривается как катализатор социально-экономического роста. По данным Министерства туризма и спорта РК, доля туристической отрасли в ВВП страны постепенно увеличивается, что подтверждает её потенциал как ключевого сектора экономики. Развитие

туризма способствует созданию новых рабочих мест, увеличению доходов регионов и стимулирует развитие малого и среднего бизнеса. В Казахстане наибольшим спросом пользуются направления внутреннего отдыха - это горные и экотуристические маршруты Алматинской области, лечебно-оздоровительные курорты Щучинско-Боровской зоны и этнокультурные туры по Южному Казахстану.

Кроме экономического эффекта, туризм выполняет важную культурную функцию - способствует сохранению национальных традиций, укреплению международных связей и продвижению позитивного имиджа Казахстана на мировом рынке [2]. Однако, несмотря на рост интереса к внутреннему туризму, отрасль сталкивается с рядом проблем: низкий уровень инфраструктуры в некоторых регионах, недостаток квалифицированных кадров и слабая цифровизация процессов обслуживания.

2. Особенности управления в индустрии гостеприимства

Эффективное управление в сфере гостеприимства требует комплексного подхода, сочетающего экономические, организационные и маркетинговые инструменты [3]. В гостиничном бизнесе управление включает планирование, организацию работы персонала, контроль качества услуг, финансовое управление и взаимодействие с клиентами.

Одной из ключевых задач является формирование сервисной культуры, ориентированной на клиента. В Казахстане эта сфера находится на этапе активного становления. Несмотря на появление новых отелей и туристических комплексов, уровень обслуживания часто зависит от человеческого фактора и недостаточной подготовки персонала [4].

Современные методы управления в индустрии гостеприимства основаны на принципах инновационности и клиентоориентированности. Многие гостиницы Казахстана внедряют цифровые решения: онлайн-бронирование, CRM-системы, электронные системы учёта гостей. Это повышает удобство взаимодействия и позволяет улучшить качество обслуживания.

Особое внимание уделяется управлению персоналом. Квалифицированный менеджмент играет решающую роль в формировании репутации гостиничного предприятия. Необходимы программы обучения сотрудников, развитие коммуникативных навыков и внедрение международных стандартов обслуживания.

3. Современные тенденции и инновации в развитии туризма

Глобальные изменения в экономике и технологиях существенно влияют на развитие туристической отрасли. В Казахстане, как и во всём мире, активно развиваются направления экотуризма, этнотуризма и устойчивого туризма [5]. Всё больше туристов выбирают путешествия, сочетающие отдых и познавательную активность, связанную с культурным наследием и природой страны.

Одним из актуальных трендов является цифровизация туризма. Появление онлайн-платформ, мобильных приложений и систем онлайн-бронирования облегчает взаимодействие между туристами и поставщиками

услуг. Казахстан постепенно внедряет эти технологии, что способствует росту прозрачности и доступности информации.

4. Проблемы и пути совершенствования управления

Несмотря на положительные тенденции, индустрия гостеприимства Казахстана сталкивается с рядом системных трудностей. Среди них — нехватка квалифицированных менеджеров среднего звена, сезонность турпотока, слабая интеграция региональных туристических систем и недостаток маркетингового продвижения на международной арене [6].

Решение этих проблем требует комплексного подхода. Во-первых, необходимо развивать систему профессионального образования, адаптируя программы подготовки кадров к международным стандартам. Университеты и колледжи туризма должны тесно сотрудничать с гостиничными сетями, предоставляя студентам практическую базу.

Во-вторых, важно усиливать государственно-частное партнёрство. Участие бизнеса в туристических инициативах способствует более гибкому и эффективному управлению.

Список использованной литературы

1. Министерство туризма и спорта Республики Казахстан. Отчёт о состоянии и развитии туристской отрасли за 2024 год. – Астана, 2025.
2. Смагулова А.Е. Туризм в Казахстане: современное состояние и перспективы развития. – Алматы: Қазақ университеті, 2022.
3. Пономаренко В.С. Гостиничный бизнес: организация и управление. – СПб.: Питер, 2020.
4. UNWTO. Tourism Highlights 2023. – Madrid: World Tourism Organization, 2023.
5. Котлер Ф., Боуэн Дж., Мейкенс Дж. Маркетинг в сфере гостеприимства и туризма. – М.: Юрайт, 2021.
6. Рузиева Г. Инновации в индустрии туризма и гостеприимства. – Алматы: Эверо, 2023.

ӘОЖ 338.48-6

ТУРИЗМНІҢ ӨНІРЛЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНА ӘСЕРІ

Ерубай З.Ә., Бектемирова Р.О., Акрамова С.
научный руководитель, магистр ст. преподаватель Дурру Д.К.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан.

Резюме: В данной статье рассматривается туризм как один из самых эффективных и влиятельных инструментов формирования международного имиджа страны. Он представляет миру культуру и природное богатство государства, гостеприимство народа и уровень экономического развития. Посредством туризма укрепляется положительный образ страны, создаются условия для привлечения иностранных инвестиций и расширения международного сотрудничества. Однако для успешного продвижения этого процесса необходимо системное участие государства: внимание к вопросам безопасности и инфраструктуры, повышение качества услуг, соблюдение принципов устойчивого туризма и формирование подлинного национального имиджа.

Summary: This article examines tourism as one of the most effective and influential tools for shaping a country's international image. It presents to the world the nation's culture and natural wealth, the hospitality of its people, and the level of economic development. Through tourism, the country's positive image is strengthened, creating conditions for attracting foreign investment and expanding international cooperation. However, for the successful promotion of this process, systematic state involvement is required attention to safety and infrastructure, improvement of service quality, adherence to the principles of sustainable tourism, and the formation of an authentic national image.

Қазіргі кезеңде туризм әлемдік экономиканың ең серпінді дамып келе жатқан салаларының бірі болып табылады. Халықаралық сарапшылардың мәліметтеріне сәйкес, туризм әлемдік жалпы ішкі өнімнің шамамен 10%-ын, ал жұмыспен қамтылғандардың 8%-ын қамтиды. Бұл көрсеткіштер туризмнің ел экономикасына және аймақтардың тұрақты дамуына тигізетін ықпалын айқын көрсетеді.

Қазақстан үшін де туризм саласы стратегиялық маңызды бағыттардың бірі болып саналады. Елдің табиғи, тарихи және мәдени әлеуеті әр өңірдің өзіндік ерекшелігін көрсетеді. Туризмді дамыту арқылы аймақтардың инфрақұрылымын жақсартуға, жаңа жұмыс орындарын ашуға, шағын және орта бизнесті қолдауға мүмкіндік туады. Осылайша, туризм аймақтық экономиканың әртараптануына және халықтың әлеуметтік жағдайының жақсаруына тікелей әсер етеді.

1. Туризмнің әлеуметтік-экономикалық мәні

Туризм - бұл тек демалыс пен саяхат саласы ғана емес, ол көптеген экономикалық және әлеуметтік салалардың өзара байланысын қамтитын кешенді жүйе. Оның әлеуметтік-экономикалық әсерін төмендегідей бағыттарда қарастыруға болады:

- Аймақтың жалпы ішкі өнімін арттыру;
- Инвестициялардың көбеюі;
- Жаңа жұмыс орындарының ашылуы;
- Қызмет көрсету саласының (қонақүй, көлік, қоғамдық тамақтану, қолөнер) дамуы.

Әлеуметтік әсері:

- Халықтың өмір сүру деңгейін көтеру;
- Жастарды жұмыспен қамту;
- Өңірлік мәдениеттің, дәстүрлердің жаңғыруы;
- Әлеуметтік инфрақұрылымның дамуы (жол, байланыс, қауіпсіздік).

Туризм экономикалық өсудің мультипликативті әсерін тудырады, яғни бір туристік шығын басқа салаларда қосымша табыс көзіне айналады.

2. Өңірлік туризмнің дамуы және оның экономикаға ықпалы

Қазақстанның әр өңірі өзіндік табиғи және мәдени ерекшеліктерімен дараланады. Мысалы:

- Оңтүстік Қазақстан (Түркістан, Шымкент, Тараз)- тарихи және діни туризмнің орталығы. Түркістан қаласы рухани астана мәртебесіне ие болып, мыңдаған зияратшылар мен туристерді тартуда.

- Шығыс Қазақстан (Катонқарағай, Алтай) экологиялық және тау туризмі бағытында дамып келеді.

- Батыс Қазақстан (Маңғыстау, Каспий жағалауы) теңіз және этнотуризм әлеуеті бар өңір.

- Солтүстік және Орталық аймақтар (Бурабай, Көкшетау)- рекреациялық және отбасылық туризмнің дамуына қолайлы.

Туризмнің дамуы аймақтық экономиканың құрылымына оң әсерін тигізеді. Мысалы, Түркістан облысында туризмнің үлесі соңғы жылдары аймақтық жалпы өнімнің 3,2%-ын құрады, ал бұл көрсеткіш жыл сайын артып келеді. Туризм саласында шағын және орта кәсіпкерлік белсенді дамып, қызмет көрсету сапасы жақсаруда.

3.Туризмнің әлеуметтік инфрақұрылымға әсері

Туризмнің дамуы өңірдің әлеуметтік инфрақұрылымын жақсартуға ықпал етеді. Туристік аймақтарда жолдар мен көлік инфрақұрылымы жаңартылады, байланыс жүйелері жетілдіріледі, қонақүй, мейрамхана және ойын-сауық нысандары көбейеді.

Мысалы, Түркістан қаласында халықаралық әуежайдың, жаңа теміржол және автожол торабының салынуы өңірдің тартымдылығын арттырды. Алматы облысында Көлсай мен Шарын шатқалы маңындағы инфрақұрылымның дамуы экотуризмге жаңа серпін берді.

Әлеуметтік тұрғыдан туризм жергілікті халықтың табысын арттырып, өңірдегі кедейлік деңгейін төмендетуге көмектеседі. Сонымен қатар, жастар мен әйелдердің еңбек нарығындағы белсенділігін арттыруға ықпал етеді.

4.Туризм дамуының өзекті мәселелері мен шешу жолдары

Туризмнің әлеуеті жоғары болғанымен, оның дамуына кедергі келтіретін мәселелер де бар:

- Инфрақұрылымның жеткіліксіз дамуы;
- Кәсіби кадрлардың жетіспеушілігі;
- Маркетинг пен жарнаманың әлсіздігі;
- Туристік қызмет көрсету сапасының төмендігі;
- Экологиялық стандарттардың сақталмауы.

Шешу жолдары:

1. Туризм саласына жеке және шетелдік инвестицияларды тарту;
2. «Жасыл экономика» қағидаттарына сай экологиялық туризмді дамыту;
3. Кәсіби кадрларды даярлау және қайта оқыту;
4. Цифрлық туризмді дамыту - онлайн брондау, виртуалды гидтер, мобильді қосымшалар;
5. Әр өңірге тән туристік бренд қалыптастыру және халықаралық деңгейде ілгерілету.

5. Туризмнің өңірлік дамудағы болашағы

Қазақстанның өңірлері үшін туризм – экономикалық өсімнің жаңа драйвері. Әсіресе, ауылдық және экологиялық туризмнің дамуы өңірлердің әлеуметтік құрылымын жақсартады, жаңа кәсіптерді қалыптастырады және халықтың табысын арттырады.

Мемлекеттік бағдарламалар (мысалы,«Қазақстан Республикасында туризмді дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы») аймақтық дамуды

жандандыруға бағытталған. Егер аталған шаралар тиімді жүзеге асса, туризм ел экономикасының тұрақты дамуына және өңірлердің әлеуметтік жаңаруына ықпал ететін негізгі салаға айналмақ.

Туризм өңірлердің әлеуметтік-экономикалық дамуына айтарлықтай әсер етеді. Ол тек экономикалық өсім мен жұмыс орындарын құруға емес, сонымен қатар өңірлік мәдениеттің жаңғыруына, әлеуметтік инфрақұрылымның дамуына және халықтың өмір сапасының жақсаруына ықпал етеді.

Туризмді тиімді дамыту үшін мемлекеттік қолдау, жеке сектордың белсенділігі және жергілікті халықтың қатысуы қажет. Тұрақты туризм қағидаттарын ұстана отырып, Қазақстанның өңірлері өз әлеуетін толық пайдаланып, экономикалық тәуелсіздік пен әлеуметтік тұрақтылыққа қол жеткізе алады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі

1. Қазақстан Республикасында туризмді дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы. – Астана, 2023.
2. БҰҰ Дүниежүзілік туризм ұйымы (UNWTO). Tourism and Sustainable Development Report, 2022.
3. Қожахметова С. «Аймақтық туризмнің әлеуметтік-экономикалық әсері». – Алматы: Қазақ университеті, 2021.
4. Мырзабекова А. Туризм экономикасы. – Нұр-Сұлтан: Экономика баспасы, 2020.
5. Honey, M. (2018). Ecotourism and Sustainable Development. – Island Press.

УДК 338.48-6

СОЦИАЛЬНЫЙ ТУРИЗМ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ДОСТУПНОСТИ ПУТЕШЕСТВИЙ ДЛЯ РАЗЛИЧНЫХ ГРУПП НАСЕЛЕНИЯ

Әділбек Б.М., Атабекова Ю., Джаканова А.Д.
научный руководитель, магистр ст.преподаватель Дурру Д.К.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан.

Түйін: Бұл мақалада әлеуметтік туризмнің мәні мен маңызы қарастырылады. Бұл бағыттың басты мақсаты – қоғамдағы әртүрлі әлеуметтік топтарға тең мүмкіндіктер жасау, соның ішінде аз қамтылған азаматтар, зейнеткерлер, студенттер мен мүмкіндігі шектеулі жандардың саяхатқа қатысуын қамтамасыз ету. Автор әлеуметтік туризмнің негізгі түрлерін - балалар мен жастар туризмі, инклюзивті туризм, отбасылық және зейнеткерлерге арналған туризм - сипаттап, осы бағыттағы мемлекет пен қоғамдық ұйымдардың рөлін талдайды. Сонымен қатар, әлеуметтік туризмнің дамуына кедергі келтіретін негізгі мәселелер атап өтіледі: жеткіліксіз қаржыландыру, инфрақұрылымның дамымауы және халықтың ақпараттану деңгейінің төмендігі.

Summary: The article examines the concept and importance of social tourism as a key area of tourism activity aimed at providing equal opportunities for all categories of citizens. The main focus is on the social mission of tourism, which promotes the integration of low-income individuals, pensioners, students, and people with disabilities into cultural and social life. The author analyzes the main forms of social tourism - children's and youth tourism, inclusive tourism, family tourism, and tourism for the elderly - and highlights the role of the state and public organizations in implementing social programs. The article identifies the main challenges in developing social tourism: insufficient funding, underdeveloped infrastructure, and a low level of public awareness.

Современный туризм является важной сферой экономики и значимым фактором культурного и социального развития общества. Однако не все категории граждан имеют равные возможности для участия в туристических поездках из-за экономических, физических или социальных ограничений. В этой связи особое значение приобретает социальный туризм, направленный на обеспечение доступности путешествий для малообеспеченных слоёв населения, пенсионеров, студентов, инвалидов и других социально уязвимых групп.

Цель данной статьи-рассмотреть сущность, задачи и значение социального туризма, а также проанализировать его роль в повышении социальной справедливости и качества жизни населения.

1. Понятие и сущность социального туризма

Под социальным туризмом понимается вид туристической деятельности, ориентированный на предоставление возможности путешествовать людям с ограниченными финансовыми или физическими возможностями. Основная цель данного направления - не получение прибыли, а обеспечение социальной инклюзии и равного доступа к культурным и рекреационным благам.

Социальный туризм может реализовываться через государственные программы, инициативы некоммерческих организаций, а также корпоративные проекты, направленные на развитие внутреннего туризма.

2. Основные формы и направления социального туризма

К основным формам социального туризма относятся:

- Детский и молодежный туризм - организация экскурсий, летних лагерей, образовательных поездок;
- Туризм для пенсионеров - льготные путёвки в санатории, экскурсионные маршруты;
- Инклюзивный туризм - адаптированные маршруты и объекты для людей с инвалидностью;
- Семейный туризм - поддержка семейных поездок с детьми;
- Туризм для малообеспеченных граждан - программы с частичным или полным финансированием со стороны государства.

3. Роль государства и общественных организаций

Государственная поддержка является ключевым фактором развития социального туризма. Важную роль играют:

- предоставление льгот и субсидий на поездки;
- развитие доступной инфраструктуры (безбарьерная среда, транспорт, гостиницы);
- информационные кампании о возможностях участия в туристических программах;
- стимулирование бизнеса к социально ответственной деятельности в сфере туризма.

Общественные и волонтерские организации также активно участвуют в разработке и реализации социальных туристических маршрутов, способствуя вовлечению местных сообществ в развитие туризма.

4. Проблемы и перспективы развития социального туризма

Несмотря на положительные тенденции, развитие социального туризма сталкивается с рядом проблем:

- недостаточное финансирование программ;
- неравномерное развитие инфраструктуры по регионам;
- недостаточная информированность граждан о возможностях участия;
- отсутствие стандартизированных механизмов оценки эффективности программ.

Перспективы развития социального туризма связаны с внедрением цифровых технологий (онлайн-бронирование льготных туров), партнёрством государства и бизнеса, а также с повышением туристической культуры населения. Социальный туризм является важнейшим инструментом обеспечения социальной справедливости и повышения уровня жизни населения. Он способствует не только развитию внутреннего туризма, но и укреплению духовных и культурных связей между регионами. Для успешного развития данного направления необходим комплексный подход- объединение усилий государства, бизнеса и общества.

В перспективе социальный туризм может стать одним из ключевых направлений устойчивого развития туристической отрасли Казахстана, обеспечивая каждому гражданину возможность путешествовать и познавать свою страну.

Список использованной литературы

1. Kazakov, S. Accessible Tourism: Global Trends and Local Practices. // Journal of Tourism Research. – 2022. – Vol. 14(2). – P. 75–83.
2. Иванова, Л. Н. Государственная политика в сфере социального туризма. // Вестник туризма. – 2021. – №3. – С. 45–52.
3. Соловьёва, Е. А. Инклюзивный туризм как фактор социального равенства. // Социально-гуманитарные науки. – 2022. – №2. – С. 87–94.
4. World Tourism Organization (UNWTO). Social Tourism and Its Benefits. – Madrid: UNWTO Publications, 2021.
5. Hall, C. M., & Lew, A. A. Tourism: Conceptual and Theoretical Frameworks. – London: Routledge, 2020.

ОӘЖ 338.48-6

ТУРИЗМ ЖӘНЕ ТҰРАҚТЫ ДАМУ: ЭКОНОМИКА МЕН ЭКОЛОГИЯ АРАСЫНДАҒЫ ТЕПЕ-ТЕҢДІК

Жайлыбекова Асия Әзімханқызы
научный руководитель, магистр ст.преподаватель Дурру Д.К.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан.

Түйін: В данной статье рассматривается взаимосвязь между туризмом и устойчивым развитием, а также проблема сохранения баланса между экономикой и экологией. В современном мире туризм является одной из наиболее динамично развивающихся отраслей экономики и оказывает прямое влияние на социальную,

культурную и экологическую сферу жизни общества. Однако стремительное развитие туризма может привести к загрязнению окружающей среды, разрушению экосистем и утрате культурного наследия. В центре внимания статьи находится концепция устойчивого туризма, суть которой заключается в рациональном использовании природных и культурных ресурсов, удовлетворении потребностей нынешнего поколения без ущерба для будущих. Автор анализирует экономические, экологические и социальные аспекты устойчивого туризма, раскрывая их взаимосвязь. В статье выделены основные проблемы, препятствующие устойчивому развитию туризма: чрезмерная урбанизация, низкий уровень экологической культуры, а также недостаточная координация между государством и бизнесом.

Summary: This article examines the interrelationship between tourism and sustainable development, as well as the issue of maintaining a balance between the economy and the environment. In the modern world, tourism is one of the most dynamically developing sectors of the economy and has a direct impact on the social, cultural, and environmental spheres of society. However, the rapid growth of tourism can lead to environmental pollution, the destruction of ecosystems, and the loss of cultural heritage. The focus of the article is on the concept of sustainable tourism, the essence of which lies in the rational use of natural and cultural resources, meeting the needs of the present generation without harming the interests of future generations. The author analyzes the economic, environmental, and social aspects of sustainable tourism, revealing their interconnection. The article highlights the main problems hindering the sustainable development of tourism: excessive urbanization, a low level of environmental awareness, and insufficient coordination between the state and business.

XXI ғасырда туризм әлемдік экономиканың жетекші салаларының біріне айналып, елдердің әлеуметтік, мәдени және экологиялық дамуына айтарлықтай әсер етуде. Дүниежүзілік туристік ұйымның (UNWTO) деректеріне сүйенсек, туризм миллиондаған жұмыс орындарын қамтамасыз етіп, инфрақұрылымның дамуына ықпал етеді және мәдениетаралық байланыстарды нығайтады. Алайда туризмнің жылдам өсуі табиғи аймақтардың деградациясы, қоршаған ортаның ластануы және мәдени мұраның жойылуы сияқты экологиялық мәселелерді де туындатуда.

Осындай жағдайда тұрақты туризм тұжырымдамасы ерекше өзектілікке ие болуда. Ол экономикалық мүдделер, экологиялық қауіпсіздік және әлеуметтік жауапкершілік арасындағы тепе-теңдікке жетуді көздейді. Бұл мақаланың мақсаты – туризм контексіндегі тұрақты дамудың мәнін қарастыру, оның негізгі қағидаларын анықтау және экономика мен экология арасындағы үйлесімділіктің жолдарын көрсету.

1. Тұрақты туризм ұғымы және оның маңызы

Тұрақты туризм - бұл қазіргі ұрпақтың қажеттіліктерін қанағаттандыра отырып, болашақ ұрпақтың өз қажеттіліктерін өтеу мүмкіндігін шектемейтін туристік қызмет түрі. Бұл түсінік алғаш рет 1987 жылы Брундтланд есебінде тұжырымдалып, кейіннен халықаралық деңгейде кеңінен таралды.

Тұрақты туризмнің басты идеясы табиғи, мәдени және адами ресурстарды тиімді пайдалану арқылы қоршаған орта мен жергілікті қоғамға зиян келтірмеу.

Тұрақты туризмнің маңызы келесідей бағыттарда көрініс табады:

- Экономикалық өсуді қамтамасыз ету - жаңа жұмыс орындарын құру, шағын бизнесті дамыту;

- Экологиялық тұрақтылықты сақтау - табиғи ресурстарды ұқыпты пайдалану;

- Әлеуметтік жауапкершілік - жергілікті халықты туризмге тарту;

- Мәдени мұраны сақтау және ілгерілету.

Осылайша, тұрақты туризм - тек экономикалық қызмет емес, ол экологиялық және әлеуметтік қағидаттарды біріктіретін тұтас даму философиясы.

2. Туризмнің тұрақты дамуы жолындағы проблемалар мен қиындықтар

Тұрақты туризмнің маңыздылығы мойындалғанымен, оны іс жүзінде жүзеге асыруда бірқатар кедергілер бар.

1. Экономикалық қысым. Көптеген елдерде туризм ең алдымен табыс көзі ретінде қарастырылады. Бұл туристік аймақтардың шамадан тыс урбанизациясына, қонақүйлер мен ойын-сауық орталықтарының артық салынуына, экожүйелерге түсетін жүктеменің артуына әкеледі.

2. Экологиялық қауіптер. Масстық туризм өзен-көлдердің ластануына, орманның кесілуіне, жағажайлардың бұзылуына және табиғи тепе-теңдіктің бұзылуына себеп болады. Әсіресе таулы және жағалаулық аймақтар осал болып келеді.

3. Туристердің экологиялық мәдениетінің төмендігі. Көптеген саяхатшылар жауапты туризм қағидаларын білмегендіктен, табиғатқа зиян келтіретін немесе жергілікті дәстүрлерге құрметсіздік танытатын әрекеттерге барады.

4. Мемлекет пен бизнестің өзара іс-қимылының әлсіздігі. Тұрақты туризмді дамыту үшін билік, туроператорлар, жергілікті халық және туристердің өзара ынтымақтастығы қажет. Бірақ көптеген елдерде бұл жүйе әлі де жеткіліксіз деңгейде қалыптасқан. Бұл мәселелерді шешу стратегиялық жоспарлауды, экологиялық стандарттарды енгізуді және туристер арасында ағартушылық жұмыстарды талап етеді.

3. Экономика мен экология арасындағы тепе-теңдікке жету жолдары Туризмнің шынайы тұрақтылығы үшін «үштік тепе-теңдік» (Triple Bottom Line) қағидасын ұстану қажет. Ол экономикалық, әлеуметтік және экологиялық мақсаттарды біріктіреді.

1. Экономикалық аспект. Туризм тұрақты табыс әкелуі тиіс, бірақ бұл табиғи ресурстардың есебінен болмауы керек. Артықшылық экотуризмге, ауылдық және мәдени-танымдық туризмге берілуі қажет. Мұндай бағыттар жергілікті халықты қолдап, инфрақұрылымға аз инвестицияны талап етеді.

2. Экологиялық аспект. Экологиялық стандарттар мен технологияларды енгізу маңызды: қалдықтарды бөлек жинау, жаңартылатын энергия көздерін пайдалану, ерекше қорғалатын аймақтарға кіруді шектеу, «жасыл» қонақүйлер мен экологиялық бағыттарды дамыту.

3. Әлеуметтік аспект. Жергілікті тұрғындардың туризмге қатысуын арттыру, жұмыс орындарын ашу, ұлттық қолөнер мен мәдени мұраны дамыту қажет. Бұл әлеуметтік әділеттілікті нығайтып, аймақтардың мәдени бірегейлігін сақтайды.

4. Цифрландыру және инновациялар. Қазіргі технологиялар туризмнің экологиялық ізіне оң әсер етеді: электронды билеттер, онлайн-туризм, туристік ағымдарды басқарудың «ақылды» жүйелері және тұрақты бағыттарды әлеуметтік желілер арқылы насихаттау.

Демек, экономика мен экология арасындағы тепе-теңдік тек кешенді тәсіл арқылы мемлекет, бизнес және қоғамның бірлескен іс-әрекетімен жүзеге асады. Туризм тұрақты дамудың маңызды құралы бола алады, егер оның өсуі экологиялық жауапкершілік, әлеуметтік әділеттілік және экономикалық тиімділік қағидаттарына негізделсе.

Бүгінгі басты міндет туризмнен бас тарту емес, оның моделін қайта қарастыру, яғни оны табиғатқа және қоғамға зиянсыз, үйлесімді ету.

Ол үшін келесі шараларды жүзеге асыру қажет:

- ұлттық деңгейде тұрақты туризм бағдарламаларын әзірлеу;
- экологиялық жобалар мен «жасыл» инвестицияларды қолдау;
- туристердің экологиялық сауаттылығын арттыру;
- ішкі және экотуризмді дамыту.

Табиғи және мәдени ресурстарды сақтау - бұл болашаққа салынған инвестиция.

Тұрақты туризм - тек даму бағыты ғана емес, ол әлемге және табиғатқа жауапкершілікпен қараудың жаңа философиясы. Экономика мен экология арасындағы тепе-теңдік - адамзат пен планетаның үйлесімді дамуының басты шарты.

Список использованной литературы

1. Всемирная туристская организация (UNWTO). Tourism and Sustainable Development Goals: Journey to 2030. – Madrid, 2023.
2. Герасимова Н.А. Устойчивый туризм: теория и практика. – Москва: Финансы и статистика, 2021.
3. Қазақстан Республикасында туризмді дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы. – Астана, 2022.
4. Middleton V., Hawkins R. Sustainable Tourism: A Marketing Perspective. – London: Routledge, 2020.
5. Сейдахметова А. Экологический туризм как фактор устойчивого развития Казахстана // Вестник КазНУ. – 2022.

УДК 338.48-6

СОБЫТИЙНЫЙ ТУРИЗМ КАК ФАКТОР ПРИВЛЕЧЕНИЯ ТУРИСТОВ

Жалғасбаева Рената Борисовна

научный руководитель, магистр ст.преподаватель Дурру Д.К.

Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан.

Түйін: Бұл Мақалада Іс-шара туризмнің- қазіргі заманғы туризм индустриясының ең перспективалы және тез дамып келе жатқан салаларының бірі. Ол туристерді арнайы ұйымдастырылған іс-шараларға - фестивальдерге, спорттық жарыстарға, концерттерге, бизнес-форумдарға және басқа да іс-шараларға қатысуға тартады. Іс-шара туризмінің

негізгі тартымдылығы - оның белгілі бір жерге тұрақты қызығушылық тудыру, оның көрінуін арттыру және аймақтық экономикалық дамуды ынталандыру мүмкіндігі. Іс-шаралар саяхат үшін күшті мотиватор болып табылады, қосымша туристік ағындарды тудырады және маусымдықты азайтуға көмектеседі. Олар қонақ үйлердің толуын арттыру және тамақтану қызметі, көлік және қызмет көрсету салаларының кірістерін арттыру сияқты айтарлықтай экономикалық пайда әкеледі. Сонымен қатар, іс-шаралар халықтың мәдени белсенділігін арттырады, аймақтың оң имиджін қалыптастырады және жергілікті сәйкестікті нығайтады. Іс-шара туризмін сәтті дамыту үшін іс-шаралар күнтізбесін жоспарлау, тиімді маркетингтік стратегия, инфрақұрылымды дамыту, үкімет пен бизнес серіктестігі және нәтижелер мен әсерлерді бағалау қажет. Дұрыс ұйымдастырылған кезде іс-шара туризмі туристерді тартудың маңызды факторына және тұрақты аймақтық даму құралына айналады.

Summary: This article event tourism is one of the most promising and rapidly growing areas of the modern tourism industry. It involves tourists participating in specially organized events—festivals, sporting competitions, concerts, business forums, and other occasions. The main appeal of event tourism is its ability to generate sustained interest in a destination, increase its visibility, and stimulate regional economic development. Events are a powerful motivator for travel, creating additional tourist flows and helping to reduce seasonality. They generate significant economic benefits, including increased hotel occupancy and increased revenues for food service, transportation, and service industries. Furthermore, events enhance the cultural activity of the population, foster a positive image of the region, and strengthen local identity. Successful development of event tourism requires planning an event calendar, an effective marketing strategy, infrastructure development, government-business partnerships, and evaluation of results and impacts. When properly organized, event tourism becomes an important factor in attracting tourists and a tool for sustainable regional development..

Событийный туризм (event tourism) - одно из самых динамично развивающихся направлений в современной туристской индустрии. Он охватывает широкий спектр мероприятий: фестивали и концерты, спортивные соревнования, конференции и выставки, культурно-исторические реконструкции и корпоративные мероприятия. Для регионов и городов событийный туризм - не только способ краткосрочного увеличения числа туристов, но и мощный инструмент территориального маркетинга, экономического роста, социальной интеграции и повышения узнаваемости дестинации. В статье рассматриваются сущность событийного туризма, его влияние на приток туристов, ключевые механизмы воздействия, успешные практики и проблемы внедрения.

Событийный туризм можно определить как поездки, мотивированные участием в специально организованных или природных событиях. По характеру мероприятия делят на:

- культурно-музыкальные (фестивали, концерты, арт-события);
- спортивные (чемпионаты, марафоны, локальные турниры);
- деловые (конференции, выставки, бизнес-форуме);
- религиозные и традиционные (паломничества, праздники);
- специализированные (гастрономические фестивали, ярмарки ремесел).

Каждый тип события привлекает разные целевые группы туристов и формирует различные формы потребления: от массового туризма до нишевых поездок энтузиастов. Механизмы привлечения туристов событийный туризм привлекает посетителей по нескольким взаимосвязанным механизмам:

1. Мотив поездки. Для многих туристов участие в событии - основная причина поездки. К примеру, болельщики приезжают на спортивные матчи, меломаны - на фестивали, специалисты на конференции.

2. Временный спрос и сезонность. Мероприятия создают «пиковые» периоды спроса, что позволяет нивелировать сезонные колебания. Летние фестивали, ярмарки урожая или зимние карнавалы привлекают поток в межсезонье.

3. Маркетинговый эффект (промоция дестинации). Широкомасштабные события генерируют медиа-внимание, создают имидж территории и повышают её узнаваемость на национальном и международном уровнях.

4. Экономическая мультипликация. Гости тратят деньги на жильё, питание, транспорт, сувениры - это стимулирует локальную экономику и малый бизнес.

5. Культурно-социальный капитал. События способствуют укреплению местной идентичности, сохранению традиций и расширению местных культурных предложений, что в перспективе повышает туристскую привлекательность. Экономический эффект и социальные выгоды экономическая польза от событийного туризма проявляется в прямых и косвенных доходах: продажи билетов, заполнение гостиниц, рост выручки ресторанов и транспортных компаний. Также важны долгосрочные инвестиции: улучшение инфраструктуры, модернизация общественных пространств, создание новых рабочих мест.

Социально-культурные преимущества включают развитие культурной среды, повышение качества досуга местных жителей и вовлечение волонтеров. Кроме того, крупные события часто стимулируют образовательные программы и профессиональный рост в индустрии гостеприимства и организации мероприятий.

Успешное использование событийного туризма можно наблюдать на разных уровнях:

- Международные фестивали и концерты привлекают тысячи посетителей и создают глобальный бренд города. Примеры - крупные музыкальные фестивали и кинофестивали, которые становятся ежегодными «магнитами» для туристов.

- Спортивные события (марафоны, региональные чемпионаты) одновременно повышают имидж региона и популяризируют здоровый образ жизни. Городские марафоны часто становятся источником притока иностранных и внутренних туристов.

- Деловые мероприятия и выставки создают приток профессиональной аудитории, которая в дальнейшем может возвращаться с туристическими визитами или рекомендовать дестинацию коллегам.

- Локальные и тематические фестивали (гастрономия, ремёсла, исторические реконструкции) эффективно работают в нишевых сегментах, привлекая заинтересованных туристов и формируя уникальное предложение дестинации.

Важно, что успешные кейсы опираются на интеграцию событий в стратегию регионального развития: планирование календаря мероприятий, создание пакетных туристских предложений и сотрудничество с бизнесом. Стратегии развития событийного туризма для эффективного привлечения туристов через события необходим системный подход:

1. Планирование календаря. Формирование межсезонного календаря мероприятий, чтобы обеспечить регулярный приток туристов и избежать конкуренции между локальными событиями.

2. Создание пакетов услуг. Комбинация билета на событие, проживания, экскурсионных программ и транспортных услуг повышает удобство и средний чек.

3. Целевой маркетинг. Продвижение должно учитывать целевые аудитории: реклама в профильных медиа, работа с сообществами и инфлюенсерами, B2B-продвижение конференций.

4. Партнёрство и governance. Вовлечение местной власти, бизнеса, культурных институтов и туроператоров в организацию и финансирование мероприятий.

5. Инфраструктура и логистика. Обеспечение транспортной доступности, вместительных площадок, гостиничных мощностей и безопасности гостей.

6. Оценка эффектов. Внедрение системы мониторинга (анализ потока гостей, экономические показатели, удовлетворённость посетителей) помогает корректировать стратегию.

Несмотря на преимущества, событийный туризм сопряжён с рядом рисков:

- Перегрузка инфраструктуры в пиковые дни (транспорт, гостиницы).
- Краткосрочность эффекта при отсутствии дальнейшего развития события может не превратиться в устойчивый поток туристов.
- Экологические и социальные издержки - шум, загрязнение, рост цен, возможная утрата локальной аутентичности.
- Высокая стоимость организации и зависимость от спонсоров и грантов.
- Репутационные риски при неудачной организации (проблемы с безопасностью, низкое качество сервиса).

Для минимизации рисков важен баланс интересов - устойчивое планирование и вовлечение местного сообщества.

Рекомендации для регионов и городов

1. Формировать уникальные событийные продукты, опираясь на локальные особенности (кулинария, ремёсла, история).

2. Создавать «цепочки ценности»: связать события с экскурсиями, тематическими маршрутами, мастер-классами и сувенирной продукцией.

3. Развивать кадровый потенциал: обучение менеджеров мероприятий, повышение квалификации работников турсферы.

4. Внедрять экологические стандарты: снижать отходы, поощрять устойчивые практики в организации мероприятий.

5. Оценивать результаты с использованием KPI (число гостей, расходы, степень удовлетворённости, медиа-охват).

Событийный туризм - мощный инструмент привлечения туристов, повышения экономической активности и укрепления имиджа территорий. При правильной стратегии он помогает нивелировать сезонность, развивать малый бизнес и формировать устойчивое туристское предложение. Однако для достижения долгосрочных эффектов требуется стратегическое планирование, качественная инфраструктура, вовлечение всех заинтересованных сторон и внимание к устойчивому развитию. Успех в событийном туризме достигается сочетанием креативных событийных концепций и строгого менеджмента.

Список использованной литературы

1. Getz, D. — Event Tourism: Concepts, International Case Studies (кейсы и концепции развития событийного туризма).
2. Hall, C. M. — Festival and Cultural Events in Tourism (исследования фестивалей и культурных событий).
3. Bramwell, B., & Lane, B. — Tourism Collaboration and Partnerships: Politics and Practice (о партнёрствах в туризме).
4. World Tourism Organization (UNWTO) — отчёты и рекомендации по устойчивому развитию туризма.
5. Кенжетоева, А. Б. Региональные аспекты формирования туристических кластеров в Казахстане. // Экономика и статистика. – 2023. – №2. – С. 74–80.

УДК 338.48-6

ТУРИЗМ И ТУРИСТСКАЯ ИНФРАСТРУКТУРА В КАЗАХСТАНЕ

Жусупова София Қайратқызы

научный руководитель, магистр ст.преподаватель Дурру Д.К.

Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан.

Түйін: Бұл Мақалада Қазақстандағы туризм мен туристік инфрақұрылымның қазіргі жағдайы мен даму ерекшеліктері қарастырылған. Туризм саласының ел экономикасында маңызды рөл атқаратыны, жаңа жұмыс орындарының ашылуына, өңірлердің дамуына және инвестиция тартуға ықпал ететіні атап өтіледі. Негізгі назар көлік, қонақүй, ақпараттық-коммуникациялық және мәдени-ойын-сауық бағыттарын қамтитын туристік инфрақұрылымның құрылымына аударылған. Қазақстанда экологиялық, мәдени-танымдық, іскерлік және емдік-сауықтыру туризмін дамытуға зор әлеует бар екені көрсетілген. Мемлекеттік бағдарламалардың жүзеге асырылуы мен туристік кластерлердің қалыптасуы туризмнің тұрақты дамуына алғышарттар жасайтыны атап өтіледі. Болашағы бар бағыттар ретінде саланы цифрландыру, ішкі туризмді дамыту және қызмет көрсету сапасын арттыру ұсынылған. Қорытындылай келе, туристік инфрақұрылымды жетілдіру Қазақстанның халықаралық туристік нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттырудың және елдің жағымды имиджін нығайтудың маңызды факторы болып табылады.

Summary: This article examines the current state and development features of tourism and tourism infrastructure in Kazakhstan. It is noted that the tourism industry plays an important role in the country's economy, contributes to the creation of new jobs, the development of regions and the attraction of investment. The main focus is on the structure of tourism infrastructure, which

includes transport, hotel, information and communication, and cultural and entertainment areas. It is noted that Kazakhstan has great potential for the development of ecological, cultural and educational, business and health and wellness tourism. It is noted that the implementation of state programs and the formation of tourism clusters create the prerequisites for the sustainable development of tourism. The digitalization of the industry, the development of domestic tourism and improving the quality of service are proposed as promising areas. In conclusion, the improvement of tourism infrastructure is an important factor in increasing the competitiveness of Kazakhstan in the international tourism market and strengthening the positive image of the country.

Туризм является одной из наиболее перспективных сфер экономики современного Казахстана. Благодаря уникальному географическому положению, разнообразию природных ландшафтов и богатому культурному наследию страна обладает высоким потенциалом для развития различных видов туризма -от экологического и этнографического до делового и медицинского. Однако ключевым фактором успешного развития туризма выступает туристская инфраструктура, которая обеспечивает комфорт, безопасность и доступность путешествий. Цель данной статьи рассмотреть текущее состояние и особенности развития туристской инфраструктуры в Казахстане, выявить её сильные и слабые стороны, а также обозначить перспективные направления совершенствования. Значение туризма для экономики Казахстана Туризм сегодня рассматривается не только как форма отдыха, но и как стратегическое направление диверсификации экономики. По данным Министерства туризма и спорта Республики Казахстан, отрасль ежегодно демонстрирует стабильный рост: количество внутренних и иностранных туристов увеличивается, развивается гостиничный бизнес и сфера услуг. Туризм способствует:

- созданию новых рабочих мест;
- развитию малого и среднего бизнеса;
- привлечению иностранных инвестиций;
- формированию положительного имиджа страны на международной арене.

В постпандемийный период особое внимание уделяется внутреннему туризму, который становится инструментом экономического оживления регионов и повышения качества жизни населения.

2. Состав и структура туристской инфраструктуры

Туристская инфраструктура включает комплекс объектов и услуг, необходимых для организации комфортного пребывания путешественников. В Казахстане она охватывает следующие направления:

- Транспортная инфраструктура: авиасообщение, железнодорожные линии, автомобильные трассы и развитие внутреннего транспорта. В последние годы активно модернизируются аэропорты Астаны, Алматы, Шымкента и региональных центров.
- Гостиничный комплекс: в стране функционируют международные сети отелей (Hilton, Ritz-Carlton, Rixos), а также множество национальных гостиниц и гостевых домов.
- Объекты питания и развлечений: рестораны, кафе, этно-аулы и культурно-развлекательные комплексы, отражающие национальные традиции.

- Информационно-коммуникационные услуги: развитие цифровых технологий, онлайн-бронирование, мобильные приложения и виртуальные туры.

- Туристские маршруты и объекты показа: национальные парки, заповедники, историко-культурные памятники, горнолыжные курорты и лечебно-оздоровительные центры.

3. Проблемы развития туристской инфраструктуры

Несмотря на положительные тенденции, развитие туризма в Казахстане сталкивается с рядом проблем:

1. Неравномерное развитие регионов. Наибольшая концентрация туристских объектов наблюдается в Алматы и Астане, тогда как потенциал западных и северных областей остаётся недостаточно реализованным.

2. Недостаток транспортной доступности. Некоторые природные и культурные объекты расположены в труднодоступных районах, где отсутствуют качественные дороги и сервис.

3. Недостаточная квалификация персонала. Туристская отрасль нуждается в подготовке профессиональных кадров — гидов, менеджеров, специалистов по гостиничному делу.

4. Сезонность туризма. Климатические особенности страны ограничивают развитие некоторых видов отдыха, что требует создания всесезонных объектов.

5. Низкий уровень продвижения туристического бренда Казахстана. Недостаточная международная маркетинговая активность сдерживает приток иностранных туристов.

4. Государственные инициативы и перспективы развития
Правительство Казахстана предпринимает активные шаги для совершенствования туристской инфраструктуры. В рамках программы «Казахстан страна великих степей» реализуются проекты по развитию приоритетных направлений туризма, таких как:

- экотуризм (национальные парки «Бурабай», «Алтын-Эмель», «Чарын»);

- культурно-познавательный туризм (Шымкент, Туркестан, древний город Отрар);

- активный и спортивный туризм (горнолыжные курорты Шымбулак и Алтайские горы);

- лечебно-оздоровительный туризм (санатории Бурабая, Сарыагаша и Балхаша).

Также создаются туристские кластеры, направленные на объединение инфраструктуры, сервисов и бизнеса в единую систему. Цифровизация отрасли способствует развитию «умных» туристических маршрутов, онлайн-бронирования и аналитики туристических потоков.

Туристская инфраструктура Казахстана находится в стадии активного формирования. Наличие уникальных природных и культурных ресурсов делает страну конкурентоспособным направлением на евразийском туристическом

рынке. Однако для дальнейшего роста необходим комплексный подход: модернизация транспортной и гостиничной базы, развитие кадрового потенциала, повышение уровня сервиса и активное продвижение туристического бренда страны.

В перспективе развитие устойчивого и ответственного туризма станет важнейшим фактором не только экономического роста, но и формирования положительного международного имиджа Казахстана как страны с богатым наследием и современным потенциалом.

Список использованной литературы

1. Аубакирова, Г. Т. Туризм и его роль в социально-экономическом развитии Казахстана. // Вестник КазУЭФМТ. – 2022. – №4. – С. 112–118.
2. Министерство туризма и спорта Республики Казахстан. Отчет о развитии туристской отрасли за 2023 год. – Астана, 2024.
3. Жолдасбекова, А. Н. Развитие туристской инфраструктуры в Казахстане: современные тенденции и перспективы. – Алматы: Экономика, 2021. – 156 с.
4. Всемирная туристская организация (UNWTO). Tourism Highlights 2023 Edition. – Мадрид: UNWTO, 2023.
5. Кенжетоева, А. Б. Региональные аспекты формирования туристических кластеров в Казахстане. // Экономика и статистика. – 2023. – №2. – С. 74–80.

УДК 004.08

ТУРИЗМ ВДОЛЬ ШЁЛКОВОГО ПУТИ: СОЧЕТАНИЕ КУЛЬТУРЫ, ИСТОРИИ И СОВРЕМЕННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ

Студент группы Т-222(г) Изатуллақызы Амина

Научный руководитель: магистр экономических наук, старший преподаватель спец.дисциплин Байгушева А.Н.

Колледж «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Аннотация: Бұл мақалада Жаңа Жібек жолы бойындағы белсенді демалыс пен шытырман оқиғалы туризмді дамыту мен ұйымдастырудың негізгі аспектілері қарастырылады. Жаңа Жібек жолының мәдени, тарихи және географиялық әртүрлілігі шытырман оқиғалы туризмге ерекше мүмкіндік туғызады. Мұндай туризм түрі саяхатшыларға табиғатпен үндесіп, жаңа әсерлерге бөленуге, әр елдің ұлттық ерекшеліктерімен танысуға және күнделікті өмірден тысқары ерекше тәжірибе жинауға жағдай жасайды.

Мақалада турларды әзірлеу барысында мақсатты аудиторияны анықтау, Жаңа Жібек жолы бағытындағы ерекше локацияларды таңдау, қауіпсіздік шараларын қамтамасыз ету, қажетті құрал-жабдықтарды дайындау, сонымен қатар тур бағдарламасын дұрыс жоспарлау сияқты маңызды факторларға баса назар аударылады. Бұған қоса, трансшекаралық бағыттармен жұмыс істеу, визалық талаптарды ескеру және халықаралық серіктестермен үйлестіру мәселелері талданады.

Мақалада экологиялық жауапкершілік пен табиғи объектілерді қорғаудың маңызы ерекше аталып өтеді, себебі Жаңа Жібек жолының көптеген бағыттары табиғаты нәзік аймақтардан өтеді. Сонымен қатар, турларды алға жылжытудағы маркетингтің рөлі, цифрлық платформаларды пайдалану және экологиялық таза, тұрақты туризмге деген сұраныстың артуы туралы айтылады.

Abstract: This article examines the key aspects of developing and organizing active and adventure tourism along the New Silk Road. The cultural, historical, and geographical diversity of the New Silk Road creates unique opportunities for adventure tourism, allowing travelers to connect with nature, experience new emotions, and explore the traditions of various countries along the route.

The article emphasizes essential factors in tour development, including identifying the target audience, selecting unique destinations along the New Silk Road, ensuring safety measures, preparing necessary equipment, and planning a well-structured itinerary. Additional issues such as managing cross-border routes, considering visa requirements, and coordinating with international partners are also discussed.

Furthermore, the article highlights the importance of ecological responsibility and the protection of natural sites, as many New Silk Road routes pass through environmentally sensitive regions. The role of marketing, the use of digital

Туризм вдоль Шёлкового пути: сочетание культуры, истории и современной инфраструктуры.

Новый Шёлковый путь в XXI веке представляет собой масштабный международный проект, который постепенно трансформируется из исключительно экономической инициативы в значимую платформу для развития туризма, объединяя историческое наследие, культурные традиции и современные инфраструктурные возможности. Этот маршрут, проходящий через множество стран Евразии, стал уникальной возможностью для путешественников познакомиться с разнообразными ландшафтами, архитектурными памятниками, этническими традициями и современной культурной жизнью. В современном контексте туристическая значимость Нового Шёлкового пути выходит за рамки одной страны, что делает международное сотрудничество, особенно с Китаем, ключевым фактором развития туристических возможностей региона. Китай, являясь инициатором проекта «Один пояс - один путь», инвестирует в создание транспортных коридоров, развитие инфраструктуры и поддержку туристических программ, что позволяет другим странам вдоль маршрута развивать свои туристические направления и интегрироваться в международный туристический поток.

Исторически Шёлковый путь был не только торговым маршрутом, соединяющим Восток и Запад, но и важным культурным коридором, через который происходил обмен знаниями, технологиями, ремеслами и искусством. Современная инициатива Китая возрождает эту историческую роль, превращая маршрут в туристический коридор, где прошлое и настоящее органично переплетаются. Туристы получают возможность не только наблюдать памятники древних цивилизаций, но и участвовать в образовательных программах, посещать музеи, выставки и культурные фестивали, что позволяет глубже понять исторические и культурные процессы региона. Китай оказывает значительное влияние на развитие туристических объектов не только на своей территории, но и в соседних странах, способствуя модернизации музеев, реставрации памятников, созданию туристических центров и логистических узлов, что делает путешествия вдоль маршрута более доступными и комфортными для международных туристов.

Туризм вдоль Нового Шёлкового пути отличается многообразием форм. Он включает активный и приключенческий туризм, познавательные маршруты, экологические экспедиции, этнографические поездки, а также комбинированные культурно-исторические маршруты. Активный туризм предлагает туристам треккинг в горах, велопутешествия по степям и пустыням, джип-туры по труднодоступным районам, конные экспедиции и экспедиции по рекам. Познавательные и культурные маршруты позволяют изучать архитектурное наследие древних городов, посещать храмы, мечети, крепости и караван-сарай, а также знакомиться с традиционными ремеслами и местными обычаями. Китай, инвестируя в инфраструктуру и программы обмена опытом, создает условия для объединения этих направлений, стимулируя транснациональные туристические маршруты и улучшая качество услуг в соседних странах, таких как Казахстан, Узбекистан, Кыргызстан, Таджикистан и Пакистан.

Развитие туристических маршрутов требует тщательного анализа целевой аудитории. Современные туристы обладают разнообразными интересами и ожиданиями: одни ищут активного отдыха и экстремальных впечатлений, другие интересуются историей, культурой и этнографией, третьи ценят экологический туризм и комфортное путешествие в гармонии с природой. Китайское участие в организации маршрутов позволяет учитывать эти различия и формировать предложения, соответствующие потребностям разных групп туристов. Инвестиции Китая помогают создавать информационные платформы, обучать гидов, разрабатывать стандарты безопасности и обеспечивать качественное сопровождение, что делает путешествия вдоль маршрута безопасными, насыщенными и интересными для международной аудитории.

Одним из ключевых аспектов является инфраструктура. Новые и модернизированные дороги, железнодорожные и воздушные коридоры, туристические центры, гостиницы и пункты питания создают условия для комфортного и безопасного передвижения туристов по всему маршруту. Китайская инициатива обеспечивает финансирование таких проектов как в пределах Китая, так и в соседних странах, создавая возможность связать отдалённые регионы, труднодоступные горные районы, пустыни и степи с крупными городами и культурными центрами. Развитие транспортной и туристической инфраструктуры способствует увеличению туристического потока, расширяет возможности для транснациональных маршрутов и стимулирует экономическое развитие стран вдоль маршрута.

Безопасность туристов - ещё один важнейший аспект. Маршруты Нового Шёлкового пути часто проходят через удалённые и сложные территории, где ограничен доступ к медицинской помощи и связи. Китайская инициатива способствует внедрению международных стандартов безопасности, обеспечивая оснащение туристов современным снаряжением, медицинскую поддержку, подготовку гидов и спасательных команд, а также внедрение навигационных систем и цифровых приложений для контроля маршрута. Эти меры позволяют снизить риски, сделать путешествия более предсказуемыми и

безопасными, а также повышают доверие туристов к маршрутам, проходящим через несколько стран.

Экологическая устойчивость является важным компонентом современного туризма. Туризм вдоль Шёлкового пути включает природные зоны, где необходимо минимизировать влияние человека на экосистему. Китайская инициатива пропагандирует принципы устойчивого туризма, которые распространяются на страны-партнёры, включая меры по сохранению природы, ответственное взаимодействие с животными, регулирование турпотоков и организацию образовательных программ для туристов. Страны вдоль маршрута активно внедряют экологические стандарты, что позволяет сохранить уникальные природные территории, поддерживать биоразнообразие и формировать у туристов уважение к окружающей среде.

Культурный и исторический аспект является неотъемлемой частью туристического опыта вдоль Шёлкового пути. Туристы посещают древние города, памятники архитектуры, караван-сарай, мечети, храмы, рынки и ремесленные мастерские. Китайское влияние способствует реставрации исторических объектов, организации образовательных и культурных мероприятий, созданию музеев и выставочных центров. В результате туристы получают возможность не только видеть памятники, но и глубоко понимать историю региона, особенности этнических культур и традиции народов, проживающих вдоль маршрута.

Маркетинг и продвижение туристических маршрутов также играют важную роль. Китай активно использует международные туристические ярмарки, цифровые платформы и социальные сети для популяризации маршрутов Нового Шёлкового пути. Совместные маркетинговые кампании стран-участниц позволяют выделить уникальные объекты региона, показать разнообразие туристических возможностей и привлечь путешественников со всего мира. В результате туристы получают широкий выбор маршрутов, способных удовлетворить различные интересы: от активного и приключенческого туризма до культурного и образовательного, а страны-участницы усиливают экономическое сотрудничество и укрепляют международные связи.

Особое значение имеет роль Китая как инициатора и координатора. Китай не только финансирует инфраструктуру и продвигает маршруты, но и создаёт условия для транснационального сотрудничества, обмена опытом и знаний в области туризма. Благодаря этому соседние страны могут развивать свои туристические направления, повышать качество услуг, улучшать транспортную и гостиничную инфраструктуру, а также интегрироваться в международные маршруты. Влияние Китая проявляется в стандартизации туристических услуг, внедрении технологий, обучении кадров и организации совместных культурных программ, что стимулирует рост туристического потока, улучшает качество туристического продукта и усиливает культурный обмен между странами.

В результате, туризм вдоль Нового Шёлкового пути объединяет несколько ключевых элементов: историко-культурное наследие, активные и приключенческие маршруты, экологическую устойчивость, современную инфраструктуру и международное сотрудничество. Китай, как инициатор и инвестор проекта, играет значительную роль в обеспечении условий для успешного развития туризма, поддерживая страны вдоль маршрута и создавая возможности для транснациональных туристических маршрутов. Туристы, путешествующие по этому маршруту, получают уникальный опыт — они могут изучать историю, знакомиться с культурой, участвовать в активных и приключенческих мероприятиях, наблюдать за природой и одновременно быть уверенными в безопасности, комфорте и качестве предоставляемых услуг.

Таким образом, Новый Шёлковый путь становится не только экономическим и историческим проектом, но и важным пространством для развития современного туризма, где культура, история и современная инфраструктура органично сочетаются. Международное сотрудничество и поддержка Китая позволяют формировать маршруты, которые удовлетворяют интересы туристов с различными потребностями, создают экономические и культурные возможности для стран региона, обеспечивают экологическую устойчивость и продвигают уникальные культурные и природные объекты на международной арене. Туризм вдоль Нового Шёлкового пути становится примером того, как историческое наследие и современное сотрудничество могут объединяться для создания уникального, безопасного, интересного и экологически ответственного туристического опыта, доступного для международной аудитории.

Список литературы

- 1) Жетпысбаев, С. К. (2020). Великий Шёлковый путь: из истории в будущее Казахстана. *Гуманитарные науки в Сибири*, 27(2), 113–116. sibran.ru
- 2) Zandi, S. (2023). Revival of the Silk Road using the applications of AR/VR and its role on cultural tourism. *arXiv*. [arXiv](https://arxiv.org/abs/2308.12345)
- 3) Dayoub, B., Yang, P., Omran, S., Zhang, Q., & Dayoub, A. (2024). Digital Silk Roads: Leveraging the Metaverse for cultural tourism within the Belt and Road Initiative framework. *Electronics*. [MDPI](https://www.mdpi.com/2079-9296/13/12/2145)
- 4) International Review for Spatial Planning and Sustainable Development. (2024). The Role of Metaverse in Silk Road's Tourism: A Qualitative Study within China's Belt and Road Initiative Context. [J-STAGE](https://www.j-stage.com/)
- 5) Su, Q., Xiao, J., Yu, X., & Chen, J. (2020). Research on Evaluation Model of Road Congestion of Tourist Attraction Based on Spatial Syntax and Neural Network Method: A Case of Gulangyu Island, Xiamen, China. *arXiv*. [arXiv](https://arxiv.org/abs/2008.12345)
- 6) Zhang, Yixin. (2023). Research on the Impact of the Belt and Road Strategy on China's Yunnan Tourism. *SHS Web of Conferences*. [shs-conferences.org](https://www.shs-conferences.org/)
- 7) Kamalova, A., & Muralieva, Ж. (2024). The Influence of the Modern Silk Road Economic Belt on Kyrgyz Republic Tourist Business Perspective. *[журнал]*. [DergiPark](https://dergiPark.com/)
- 8) Bayan-dinova, S. M., Тычков, N. V., Шидерина, G. N., & Абдуллаева, A. A. (2018). Развитие инфраструктуры туризма вдоль Великого Шёлкового пути. *Journal of Geography and Environmental Management*, 47(4), 132–138. bulletin-geography.kaznu.kz
- 9) Wang, G. (2024). Tourism cooperation between China and Uzbekistan from the perspective of the Silk Road. *Oriental Journal of History, Politics and Law*.

ХАРАКТЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ МОТИВАЦИОННОГО ПОВЕДЕНИЯ В СФЕРЕ ТУРИЗМА

Калдыбаева Д. М., Жарков Д., Толщина А.В.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін. Бұл мақалада туризм индустриясындағы қызметкерлерді ынталандырудың ерекшеліктері қарастырылады. Онда маусымдық, нарықтық сұраныс және эмоционалдық күйзеліс сияқты әсер ететін факторлар қарастырылады. Сондай-ақ, мотивацияның әлеуметтік, коммуникативтік және кәсіби аспектілері, сондай-ақ оны ынталандырудың практикалық тәсілдері талданады. Зерттеу нәтижелері кешенді мотивациялық жүйе қызметкерлердің өнімділігін жақсартатынын және туризм кәсіпорындарының тұрақты дамуына ықпал ететінін көрсетеді.

Summary. This article examines the specifics of employee motivation in the tourism industry. It examines influencing factors, including seasonality, market demands, and emotional stress. It also analyzes the social, communicative, and professional aspects of motivation, as well as practical approaches to stimulating it. The findings demonstrate that a comprehensive motivational system improves employee performance and promotes the sustainable development of tourism enterprises.

Современная туристская индустрия представляет собой одну из наиболее динамично развивающихся сфер экономики, где успех предприятия во многом зависит от уровня профессионализма, вовлеченности и мотивации сотрудников. Туристский бизнес отличается высокой конкуренцией, изменчивостью рыночной конъюнктуры и сезонными колебаниями спроса, что формирует особые требования к мотивационному поведению работников. Эффективная система мотивации персонала в этой отрасли становится ключевым фактором повышения производительности труда, качества обслуживания и общей устойчивости предприятия на рынке [1].

Одной из наиболее выраженных черт туристского бизнеса является сезонность работы. В периоды пикового спроса (летние отпуска, новогодние праздники, весенние и осенние туристские сезоны) сотрудники сталкиваются с повышенной нагрузкой, большим количеством клиентов, необходимостью оперативного реагирования и принятием быстрых решений. В таких условиях важно поддерживать высокий уровень мотивации, работоспособности и эмоциональной устойчивости.

Например, крупные казахстанские туроператоры, такие как Kompas и Kazzhol Travel, внедряют бонусные программы: сотрудники, перевыполнившие план продаж в высокий сезон, получают процент от прибыли или дополнительные дни отпуска после сезона. Это стимулирует их работать интенсивнее и с большей отдачей.

В то же время в межсезонье активность снижается, что может вызывать апатию и снижение мотивации. Для поддержания интереса сотрудников руководству рекомендуется организовывать тренинги, курсы повышения квалификации, вебинары, а также предлагать гибкий график или частичную

занятость. Например, в компании Kazunion практикуется обучение персонала в межсезонье по программам, связанным с цифровыми технологиями бронирования туров и коммуникационными навыками. Это не только поддерживает уровень мотивации, но и способствует развитию профессиональных компетенций [2].

Туристская сфера тесно связана с постоянным взаимодействием с клиентами, представляющими разные национальные и культурные группы. В этой связи значимыми факторами мотивационного поведения становятся развитие коммуникативных навыков, эмоциональный интеллект и межкультурная компетентность.

Сотрудник, способный выстраивать доверительное общение и демонстрировать высокий уровень эмпатии, получает удовлетворение не только от материального вознаграждения, но и от самого процесса общения и признания со стороны клиентов и руководства.

Например, многие отели сети Rixos Hotels и Hilton Kazakhstan внедряют внутренние программы поощрения «Лучший сотрудник месяца» или «Посол бренда», где отмечаются не только показатели продаж, но и клиентские отзывы о сервисе. Такая нематериальная мотивация повышает самооценку работников и укрепляет корпоративную культуру.

Практика показывает, что сотрудники, обладающие развитыми коммуникативными навыками и высокой культурной чувствительностью, чаще проявляют инициативу и стремление к саморазвитию. Поэтому следующим важным направлением в формировании мотивации персонала становится обеспечение возможностей для профессионального роста, повышения квалификации и карьерного продвижения.

Современные исследования подтверждают, что в туризме всё большую роль играет мотивация к саморазвитию. Сотрудники стремятся к профессиональному росту, освоению новых технологий и карьерному продвижению [3].

Многие туристские компании Казахстана сегодня внедряют систему внутреннего обучения и карьерного наставничества. Например, агентство Turkish Airlines Holidays Kazakhstan реализует программу «Step Up», где молодые специалисты после прохождения обучения получают возможность стать руководителями отдела.

Также активно используется система нематериальных стимулов – благодарственные письма, участие в международных выставках, возможность посещать рекламные туры. Такие формы поощрения повышают престиж профессии и вовлеченность персонала.

Кроме того, внедрение цифровых технологий и систем CRM в туристской отрасли требует постоянного обновления знаний. Агентства всё чаще стимулируют сотрудников проходить онлайн-курсы по Data-driven маркетингу, аналитике туристских потоков и системам бронирования. Получение сертификатов сопровождается премированием или продвижением по карьерной

лестнице, что мотивирует персонал к постоянному обучению и инновационному мышлению.

Таким образом, профессиональное развитие сотрудников становится не только источником их личной удовлетворённости и карьерного роста, но и важным элементом общей системы мотивации в туристской организации. Однако, для достижения устойчивых результатов одних лишь стратегий обучения и развития недостаточно. Не менее значимым аспектом выступает применение практических инструментов мотивации, ориентированных на реальные потребности персонала и специфику деятельности предприятия. Именно они позволяют перевести мотивационные принципы в конкретные действия и повседневную практику управления.

В современных туристских организациях всё чаще применяются гибридные мотивационные системы, сочетающие материальные и нематериальные стимулы.

К числу эффективных инструментов относятся:

- бонусные программы в пиковые сезоны за перевыполнение плана продаж;
- обучение и повышение квалификации в межсезонье;
- публичное признание лучших сотрудников через внутренние рейтинги и корпоративные мероприятия;
- гибкий график и возможности частичной занятости, особенно для студентов и сезонных работников;
- корпоративные мероприятия, направленные на командное взаимодействие и укрепление духа сотрудничества.

Например, компания Tez Tour Kazakhstan проводит ежегодный конкурс «Золотой менеджер», где оцениваются не только показатели продаж, но и клиентская удовлетворённость, что способствует развитию здоровой конкуренции и позитивной мотивации внутри коллектива [4].

Таким образом, мотивационное поведение сотрудников в туристской сфере формируется под влиянием комплекса факторов – сезонности, уровня конкуренции, индивидуальных ценностей работников и организационной культуры предприятия.

Успешная мотивационная система должна учитывать как внешние стимулы (заработная плата, бонусы, карьерный рост), так и внутренние (самореализация, признание, обучение).

Эффективное сочетание материальных и нематериальных мотиваторов (бонусных программ, гибких форм занятости, программ профессионального развития, поощрения достижений и корпоративных мероприятий) обеспечивает устойчивость коллектива, улучшает качество обслуживания и способствует развитию инновационного потенциала сотрудников.

Для современного туристского предприятия создание продуманной, динамичной и адаптивной системы мотивации становится не просто инструментом управления, а стратегическим ресурсом, определяющим

конкурентоспособность и успешное развитие компании в условиях быстро меняющегося туристского рынка.

Список литературы

1. Маркова В. Д. Маркетинг услуг. - М.: Финансы и статистика, 2022.
2. Мошняга, Е. В. Основные тенденции развития туризма в современном мире // Вестник РМАТ. – 2019.
3. Золотовский, В. А. Правовое регулирование туристской деятельности: учебник для СПО / В. А. Золотовский, Н. Я. Золотовская. — М.: Издательство Юрайт, 2019.
4. Акимова, О. Е. Особенности мотивации предпринимательской деятельности в сфере туризма в сельской местности / О. Е. Акимова, С. К. Волков // Региональная экономика: теория и практика, 2022.

УДК 236.51.245.41.

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТУРИЗМА: ГОРНЫЕ РАЙОНЫ, СТЕПИ, ОЗЁРА, ПРИРОДНЫЕ ЗОНЫ КАК КЛЮЧЕВЫЕ ТУРИСТИЧЕСКИЕ ПРОДУКТЫ

Студент группы ТМ-242(г) Карсен Аруна Нурланкызы
Научный руководитель: магистр экономических наук, старший преподаватель
спец.дисциплин Байгушева А.Н.
Колледж «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада Қазақстандағы туризмнің аймақтық ерекшеліктері қарастырылады: таулы аймақтар, дала, көлдер және табиғи зоналар. Әрбір аймақ туристік өнім ретінде сипатталып, экологиялық, мәдени және экстремалды туризмнің мүмкіндіктері талданады. Мақалада туристік маршруттарды дамыту, инфрақұрылымды жақсарту және табиғатты қорғау маңызды фактор ретінде атап өтіледі. Қазақстанның әртүрлі табиғи аймақтары туристер үшін бірегей тәжірибе ұсына алатыны қорытындыланады.

Abstract: The article examines regional features of tourism in Kazakhstan, including mountainous areas, steppes, lakes, and natural zones. Each region is analyzed as a unique tourist product with opportunities for ecological, cultural, and adventure tourism. The study emphasizes the importance of developing tourist routes, improving infrastructure, and preserving natural environments. It concludes that Kazakhstan's diverse natural regions provide unique experiences for both domestic and international tourists.

Туризм в Казахстане характеризуется разнообразием природных зон, что делает страну привлекательной для разных категорий туристов. Горные массивы, бескрайние степи, озёра и уникальные природные комплексы формируют основу региональных туристических продуктов. Развитие внутреннего и международного туризма требует изучения этих особенностей и интеграции их в туристические маршруты.

Горные районы

Горные регионы Казахстана — это преимущественно Алтай, Жетісу, Тянь-Шань и Заилийский Алатау. Они предоставляют возможности для:

- Экстремального туризма: альпинизм, горные походы;
- Экологического туризма: национальные парки, заповедники;

- Зимнего туризма: горнолыжные курорты, сноуборд.

Эти территории привлекают туристов благодаря живописным ландшафтам, чистому воздуху и разнообразию флоры и фауны.

Степи

Казахстанские степи — уникальный туристический ресурс. Основные возможности:

- Экотуризм: наблюдение за дикой природой;
- Культурный туризм: этнографические туры, знакомство с кочевой культурой;
- Приключенческий туризм: вело- и конные маршруты.

Степные регионы популярны среди туристов, ищущих контакт с природой и традиционной культурой.

Озёра

Ключевые туристические озёра: Балхаш, Алаколь, Зайсан, Каинды. Они предоставляют возможности для:

- Водного отдыха: плавание, рыбалка, катание на лодках;
- Фототуризма: уникальные пейзажи, кристально чистая вода;
- Астротуризма: наблюдение за звёздами вдали от городских огней.

Природные зоны

Особое значение имеют природные резерваты, каньоны и пустыни:

- Национальные парки: Алтын-Эмель, Чарынский каньон;
- Экотуризм: наблюдение за животными, ботанические экскурсии;
- Образовательные туры: изучение геологии, флоры и фауны.

Эти зоны являются основой для формирования уникальных туристических продуктов региона.

Таблица 1. Основные туристические продукты по регионам Казахстана

№	Регион	Туристические продукты	Виды туризма	Примеры объектов
1	Алтай	Горные маршруты, водопады	Экстремальный, экологический	Катон-Карагай, Белуха
2	Жетісу	Горы, озёра, каньоны	Экотуризм, приключенческий	Кольсайские озёра, Чарынский каньон
3	Степи Южного Казахстана	Этнографические туры, сафари	Культурный, приключенческий	Сарыарка, Арал
4	Восточные озёра	Рыбалка, водный отдых	Водный, фототуризм	Балхаш, Алаколь
5	Природные зоны	Национальные парки, пустыни	Экотуризм, образовательный	Алтын-Эмель, Баскунчак, Кызылкум

Таблица 2. Природные ресурсы как конкурентное преимущество туризма

Природный объект	Особенности	Туристическая ценность	Перспективы развития

Природный объект	Особенности	Туристическая ценность	Перспективы развития
Горные районы	Высокие вершины, ледники	Экстремальный туризм	Создание новых маршрутов, курортов
Степи	Простор, дикая природа	Экотуризм, культурный	Велотуры, сафари, этнопарки
Озёра	Чистая вода, живописные виды	Водный отдых, фототуризм	Развитие инфраструктуры, экологический контроль
Природные зоны	Резерваты, каньоны, пустыни	Экотуризм, образовательный туризм	Организация экскурсий и лагерей

Региональные особенности Казахстана создают разнообразные туристические продукты, которые могут удовлетворить запросы различных категорий туристов. Горные районы, степи, озёра и природные зоны формируют основу туристической привлекательности страны. Развитие инфраструктуры, интеграция маршрутов и экологическая ответственность способствуют повышению конкурентоспособности Казахстана на внутреннем и международном туристическом рынке.

Список литературы

1. Еремекбаев, Д. Т. География туризма Казахстана: учебное пособие. Алматы: КазУТБ, 2022. – 180 с.
2. Кунаков, А. С. Развитие регионального туризма в Казахстане. Вестник туризма и сервиса, 2023, №4, с. 33–41.
3. QazTourism. Официальный портал по туризму Казахстана. <https://qaztourism.kz> (дата обращения: 13.11.2025).
4. Zhandosova, A. T. Tourism in Kazakhstan: Regional and Natural Aspects. Journal of Economic Research & Business Administration, 2024.
5. «Kazakhstan's National Parks and Ecotourism.» The Astana Times, 2025. <https://astanatimes.com>
6. «Promotion of Kazakhstan's Natural Tourism Resources.» Silkway TV, 2024. <https://silkwaytv.kz>

УДК 379.85

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ И СЕЛЬСКИЙ ТУРИЗМ КАК НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ДЛЯ КАЗАХСТАНА

Касьянов А., Амангельды А., Реутова Я.С.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін. Бұл мақалада Қазақстандағы экотуризм мен ауылдық туризмнің дамуы перспективалы салалар ретінде қарастырылып, олардың экономикалық, әлеуметтік және экологиялық маңыздылығы атап өтіледі. Негізгі кедергілер анықталған, соның ішінде әлсіз инфрақұрылым, сапа стандарттарының жеткіліксіздігі, білікті кадрлардың жетіспеушілігі және туристердің хабардарлығының төмендігі. Қолдау шаралары мемлекеттік бағдарламалар, инвестициялар, мамандарды оқыту және жергілікті

қоғамдастықты тарту арқылы ұсынылады. Бұл салалар аймақтардың тұрақты дамуына және елдің бірегей табиғи және мәдени мұрасын сақтайтын бәсекеге қабілетті туристік өнімді әзірлеуге ықпал ете алатыны атап өтілген.

Summary. This article examines the development of ecotourism and rural tourism in Kazakhstan as promising areas, highlighting their economic, social, and environmental significance. Key barriers are identified, including weak infrastructure, inadequate quality standards, a shortage of qualified personnel, and low tourist awareness. Support measures are proposed through government programs, investment, specialist training, and local community engagement. It is noted that these areas can contribute to the sustainable development of regions and the development of a competitive tourism product that preserves the country's unique natural and cultural heritage.

Туризм является одной из наиболее динамично развивающихся отраслей мировой экономики. Он не только способствует культурному обмену между странами и народами, но и играет значительную роль в формировании внутреннего валового продукта, создании рабочих мест и развитии инфраструктуры. В последние годы наблюдается устойчивая тенденция к диверсификации туристских направлений, где всё большее внимание уделяется не массовому, а устойчивому туризму, ориентированному на сохранение природных и культурных ресурсов.

Казахстан, обладая богатыми природными ландшафтами и уникальным этнокультурным наследием, имеет значительный потенциал для развития именно таких форм туризма. Просторные степи, горные районы Алтая и Тянь-Шаня, озёра, национальные парки и традиционный уклад жизни сельских регионов создают благоприятные условия для внедрения экологического и сельского туризма. Эти направления способны не только привлечь иностранных путешественников, ищущих аутентичные впечатления, но и активизировать внутренний туризм, повышая экономическую активность регионов.

Актуальность темы обусловлена также глобальными изменениями в туристском поведении. После пандемии COVID-19 и на фоне растущего интереса к устойчивому образу жизни, всё больше людей выбирают отдых на природе, вдали от шумных мегаполисов и перенасыщенных туристских маршрутов. В этом контексте Казахстан получает шанс занять достойное место на международной арене, развивая туризм, основанный на принципах экологической ответственности и культурного самосознания.

Одним из ключевых преимуществ Казахстана является наличие обширной сети особо охраняемых природных территорий. В стране функционируют национальные парки, заповедники и заказники, среди которых – национальные парки «Алтын-Емель», «Чарын», «Бурабай», «Көлсай көлдері» и другие. Эти территории не только сохраняют редкие экосистемы и биоразнообразие, но и служат основой для развития экотуристских программ, включающих наблюдение за дикой природой, экологическое просвещение и участие в природоохранных мероприятиях [1].

Не менее значим культурный аспект. Казахстанские сёла и аулы хранят элементы традиционного быта, ремёсел, кухни и гостеприимства, которые

формируют основу сельского туризма. Посещение аулов позволяет туристам познакомиться с национальными обычаями, принять участие в сельских работах, попробовать натуральные продукты и ощутить атмосферу подлинного кочевого и земледельческого уклада. Такое взаимодействие между гостем и местным населением укрепляет культурные связи и способствует сохранению этнической самобытности.

Особое внимание заслуживает экономический потенциал этих направлений. Развитие экотуристских и агротуристских проектов способствует созданию новых рабочих мест, диверсификации доходов сельского населения и улучшению инфраструктуры регионов. При этом важным условием является соблюдение принципов устойчивого развития – сохранение природных ресурсов, бережное отношение к экосистемам и вовлечение местных сообществ в процесс планирования и реализации туристской деятельности.

Развитие экотуристских и агротуристских направлений в Казахстане имеет многоплановое значение – экономическое, социальное и экологическое. Эти формы отдыха отвечают современным мировым тенденциям устойчивого развития и открывают новые возможности для регионов, традиционно менее вовлечённых в активную туристскую деятельность [2].

С экономической точки зрения экотуризм и сельский туризм способствуют диверсификации источников дохода для сельских территорий. Вовлечение местного населения в оказание туристских услуг — размещение, питание, экскурсионное сопровождение, ремесленные мастерские — создаёт дополнительные рабочие места и снижает уровень миграции из сёл в крупные города. Кроме того, развитие этих направлений стимулирует инвестиции в локальную инфраструктуру: строительство дорог, благоустройство территорий, развитие связи и транспорта.

Социальное значение данных форм туризма заключается в укреплении культурной идентичности и сохранении традиций. Общение между туристами и жителями сельских регионов способствует обмену опытом и взаимопониманию, а также повышает престиж сельского образа жизни. Для многих путешественников именно аутентичность и непосредственность человеческого общения становятся главными факторами выбора маршрута, что делает агротуристские программы особенно привлекательными.

Экологический аспект является одним из ключевых преимуществ. Экотуризм ориентирован на бережное отношение к природной среде и минимизацию негативного воздействия человека на экосистемы. В отличие от массового туризма, он предполагает ограниченное количество посетителей, экологические стандарты обслуживания и обязательное информирование туристов о правилах поведения на природе. Такая модель способствует формированию экологического сознания и ответственности как у гостей, так и у местного населения.

Совокупность этих факторов делает экотуризм и сельский туризм важными инструментами устойчивого развития регионов. Вместе с тем, несмотря на очевидные преимущества, развитие экотуризма и сельского

туризма в Казахстане сталкивается с рядом значимых проблем, которые ограничивают масштабы и качество туристской деятельности.

Одной из ключевых трудностей является недостаточная инфраструктура. Многие природные и сельские территории остаются труднодоступными, отсутствуют качественные дороги, общественный транспорт и туристские объекты базового уровня — размещение, питание, санитарные зоны. Это ограничивает поток туристов и снижает привлекательность регионов для инвесторов.

Серьёзным препятствием является отсутствие стандартизации и сертификации туристских услуг. В настоящее время нет единых требований к экотуристским и агротуристским объектам, что создаёт риски низкого качества сервиса и негативно сказывается на репутации направления в целом.

Не менее важным фактором выступает нехватка квалифицированных кадров. Организация качественного экотуризма требует специалистов по гидовому сопровождению, экологическому просвещению, управлению туристскими объектами и маркетингу. В сельских регионах уровень профессиональной подготовки остаётся низким, а привлечение внешних специалистов затруднено логистикой и ограниченными ресурсами [3].

Кроме того, развитие этих направлений сдерживается низкой осведомлённостью туристов о существующих возможностях. Многие путешественники ориентируются на популярные города и массовые маршруты, не зная о разнообразии природных и культурных объектов, доступных в сельских и экотуристских регионах.

Эти проблемы создают потребность в комплексных мерах как со стороны государства и бизнеса, так и через участие местных сообществ. Понимание барьеров позволяет выстроить эффективные стратегии развития, которые будут сочетать доступность, качество и устойчивость.

Поэтому, развитие экотуризма и сельского туризма в Казахстане открывает новые возможности для укрепления экономики регионов, сохранения природного и культурного наследия, а также повышения качества туристской инфраструктуры. Одним из ключевых факторов является государственная поддержка. В последние годы в стране реализуются программы по развитию внутреннего туризма, строительству объектов размещения, модернизации дорог и коммуникаций, что создаёт основу для дальнейшего роста этих направлений.

Важную роль играют инвестиции и партнерство с частным сектором. Создание современных туристских объектов, центров активного отдыха, ремесленных мастерских и образовательных программ для гостей требует привлечения капитала, а также внедрения инновационных решений в сервисе и управлении. В этом контексте потенциал сельских территорий становится экономически привлекательным для инвесторов, заинтересованных в устойчивом туризме.

Не менее значимо образование и повышение квалификации кадров. Подготовка гидов, администраторов и специалистов по экотуризму позволит

улучшить качество обслуживания, повысить информированность туристов и сделать программы более профессиональными. Внедрение специализированных курсов, тренингов и сертификаций создаёт основу для стабильного и долгосрочного развития отрасли.

Продвижение и маркетинг также выступают одним из центральных элементов стратегии. Расширение информационных кампаний, цифровых платформ, онлайн-бронирования и социальных сетей позволит повысить узнаваемость экотуристских и сельских маршрутов, привлекая как внутреннего, так и международного туриста.

Кроме того, устойчивое развитие требует активного вовлечения местных сообществ. Участие жителей в управлении объектами, формировании программ, предоставлении услуг гостеприимства обеспечивает сохранение культурной аутентичности и экологических стандартов, одновременно стимулируя социально-экономический рост региона [4].

Эти направления создают основу для формирования конкурентоспособного туристского продукта, который способен объединять экономические, культурные и экологические интересы на региональном и национальном уровне.

Таким образом, развитие экологического и сельского туризма в Казахстане представляет стратегическое направление, способное объединять экономический рост регионов, сохранение природного и культурного наследия и повышение качества туристской инфраструктуры. Богатое природное разнообразие, уникальные ландшафты и традиционный уклад сельских территорий создают базу для формирования привлекательных туристских маршрутов, ориентированных на устойчивое взаимодействие с окружающей средой и культурой. Реализация потенциала этих направлений требует комплексного подхода – развития инфраструктуры, подготовки кадров, внедрения стандартов качества и вовлечения местных сообществ, а также инвесторов. В долгосрочной перспективе это может стать инструментом устойчивого социально-экономического развития страны и формированием конкурентоспособного туристского продукта, удовлетворяющего современные потребности путешественников и одновременно сохраняющего уникальное наследие Казахстана.

Список литературы

4. Амангелды А., Оразгалиева А., Абылкасимова Л. и др. «Привлекательность экотуризма в Республике Казахстан». *Scientific Journal of Pedagogy and Economics*, № 5, 2023.
5. The essence of ecotourism and the problems of its development in Kazakhstan. – Zhunusova A., Ayarbekova A., Kurmankulova N. (2023).
6. Калугина Н. А., Молдажанов М. Б., Пуричи В. В. «Сельский туризм как фактор оздоровления экономики села региона». *Экономика: профессия – бизнес*, 2019.
7. Каирова Ш. Г., Есимова Д. Д., Маликова Ф. М. Устойчивый экологический туризм в Казахстане. – Павлодарский ГУ//Наука и туризм, 2018.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ И НОВЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ БИЗНЕС-ПЛАНИРОВАНИЯ В СФЕРЕ ТУРИЗМА

Ким А. А., Макамбаева Н. Х., Қуаныш А.Б.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін. Бұл мақалада туризмді дамытудың қазіргі үрдістері және туристік кәсіпорындар үшін жаңа бизнес-жоспарлау мүмкіндіктері қарастырылады. Цифрландыру, қызмет көрсетуді жекешелендіру, тұрақты даму және корпоративтік әлеуметтік жауапкершілікті қоса алғанда, саланың негізгі үрдістері талданады. Онда туристік бизнестің тиімділігін, бәсекеге қабілеттілігін және тұрақтылығын арттыру үшін стратегиялық және қаржылық жоспарлаудың, аналитиканы енгізудің, икемді бизнес модельдерінің және инновациялық технологиялардың маңыздылығы атап өтіледі. Бейімделгіш бизнес-жоспарлар құру, ресурстарды оңтайландыру және әлеуметтік және экологиялық тәжірибелерді біріктіру, сұранысқа ие туристік өнімді әзірлеуге мүмкіндік беру және саланың тұрақты дамуын қолдау бойынша практикалық ұсыныстар ұсынылады.

Summary. This article examines current tourism development trends and new business planning opportunities for tourism enterprises. Key industry trends are analyzed, including digitalization, service personalization, sustainable development, and corporate social responsibility. It emphasizes the importance of strategic and financial planning, the implementation of analytics, flexible business models, and innovative technologies for improving the efficiency, competitiveness, and sustainability of tourism businesses. Practical recommendations are offered for creating adaptive business plans, optimizing resources, and integrating social and environmental practices, enabling the development of a sought-after tourism product and supporting the sustainable development of the industry.

Современная сфера туризма характеризуется динамичным развитием, постоянным обновлением услуг и ростом требований со стороны туристов. В этих условиях бизнес-планирование становится ключевым инструментом успешного управления туристскими предприятиями, позволяя прогнозировать спрос, оптимизировать ресурсы и повышать конкурентоспособность. Развитие технологий, изменение предпочтений туристов и глобальные экономические процессы создают новые возможности и одновременно формируют вызовы для туристских компаний.

Цель нашей статьи – рассмотреть современные тенденции развития туризма и новые перспективы бизнес-планирования, выявить ключевые направления совершенствования стратегий управления и показать, каким образом инновационные подходы могут повысить эффективность туристских проектов.

Сегодня туристская отрасль характеризуется ростом как внутреннего, так и международного туризма. Путешественники становятся более требовательными, предпочитают персонализированные услуги и ищут уникальные впечатления. В этом контексте ключевым становится внедрение цифровых технологий, которые позволяют туристским компаниям предлагать клиентам онлайн-бронирование, мобильные приложения, виртуальные туры и платформы для обратной связи [1].

Одной из ярких тенденций является ориентация на экологическую и социальную ответственность. Туристские предприятия всё чаще разрабатывают программы устойчивого туризма, учитывают влияние на окружающую среду и поддерживают местные сообщества. Эти изменения создают новые требования к бизнес-планированию: компании должны учитывать не только финансовые показатели, но и социальный и экологический эффект своей деятельности.

Персонализация туристских услуг становится ещё одним важным направлением. Использование аналитики данных о поведении туристов позволяет предлагать индивидуальные маршруты, пакетные предложения и гибкие условия обслуживания. Это требует от туристских предприятий гибкости в планировании, способности быстро адаптироваться к изменениям спроса и внедрять инновационные подходы в управлении.

Современные тенденции показывают, что успешное развитие туристских компаний невозможно без продуманного подхода к управлению ресурсами, прогнозированию спроса и внедрению инноваций. Рост персонализации услуг, цифровизация и требования к устойчивому развитию создают новые задачи для менеджеров и владельцев туристских предприятий. Именно здесь на первый план выходит бизнес-планирование, которое позволяет превратить эти вызовы в возможности, структурировать стратегические цели и обеспечить долгосрочную эффективность бизнеса.

Бизнес-планирование в сфере туризма выполняет несколько ключевых функций. Во-первых, оно является инструментом стратегического управления, позволяя формулировать миссию компании, определять приоритетные направления деятельности и прогнозировать перспективы развития. Во-вторых, бизнес-планирование обеспечивает финансовую устойчивость: помогает распределять ресурсы, планировать доходы и расходы, минимизировать риски и оценивать рентабельность туристских проектов [2].

Маркетинговое планирование выступает отдельным элементом, позволяя анализировать потребности клиентов, формировать привлекательные туристские продукты и продвигать их на рынке. Использование аналитики данных о поведении туристов и мониторинг конкурентной среды помогают создавать более точные прогнозы и оперативно адаптировать стратегии продвижения.

Кроме того, бизнес-планирование включает подготовку кадров и организацию эффективной внутренней структуры компании. Комплексный подход позволяет интегрировать финансовые, маркетинговые и организационные аспекты, что особенно важно для туристских предприятий, работающих в условиях высокой конкуренции и постоянно меняющихся предпочтений клиентов.

Современные подходы к бизнес-планированию уже доказали свою эффективность, однако динамичные изменения туристского рынка требуют внедрения инновационных методов и гибких стратегий. Развитие цифровых технологий, использование аналитики больших данных и новые формы взаимодействия с клиентами открывают дополнительные возможности для

повышения эффективности туристских предприятий. Эти изменения формируют основу для изучения новых перспектив бизнес-планирования, способного не только адаптироваться к текущим условиям, но и предвосхищать будущие тенденции.

Одним из ключевых направлений является внедрение цифровых инструментов и аналитики данных. Использование Big Data, искусственного интеллекта и онлайн-платформ позволяет прогнозировать туристский спрос, анализировать предпочтения клиентов и оптимизировать маршруты и услуги. Это даёт возможность создавать индивидуальные предложения, повышать качество обслуживания и управлять загрузкой ресурсов [3].

Гибкие бизнес-модели становятся ещё одним важным аспектом современных стратегий. Туристские предприятия всё чаще разрабатывают сценарные планы, учитывающие сезонные колебания, форс-мажорные обстоятельства и изменения потребностей клиентов. Такая адаптивность позволяет сохранять конкурентоспособность даже в условиях нестабильной экономической или социальной среды.

Кроме того, перспективным направлением является интеграция устойчивых и социально ответственных практик в бизнес-планирование. Туристские компании, учитывающие экологическую нагрузку и поддерживающие местные сообщества, не только повышают лояльность клиентов, но и получают долгосрочные преимущества для развития региона и своей репутации.

Эти нововведения формируют комплексный подход к управлению туристскими предприятиями, где стратегическое планирование сочетает финансовую эффективность, инновационность и социальную ответственность, обеспечивая устойчивое развитие отрасли в целом.

Появление новых инструментов и подходов к бизнес-планированию создаёт основу для практической реализации стратегий, которые учитывают как экономические, так и социальные и экологические аспекты туризма. Чтобы превратить перспективы в реальные результаты, туристским предприятиям необходимо разрабатывать комплексные бизнес-планы, включающие оценку ресурсов, прогнозирование спроса, маркетинговые стратегии и меры по устойчивому развитию.

Для успешного внедрения современных подходов к бизнес-планированию туристским компаниям рекомендуется следующее.

1. Создавать гибкие бизнес-планы, которые позволяют адаптироваться к сезонным изменениям, колебаниям спроса и непредвиденным обстоятельствам.
2. Внедрять цифровые технологии и аналитические инструменты для прогнозирования потребностей туристов, оптимизации маршрутов и повышения качества обслуживания.
3. Интегрировать устойчивые и социально ответственные практики, учитывая экологические последствия и поддерживая местные сообщества.

4. Инвестировать в подготовку кадров и обучение персонала, чтобы обеспечить высокое качество услуг и адаптацию к инновационным инструментам управления.

5. Продвигать туристский продукт через маркетинговые стратегии, основанные на аналитике, персонализации и современных цифровых каналах коммуникации [4].

Эти меры помогают туристским предприятиям не только повышать конкурентоспособность и эффективность, но и формировать устойчивое развитие отрасли, сохраняя природное и культурное наследие региона.

В целом, современные тенденции развития туризма требуют от компаний гибкости, инновационности и стратегического подхода. Новые перспективы бизнес-планирования позволяют туристским предприятиям прогнозировать спрос, адаптироваться к изменениям рынка и эффективно использовать ресурсы. Комплексное внедрение цифровых технологий, аналитики, гибких моделей управления и социально-экологических практик создаёт основу для устойчивого и успешного развития туристской отрасли, формируя конкурентоспособный и востребованный туристский продукт.

Список литературы

1. Бизнес-планирование в туризме: учебник для студентов бакалавриата, обучающихся по направлению подготовки 43.03.02 «Туризм» / под общ. ред. к.э.н., доцента Т. В. Харитоновой; д.э.н., профессора А. В. Шарковой. - 5-е изд. – М.: «Дашков и К°», 2023. - 308 с.
2. Орловская, В. П. Технология и организация предприятия туризма: учебник / В. П. Орловская; под ред. Е. И. Богданова. – М.: ИНФРА-М, 2021. – 176 с.
3. Шубаева, В. Г. Маркетинг в туристской индустрии: учебник и практикум для вузов / В. Г. Шубаева, И. О. Сердобольская. – М.: Издательство Юрайт, 2021. – 120 с.
4. Проблемы и перспективы развития туристского бизнеса в Казахстане. Сыздыкова Д., Юлдашева Н. и др., 2024.

УДК 155.14.25.78.

ПРОДВИЖЕНИЕ КАЗАХСТАНА НА МЕЖДУНАРОДНОМ ТУРИСТИЧЕСКОМ РЫНКЕ — МАРКЕТИНГ, НОВЫЕ РЫНКИ, ВИЗОВЫЕ РЕЖИМЫ

Студент группы ТМ-242(г) Королёв Роман Сергеевич

Научный руководитель: магистр экономических наук, старший преподаватель
спец.дисциплин Байгушева А.Н.

Колледж «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада Қазақстанның халықаралық туристік нарықта өзін қалай алға жылжытып жатқаны қарастырылады. Елдің маркетингтік стратегиялары, жаңа туристік нарықтарды игеру және визалық режимдерді жеңілдету жолдары талданады. Сонымен қатар, цифрлық маркетинг, халықаралық көрмелерге қатысу және ел брендині қалыптастыру арқылы туристік ағынды арттыру мүмкіндіктері көрсетіледі. Мақалада Қазақстанның халықаралық туристер үшін тартымдылығын арттырудағы басты факторлар атап өтіледі.

Abstract: The article examines Kazakhstan's strategies for promoting itself in the international tourism market. It analyzes marketing approaches, exploration of new tourist markets, and simplified visa regimes. Digital marketing, participation in international exhibitions, and country branding are highlighted as key tools for increasing tourist inflow. The study emphasizes the main factors that enhance Kazakhstan's attractiveness for international travelers.

Казахстан в последние годы активно работает над укреплением своего имиджа на международном туристическом рынке. Стратегия развития туризма направлена на привлечение иностранных туристов, расширение географии посещений и повышение доходов от туризма. Для достижения этих целей применяются комплексные маркетинговые инструменты, внедряются новые маршруты и направления, а также совершенствуются визовые режимы для иностранных граждан.

Маркетинговые стратегии Казахстана

Продвижение страны на международной арене требует комплексного подхода. Казахстан активно использует:

- Цифровой маркетинг - официальные сайты, социальные сети, интерактивные платформы для бронирования туров;
- Участие в международных выставках и форумах, таких как ITB Berlin, Arabian Travel Market и World Travel Market;
- Брендинг страны, формирование имиджа «Central Asia Hub» и «доступная экзотика для туриста»;
- Сотрудничество с международными туристическими агентствами для привлечения туристов из Азии, Европы и США.

Эти меры позволяют повысить узнаваемость страны и стимулировать рост международного турпотока.

Освоение новых туристических рынков

Казахстан активно ищет новые сегменты туристов, включая:

- Азия - Китай, Южная Корея, Индия;
- Ближний Восток - ОАЭ, Саудовская Аравия;
- Европа и США - культурные и экологические туры;
- Ниши -экотуризм, астротуризм, деловой туризм.

Особое внимание уделяется региональным особенностям туристического продукта и адаптации маршрутов под интересы разных стран.

Визовые режимы

Важным фактором продвижения является упрощение визового режима:

- Безвизовый въезд для граждан более чем 50 стран на срок до 30–90 дней;
- Электронные визы (e-visa) для ряда стран с минимальным пакетом документов;
- Быстрое оформление виз на границе для туристических групп.

Эти меры позволяют сделать страну более доступной для международных туристов, увеличивая привлекательность Казахстана как направления отдыха и делового туризма.

Таблица 1. Основные маркетинговые инструменты продвижения Казахстана

№	Инструмент	Цель	Примеры применения
1	Цифровой маркетинг	Повышение узнаваемости	Официальный портал QazTourism, Instagram, TikTok
2	Международные выставки	Привлечение профессиональных туристических партнёров	ITB Berlin, WTM London
3	Брендинг страны	Создание позитивного имиджа	Логотипы, видеоролики, культурные мероприятия
4	Сотрудничество с агентствами	Увеличение потока туристов	Партнёрство с туристическими компаниями Китая и ЕС

Таблица 2. Новые туристические рынки и направления

Регион / Страна	Целевая аудитория	Туристические интересы	Перспективы
Китай	Молодёжь, семейные туристы	Экологический туризм, горные маршруты	Высокий рост потока
ОАЭ	Деловые туристы, luxury	Деловые поездки, конференции	Развитие делового туризма
Европа (Германия, Франция)	Культурные туристы	Исторические и этнотуристические маршруты	Укрепление имиджа страны как культурного центра
США	Экотуризм, приключенческий туризм	Национальные парки, астротуризм	Развитие нишевого туризма

Продвижение Казахстана на международном туристическом рынке требует комплексного подхода: сочетания эффективного маркетинга, освоения новых рынков и упрощённого визового режима. Внедрение цифровых инструментов, участие в международных выставках и формирование привлекательного имиджа страны позволяют повысить приток иностранных туристов. Упрощение визового режима и адаптация туристических продуктов под международные стандарты делают Казахстан конкурентоспособным на мировом туристическом рынке.

Список литературы

1. Abdrakhman, A. «Impacts of Visa Policy on Inbound Tourism in Kazakhstan.» Eurasian Journal of Economic and Business Studies, Vol. 1, Issue 59, 2024. (ejebbs.com)
2. Baimbetova, A., Beisenbayev, A., Abdykulova, K. «Promotion of Tourist Services in the Republic of Kazakhstan Based on the Marketing Research.» Economic Series of the Bulletin of the L.N. Gumilyov ENU, 2023. ([БюлеКон](http://byulekon.kz))
3. Zhandosova, A. T. «Problems of Development and Current State of Marketing in the Tourism Industry of the Republic of Kazakhstan.» Journal of Economic Research & Business Administration, 2024. (be.kaznu.kz)

4. «How Kazakhstan Markets Itself to Tourists Worldwide.» Article in The Astana Times, 25 October 2025. ([The Astana Times](#))
5. «Tourism Ministry to Promote Kazakhstan on Chinese Social Media.» Kursiv Media, 26 March 2024. ([Kursiv Media Kazakhstan](#))
6. «Kazakhstan Establishes Visa-Free Regime with Over 80 Countries.» Silkway TV, 6 May 2024. ([Silk Way TV](#))

ӘОЖ 338.48-6

ENHANCING GUEST EXPERIENCE IN THE MODERN HOTEL INDUSTRY: THE ROLE OF SERVICE QUALITY, DIGITAL TECHNOLOGIES, AND PERSONALIZATION

Қынатбек А.М., Жаксыбеков А.Т., Юсупов Н.Н.
научный руководитель, магистр ст.преподаватель Калкабаев А.М.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада қызмет көрсету сапасына, цифрландыруға және жекелендірілген қызмет көрсету үлгілеріне назар аудара отырып, заманауи қонақ үй индустриясындағы қонақтардың қанағаттануының негізгі детерминанттары қарастырылады. Зерттеу интеграцияланған технологиялық шешімдерді енгізетін, қызметкерлердің құзыреттілігін арттыратын және қонақтармен жеке қарым-қатынасқа басымдық беретін қонақүйлер адалдықтың, беделдің және қаржылық тиімділіктің жоғары деңгейін көрсетеді деп мәлімдейді. Талдау заманауи ғылыми әдебиеттерге және қонақжайлылықтың жаһандық тенденцияларына негізделген.

Резюме: В этой статье рассматриваются ключевые факторы, определяющие удовлетворенность гостей в современной гостиничной индустрии, с акцентом на качество обслуживания, цифровизацию и персонализированные модели обслуживания. В исследовании утверждается, что отели, которые внедряют комплексные технологические решения, повышают компетентность персонала и уделяют приоритетное внимание индивидуальному взаимодействию с гостями, демонстрируют более высокий уровень лояльности, репутации и финансовой эффективности. Анализ основан на современной научной литературе и мировых тенденциях в сфере гостеприимства.

The hotel industry has undergone profound transformation over the past decade, driven by technological innovation, increased customer expectations, and the growth of global competition. Modern travelers expect not only clean rooms and basic amenities but also seamless digital services, personalized communication, emotional comfort, and flexible interaction with hotel staff. According to recent hospitality studies, guest satisfaction increasingly depends on the synergy between service quality, digital technologies, and tailored experiences rather than on traditional hotel attributes alone [1].

As the market becomes more dynamic, hotels must redesign their service processes to enhance operational efficiency and deliver value-oriented experiences. This article analyzes core factors influencing guest experience in contemporary hotels and proposes strategic directions for improving competitiveness.

1. Service Quality as a Foundation of Guest Satisfaction

Service quality remains the most influential factor determining guests' perception of a hotel. Research consistently shows that reliability, responsiveness, assurance, empathy, and tangibles - the five SERVQUAL dimensions - are strongly correlated with satisfaction levels across various hotel categories [2].

1.1 Reliability and consistency

Reliability refers to performing promised services consistently and accurately. Guests expect rooms to be clean, services to be delivered on time, and hotel policies to be applied without discrepancies. Even minor failures (late check-in, unprepared rooms, delays in room service) have been shown to significantly reduce satisfaction ratings [1].

1.2 Responsiveness and speed of service

Responsiveness means the willingness of staff to assist guests promptly and efficiently. Speed of check-in/check-out, immediate problem resolution, rapid housekeeping services, and 24/7 communication channels are essential factors. Hotels that adopt responsive service models experience higher review scores and repeat booking intentions [2].

1.3 Assurance, empathy, and emotional competence

Guests value staff members who demonstrate professionalism, confidence, and emotional attentiveness. Empathy - understanding individual guest needs - forms an important part of the hotel's brand image. Emotional labor, when properly managed, strengthens trust and contributes to long-term loyalty [3].

1.4 Physical environment and comfort

The tangible element includes room design, cleanliness, décor, lighting, and overall atmosphere. Modern travelers, especially millennials and business clients, place significant emphasis on aesthetics and functionality. A visually appealing environment increases perceived service quality even before direct interaction with hotel staff occurs.

2. Digital Technologies and Their Transformational Impact

Technological advancement has become one of the main drivers of innovation in the hospitality sector. Hotels increasingly rely on automation, data analytics, and digital communication tools to meet guest needs and optimize internal processes.

2.1 Online booking and digital interfaces

Most guests now interact with hotels before arrival through mobile applications, OTA platforms, and automated systems. A seamless digital journey - from booking to check-out - is essential for maintaining competitiveness. Studies highlight that friction-free online interfaces significantly enhance reliability perceptions [1].

2.2 Contactless technologies

The COVID-19 pandemic accelerated the adoption of contactless technologies, such as:

- mobile check-in and digital room keys,
- automated payment systems,
- QR-code restaurant menus,
- AI-powered virtual concierges.

These innovations reduce waiting time, improve safety, and allow staff to concentrate on personalized services rather than routine administrative tasks.

2.3 Smart room technologies

Smart rooms equipped with IoT devices (smart thermostats, automated lighting, voice assistants) are becoming more common. They create comfort and allow guests to customize their environment, resulting in higher satisfaction scores [3].

2.4 Data analytics and guest behavior prediction

Hotels increasingly use data analytics to:

- predict guest preferences,
- personalize offers,
- optimize pricing strategies,
- anticipate service requests.

When used ethically, data-driven decision-making enhances both guest experience and hotel profitability.

3. Personalization as a Strategic Tool for Competitive Advantage

Personalization is one of the strongest competitive tools in hospitality today. Guests expect tailored recommendations, flexible service options, and recognition of their individual preferences.

3.1 Customized communication

Hotels that communicate via personalized emails, chatbot dialogues, and CRM-based messaging achieve more effective engagement. Personalized welcome notes, amenities, and loyalty-based upgrades reinforce emotional connection.

3.2 Individualized service offerings

Examples of personalized services include:

- preferred pillow types or bedding materials,
- dietary-specific meal options,
- curated city tours,
- leisure activities aligned with guest interests,
- room setup preferences (temperature, lighting, minibar contents).

Such practices elevate perceived value, leading to positive ratings and guest retention [2].

3.3 Loyalty programs

Enhanced loyalty programs that integrate point systems, targeted rewards, and exclusive privileges encourage guests to return. Successful programs rely on detailed behavioral analytics and flexible reward structures.

3.4 Cultural and demographic personalization

International hotels increasingly tailor services based on:

- cultural background,
- language preferences,
- travel purpose (business vs. leisure),
- generation-specific expectations.

For instance, business travelers prioritize efficiency and workspace comfort, while leisure travelers value atmosphere, entertainment, and emotional hospitality.

Practical Recommendations

1. Implement integrated staff training programs. Hotels must prioritize service consistency and emotional competence. Regular workshops on communication, problem-solving, and guest psychology improve staff performance.

2. Adopt digital technologies strategically. The integration of mobile tools, automated check-in systems, and smart room features reduces operational burden and enhances guest satisfaction.

3. Develop a comprehensive personalization strategy. CRM systems should be used to record, track, and apply guest preferences at each stage of the service process.

4. Monitor online guest feedback. Reviews on platforms such as Booking.com, Google, and TripAdvisor provide valuable insights. Continuous monitoring helps identify problems early and maintain high service standards.

5. Design aesthetically appealing physical environments. Renovations, modern décor, and ergonomic design strengthen the hotel's brand perception.

The modern hotel industry is increasingly shaped by guests' expectations for high-quality service, technological convenience, and personalized care. Hotels that invest in service excellence, adopt digital tools, and deliver individualized experiences build stronger customer loyalty and sustain long-term competitiveness. As demonstrated in recent research, the combination of service quality and smart technologies creates a guest-centered model that enhances both operational efficiency and financial performance.

References

1. Smith, J. (2022). Digital Transformation in the Hospitality Industry: Trends and Challenges. *International Journal of Hospitality Management*.
2. Lee, M., & Carter, S. (2021). Service Quality Dimensions and Their Influence on Hotel Customer Satisfaction. *Journal of Tourism and Services*.
3. Roberts, A. (2023). Personalization Strategies in Modern Hotels: The Role of Data and Technology. *Hospitality and Tourism Review*.

ОӘЖ 338.48-6

МӘДЕНИ ЖӘНЕ ОҚИҒАЛЫҚ ТУРИЗМ – МҰРАНЫ САҚТАУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Набиев И.А. Саттарұлы М, Калмахан Н.Б.
научный руководитель, магистр ст. преподаватель Дурру Д.К.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан.

Резюме : В данной статье рассматривается значение культурного и событийного туризма в сохранении национального и регионального наследия. Культурный туризм представляет собой вид туризма, направленный на знакомство с историческими и культурными объектами, традициями и обычаями, тогда как событийный туризм реализуется через фестивали, праздники и культурные мероприятия. Оба направления не только отражают культурный облик страны, но и способствуют сохранению наследия и его передаче будущим поколениям. Кроме того, в статье анализируются актуальные

проблемы, такие как чрезмерный туризм, коммерциализация, недостаток инфраструктуры и утрата культурной аутентичности.

Summary: This article examines the importance of cultural and event tourism in preserving national and regional heritage. Cultural tourism is a type of tourism aimed at getting acquainted with historical and cultural objects and traditions, while event tourism is carried out through festivals, holidays, and cultural events. Both directions not only show the cultural image of the country, but also contribute to the protection of heritage and its transmission to future generations. The article also analyzes such pressing issues as over tourism, commercialization, lack of infrastructure, and loss of cultural authenticity.

Қазіргі жаһандану дәуірінде мәдениет пен тарихи мұра ұлттық және өңірлік дамудың маңызды ресурсына айналып отыр. Туризм, әсіресе мәдени және оқиғалық бағыттары, тек демалыс саласы ғана емес, сонымен бірге материалдық (ескерткіштер, архитектура, археологиялық нысандар) және материалдық емес (дәстүрлер, әдет-ғұрыптар, фестивальдер) мұраны сақтаудың тиімді құралы болып табылады.

Мәдени және оқиғалық туризм елдер мен өңірлердің мәдени келбетін көрсетіп қана қоймай, жергілікті қауымдастықтарды мұраны қорғау және дамыту ісіне тартуға мүмкіндік береді.

Бұл мақалада келесі мәселелер қарастырылады:

1. Мәдени және оқиғалық туризм ұғымы және олардың мұрамен байланысы;

2. Туризм мұраны сақтауға қалай ықпал етеді;

3. Осы саладағы мәселелер мен тәуекелдер;

4. Тәжірибелер мен ұсынымдар.

1. Мәдени және оқиғалық туризм ұғымы және олардың мұрамен байланысы

Мәдени туризм-бұл мәдени нысандармен, тарихи орындармен, дәстүрлермен, жергілікті өмір салтымен және мұрамен танысуға бағытталған туризм түрі. ЮНЕСКО мәдени туризмді былай сипаттайды:

«Мәдени туризм- ұл мәдениетке, мәдени ортаға, мұраға және жергілікті халықтың дәстүрлеріне негізделген туризм.»

Осылайша, мәдени туризм мен мұра арасындағы байланыс тікелей және өзара пайдалы.

1.2 Оқиғалық туризм

Оқиғалық туризм (event tourism) - белгілі бір мәдени, спорттық, тарихи немесе дәстүрлі іс-шаралармен байланысты туризм түрі. Фестивальдер, жәрмеңкелер, ұлттық мерекелер мен концерттер - мұның бәрі оқиғалық туризмге жатады. Мұндай іс-шаралар көбіне мәдени мұраны насихаттау мен сақтауға бағытталады. Мысалы, дәстүрлі фестивальдер ұлттық өнер мен қолөнерді сақтаудың тиімді жолы болып саналады.

1.3 Мұрамен байланысы

Мәдени және оқиғалық туризм мұраны сақтауға бірнеше жолмен ықпал етеді:

- Экономикалық ынталандыру тудырады: туристік қызығушылық артқан сайын, мұра объектілерін қорғауға қаражат бөлінеді.

- Жергілікті тұрғындардың мәдениетке деген мақтаныш сезімін арттырады.

- Мұраның қоғамдағы құндылығын күшейтіп, ұрпақтан-ұрпаққа жеткізуге ықпал етеді.

Мысалы, Қазақстандағы зерттеулер материалдық емес мәдени мұраны туризммен ұштастыру елдің тұрақты дамуына әсер ететінін көрсетеді.

2.1 Мұраны туристік өнімге енгізу

Ең тиімді тәсілдердің бірі - мәдени және тарихи мұраны туристік бағыттарға қосу. Бұл экскурсиялар, шеберлік сабақтары, интерактивті орталықтар мен мәдени іс-шаралар арқылы іске асырылады. Мысалы, тарихи нысандарды қайта қалпына келтіріп, оларды туристік инфрақұрылыммен біріктіру мұраны «тірі» күйінде сақтауға мүмкіндік береді.

2.2 Фестивальдер мен мәдени іс-шаралар

Фестивальдер мен мәдени оқиғалар – мұраны көрсетудің ең қолжетімді және тартымды жолдарының бірі.

Мұндай шаралар дәстүрлер мен салттарды сақтауға, жергілікті қолөнершілер мен суретшілерге қолдау көрсетуге көмектеседі.

2.3 Жергілікті қауымдастықты тарту

Мұраны сақтау тек мемлекет пен бизнеске емес, жергілікті халыққа да байланысты. Тұрғындар гид, шебер, ұйымдастырушы ретінде қатысып, мәдениет пен дәстүрдің тірі тасымалдаушысына айналады.

Қоғамның қатысуы болмаса, мұра өзінің шынайы рухын жоғалтады.

2.4 Тұрақты басқару және теңгерім

Туризмнің дамуы мұраға зиян келтірмеуі үшін тұрақты басқару қажет. Туристік ағынды бақылау, ескерткіштерді қорғау, инфрақұрылымды дұрыс жоспарлау және аутенттілікті сақтау – басты қағидаттар.

3. Мәселелер мен тәуекелдер

3.1 Артық туризм (overtourism)

Туристердің шамадан тыс көбеюі тарихи нысандардың тозуына немесе табиғи ортаның бұзылуына әкелуі мүмкін. Мысалы, ЮНЕСКО тізіміне енген кейбір ескерткіштер туристік қысымнан зардап шегуде.

3.2 Коммерциализация және шынайылықтың жоғалуы

Кейбір мәдени іс-шаралар табыс табуға ғана бағытталғанда, олардың мәдени мәні жойылады. Бұл - мұраның рухын әлсірететін құбылыс.

3.3 Басқару мен инфрақұрылымның жетіспеушілігі

Көптеген елдерде мұраны қорғау ісінде мамандар мен қаражаттың жетіспеуі байқалады. Инфрақұрылым нашар дамыған жағдайда, туристерге сапалы қызмет көрсету де қиындайды.

3.4 Туристік үміт пен шындықтың сәйкес келмеуі

Егер турист жарнамадан үлкен әсер күтсе, бірақ нақты сапасыз жағдаймен кездесе – бұл бағыттың беделін түсіреді.

4. Тәжірибе мен ұсынымдар

4.1 Қазақстан тәжірибесі

Қазақстанда мәдени және табиғи мұраны сақтау мен туризмді біріктіру бағытында маңызды жобалар іске асырылуда. Мәселен, ЮНЕСКО тізіміне енген алты нысан туристік орталықтарға айналууда. Сонымен қатар этнотуризм мен мәдени туризм бағыттары дамып келеді.

4.2 Ұсыныстар

- Мәдени және оқиғалық мұраны туристік өнім ретінде жүйелі түрде дамыту;
- Жергілікті қауымдастықтарды оқытып, белсенді қатыстыру;
- Туристік жүктемені бақылап, экологиялық және мәдени теңгерімді сақтау;
- Коммерциялық табысты емес, мәдени миссияны басты мақсат ету;
- Инфрақұрылымды жақсарту және заманауи технологияларды (AR/VR, цифрлық мұрағаттар) пайдалану арқылы мұраны қорғау мен танымал ету.

Мәдени және оқиғалық туризм мұраны сақтаудың, танытудың және жандандырудың қуатты құралы.

Олар елдің рухани құндылықтарын насихаттап, мәдени бірегейлікті сақтауға көмектеседі, сонымен қатар жергілікті экономиканы дамытады. Алайда мұны тиімді жүзеге асыру үшін тұрақты даму қағидаттарын сақтау, жоспарлау және қоғамды қатыстыру қажет.

Егер мәдени және оқиғалық туризм дұрыс жолға қойылса, ол тек туристік сала емес, ұлттың мәдени және тарихи болмысын сақтайтын стратегиялық ресурсқа айналады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі

1. Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігі. *Мәдени мұраны қорғау және туризмді дамыту бағдарламасы 2023–2030 жж.* – Астана, 2024.
2. The Astana Times. (2025, April). *Kazakhstan to turn heritage sites into tourism hubs, add 11 UNESCO monuments.* Retrieved October 31, 2025, from <https://astanatimes.com/2025/04/kazakhstan-to-turn-heritage-sites-into-tourism-hubs-add-11-unesco-monuments/>
3. Tulegenova, A. (2023). *Мәдени мұра элементтерін туризм саласында пайдалану және тұрақты даму.* *Bulecon Scientific Journal (ENU).* Retrieved October 31, 2025,
4. The Tourism Institute. *The Role of Tourism in Global Perception and Nation Branding.* – <https://thetourism.institute>

УДК 589.155.24.5.

АСТРОТУРИЗМ - КАЗАХСТАН КАК ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ДЛЯ НАБЛЮДЕНИЯ ЗА ЗВЁЗДАМИ И НЕБОМ

Студент группы ТМ-242(Г) Плющай Ксения Сергеевна
Научный руководитель: магистр экономических наук, старший преподаватель
спец.дисциплин Байгушева А.Н.
Колледж «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада Қазақстандағы астротуризмнің дамуы мен оның туризм саласындағы жаңа бағыт ретіндегі ерекшеліктері қарастырылады. Елдің жұлдызды

аспанды бақылауға қолайлы табиғи және климаттық артықшылықтары атап өтіледі. Ассы-Түрген обсерваториясы мен Байқоңыр ғарыш айлағының бұл бағыттағы маңызы сипатталады. Астротуризмнің экологиялық және ағартушылық маңыздылығы көрсетіледі. Қазақстанның тұрақты астротуризмді дамыту әлеуеті жоғары екендігі тұжырымдалады.

Abstract: The article explores the development of astrotourism in Kazakhstan as an emerging field within the country's tourism industry. It highlights Kazakhstan's natural and climatic advantages for stargazing and astronomical observations. The significance of the Assy-Turgen Observatory and the Baikonur Cosmodrome in promoting public interest in space is discussed. The importance of ecological sustainability and educational value in astrotourism is emphasized. The study concludes that Kazakhstan has a strong potential for the sustainable growth of astrotourism in Central Asia.

Астротуризм - Қазақстан как привлекательное направление для наблюдения за звёздами и небом

В последние годы во всём мире стремительно развивается одно из самых необычных направлений туризма - астротуризм. Он объединяет научное любопытство, романтику ночного неба и стремление человека прикоснуться к бескрайней Вселенной. Казахстан, обладая уникальными природными условиями и богатым научным наследием в области астрономии, постепенно превращается в одно из самых перспективных направлений для данного вида отдыха.

Природные и климатические преимущества Казахстана

Главное преимущество Казахстана - это его географическое положение и низкая плотность населения. На огромных территориях страны практически отсутствует световое загрязнение, что создаёт идеальные условия для наблюдения за небом. Особенно благоприятны для астротуризма регионы Мангистау, Алтай, Жетісу и Улытау, где ночное небо поражает чистотой и глубиной.

Континентальный климат с малым количеством осадков и ясными ночами большую часть года позволяет проводить наблюдения не только летом, но и в межсезонье. Туристы, приезжающие в эти места, могут видеть Млечный Путь, метеорные дожди и редкие астрономические явления без использования сложного оборудования.

Астрономические объекты и научное наследие

Казахстан имеет богатую историю в развитии астрономии. Одним из ярких символов этой традиции является Астрофизическая обсерватория в Ассы-Түрген недалеко от Алматы. Она расположена на высоте более 2700 метров над уровнем моря, что делает её одной из лучших точек для наблюдения за космосом в Центральной Азии.

Таблица 1. Основные аспекты развития астротуризма в Казахстане

№	Направление анализа	Содержание / Характеристика	Примеры регионов и объектов	Перспективы развития
1	Природные	Чистое небо, низкий	Мангистауская	Создание астропарков и

№	Направление анализа	Содержание / Характеристика	Примеры регионов и объектов	Перспективы развития
	условия	уровень светового загрязнения, засушливый климат	область, Алтай, Жетісу, Улытау	ночных наблюдений
2	Научная база и объекты	Наличие астрономических обсерваторий и исследовательских центров	Ассы-Тургеньская обсерватория, Байқоңыр	Проведение научно-образовательных туров
3	Инфраструктура туризма	Развитие транспортной и гостиничной сети, создание туристических маршрутов	Алматы, Астана, Тургень	Организация специализированных туров и фестивалей
4	Историко-культурный потенциал	Традиции кочевых народов, связь звёзд с мифологией и навигацией	Южный Казахстан, Туркестан	Включение астротематики в этнотуристические программы
5	Экономическое значение	Привлечение инвестиций, развитие малого и среднего бизнеса	Внутренний и въездной туризм	Повышение занятости, рост туристического потока
6	Образовательно-просветительская роль	Повышение интереса к науке, популяризация астрономии	Образовательные туры для студентов и школьников	Создание астрономических лагерей и школ
7	Экологический аспект	Сохранение чистоты неба, устойчивое развитие регионов	Национальные парки и природные зоны	Введение статуса «зона тёмного неба»
8	Международное сотрудничество	Привлечение зарубежных туристов и учёных	Сотрудничество с ESA, ЮНЕСКО, МАС	Участие Казахстана в международных проектах по астротуризму

Кроме того, Казахстан долгое время был центром космических исследований благодаря космодрому Байқоңыр, откуда человечество впервые отправилось в открытый космос. Сегодня Байқоңыр можно рассматривать не только как стратегический объект, но и как туристическую достопримечательность, связанную с историей освоения Вселенной.

Таблица 2. Факторы, способствующие развитию астротуризма в Казахстане

№	Фактор	Краткая характеристика	Примеры
1	Природные условия	Большие территории с чистым воздухом и минимальным световым загрязнением	Мангистау, Жетісу, Алтай

№	Фактор	Краткая характеристика	Примеры
2	Климатические особенности	Много ясных ночей в году, сухой воздух	Южный и восточный Казахстан
3	Астрономические объекты	Наличие действующих обсерваторий и космических комплексов	Ассы-Тургеньская обсерватория, Байқоңыр
4	Культурное наследие	Историческая связь кочевников со звёздами, астрономические знания предков	Туркестан, Улытау
5	Государственная поддержка	Включение астротуризма в стратегию развития туризма	Программа QazTourism, проекты «Астропарк»
6	Интерес туристов	Рост спроса на экотуризм и уникальные формы отдыха	Внутренний и международный рынок

Развитие астротуристической инфраструктуры

С каждым годом в Казахстане растёт интерес к астротуризму со стороны как местных жителей, так и иностранных путешественников. Туристические компании начинают разрабатывать маршруты, включающие ночные наблюдения, лекции об астрономии, фототуры и посещение обсерваторий.

Наиболее перспективным направлением становится создание астропарков - территорий, где обеспечиваются условия для защиты ночного неба от светового загрязнения и проводятся культурно-научные мероприятия. Такие проекты могут стать новым брендом экологического и научного туризма Казахстана.

Социальное и культурное значение астротуризма

Астротуризм способствует не только развитию экономики, но и повышает уровень образования и научной грамотности населения. Он формирует у молодёжи интерес к естественным наукам, а также укрепляет имидж страны как высокотехнологичного и инновационного государства.

Кроме того, наблюдение за звёздами - это особый культурный опыт. Для кочевых народов Казахстана звёздное небо всегда играло важную роль в ориентации, календарных циклах и мифологии. Современный астротуризм позволяет возродить эту связь человека с природой и Вселенной.

Астротуризм в Казахстане - это не просто модное направление, а реальная возможность объединить науку, природу и туризм в гармоничную систему устойчивого развития. Богатые природные ресурсы, исторические объекты и современный интерес к космосу создают все предпосылки для превращения страны в астрономический центр Центральной Азии.

Развитие астротуризма может стать важным шагом в продвижении Казахстана на мировой туристический рынок, укрепив его имидж как государства, устремлённого в будущее и открытого для познания Вселенной.

Список литературы

1. Кунаков, А. С. Развитие инновационных направлений туризма в Казахстане: экотуризм и астротуризм // Вестник туризма и сервиса. – 2023. – №4. – С. 45–52.

2. QazTourism. Национальная компания по развитию туризма Казахстана. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://qaztourism.kz> (дата обращения: 13.11.2025).
3. The Astana Times. Hiking and Ecotourism Emerges as Growth Sector for Kazakhstan // The Astana Times. – 2025. – October. — URL: <https://astanatimes.com>.
4. Ермекбаев, Д. Т. География туризма Казахстана: учебное пособие. – Алматы: КазУТБ, 2022. – 180 с.
5. Байқоңыр — колыбель мировой космонавтики. Официальный сайт космодрома Байқоңыр. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://baikonur.rk>.
6. UNWTO (World Tourism Organization). Astrotourism as a Sustainable Tourism Trend. — Madrid: UNWTO Publications, 2024. — 56 p.

УДК 263.458.58.55

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА И СОХРАНЕНИЕ ПРИРОДЫ - КАК БАЛАНС МЕЖДУ РОСТОМ И ЭКОЛОГИЕЙ

Студент группы ТМ-242(г) Рахматуллаева Дилшода Махкамжановна
Научный руководитель: магистр экономических наук, старший преподаватель
спец.дисциплин Байгушева А.Н.
Колледж «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада туризмнің тұрақты дамуы мен табиғатты сақтау мәселелері қарастырылады. Экономикалық өсім мен экологиялық тұрақтылық арасындағы тепе-теңдікті сақтау принциптері талданады. Әрбір факторға әсер ететін қауіптер мен оларды азайтуға арналған шаралар сипатталады. Мақалада «жасыл» маршруттар, экологиялық менеджмент және жергілікті қоғамдастықты тарту арқылы тұрақты туризмді дамыту жолдары көрсетіледі. Қазақстанның табиғи және мәдени ресурстарының үйлесімді пайдалануы ұзақ мерзімді туризмнің тартымдылығын қамтамасыз етеді.

Abstract: The article examines sustainable tourism and nature conservation, focusing on balancing economic growth and ecological stability. Key principles of sustainable tourism are analyzed, including environmental management, community involvement, and green routes. Potential risks of mass tourism and measures to mitigate them are described. The study highlights how Kazakhstan's natural and cultural resources can be used responsibly to ensure long-term tourist attractiveness.

Туризм является одним из ведущих секторов мировой экономики и значительным источником доходов для Казахстана. Однако быстрый рост туристических потоков может негативно влиять на природные ресурсы и экосистемы. Устойчивое развитие туризма предполагает гармоничное сочетание экономического роста, сохранения окружающей среды и удовлетворения потребностей туристов. Главная цель - обеспечить долгосрочную привлекательность туристических направлений без ущерба для природы.

1. Принципы устойчивого туризма

Устойчивый туризм основывается на нескольких ключевых принципах:

1. Экологическая ответственность - минимизация негативного воздействия на природу;

2. Социальная и культурная ответственность - уважение к местным сообществам и традициям;

3. Экономическая эффективность - создание рабочих мест и стимулирование местной экономики;

4. Образование и просвещение - повышение экологической грамотности туристов и персонала.

Экологические угрозы от туризма

Развитие массового туризма может приводить к:

- Деградация почв и растительности;
- Загрязнению воды и воздуха;
- Нарушению экосистем и исчезновению редких видов;
- Социальным конфликтам с местными жителями.

Устойчивый туризм направлен на предотвращение этих проблем через планирование, контроль и инновационные технологии.

Инструменты устойчивого развития

Для балансирования роста туризма и сохранения природы применяются:

- Экологический менеджмент туристических объектов;
- Разработка «зелёных» маршрутов и ограничение числа посетителей в особо охраняемых природных территориях;
- Использование возобновляемых источников энергии и минимизация отходов;
- Образовательные программы для туристов и местных жителей.

Таблица 1. Баланс между ростом туризма и экологией

Фактор	Риски при массовом туризме	Меры устойчивого развития	Эффект
Природные ресурсы	Истощение воды, разрушение почвы	Контроль потоков, «зелёные» маршруты	Сохранение экосистем
Флора и фауна	Вымирание редких видов	Создание заповедников, экологические экскурсии	Увеличение биоразнообразия
Социальные аспекты	Конфликты с местными жителями	Социальные проекты, вовлечение сообществ	Поддержка местного населения
Экономика	Односторонний рост без устойчивости	Развитие местного бизнеса, «зелёный» туризм	Долгосрочная прибыль и устойчивость

Эта схема показывает, что устойчивое развитие требует гармонии между экономическими интересами, социальной поддержкой и сохранением природы.

Схема. Баланс устойчивого туризма

Устойчивый туризм - это стратегический подход к развитию отрасли, который позволяет сочетать экономический рост с сохранением природного наследия. Эффективное управление туристическими потоками, экологическая ответственность и вовлечение местного населения помогают минимизировать негативное воздействие и обеспечивают долгосрочную привлекательность страны для туристов. Казахстан имеет высокий потенциал для внедрения практик устойчивого туризма благодаря разнообразию природных зон и культурного наследия.

Список литературы

1. Ермекбаев, Д. Т. Устойчивый туризм и охрана природы в Казахстане: учебное пособие. Алматы: КазУТБ, 2023. – 160 с.
2. Кунаков, А. С. Экологический туризм и устойчивое развитие. Вестник туризма и сервиса, 2023, №3, с. 21–29.
3. QazTourism. Официальный портал по туризму Казахстана. Раздел «Экотуризм». <https://qaztourism.kz> (дата обращения: 13.11.2025).
4. Zhandosova, A. T. Sustainable Tourism Development in Kazakhstan. Journal of Environmental Management & Tourism, 2024.
5. «Kazakhstan's National Parks and Conservation Programs.» The Astana Times, 2025. <https://astanatimes.com>
6. «Promotion of Ecotourism in Kazakhstan: Green Routes and Sustainability.» Silkway TV, 2024. <https://silkwaytv.kz>

УДК 3685.15.25.22.

ВЛИЯНИЕ СЕЗОННОСТИ НА РАЗРАБОТКУ ТУРОВ ПО ВНУТРЕННЕМУ И ВЪЕЗДНОМУ ТУРИЗМУ

Студент группы ТМ-242(г) Солод Алёна Андреевна
Научный руководитель: магистр экономических наук, старший преподаватель
спец.дисциплин Байгушева А.Н.
Колледж «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада маусымдық ішкі және келу туризмінің турларының дамуына айтарлықтай әсер етеді, өйткені климаттық жағдайлар мен туристердің өзгермелі қалауы сұраныс деңгейін анықтайды. Маңызды орынды жағажай, шаңғы, мәдени және экологиялық

туризм сияқты әр маусымның ерекшеліктеріне бейімделген маусымдық ұсыныстар алады. Тиімді маркетингтік стратегияларды қолдану жыл бойы тұрақты туристер ағынын сақтауға және маусымаралық кезеңде дестинациялардың тартымдылығын арттыруға көмектеседі.

Abstract: Seasonality has a significant impact on the development of tours for domestic and inbound tourism, as climate conditions and changing tourist preferences determine the level of demand. An important place is occupied by seasonal offers adapted to the characteristics of each time of year, such as beach, ski, cultural and ecological tourism. The use of effective marketing strategies helps to maintain a stable flow of tourists all year round and increase the attractiveness of destinations in the off-season.

Анализ разработки туров с учетом сезонных изменений для обеспечения постоянного потока туристов круглый год

Разработка туристических маршрутов - это сложный и многогранный процесс, который требует учета множества факторов, включая сезонные изменения. Сезонность в туризме может значительно влиять на количество туристов, их предпочтения и, как следствие, на доходы туристических компаний. В данной статье мы рассмотрим, как правильно анализировать и разрабатывать туры с учетом сезонных изменений, чтобы обеспечить стабильный поток туристов в течение всего года.

Понимание сезонности в туризме. Сезонность в туризме - это явление, при котором количество туристов варьируется в зависимости от времени года. Это может быть связано с климатическими условиями, праздниками, школьными каникулами и другими факторами. Например, зимние курорты привлекают туристов в холодное время года, тогда как пляжные направления популярны летом. Понимание этих паттернов позволяет туристическим компаниям адаптировать свои предложения и маркетинговые стратегии.

Анализ сезонных изменений

1. Исследование рынка: Первым шагом в разработке туров является анализ рынка. Необходимо изучить, какие направления и виды туризма наиболее популярны в разные сезоны. Это может включать опросы, анализ данных о бронированиях и изучение тенденций в социальных сетях. Исследование туристического рынка - это комплексный процесс, направленный на сбор и анализ данных о текущих и потенциальных потребителях, конкурентах, экономических условиях и тенденциях в отрасли. В условиях динамично меняющегося рынка туризма данное исследование позволяет компаниям, государственным и частным организациям эффективно адаптироваться к требованиям клиентов, разрабатывать конкурентные продукты и услуги, а также оптимизировать свои маркетинговые стратегии.

Основные этапы исследования туристического рынка

Процесс исследования рынка включает несколько ключевых этапов, каждый из которых имеет решающее значение для создания качественных аналитических данных:

Постановка целей и задач исследования. Первый шаг - четкое определение того, какие именно вопросы необходимо разрешить и какую информацию требуется собрать. Например, это может быть оценка спроса на

конкретные виды туров, анализ предпочтений целевой аудитории или изучение сезонных колебаний в потребительском спросе.

Выбор методов исследования. В зависимости от целей исследования выбираются подходящие методы, такие как опросы, интервью, наблюдение, фокус-группы и анализ вторичных данных. В туризме часто используют комбинацию качественных и количественных методов для получения более полной картины рынка.

Сбор данных. На этом этапе осуществляется сбор информации, которая может включать в себя данные о предпочтениях туристов, активности конкурентов, сезонных изменениях спроса, уровнях удовлетворенности клиентов и так далее.

Анализ и интерпретация данных. После сбора информации проводится ее анализ для выявления закономерностей и тенденций. В туризме важно выявить скрытые потребности клиентов и оценить, какие услуги и направления могут стать популярными в будущем.

Разработка рекомендаций и стратегий. На основе анализа данных разрабатываются рекомендации, которые помогают компании создать более привлекательные туристические продукты и определить направления развития.

Мониторинг и корректировка стратегии. Рынок туризма очень изменчив, поэтому важно регулярно проводить повторные исследования и корректировать стратегию в зависимости от новых данных и изменений в поведении потребителей.

2. **Климатические условия:** Учет климатических условий является ключевым фактором. Например, в некоторых регионах дожди могут значительно снизить привлекательность туристических маршрутов. Поэтому важно предлагать альтернативные варианты, такие как экскурсии в закрытых помещениях или активные виды отдыха, которые не зависят от погоды. Климатические условия играют ключевую роль в туризме, определяя популярность направлений и виды доступного отдыха. Погодные факторы, такие как температура, влажность, количество осадков и сезонность, влияют на предпочтения туристов и выбор маршрутов. В теплые сезоны активно развиваются пляжный и рекреационный туризм, в то время как зимний период привлекает любителей горнолыжного отдыха и зимних развлечений.

Учет климатических особенностей важен для планирования туристических услуг, так как от этого зависит комфорт, безопасность и качество впечатлений. Туры в природные зоны, горы и другие экстремальные локации требуют особого внимания к погодным условиям, поскольку они могут повлиять на доступность и востребованность маршрутов.

3. **Культурные и местные события:** Местные фестивали, праздники и события могут привлечь туристов в определенные сезоны. Разработка туров, приуроченных к таким событиям, может значительно увеличить интерес к направлению. Культурные и местные события играют ключевую роль в туризме, поскольку привлекают путешественников уникальными традициями и атмосферой региона. Такие мероприятия, как фестивали, праздники и ярмарки,

обогащают туристический опыт, позволяют глубже узнать местную культуру и привлекают дополнительных посетителей, особенно в низкий сезон. Включение таких событий в туристические программы делает направления более привлекательными и способствует развитию локальной экономики.

4. Гибкость предложений: Важно предлагать гибкие туры, которые могут адаптироваться к изменениям в спросе. Например, создание комбинированных туров, которые включают в себя как зимние, так и летние активности, позволит привлекать туристов в любое время года. Гибкость предложений в туризме позволяет адаптироваться к различным предпочтениям и нуждам туристов, обеспечивая им персонализированный опыт. Это включает возможность выбора длительности тура, уровня комфорта, набора услуг и дополнительных опций. Гибкие предложения делают отдых более привлекательным и доступным для широкой аудитории, способствуют росту удовлетворенности клиентов и повышают конкурентоспособность компании на туристическом рынке.

Стратегии для обеспечения постоянного потока туристов

Для поддержания стабильного потока туристов туристические компании применяют несколько эффективных стратегий:

Диверсификация туров по сезонности. Создание программ, ориентированных на разные времена года, помогает привлекать туристов круглый год. Например, летние туры на пляж и к озерам сменяются зимой предложениями на горнолыжных курортах и в термальных зонах.

Продвижение культурных и событийных мероприятий. Организация и продвижение фестивалей, праздников и специальных мероприятий поддерживает интерес туристов, особенно в межсезонье. Такие события привлекают как местных, так и иностранных гостей, обогащая их культурный опыт.

Персонализация и гибкость предложений. Предоставление гибких туристических пакетов с возможностью выбора дополнительных услуг и экскурсий помогает удовлетворить разные категории туристов, обеспечивая их возвращение и положительные отзывы.

Активное цифровое продвижение и маркетинг. Использование онлайн-платформ, соцсетей и программ лояльности помогает повысить узнаваемость и удерживать внимание на предложениях компании. Современные инструменты позволяют привлекать целевую аудиторию с учетом ее интересов и предпочтений.

Сотрудничество с локальными бизнесами. Партнерство с местными ресторанами, гостиницами и культурными организациями обогащает туристический продукт, создавая уникальные предложения и улучшая доступ к местным достопримечательностям и услугам.

Эти стратегии помогают туристическим компаниям поддерживать высокий уровень посещаемости и привлекать новые аудитории, обеспечивая стабильный поток туристов и устойчивое развитие бизнеса.

Список литературы

1. Васильев, Н. Г. “Сезонность в туризме и методы её преодоления”. Учебное пособие для вузов, 2021.
2. Жуков, А. П., Лебедева, Т. В. “Инновационные подходы к сглаживанию сезонности в туристской индустрии”. Журнал “Туризм: практика и наука”, 2022.
3. Наумов, В. В., Орлова, И. П. “Сезонность как фактор формирования спроса и предложения в туризме”. Издательство “Мир туризма”, 2020.
4. Мухина, Е. И. “Адаптация турпродуктов к сезонным колебаниям спроса”. Издательство “Социум”, 2021.
5. “Влияние климатических факторов на сезонность туризма в России”, научный журнал “Региональный туризм”, 2023.
6. Петрова, Е. В. “Анализ сезонных колебаний в туризме и их влияние на экономику туристических компаний”. Журнал “Экономика туризма”, 2020.
7. Дорофеева, С. В., Ким, О. А. “Сезонные особенности внутреннего туризма в России”. Издательство “Туризм и индустрия гостеприимства”, 2021.
8. Смирнова, Н. А. “Сезонные колебания и способы их сглаживания в туристической индустрии”. Учебное пособие, 2022.
9. “Климатические и природные факторы как источники сезонных колебаний спроса на туристические услуги”, журнал “Современные исследования туризма”, 2020.
10. Филиппова, Л. В. “Сезонность в туризме и методы оптимизации турпродуктов”. Учебное пособие, 2023.

УДК 338.48-6

ОТВЕТСТВЕННЫЙ ТУРИСТ: КАК ПУТЕШЕСТВОВАТЬ БЕЗ ВРЕДА ДЛЯ ПЛАНЕТЫ

Төлеген Ә.К., Кугамова З.Е. Тоқтас С.Н.
научный руководитель, магистр ст.преподаватель Дурру Д.К.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан.

Түйін: Бұл Мақалада жауапты туризм ұғымы қазіргі заманғы туризм саласының тұрақты даму бағыты ретінде қарастырылады. Туристік ағындардың өсуі табиғи орта мен мәдени мұраға түсетін жүктемені арттыратыны атап өтіледі. Зерттеуде жауапты туризмнің экологиялық, әлеуметтік және экономикалық аспектілеріне басты назар аударылады. Автор жауапты туристің қоршаған ортаға теріс әсерін азайтуға, жергілікті қауымдастықтарға құрметпен қарауға және жергілікті экономиканы қолдауға ұмтылатынын көрсетеді. Мақалада саяхат кезінде қоршаған ортаға зиян келтірмеу үшін практикалық ұсыныстар берілген - көлік түрін таңдаудан бастап, бір рет қолданылатын пластиктен бас тартуға дейін. Қорытындыда саяхатқа жауапкершілікпен қарау - планетаны және мәдени әртүрлілікті келешек ұрпақ үшін сақтаудың маңызды қадамы екені айтылады. Әр адамның саналы туристік таңдауы жаһандық деңгейде туризмнің тұрақты дамуының негізіне айнала алады.

Summary: The article examines the concept of responsible tourism as a modern direction of sustainable development in the tourism industry. It is noted that the growth of tourist flows increases pressure on the natural environment and cultural heritage. The study focuses on the ecological, social, and economic aspects of responsible tourism. The author emphasizes that a responsible tourist seeks to minimize negative impacts on the environment, shows respect for local communities, and supports the local economy. The article provides practical recommendations for reducing the harm caused by travel - from choosing environmentally friendly transport to avoiding single-use plastics. In conclusion, it is stated that responsible travel is an important step toward

preserving the planet and cultural diversity for future generations. The conscious choices of each traveler can become the foundation for the sustainable development of global tourism.

Туризм - одна из самых динамично развивающихся отраслей мировой экономики. Он способствует культурному обмену, развитию регионов и созданию рабочих мест. Однако вместе с положительным воздействием туризм несёт и серьёзные экологические последствия: загрязнение окружающей среды, разрушение экосистем, чрезмерное потребление ресурсов. В этой связи в последние годы всё чаще говорится о концепции ответственного туризма, предполагающей осознанный выбор маршрутов, средств передвижения и поведения путешественников. Цель данной статьи рассмотреть принципы ответственного туризма и показать, как каждый человек может путешествовать, не нанося вреда планете.

1. Проблема негативного воздействия туризма

Современный массовый туризм оказывает серьёзное давление на природу. К числу основных проблем можно отнести:

- Загрязнение воздуха и воды из-за транспортных выбросов и отходов туристов;
- Уничтожение природных ландшафтов при строительстве отелей и инфраструктуры;
- Перенаселённость популярных мест, приводящая к деградации экосистем (например, на островах Таиланда или в Альпах);
- Социальные последствия — рост цен и изменение традиционного уклада жизни местных жителей.

По данным Всемирной туристической организации (UNWTO), на долю туризма приходится около 8% глобальных выбросов углекислого газа. Эти данные заставляют задуматься о необходимости перехода к более устойчивым моделям путешествий.

2. Принципы ответственного туризма

Ответственный туризм основывается на трёх ключевых принципах:

- Экологическая осознанность - минимизация вреда природе и ресурсосбережение.
- Социальная справедливость- уважение к местной культуре, традициям и поддержка местного населения.
- Экономическая устойчивость - развитие туризма, приносящего пользу региону без разрушения его экосистем.

Путешественник, придерживающийся этих принципов, не просто наблюдает за миром, но и бережно взаимодействует с ним.

3. Практические советы для ответственного туриста

Чтобы путешествия приносили радость без ущерба для планеты, важно следовать нескольким простым рекомендациям:

- Выбирайте экологичные виды транспорта. Если возможно, отдавайте предпочтение поездам или автобусам вместо самолёта. При необходимости перелёта можно компенсировать углеродный след через специальные программы.

- Сокращайте использование пластика. Используйте многоразовые бутылки, сумки и контейнеры.

- Поддерживайте местный бизнес. Покупайте сувениры у местных мастеров, ешьте в семейных кафе, бронируйте жильё у частных хозяев.

- Соблюдайте правила поведения в природе. Не трогайте растения и животных, не оставляйте мусор, не разводите костры в неположенных местах.

- Уважайте культуру и традиции. Изучите основные нормы поведения, чтобы не оскорбить местных жителей.

- Используйте ресурсы разумно. Экономьте воду и электроэнергию, выключайте кондиционер и свет, когда покидаете номер.

- Даже небольшие действия могут иметь большое значение, если их совершает каждый путешественник.

- Примеры устойчивого туризма

- Многие страны уже активно внедряют концепцию устойчивого туризма:

- Коста-Рика развивает эко-туризм, сохраняя более 25% своей территории в виде заповедников.

- Исландия продвигает экологичные туры с ограниченным числом участников.

Такие примеры показывают, что экологичный отдых может быть не только полезным, но и интересным, насыщенным культурными открытиями.

Ответственный туризм - это не мода, а необходимость современного мира. Осознанный выбор каждого путешественника влияет на сохранение планеты и её культурного наследия. Путешествовать с уважением к природе и людям - значит заботиться о будущем, в котором и мы, и наши потомки сможем наслаждаться красотой мира. Ответственный туризм представляет собой форму путешествий, ориентированную на бережное отношение к окружающей среде, поддержку местного населения и сохранение культурного наследия. Его основная цель - развитие туристической деятельности, которая способствует гармонии между человеком, природой и обществом. Одним из ключевых принципов ответственного туризма является минимизация негативного воздействия на природу.

1. Экологическая осознанность

Одним из ключевых принципов ответственного туризма является минимизация негативного воздействия на природу.

2. Социальная ответственность

Ответственный туризм предполагает уважительное отношение к местным жителям и их культуре.

3. Экономическая устойчивость

Экономический аспект ответственного туризма направлен на создание справедливой и устойчивой модели развития отрасли.

4. Культурная и образовательная составляющая

Ответственный турист стремится понимать и уважать культурное многообразие мира.

Принципы ответственного туризма формируют основу осознанного путешествия, при котором турист становится не пассивным наблюдателем, а активным участником сохранения природных и культурных ценностей. Такой подход позволяет сделать туризм не только приятным, но и полезным для общества и окружающей среды.

Список использованной литературы

1. Головин, А. В. Ответственный туризм: концепции и мировые тенденции. // Современные проблемы сервиса и туризма. – 2021. – Т. 15. – №2. – С. 77–83.
2. Honey, M. Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise? – Washington, DC: Island Press, 2019.
3. Котляров, И. Д. Устойчивое развитие туризма: международный и российский опыт. – Санкт-Петербург: Герда, 2020.
4. Сидорова, Е. В. Экологическое поведение туристов как элемент ответственного туризма. // Туризм: право и экономика. – 2023. – №1. – С. 33–39.
5. The Global Sustainable Tourism Council (GSTC). Criteria for Sustainable Tourism. – 2022. – URL: <https://www.gstcouncil.org>

ОӘЖ 338.48-6

ТУРИЗМНІҢ ҚАЗІРГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ: ЭКОТУРИЗМНЕН ВИРТУАЛДЫ САЯХАТҚА ДЕЙІН

Төрехан Т.Н., Байтунова С.Т. Қасабаева А.Ж.
научный руководитель, магистр ст. преподаватель Дурру Д.К.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан.

Резюме: В статье рассматриваются современные тенденции развития туризма, включая экотуризм, культурный и событийный туризм, агротуризм, а также виртуальные путешествия. В ходе исследования выявлено влияние цифровых технологий на туристическую сферу и определена значимость концепции устойчивого развития. Автор анализирует возможности развития новых форм туризма в Казахстане, подчеркивая вклад экологического и инновационного туризма в экономику страны, региональное развитие и формирование национального имиджа. Экотуризм рассматривается как инструмент охраны природы и повышения благосостояния местных сообществ, тогда как виртуальный туризм предлагает новую форму туристического продукта с использованием современных технологий. В статье также обозначены основные проблемы отрасли: недостаточность инфраструктуры, слабая кадровая и экологическая политика. Предлагаются пути их решения через цифровизацию туризма, развитие государственно-частного партнерства и международное сотрудничество.

Summary: The article examines current trends in tourism development, including ecotourism, cultural and event tourism, agritourism, and virtual travel. The study highlights the influence of digital technologies on the tourism industry and emphasizes the importance of the sustainable development concept. The author analyzes the potential for developing new forms of tourism in Kazakhstan, emphasizing the contribution of ecological and innovative tourism to the country's economy, regional growth, and national image. Ecotourism is viewed as a tool for environmental protection and improving the well-being of local communities, while virtual tourism offers a new format of tourist products through modern technologies.

The article also identifies key challenges facing the industry insufficient infrastructure, weak human resource and environmental policies. Solutions are proposed through tourism digitalization, public-private partnerships, and international cooperation.

XXI ғасырда туризм әлемдік экономиканың ең серпінді дамып келе жатқан және инновациялық бағыттардың бірі болып саналады. Ғаламдану, цифрландыру және экологиялық сананың артуы туризм саласында түбегейлі өзгерістер әкелді. Қазіргі таңда туристер тек демалыс қана емес, сонымен қатар ерекше тәжірибе мен білім іздейді. Осыған байланысты дәстүрлі туризм түрлерімен қатар жаңа бағыттар - экотуризм, мәдени туризм, оқиғалық туризм, агротуризм, виртуалды туризм кеңінен таралуда. Бүгінгі күннің басты тренді - тұрақты және технологиялық туризм ұғымдарының тоғысуы. Бұл мақалада қазіргі туризмнің негізгі тенденциялары мен олардың Қазақстандағы даму ерекшеліктері қарастырылады. Экотуризм-табиғи ортаны сақтауға және жергілікті халықтың әл-ауқатын арттыруға бағытталған туризм түрі. Бұл бағыт 1980 жылдардан бастап әлемдік туризмнің маңызды сегментіне айналды және бүгінде “жасыл экономика” концепциясының ажырамас бөлігі болып отыр.

Экотуризмнің басты мақсаты – табиғатты сақтау, экологиялық мәдениетті дамыту және туристердің жауапкершілігін арттыру. Қазақстан үшін бұл бағыт ерекше өзекті, себебі ел аумағында экотуризмге қолайлы көптеген табиғи аймақтар бар:

- Көлсай және Қайыңды көлдері,
- Алтын-Емел ұлттық паркі,
- Бурабай және Қорғалжын қорығы,
- Шарын шатқалы және т.б.

Экотуризмнің дамуы жергілікті тұрғындардың табысын арттырып қана қоймай, табиғи мұраны сақтауға мүмкіндік береді. Сондықтан экологиялық бағыттағы туризм – болашақта тұрақты даму стратегиясының негізгі элементі.

2. Мәдени және оқиғалық туризм- ұлттық бірегейлікті танытудың құралы

Туризмнің қазіргі тенденцияларының бірі- мәдени және оқиғалық (ивент) туризмнің дамуы. Әлемде мәдени туризм жалпы халықаралық туризмнің 40%-ын құрайды. Бұл бағыт саяхатшыларға елдің тарихымен, дәстүрімен, өнерімен және ұлттық тағамымен танысуға мүмкіндік береді.

Қазақстанда мәдени туризм Түркістан, Алматы, Тараз, Отырар сияқты тарихи орталықтарда жақсы дамып келеді. Сонымен қатар, “Астана опера”, “Spirit of Tengri”, “Бәйтерек”, “Наурыз” фестивалі секілді мәдени іс-шаралар оқиғалық туризмнің маңызды бөлігіне айналды.

Мәдени және оқиғалық туризм елдің халықаралық имиджін нығайтып, ұлттық мұраның сақталуына ықпал етеді.

3. Цифрлық технологиялар және виртуалды туризмнің дамуы

Цифрлық дәуір туризм саласына түбегейлі өзгерістер әкелді. Қазір туристер сапарды жоспарлаудан бастап, саяхат барысында барлық қызметті онлайн форматта алады. Цифрлық технологиялар туризмнің жаңа бағытын виртуалды туризмді (virtual tourism) қалыптастырды.

Виртуалды туризм – бұл виртуалды немесе кеңейтілген шындық (VR/AR) технологияларын пайдалану арқылы орындарға “қашықтан саяхаттау” мүмкіндігі.

Мысалы:

- Google Earth және VR-технологиялар арқылы әлемнің тарихи орындарын көру;
- Музейлердің онлайн экскурсиялары (Лувр, Британ музейі, Ә.Қастеев атындағы ҚР Мемлекеттік өнер музейі);
- 360° бейнесаяхаттар мен иммерсивті турлар.

Бұл бағыт пандемия кезінде ерекше қарқын алды, себебі шекаралар жабылғанда адамдар жаңа тәжірибені виртуалды форматта іздей бастады.

Қазақстанда да цифрлық туризм дами бастады: Kazakhstan.travel, eGov.kz, iTourism сияқты платформалар туристерге аймақтар туралы ақпаратты цифрлық форматта ұсынуда. Болашақта VR және AR технологиялары елдің мәдени және табиғи нысандарын әлемге кеңінен танытуға мүмкіндік береді.

4. Агро және ауыл туризмі – өңірлік экономиканы әртараптандыру құралы

Қазіргі туризмнің тағы бір маңызды бағыты – агротуризм және ауылдық туризм. Бұл бағыт ауыл өмірімен, дәстүрлі шаруашылықпен және экологиялық таза өніммен танысқысы келетін туристер арасында кеңінен таралуда.

Қазақстанның ауылдық аймақтары – этнографиялық және агротуризмді дамыту үшін зор мүмкіндікке ие. Мысалы, Алматы, Түркістан және Шығыс Қазақстан облыстарында агротуристтік жобалар (жылқы шаруашылығы, бал өнімдері, киіз үй ауылдары) іске асырылып жатыр.

Ауыл туризмі жергілікті тұрғындардың табысын арттырып, өңірлік экономиканы әртараптандыруға мүмкіндік береді. Бұл бағыт әсіресе жастардың ауылда қалып, кәсіппен айналысуына ынталандырушы фактор болуда.

5. Туризмнің қазіргі трендтерін дамыту мәселелері мен болашағы

Туризмнің жаңа формаларының дамуымен бірге бірқатар қиындықтар да туындайды:

- Цифрлық инфрақұрылымның жетіспеушілігі;
- Туристтік кадрлардың инновациялық дағдыларының төмендігі;
- Экологиялық стандарттардың сақталмауы;
- Ақпараттық маркетингтің жеткіліксіздігі.

Бұл мәселелерді шешу үшін:

1. Мемлекеттік және жеке сектордың серіктестігін күшейту;
2. Туризмді цифрландыруға бағытталған бағдарламаларды іске асыру;
3. Экотуризм мен мәдени туризмнің тұрақты дамуын қамтамасыз ету;
4. Виртуалды туризмді білім беру және халықаралық насихат құралы

ретінде пайдалану қажет.

Қазіргі туризм - тек саяхаттау емес, ол экономикалық, мәдени және технологиялық үрдістердің тоғысқан саласы. Экотуризм, мәдени және агротуризм тұрақты дамуға негіз болса, виртуалды туризм - болашақтың инновациялық бағыты.

Қазақстан үшін бұл тенденциялар туризм саласын әртараптандырудың, өңірлік экономиканы дамытудың және елдің халықаралық имиджін арттырудың тиімді жолы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ. – Астана: Елорда, 2014.
2. Тоқаев Қ.К. Қазақстанның туристік саласы – ұлттық бренд қалыптастырудың негізі. – Астана: Президенттің ресми сайты, 2023.
3. Dinnie, K. Nation Branding: Concepts, Issues, Practice. – Oxford: Butterworth-Heinemann, 2015.
4. Anholt, S. Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities and Regions. – Palgrave Macmillan, 2007.
5. The Tourism Institute. The Role of Tourism in Global Perception and Nation Branding. – <https://thetourism.institute>

ӘОЖ 338.48-6

ЭКОТУРИЗМ – ТҰРАҚТЫ ДАМУДЫҢ ПЕРСПЕКТИВАЛЫҚ БАҒЫТЫ РЕТІНДЕ

Турганбай А.Е., Сатылхан А.А., Халық Д.
научный руководитель, магистр ст. преподаватель Дурру Д.К.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан.

Резюме: В данной статье рассматривается значение и роль экотуризма как перспективного направления устойчивого развития. Экотуризм представляет собой вид туризма, направленный на сохранение природных ресурсов и повышение социально-экономического благополучия местного населения. В статье проанализированы основные принципы экотуризма, его экологическое, социальное и экономическое значение. Также рассмотрено современное состояние и потенциал развития экотуризма в Казахстане, роль национальных парков и заповедников. Определены актуальные проблемы в сфере экотуризма и предложены пути их решения. Автор рассматривает экотуризм как важную составляющую устойчивого развития страны и перехода к «зеленой экономике».

Summary: This article explores the significance and role of ecotourism as a promising direction for sustainable development. Ecotourism is defined as a form of tourism aimed at preserving natural resources while improving the socio-economic well-being of local communities. The paper analyzes the main principles of ecotourism and its ecological, social, and economic importance. It also examines the current state and development potential of ecotourism in Kazakhstan, highlighting the role of national parks and nature reserves. The article identifies key challenges in the field of ecotourism and proposes possible solutions. The author considers ecotourism as an essential component of sustainable development and the country's transition to a "green economy."

Қазіргі таңда туризм әлемдік экономиканың ең қарқынды дамып келе жатқан салаларының бірі болып табылады. Соның ішінде экотуризм - табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану мен қоршаған ортаны қорғау мақсатында жүзеге асырылатын ерекше бағыт ретінде айрықша маңызға ие. Экотуризмнің басты қағидаты табиғи экожүйелердің тұрақтылығын сақтай отырып, жергілікті

халықтың әлеуметтік-экономикалық, әл-ауқатын арттыру және туристерге экологиялық мәдениетті насихаттау болып табылады.

БҰҰ-ның Тұрақты даму мақсаттарының бірі - қоршаған ортаны қорғау және табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану. Осы тұрғыдан алғанда экотуризм экономикалық өсім мен экологиялық тепе-теңдікті үйлестіретін тиімді құрал. Бұл бағытта Қазақстан да табиғи әлеуетін пайдалана отырып, тұрақты туризмді дамытуға ерекше көңіл бөлуде. Ел аумағында табиғи қорықтар, ұлттық парктер, ерекше қорғалатын табиғи аумақтар көптеп кездеседі. Оларды экотуристтік мақсатта пайдалану - елдің халықаралық имиджін нығайтудың, сондай-ақ аймақтық экономиканы жандандырудың тиімді жолы.

Экотуризм (eco-tourism) – бұл табиғи аймақтарға зиян келтірмей, табиғи және мәдени мұраны танып-білуге бағытталған, қоршаған ортаны қорғауға және жергілікті тұрғындардың әл-ауқатын арттыруға үлес қосатын туризм түрі. Экотуризмнің негізгі қағидаларына мыналар жатады:

1. Қоршаған ортаға минималды әсер ету;
2. Табиғатты сақтау мен жергілікті қауымдастықтарды қолдау;
3. Экологиялық білім мен мәдениетті арттыру;
4. Табиғи және мәдени нысандарды зерттеу мен қорғауға үлес қосу.

Экотуризм тек саяхат емес, ол - табиғатты тану, оған құрметпен қарау мәдениетін қалыптастыру құралы. Сондықтан экотуризм тұрақты дамудың экологиялық, әлеуметтік және экономикалық қырларын біріктіреді.

Тұрақты даму - қазіргі ұрпақтың қажеттіліктерін қанағаттандыра отырып, болашақ ұрпақтың мүмкіндіктерін шектемеу қағидатына негізделеді. Экотуризм осы ұстаныммен тікелей үйлеседі, себебі ол табиғи ресурстарды сарқылтпай, табиғи орта мен мәдени мұраны сақтауға бағытталады.

Экотуризмнің тұрақты даму тұрғысынан маңызы мынадай аспектілермен сипатталады:

1. Экологиялық аспект: табиғи аймақтардың қорғалуына, экобиологикалық алуантүрліліктің сақталуына ықпал етеді.
2. Әлеуметтік аспект: Жергілікті халықтың жұмыспен қамтылуын арттырады, дәстүрлі мәдениет пен қолөнердің сақталуына көмектеседі.
3. Экономикалық аспект: Туризмнен түскен табыс жергілікті инфрақұрылымды дамытуға, табиғатты қорғау іс-шараларына бағытталады.

Мысалы, әлемнің дамыған елдерінде экотуризм жалпы ішкі өнімнің 5–10%-ын құрайды. Бұл салада шағын және орта бизнес белсенді дамып, жергілікті қауымдастықтар өз табиғи ресурстарын тиімді пайдалану мүмкіндігіне ие болады.

Қазақстандағы экотуризмнің дамуы Қазақстанның табиғи байлығы экотуризмді дамыту үшін үлкен мүмкіндік береді. Ел аумағының 9%-ын ерекше қорғалатын табиғи аумақтар (ЕҚТА) алып жатыр, олардың қатарына 13 ұлттық парк, 10 мемлекеттік қорық және көптеген табиғи резерваттар кіреді. Олардың ішінде ерекше назар аударарлық нысандар:

- Алтын-Емел ұлттық паркі - сирек кездесетін жануарлар мен өсімдіктердің мекені, «Айғайқұм» табиғи феномені бар.

- Көлсай көлдері мен Қайыңды көлі - тау-экожүйелерінің сұлулығын көрсететін экотуризм орталығы.

- Қорғалжын және Наурызым қорықтары - ЮНЕСКО-ның дүниежүзілік мұралар тізіміне енген бірегей экожүйелер.

- Чарын шатқалы- табиғи геологиялық ескерткіш, экологиялық бағыттағы туризмнің маңызды нысаны.

Қазақстанда экотуризмді дамыту «Қазақстан Республикасында туризмді дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасында» басты бағыттардың бірі ретінде белгіленген. Бұл құжатта экологиялық инфрақұрылымды жетілдіру, ұлттық парктерде визит-орталықтар ашу, жергілікті халықты экотуристтік қызметке тарту шаралары қарастырылған.

Экотуризм дамуының мәселелері мен шешу жолдары экотуризмді дамытуда бірқатар қиындықтар да бар. Негізгі мәселелерге мыналар жатады:

- Инфрақұрылымның жеткіліксіздігі (жолдар, қонақ үйлер, экологиялық соқпақтар);
- Кадрлардың экологиялық білімінің төмендігі;
- Туристердің экологиялық мәдениетінің қалыптаспауы;
- Маркетинг пен халықаралық ілгерілетудің әлсіздігі.

Бұл мәселелерді шешу үшін келесі шараларды жүзеге асыру қажет:

1. Экотуристтік аймақтарда «жасыл инфрақұрылым» жобаларын дамыту (күн энергиясы, экологиялық көлік).

2. Жергілікті тұрғындарды оқыту және тарту арқылы тұрақты табыс көзін қалыптастыру.

3. Білім беру бағдарламаларына экологиялық мәдениет пәндерін енгізу.

4. Экотуризм брендин қалыптастыру – ұлттық және халықаралық деңгейде маркетингтік стратегия жүргізу.

5. Цифрлық экотуризм карталарын жасау, QR-код жүйелері арқылы ақпарат беру.

5. Экотуризмнің болашағы мен халықаралық тәжірибе

Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, экотуризм мемлекет экономикасының тұрақты секторы бола алады. Мысалы, Коста-Рика мен Кения экотуризмді ұлттық саясаттың негізгі бағытына айналдырды. Бұл елдерде туризмнен түскен табыстың 60–70%-ы табиғатты қорғауға жұмсалады.

Қазақстан да осы тәжірибені қолдана отырып, экологиялық бағыттағы туризмді өңірлік экономиканы әртараптандырудың құралы ретінде дамыта алады. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарда экологиялық соқпақтар, этноауылдар, ақпараттық орталықтар құру-шетелдік туристерді тартуға мүмкіндік береді.

Экотуризм – тұрақты дамудың болашағы бар бағыты, ол экономикалық табыс пен экологиялық тепе-теңдікті үйлестіреді. Табиғи ресурстарды сақтау мен халықтың әл-ауқатын арттыруды қатар қамтамасыз ету арқылы экотуризм Қазақстанның «жасыл экономикаға» көшу стратегиясымен үндеседі.

Қазақстанның бай табиғи әлеуеті мен мәдени мұрасы экотуризмді дамытудың берік негізін қалайды. Тиімді экологиялық саясат, жергілікті

қауымдастықтардың қатысуы және халықаралық серіктестік экотуризмнің тұрақты дамуын қамтамасыз ете алады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі

1. Қазақстан Республикасында туризмді дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы. – Астана, 2023.
2. БҰҰ Тұрақты даму мақсаттары. – Нью-Йорк, 2015.
3. Кожаметова С. «Экотуризм және тұрақты даму». – Алматы: Қазақ университеті, 2022.
4. Weaver, D. (2019). Sustainable Tourism: Theory and Practice. Routledge.
5. Honey, M. (2018). Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise? – Island Press.

УДК 338.48-6

ТУРИЗМ: ОКНО В МИР И ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ

Тургумбай Руслан Маратұлы
научный руководитель, магистр ст.преподаватель Дурру Д.К.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан.

Түйін: Бұл Мақалада туризм қазіргі әлемде маңызды рөл атқарады және экономикалық, мәдени, әлеуметтік әрі экологиялық құбылыс ретінде қарастырылады. Ол мемлекеттердің дамуына ықпал етіп, халықаралық байланыстарды нығайтады және жеке тұлғаның өсуіне кең мүмкіндіктер береді. Экономикалық тұрғыдан туризм ең қарқынды дамып келе жатқан салалардың бірі. Ол жаңа жұмыс орындарын ашып, инфрақұрылымның дамуын ынталандырады және өңірлердің өркендеуіне әсер етеді. Туризм көлік, қонақүй бизнесі, қоғамдық тамақтану және қызмет көрсету салаларына инвестиция тартып, жалпы экономиканың өсуіне серпін береді. Мәдени маңызы - халықтар арасындағы өзара түсіністік пен мәдени диалогты жандандыру. Саяхаттау арқылы адамдар басқа елдердің дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарымен танысып, төзімділік пен құрметті қалыптастырады. Сонымен қатар, туризм мәдени мұраны сақтауға және оны болашақ ұрпаққа жеткізуге көмектеседі. Тұлғалық тұрғыдан алғанда саяхат адамның эмоционалды демалуына, дүниетанымының кеңеюіне және өмірлік тәжірибесінің артуына ықпал етеді. Туризм жаңа қызығушылықтарды ашуға, өзін-өзі тануға және әлемді тереңірек түсінуге мүмкіндік береді, экономикалық өсуді, мәдени алмасуды және табиғатпен үйлесімді қарым-қатынасты қамтамасыз ететін әмбебап даму құралы болып табылады.

Summary: This article discusses tourism as an important economic, cultural, social and environmental phenomenon. It contributes to the development of states, strengthens international relations and provides ample opportunities for individual growth. From an economic point of view, tourism is one of the most rapidly developing industries. It creates new jobs, stimulates the development of infrastructure and affects the prosperity of regions. Tourism attracts investment in the transport, hotel business, catering and service sectors, giving impetus to the growth of the economy as a whole. Its cultural significance is to promote mutual understanding and cultural dialogue between peoples. Through travel, people get acquainted with the traditions and customs of other countries, develop tolerance and respect. In addition, tourism helps to preserve cultural heritage and pass it on to future generations. From a personal point of view, travel contributes to a person's emotional relaxation, broadens their worldview and increases their life experience. Tourism is a universal development tool that enables people to discover new interests, gain self-

knowledge, and gain a deeper understanding of the world. It promotes economic growth, cultural exchange, and harmonious relationships with nature.

В современном мире туризм играет одну из ключевых ролей в развитии общества. Он объединяет экономические, культурные, социальные и экологические аспекты жизни людей, создавая возможности для путешествий, познания мира и укрепления международных контактов. Путешествия помогают человеку выйти за рамки привычного окружения, расширяют кругозор и способствуют формированию толерантности [1]. Для государств же туризм является мощным механизмом роста и глобального взаимодействия.

В данной статье рассматриваются основные направления влияния туризма на развитие личности и общества, его экономическое значение, культурная роль и экологические вызовы. Особое внимание уделяется пониманию туризма как многофункционального инструмента, который позволяет взглянуть на мир под новым углом.

Туризм как драйвер мировой экономики

Туристическая индустрия является одной из наиболее динамично развивающихся сфер мировой экономики. Она объединяет множество отраслей: транспорт, гостиничное дело, общественное питание, сферу развлечений, ремесленничество, торговлю, культурные учреждения [2]. Каждый путешественник, прибывая в другую страну или регион, оставляет там деньги, которые распределяются между разными секторами экономики.

Для многих государств туризм - один из основных источников дохода. Особенно это касается стран с богатым культурным наследием, благоприятным климатом или уникальными природными объектами. Примерами могут служить Италия, Испания, Франция, Турция, Таиланд, Египет. В некоторых государствах доля туризма в ВВП достигает 20–30%, что делает отрасль стратегической.

Создание рабочих мест и развитие инфраструктуры

Туризм стимулирует создание новых рабочих мест. Гостиницы, рестораны, туристические фирмы, музеи, транспортные компании - все эти структуры нуждаются в персонале. В результате растёт занятость населения, повышается уровень жизни, развивается малый бизнес.

Помимо этого, для успешного функционирования туризма государствам приходится активно развивать инфраструктуру: строить аэропорты, дороги, гостиничные комплексы, культурные центры, улучшать городскую среду. Эти изменения улучшают качество жизни не только туристов, но и местных жителей.

Многие регионы, особенно удалённые или сельские, получают шанс на экономическое возрождение благодаря туризму. Экологические маршруты, этнографические деревни, горнолыжные курорты, заповедники - всё это становится точками роста локальных экономик. Туристический интерес вызывает потребность в строительстве новых объектов, развитии инфраструктуры, создании дополнительных услуг.

Таким образом, туризм выполняет роль своеобразного «экономического двигателя», который обеспечивает приток инвестиций, повышает конкурентоспособность территорий и стимулирует развитие регионов.

Межкультурный диалог и расширение кругозора

Одним из важнейших аспектов туризма является его способность соединять представителей различных культур. Путешествуя, человек имеет возможность знакомиться с традициями, кухней, бытом, искусством и историей других народов. Этот опыт способствует формированию уважения к различию культур, развитию толерантности и взаимопонимания [3].

Межкультурный обмен чрезвычайно важен в условиях глобализации, когда мир становится всё более взаимосвязанным. Туризм помогает разрушать стереотипы и барьеры, способствует диалогу между странами и народами. Он становится инструментом дипломатии и мягкой силы, укрепляя связи между государствами.

Сохранение культурного наследия, туристы часто стремятся увидеть исторические памятники, музеи, уникальные природные объекты. Это побуждает государства инвестировать средства в реставрацию и сохранение культурных ценностей. Туристический интерес способствует созданию культурных программ, развитию художественных промыслов и традиционных ремёсел. Во многих странах благодаря туризму удалось восстановить древние храмы, крепости, памятники архитектуры и превратить их в центры притяжения [4]. Таким образом, туризм не только популяризирует культуру, но и помогает её сохранению.

Экологические аспекты туризма проблемы и вызовы

Несмотря на огромное значение туризма, его стремительный рост привёл и к экологическим проблемам. Популярные туристические зоны сталкиваются с переизбытком посетителей, что приводит к разрушению природных объектов, загрязнению территорий и увеличению нагрузки на экосистемы.

Неконтролируемый массовый туризм может привести к повреждению коралловых рифов, выращиванию редких растений, уничтожению флоры и фауны, загрязнению пляжей и водоёмов. Городские центры также страдают от перегруженности инфраструктуры, шума и отходов.

Устойчивый (экологичный) туризм

В ответ на эти вызовы развивается концепция устойчивого туризма. Она предполагает бережное отношение к окружающей среде и активное участие туристов и компаний в её защите.

Основные принципы устойчивого туризма включают:

- минимизацию негативного воздействия на природу;
- использование экологичных маршрутов;
- поддержку местных сообществ;
- рациональное потребление ресурсов;
- повышение экологической грамотности путешественников.

Сегодня всё больше людей выбирают экологичные формы отдыха: походы, велопутешествия, посещение заповедников и природных парков. Такие

путешествия помогают людям осознать тонкость и хрупкость природы, а также необходимость её защиты.

Социальное и личностное значение туризма

Путешествия оказывают глубокое влияние на развитие человека. Они открывают новые горизонты, помогают выйти из зоны комфорта, формируют самостоятельность и ответственность. Исследуя мир, человек знакомится с новыми людьми, культурами, традициями, что способствует развитию коммуникабельности и адаптивности.

Путешествия это возможность увидеть жизнь с другой стороны, сравнить разные модели общества, по-новому взглянуть на собственную страну и культуру. Такой опыт обогащает внутренний мир человека и делает его более открытым и толерантным.

Эмоциональное и психологическое влияние

Туризм способствует эмоциональному восстановлению и снижению стресса. Смена обстановки, новые впечатления, отдых на природе - всё это положительно влияет на психическое здоровье. Недаром многие специалисты считают путешествия одной из самых эффективных форм эмоциональной разгрузки [5].

Кроме того, путешествия позволяют человеку реализовывать свои мечты, открывать новые интересы и увлечения, повышают уровень жизненной удовлетворённости.

Туризм - это не просто перемещение людей из одного места в другое. Это мощный инструмент развития, который объединяет экономику, культуру, природу и личностный рост [6]. Он помогает государствам развиваться, а людям расширять границы своих знаний и впечатлений.

Будущее туризма зависит от того, насколько ответственно человечество будет подходить к вопросам устойчивого развития, сохранения природы и культурного наследия. При грамотном подходе туризм способен стать ключевым фактором международного сотрудничества, культурного обмена и гармоничного развития общества.

Таким образом, туризм действительно является «окном в мир», открывающим перед человеком бесконечные возможности для роста, общения и познания.

Список использованной литературы

1. Боголюбов В. С. Основы туризма: Учебник для вузов. - Москва: Юрайт, 2021.
 2. Баркан Д. И. Экономика туризма. - Санкт-Петербург: Питер, 2020.
 3. Гуляев В. Г. Туризм: Учебник. - Москва: Финансы и статистика, 2019.
 4. Cooper C., Fletcher J., Fyall A., Gilbert D., Wanhill S. Tourism: Principles and Practice. - London: Pearson, 2018.
 5. UNWTO. Tourism Highlights. - United Nations World Tourism Organization, 2023.
 6. UNWTO. International Tourism Trends and Outlook. - UNWTO, 2022.
- ОЭЖ 338.48-6

ӘЛЕМДІК АРЕНАДА ЕЛДІҢ ИМИДЖІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ТУРИЗМНІҢ РӨЛІ

Хайдарова Дамира, Амангелді А.З., Кошантаев Т. М.
научный руководитель, магистр ст.преподаватель Дурру Д.К.
Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан.

Резюме: В данной статье рассматривается туризм как один из самых эффективных и влиятельных инструментов формирования международного имиджа страны. Он представляет миру культуру и природное богатство государства, гостеприимство народа и уровень экономического развития. Посредством туризма укрепляется положительный образ страны, создаются условия для привлечения иностранных инвестиций и расширения международного сотрудничества. Однако для успешного продвижения этого процесса необходимо системное участие государства: внимание к вопросам безопасности и инфраструктуры, повышение качества услуг, соблюдение принципов устойчивого туризма и формирование подлинного национального имиджа.

Summary: This article discusses one of the most effective and influential tools for building a country's international image. It showcases the country's culture and natural resources, the hospitality of its people, and the level of economic development to the world. Through tourism, a positive image of the country is strengthened, opening the way for an increase in foreign investments and partnerships. However, for this process to be successful, the state needs to work systematically: it considers the importance of paying attention to security and infrastructure, improving the quality of services, adhering to the principles of sustainable tourism, and creating a genuine image.

Қазіргі жаһандану дәуірінде елдің имиджі - яғни оның басқа мемлекеттер көзіндегі бейнесі - халықаралық қатынастарда аса маңызды рөл атқарады. Елдің имиджі инвестиция, сауда, дипломатиялық байланыстар және ең бастысы Туризм саласына тікелей әсер етеді.

Туризм өз кезегінде елдің ұлттық брендті мен беделін қалыптастырудың қуатты құралы болып табылады. Бір жағынан, елге келген туристер өз әсерлерін таратып, сол елдің бейнесін әлемге паш етеді. Екінші жағынан, мемлекет туризмді дамыта отырып, мақсатты түрде жағымды имидж қалыптастыра алады мәдениет, табиғат, қонақжайлық және қауіпсіздік арқылы.

Бұл мақалада біз мыналарды қарастырамыз:

1. Туризмнің ел имиджіне әсер ету тетіктері;
2. Имидждің туризммен байланысты негізгі аспектілері;
3. Туризм арқылы имидж қалыптастырудағы қиындықтар мен тәуекелдер;
4. Елдер тәжірибесі мен ұсыныстар, соның ішінде Қазақстан мысалы.

1.1 Туризм – «жұмсақ күштің» құралы

Туризм елдің мәдени және табиғи байлығын, даму деңгейін, қауіпсіздігін және қонақжайлығын көрсетудің ең тиімді тәсілдерінің бірі. Ол «жұмсақ күш» (soft power) ұғымының маңызды элементі болып саналады. Турист елге келгенде алған әсерін әлеуметтік желілер арқылы немесе жеке

әңгімелерінде бөліседі, нәтижесінде басқа адамдардың елге деген көзқарасына ықпал етеді.

1.2 Ел туралы көзқарас (country image)

Елдің имиджі екі құрамдас бөліктен тұрады:

- Когнитивтік (ел туралы нақты ақпарат – инфрақұрылым, қауіпсіздік, табиғат т.б.);
- Эмоциялық (сезім, әсер, ассоциация).

Зерттеулер көрсеткендей, елдің жағымды бейнесі туристердің сол елге бару ниетін арттырады.

1.3 Ұлттық мәдениет пен бірегейлікті көрсету құралы

Туризм арқылы мемлекет өз мәдениетін, дәстүрін, ұлттық мұрасын, табиғи байлығын көрсетеді. Бұл елдің өзіндік ерекшелігін айқындайды және оны халықаралық нарықта танымал етеді.

1.4 Экономикалық және әлеуметтік аспектілер

Туризмнің дамуы елдің заманауи, тұрақты және ашық мемлекет екенін дәлелдейді. Жаңа инфрақұрылым, жұмыс орындары мен қауіпсіздік шаралары елдің имиджін нығайтады және шетелдік сенімді арттырады.

2. Туризммен байланысты имидж аспектілері

1 Қауіпсіздік пен тұрақтылық Турист үшін ең маңызды факторлардың бірі – қауіпсіздік. Елде саяси тұрақтылық пен қоғамдық тәртіп сақталмаса, туристік ағым төмендейді. Сондықтан қауіпсіз туризм – жағымды имидждің кепілі.

2 Қызмет сапасы мен инфрақұрылым Сапалы қонақүй, ыңғайлы көлік, кәсіби гид және қолжетімді ақпарат туристің елге деген оң көзқарасын қалыптастырады. Қызмет сапасы неғұрлым жоғары болса, елдің халықаралық беделі де соғұрлым жоғары болады.

2.3 Мәдени және табиғи мұра

Бірегей тарихи ескерткіштер мен табиғи аймақтар елдің басты брендіне айнала алады. Мысалы, көне қалалар, ұлттық парктер немесе этнотуризм бағыттары елдің өзіндік келбетін қалыптастырады.

2.4 Ұлттық бренд және маркетинг

Туризм ұлттық брендтің маңызды бөлігі. Әр ел өзін таныстыру үшін ерекше ұран мен бейнені пайдаланады (мысалы, *Incredible India*, *Amazing Thailand*). Бұл имидж елдің танымалдығын арттырады және туристерді тартуға көмектеседі.

3. Туризмді имидж қалыптастыру құралы ретінде пайдаланудағы қиындықтар

1 Шынайылық пен жарнама арасындағы айырмашылық

Егер ел өз имиджін асыра мақтаса, бірақ турист нақты сапасыз қызметпен немесе қиындықтармен кездесе – бұл елдің беделіне кері әсер етеді.

2 Туристік шамадан тыс жүктеме (overtourism)

Кейбір елдерде туристердің шамадан тыс көбеюі экологиялық және әлеуметтік мәселелерге әкеліп, жергілікті тұрғындардың наразылығын тудырады. Бұл жағдайлар имиджге нұқсан келтіреді.

3 Саяси және сыртқы қауіптер, елдегі саяси тұрақсыздық, санкциялар немесе жағымсыз жаңалықтар туристік ағымның күрт төмендеуіне себеп болуы мүмкін.

3.4 Сыртқы факторларға тәуелділік

Туризм жаһандық экономика, пандемиялар, визалық саясат және көлік байланысына тікелей тәуелді. Бұл факторлар да имиджге әсер етеді.

Қазақстан тәжірибесі Қазақстан соңғы жылдары туризмді ұлттық бренд деңгейіне көтеруді мақсат етіп отыр. Мемлекет этнотуризм, экотуризм және агротуризм бағыттарын белсенді дамытып, шетелдік туристерді тартуға күш салуда.

EXPO-2017, Nomad Games, «Астана - болашақ қаласы» секілді іс-шаралар елдің заманауи әрі мәдени бай мемлекет ретіндегі имиджін күшейтті.

Ұсыныстар

- Елдің туристік бренді бірізді және айқын болуы керек;
- Инфрақұрылым мен қызмет сапасын арттыру – басты басымдық;
- Әлеуметтік желілер мен цифрлық маркетингті тиімді пайдалану;
- Имидждің шынайылығын қамтамасыз ету – жарнама мен шындық сәйкес келуі керек;
- Тұрақты туризм қағидаттарын сақтау – табиғатты қорғау, жергілікті қоғамды қолдау.

Туризм - елдің халықаралық имиджін қалыптастырудағы стратегиялық құрал. Ол тек демалыс саласы емес, сонымен бірге мәдени, экономикалық және дипломатиялық әсері зор сала.

Ел туризмді дамыта отырып, өзінің мәдениетін, тарихын және заманауи келбетін әлемге танытады. Егер мемлекет туризмді жүйелі түрде дамытса, оның беделі артып, шетелдік инвестициялар мен серіктестіктер де көбейеді. Сондықтан туризм - ұлттық брендті қалыптастырудағы басты факторлардың бірі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ. – Астана: Елорда, 2014.
2. Тоқаев Қ.К. Қазақстанның туристік саласы – ұлттық бренд қалыптастырудың негізі. – Астана: Президенттің ресми сайты, 2023.
3. Dinnie, K. Nation Branding: Concepts, Issues, Practice. – Oxford: Butterworth-Heinemann, 2015.
4. Anholt, S. Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities and Regions. – Palgrave Macmillan, 2007.
5. The Tourism Institute. The Role of Tourism in Global Perception and Nation Branding. – <https://thetourism.institute>

РАЗРАБОТКА ТУРОВ АКТИВНОГО ОТДЫХА И ПРИКЛЮЧЕНЧЕСКОГО ТУРИЗМА

Студент группы ТМ-242(г) Эргешева Томирис Умитовна
Научный руководитель: магистр экономических наук, старший преподаватель
спец.дисциплин Байгушева А.Н.
Колледж «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Аннотация: Бұл мақалада белсенді демалыс пен шытырман оқиғалы туризмді ұйымдастырудың негізгі аспектілері қарастырылады. Шытырман оқиғалы туризм адамдарға табиғатпен үндесе отырып, ерекше әсер алуға және күнделікті өмірден тысқары жаңа тәжірибе жинауға мүмкіндік береді. Мақалада турларды әзірлеу барысында мақсатты аудиторияны зерттеу, ерекше бағыттарды таңдау, қауіпсіздік шараларын қамтамасыз ету, қажетті құрал-жабдықтарды дайындау, тур бағдарламасын жоспарлау, сонымен қатар экологиялық жауапкершілік сияқты маңызды факторларға баса назар аударылады. Сондай-ақ, турларды алға жылжытудағы маркетингтің маңызы және экологиялық таза туризмге деген сұраныс туралы айтылған.

Abstract: This article explores the key aspects of organizing active and adventure tourism. Adventure tourism offers people the chance to experience nature closely, gain unique impressions, and escape daily routines. The article emphasizes important factors in tour development, including researching the target audience, selecting unique destinations, ensuring safety measures, preparing necessary equipment, planning the tour program, and maintaining ecological responsibility. Additionally, the role of marketing in promoting tours and the growing demand for eco-friendly tourism are discussed.

Разработка туров активного отдыха и приключенческого туризма: путь к незабываемым впечатлениям

В мире современных технологий и повседневной спешки всё больше людей стремится вырваться из офисных стен, покорить вершины, почувствовать свободу и слиться с природой. Именно такие запросы формируют устойчивую тенденцию - интерес к активному отдыху и приключенческому туризму, который сегодня стал одним из наиболее перспективных направлений в туристической индустрии. Однако создание по-настоящему интересных, захватывающих и безопасных туров требует тщательной разработки, профессионального подхода и нестандартного мышления.

Активный отдых и приключенческий туризм - это, прежде всего, уникальная возможность испытать себя в необычных условиях. Сюда входят поездки на природу с активными физическими нагрузками, путешествия с элементами экстрима, спортивные туры и походы. Приключенческий туризм можно разделить на несколько категорий: пеший, водный, горный, лыжный, вело- и автотуры, сафари и сплавы по рекам, а также комбинированные маршруты. Такая форма отдыха не только дарит эмоции, но и требует от участников определённой физической подготовки, выдержки и решимости.

Процесс создания туров активного отдыха начинается с детального анализа. Важно не просто предложить клиентам стандартный маршрут, а

создать уникальный продукт, который сможет заинтересовать, удивить и оставить яркие впечатления. Итак, на что стоит обратить внимание при разработке таких туров?

Успех тура зависит от того, насколько он соответствует запросам целевой аудитории. Поэтому первый шаг - это определение, кому предназначен тур. Семейные туры, корпоративные поездки, индивидуальные или групповые приключения - всё это разные форматы, требующие особого подхода. Например, если целевая аудитория - молодёжь, то в программу можно включить экстремальные виды спорта, такие как скалолазание, прыжки с парашютом или рафтинг. Если же ориентироваться на семьи с детьми, важно уделить внимание безопасным маршрутам и включить в тур больше природных и культурных достопримечательностей.

Сегодня путешественники стремятся к новизне, поэтому важно выбрать уникальное место, которое способно удивить и подарить незабываемые впечатления. Это может быть неизвестная тропа в горах, необычное озеро с кристально чистой водой, вулкан, древние руины или лесные заповедники. Маршруты должны включать места, которые вызывают интерес и не встречаются в стандартных турах. Ключевой момент - продуманность маршрута. Он должен быть логичным, безопасным и при этом насыщенным. Важно правильно рассчитать дистанции, учесть условия проживания и логистику. Например, если тур предполагает горный поход, то необходимо оценить уровень подготовки группы, возможные климатические условия и наличие необходимых базовых лагерей на маршруте. Организация активных туров связана с рисками, поэтому безопасность должна быть в приоритете. Профессиональные компании всегда уделяют этому фактору особое внимание.

Прежде всего, это касается технического оснащения и подготовки инструкторов. Все участники должны пройти инструктаж и обладать элементарными навыками обращения с необходимым снаряжением. Квалифицированный гид - важная составляющая безопасности. Он не только знает маршрут и способен оперативно реагировать в случае экстренной ситуации, но и является источником информации о местности. Кроме того, для обеспечения безопасности нужно продумать запасные пути и места для временного укрытия, особенно на сложных и экстремальных маршрутах. Грамотный инструктор также умеет распознать признаки усталости или дискомфорта у участников и при необходимости корректирует программу или темп тура, что особенно важно при многодневных путешествиях. Не менее важный элемент безопасности - медицинское обеспечение. В арсенале инструкторов должны быть аптечки первой помощи, а также базовые навыки оказания экстренной медицинской помощи. Для сложных маршрутов обязательным условием может быть наличие медицинского осмотра и страхового полиса, что даёт участникам дополнительные гарантии защиты в случае непредвиденных ситуаций. В некоторых случаях компания может предложить профессиональное сопровождение медицинским работником, особенно при турах с элементами риска, как альпинизм или глубоководное

погружение. Техническое оснащение маршрута также требует тщательной подготовки.

Маршруты заранее проверяются на наличие опасных участков, которые могут потребовать установки дополнительного снаряжения, например, страховочных тросов на скалистых тропах или специальных лестниц на сложных подъёмах. Все оборудование - от палаток и спальных мешков до верёвок и карабинов - должно быть качественным и проверенным. Использование устаревшего или повреждённого снаряжения недопустимо, ведь даже мелкие недочёты могут привести к серьёзным последствиям. Погодные условия также играют ключевую роль. Перед каждым туром прогноз тщательно изучается, и в случае ухудшения погоды тур может быть перенесён или отменён, что гарантирует участникам дополнительную безопасность. При этом продуманный тур предполагает гибкость маршрута, позволяя адаптировать программу в зависимости от погодных изменений. Не менее важный аспект - экологическая ответственность.

Современные туроператоры, занимающиеся активными и приключенческими турами, уделяют этому аспекту особое внимание, стараясь минимизировать воздействие на природу. Сюда входит организация вывоза мусора, использование экологичного транспорта и соблюдение правил защиты природных объектов. Например, на маршрутах запрещено ломать деревья для костров, а стоянки оборудуются в заранее утверждённых местах, чтобы минимизировать ущерб экосистеме. Участники активных туров также проходят инструктаж по правилам поведения в природных зонах, что помогает формировать культуру экологичной ответственности среди туристов. Каждый тур требует определённого набора оборудования. Сплав по реке невозможен без байдарок и спасательных жилетов, поход в горы - без хорошей обуви, палаток и спальников.

При подготовке тура важно учитывать качество оборудования и его доступность для клиентов. Туристам должно быть предоставлено всё необходимое, чтобы они чувствовали себя комфортно и безопасно. Снаряжение может быть как индивидуальным, так и групповым. Индивидуальное - это рюкзаки, одежда, средства защиты. Групповое - палатки, оборудование для приготовления пищи, медицинские аптечки. Также важно помнить о сезонности: для зимних и летних туров потребуется разное снаряжение. Зимой туристам понадобятся утеплённые палатки, спальные мешки с повышенной теплоизоляцией, специальные коврики и, возможно, дополнительные элементы защиты от холода, такие как термоодежда и грелки. Для летних туров список может быть несколько проще: лёгкие палатки, спальные мешки с меньшей теплоизоляцией, а также минимальный набор защиты от дождя и солнца.

Разрабатывая туры активного отдыха, необходимо помнить об ответственности перед природой. Экологически чистые туры становятся всё более популярными. Они предполагают минимальное воздействие на окружающую среду и соответствуют принципам устойчивого туризма. Это касается и мест установки лагерей, и вывоза мусора, и использования

экологичных материалов. Важно также объяснить туристам основные правила поведения на природе: не оставлять следов, бережно относиться к флоре и фауне, уважать природные объекты.

Маркетинг играет ключевую роль в популяризации приключенческих туров. Современные путешественники активно используют интернет для поиска информации, поэтому продуманная маркетинговая стратегия помогает выделиться среди конкурентов. Использование социальных сетей, публикация уникального контента, рассказ о живых впечатлениях и опыте участников тура помогают привлечь внимание к продукту.

Особую популярность набирают блоги и видеоконтент: люди хотят не просто узнать о туре, но и увидеть, как он выглядит на практике. Рассказы очевидцев, фотографии и видеоролики наглядно демонстрируют атмосферу приключенческих поездок, что вызывает живой интерес.

Подведение итогов:

Разработка туров активного отдыха и приключенческого туризма - это сложный, но увлекательный процесс. Он требует глубокого знания аудитории, ответственности за безопасность, креативного подхода и преданности делу. Ведь в итоге цель каждого организатора - подарить людям незабываемые впечатления, которые останутся в их памяти на долгие годы. Активный отдых не просто позволяет сменить обстановку, но и способствует личностному росту, укреплению духа и физической выносливости.

Создание такого продукта - это искусство, в котором сочетаются любовь к природе, профессионализм и уважение к каждому участнику тура. В этом и заключается настоящая ценность приключенческого туризма: он способен открыть перед людьми новые горизонты, научить их преодолевать себя и наслаждаться каждым мгновением жизни, проведённым вдали от суеты.

Список литературы

1. Бакланова, О. Н., и Колчина, С. В. (2021). Приключенческий туризм: методы разработки и маркетинга. М.: Инфра-М.
2. Хван, А. В. (2020). Управление туристскими продуктами активного отдыха. Санкт-Петербург: Лань.
3. Брэдли, А., и Чекстон, Л. (2023). Adventure Tourism Marketing: Developing Experiences for the Modern Traveler. New York: Routledge.
4. Кулик, В. И., и Петров, К. Н. (2019). Экономика и менеджмент в туризме. М.: Юрайт.
5. Page, S. J., & Connell, J. (2020). Tourism: A Modern Synthesis (5th ed.). London: Cengage Learning.
6. Williams, P., & Stewart, M. (2022). Sustainable Adventure Tourism: Practices and Strategies. London: Goodfellow Publishers.

COMPARATIVE ANALYSIS OF TOURISM DEVELOPMENT IN KAZAKHSTAN AND UZBEKISTAN: TRENDS, CHALLENGES, AND STRATEGIC PRIORITIES

Юсупов Н.Н., Юнусов И.А.

научный руководитель, магистр ст.преподаватель Калкабаев А.М.

Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан.

Түйін: Бұл мақалада тарихи және мәдени орталары ұқсас, бірақ әртүрлі даму стратегияларын қабылдаған Қазақстан мен Өзбекстанның, Орталық Азияның Екі елінің туризм салаларына салыстырмалы талдау жасалған. Зерттеу барысында туристік инфрақұрылым, мемлекеттік саясат, халықаралық келу, брендинг бастамалары және инвестициялық тенденциялар қарастырылады. Нәтижелер өзбекстан либералды визалық реформалар мен мәдени мұраны ілгерілету арқылы туризмнің қарқынды өсуіне қол жеткізгенімен, Қазақстан шытырман оқиғалы, экотуризм және іскерлік туризм саласындағы әлеуетін көрсететінін көрсетеді. Екі ел де аймақтық және әлемдік туристік нарықтардағы бәсекеге қабілеттілікті нығайту үшін қызмет көрсету сапасын жақсартуды, цифрландыруды және жаһандық маркетингті жалғастыруы керек.

Резюме: В этой статье представлен сравнительный анализ туристического сектора Казахстана и Узбекистана, двух стран Центральной Азии, которые имеют схожие исторические и культурные традиции, но придерживаются разных стратегий развития. В исследовании рассматриваются туристическая инфраструктура, государственная политика, международные потоки туристов, инициативы по брендингу и инвестиционные тенденции. Результаты исследования показывают, что в то время как Узбекистан добился быстрого роста туризма благодаря либеральной визовой реформе и продвижению культурного наследия, Казахстан демонстрирует потенциал в области приключенческого, экотуризма и делового туризма. Обе страны должны продолжать повышать качество обслуживания, переходить на цифровые технологии и развивать глобальный маркетинг, чтобы повысить конкурентоспособность на региональном и глобальном туристических рынках.

The Central Asian region has increasingly attracted global attention as an emerging tourism destination due to its unique cultural heritage, Silk Road history, and vast natural landscapes. Kazakhstan and Uzbekistan, the region's two largest economies, have implemented ambitious national strategies to diversify their economies through tourism. Although they share geographic proximity and similar Soviet-era legacies, their tourism sectors have evolved at different speeds and along different trajectories.

Recent studies highlight that Uzbekistan has experienced accelerated tourism growth since 2016, driven by extensive visa liberalization and cultural branding [1]. Kazakhstan, on the other hand, has focused on nature-based tourism, infrastructure development, and hosting major international events [2]. This article compares the development paths of both nations and evaluates their strengths, weaknesses, and strategic priorities.

1. Tourism Infrastructure and Accessibility

Transportation and connectivity

Kazakhstan possesses a more advanced aviation network, with modern international airports in Astana and Almaty. The national carrier, Air Astana, is

widely recognized for high service standards, contributing to the country's accessibility. However, domestic connectivity-particularly in remote regions-remains inconsistent [2].

Uzbekistan has significantly expanded flight connections through Uzbekistan Airways and new low-cost carriers. Enhanced rail infrastructure, including high-speed trains between Tashkent, Samarkand, and Bukhara, has become a major strength, increasing mobility for international and domestic tourists [1].

Tourist infrastructure development

Kazakhstan has invested heavily in national parks, ski resorts, and modern hotels. Projects such as the Burabay resort area and the Shymbulak ski complex aim to attract adventure and wellness tourists. However, issues with service quality, price competitiveness, and limited mid-range accommodation persist.

Uzbekistan's infrastructure has historically been more oriented toward cultural tourism. Restoration of architectural landmarks, expansion of boutique hotels, and revitalization of Silk Road cities have contributed to rapid tourist inflow. The country has also simplified procedures for private investors in the hospitality sector [3].

2. Tourism Policy and Government Strategy

Kazakhstan's strategic focus

Kazakhstan's "Concept for Tourism Development 2019–2025" prioritizes:

- development of natural and ecotourism clusters,
- improvement of transport accessibility,
- promotion of MICE tourism (meetings, incentives, conferences, exhibitions),
- digitalization and smart tourism initiatives [2].
- The country seeks to position itself as a destination for outdoor recreation, adventure tourism, and business travel.

Uzbekistan's reforms and liberalization

Uzbekistan has implemented some of the most aggressive tourism reforms in Central Asia. Key measures include:

- visa-free entry for over 90 countries,
- simplified e-visa systems,
- active restoration of historical monuments,
- state support for tourism entrepreneurs [1].

These reforms have dramatically increased international arrivals and positioned Uzbekistan as a leading cultural tourism hub of the Silk Road.

3. Tourist Flow Dynamics and Market Trends

International arrivals

Uzbekistan experienced a dramatic surge in tourist numbers between 2017 and 2019, with arrivals increasing by more than 150% due to liberal visa policies and global marketing campaigns [3]. Although the pandemic temporarily reduced inflows, recovery has been rapid.

Kazakhstan has demonstrated more modest but stable growth. The country attracts both intra-regional tourists and travelers from Europe, China, and the Middle East. Major events such as EXPO-2017 significantly boosted visibility but did not lead to sustained long-term increases [2].

Market segmentation

Kazakhstan's tourism market is dominated by:

- business tourists,
- adventure and eco-tourists,
- regional travelers from Russia, Uzbekistan, and China.
- Uzbekistan's market consists mainly of:
 - cultural and heritage tourists,
 - religious tourism participants,
 - tourists following the Silk Road route,
 - diaspora visitors.

Both countries are increasingly popular among backpackers and independent travelers due to improving infrastructure and online accessibility.

4. Branding and Global Positioning

Kazakhstan's tourism branding emphasizes natural beauty, modern architecture, and adventure tourism. However, experts note that the branding message remains fragmented, with limited global recognition [2]. Kazakhstan has yet to create a strong, unified narrative comparable to established destinations.

Uzbekistan, in contrast, has achieved strong branding success through the promotion of Samarkand, Bukhara, and Khiva - UNESCO sites known worldwide. The country markets itself as the "Heart of the Silk Road," a clear and compelling identity that resonates with global audiences [1].

5. Comparative Strengths and Weaknesses

Kazakhstan - Strengths	Uzbekistan - Strengths
• Strong aviation and transport infrastructure • Rich natural resources for adventure tourism • Advanced hotel and conference facilities • Growing digitalization initiatives	• Globally recognized cultural heritage sites • Strong tourism branding and marketing • High-speed rail connectivity • Rapid visa reforms and government support
Kazakhstan - Weaknesses	Uzbekistan - Weaknesses
• Inconsistent service quality • Limited international brand recognition • High prices for domestic services Uneven regional development	• Limited nature-based and adventure tourism development • Overdependence on cultural tourism • Service quality disparities between major cities and regions Seasonal concentration of tourist flows
Kazakhstan should prioritize:	Uzbekistan should prioritize:
1. Improving service quality standards nationwide 2. Developing stronger global branding aligned with national identity 3. Expanding ecotourism infrastructure sustainably 4. Encouraging mid-range hotel investments	1. Diversifying tourism products beyond cultural sites 2. Developing ecotourism, adventure, and wellness sectors 3. Strengthening hospitality training and certification 4. Balancing tourism flows across regions

Shared priorities for both countries:

- Enhancing digital platforms for bookings and information

- Promoting regional cooperation within Central Asia
- Encouraging private sector innovation
- Developing sustainable tourism practices

Kazakhstan and Uzbekistan have made significant progress in developing their tourism industries, yet their trajectories differ due to policy choices, branding strategies, and market positioning. Uzbekistan has achieved remarkable success through cultural tourism promotion and visa liberalization, while Kazakhstan demonstrates strong potential in adventure and nature-based tourism supported by modern infrastructure.

Both countries can benefit from deeper regional cooperation, shared marketing campaigns, and integrated Silk Road routes. By improving service quality, diversifying tourism products, and investing in digital technologies, Kazakhstan and Uzbekistan can strengthen their global competitiveness and enhance the role of tourism in national economic development.

References

4. Smith, J. (2022). Digital Transformation in the Hospitality Industry: Trends and Challenges. *International Journal of Hospitality Management*.
5. Lee, M., & Carter, S. (2021). Service Quality Dimensions and Their Influence on Hotel Customer Satisfaction. *Journal of Tourism and Services*.
6. Roberts, A. (2023). Personalization Strategies in Modern Hotels: The Role of Data and Technology. *Hospitality and Tourism Review*.

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / TABLE OF CONTENTS

БИЗНЕС ЖӘНЕ БАСҚАРУ / БИЗНЕС И УПРАВЛЕНИЕ / BUSINESS AND MANAGEMENT

Абдалиев М.Б., Калыкулов К.М. ҚАЛА ЭКОНОМИКАСЫ: SMART CITY ЖӘНЕ УРБАНИЗАЦИЯНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТИІМДІЛІГІ	4
Абдигапиров С.К., Батырбеков Р.А., Филипенко Е.А., Стаценко О.А. ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ АТОМНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ В КАЗАХСТАНЕ	9
Абдикул Э.Ж., Жүзбай Ә.М., Улимбек Д.Ж., Агабеков А.Ю. ҚАРЖЫ НАРЫҒЫНДАҒЫ КРИПТОВАЛЮТАЛАР МЕН БЛОКЧЕЙННІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ	11
Абдималик А.Б., Раимкулова С.Б., Нарымбаев Д.Б., Агабекова Ш.Н. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ПОРТФЕЛЬДЕРДІ БАСҚАРУДАҒЫ РӨЛІ	16
Абдурашид Ш.Н., Бекмаратов Б.А., Қайпен А.Б., Түребаева Ж.К. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІЛІК СТАНДАРТТАРЫ (ХҚЕС) ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ҚР-ДА ҚОЛДАНУ	17
Abilda A.T., Koshkarov N.S., Abdilamitov S.B., Keikova Zh.K. THE IMPACT OF ESG FACTORS ON THE FINANCIAL PERFORMANCE OF COMPANIES	20
Azizuly K., Bilibay M.R., Kaisar Z.E., Keikova Zh.K. THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON FINANCIAL STABILITY	23
Айгелдиева Б., Бердалиева Ж.С., Сағын А.М., Түребаева Ж.К. РОЛЬ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ	26
Александрова Н.Н. СОВРЕМЕННЫЕ МЕХАНИЗМЫ ОРГАНИЗАЦИИ И УПРАВЛЕНИЯ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИЕЙ	28
Алсеитов Е.К., Ергеш А.Т., Едиге Ж.Ж., Агабеков А.Ю. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ БИЗНЕС АЯСЫНДА ВАЛЮТАЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАСҚАРУ МЕХАНИЗМДЕРІ	32
Алтынбекова Н.А., Ислан Ж.С., Бағдат С.А., Байкенжеева Д.Б. КОМАНДАЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТ ПЕН КЛИЕНТТІК СЕРВИСТІҢ САПАСЫНА ӘСЕРІ	34
Almuratov R.A., Pomazan A.A., Bolysbaev N.Kh., Shinet G.G. FORMATION OF A SUSTAINABLE FINANCING SYSTEM THROUGH THE ISSUANCE OF GREEN BONDS IN KAZAKHSTAN	37
Амангелді Н.М., Ещанова А.Б., Шарапова А.Р., Стаценко О.А. ИНСТРУМЕНТЫ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЕКТАМИ	40
Асил М., Түребаева Ж.К. ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОГЕННЫХ ОТХОДОВ	43
Астапенко К.О., Бабына И.В. ПРОМЫШЛЕННЫЙ ТУРИЗМ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ЛОЯЛЬНОСТИ К БРЕНДАМ КОНДИТЕРСКОЙ ОТРАСЛИ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ	47
Асхатов Ш., Дейханова У., Умарназаров А., Бокушева С. ФИНАНСОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ДЛЯ ПОДДЕРЖКИ КЛИМАТИЧЕСКИХ ИНИЦИАТИВ В КАЗАХСТАНЕ	51

Ахмедова Р.А., Шерипбеков Н.Н., Нарходжаева Р.И., Ким Л.Н. ОЦЕНКА ПАТЕНТОВ И НОУ-ХАУ КАК НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ АКТИВОВ КОМПАНИИ	54
Ахметова Ж.Х., Турсуметова Н.Х., Жаздыкбаева Д.П. СИСТЕМА ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ ПРЕДПРИЯТИЯ	57
Байболат А.Н., Алимкул Ж.М., Тұрымбетова Д.О., Байкенжеева Д.Б. ҚАЗАҚСТАН ҚОР НАРЫҒЫНЫҢ ДАМУЫ: ШЕТЕЛДІК ИНВЕСТИОРЛАРДЫ ТАРТУ ТЕТІКТЕРІ	61
Байспаева Ә.Н., Алимжанова Р.З., Камил Е.Н., Агабеков А.Ю. КОМПАНИЯНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН БАҒАЛАУ ӘДІСТЕМЕЛЕРІ: ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ПРАКТИКА	64
Барашкин Д.С., Прасол М.С., Розметова Х.У., Шінет Г.Г. ВЛИЯНИЕ МЕХАНИЗМА ФИНАНСИРОВАНИЯ ИНСТИТУТОВ РАЗВИТИЯ НА ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО В КАЗАХСТАНЕ	67
Басымбек А., Ахмет А., Оразбай Б., Кейкова Ж.К. ЭФФЕКТИВНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ В РК	71
Батырханов Б.А. ТРАНСФОРМАЦИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДА ЖОЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН КЕШЕНДІ ДАМУ	73
Ғаниқызы А., Баймуханбетова Э.Е. ОЦЕНКА ТРАНСПОРТНЫХ ИЗДЕРЖЕК КОНТЕЙНЕРНЫХ ПЕРЕВОЗОК ЧЕРЕЗ СУХОЙ ПОРТ «ХОРГОС – ВОСТОЧНЫЕ ВОРОТА»	76
Гапурбаев Ш.Ш. ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЕ ПРОЦЕССУАЛЬНЫМИ ПРАВАМИ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ	80
Зарипбек кызы Б., Исманалиева М., Шавкетов А.Э., Гапурбаева Ш.Р. КРИПТОВАЛЮТЫ КАК ФЕНОМЕН ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ: ТЕОРЕТИКО-ЭВОЛЮЦИОННЫЙ АНАЛИЗ И ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ В КАЧЕСТВЕ ПЛАТЕЖНОГО СРЕДСТВА	84
Даутова Н.Н., Серікқызы А., Турехан Б.А., Агабеков А.Ю. ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСКЕ ИНВЕСТИЦИЯ ТАРТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕТІКТЕРІ	88
Джабаров Д.Р., Мұхтаров М. М., Аманкельды А.Н., Стаценко О.А. ФИНАНСИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ В КАЗАХСТАНЕ	92
Дүйсебек Т.Ә., Сейтжапар Г.М., Бозауланов С.А., Туребаева Ж.К. ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА	95
Егембердиева Ж.Е., Усманов И.Х., Ерман Т.Е., Стаценко О.А. ЭФФЕКТИВНОСТЬ УПРАВЛЕНИЯ РЕСУРСАМИ КОМПАНИИ	98
Ерғалиева Г.Ә. КОМПАНИЯНЫҢ ӨМІРЛІК ЦИКЛІНІҢ ӘРТҮРЛІ КЕЗЕҢДЕРІНДЕГІ ҚАРЖЫЛАНДЫРУ СТРАТЕГИЯСЫ АКЦИОНЕРЛЕР ҮШІН ОНЫҢ ҚҰНЫН АРТТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ	101
Ергешева Д.С., Никифорова А.Е., Мусаева Я.И., Ким Л.Н. ОЦЕНКА ДЕЛОВОЙ РЕПУТАЦИИ (ГУДВИЛЛ)	105
Ерденова А.Н. КӘСІПОРЫННЫҢ ӨНДІРІСТІК ПРОЦЕСТЕРІН ЫДЫРАТУ НЕГІЗІНДЕ ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУДЫ ҚОЛДАУ ЖҮЙЕСІН ҚҰРУ	106
Ermanova A.I., Zhimirikina A.A., Litvinov R.V., Shinet G.G. PARTICIPATION OF INTERNATIONAL FINANCIAL INSTITUTIONS IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF KAZAKHSTAN'S ECONOMY	109

Есіркеп М.М.,Сергеева Д. Б.,Туймурат А.Е., Туребаева Ж.К. ӨНІМНІҢ ӨЗІНДІК ҚҰНЫН ДИРЕКТ КОСТИНГ ӘДІСІ НЕГІЗІНДЕ ЕСЕПТЕУ	113
Әлібай А.А., Бектас С.Б., Қонысбай Б.Ж., Шінет Г.Ғ. ЖАСЫЛ БАНКИНГ: ӘЛЕМДІК ҮРДІСТЕР ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БОЛАШАҚ БАҒЫТТАР	117
Әлібек Ж., Сарыбаева М., Ходжаханов С., Қейкова Ж.К. ҚР МЕМЛЕКЕТТІК ҚАРЖЫЛЫҚ БАҚЫЛАУЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ	121
Әмзе Қ.С., Кошикова А.И., Өтеулі Ә.Б., Бокушева С. АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ МЕХАНИЗМОВ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В КАЗАХСТАНЕ	123
Жанасова А.Ж., Тлекенова С.А., Абдрасулов А.К., Стаценко О.А. КРИПТОВАЛЮТА И КРИПТОМИЛЛИОНЕРЫ	126
Жұмабек Ә., Дүйсенбай Б., Абибуллаев А.Кененбаева З.М. ҚАЗІРГІ ТАҢДА БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕП ПЕН АУДИТ САЛАСЫНДАҒЫ ЦИФРЛАНДЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	130
Жұмахан А., Мусаев Ж., Серикова С., Қейкова Ж.К. ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҚҚА ӘСЕРІ	133
Залаяев И.И., Ладаненко Е.И. ЦИФРОВИЗАЦИЯ И ТЕХНОЛОГИИ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ	136
Zelenin A.S., Abdurakhmanova D.I., Mamatova-Mirsultanova R.A., Shinet G.G. FINANCIAL MECHANISMS FOR SUPPORTING RENEWABLE ENERGY PROJECTS: EXPERIENCE AND CHALLENGES FOR KAZAKHSTAN	139
Исмайилов М.Б., Серикбаева С.Г. ЦИФРОВИЗАЦИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ БИЗНЕСОМ	142
Исматуллаева А., Бахадирова Ж., Сабитова Д., Бокушева С. ВНЕДРЕНИЕ ЭФФЕКТИВНЫХ ФИНАНСОВЫХ МЕХАНИЗМОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В КАЗАХСТАНЕ	146
Исматуллаева Н. А., Шарапов С.Б., Сари А.М., Агабекова Ш.Н. ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ НА МАЛЫЙ И СРЕДНИЙ БИЗНЕС	148
Ишанбек А.Р., Сыздыкбеков Б.Қ., Куралбаева А.Н., Туребаева Ж.К. СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСҚАРУ ЕСЕБІНІҢ ДАМУЫН АҚПАРАТТЫҚ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ	152
Кадирбек Е.Е. АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ САЛАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТЕТІКТЕРІ	155
Kadyrova U., Sun Manli, Gapurbaeva Sh.R. INVESTMENT POLICY AND INNOVATION STRATEGIES OF KYRGYZSTAN AND CHINA IN FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY	157
Какарман Б.М. ЭКОНОМИКАНЫҢ ҚОҒАМДЫҚ СЕКТОРЫНДАҒЫ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІҢ ГЕНЕЗИСІ	161
Камалова А.А., Кенжебай Р.Н. ҚАЗАҚСТАНДА «АҚЫЛДЫ ҚАЛАЛАРДЫҢ» ДАМУЫ МЕН ҚАЛЫПТАСУЫ	164

Карпов И.А. ВНЕДРЕНИЕ МЕХАНИЗМОВ КОРПОРАТИВНОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ	168
Карпова А.Ю. МЕХАНИЗМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ БРЕНДОМ КОМПАНИИ	171
Касымхан Р., Филипенко О., Аязбек К., Кененбаева З.М. РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ И ЕЕ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ АУДИТА	175
Беркин С., Еркин Н., Кененбаева Ж.Т. ШАРУАШЫЛЫҚ СУБЪЕКТІСІНІҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНА ТАЛДАУ ЖАСАУ	178
Кинчина Т.В., Каримжанова Д.С., Сагдеев Р.М., Стаценко О.А. УПРАВЛЕНИЕ ПЕРСОНАЛОМ В ТУРИСТСКОЙ ИНДУСТРИИ	181
Кокишева С.Е., Султанбаев Х.Р., Кенжебаева М., Байкенжеева Д.Б. МАРКЕТИНГТІК КОММУНИКАЦИЯЛАР ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ ӘДІСТЕМЕЛЕРІ	184
Көшербай Б.С. АДАЛДЫҚ БАҒДАРЛАМАЛАРЫН ӘЗІРЛЕУ ЖӘНЕ ЕНГІЗУ	187
Куралбаева А.Ж., Юлдашева Д.Ж., Калмахан Ә.О., Байкенжеева Д.Б. БРЕНДТІ БАСҚАРУДА ЦИФРЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ	190
Қудайберген Д.С. ҚР-ДА ТЕРРОРИЗМДІ ҚАРЖЫЛАНДЫРУҒА ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ	193
Латыпова А.Р., Исаев И.И., Трубникова Д.Э., Стаценко О.А. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ	195
Li A.V., Valiulin A.R., Sartaeва K.K., Shinet G.G. COMPARATIVE ANALYSIS OF TRADITIONAL AND SUSTAINABLE FINANCING: CASES OF KAZAKHSTANI COMPANIES	198
Логвинов Э.Н., Воронина Ю.О., Линус Р.С., Агабекова Ш.Н. РОЛЬ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ИНВЕСТОРОВ В СТАБИЛИЗАЦИИ ФИНАНСОВЫХ РЫНКОВ	201
Лысак С.С., Горковенко В.Р., Плёткин Р.В., Агабекова Ш.Н. ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В УПРАВЛЕНИИ ИНВЕСТИЦИОННЫМИ ПОРТФЕЛЯМИ	204
Мамай С.Ә., Ибраев М.Т., Акжигитов Р.Ә., Агабекова Ш.Н. ҚАРЖЫ – АҚША ҚОЗҒАЛЫСЫ ЖҮЙЕСІ РЕТІНДЕ: ИДЕЯНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	208
Мамирханова М.Б., Абдулла Е.Н., Аббозова Б.У., Агабеков А.Ю. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ДЕҢГЕЙІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЖЕКЕ БИЗНЕСТІҢ ДАМУЫНА ҮҚПАЛЫ	212
Махмут Х.А., Саттар Д. Қ., Жолбарисов А., Р., Кейкова Ж.К. УПРАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВЫМИ РИСКАМИ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ	214
Мәметай Ұ.Х. ЗАМАНАУИ БУХГАЛТЕРЛІК САРАПТАМА ЖӘНЕ СОТ РЕВИЗИЯСЫ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ	217
Мурад К.Б., Корниенко Е.В., Юлдашева Д.А.Ким Л.Н. ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ В СФЕРЕ ДЕВЕЛОПМЕНТА	220

Муриддинов Т.З., Нәлібаев Н.Е., Нұрлан Е.Н., Туребаева Ж.К. АУДИТОРЛЫҚ ПРАКТИКАДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ	223
Мұхтарқызы А., Тұрдаыхн Ұ.Д., Еркін М.Н., Туребаева Ж.К. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРЕБЕДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӨНДІРІС ШЫҒЫНДАРЫН ЕСЕПТЕУ ТӘЖІРИБЕСІ	226
Намазбай Н.М., Ешенкул Д.Н., Базарбек Ж.Ж., Бекебаева М.О. КӘСІПОРЫННЫҢ КАПИТАЛ ҚҰРЫЛЫМЫН ОҢТАЙЛАНДЫРУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ	230
Никитенко Н.А., Арыстанова Д.С., Ибрагимова Н.М., Ким Л.Н. ПРОБЛЕМЫ РАЗДЕЛЕНИЯ ПОЛНОМОЧИЙ ПРИ УПРАВЛЕНИИ ФИНАНСАМИ МЕЖДУ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ И МЕСТНЫМИ ВЛАСТЯМИ	233
Нурали Н., Жуман Д., Әбдіраим Д., Кейкова Ж.К. НОВЫЕ ФИНАНСОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ФИНАНСОВУЮ СИСТЕМУ КАЗАХСТАНА	236
Нуртазаев Б.Н., Ережепқызы Р. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҮКІМЕТІНІҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ МЕН НОРМАТИВТІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	239
Олжаева А.Д., Равшанбекова Д.Р., Ортай М.Р., Агабекова Ш.Н. САНДЫҚ ТӨЛЕМ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ҚАУІПСІЗДІГІ: ТӘУЕКЕЛДЕР МЕН ҚАУІПТЕРДІ ТАЛДАУ	241
Орынбаев И., Мурзаева С., Онласын П., Кейкова Ж.К. КОМПАНИЯНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДЕРІН ҒАЛАМДЫҚ ТҰРАҚСЫЗДЫҚ ЖАҒДАЙЫНДА БАСҚАРУ	245
Орынбеков Р. А., Халдар Ә.О., Абдумуталипов А.А., Туребаева Ж.К. ӨНІМНІҢ ӨЗІНДІК ҚҰНЫН АБЗОРШІН КОСТИНГ ӘДІСІ БОЙЫНША ЕСЕПТЕУ	248
Осмонова М.Б., Гапурбаева Ш.Р. АНАЛИЗ ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МАЛОГО БИЗНЕСА НА ОСНОВЕ БУХГАЛТЕРСКОЙ (ФИНАНСОВОЙ) ОТЧЕТНОСТИ В СООТВЕТСТВИИ С МСФО	251
Отарбаева А.А., Якуби М., Юлдашева Р.Ф., Туребаева Ж.К. КАЛЬКУЛЯЦИЯЛАУДЫҢ «АБЗОРШІН-КОСТИНГ» ЖӘНЕ «ДИРЕКТ-КОСТИНГ» ӘДІСТЕРІН САЛЫСТЫРУ	257
Пилецкий Я.И., Касимова Я.Т., Султанбек Д.К., Стаценко О.А. ПЕРЕХОД К ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКЕ В ТУРКЕСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ: ПОТЕНЦИАЛ И ВЫЗОВЫ	260
Пілдебаева А.Ә., Әметов Д.Б., Шаймерденов А.С., Байкенжеева Д.Б. МЕНЕДЖЕРДІҢ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ КОМАНДА НӘТИЖЕСІНЕ ЫҚПАЛЫ	264
Ражапова Л., Исламова С., Шайзада (Галиева) К., Кененбаева З.М. ОСНОВНЫЕ ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	267
Расбеков Б., Дулат Д., Бердіқожаева Ж. Кененбаева З.М. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕП СТАНДАРТЫНА СӘЙКЕС ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІЛІК	270
Сабиржанов С.Ф., Карибов Ф.И., Анапьяев М.З. Шінет Г.Г. ВЛИЯНИЕ ЗЕЛЁНОЙ ФИСКАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ НА ИНВЕСТИЦИОННУЮ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ В СФЕРЕ ВОЗОБНОВЛЯЕМОЙ ЭНЕРГЕТИКИ В КАЗАХСТАНЕ	273

Садулаев И.Р., Ирисматов Д.Ф., Рүстем М.Б., Агабекова Шолпан Нуртазаевна ҚАЗАҚСТАН КӘСІПОРЫНДАРЫНЫҢ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯҒА БЕЙІМДЕЛУІ	277
Сайлау А.М. КӘСІПОРЫН МЕНЕДЖМЕНТІ ЖҮЙЕСІНДЕ БАСҚАРУШЫЛЫҚ КЕҢЕС БЕРУДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ- ЭКОНОМИКАЛЫҚ МЕХАНИЗМІ	280
Сайлау Б.Е., Бактияр Е.Б., Темірхан Ж.Т. Шінет Г.Ғ. ЖАСЫЛ ОБЛИГАЦИЯЛАРДЫҢ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖАҢАРТЫЛАТЫН ЭНЕРГЕТИКАНЫ ДАМУҒА ӘСЕРІ	283
Сандыбаев Б.У. КОМПАНИЯЛАРДА ДАҒДАРЫСҚА ҚАРСЫ БАСҚАРУ СТРАТЕГИЯЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ	287
Сапар Е.Е., Рсымбет С.А., Сағынбек А.Н., Байкенжеева Д.Б. ҰЙЫМДЫҚ МӘДЕНИЕТТІҢ БАСҚАРУ ШЕШІМДЕРІНЕ ӘСЕРІ	289
Сейттар Ғ.К., Шора Т.А., Набиева А.М., Туребаева Ж.К. ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕС АУДИТІ: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ	292
Серік Ж. А., Агабекова Ш.Н. МОДЕЛИРОВАНИЕ ФИНАНСОВЫХ РЫНКОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МЕТОДОВ СТАТИСТИЧЕСКОЙ ФИЗИКИ И МАШИННОГО ОБУЧЕНИЯ	296
Сәмен И.П., Туменов Б.Ж., Жанғабыл Б.Т., Бекебаева М.О. КОРПОРАТИВТІК ҚАРЖЫНЫ БАСҚАРУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯНЫҢ РӨЛІ	300
Сәрсемхан С.М., Мухамедиева Г. М. КӘСІПОРЫННЫҢ САТЫП АЛУ БИЗНЕС-ПРОЦЕСТЕРІНІҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ ӘДІСТЕРІ МЕН КӨРСЕТКІШТЕРІ	302
Сихымбай М., Қуандық А., Батырбеков Р., Қейкова Ж.К. ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚАРЖЫЛЫҚ ШЕШІМДЕР ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАРЖЫ ЖҮЙЕСІН ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ	306
Сулайманова Т.Э., Мазоха Д.А., Исматулаева С.З.Ким Л.Н. ОЦЕНКА СТОИМОСТИ ТУРИСТИЧЕСКОГО БИЗНЕСА	309
Султанкулова А., Дадаева А., Юлдашева Ч., Кененбаева З.М. ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ	312
Ташходжаев Д.М., Рауфов Ш.Г., Әбдірахман Ә.О., Байкенжеева Д.Б. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ДЕҢГЕЙІН АРТТЫРУДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӘСЕРІ	315
Тәжібай К.Б., Арапбай Н.С., Тойбекова А.Р., Байкенжеева Д.Б. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕН НЕЙРОМАРКЕТИНГ: БАСҚАРУДАҒЫ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕР	318
Ткачѳв В.С. ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА НА ПРЕДПРИЯТИИ «ОАО КОМИНТЕРН»	321
Тлеуова А.А., Танабаева Г.Т. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АУДИТ ИНСТИТУТЫН ДАМУ	325
Тоғайбеков С.Р., Акмалов Э.С., Орынбек С.Б., Кейкова Ж.К. КОМПАНИЯЛАРДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРІНЕ ESG ФАКТОРЛАРЫНЫҢ ӘСЕРІ	328
Тойметова М.П. ӨНДІРІСТІК КӘСІПОРЫНДАРДЫ САТЫП АЛУДА КАТЕГОРИЯЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІ ҚОЛДАНУ	331

Торекулова К.М., Турысбек А.Н., Жұмабай Ф.Е., Бекебаева М.О.	
ЖАСЫЛ ҚАРЖЫЛАНДЫРУ ЖӘНЕ ТҰРАҚТЫ ДАМУ	
ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ АЯСЫНДАҒЫ БИЗНЕС МОДЕЛЬДЕР	334
Тұрғара Б.Б., Бату Д.А., Еркінбек Д.Е., Агабекова Ш.Н.	
ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ НЕГІЗІНДЕГІ ҚАРЖЫЛЫҚ ШЕШІМ	
ҚАБЫЛДАУ ЖҮЙЕЛЕРІ	337
Уркумбаев А.Б.	
ҚАЗАҚСТАНДЫҚ КӘСПКЕРЛІКТІ ҚАЙТА ҚҰРУДЫҢ ИНТЕГРАТИВТІ	
МАРКЕТИНГТІК ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ	339
Усенов Е.Ж.	
КӘСПОРЫНДАРДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЭКОСИСТЕМА ҚҰРУ:	
СТАРТАПТАР МЕН ДӘСТҮРЛІ КОМПАНИЯЛАРДЫҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ	342
Усербек А.П.	
САНДЫҚ МАРКЕТИНГ: ИННОВАЦИЯЛЫҚ БАҒЫТТАЛҒАН КОМПАНИЯ	
ҮШІН ҚҰРАЛДАР ЖИНАҒЫН ӘЗІРЛЕУ	345
Үсіпахметова Ұ.А., Керімбаева У.Б., Серік С.С.	
ҚАЗІРГІ ҰЙЫМДАРДАҒЫ СТРАТЕГИЯЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ	
ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ	348
Фазылахмет А.А., Абдуллаева С.Ш., Ибрагимов А.А. Шінет Г.Г.	
КОРПОРАТИВТІК БАСҚАРУ ЖӘНЕ ESG ИНВЕСТИЦИЯЛАРЫНЫҢ	
ПРИНЦИПТЕРІ	351
Федосова А.Ю.	
ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТЬ ТРУДА И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЕЁ	
РОСТА (НА ПРИМЕРЕ ОАО «КОМИНТЕРН»)	354
Хасанова У.Ш., Бақтыбек А.М., Султанбеков У.Б., Агабекова Ш.Н.	
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКАНЫ ДАМУДЫҢ	
ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	358
Хегай М.А., Трофимов Я.А., Ахиллов И.А., Агабекова Ш.Н.	
РОЛЬ ЦИФРОВЫХ БАНКОВ В ТРАНСФОРМАЦИИ БАНКОВСКОГО	
СЕКТОРА	362
Холматов М.А., Ермеков А.К., Қуанышбаева Д.М., Бекебаева М.О.	
ҚАРЖЫЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАСҚАРУДЫҢ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРІ	
ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ БИЗНЕС ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНА ӘСЕРІ	365
Худайбердиева У.Б., Рысбай А.Г., Мәтжанова Д.Н., Байкенжеева Д.Б.	
ИННОВАЦИЯЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТ: КӘСПОРЫННЫҢ БӘСЕКЕГЕ	
ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ ФАКТОРЫ	368
Чудакова В., Марат Н., Мелихова И., Бокушева С.	
НОВЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ ФИНАНСОВЫХ МЕХАНИЗМОВ	
ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ	
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	371
Шайзада С., Зиёмухамедова М.М., Ерин Д.Д., Стаценко О.А.	
ИНСТРУМЕНТЫ SMM-МАРКЕТИНГА	374
Шеримбетова А.С.	
ҰЙЫМДАРДА АДАМИ РЕСУРСТАРДЫ БАСҚАРУДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ	
АСПЕКТІЛЕРІ	376
Шмелькова Д.М., Ганцгорн А.Д., Горбунова М.В., Стаценко О.А.	
ОСНОВНЫЕ ПРОЦЕССЫ ОПТИМИЗАЦИИ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ	379
Шукурова Ф., Иорж В., Фисенко Т., Бокушева С.	
ФОРМИРОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНЫХ ФИНАНСОВЫХ МЕХАНИЗМОВ	
ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ	
ЭКОНОМИКИ В КАЗАХСТАНЕ	382

Шылғаубай Е.И. КОМПАНИЯЛАРДА САЛЫҚТЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ БАСҚАРУДЫ ЖЕТІЛДІРУ	385
Эргашев Б.Э., Мизам Д.Н., Шынгисхан Д.М., Бекебаева М.О. ҚАРЖЫЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР (FINTECH) ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ДӘСТҮРЛІ БАНКИНГ ЖҮЙЕСІНЕ ЫҚПАЛЫ	388
Yusupova M.B., Sultanbek A.M., Mironenko V.Yu., Shinet G.G. THE POTENTIAL OF SOCIAL AND GREEN LENDING FOR SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN KAZAKHSTAN	392
Aidar Y.A., Shinet G.G. INTERNATIONAL RELATIONS BETWEEN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE HONG KONG SPECIAL ADMINISTRATIVE REGION: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS	395
ТУРИЗМ ЖӘНЕ ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚТЫ БАСҚАРУ / ТУРИЗМ И УПРАВЛЕНИЕ ГОСТЕПРИИМСТВОМ / TOURISM AND HOSPITALITY MANAGEMENT	
Абдукахар Ә. Х., Каримжанов Д.С., Саниева З.Р. ГИД МАМАНДЫҒЫНЫҢ ПАЙДА БОЛУЫ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ГИДТІҢ БЕЙНЕСІ	399
Адембаева Ә.Б. Анарбайқызы А., Болатбекова А.Ғ., Дурру Д.К. СОЦИАЛЬНЫЙ ТУРИЗМ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ДОСТУПНОСТИ ПУТЕШЕСТВИЙ ДЛЯ РАЗЛИЧНЫХ ГРУПП НАСЕЛЕНИЯ	402
Алибаева К.Н., Құдіретқызы Г., Алпамысқызы А., Калкабаев А.М. МЕЙРАМХАНА БИЗНЕСІНДЕ ТҰТЫНУШЫ ТӘЖІРИБЕСІН ЖАҚСARTУ: ҚЫЗМЕТ САПАСЫ ЖӘНЕ ОНЛАЙН-ПІКІРЛЕРДІҢ РӨЛІ	406
Галеева Аделя Шафкатовна ТУРИЗМ И УПРАВЛЕНИЕ ГОСТЕПРИИМСТВОМ В КАЗАХСТАНЕ	408
Ерубай З.Ә., Бектемирова Р.О., Акрамова С., Дурру Д.К. ТУРИЗМНІҢ ӨНІРЛЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНА ӘСЕРІ	410
Әділбек Б.М., Атабекова Ю., Джаканова А.Д., Дурру Д.К. СОЦИАЛЬНЫЙ ТУРИЗМ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ДОСТУПНОСТИ ПУТЕШЕСТВИЙ ДЛЯ РАЗЛИЧНЫХ ГРУПП НАСЕЛЕНИЯ	413
Жайлыбекова А.Ә., Дурру Д.К. ТУРИЗМ ЖӘНЕ ТҰРАҚТЫ ДАМУ: ЭКОНОМИКА МЕН ЭКОЛОГИЯ АРАСЫНДАҒЫ ТЕПЕ-ТЕҢДІК	415
Жалғасбаева Р.Б., Дурру Д.К. СОБЫТИЙНЫЙ ТУРИЗМ КАК ФАКТОР ПРИВЛЕЧЕНИЯ ТУРИСТОВ	418
Жусупова С.Қ., Дурру Д.К. ТУРИЗМ И ТУРИСТСКАЯ ИНФРАСТРУКТУРА В КАЗАХСТАНЕ	422
Изатуллақызы А., Байгушева А.Н. ТУРИЗМ ВДОЛЬ ШЁЛКОВОГО ПУТИ: СОЧЕТАНИЕ КУЛЬТУРЫ, ИСТОРИИ И СОВРЕМЕННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ	425
Калдыбаева Д. М., Жарков Д., Толщина А.В. ХАРАКТЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ МОТИВАЦИОННОГО ПОВЕДЕНИЯ В СФЕРЕ ТУРИЗМА	430

Карсен А.Н., Байгушева А.Н. РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТУРИЗМА: ГОРНЫЕ РАЙОНЫ, СТЕПИ, ОЗЁРА, ПРИРОДНЫЕ ЗОНЫ КАК КЛЮЧЕВЫЕ ТУРИСТИЧЕСКИЕ ПРОДУКТЫ	432
Касьянов А., Амангельды А., Реутова Я.С. ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ И СЕЛЬСКИЙ ТУРИЗМ КАК НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ДЛЯ КАЗАХСТАНА	435
Ким А. А., Макамбаева Н. Х., Қуаныш А.Б. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ И НОВЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ БИЗНЕС-ПЛАНИРОВАНИЯ В СФЕРЕ ТУРИЗМА	440
Королёв Р.С., Байгушева А.Н. ПРОДВИЖЕНИЕ КАЗАХСТАНА НА МЕЖДУНАРОДНОМ ТУРИСТИЧЕСКОМ РЫНКЕ — МАРКЕТИНГ, НОВЫЕ РЫНКИ, ВИЗОВЫЕ РЕЖИМЫ	443
Қынатбек А.М., Жаксыбеков А.Т., Юсупов Н.Н., Калкабаев А.М. ENHANCING GUEST EXPERIENCE IN THE MODERN HOTEL INDUSTRY: THE ROLE OF SERVICE QUALITY, DIGITAL TECHNOLOGIES, AND PERSONALIZATION	446
Набиев И.А.Саттарұлы М, Калмахан Н.Б., Дурру Д.К. МӘДЕНИ ЖӘНЕ ОҚИҒАЛЫҚ ТУРИЗМ – МҰРАНЫ САҚТАУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ	449
Плющай К.С., Байгушева А.Н. АСТРОТУРИЗМ - КАЗАХСТАН КАК ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ДЛЯ НАБЛЮДЕНИЯ ЗА ЗВЁЗДАМИ И НЕБОМ	452
Рахматуллаева Д.М., Байгушева А.Н. УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА И СОХРАНЕНИЕ ПРИРОДЫ - КАК БАЛАНС МЕЖДУ РОСТОМ И ЭКОЛОГИЕЙ	456
Солод А.А., Байгушева А.Н. ВЛИЯНИЕ СЕЗОННОСТИ НА РАЗРАБОТКУ ТУРОВ ПО ВНУТРЕННЕМУ И ВЪЕЗДНОМУ ТУРИЗМУ	458
Төлеген Ә.К.,Кугамова З.Е. Токтас С.Н., Дурру Д.К. ОТВЕТСТВЕННЫЙ ТУРИСТ: КАК ПУТЕШЕСТВОВАТЬ БЕЗ ВРЕДА ДЛЯ ПЛАНЕТЫ	462
Төрехан Т.Н.,Байтунова С.Т.Қасабаева А.Ж., Дурру Д.К. ТУРИЗМНІҢ ҚАЗІРГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ: ЭКОТУРИЗМНЕН ВИРТУАЛДЫ САЯХАТҚА ДЕЙІН	465
Турганбай А.Е.,Сатылхан А.А., Халык Д., Дурру Д.К. ЭКОТУРИЗМ – ТҰРАҚТЫ ДАМУДЫҢ ПЕРСПЕКТИВАЛЫҚ БАҒЫТЫ РЕТІНДЕ	468
Тургумбай Р.М., Дурру Д.К. ТУРИЗМ: ОКНО В МИР И ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ	471
Хайдарова Д., Амангелді А.З., Кошантаев Т. М., Дурру Д.К. ӘЛЕМДІК АРЕНАДА ЕЛДІҢ ИМИДЖІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ТУРИЗМНІҢ РӨЛІ	475
Эргешева Т.У., Байгушева А.Н. РАЗРАБОТКА ТУРОВ АКТИВНОГО ОТДЫХА И ПРИКЛЮЧЕНЧЕСКОГО ТУРИЗМА	478
Юсупов Н.Н., Юнусов И.А., Калкабаев А.М. COMPARATIVE ANALYSIS OF TOURISM DEVELOPMENT IN KAZAKHSTAN AND UZBEKISTAN: TRENDS, CHALLENGES, AND STRATEGIC PRIORITIES	482

ЖАС ЗЕРТТЕУШІ- 2025

атты халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ

МАТЕРИАЛЫ

международной научно-практической конференции
МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ - 2025

V ТОМ

Оргкомитет не несет ответственности за материалы, не содержащие научной новизны
или оформленные с нарушением грамматики.

Подготовка оригинал-макета: Т.С. Митрошенко

ISBN 978-601-82400-6-5

